BİLTEK

20-22 Aralık 2019
ANKARA

ULUSLARARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU

TAM METİN KİTABI

"Sosyal ve Beşeri Bilimler"

Editörler

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU
Prof. Firoz FAOZI

Cilt - 2

www.biltek.org

ISBN 978-625-7029-76-6

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER TAM METİN KİTABI

Cilt - 2

BİLTEK

ULUSLARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU

20-22 Aralık 2019

ANKARA

Yoğun talep üzerine 21,22 Aralık 2019 olan sempozyum tarihleri düzenleme kurulu kararı ile 20,21,22 Aralık 2019 olarak değiştirilmiştir

Editörler

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU

Prof. Firoz FAOZI

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.

ULUSLARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU

20-22 Aralık 2019/Ankara

Yayın Tarihi: 29.12.2019

ISBN 978-625-7029-76-6

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

ULUSLARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU

TARİH ve YER

20-22 Aralık 2019, Ankara/Türkiye

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU
Dr. Cavit POLAT
Dr. Bauyrzhan BOTAKARAYEV
Dr. Bülent HANER
Prof. Firuz FEVZİ

ULUSLARARASI YABANCI KONUŞMACILAR

А.САРБАЛИНА – KAZAKİSTAN (s.328)
Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті

Prof. Dr. Hasan ARMAN – Birleşik Arap Emirlikleri (s.140)
United Arab Emirates University

Assoc. Prof. Dr. Shankar L. Laware - INDIA **(s.119)**
Pune University, Fergusson College

Doç. Dr. Ülviyyə ƏFƏNDİYEVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti-Azerbaycan

Prof. Gulnar YULDYBAYEVA
Rusya Bilimler Akademisi- Rusya

Kamalbek BERKİMBAYEV
International Kazakh-Turkish University by HodjaAhmetYassawi - Kazakistan

Assist. Prof. Dr. Baan Jafar Sadiq
University of Baghdad

We are thankful to all scientific committee members for them to selected invaluable papers…
Çok değerli eserlerin kongremize kazandırılmasında emeği geçen tüm bilim ve danışma kurulu üyelerimize yürekten teşekkür ederiz…

BİLİM VE DANIŞMA KURULU
SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Anatoliy LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi
Prof. Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi
Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof.Dr.Mehmet Zeki AYDIN
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Salih MERCAN
Bitlis Eren Üniversitesi
Prof. Dr. Vecihi SÖNMEZ
Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet H. ERTAŞ
Bursa Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Alaaddin VURAL
Gümüşhane Üniversitesi
Doç.Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY
Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Ceren YEGEN
Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Dinara FARDEEVA
Rusya Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA
Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem GÜVEN
Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Ferit GÜRBÜZ
Hakkari Üniversitesi
Doç. Dr. Füsun ERDURAN NEMUTLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Günay Abdiyeva ALİYEVA
Azerbaycan OHAL Bakanlığı
Doç.Dr. Gökhan KÖK
Ege Üniversitesi
Doç. Dr. H. Eylem KAYA
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Nazan Deniz YÖN ERTUĞ
Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Zekeriya NAS
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Abidin ŞAHİNOĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Ahmet GÜMÜŞ
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
Dr. Ahu PAKDEMİRLİ
İzmir Demokrasi Üniversitesi
Dr. Aysun ORAÇ
Selçuk Üniversitesi
Dr. Ayşenur ERDİL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Bauyrzhan BOTAKARAYEV
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi
Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Bülent BAYRAKTAR
Bayburt Üniversitesi
Dr. Bülent HANER
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Cansu AKBULUT
Sakarya Üniversitesi
Dr. Cavit POLAT
Iğdır Üniversitesi
Dr. CELAL ASLAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi
Dr. Çetin Önder İNCEKARA
BOTAŞ Genel Müdürlüğü
Dr. Dursun EKMEKCİ
Karabük Üniversitesi
Dr. Ebubekir DİRİCAN
Aydın Üniversitesi
Dr. Ebru HARMANDAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Eda ERMAĞAN ÇAĞLAR
Northampton Üniversitesi
Dr. Ekrem Mesut SU

Milli Eğitim Bakanlığı
Dr. Eren ÖĞÜT
Bahçeşehir Üniversitesi
Dr. Esra Fıratlı TÜRKER
Anadolu Üniversitesi
Dr. Günseli GÜMÜŞEL
Atılım Üniversitesi
Dr. Gülden ELEYAN
Avrasya Üniversitesi
Dr. Güller ŞAHİN
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Dr. Hale H. Turhangil ERENLER
Başkent Üniversitesi
Dr. Hale Nur GÜLER
Yapı Kredi Bankası
Dr. Hare KILIÇASLAN
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Ishak ERTUĞRUL
Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. İskender DAŞDEMİR
Ege Üniversitesi
Dr. Kerem ASMAZ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Leyla ÇİMEN
Erciyes Üniversitesi
Dr. Murat EYVAZ
Gebze Teknik Üniversitesi
Dr. Murat Buğra TAHTALI
İnönü Üniversitesi
Dr. Merdin DANIŞMAZ
Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Merve ŞAMLI
Ulusal Gıda Referans Laboratuvar Müdürlüğü
Dr. Niyazi AYHAN
Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Onur DEMİREL
Arkel Elektrik A.Ş.
Dr. Ömer Faruk DERİNDAĞ
İnönü Üniversitesi
Dr. Sefa Emre YILMAZEL
Bayburt Üniversitesi
Dr. Volkan HAN
Aksaray Üniversitesi

BİLTEK

ULUSLARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU

20-22 Aralık 2019

ANKARA

Kongremiz Ankara ALBA OTEL'de yapılacaktır

Adres: Kızılay, Kocatepe Mahallesi, Yüksel Cd. No:19, 06000 Ankara
Telefon: (0312) 419 10 20
Kızılay Merkez'e 200 m. mesafededir

PROGRAM

KONGRE GENEL KURALLARI

Kongrenin ilk günü gelerek kayıt yaptırmanız GEREKMEMEKTEDİR.

Kayıt masası kongre süresince 08:20-18:00 saatleri arasında hizmet verecektir. Kayıt masasında yoğunluk ve sıkışıklık yaşanmaması için sunum gününüzde oturumunuzdan yarım saat öncesinden gelerek kayıt yaptırabilirsiniz.

Sunum sıralamasının belirlenmesi, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda düzenleme kurulunu temsilen OTURUM BAŞKANLARI tam yetkilidir

Katılım belgeleri oturum sonunda, oturum Başkanı tarafından verilecektir Her bir sunum için 15 dk. ayrılmıştır.

Oturumlar programda belirtilen saatte başlayacaktır. Katılımcıların gecikmeksizin oturuma katılmaları gerekmektedir

Sunumlarınızda kitabi teorik bilgi ve tanımlardan kaçınarak, çalışmanızın özüne odaklanmanızı öneririz.

Sunumlarınızı (versiyon değişikliklerinden kaynaklanacak olumsuzluklardan etkilenmemeniz için) hem Power Point hem PDF olarak kaydederek yanınızda bulundurunuz.

Sunum bilgisayarlarına çok sayıda katılımcıya ait flaş bellekler takılacağı için Flaş Belleğinize virüs bulaşması ihtimali yüksektir. Bu sebeple içerisinde özel dosyalarınızın, tüm akademik çalışmalarınız, fotoğraflarınız vs. gibi bilgilerin olduğu Flaş Belleğiniz yerine başka bir flaş bellek kullanmanızı öneririz

Kongrelerde bazı flaş bellekler zaman zaman sunum bilgisayarları tarafından okunmayabilmektedir. Bu sebeple PPT ve PDF seklinde hazırladığınız sunumlarınızı aynı zamanda MAİL adresinizde de bulundurmanızı öneririz

Bu programda sunumunuzun bulunduğu sayfanın çıktısını yanınızda bulundurunuz

KATILIMCI ÜLKELER: TÜRKİYE, HINDISTAN, AVUSTURYA, KAZAKİSTAN, AZERBAYCAN, BAE,

20.12.2019
Saat: 09.00-11.30/ CUMA

Salon: 1, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Murat ÖZCAN
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON	MISIR MİLLÎ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TÜRKÇE YAZMA ESERLERE ULAŞIM SORUNU HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON	PROF. İHSAN EFENDİ'NİN MISIR MİLLÎ KÜTÜPHANESİ TÜRKÇE YAZMA ESERLER KATALOĞUNA KATKILARI
Dr. Arş. Gör. Gülperi MEZKİT SABAN	ÖZAY GÖNLÜM'ÜN MEKTUPLARINDA DENİZLİ YÖRESİNİN GELENEK VE GÖRENEKLERİ
Dr. Arş. Gör. Gülperi MEZKİT SABAN	BULDAN BEZİ'NİN KÜLTÜR EKONOMİSİ BAĞLAMINDA ĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr. Faik KANATLI Öğr. Gör. Yunus Emre ÇEKİCİ	DİL SOSYALLEŞMESİ BAĞLAMINDA TÜRKÇE EĞİTİMİNİN GELECEĞİ
Mustafa Sarper ALAP	OSMANLI TÜRKÇESİ DERSLERİNDE YAŞANAN SIKINTILAR VE ÇÖZÜM YOLLARI
Dr. Fatma Betül ASLAN Doç. Dr. Murat ÖZCAN Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞI	ZEKERİYA TAMİR'İN 'ONUNCU GÜNDE KAPLANLAR' ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARAPÇADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNDEKİ DEYİMLERİN EŞDEĞERLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Doç. Dr. Murat ÖZCAN Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞI	AVRUPA ORTAK BAŞVURU METNİ BAĞLAMINDA İMAM-HATİP LİSELERİ İÇİN HAZIRLANMIŞ ARAPÇA ÖĞRETİM KİTAPLARINDA ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK İMGELERİ
Prof. Dr. Arda ARIKAN Mehmet AKGÜL	JAMES CLARENCE MANGAN'IN "DUL" BAŞLIKLI ŞİİRİNİN TERCÜMESİ VE TARİHSEL GERÇEKLİKLERLE MUKAYESELİ OLARAK BİR İNCELEMESİ
Hünkar BALYEMEZ Prof. Dr. Arda ARIKAN	JAMES CLARENCE MANGAN'IN "MISIR" BAŞLIKLI ŞİİRİNİN TARİHSEL GERÇEKLİK BAĞLAMINDA BİR İNCELEMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Seval Deniz KILIÇ	MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ PARALELKENAR KONUSU BAĞLAMINDA TEORİ KULLANMA KATEGORİLERİNİN ARAŞTIRILMASI
Sümeyra TEMİZHAN	ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETİM ORTAMLARININ ZENGİNLEŞTİRİLMESİ SOSYOBİLİMSEL BİR DÜŞÜNCE DENEYİ: ANAHTAR

20.12.2019
Saat: 09.00-11.30/ CUMA

Salon: 2, Oturum-1	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOSUN
Ayyüce ÜYÜK Dr. Öğr. Üyesi Ömer K. ÖRÜCÜ Sena PALAMUT Almira UZUN	ARAZİ ÖRTÜSÜ VE ARAZİ KULLANIMLARINDAKİ DEĞİŞİMİN CORINE VERİLERİNE GÖRE İRDELENMESİ, DENİZLİ ÖRNEĞİ
Çağıl ÇARDAK Dr. Öğr. Üyesi Ömer K. ÖRÜCÜ Almira UZUN E. Seda ARSLAN	CORINE VERİLERİ İLE ANTALYA İLİ 1990 - 2018 YILLARI ARASINDA ARAZİ ÖRTÜSÜ DEĞİŞİMİNİN ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKTAŞ	DESIGN AND PRODUCTION OF HYBRID POWER GENERATION SYSTEM USING DARRIEUS AND SAVONIUS TURBINES
Dr. Yağmur KIRÇIÇEK Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKTAŞ	INTEGRATION OF HYBRID POWER GENERATION SYSTEM WITH ENERGY STORAGE UNIT CONSISTING OF BATTERY AND ULTRACAPACITOR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOSUN Dr. Öğr. Üyesi Ömer KASIM	ELEKTROANSEFALOGRAM SİNYALLERİNİN GÜÇ SPEKTRUM YOĞUNLUKLARI KULLANILARAK DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞUNUN SINIFLANDIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi Ömer K. ÖRÜCÜ Kübra METİN E. Seda ARSLAN Almira UZUN	CBS ANALİZLERİ KULLANILARAK ANTALYA KENTİ MURATPAŞA İLÇESİ AÇIK VE YEŞİL ALANLARININ İRDELENMESİ
Arş. Gör. N. Özge ESENER	BİNA CEPHELERİNDE OLUŞAN KULLANICI KAYNAKLI BOZULMALARIN İNCELENMESİ
Dr. Gürcan YAVUZ	HALKA TOPOLOJİSİ İLE GELİŞTİRİLMİŞ GLOBAL GENETİK ÖĞRENME PARÇACIK SÜRÜ OPTİMİZASYONU ALGORİTMASININ BÜYÜK ÖLÇEKLİ PROBLEMLERDE İNCELENMESİ

Dr. Gürcan YAVUZ	SALP SÜRÜ OPTİMİZASYON ALGORİTMASI İLE CEC 2014 PROBLEMLERİNİN ÇÖZÜMÜ
Dr. Ilkay Dinç UYAROĞLU Asst. Prof. Dr. Nazlı Nazende YILDIRIM	A HOLISTIC DESIGN APPROACH IN THE INTERIOR ARCHITECTURE DESIGN STUDIO
Arş. Gör. Gamze ÇALIK	Cr+6 'NIN ELEKTROKİMYASAL TRANSPORTUNA TAŞIYICI DERİŞİMİNİN ETKİSİ
Tamer GÜZEL Yasemin İŞLEK Oğuzhan YILDIZ	EKSFOLASYON YÖNTEMİ İLE ÜRETİLEN GRAFEN NANO PARÇALARA ELEKTROLİT MOLARİTESİNİN ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

3

20.12.2019

Saat: 11.30-14.00/ CUMA

Salon: 1, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Gülay SARIÇOBAN
Dr. Öğr. Üyesi Nuri SEZER	ETİK, İNTİHAL VE ESİNLENME BAĞLAMINDA MÜKERREM BAKİ İNCELEMESİ
Doç. Dr. Sinan YALÇIN Şeyma BİLYAY	TAŞIMA MERKEZİ OKULLARDA GÖREV YAPAN MÜDÜRLERİN TAŞIMALI EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Doç. Dr. Sinan YALÇIN C. Mehtap GÜRBÜZ	BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİNİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN TEKNOLOJİ YETERLİLİĞİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ
Şeyma BİLYAY Doç. Dr. Fethi KAYALAR	MEB' NIN YENİ ARA TATİL UYGULAMASI İLE İLGİLİ OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Sinan YALÇIN Ecem TORAMAN	ÖĞRETMEN-VELİ ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMALARA OKUL YÖNETİCİLERİNİN YAKLAŞIMI
Ecem TORAMAN Doç. Dr. Fethi KAYALAR	EBEVEYNLERİN MEB' NIN YENİ ARA TATİL UYGULAMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Gülay SARIÇOBAN	TARİH ÖĞRETMENLİĞİ FORMASYON PROGRAMINA İLİŞKİN ADAY ÖĞRETMENLERE AİT GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Gülay SARIÇOBAN	AİT DERSİNİ ALAN ÖĞRENCİLERİNİN BAŞARI ODAKLI MOTİVASYON DÜZEYLERİ
Prof. Dr. Hamiye DURAN Cennet UZUNOĞLU	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLERİNİN HALK ŞİİRİ TÜR VE ŞEKİL KONUSUNDAKİ YETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞI Doç. Dr. Murat ÖZCAN	İMAM-HATİP LİSESİ 10. SINIF ARAPÇA DERS KİTABININ OKUMA BECERİSİ ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

20.12.2019

Saat: 11.30-14.00/ CUMA

Salon: 2, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Neşe ÖZKAL
Doç. Dr. Neşe ÖZKAL	ÖĞRETMEN ADAYLARININ İDEAL ÖĞRETMENE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Doç. Dr. Neşe ÖZKAL	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MİKRO ÖĞRETİM UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Gökhan YAVAŞER Dr. Öğr. Üyesi Zühal YURTSIZOĞLU	SPORCU LİSANS, TESCİL, VİZE ve TRANSFER YÖNETMELİĞİNDE, ERGİN OLMAYAN SPORCULARIN KARŞILAŞILAŞTIKLARI SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Zeki COŞKUNER Hakan BÜYÜKÇELEBİ	TÜRKİYE SÜPER LİGİ'NDE MAÇ SONUCUNU ETKİLEYEN PARAMETRELER VE FİZİKSEL PERFORMANS VERİLERİNİN ANALİZİ: ALANYASPOR ÖRNEĞİ
Hakan BÜYÜKÇELEBİ1 Kemal KURAK	İNGİLTERE PREMİER LİGİ'NDE FUTBOL KÜLTÜRÜ VE OYUN İÇİ DEĞİŞKENLERİN ANALİZİ
Öğr. Gör. Özkan AVCI	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EMOJİLERİ İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Aytekin ÇELİK Doç. Dr. Özlem COŞKUN Prof. Dr. Işıl İrem	ANALYSIS OF SIMULATIONS USED IN SURGICAL TRAINING

BUDAKOĞLU	
Dr. Esmehan ÖZER Doç. Dr. Mehmet KARA	OKUMA ARAŞTIRMALARINDA GÖZ İZLEME TEKNİĞİ: TERİMLER VE PARAMETRELER
Doç. Dr. Sinan YALÇIN Fatma ÇAĞLAR	OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLİĞE GERİ DÖNME KONUSUNA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Doç. Dr. Sinan YALÇIN Senanur KÖYLÜ	OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİNİN MOTİVASYONLARINI ARTIRMADA KULLANDIKLARI STRETEJİLER

20.12.2019
Saat: 14.00-16.30 /CUMA

Salon: 1. Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. İlhami YİĞİT
Durmuş Sinan KÖRPE Özdemir Öztürk KANAT	THE NUMERICAL STUDY TO CORRELATE GRID INDEPENDENCE FOR NACA 4412 WING
Arş. Gör. Asuman ÜSTÜNDAĞ Arş. Gör. Samet ÖZDEMİR	İNSAN KAYNAKLARI RİSKLERİNİN BULANIK BİLİŞSEL HARİTALAMA YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Doç. Dr. Aslıhan TÜFEKCİ Dr. Öğr. Üyesi Utku KÖSE Öğr. Gör. Dr. Hakan YÜKSEL	İNSAN PERFORMANS TEKNOLOJİSİ MODELİYLE ÖRGÜT PERFORMANSININ ARTIRILMASINDAKİ SÜREÇLER
Arş. Gör. Meltem KOŞAN Prof. Dr. Mustafa Aktaş Süleyman ERTEN Y. Kim. Kübra ULUDAĞ Hüseyin ÇATALKAYA Ebubekir DİŞLİ	KARBONDİOKSİT SOĞUTUCU AKIŞKANLI MERKEZİ BİR SOĞUTMA SİSTEMİ TASARIMI VE SİSTEM ANALİZİ
Abdurrahim Bilal ÖZCAN	ATTITUDE CONTROL OF SATELLITE TEST SETUP USING REACTION WHEELS
Doç. Dr. İlhami YİĞİT	ELEKTROHİDROLİK TAHRİKLİ MALZEME TEST MAKİNALARININ TASARIMI
Dr. Öğr. Üyesi Çisil TİMURALP Dr. Öğr. Üyesi Zerrin SERT	TRAPEZOİD KESİTLİ KAPALI GEOMETRİLERDE DOĞAL TAŞINIM ile ISI GEÇİŞİNİN ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin SERT Dr. Öğr. Üyesi Çisil TİMURALP	ENGEL İÇEREN KANALLARDA ISI GEÇİŞİNE ETKİ EDEN PARAMETRELERİN İNCELENMESİ
Hatice ERCAN-TEKŞEN	SEZGİSEL BULANIK ARİTMETİK VE GEOMETRİK ORTALAMA HESAPLAMALARI
Dr. Merve GÜNEY DUMAN Dr. Mehmet DUMAN	FIBONACCI DİZİSİNİN TERİMLERİ KULLANILARAK VERİNİN ŞİFRELENMESİ VE ŞİFRENİN ÇÖZÜLMESİ
Enes Kağan MALLIOĞLU Dr. Mehmet DUMAN	KİŞİSEL BİLGİSAYAR İLE IP NUMARASI ÜZERİNDEN KONTROLÜ SAĞLANAN DOĞRU AKIM MOTORLU SİSTEMİN IP KAMERA İLE BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ VE ANLIK GÖRÜNTÜ AKTARIMI

20.12.2019
Saat: 14.00-16.30 /CUMA

Salon: 2, Oturum-3	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN
Zeynep EZANOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Dilek GÖZE KAYA	KAMU POLİTİKALARINDA TEKNOLOJİ TRANSFERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Rıdvan BAL	TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ONUNCU YILINA, ABD DIŞİŞLERİ PENCERESİNDEN BAKIŞ: G. H. SHAW'IN "TÜRKİYE 1933" MEMORANDUMU
Dr. Aytekin CANTEKİN	ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE NEOREALİST BİR BAKIŞ AÇISI OLARAK STEPHEN WALT'UN TEHDİT DENGESİ YAKLAŞIMI
Dr. Mehmet Galip ZORBA Öğr. Gör. Burak CANDAN	TOLKİEN'IN YÜZÜKLERİN EFENDİSİ ÜÇLEMESİNDEKİ KADIN KARAKTERLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ
Proj. Asist. Ezgi SAMANCIOĞLU	"HOŞGÖRÜ/TOLERANS" KAVRAMI ÖZELİNDE GÜNÜMÜZ DÜNYA PROBLEMLERİNİ FELSEFEYLE ANLAMAK VE ANLAMLANDIRMAK
Esra TÜRKSEVER	SOSYAL YAŞAMIN DÜZENLEYİCİ UNSURU: DAĞITICI ADALET
Mehmet ÇİÇEK	FELSEFEDE BİLGİ VE ANLAM: SOFİSTLER
Arş. Gör. Gizem ASLAN Doç. Dr. Levent ARIDAĞ	TSCHUMİ' NİN SİNEMATOGRAFİK MEKAN KURGUSUNDA BEDEN NOTASYONU

Dr. Öğr. Üyesi Özer AKTİMUR	İSTANBUL AYA TRİADA RUM ORTADOKS KİLİSESİ RESİMLERİ VE İKONAKİS ALTARI RESTORASYONU
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN	KORUYUCU AİLE ADAYLARININ BELİRLENMESİNDE SEÇİM KRİTERLERİNİN ÖNEMİ
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN	AİLE İÇİ ŞİDDET VAKALARINDA SOSYAL HİZMET UZMANLARININ YAKLAŞIMLARI

20.12.2019

Saat: 16.30-19.00 /CUMA

Salon: 1, Oturum-4	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Kemal ÖZTÜRK
Mehmet CANAKCİ Omer Faruk DERİNDAG Res. Asst. Gizem ATES	WHERE ARE DEVELOPING COUNTRIES IN THE RELATIONSHIP BETWEEN CREDIT DEFAULT SWAP (CDS), EXCHANGE RATE AND INTEREST? IS INTEREST RATE INCREASING A SOLUTION?
Asst. Prof. Omer Faruk DERINDAG Asst. Prof. Mehmet CANAKCI Res. Asst. Gizem ATES	INTERNATIONAL TRADE AND DIGITALIZATION: THE NEW ECONOMY & NEW TECHNOLOGIES
Dr. Öğr. Üyesi Ragıp YILMAZ	KARTALİST PARA YAKLAŞIMININ GERİLEMESİ VE İSTİHDAMIN ESNEKLEŞMESİ
Res.Asst. Gizem ATES Asst. Prof. Dr. Omer Faruk DERINDAG Asst. Prof. Dr. Mehmet CANAKCI	THE IMPACTS OF LOGISTIC PROCESS ON E-COMMERCE
Prof. Dr. Bülent CENGİZ Deniz KARAELMAS	EVALUATION OF THE ECOTOURISM POTENTIAL OF THE CITY OF ZONGULDAK AND ITS SURROUNDINGS
Dr. Öğr. Üyesi Hilal KUŞCU KARATEPE Dr. Hanife TİRYAKİ ŞEN	SOSYAL SERMAYE İLE YAŞAM TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Hilal KUŞCU KARATEPE Dr. Hanife TİRYAKİ ŞEN	SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA MESLEKİ BENLİK SAYGISININ ÖZ YETERLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Kemal ÖZTÜRK	OSMANLI'DA NORMATİF İKTİSAT DEĞERLERİNİN ÇÖKMESİ VE POZİTİF İKTİSAT ARAYIŞLARI
Dr. Öğr. Üyesi Aykut ŞARKGÜNEŞİ Ezgi BEKTAŞ	ULUSLARARASI TİCARET VE EKOLOJİK ÇEVRE: TİCARET İLE UYARLANMIŞ ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ TÜRKİYE UYGULAMASI
Dr. Fatih YILMAZ	ULUSLARARASI TİCARET GEMİLERİNDE EMNİYET VE İSG YÖNETİMİNE İLİŞKİN IMO, ILO VE ISO STANDARTLARININ ENTEGRASYONU

20.12.2019

Saat: 16.30-19.00 /CUMA

Salon: 2, Oturum-4	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ziya Erdem KOÇ
Dr. Sezen TOKSOY KÖSEOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞRU	FARKLI MISIR (Zea mays L.) GENOTİPLERİNDE TUZ STRESİ VE ANTİOKSİDANT SİSTEM ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN FİZYOLOJİK OLARAK İNCELENMESİ
Şule BARAN	ORIBATID AKARLARIN TOPRAKTAKİ AYRIŞMA SÜRECINE KATKILARI
Dr. Sezgi ARMAN	HISTOPATHOLOGICAL ALTERATIONS IN CARDIAC VENTRICLE OF GOLDFISH (Carassius auratus L.) EXPOSED TO ACROLEIN
Arş. Gör. Dr. Cansu AKBULUT	DİMETOAT MARUZİYETİNİN ZEBRA BALIĞI (Danio rerio) SOLUNGAÇ DOKUSUNDA OLUŞTURDUĞU HİSTOPATOLOJİK ETKİLER
İnanç ÖZGEN Aykut TOPDEMİR	THE FAUNISTIC RECORDS on BUPRESTIDAE (COLEOPTERA) FAMILY SPECIES in VINEYARD AREAS in ELAZIG PROVINCE (TURKEY)
Arş. Gör. Dr. Çiğdem ÖZENİRLER	BOMBUS (HYMENOPTERA: APIDAE, BOMBUS LATREILLE) TÜRLERİNİN ÖN KANATLARI ÜZERİNDE ELİPTİK FOURIER ANALİZLERİ
Arş. Gör. Dr. Çiğdem ÖZENİRLER	BOMBUS TERRESTRIS (L. 1758) (HYMENOPTERA: APIDAE) TÜRÜNÜN BESLENDİĞİ BİTKİLERİN YUVA MATERYALLERİNDE BULUNAN POLENLER ARACILIĞIYLA TESPİT EDİLMESİ
İnanç ÖZGEN Aykut TOPDEMİR	ADDITIONAL NOTES ON TINGIDAE (HEMIPTERA: HETEROPTERA) FAMILY FROM EAST ANATOLIA IN TURKEY
Volkan GÜL Erdoğan ÖZTÜRK Furkan ÇOBAN	BAYBURT İLINDE YETIŞTIRILEN AYÇIÇEĞINE (HELIANTHUS ANNUUS L.) FARKLI DOZLARDA UYGULANAN VERMIKOMPOST ÜRÜNLERININ VERIM VE KALITE ÜZERINE ETKILERI
Prof. Dr. Hatice OGUTCU	KROM FABRİKASI ÇEVRESİNDEKİ TOPRAKLARDAN İZOLE EDİLEN BAKTERİLERİN MALDI-TOF MS YÖNTEMİ KULLANILARAK TANIMLANMASI
Prof. Dr. Ziya Erdem KOÇ	THE SYNTHESIS OF ASYMMETRIC HETEROCYCLIC COMPOUND MICROWAVE ASSISTED AND INVESTIGATION OF METAL COMPLEXES
İnanç ÖZGEN Aykut TOPDEMİR Samet ÇELİK	BADEM ÇİÇEKLERİNDE ZARARLI TROPİNOTA HİRTA (PODA,1761)'YA KARŞI İKI FARKLI MAVI RENKLI TUZAĞIN YAKALAMA VE MALIYET ETKINLIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI
Esra BAKKALOĞLU Prof. Dr. Yıldıray TOPCU	LADİK TORFUNUN PİROLİZ KİNETİĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Bülent BAYRAKTAR Prof. Dr. Vecihi AKSAKAL Dr. Öğr. Üyesi Emre TEKCE Dr. Ahmet SAİT Uzman Sevil BAYRAKTAR	KUZULARDA FARKLI DOZLARDA PROBİYOTİK KARIŞIMIN KULLANIMININ BAZI ADİPOKİN HORMON PROFİLİ APELİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

21.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /CUMARTESİ

Salon: 1 Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Selami ERYILMAZ
Tinashe KADİRİRE Assist.Prof.Dr.Sami ACAR Mahammat DJAMALADİNE	THE EXAMINATION OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS IN CARRIER GUIDANCE IN SOUTHERN AFRICAN COUNTRIES
Doç. Dr. Aysun COŞKUN Gözde Nur KÜTÜKCÜ	ADLİ BİLİŞİMDE GÖRÜNTÜ İYİLEŞTİRME VE GÖRÜNTÜLERDEKİ BULANIKLIĞIN GİDERİLMESİ
Dr. Pelin ANGIN	A BLOCKCHAIN-BASED SECURE MILITARY COMMUNICATIONS ARCHITECTURE
Tacettin Sercan PEKIN	2B RESIMLERDEN 3B KAFA MODELLEMESI ÇIKARTMAK İÇIN HIBRIT BIR YÖNTEM
Tacettin Sercan PEKIN	SOSYAL MEDYA UYGULAMALARINDA KIŞI EŞLEŞTIRMEK İÇIN İSTATISTIK TABANLI BIR SKORLAMA YÖNTEMI
Elk. Müh. Burak Alp ÖZALP Dr. Öğr. Üyesi Birol ARİFOĞLU	ENDÜSTRİNİN DİJİTALLEŞMESİ VE ETKİNLİĞİ ARTTIRILMIŞ SANAL PLATFORMLAR
Dr. Gümrah UYSAL	APPROXIMATION BY m-SINGULAR MODIFIED PICARD OPERATORS
Dr. Gümrah UYSAL	EXPONENTIALLY WEIGHTED CONVERGENCE OF NONLINEAR SINGULAR INTEGRAL OPERATORS WITH NON-ISOTROPIC KERNELS
Seda ADIGÜZEL Doç. Dr. Selami ERYILMAZ	BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİNİN, DERSLERİNDE KODLAMA ETKİNLİKLERİ KULLANIM EĞİLİMİ VE SIKLIĞININ FARKLI PARAMETRE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
Öğr. Gör. Hüseyin ŞAHİNER	YAPAY ZEKA TABANLI DİJİTAL AKADEMİ SİSTEMİ TASARIMI

21.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /CUMARTESİ

Salon: 2, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fahriye EMGİLİ
Doç. Dr. Ahmet DENİZ	ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİNDE HAMAMLARIN İKTİSADİ VE SOSYOLOJİK FAYDALARININ ANALİZİ
Doç. Dr. Ahmet DENİZ	ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİNİN FETHİLERDEKİ İKTİSADİ ZİHNİYETİNİN ANALİZİ
Doç. Dr. Ahmet DENİZ	ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİNDE KERVANSARAYLARIN VE HANLARIN İKTİSADİ GÖREVLERİ
Dr. Öğr. Üyesi A. Nazlı SOYKAN Arş. Gör. Dr. Durmuş GÜR	KUZEYBATI KARADENİZ'DE 18.-20. YÜZYILLARA TARİHLENEN GAYRİMÜSLİMLERE AİT DİNİ YAPILARDAN ÖRNEKLER (BARTIN, KARABÜK, ZONGULDAK)
Dr. Öğr. Üyesi Pınar TOKTAŞ	T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDE YER ALAN SULTAN II. SÜLEYMAN'A AİT FERMANIN TEZHİP ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Uzm. Tülay KIVILCIM Dr. Öğr. Üyesi Pınar TOKTAŞ	T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDE BULUNAN III. SELİM DÖNEMİNE AİT FERMANLARDAKİ TUĞRALARIN TEZHİP ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Kanat BAZARBAYEV Doç. Dr. Talgat DANIYAROV Doç. Dr. Usenbek RAKHMET	20.YÜZYILIN BAŞINDA TÜRKIYE ILE TÜRKISTAN ARASINDAKI SIYASI VE KÜLTÜREL İLIŞKILER
Doç. Dr. Kanat BAZARBAYEV Doç. Dr. Talgat DANIYAROV Doç. Dr. Usenbek RAKHMET	JÖN TÜRKLER VE TÜRKİSTAN ULUSAL KURTULUŞ HAREKETLERİNİN ORTAK İLKELERİ
Doç. Dr. Fahriye EMGİLİ	BENJAMİN KALLAY'IN BOSNA-HERSEK SİYASETİ (1882-1903)
Doç. Dr. Fahriye EMGİLİ	ATATÜRK DÖNEMİ NÜFUS SİYASETİ (1923-1938)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Serkal YILDIRIM	ANTİK ÇAĞDA SAFRANBOLU VE ÇEVRESİNDE BAĞCILIK
Sümeyye ÖNAL	İZMİR'İN İŞGALİ'NİN BASINA YANSIMALARI

21.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /CUMARTESİ

Salon: 3 Oturum-1	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Dr. Öğr. Üyesi İlkgül KAYA ZENBİLCİ	BİZANS SANATINDA NADİR BİR İSA TİPLEMESİ: GÜNLERİN ESKİSİ (HO PALAIOS TON HEMERON)
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ÖNKOL ERTUNÇ	KELİLE VE DİMNE MİNYATÜRLERİNİN ANLATIMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ
Prof. Dr. Lütviyye SULEYMAN KIZI ASGERZADE	RESİM, ŞİİR, SANAT - PİTOREKS SANATI
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz SEÇİM Dilek ÇOŞAN	TÜRKİYE'DE YAŞAYAN TÜRKMEN KÖKENLİ AFGAN ÖĞRENCİLERİN MUTFAK KÜLTÜRLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÜVEN	DÖNÜŞMEYEN GERÇEKLİK BÜYÜSEL FOLKLORİK RİTÜELLER
Dr. Ögr. Üyesi Gülşah ÖZDEMİR Özge TONTU	SANATTA AYNA İMGESİ VE GÜNÜMÜZ SANATINDAKİ YORUMU
Dr. Öğr. Üyesi Merve YILDIRIM	GÜNCEL SANAT VE TÜRKİYE DE SANAT POLİTİKALARI
Dr. Öğr. Üyesi Önder YAYLA Öğr. Gör. Şeyda YAYLA	LOKANTA DEĞERLENDİRMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: VEDAT MİLOR LEZZET REHBERİ VE GOOGLE ÖRNEĞİ
Merve BAŞGÜL Doç. Dr. Zeynep Yeşim İLERİSOY Prof. Dr. Mehmet Emin TUNA Doç. Dr. Mehmet Halis GÜNEL	TARİHİ YAPILARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİNDE YAPI-İŞLEV UYUMU; CACABEY CAMİİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELEME

21.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /CUMARTESİ

Salon: 4 Oturum 1	Oturum Başkanı: Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
Prof. Dr. Musa ÖZATA Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA	ALGILANAN ÖRGÜTSEL AYRIMCILIK İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Cihandar HASANHANOĞLU	TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN AFETLERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE AFET BİLİNCİNİ GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Cihandar HASANHANOĞLU	TÜRKİYE'DEKİ SÜRÜCÜ PROFİLİNİN BELİRLENMESİNDE SWOT ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Cihandar HASANHANOĞLU	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ FAALİYETLERİNE EKONOMİK KATKISI
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA Çağatay Han TORUN	KIRŞEHİR'DE AİLE ŞİRKETLERİNDE KURUMSALLAŞMA SORUNU VE İŞLETMELERİN KURUMSALLIK, STRATEJİK YÖNETİM, İKY UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI
Doç.Dr. Aysun KANBUR Doç.Dr. Engin KANBUR	ÇALIŞANLAR ARASINDAKİ FARKLILIKLARIN AŞIRI NİTELİKLİLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
Doç.Dr. Aysun KANBUR Doç.Dr. Engin KANBUR	ÇALIŞANLARIN İŞE YABANCILAŞMA DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Dr. Ayşen AKBAŞ TUNA	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE STRATEJİK BİR ARAÇ OLARAK BECERİ HARİTALAMA
Furkan SIRMA Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	DUYGUSAL ZEKÂ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA YOLLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Furkan SIRMA Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	ÖRGÜTSEL ADALET VE ÖRGÜTSEL SİNİZM ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMEYE YÖNELİK ANALİTİK BİR ARAŞTIRMA
Prof. Dr. Muharrem TUNA Arş. Gör. Dr. Zafer TÜRKMENDAĞ	TÜRKİYE'DE OTEL YÖNETİCİLERİNİN GÜÇLENDİRİCİ LİDERLİK DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ

21.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /CUMARTESİ

Salon: 5 Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Atilla YARGICI
Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ	MUSİBETLERİN HİKMETLERİ AÇISINDAN KÖTÜLÜK SORUNU -MÂTÜRÎDÎ ÖRNEĞİ-
Prof. Dr. Atilla YARGICI	MEKKÎ SURELERDE "TEFEKKÜR" KAVRAMI İLE İLGİLİ AYETLERİN MESAJLARI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr. Atilla YARGICI	KUR'AN'A GÖRE HZ. İSA'NIN HAYATI
Dr. Öğr. Üyesi Fatma AYDIN	HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ÇOCUK OYUNLARI -Hadisler Çerçevesinde-
Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU	İSLAM'IN MUTEZİLÎ YORUMUNDA İNSAN VE ÖZGÜRLÜK ALANI
Dr. Öğr. Üyesi Seydi KİRAZ	ŞÂKİR MAHLASLI BİR ŞAİRE AİT DÖRT TÜR: MÜNÂCÂT ESMÂ-İ HÜSNÂ NAAT VE SELAMNÂME
Doç. Dr. Necati SÜMER	ŞAİR T. S. ELİOT'UN "ÇORAK ÜLKE" ADLI ESERİNDE DİNSEL VE MİTSEL MOTİFLER
Dr. Ramazan AKKIR	İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN ANLAYIŞLARI: TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

21.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /CUMARTESİ

Salon: 1, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Cenk YAVUZ
Mustafa Evren POLAT Aybike Nur CİNGÖZ	KALİTE PARAMETRELERİNİN FİBER OPTİK KABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Dr. Çetin Önder İNCEKARA	ENERGY PILE'S EFFICIENCY and CARBON FOOTPRINT
Adile BİLGİN Prof. Dr. Özgür SÖNMEZ	MİKRODALGA DESTEKLİ BİYODİZEL ÜRETİMİ
Prof. Dr. Ibrahim YUKSEL Prof. Dr. Hasan ARMAN Ibrahim Halil DEMİREL	HYDROPOWER DEVELOPMENT AND ENERGY MARKETING IN TURKEY
Bahanur GÜLCAN Prof.Dr. Mehmet Timur AYDEMİR	MİKRO ENERJİ HASADI VE RF-DA DÖNÜŞTÜRÜCÜ DEVRE
Doç. Dr. Cenk YAVUZ Arş. Gör. Dr. Ceyda AKSOY TIRMIKÇI	DAĞITIK ÜRETİMLİ DAĞITIM SİSTEMLERİNDE ARIZA TESPİT YÖNTEMLERİ
Doç. Dr. Cenk YAVUZ Arş. Gör. Dr. Ceyda AKSOY TIRMIKÇI	SABİT AYDINLATMA ŞARTLARINDA FOTOMETRİK FLICKER ETKİSİNİN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI İÇİN YÖNTEMLER

21.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /CUMARTESİ

Salon: 2 Oturum-2	**Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi F. Senem GÜNGÖR**
Dr. Öğr. Üyesi F. Senem GÜNGÖR	KÜRESEL KÖY'ÜN MEDYASI: NETFLIX
Tolga ÖZEN	BİR TARİHSEL DEĞERLENDİRME: NAZİ ALMANYA'SINDA LGBT+ BİREYLER ÜZERİNDEKİ ÖTEKİLEŞTİRME ve DAMGALAMA ÖRNEKLERİ
Uzm. Sıla YAĞCI TANIŞIK	BATIL İNANÇLARIN DİJİTAL MEDYADAKİ TÜKETİMİ
Deniz KART	OYUNCULUKTA STANISLAVSKI SİSTEMİNİN TİYATRO, TELEVİZYON VE SİNEMADA UYGULANMASI

Arş. Gör. Semra AY	ÇOKLU EKRAN İLE SİNEMA: DİNAMİK VE AKTİF YENİ NESİL İZLEYİCİ DENEYİMİ
Maria ARABACI KOÇ	HETEROSEKSİST TOPLUMDA İNTERSEKS BİREYLERİN KONUMLANDIRILIŞI VE BU BAĞLAMDA TÜRK SİNEMASI'NDAKİ İLK VE TEK İNTERSEKS KARAKTERE YER VEREN KÖÇEK FİLMİNİN İNCELENMESİ
Göksun ÜNLÜ	DUVARLARDAN BEYAZ PERDEYE PROTEST BİR YAŞAM; GRAFİTİ
İlke AKMAN	GÖRSEL OKURYAZARLIK VE GÖRSEL OKURYAZARLIK EĞİTİMİ

21.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /CUMARTESİ

Salon: 3 Oturum-2	**Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent HANER**
Arş. Gör. Mustafa POLAT	THE SEMANTICS OF MORAL LANGUAGE IN META-ETHICAL NON-COGNITIVISM
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SEZER	ABORJİNLERİN YAŞAM FELSEFESİ VE SANATLARINA YANSIMASI
Cengiz ÇEBİ	KUŞKU, ÖZGÜR DÜŞÜNCE VE HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ
Dr. Ögr. Üyesi Gülşah ÖZDEMİR	BELLMER'İN KARANLIK FETİŞLERİ
Sibel AKŞAHİN POLAT	YABANCILARIN TÜRKİYE'DEN SINIRDIŞI EDİLMESİ
Prof. Dr. Hasan TUTAR Arş. Gör. Dr. Arzu KALAFAT ÇAT	ÜNİVERSİTELERİN MİSYON VE VİZYON İFADELERİ ÜZERİNDEN ZİHİN HARİTALARINI OKUMAK
Dr. Öğr. Üye. Suat SÖYLEMEZ	TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN İNSAN HAKLARINA ETKİSİ

21.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /CUMARTESİ

Salon: 4, Oturum-2	Oturum Başkanı: **Dr. Öğr. Üyesi Ahu PAKDEMİRLİ**
Assoc. Prof. Ceren YEGEN	TRADITIONS AND RITUALS AS COMMUNICATION AND TELECOMMUNICATION SYSTEMS
Prof. Dr. Nurettin GÜZ Doç. Dr. Ceren YEGEN Doç. Dr. B. Oğuz AYDIN	DİJİTAL KAMUOYUNU ANLAMAK: 23 HAZİRAN 2019 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE YÖNELİK BİR SOSYAL AĞ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AKDAL	ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ İLE YEREL KAMUSAL KANAATİN OLUŞUMUNDA YEREL HABER SİTELERİ ve OKUR ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ
Recep ORUÇ Dr. Öğr. Üyesi Abdullah YILDIZBAŞI	HABER YAYINCILIĞINDA ÇALIŞANLARIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KOŞULLARININ ÇOK ÖLÇÜTLÜ KARAR VERME YÖNTEMLERİNDEN OLAN BULANIK ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Doç. Dr. Feyzullah ÜNAL Veysel EROL	PARETO'NUN YÖNETİCİ OLMAYAN ELİTLER TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KANAAT ÖNDERLERİ
Dr. Öğr. Üyesi İnci Selin GÜMÜŞ	TEKNOLOJİK ÇAĞ VE OTOPORTRE: ÖZÇEKİM UYGULAMALARI VE DEĞERLENDİRİLMELERİ

21.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /CUMARTESİ

Salon: 5 Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Demet CANSARAN
Doç. Dr. Demet CANSARAN	SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM İÇİN BİR TEHDİT: "SU GÜVENLİĞİ"
Doç. Dr. Demet CANSARAN	BİR KENTLEŞME SORUNSALI: "ENGELSİZ KENTLER"
Doç. Dr. Demet CANSARAN	SANAYİLEŞME, TEKNOLOJİ VE ÇEVRE SAVAŞI: "OZON TABAKASININ İNCELMESİ"
Dr. Öğr. Üyesi Özgür ZEYDAN	RAFİNERİ KAYNAKLI HAVA KİRLİLİĞİ VE KONTROLÜ
Arş.Gör.Dr. Ceyda AKSOY TIRMIKÇI Doç.Dr. Cenk YAVUZ	BİNA SEKTÖRÜ VE ULAŞIM SEKTÖRÜ KAYNAKLI SERA GAZI SALINIMINI AZALTMAK İÇİN ŞEHİRLERDE YAPILABİLECEK İYİLEŞTİRMELER
Arş.Gör.Dr. Ceyda AKSOY TIRMIKÇI Doç.Dr. Cenk YAVUZ	FOSİL YAKIT TEMELLİ SERA GAZI SALINIMININ HAVA KİRLİLİĞİNE DAYANDIRALABİLEN ÖLÜM SAYILARI İLE İLİŞKİSİ
Öğr.Gör. Dr. Cem AYIK	SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT UYGULAMALARINA KÜRESEL ENDEKSLER ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

21.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /CUMARTESİ

Salon: 1, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Tolga AKALIN
Arş. Gör. İrem BEKAR Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR	MOBİLYADA KÜLTÜREL GÖSTERGELER ÜZERİNDEN ESKİ VE YENİ KAVRAMI, "ZEYNEP FADILLIOĞLU MOBİLYALARI"
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Suzan TEKER	GÜNEŞ IŞINLARI İLE DOĞAL BOYAMA (SOLAR DYEING) YÖNTEMİ
Dr. Öğr. Gör. İpek Fatma ÇEVİK	RESİM SANATINDA BİR ÜRETİM TEKNİĞİ OLARAK SANAL GERÇEKLİK
Dr. Rifat OLGUN	İYİLEŞTİRME BAHÇELERİNE (HEALING GARDEN) YÖNELİK PEYZAJ TASARIM YAKLAŞIMLARI
Doç. Dr. Mustafa Cevat ATALAY Doç. Dr. Tolga AKALIN	MUTLULUK RESİMLERİMİZ, SALT BEYOĞLU, SALT GALATA NUR KOÇAK YAPITLARI
Doç. Dr. Mustafa Cevat ATALAY Doç. Dr. Tolga AKALIN	JULİE MEHRETU RESİMLERİNDE ÇİZGİ
Arş. Gör. Hasan HÜSEYİN GÜL Prof. Dr. Hülya BAYRAK	KARMA TASARIMLARDA GENEL ALTERNATİFLER İÇİN ÖNERİLEN PARAMETRİK OLMAYAN TEST KOMBİNASYONU
A.E. KUSSANOVA	INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF DIRECTORS-CHOREOGRAPHERS

21.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /CUMARTESİ

Salon: 2, Oturum-3	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU
Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU	BİLGİ MERKEZLERİNDE KÖK SEBEP ANALİZLERİ
Ümmü Saliha EKEN İNAN	SELÇUK ÜNİVERSİTESİNE BAĞLI MESLEK YÜKSEKOKULLARININ KALİTE YOLCULUĞUNDA OLUŞTURULAN MİSYON VE VİZYON İFADELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Sibel Işık MERCAN	TÜRKİYE'DE TR DİZİNLİ DERGİLERDE YAYINLANAN COĞRAFYA EĞİTİMİ ALANINDAKİ NİTEL MAKALELERİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ (2000-2019)
Dr. Öğr. Gör. Esra FIRATLI TÜRKER	AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRETİMDE MESLEKÎ STAJ ÖLÇÜTLERİNİN VE STAJ YERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Fatma ÇAĞLAR Doç. Dr. Fethi KAYALAR	İLK VE ORTA DERECELİ OKULLARDA UYGULAMAYA KONULAN YENİ ARA TATİLİN VERİMLİLİĞİ KONUSUNDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖZKAN DUVAN	MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ CEZA YARGILAMASINDA UYGULANMASI
Doç. Dr. Rana YILDIRIM	TASK AUTHENTICITY AND LEARNING IN PRACTICUM: ELT STUDENT-TEACHERS' EXPERIENCE
Dr. Öğr. Üyesi Gülten DEMİRAL	ÖĞRETMENLERİN MOTİVASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Öğr. Gör. Ahmet ÇABUK	AKADEMİK PERSONELİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI
Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU Öğr. Gör. Abdullah ELMAS	KÖY ENSTİTÜLERİ VE BİR ÖRNEKLEM OLARAK DİCLE KÖY ENSTİTÜSÜ
Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU Öğr. Gör. Abdullah ELMAS	KÖY ENSTİTÜLERİNDE ÖZDENETİM BİLİNCİ

21.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /CUMARTESİ

Salon: 3, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK
Mehmet OSKAY Cuma BOZKURT	GÜVENLİK SORUŞTURMASI VE ARŞİV ARAŞTIRMASININ İNSAN HAKLARI VE ÖZEL HAYATIN KORUNMASI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ
Assoc. Prof. Suna Gülfer IHLAMUR ÖNER	SYRIAN RETURN?: THE CASE OF TURKEY
Abdulhanan ZARİFY Muhammet Yunus ŞİŞMAN	EKONOMİK BÜYÜME VE NÜKLEER ENERJİ TÜKETİMİ ARASINDA İLİŞKİ: BİR PANEL VERİ ANALİZİ
Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK	ÇATIŞMADAN İŞ BİRLİĞİNE EL AHLİ VE ZAMALEK REKABETİ: ARAP BAHARI'NIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA FUTBOL STADYUMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Eray ACAR Arş. Gör. Galip Ferhat AKBAL	HIZLI DÖNÜŞÜMÜN YENİ FENOMENİ OLARAK İNTERNET SANSÜRÜ VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ
Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER Özlem ÜSTÜN	İNGİLTERE'DE AB KUŞKUCULUĞUNUN KÖKENLERİ
Dr. Murad DUZCU Arş. Gör. Ömer Fuad KAHRAMAN	TÜRKİYE'NİN KUZEY SURİYE'DEKİ ÇATIŞMA SONRASI YENİDEN YAPILANMA POLİTİKALARI
Arş. Gör. Ömer Fuad KAHRAMAN Dr. Murad DUZCU	ENERJİ YÖNETİMİ POLİTİKALARINDA TÜRKİYE: ENERJİ'DE İŞBİRLİĞİ POLİTİKASI ve TANAP

21.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /CUMARTESİ

Salon: 4, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ
Dr. Öğr. Üyesi Nagihan TANIK ÖNAL Doç. Dr. Nezih ÖNAL	TEKNOLOJİNİN ÇEVREYE ETKİSİ KONUSUNDA FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ DÜŞÜNCELERİ
Dr. Öğr. Üyesi Nagihan TANIK ÖNAL Doç. Dr. Nezih ÖNAL	FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETİMDE KAHOOT KULLANIMIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ
Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ	THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL LITERACY LEVELS AND SOCIAL MEDIA USE PURPOSES OF PROSPECTIVE TEACHERS' WHO ATTEND PEDAGOGICAL FORMATION TRAINING
Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ	PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİMDE SOSYAL MEDYA KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ	PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
Doç.Dr. Filiz GÖLPEK Öğr. Gör. Osman KAVAK	YÜKSEKÖĞRETİM TALEBİ VE GETİRİLERİ
Doç.Dr. İlhan TURAN	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DEPREM ALGISI (TRABZON ÖRNEĞİ)
Doç.Dr. İlhan TURAN	OTANTİK ÖĞRENMENİN ÇEVRE EĞİTİMİNDE KULLANIMI
Öğr. Gör. Mahmut ÖZÇELİK Öğr. Gör. Dr. Fikret IŞIK	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SORGULAMA BECERİLERİ İLE İLETİŞİM BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

21.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /CUMARTESİ

Salon: 5, Oturum-3	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Assiye AKA
Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL	MEDYADA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN SOSYOLOJİK OKUMASI: BİRGÜN GAZETESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL Büşra ÇETİN	EMEK PİYASASININ 'DİŞİL ÖZNE'LERİ: BALIKESİR KENTİ KADIN GİRİŞİMCİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL	İSTİHDAM KAPISINI AÇMAYA ÇABALAYAN KADINLARIN MEDYA HALİ: BİRGÜN GAZETESİ
Prof. Dr. Assiye AKA	ŞİDDETİ KAMUSAL ALANDA DENEYİMLEMİŞ KADINLARDA PANOPTİK ETKİLER
Arş. Gör. Dr. Emine AYAN	ZÜLFÜ LİVANELİ'NİN KONSTANTİNİYYE OTELİ ADLI ROMANINDA "KADIN"IN TEMSİLİ
Arş. Gör. Dr. Devran DENİZ	YÖNETİM KURULUNDAKİ KADIN TEMSİLİNİN FİRMA PERFORMANSINA ETKİSİ: BİST UYGULAMASI
Doç. Dr. Gökhan GÖKULU	MEDYA VE ŞİDDET İLİŞKİSİ: KADIN CİNAYETLERİNİN MEDYADA ELE ALINMA BİÇİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Arş. Gör. Dr. M. Funda AFYONOĞLU Doç. Dr. Elif ÇIRAKMAN	BİLİNÇ VE KENDİLİK İLİŞKİSİ: ERKEN DÖNEM SARTRE FELSEFESİNDE ETİK SORUSU
Arş. Gör. Dr. M. Funda AFYONOĞLU Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ Prof. Dr. Özlem KARAKUŞ	SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ DENEYİMLERİNE DAİR BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ

21.12.2019
Saat: 17.00-19.00 /CUMARTESİ

Salon: 1, OTURUM-4	Oturum Başkanı: Doç. Dr. H. Kürşad SEZER
Arş. Gör. B. Elif ŞAMLI Doç. Dr. Zümrüt ÜNAL	KONFEKSİYON ÜRETİMİNDE MALİYET HESAPLAMAYI DESTEKLEYEN ÇEŞİTLİ YAZILIMLARIN ARAŞTIRILMASI
Doç. Dr. Zümrüt ÜNAL Arş. Gör. B. Elif ŞAMLI	YAŞLI KADINLARIN GİYSİ SORUNLARININ ARAŞTIRILMASI
Müh. Zübeyde ARABACILAR Prof. Dr. Nazim PAŞAYEV	TAVUK TÜYLERİNİN LİF ÜRETİMİNE HAZIRLANMASI
Arş. Gör. Oğulcan EREN Doç. Dr. H. Kürşad SEZER	LAZER EKLENTİLİ ERGİYİK BİRİKTİRME (FDM) YÖNTEMİYLE KOMPOZİT PARÇA ÜRETİMİ
Gülseren AVCI Arş. Gör. Oğulcan EREN Doç. Dr. H. Kürşad SEZER	TEKSTİL SEKTÖRÜNE EKLEMELİ İMALAT YAKLAŞIMI: 3B YAZICILAR İLE DENEYSEL ÇALIŞMA

21.12.2019
Saat: 17.00-19.00 /CUMARTESİ

Salon: 2, Oturum-4	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent HANER
Arş. Gör. Tuğçe İNAĞ Dr. Öğr. Üyesi Murat ARIKAN	VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE OECD ÜLKELERİNİN DAHA İYİ YAŞAM DÜZEYİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Seher Gülşah TOPUZ Dr. Esra DOĞAN	BÜTÇE KATEGORİZASYONU TEMELİNDE TRANSFER HARCAMALARI VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ
Selen Serenay SİLVAN	ENDÜSTRİ 4.0 DEVRİMİ ve YENİ EKONOMİYE GEÇİŞİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Serpil ÇİĞDEM	GİG EKONOMİSİNİN DEĞİŞEN İŞGÜCÜ NİTELİKLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Abdulhanan ZARİFY Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Yunus ŞİŞMAN	EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR: ORTA VE GÜNEY ASYA ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Merih ANGIN	MACHINE LEARNS INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: DETERMINANTS OF IMF PROGRAM DESIGN

21.12.2019
Saat: 17.00-19.00 /CUMARTESİ

Salon: 3, Oturum-4	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Aziz Serkan ARSLAN
Salih KALAYCİ	THE EFFECTS OF RAILWAY TRANSPORTATION AND FDI ON TRADE BALANCE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL TRADE: EVIDENCE FROM 7 COUNTRIES
Dr. Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN FİRMALARIN ÇALIŞMA SERMAYESİ ETKİNLİKLERİNİN İNDEKS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA	ANONİM ŞİRKETLERDE MÜKTESEP HAK KAVRAMI
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA	YÖNETİM KURULUNUN TEMSİL YETKİSİNİN DEVRİ BAKIMINDAN TTK M. 367 VE TTK M. 370'İN DEĞERLENDİRİLMESİ

21.12.2019
Saat: 17.00-19.00 /CUMARTESİ

Salon: 4, Oturum-4	Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU**
Alper COŞKUN Prof. Dr. Arzu ŞENER	TÜKETİCİ KREDİSİ VE KONUT FİNANSMANI SÖZLEŞMESİNDE TÜKETİCİNİN KORUNMASI
Serdar Ramazan KAHRAMAN Dr. Öğr. Üyesi Kartal SOMUNCU	YARI VARYANS MODELİ İLE PORTFÖY OPTİMİZASYONU: BİST-100 ENDEKSİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA
Dr. Öğr. Üyesi Kartal SOMUNCU	MANÜPİLASYON YOLU İLE BIST-100'Ü YENMEK MÜMKÜN MÜ?
Metin Kamil ERDOĞAN Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ	TİCARİ GAYRİMENKULLERİN DEĞERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gülay İRAK Hasret ŞİŞMAN	STRATEJİK MALİYET YÖNETİM TEKNİKLERİ İLE FİNANSAL PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: İHRACATÇI FİRMALARDA ÖRNEK BİR UYGULAMA
Şeyma ZARZAVATÇIOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ALTUN	TÜRKİYE'DE BELEDİYELERİN FİNANSMANI VE SÜREÇ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Aykut ŞARKGÜNEŞİ Zehra GİDER	İHRACAT PAZARLAMA STRATEJİLERİNİN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN MİKRO VERİ ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Aykut ŞARKGÜNEŞİ Azize DEMİRHAN	VERİMLİLİK VE DIŞ TİCARET HADLERİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN NEDENSELLİK ANALİZİ

21.12.2019

Saat: 17.00-19.00 /CUMARTESİ

Salon: 5, Oturum-4	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sıdıka BULDUK
PhD. Hayder SHUBBAR MSc. Mohammed KAREEM Assoc. Prof. Dr. Shankar L. LAWARE Asst. Prof. Ruken Esra DEMIRDOGEN Prof. Fatih Mehmet EMEN	CAN BOERHAAVIA DIFFUSA BE USED AS AN ANTI-DIABETIC?
Asst. Prof. Ruken Esra DEMIRDOGEN Hayder SHUBBAR Mohammed Kareem Assoc. Prof. Dr. Shankar L. Laware Prof. Fatih Mehmet EMEN	AN IN-VITRO STUDY ON USE OF TRIDEX (Tridax Procumbens) AS AN ANTI-DIABETIC
Ömer Faruk ATEŞ Osman KINDIR Onur TAYDAŞ	GÖRÜNTÜLEME EŞLİĞİNDE PERKÜTAN VERTEBRAL ve PARAVERTEBRAL LEZYON BİYOPSİSİ: TEK MERKEZ DENEYİMİMİZ
Kubilay İNAN	KÜNT TORAKS TRAVMALARIN YAŞ GRUPLARINA GÖRE ANALİZİ
Arş. Gör. Dr. Nilay YAĞCI	DEVLET HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERDE TIBBİ HATA GÖRÜLME SIKLIĞI VE NEDENLERİ
Arş. Gör. Elif ÇELİK Prof. Dr. Sıdıka BULDUK	ADÖLESANLARDA PSİKOSOSYAL ÇEVRENİN BESLENME DAVRANIŞINA ETKİSİ
Arş. Gör. Elif ÇELİK Prof. Dr. Sıdıka BULDUK	IŞINLAMANIN GIDA TEKNOLOJİSİNDE KULLANIMI

22.12.2019

Saat: 09.00-12.00 /PAZAR

Salon: 1, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin YOLCU
Doç. Dr. Sinem SOMUNOĞLU İKİNCİ	SAĞLIK SEKTÖRÜNDE MARKA KAVRAMI VE MARKALAŞMA SÜRECİ
Dr. Öğr. Üyesi Davut KARAMAN Ali ŞAHİN	MÜŞTERİ İTİRAZ, ŞİKÂYET, İSTEK VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA
Öğr. Gör. H. Yusuf GÜNGÖR	HAVACILIK SEKTÖRÜ VE TERÖR
Dr. Öğr. Üyesi M. Recep ARMUTLU Öğr. Gör. H. Yusuf GÜNGÖR	HAVAYOLU FİRMALARININ FİNANSAL BAŞARISIZLIKLARININ TAHMİNİ
Prof. Dr. Nezir AKYEŞİLMEN	SOSYAL BİLİMLER VE SİBER ÇALIŞMALAR: SOSYAL BİLİMCİLER SİBER ALANI ÇALIŞMALI MI?
Dr. Tuğba YEĞİN	YAPAY ZEKÂNIN PAZARLAMA DÜNYASINI ELE EÇİRMEYECEĞİNİ DÜŞÜNÜYORSANIZ UNUTUN GİTSİN!
Tuba DERYA BASKAN	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNE TABİ FİRMALARDA NET ÇALIŞMA SERMAYESİ İLE GERÇEĞE UYGUN DEĞERLEME YÖNTEMLERİNE GÖRE ALACAKLARIN İLİŞKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Esna Betül BUĞDAY Prof. Dr. Arzu ŞENER	TÜKETİCİLERİN HARCAMA VE SATIN ALMA ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER	YENİ BİR KİŞİSEL KAZANÇ TÜRÜ OLARAK ATATÜRK BENZERLİĞİ İLE GELİR ELDE ETMEK SERBEST MESLEK FAALİYETİ KAPSAMINDA MIDIR?
Prof. Dr. Hüseyin YOLCU	BÖLGESEL KALKINMA BANKLARININ EĞİTİMDEKİ ROLÜ: ASYA KALKINMA BANKASI ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Hüseyin YOLCU	YETİŞKİNLERİN EĞİTİM İSTEMLERİ ÜZERİNDE BELİRLEYİCİ OLAN DEĞİŞKENLER

22.12.2019

Saat: 09.00-12.00 /PAZAR

Salon: 2, OTURUM-1	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent HANER
Nurlana Zakir BAHRAMLI	EVLAT EDİNİLMİŞ VE BİYOLOJİK EBEVEYNİYLE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN DAVRANIŞSAL VE DUYGUSAL SORUNLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ
Selahaddin Eyyubi KAPLAN Emre EKSERİN Oğuzhan BAHADIR Dr. Öğr. Üyesi Hafize ER TÜRKÜRESİN	EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KPSS SINAV KAYGILARI İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Güllü ÖZDEMİR Elif AKCAÖZ Dr. Öğr. Üyesi Hafize ER TÜRKÜRESİN	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TUTUMLARI İLE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİ ARASINDA Kİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi SUZAN ONUR YAMAN Sena DURMUŞ Ceylan BALIKÇI Merve MAHANOĞLU Zeynep KARA	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CİNSEL SAĞLIKLA İLGİLİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi SUZAN ONUR YAMAN Hilal BİLGİ Aleyna ŞAHİN Ayşe TAŞKIN Halil DENİZ Kübra ÖZTÜRK Miyase KAPLAN Nazlı HAZAR	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARINA YÖNELİK FARKINDALIK VE BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi SUZAN ONUR YAMAN Tuba KESKİN Şeyma Nur AKBIYIK Gizem KARAKOÇ Selen ÜNLÜTÜRK	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GEBELİK ÖNCESİ DOĞUM KORKULARININ BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Aytuğ MERMER ÜZÜMLÜ	ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİĞİN YÜKSEKÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİNİN MOTİVASYONUNA ETKİSİ

22.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /PAZAR

Salon: 3, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Erman YÜKSELTÜRK
Prof. Dr. Erman YÜKSELTÜRK	SANAL GERÇEKLİK İLE ÖĞRETİM MATERYALLERİ HAZIRLAMA: COSPACE UYGULAMASI
Prof. Dr. Erman YÜKSELTÜRK	ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK İLE DERSLER CANLANIYOR: TARİH DERSİ ÖRNEKLERİ
Melike KILIÇ Elif Ebru KEÇECİ Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL	EĞİTSEL DİJİTAL OYUN GELİŞTİRME SÜRECİNİ DENEYİMLEYEN ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ
Elif Ebru KEÇECİ Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL	İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MİKROSKOP ÜZERİNE OLUŞTURDUKLARI METAFORLAR
Doç. Dr. Selami ERYILMAZ Gülhanım DENİZ	TÜRKİYE'DE PROGRAMLAMA EĞİTİMİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: BİR BETİMSEL ANALİZ ÇALIŞMASI
Adem ŞAHİN Aysel TÜFEKCİ AKCAN	FELSEFE GRUBU ÖĞRETMEN ADAYLARININ DRAMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELEMESİ
Nayfer ŞAHİN Ali GÜL	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE OKURYAZARLIĞININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
Selçuk ARIK Tuğba KOCADAĞ ÜNVER	AKADEMİSYENLERİN VE ÖĞRETMENLERİN STEM EĞİTİMİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Hatice ÖNCÜ	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE İLİŞKİN ALGILARI; KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Hatice ÖNCÜ	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENEN ÖZERKLİĞİNİ DESTEKLEME DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ALGILARI; KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ

22.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /PAZAR

Salon: 4, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kadircan ÖZKAN
Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL Christina ZENGİNOĞLU	BİR TRAJEDİNİN ROMANI: KARINCALARIN GÜNBATIMI'NDA SÜRGÜN, SINIF (SIZLIK), YAS
Dr. Öğr. Üyesi Esat AYYILDIZ	El-'ABBÂS B. EL-AHNEF: İDEALİZE EDİLMİŞ AŞK TEMALI GAZELLERİN ABBÂSÎ DÖNEMİNDEKİ ÖZGÜN BİR TEMSİLCİSİ
Doç. Dr. Macit BALIK	İKİNCİ YENİ'NİN KIYISINDAN TOPLUMCU GERÇEKÇİLİĞE SÜREYYA BERFE
Doç. Dr. Macit BALIK	KORKUDAN GOTİKE: TÜRK EDEBİYATINDA DEHŞETİ KURGULAMAK
Doç. Dr. Seriyye GÜNDOĞDU	AHMET AĞAOĞLU`NUN SIRAT-I MÜSTAKİM DERGİSİNDE ÇIKAN YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Doç. Dr. Ömer SOLAK	TÜRKİYE'DE EDEBİYAT ÇALIŞMALARININ BİLİMLEŞME SÜRECİ VE SORUNLARI
Prof. Dr. Kadircan ÖZKAN Prof. Dr. Ebru BARDAŞ	MESNEVİDE HAYVAN METAFORLARINDAN ASLAN TİLKİ EŞEK METAFORU
Prof. Dr. Adem ÇAYLAK Yaşar ÇAKMAK	İSMET ÖZEL'DE TÜRKLÜK DÜŞÜNCESİ
Qahirə ŞAHBAZOVA LƏLƏ QIZI	DAVANLI İNKİŞAF VƏ TƏHSİLDƏ İKT
Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ	TÜRK DARBE EDEBİYATI VE ROMAN
Özer BEREKET	SİNEMA'DA AUTHEUR KURAMI BAĞLAMINDA REHA ERDEM SİNEMASI'NA BAKIŞ

22.12.2019
Saat: 09.00-12.00 /PAZAR

Salon: 5, Oturum 1	Oturum Başkanı: Korkmaz YİĞİTER
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ESKİ	SINIF ÖĞRETMENLİĞİNDEN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİNE GEÇİŞ YAPAN ÖĞRETMENLERİN BRANŞ DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN DENEYİMLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ESKİ	ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA GÖREV ALAN BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ DÜŞÜNCELERİ
Recep AYHAN Turan ÇETİNKAYA	SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Turan ÇETİNKAYA Recep AYHAN	SPOR BÖLÜMLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Onur Mutlu YAŞAR	SPOR FİTNESS MERKEZLERİNİN ALGILANAN HİZMET KALİTESİ (KASTAMONU ÖRNEĞİ)
Korkmaz YİĞİTER Okan ŞAHİN	FOOTBALL AND HOPELESSNESS. DOES BEING A FOOTBALL PLAYER DECREASE OR INCREASE THE HOPELESSNESS LEVEL OF THE YOUNG PLAYERS AGED 13-17?
Korkmaz YİĞİTER Okan ŞAHİN	FOOTBALL AND SELF-ESTEEM. DOES BEING A FOOTBALL PLAYER DECREASE OR INCREASE THE SELF-ESTEEM LEVEL OF THE YOUNG PLAYERS AGED 13-17?
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Aslı HONÇA Fatih GÜR	FUTBOL TARAFTARLARININ MÜSABAKA ŞARTLARINA YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: MKE ANKARAGÜCÜ, KARDEMİR KARABÜKSPOR, ADANA DEMİRSPOR ÖRNEĞİ

22.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /PAZAR

Salon: 1 Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent HANER
Arş. Gör. Seyhan SEYHAN Doç. Dr. Elif BAYRAMOĞLU	KAMPÜS ALANLARINDA TARIM ALANLARININ EĞİTİM AMAÇLI KULLANILMASI
Doç. Dr. Banu Çiçek KURDOĞLU Doç. Dr. Elif BAYRAMOĞLU Arş. Gör. Seyhan SEYHAN	KENTSEL AÇIK ALANLARDA VE KENT PARKLARINDA GÜNCEL BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANILMASI
Peyzaj Yüksek Mimarı Fatma ÖZKAN Prof. Dr. Atila GÜL	KORUNAN ALANLARDA NDVI VE NDWI VERİLERİ İLE ZAMANSAL DEĞİŞİM ANALİZİ, KOVADA GÖLÜ MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ
Arş. Gör. Dr. Elif Tuğba YALAZ	MİMARLIK EĞİTİMİNDE İŞBİRLİKÇİ ÖĞRENME: YAPI BİLGİSİ DERSİ ÖRNEĞİ
Murat GÜL Dr. Öğr. Üyesi Kemal YAMAN	KENT İÇİ ULAŞIMDA RAYLI SİSTEMLERİN ÖNEMİ VE ANKARA, BERLİN, LONDRA VE PARİS'İN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Sibel DEMİRARSLAN	MİMARİ ESTETİK: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BEĞENİ & TASARIM UNSURLARI VE ALGI İLİŞKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Sibel DEMİRARSLAN	BİR MALZEME OLARAK CAM: MİMARİ TASARIM VE MEKÂNDA KULLANIM ALANLARI

22.12.2019

Saat: 12.00-14.00 /PAZAR

Salon: 2, Oturum-2	Oturum Başkanı: Assoc. Prof. Dr. Ferit GÜRBÜZ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kemal TURAL	ON THE HARDNESS OF SUBSET SUM PROBLEMS BY ORDINARY BRANCH-AND-BOUND
Assoc. Prof. Dr. Ferit GÜRBÜZ	MULTILINEAR COMMUTATORS GENERATED BY LUSIN-AREA INTEGRAL AND LOCAL CAMPANATO FUNCTIONS ON GENERALIZED VANISHING LOCAL MORREY SPACES
Gözde ÖZKAN TÜKEL	GENERALIZED TORSION ENERGY ACTION IN MINKOWSKI 3-SPACE
Mustafa Tolga DATLICA Doç. Dr. Erman ÇAKIT	ST-DBSCAN ALGORİTMASININ KONUM VERİLERİ ÜZERİNDE UYGULANMASI VE RUTİNLERİN TESPİTİ
Dr. Öğr. Üyesi Tunahan TURHAN Dr. Öğr. Üyesi Gözde ÖZKAN TÜKEL	SPHERICAL INDICATRIX MAGNETIC TRAJECTORIES
Tunahan TURHAN	CONTRIBUTION TO EVOLUTION OF TIMELIKE CURVES WITH TYPE-3 BISHOP FRAME
А. САРБАЛИНА З.М. АРТУКМАТОВА	АНТОНИМИЯНЫҢ ТЕРМИНДІК ЖІКТЕЛУІ

22.12.2019

Saat: 12.00-14.00 /PAZAR

Salon: 3 Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Zeynel Abidin POLAT
Gözde ŞAHİNKAYA Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ Doç. Dr. Varol KOÇ	(BIM) YAPI BİLGİ MODELLEMESİ'NİN TÜRKİYE İÇİN UYGULANABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi Seçil Gül MEYDAN YILDIZ	AYAN KÖYÜ YERLEŞİM PLANI ÖRNEĞİNDE KÖY PLANLAMASI
Dr. Seval Sünal KAVAKLIGİL Arş. Gör. Ülkü YILMAZ Prof. Dr. Sabit ERŞAHİN	PEDOLOJİ ARAŞTIRMALARINA YENİ VE GÜÇLÜ BİR BAKIŞ AÇISI: HİDROPEDOLOJİ
Dr.Mehmet SANDALCI Dr.Farrokh MAHNAMFAR	HAVA KALİTE İNDEKSİNİN REGRESYON ANALİZİ İLE MODELLENMESİ: DİLOVASI-KOCAELİ ÖRNEĞİ
Barbaros ATMACA	THE EFFECT OF POST-TENSIONING FORCES OF STAY-CABLE ON THE STRUCTURAL BEHAVIOR OF CABLE-STAYED BRIDGE
Dr. Öğr. Üyesi Zeynel Abidin POLAT	QR KODUN HARİTA MÜHENDİSLİĞİ UYGULAMALARINA ENTEGRASYONU
Neslihan ALTUN Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Bengü SÜNBÜL GÜNER	TAŞ KOLONLARIN SONLU ELEMANLARA DAYALI DAVRANIŞ ANALİZİ

22.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /PAZAR

Salon: 4, Oturum-2	Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU**
Şeyma Nur DÜNDAR Doç. Dr. Mehmet KARA	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİNİN BİR WEB UYGULAMASI ARACILIĞIYLA GELİŞTİRİLMESİ
Prof. Dr. Yusuf BUDAK Elçin BACA	5. SINIF TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMININ VE DERS KİTABININ 5E MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ
Dr. İskender DAŞDEMİR Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY	İLKÖĞRETİM ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ BELİRLENMESİ
Akif AZAK Süleyman Alpaslan SULAK Halil Erbil GÜNER	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN WEB 2.0 ARAÇLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE KULLANMA DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Tayyibe ŞAKIR Süleyman Alpaslan SULAK	EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİRİLE DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ İLE MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Arş. Gör. Abdullah BAL Prof. Dr. Nesrin ÖZDENER	İŞBİRLİĞİ VE REKABET ÖĞELERİ İÇEREN EĞİTSEL BİR OYUNUN SINIF ETKİNLİĞİ VE EV ÖDEVİ OLARAK KULLANILMASI
Prof. Dr. Şebnem Kandil İNGEÇ Saadet TURAN	BİLİM MERKEZLERİNDE KURULAN FİZİK TEMALI SERGİLERİN FİZİK ÖĞRETİM PROGRAMINDA BULUNAN KAZANIMLAR VE KONULARI DESTEKLEME DURUMU
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ALTINTAŞ Arş. Gör. İsmail SARITEKE	ENFLASYON İLE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ: 1987-2017 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Arş. Gör. İsmail SARITEKE	ŞİRKET MENFAATİ KAVRAMI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA İNCELENMESİ
Arş. Gör. İsmail SARITEKE Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ALTINTAŞ	BİR GÖSTERGE OLARAK HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ KAVRAMI VE ÖLÇÜLMESİ

22.12.2019
Saat: 12.00-14.00 /PAZAR

Salon: 5, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. İsmail ŞAHİN
Arş. Gör. Neslihan TOP Doç. Dr. İsmail ŞAHİN	OTOMOBİL SALINCAK KOLUNUN TRIZ YAKLAŞIMI İLE OPTİMİZASYONU ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Mehmet Can KATMER Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ELDEM Arş. Gör. Neslihan TOP	İNSANSIZ HAVA ARAÇLARINDA KULLANILAN OTOMATİK KALKIŞ VE İNİŞ SİSTEMİ RADARININ ERGONOMİK ANALİZİ
Dr. Harun GÖKÇE Doç. Dr. İsmail ŞAHİN Arş. Gör. Neslihan TOP	TURBOJET MOTOR TUTMA BRAKETİNİN TOPOLOJİ OPTİMİZASYON DESTEKLİ YAPISAL TASARIMI
Prof. Dr. Coşku KASNAKOĞLU Pınar YÜCEL	SABİT KANATLI İNSANSIZ HAVA ARAÇLARINDA ÇOKLU OTOPİLOT SİSTEMLERİ
Emin Tugay KEKEÇ Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KONAR Doç. Dr. Tuğrul OKTAY	TERMAL HAVA AKIMLARININ SABİT KANATLI HAVA ARAÇLARININ UÇUŞ SÜRESİ VE MENZİLİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

22.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /PAZAR

Salon: 1, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Hakan KELES
Sema Yiyit DOĞAN	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF SUGAR ON ANTIOXIDANT ACTIVITY OF HERBAL TEAS
İbrahim TEBER Prof. Dr. Ercan BURSAL	Nepeta nuda subsp. albiflora BİTKİ EKSTRELERİNİN ANTİOKSİDAN AKTİVİTELERİNİN FARKLI in vitro BİYOANALİTİK METOTLAR ile BELİRLENMESİ
Ziraat Yük. Müh. Aykut BOZKURT Prof. Dr. Mehmet YAĞMUR	FARKLI EKİM SIKLIKLARININ VE EKİM ZAMANLARININ FASULYEDE VERİM VE BAZI VERİM ÖĞELERİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN BELİRLENMESİ
Dr. Arş. Gör. Servet ARAS Dr. Arş. Gör. Hakan KELES	LIMITING FACTORS FOR CHERRY PRODUCTION
Dr. Arş. Gör. Servet ARAS Dr. Arş. Gör. Hakan KELES	EFFECTS OF SALT STRESS IN PLANTS
Dr. Arş. Gör. Servet ARAS Dr. Arş. Gör. Hakan KELES	EFFECT OF DROUGHT STRESS ON PEACH CULTIVAR “CRESTHAVEN” GRAFTED ONTO GARNEM AND GF677 ROOTSTOCKS
Dr. Hakan KELES Dr. Servet ARAS	KURAKLIK STRESİNE KARŞI SU TUTMA KAPASİTESİNİ ARTIRICILARIN KULLANIM OLANAKLARI
Dr. Hakan KELES Dr. Servet ARAS	MİKROORGANİZMA İÇERİKLİ GÜBRELER, AVANTAJLARI VE KULLANIM OLANAKLARI
Dr. Hakan KELES Dr. Servet ARAS	ALIÇ’ ın (Crataegus spp.) ANAÇ OLARAK DEĞERLENDİRİLME POTANSİYELİ
Duygu ATEŞ Prof. Dr. Tamer ALBAYRAK	GENETIC INVESTIGATION OF BREEDED CHUKAR PATRIDGE IN BREEDING STATIONS IN TURKEY
Arş Gör. Ülkü YILMAZ Arş. Gör. Dr. Seval SÜNAL KAVAKLIGİL Prof. Dr. Sabit ERŞAHİN	YARI KURAK MERALARDA TOPRAKLARIN BAZI FİZİKO-KİMYASAL ÖZELLİKLERİ
Ayla BILGIN	GÖL SU KALITESININ TROFIK DURUMUNUN DEĞERLENDIRILMESINDE KULLANILAN İNDEKSLER
Ayla BİLGİN Hatice Dündar BAYRAKTAR	GÖKSU GÖLETİ SU KALİTESİNİN TEMEL BİLEŞENLER ANALİZİ KULLANILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

22.12.2019

Saat: 14.00-17.00 /PAZAR

Salon: 2, Oturum -3	Oturum Başkanı: Res. Asst. Serhan KÖKTAŞ
Ataberk TOPCU Benjamin MEIER Onur MURATAL Jürgen M. Lackner Rıdvan YAMANOGLU	SLM TEKNİĞİ İLE ÜRETİLEN Ti-6Al-4V ALAŞIMININ AŞINMA ÖZELLİKLERİ
Arş. Gör. Dr. Doğan ÇİRMİ Doç. Dr. Rezan AYDIN	DESTEK MATERYALSİZ POLİPİROL ELEKTROT ÜZERİNDE CO2 'İN ELEKTROKİMYASAL İNDİRGENMESİ
Res. Asst. Ahmet Çağrı KILINÇ Prof. Dr. Ali Aydın GÖKTAŞ Res. Asst. Özgür Yasin KESKİN Res. Asst. Serhan KÖKTAŞ	EXTRUSION BASED ADDITIVE MANUFACTURING OF BRONZE PARTS
Res. Asst. Serhan KÖKTAŞ Prof. Dr. Ali Bülent ÖNAY Res. Asst. Ahmet Çağrı KILINÇ	EFFECT OF MILLING PARAMETERS ON THE COATINGS PRODUCED BY MECHANICAL ALLOYING
Tolunay MİDİLLİ Prof. Dr. Uğur ŞEN	KURŞUN İÇERMEYEN BNBT6 PİEZOELEKTRİK SERAMİKLERE Fe2O3 İLAVESİNİN ETKİSİ
Esra ÖZDEMİR Gülşah KAPAĞAN Dr. Öğr. Üyesi İsmail TOPCU	CaCO3 TAKVİYESİ İLE ÜRETİLEN AL/CaCO3 HİDROJEN DEPOLAMA TANKININ MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Özge TOPAL Ayşe İlayda UĞURLU Prof. Dr. Mehmet Burhan KARAKOÇ Arş. Gör. Ahmet ÖZCAN	RELATIONSHIP BETWEEN COMPRESSIVE STRENGTH AND UPV OF GGBFS BASED-GEOPOLYMER CONCRETE CONTAINING RCA

22.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /PAZAR

Salon: 3, Oturum-3	Oturum Başkanı: Asst. Prof. Dr. Yildiray PALABIYIK
Orhan OĞULGANMIŞ Erdem ÖRS Gülcan CİMCİMOĞLU Doç. Dr. Hakan DİLİPAK	YÜZEY FREZELEME İŞLEMİNDE KESME KUVVETİNİN DENEYSEL OLARAK İNCELENMESİ VE REGRESYON ANALİZİ İLE TAHMİNİ
Dr. Buğra YILDIZ Prof. Dr. Yiğit GÜNDÜÇ	THERMAL AND GROUND STATE ENTANGLEMENT OF ISING SPIN CHAIN WITH THE PRESENCE OF MAGNETIC FIELD
Cenk ANDİÇ	TÜRKİYE'DEKİ GÜÇ SİSTEMİNDE PARÇACIK SÜRÜ OPTİMİZASYON ALGORİTMASI KULLANILARAK EKONOMİK YÜK DAĞITIMI
Yasin Furkan GORGULU Mustafa Arif OZGUR Ramazan KOSE	HORIZONTAL WIND TURBINE APPLICATION IN DOHA METRO, QATAR
Geo.Eng. (MSc.) Adil OZDEMIR Asst. Prof.Dr. Yildiray PALABIYIK	SIGNIFICANCE OF RELATIONSHIPS BETWEEN HYDROCARBONS AND METALLIC ORE DEPOSITS IN OIL AND GAS EXPLORATION: PART I. GOLD DEPOSITS
Geo.Eng. (MSc.) Adil OZDEMIR Asst. Prof. Dr. Yildiray PALABIYIK	SIGNIFICANCE OF RELATIONSHIPS BETWEEN HYDROCARBONS AND METALLIC ORE DEPOSITS IN OIL AND GAS EXPLORATION: PART II. COPPER DEPOSITS
Geo.Eng. (MSc.) Adil OZDEMIR Asst. Prof.Dr. Yildiray PALABIYIK	SIGNIFICANCE OF RELATIONSHIPS BETWEEN HYDROCARBONS AND METALLIC ORE DEPOSITS IN OIL AND GAS EXPLORATION: PART III. LEAD AND ZINC DEPOSITS
Doç.Dr.Ezgi GÜNAY	GEOMETRİK OLARAK GÜÇLENDİRİLMİŞ METAL-PLASTİK KOMPOZİT TAŞIT MODELİNİN STATİK BURKULMA ANALİZİ

22.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /PAZAR

Salon: 4, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Onur ARSLAN
Arş. Gör. Oğulcan EREN Doç. Dr. H. Kürşad SEZER	ÜRETKEN TASARIM VE TOPOLOJİ OPTİMİZASYONU YAKLAŞIMLARIYLA ÜRÜN TASARIMI
Burak Berk ARINCI Arş. Gör. Oğulcan EREN Doç. Dr. H. Kürşad SEZER	FDM YAZICI İLE KÜRESEL VANA PROTOTİP ÇALIŞMASI
Turgay TAMER Arş. Gör. Oğulcan EREN Doç. Dr. H. Kürşad SEZER	3 BOYUTLU YAZICILARIN MEDİKAL UYGULAMALARI VE AYAK BİLEĞİ ORTEZ ÜRETİMİ
Arş. Gör. Kenan CAN Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Savaş DALMIŞ	GTA YÖNTEMİ KULLANILARAK Ni VE NiCr KAPLANMIŞ AISI 1040 ÇELİĞİNİN KAPLAMA BÖLGESİNDEKİ MİKROYAPI VE MİKROSERTLİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ
Arş. Gör. Kenan CAN Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Savaş DALMIŞ Prof. Dr. Serdar Osman YILMAZ	AlSi10Mg ALAŞIMININ YAPAY YAŞLANDIRMA UYGULAMASININ DÖNEL EĞİLMELİ YORULMA DAVRANIŞINA ETKİSİ
Mustafa TARI Assoc. Prof. Dr. Hasan Erdinç KOÇER	QUALITY CONTROL WITH IMAGE PROCESSING IN SYRINGE PRODUCTION
Taha TÜKEL Prof. Dr. Mustafa YURDAKUL	LAZER İLE KESİM PARAMETRELERİNİN DENEY TASARIM YÖNTEMİ İLE EN İYİLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Onur ARSLAN	ÜÇGEN RİJİT ZIMBA İLE YÜKLENEN YANAL DERECELENDİRİLMİŞ KATMANLARIN KAYMA TEMAS PROBLEMLERİNDE GERİLME ŞİDDETİ FAKTÖRÜ HESAPLAMALARI
Fuat Sinan ATEŞ Doç. Dr. İsmail ŞAHİN Dr. Harun GÖKÇE	EKLEMELİ İMALAT İÇİN TOPOLOJİ OPTİMİZASYONU ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

22.12.2019
Saat: 14.00-17.00 /PAZAR

Salon-5, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Muharrem KIRAK
E. KUTLU-NARİN	FE-KATKILI □-SI3N4'ÜN ELEKTRONIK VE OPTIK ÖZELLIKLERININ İNCELENMESI
Doç. Dr. Olcay GENÇYILMAZ	INVESTIGATION OF CHANGE IN OPTICAL PROPERTIES OF ZnO FILMS BY Mg DOPING
Doç. Dr. Olcay GENÇYILMAZ	ELLIPSOMETRIC, OPTIC AND SURFACE TOPOGRAPHY STUDIES OF CdS FILMS
Doç. Dr. Muharrem KIRAK	GAUSSIAN VE PARABOLİK-TERS KARE POTANSİYELİNDEKİ KUANTUM NOKTANIN TERMODİNAMİK DAVRANIŞLARI
Doç. Dr. Muharrem KIRAK	AYARLANMIŞ KUANTUM NOKTADA MANYETİK ALINGANLIK: SICAKLIK, MANYETİK ALAN, POTANSİYEL PARAMETRELERİ VE SAFSIZLIK ETKİLERİ
İbrahim ASLIYÜCE	TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞINDA İYONLAŞTIRICI OLMAYAN ELEKTROMANYETİK RADYASYON FARKINDALIĞI
Derya KILIC Asst. Prof. Ruken Esra DEMIRDOGEN Asst. Prof. Aslıhan CESUR TURGUT Asst. Prof. Tuncay YESILKAYNAK Prof. Fatih Mehmet EMEN Ali İhsan KARACOLAK	PRODUCING CORCHORUS CAPSULARIS L. FIBERS MODIFIED WITH LAYERED DOUBLE HYDROXIDES
Derya KILIC Prof. Fatih Mehmet EMEN Asst. Prof. Ruken Esra DEMIRDOGEN Ali İhsan KARACOLAK Fatih DEMİR Mohammed Asım ALİ Emine KUTLU	2-THIOPHENYLTHIOUREA-MCM-41 COMPOSITE FOR DRUG DELIVERY SYSTEM
Doç. Dr. Mustafa Kemal GÜMÜŞ	ORGANİK KİMYADA BİGİNELLİ TİPİ MULTİKOMPONENT REAKSİYONLAR VE ÖNEMİ

	POSTER SUNUMLAR
Assoc. Prof. Dr. Meltem YILMAZ Özge ERDEM	CHROMATOGRAPHIC DETERMINATION OF ORGANOCHLORINATED PESTICIDES IN DRINKING AND IRRIGATION WATERS IN AYAŞ COUNTY
Assoc. Prof. Dr. Meltem YILMAZ	FUNGAL AMATOKSİNLERİN TESPİTİNDE KULLANILAN FARKLI YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI
Res. Asst. Serhan KÖKTAŞ Res. Asst. Ahmet Çağrı KILINÇ Prof. Dr. Ali Aydın GÖKTAŞ	PRODUCTION OF EGGSHELL DERIVED HYDROXYAPATITE COATINGS BY SOL GEL METHOD
Prof.Dr. Ebru BARDAŞ Dr.Yusuf Kemal ARSLAN Prof.Dr. Kadircan ÖZKAN	UYKUSUZLUĞA BAĞLI ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜNDE GİNKGO BİLOBA VE KIRMIZI KORE GİNSENGİ EKSTRATLARININ ÖĞRENMEYİ ARTTIRICI ETKİSİ
Prof.Dr. Ebru BARDAŞ Prof.Dr. Kadircan ÖZKAN Dr.Yusuf Kemal ARSLAN Asoc.Prof.Dr.Nihal CETIN	THE IN-VITRO EFFECTS OF SODIUM FLUORIDE ON REDOX HOMEOSTASIS AND ANTIOXIDANT DEFENCE SYSTEM IN SPERMATOZOA
Mehmet Ali YAFEZ Mesut CEMİLOĞLU	BETA GLUKAN VE KARDİYOVASKÜLER SAĞLIK
Mesut CEMİLOĞLU	PEYNİR ALTI SUYUNDAN PROTEİN KONSANTRESİ ELDESİ
Burcu İMECE Doç. Dr. Serap GÜRBÜZ DEMİR Doç. Dr. Seyfullah MADAKBAŞ	İBUPROFEN VE PARASETAMOLÜN ÇEŞİTLİ POLİMERİK MALZEMELERDEN KONTROLLÜ SALINIMI
Г. ҒАЛЫМҚЫЗЫ	ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ
A. E. KUSSANOVA	INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF DIRECTORS-CHOREOGRAPHERS

FOTOĞRAF GALERİSİ

BRAKET OPTİMİZASYONU ÇALIŞMASI
22.12.2019 14:37

21.12.2019 13:19

21.12.2019 16:22

21.12.2019 16:20

22 12 2019 09 05

BİLTEK
ULUSLARARASI BİLİM, TEKNOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL GELİŞMELER SEMPOZYUMU
22 12 2019 09 12

HIDROPEDOLOJI
Hidropedoloji Nedir ??
BİLTEK
22.12.2019 11:30

BİLTEK
Hep daha ileriye
21.12.2019 16:18

22 12 2019 09 05

KONGRE
22 12 2019 14 32

SPIRO-
Yield 5 (%)[a]
87
80
84
78
59
56
43
85
73
22.12.2019 15:42

BİLTEK
ULUSLARARASI
21.12.2019 13:14

BİLTEK
ULUSLARARASI
SEMPOZY
GÜNCEL GELİŞME
KATILIM BELGESİ
22.12.2019 13:13

BİLTEK
ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU
21.12.2019 11:25

BİLTEK
22.12.2019 13:45

BİLTEK
ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU
22.12.2019 15:03

Tüm Fotoğraflar IKSAD KONGRE TOPLULUĞU- IKSAD CONGRESS SOCIETY Facebook Gurubunda yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

KONGRE KÜNYESİ	**I**
BİLİM KURULU	**II**
KONGRE PROGRAMI	**III**
FOTOĞRAF GALERİSİ	**IV**
İÇİNDEKİLER	**V**

Musa ÖZATA ***Fatih Ferhat ÇETİNKAYA***	ALGILANAN ÖRGÜTSEL AYRIMCILIK İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ **1**
Seher Gülşah TOPUZ ***Esra DOĞAN***	BÜTÇE KATEGORİZASYONU TEMELİNDE TRANSFER HARCAMALARI VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ **12**
İlkgül KAYA ZENBİLCİ	BİZANS SANATINDA NADİR BİR İSA TİPLEMESİ: GÜNLERİN ESKİSİ (HO PALAIOS TON HEMERON) **20**
İrem BEKAR ***Şebnem ERTAŞ BEŞİR***	MOBİLYADA KÜLTÜREL GÖSTERGELER ÜZERİNDEN ESKİ VE YENİ KAVRAMI, “ZEYNEP FADILLIOĞLU MOBİLYALARI” **43**
Menekşe Suzan TEKER	GÜNEŞ IŞINLARI İLE DOĞAL BOYAMA (SOLAR DYEING) YÖNTEMİ **54**
Mustafa ÜNVERDİ	MUSİBETLERİN HİKMETLERİ AÇISINDAN KÖTÜLÜK SORUNU -MÂTÜRÎDÎ ÖRNEĞİ- **63**
Yonca ALTINDAL	İSTİHDAM KAPISINI AÇMAYA ÇABALAYAN KADINLARIN MEDYA HALİ: BİRGÜN GAZETESİ **74**
Yonca ALTINDAL ***Büşra ÇETİN***	EMEK PİYASASININ ‘DİŞİL ÖZNE’LERİ: BALIKESİR KENTİ KADIN GİRİŞİMCİLERİ **87**
Ayhan ÇİNİCİ	THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL LITERACY LEVELS AND SOCIAL MEDIA USE PURPOSES OF PROSPECTIVE TEACHERS’ WHO ATTEND PEDAGOGICAL FORMATION TRAINING **116**
Ayhan ÇİNİCİ	PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİMDE SOSYAL MEDYA KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ **125**
Ayhan ÇİNİCİ	PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ MEDYA OKURYAZARLIK ÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ **134**
İbrahim Yaşar KAZU	KÖY ENSTİTÜLERİ VE BİR ÖRNEKLEM OLARAK DİCLE

Abdullah ELMAS	KÖY ENSTİTÜSÜ **145**
Emine AYAN	ZÜLFÜ LİVANELİ'NİN KONSTANTİNİYYE OTELİ ADLI ROMANINDA "KADIN"IN TEMSİLİ **168**
F. Senem GÜNGÖR	KÜRESEL KÖY'ÜN MEDYASI: NETFLIX **175**
Sıla YAĞCI TANIŞIK	BATIL İNANÇLARIN DİJİTAL MEDYADAKİ TÜKETİMİ **185**
Suna Gülfer IHLAMUR ÖNER	SYRIAN RETURN?:THE CASE OF TURKEY **194**
İrfan Kaya ÜLGER	İNGİLTERE'DE AB KUŞKUCULUĞUNUN KÖKENLERİ
Özlem ÜSTÜN	**205**
Yılmaz SEÇİM	TÜRKİYE'DE YAŞAYAN TÜRKMEN KÖKENLİ AFGAN
Dilek ÇOŞAN	ÖĞRENCİLERİN MUTFAK KÜLTÜRLERİNİN İNCELENMESİ **218**
Yonca ALTINDAL	MEDYADA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN SOSYOLOJİK OKUMASI: BİRGÜN GAZETESİ ÖRNEĞİ **227**
Filiz GÜVEN	DÖNÜŞMEYEN GERÇEKLİK BÜYÜSEL FOLKLORİK RİTÜELLER **247**
Pınar TOKTAŞ	T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDE YER ALAN SULTAN II. SÜLEYMAN'A AİT FERMANIN TEZHİP ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ **254**
Necati SÜMER	THOMAS STEARNS ELİOT'IN "ÇORAK ÜLKE" ADLI ESERİNDE DİNSEL VE MİTSEL MOTİFLER **261**
Rifat OLGUN	İYİLEŞTİRME BAHÇELERİNE (HEALING GARDEN) YÖNELİK PEYZAJ TASARIM YAKLAŞIMLARI **271**
Sümeyye ÖNAL	İZMİR'İN İŞGALİ'NİN BASINA YANSIMALARI **282**
Semra AY	ÇOKLU EKRAN İLE SİNEMA: DİNAMİK VE AKTİF YENİ NESİL İZLEYİCİ DENEYİMİ **302**
Serpil ÇİĞDEM	GİG EKONOMİSİNİN DEĞİŞEN İŞGÜCÜ NİTELİKLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ **312**
Sibel Işık MERCAN	TÜRKİYE'DE TR DİZİNLİ DERGİLERDE YAYINLANAN COĞRAFYA EĞİTİMİ ALANINDAKİ NİTEL MAKALELERİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ (2000-2019) **322**
Tolga ÖZEN	BİR TARİHSEL DEĞERLENDİRME: NAZİ ALMANYA'SINDA LGBT+ BİREYLER ÜZERİNDEKİ ÖTEKİLEŞTİRME ve DAMGALAMA ÖRNEKLERİ **329**
Tuğba AKDAL	ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ İLE YEREL KAMUSAL

	KANAATİN OLUŞUMUNDA YEREL HABER SİTELERİ ve OKUR ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ **343**
Feyzullah ÜNAL ***Veysel EROL***	PARETO'NUN YÖNETİCİ OLMAYAN ELİTLER TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KANAAT ÖNDERLERİ **354**
Yiğit Anıl GÜZELİPEK	ÇATIŞMADAN İŞ BİRLİĞİNE EL AHLİ VE ZAMALEK REKABETİ: ARAP BAHARI'NIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA FUTBOL STADYUMLARI **366**
Esra TÜRKSEVER	SOSYAL YAŞAMIN DÜZENLEYİCİ UNSURU: DAĞITICI ADALET **372**
Аружан ӘЖІБАЕВА БЕКБАУЛЫҚЫЗЫ	ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ ЖАСТАР САЯСАТЫНЫҢ ТАРИХЫ **385**
А.Ө. БАЙДАУЛЕТОВА	ТІЛДЕГІ КӨНЕЛЕНГЕН СЕПТІК ЖАЛҒАУЛЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІҢ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДА ҚОЛДАНЫЛУЫ **390**
Б.С. СЕЙДАХМЕТОВ ***К.Б. МАЛДЫБАЕВ***	ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮЗЕТУ 394
Ұ.Қ. ҚЫЯҚБАЕВА ***Д.Қ. АЗИМБАЕВА***	ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ **401**

ALGILANAN ÖRGÜTSEL AYRIMCILIK İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: BİR KAMU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

RESEARCH OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL DISCRIMINATION PERCEIVED AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: SAMPLE OF A PUBLIC UNIVERSITY

Prof. Dr. Musa ÖZATA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı algılanan örgütsel ayrımcılık ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Literatürde iki konunun birbiriyle ilişkisinin araştırılmasına yönelik sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Çalışmanın bu açıdan literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde görev yapmakta olan akademik ve idari personel üzerinde 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada basit rastgele örneklem seçim yöntemi kullanılmış ve çalışmaya katılmayı kabul eden 155 akademik ve idari personele yüz-yüze anket uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında kullanılan algılanan örgütsel ayrımcılık ölçeği ‘‘algılanan cinsiyet ve siyasi görüşe dayalı ayrımcılık’’ olarak iki boyutta ele alınmıştır. Ölçeklerde 9’ar ifade yer almaktadır. Ölçek Jagusztyn (2010) tarafından geliştirilmiş ve Kaya (2016) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Örgütsel Bağlılık ölçeği ise Allen ve Mayer tarafından geliştirilmiş olup (1990) Türkçeye uyarlaması Wasti (2000) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte 23 soru yer almaktadır.

Toplanan veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler, normal dağılıma uygunluk testi, bağımsız gruplar arası t testi, tek yönlü varyans analizi, korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda örgütsel bağlılık ortalaması 3.19, cinsiyet ayrımcılığı ortalaması 1,54 ve siyasi ayrımcılık ortalaması 1.70 olarak hesaplanmıştır. Bulgular araştırma yapılan kurumda ayrımcılık algısının düşük seviyede; algılanan örgütsel bağlılık seviyesinin ise ortalamanın üzerinde olduğunu göstermiştir. Ayrımcılık ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda ise siyasi ayrımcılık algısı ile örgütsel bağlılık arasında ($r= -0,265$; $p<0.01$) negatif yönlü ve istatiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığı algısı ile örgütsel bağlılık arasında ise negatif yönlü ancak istatistiksel açıdan anlamlı olmayan ($r=-0,119$; $p>0.05$) bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, Siyasi Ayrımcılık, Cinsiyet Ayrımcılığı.

ABSTRACT

The purpose of this study is to research the relationship between organizational discrimination perceived and organizational commitment. It is has been seen that there are a limited number of studies on the relationship between these two subjects in the literature. It is expected that the study will contribute to the literature in this respect.

This descriptive study was achieved in 2019 on the academic and administrative staff of Kırşehir Ahi Evran University. In the study, simple random sample selection method was used

and a face-to-face questionnaire was applied to 155 academic and administrative staff who accepted to participate in the study. The perceived organizational discrimination scale used for the collection of data was considered in two dimensions as ''discrimination based on perceived gender and political view''. There are 9 expressions in each scale. The scale was developed by Jagusztyn (2010) and adapted to Turkish by Kaya (2016). Organizational Commitment Scale was developed by Allen and Mayer (1990) and the scale was adapted to Turkish by Wasti (2000). The scale includes 23 questions.

Descriptive statistics, test of normality for the data' suitability to the normal distribution, t test between the independent groups, one-way variance analysis, correlation analysis were applied on the collected data. As a result of the study, the average of organizational commitment was calculated as 3.19, the average of gender discrimination was calculated as 1.54 and the average of political discrimination was calculated as 1.70. The findings exposed that; the perception of discrimination level is low and perceived organizational commitment level is above the average in the instituon researched. As a result of the correlation analysis to determine the relationship between discrimination and organizational commitment, there has been determined a negative and statistically a significant relationship between political discrimination perception and organizational commitment ($r = -0.265$; $p < 0.01$). Additionally, there has been determined that a negative but statistically an insignificant relationship between perception of gender discrimination and organizational commitment ($r = -0,119$; $p > 0.05$).

Keywords: Organizational Commitment, Political Discrimination, Gender Discrimination.

GİRİŞ

Algılanan Örgütsel Ayrımcılık

Ayrımcılık algısı, birinin sosyal grup üyeliği nedeniyle haksız yere muamele gördüğüne dair bir yargıdır. Ayrımcılık algıları, , bireylerin yaşadıkları ayrımcılık miktarına ilişkin algılarının, belirli bir bağlamda gerçekten var olan ayrımcılık seviyesini doğru şekilde yansıtıp yansıtmadığını belirlemek genellikle zordur. Oluşabilecek iki ana algılama önyargısı vardır. Bireyler, var olanlardan daha fazla ayrımcılık görebilir ya da var olanlardan daha az ayrımcılık görebilirler. Ayrımcılığın yaşandığı yerlerde, bireyler belirsiz koşullarla karşı karşıya kaldıklarında ayrımcılıkla ilgili düşüncelerin daha da artmasına neden olabilir. (Kaiser& Major; 2006: 803-804). Son zamanlarda çalışanlar, kurumlarda bireysel ve sınıfsal ayrımcılığın olduğu iddiasında bulunmaktadırlar. Bu tür iddialar, bir kuruma tehdit oluşturabilir, yalnızca mali açıdan değil, aynı zamanda örgütün morali açısından da, kendisini çalışan karşıtı bir şirket olarak bulabilir. Bu nedenlerden dolayı, son zamanlarda örgütsel araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar, çalışanlar tarafından iddia edilen istihdam ayrımcılığının kökenlerini ve önlenmesini araştırmıştır. İstihdam ayrımcılığı alanındaki araştırmaların çoğu, sorunu örgütsel adalet açısından ele almaktadır. Bu bakış açısı, iş yerinde ayrımcılığın göstergesi olarak iş yerinde adil davranma, prosedürler ve kişilerarası muamele üzerine odaklanmaktadır. Çalışanlar açısından ayrımcılığın en önemli göstergesinin adalet olduğu söylenebilir (Goldman v.d.; 2008: 2-3).

Algılanan ayrımcılığın öznel anlamı ve sonuçları, bir grubun sosyal yapıdaki pozisyonuna bağlıdır. Dezavantajlı grupların üyeleri için, önyargıya maruz kalmak dışlanmaya neden olabilmektedir. Bu, dezavantajlı grupların üyeleri için, önyargıya atfedilen niteliklerin, tamamen dışsal nitelikler tarafından sağlanan kendini koruma düzeyini sunmadığını göstermektedir (Schmitt&Branscombe; 2011: 170-171). Ulusal kültür, özellikle belirli gruplara

yönelik ayrımcılığın kültürel normlarda kodlandığı ölçüde kültürlerarası değişkenlik nedeniyle kuruluşlarda ayrımcılığın ortaya çıkma derecesini etkiler. Ayrıca, yerel normlar ve önyargıya ilişkin sosyo-kültürel miras, insanların bu topluluklardaki örgütler içinde ayrımcılığa eğilimi etkileyebilir. Ayrımcılığa ilişkin örgüt içindeki altı örgütsel düzey öncüldür. Bunlar; resmi ve gayri resmi yapı, örgüt kültürü, liderlik, strateji, İK sistemleri ve örgütsel iklim. Resmi yapıdan söz ederken, belki de örgütlerde en yaygın şekilde açıklanan ayrımcılık şekli, kadın ve ırksal azınlıkların örgütlerde üst düzey liderlik pozisyonlarına geçmelerini engelleyen görünmez engeli ifade eden "cam tavan" dır. Resmi olmayan yapı da, örgütlerdeki kişilerarası ilişkilerin kalıpları da örgütsel ayrımcılıkta önemli bir rol oynamaktadır. Örgüt kültürü kavramı, genellikle paylaşılan değerler, ortak anlayışlar ve inanç ve beklenti kalıpları ile tanımlanan bir örgütün "kişiliği" olarak adlandırılır. Cox ve Blake'e göre, bir kuruluştaki üst düzey liderlerin tam bağlılığı olmadan, çeşitlilik girişimlerinin başarısız olması muhtemeldir ve bu nedenle ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılması muhtemel değildir. Farklı çalışanları ilerletme ve bir kapsayıcılık kültürü yaratma stratejileri bir kurumun stratejik iş planına dahil edildiğinde, sonuçta ortaya çıkan ayrımcılık seviyeleri düşük olma eğilimindedir. İnsan Kaynakları uygulamaları, çalışanların kuruluş içindeki fırsatlarına ve değerli ödüllere (erişim ayrımcılığı) ve ayrıca kuruluş vatandaşları olarak muamele görmelerine olan erişimini etkileyerek bir organizasyon içinde meydana gelen ayrımcılığın boyutunun şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Ayrımcılığa öncülük eden son örgütsel seviye örgütsel iklimdir. Schneider tarafından tanımlanan iklim kavramı, en doğru şekliyle, kurumun algılanan politikalarının, uygulamalarının ve prosedürlerinin yanı sıra çalışanların yönetim tarafından ödüllendirildiği, beklediği ve desteklediği davranış türleri hakkındaki ortak algılarını yansıtan kültürün bir tezahürü olarak görülür (Gelfand v.d.; 2007: 4-22).

Ayrımcılık Türleri

Daha önceki araştırmalardan elde edilen bulgular, işyerinde ayrımcılığın etkilerinin çok miktarda olduğunu, ancak bu ayrımcılığa neyin sebep olduğu ve ne kadarının sorumlu yöneticilerin ürünü olduğu konusunda yeterli bilgi olmadığını göstermektedir (Kadiresan&Javed; 2015: 32).

Irk ayrımcılığı

Önceki araştırmacılar, ırkın çoğu ayrımcılık vakasının nedeni olduğunu kanıtlamıştır. ABD'de yapılan bir araştırma, İspanyol etnik kökenine sahip kişiler bir iş başvurusunda bulunduklarında her beş kişiden birinin ayrımcılığa uğradığını göstermektedir. Aynı araştırma, Hispanik'lerin de promosyonlar konusunda bir engelle karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Araştırma orta ve üst düzey yönetim pozisyonları için, Hispaniklerden daha az deneyime ve niteliklere sahip olan beyazlara öncelik verildiğini göstermiştir.

Cinsiyet ayrımcılığı

Cinsiyet ayrımcılığı çoğu ülkede yaygındır. Cinsiyet ayrımcılığı ve basmakalıp düşünce el ele gider. Geçmişte yapılan çalışmalar, bu ayrımcılık biçiminin, dünyanın farklı bölgelerinde, Yunanistan ve ABD'den Güney Afrika'ya kadar birçok iş yerinde bulunduğunu göstermektedir. Gebelik ayrımcılığı cinsiyet ayrımcılığı altında sınıflandırılabilir. Çoğu ülkede bunun, evli bir kadının hamile kalma potansiyeline sahip olacağı varsayıldığı için medeni durum ayrımcılığına girdiği söylenebilir. Cinsiyet ayırımcılığı, işyerinde ayırımcılık üzerine yapılan çalışmalar ile gözlemlenen en yaygın eşitsizlik türlerinden biridir.

İnanca bağlı ayrımcılık

Dini ayrımcılık işyerinde çeşitli şekillerde bulunabilir. Çalışanları dini uygulamaları veya dini kıyafet giymelerinden dolayı taciz etmek, çalışanın dine olan tutkusundan dolayı hak ettiği durumu reddetmek veya dini inançlarından dolayı bir çalışanı işten çıkarmak gibi.

Yaşa bağlı ayrımcılık

Yaş ayrımcılığı, çalışanın beceri ve nitelikleri, kıdemleri veya gençlikleri nedeniyle dikkate alınmadığında ortaya çıkar. Yaşlı insanlar işyerinde genç olanlardan daha fazla kendilerini istenmeyen olarak ve haksız hissederler (Kadiresan&Javed; 2015: 32-33).

Cinsel tercih ve cinsel kimlik:

Birçok işveren tarafından "sorma-söyleme" şeklindeki politika benimsenmiştir. 2001 yılında Fortune 500 şirketlerinden sadece 8 tanesinde cinsel kimlikle ilgili politika mevcut iken, bu sayı 2006 yılında 124'e yükselmiştir (Robbins&Judge; 2015: 47-51).

Örgütsel Bağlılık Kavramı

Örgütsel bağlılık, örgütsel davranış literatüründe giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bir tutum olarak, örgütsel bağlılık, en çok (1) belirli bir örgütün bir üyesi olarak kalma arzusu; (2) kuruluş adına yüksek düzeyde çaba gösterme isteği; ve (3) kuruluşun değerleri ve hedeflerine ilişkin kesin bir inanç ve kabulü içermektedir. Başka bir deyişle, bu, çalışanların örgütlerine olan sadakatlerini yansıtan bir tutumdur ve örgütsel katılımcıların organizasyona olan ilgisini ve devam eden başarısını ve refahını ifade etmelerini sağlayan devam eden bir süreçtir. Örgütsel bağlılık tutumu, bir dizi kişisel (yaş, kuruluştaki görev süresi, kariyer uyumu, olumlu ya da olumsuz etkililik ya da iç ya da dış kontrol nitelikleri gibi düzenlemeler) ve kuruluş (iş tasarımı, değerler, destek, prosedürel adalet ve süpervizörün liderlik tarzı) değişkenleri ile belirlenir (Luthans; 2011: 146-147).

Örgütsel bağlılığın tanımları çalışmalarda değişkenlik göstermektedir. Meyer ve Allen 1997 yılında örgütsel bağlılığı farklı şekillerde anlaşılmış çok boyutlu bir kavram olarak ifade etmişlerdir. Örgütsel bağlılık davranışsal, normatif, hesaplamalı ve tutum boyutlarıyla ele alınabilmektedir. Tutumsal konsept, çalışanın bağlılığını ölçmek için geniş çapta kabul görmüş ve kişinin çalıştığı kuruma olan bakış açısını davranışlar yoluyla ve hislerden yola çıkarak açıklamaktadır (Perak&Shah; 2016: 17).

Meyer ve Allen 1984 yılında, başlangıçta, duygusal ve devamlılık bağlılığı arasında, duygusal bir bağlılığı ifade eden, kuruluşa ayrılma ile ilişkili olarak algılanan maliyetleri ifade eden ve kuruluşa katılım ile ilgili duygusal bağlılığı ifade eden duygusal bağlılık arasında bir ayrım yapılmasını önermiştir. Allen ve Meyer daha sonra 1990 yılında, organizasyonda kalma konusunda algılanan bir yükümlülüğü yansıtan üçüncü ayırt edici bir bağlılık bileşeni, normatif bağlılığı önermiştir (Meyer& Stanley; 2001: 21). Üç bileşenli model başlangıçta, varolan tek boyutlu bağlılık kavramsallaştırmalarındaki gözlemlenen benzerlikleri ve farklılıkları ele almak için geliştirilmiştir. Bütün bu kavramsallaştırmalarda ortak olan, bağlılığın bir bireyi bir kuruluşa bağladığı ve işi bırakma olasılığını azalttığı inancıydı. Temel farklılıklar, bağlılığı karakterize ettiği düşünülen psikolojik durum veya düşünce yapılarıdır. Bu düşünce yapıları üç farklı temayı yansıtıyor: organizasyona duygusal bağlılık, kalma yükümlülüğü ve algılanan ayrılma maliyeti. Bu düşünce yapılarını ayırt etmek için Meyer ve Allen 1991 yılında sırasıyla duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve devamlılık bağlılığı etiketlerini kullanmışlardır. Güçlü duygusal bağlılığı olan çalışanlar kalmak ister, güçlü normatif bağlılığı olanlar kalması gerektiğini düşünür ve güçlü devamlılık bağlılığı olanlar kalmaları gerektiğine inanır (Meyer&Wang; 2012: 86).

Bazı bulgular, bir bağlılık bileşeni olan kuruluşta kalma niyetinin, iş gücü devri ile güçlü ve ters bir şekilde ilgili olduğunu belirtmiştir. Bir kuruluşun amaçlarına son derece bağlı olan ve bu amaçlara yönelik çok fazla enerji harcamayı isteyen bireylerin, kuruluşun böyle yüksek değerli hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olma çabası içinde kalma eğiliminde oldukları söylenebilir. Böylece örgütsel bağlılığın iş gücü devri ile ters orantılı olmasını bekleriz (Porter, Steers& Boulian; 1973: 3-4).

Mathieu&Zajac tarafından 1990 yılında belirtildiği gibi örgütsel duygusal bağlılığı güçlü olan çalışanlar, organizasyona anlamlı bir şekilde katkıda bulunma, daha çok çalışmayı, daha az devamsızlık, üretime katkı ve daha fazla iş performansı gösterirler. Güçlü duygusal bağlılığı olan yöneticiler, stratejik kararlara daha yüksek düzeyde uyumlu, örgütsel vatandaşlık bağı güçlü ve işletmede ekstra rol oynamaya daha isteklidirler. Duygusal örgütsel bağlılık çalışan için de faydalıdır. Yüksek düzeyde duygusal bağlılığa sahip çalışanlar, uzun süre çalışsalar bile daha düşük stres seviyelerine maruz kalmaktadırlar. Reilly&Orsak tarafından 1991 yılında yapılan çalışma sonuçlarına göre de örgüte olan duygusal bağlılık motivasyonu teşvik eder ve psikolojik olarak daha düşük işle ilgili stres, daha az duygusal tükenme ortaya çıkarır (Fornes&Rocco; 2004: 394).

Algılanan Örgütsel Ayrımcılık İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki

Welle ve Heilman (2005)' de yaptığı çalışmada, ayrımcılığın kadın işçilerin bağlılık düzeylerini olumsuz etkilediği ve ayrımcılığa maruz kalmaları nedeniyle örgütsel amaç ve hedeflere ulaşma konusunda daha az kararlı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Ensher ve arkadaşları (2001), işyerinde algılanan ayrımcılığın çalışanların iş tatmini, çalışanların bağlılık düzeyleri, işte gösterdikleri vatandaşlık davranışı ve şikâyetleri ele alma yöntemleri üzerindeki sonuçları üzerine çalışmışlardır. Algılanan işyeri ayrımcılığının çalışanların çıktılarını ve iş tutumlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Olori, v.d; 2017: 53).

Örgütsel bağlılık, bireyin bir bütün olarak kuruluş hakkındaki duygularını ifade eder. Bir çalışanın bir örgütle sahip olduğu ve hedef ve değer uyumu, kuruluştaki davranışsal yatırımlar ve kuruluşta kalma olasılığı ile ilişkili olduğu tespit edilen psikolojik bağdır. Çalışanlar arasında, özellikle de kadınlar ve azınlıklar arasındaki örgütsel bağlılığın sürdürülmesi bugün şirketler için bir zorluktur. Son yıllarda büyük şirketlerden kadın ve azınlık göçlerinin ortaya çıkmasının sebeplerinden biri ve ardından kadınların ve azınlıkların sahip olduğu işletmelerin çoğalmasının bu grupların örgütsel ayrımcılık algıları olduğu öne sürülmektedir. Sanchez ve Brock (1996), algılanan ayrımcılığa ilişkin 139 İspanyol erkek ve kadın çalışan arasında iş sonuçları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Algılanan ayrımcılığın, iş gerginliğinin artmasına katkıda bulunduğunu ve rol çatışması ve belirsizlik gibi diğer yaygın iş kaynaklarının üstünde ve ötesinde iş tatmini ve örgütsel bağlılığın azalmasına sebebiyet verdiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca, daha fazla ücretlendirme, maaş ve iş deneyimi olan çalışanların, bu alanlarda daha düşük puan alan meslektaşlarına göre daha az ırk temelli ayrımcılık algıladıklarını bulmuşlardır (Ensher, v.d.; 2001: 57).

Bir diğer çalışmadan elde edilen sonuç, ücret ayrımcılığının örgütsel bağlılıkla önemli bir negatif ilişkiye sahip olduğunu da göstermiştir. Bu sonuç, ücret eşitliği algısı ile örgütsel bağlılık arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmiştir (Falope; 2017: 635).

YÖNTEM

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışmada araştırmanın evrenini, 2019 yılında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde görev yapmakta olan akademik ve idari personel oluşturmaktadır. Çalışmada basit rastgele örneklem seçim yöntemi kullanılmış ve çalışmaya katılmayı kabul eden 155 akademik ve idari personele yüz-yüze anket uygulanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında kullanılan algılanan örgütsel ayrımcılık ölçeği ‘‘algılanan cinsiyet ve siyasi görüşe dayalı ayrımcılık’’ olarak iki boyutta ele alınmıştır. Ölçeklerde 9’ar ifade yer almaktadır. Ölçek Jagusztyn (2010) tarafından geliştirilmiş ve Kaya (2016) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Örgütsel Bağlılık ölçeği ise Allen ve Mayer tarafından geliştirilmiş olup (1990) Türkçeye uyarlaması Wasti (2000) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte 23 soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler, normal dağılıma uygunluk testi, bağımsız gruplar arası t testi, tek yönlü varyans analizi, korelasyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**Sayı**	**Yüzde**	**Yaş**	**Sayı**	**Yüzde**
Erkek	97	62,6	20-39	92	59,4
Kadın	58	37,4	40+	63	40,6
Medeni Durum	**Sayı**	**Yüzde**	**Görev süresi**	**Sayı**	**Yüzde**
Evli	119	76,8	1-10	79	51,0
Bekar	36	23,2	11-20	53	34,2
Ünvan	**Sayı**	**Yüzde**	21+	23	14,8
Memur	32	20,06	**Üniv. Görev süresi**	**Sayı**	**Yüzde**
Araştırma görevlisi	17	11,0	1-9 yıl	90	58,1
Öğretim Görevlisi	24	15,5	10-19 yıl	52	33,5
Dr. Öğr. Üyesi	55	35,5	20+	13	8,4
Doçent ve Prof.	27	17,4	**TOPLAM**	155	100

Tablo 1’ e bakıldığında katılımcıların % 63’ü erkek %37’ si kadın katılımcıdır. Katılımcıların %77’si evli %23’ü bekar katılımcıdır. Evli katılımcıların sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %80’ni akademik personel ve %20’si idari personelden oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Görev Yaptığı Birimler

Görev yapılan Birim	Sayı	Yüzde
IIBF	26	16,8
SMYO	13	8,4
SBMYO	14	9,0
YDMYO	6	3,9
Fen Edebiyat	32	20,6
BESYO	12	7,7
Mimarlik Muhendislik	7	4,5
Egitim	11	7,1
Ziraat	16	10,3
FTRYO	8	5,2
TBYO	10	6,5
TOPLAM	**155**	**100,0**

Tablo 2'ye bakıldığında katılımcıların Fakülte ve Yüksekokullar bazında katılım oranları görülmektedir. Katılımcılar farklı birimlerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Ölçek Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması (Bağımsız Gruplar Arası t testi)

	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Std. sapma	t	p
Cinsiyet ayrımcılığı	Erkek	97	1,43	,540	-2,64	0.01
	Kadın	58	1,73	,749		
Siyasi Ayrımcılık	Erkek	97	1,69	,819	-0,53	0,958
	Kadın	58	1,70	,774		
Örgütsel Bağlılık	Erkek	97	3,20	,616		
	Kadın	58	3,16	,599	0,487	0,627

Tablo 3'e bakıldığında ölçek puanları açısından cinsiyet ayrımcılığı ile erkek ve kadın çalışanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($t_{0,01}$= -2,64) fark bulunmuştur. Kadınların cinsiyet ayrımcılığı ortalamaları (1,73) erkeklerden (1,43) daha yüksektir. Siyasi ayrımcılık ve örgütsel bağlılık açısından ise anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0,05).

Tablo 4.Ölçek Puanlarının Medeni Durum Açısından Karşılaştırılması (Bağımsız Gruplar arası t testi)

	Medeni durum	Sayı	Ortalama	Std. sapma	t	p

Cinsiyet ayrımcılığı	Evli	119	1,5462	,61518	-0,102	0,919
	Bekar	36	1,5586	,73005		
Siyasi Ayrımcılık	Evli	119	1,7395	,78360	1.04	0,29
	Bekar	36	1,5802	,85413		
Örgütsel Bağlılık	Evli	119	3,1494	,61398	-1.56	
	Bekar	36	3,3297	,57777		0,120

Tablo 4'de görüldüğü üzere ölçek puanlarının medeni durum açısından ölçülmesinde cinsiyet ayrımcılığı, siyasi ayrımcılık ve örgütsel bağlılık açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0,05).

Tablo 5. Ölçek Puanlarının Unvan Açısından Karşılaştırılması (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Cinsiyet ayrımcılığı	Between Groups	4,015	5	,803	2,018	,079
	Within Groups	59,300	149	,398		
	Total	63,315	154			
Siyasi Ayrımcılık	Between Groups	5,064	5	1,013	1,612	,160
	Within Groups	93,626	149	,628		
	Total	98,690	154			
Örgütsel bağlılık	Between Groups	4,396	5	,879	2,03	,080
	Within Groups	52,669	149	,353		
	Total	57,065	154			

Tablo 5'de görüldüğü üzere ölçek puanları ile unvan arasında yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0,05).

Tablo 6: Bazı Demografik Faktörler, Örgütsel Bağlılık, Cinsiyet Ayrımcılığı ve Siyasi Ayrımcılık Arasında Korelasyon Katsayıları

		Cinsiyet ayrımcılığı	Siyasi ayrımcılık	Bağlılık	Yas	Gorev Suresi	Kac yildir bu universitede calisiyorsunuz	
Cinsiyet ayrımcılığı	Pearson Correlation	1	,667**	-,119	,164*	,163*	,183*	
	Sig. (2-tailed)		,000	,141	,042	,042	,023	
	N	155	155	155	155	155	155	
Siyasi ayrımcılık	Pearson Correlation	,667**	1	-,265**	,198*	,176*	,214**	

	Sig. (2-tailed)	,000		,001	,014	,028	,007	
	N	155	155	155	155	155	155	
Bağlılık	Pearson Correlation	-,119	-,265**	1	,145	,053	,045	
	Sig. (2-tailed)	,141	,001		,072	,511	,580	
	N	155	155	155	155	155	155	
Yas	Pearson Correlation	,164*	,198*	,145	1	,844**	,664**	
	Sig. (2-tailed)	,042	,014	,072		,000	,000	
	N	155	155	155	155	155	155	
Gorev Suresi	Pearson Correlation	,163*	,176*	,053	,844**	1	,724**	
	Sig. (2-tailed)	,042	,028	,511	,000		,000	
	N	155	155	155	155	155	155	
Kac yildir bu universitede calisiyorsunuz	Pearson Correlation	,183*	,214**	,045	,664**	,724**	1	
	Sig. (2-tailed)	,023	,007	,580	,000	,000		
	N	155	155	155	155	155	155	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tablo 6'ya bakıldığında yapılan korelasyon analizi neticesinde siyasi ayrımcılık ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siyasi ayrımcılık arttıkça örgütsel bağlılık azalmaktadır(r= -,265). Yine üniversitede çalışma yılı ile siyasi ayrımcılık arasında pozitif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur(r=,214). Yaş ile siyasi ayrımcılık arasında da istatistiki açıdan anlamlı pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir (r=,198).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmada algılanan örgütsel ayrımcılık ile örgütsel bağlılık arasında ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örgütsel bağlılığı etkileyen birçok faktör olmakla birlikte algılanan ayrımcılığında örgütsel bağlılığı etkilemesi muhtemeldir. Günümüz iş hayatında kurumların işleyişi ve verimliliği açısından örgütsel bağlılık katkı sağlamaktadır.

Araştırma neticesinde yapılan istatistiki analizler sonucunda; cinsiyet ayrımcılığı puanlarının kadınlarda daha yüksek olduğu ve farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yaş, görev süresi ve kurumda çalışma süresi arttıkça ayrımcılık algısının da arttığı sonucuna

varılmıştır. Örgütsel bağlılık ile cinsiyet ayrımcılığı ve siyasi ayrımcılık arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle personelin algıladığı ayrımcılığın örgütsel bağlılığı azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüz rekabet koşullarında insan unsuru kurumlar açısından önem arzetmektedir. Çalışan insan kaynağının duygu düşünce ve davranışları sadece özel hayatlarını değil iş yaşantılarını da etkilemektedir. Bu açıdan kurumların çalışanların duygu ve algılarını dikkate alıp tatmin edici bir örgüt ortamı sağlamaları kurumsal başarı için ve çalışan memnuniyeti açısından karşılıklı fayda sağlayacaktır.

Çalışma neticesinde ilgili literatüre katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Çalışma bulgularına göre, kurum tarafından düşük düzeyde olan ayrımcılık algısının tamamıyla ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması önerilmektedir. İleride yapılması düşünülen çalışmalarda örgütsel bağlılığı etkileyebilecek farklı kurumsal uygulamalar araştırma konusu yapılabilir.

KAYNAKLAR

Ensher, E. A.Vallone, E.G. Donaldson, S.I. (2001). Effects of Perceived Discrimination on Job Satisfaction, Organizational Commitment, Organizational Citizenship Behavior, and Grievances. *Human Resource Development Quarterly*, 57.

Falope, S.S. (2017). Wage Discrimination and It's Effect on Employee's Job Outcomes: Evidence from North Cyprus. Scholars Journal of Economics, *Business and Management*, 635.

Fornes, S. L. Rocco, T. S. (2004). *Commitment Elements Reframed (Antecedents&Consequences) for Organizational Effectiveness.* Florida International University, 394.

Gelfand, M. J. Nishii, L. H. Raver, J. L. Schneider, B.(2007). Discrimination in Organizations: An Organization- Level Systems Perspective. *CAHRS Working Paper Series*, 4-22.

Goldman, B. M. Slaughter, J. Wiley, J.W. Schmit, M.J. Brooks S.M. (2008) Perceptions of Discrimination*: A Multiple Needs Model Perspective. Journal of Management*. 2-3.

Kadiresan, V. Javed, N. K. (2015). Discrimination in Employment and Task Delegation at Workplace in the Malaysian Context. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*,Volume 5 No 6, 32-33.

Kaiser, C. R. Major, B. (2006) A social psychological perspective on perceiving and reporting discrimination. *Law&Social Inquiry,* Volume 31 Issue 4, 803-804.

Kaya, S. (2016). *Algılanan Ayrımcılık ve İşe Yabancılaşma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Luthans, F. (2010). *Organizational Behavior-An Evidence-Based Approach. (12. Baskı)* Mc Graw- Hill Irwin, New York, 146-147.

Meyer, J.P. Stanley, D. J. Herscovitch, L. Topolnytsky, L. (2001) Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: *A Meta-analysis of Antecedents, Correlates, and Consequences. Journal of Vocational Behavior*, Volume 61 Issue 1,21.

Meyer, J.P. Wang, X. H. Jackson, T.A. (2012). Leadership, Commitment, and Culture: *A-Meta Analysis.Journal of Leadership&Organizational Studies*, 86.

Olori, W. O. Jumbo, D. Comfort, T. (2017) Workplace Discrimination and Employee Commitment in Rivers State Civil Service, Nigeria. *European Journal of Business and Management,* Volume 9 No 8. 53.

Perak, T. M. Shah, S.I. (2016). A Three Component Conceptualization of Organizational Commitment. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences,* Volume 6 No 12, 17.

Porter, L. W. Steers, R. M. Boulian, P. V. (1973). *Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover Among Psychiatric Technicians*. Individual Organizational Linkages, 3-4.

Robbins, S. P. Judge, T. A. (2015) *Örgütsel Davranış. (14. Basım*), Pearson Education, New Jersey, 47-51.

Schmitt, M. T. Branscombe, N. R. (2011). The Meaning and Consequences of Perceived Discrimination in Disadvantaged and Privileged Social Groups. *European Review of Social Psychology,* Volume 12, 170-171.

Wasti, S.A. (2000) Meyer ve Allen'in Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Analizi, *8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Erciyes Üniversitesi.

BÜTÇE KATEGORİZASYONU TEMELİNDE TRANSFER HARCAMALARI VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Seher Gülşah TOPUZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Esra DOĞAN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ÖZET

James O'connor *Devletin Mali Krizi* adlı eserinde ABD ekonomisi için kapitalist üretim biçimi dâhilinde devletin konumunu da temel alarak mali kriz çözümlemesi yapmaktadır. Bu çözümleme kapsamında kapitalist üretim biçimindeki ekonominin temel aktörlerine ve aktör niteliğindeki devletin işlevlerine ilişkin kategorizasyonlar yapılmaktadır. Yazara göre kapitalist ekonomide bir tarafta devlet kesimi yer alırken diğer tarafta rekabetçi kesim ile tekelci sermaye kesiminin yer aldığı üçlü bir yapılanma bulunmaktadır. Bu yapılanmada devletin; rekabetçi ve tekelci kesimlerin dâhil olduğu yapıdaki sermaye birikiminin sürekliliğinin sağlanması ile bu sürecin meşruiyetinin sağlanması şeklinde iki ayrı işlevi bulunmaktadır. Sermaye birikimi sürekliliği niteliğindeki toplumsal sermaye harcamaları kârlılık oranlarının yükselmesini sağlayan üretken harcamalar niteliğindeyken; meşruiyet harcamaları dolaylı olarak dâhi üretken nitelikte olmayıp toplumsal uyum ve refaha yönelik harcamalardır. O'Connor (1973) tarafından bu ikili işlevsellik bütçe kategorizasyonu şeklinde de ele alınmıştır. Buna göre devletin sermaye birikimine yönelik işlevleri toplumsal yatırım harcamaları ve toplumsal tüketim harcamalarından oluşurken, meşruiyet işlevi ise toplumsal gider harcamalarından oluşmaktadır.

Bu çalışmada da O'Connor'ın mali kriz kuramı kapsamında oluşturduğu bütçe kategorizasyonu temelinden hareketle transfer harcamaları ele alınacaktır. Bu kapsamda gelir eşitsizliğinin telafi mekanizması olarak kabul edilen transfer harcamaları ile gelir eşitsizliği arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığının sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Dünya Bankası gelir sınıflandırmasına göre yüksek ve üst-orta gelir grubunda yer alan 42 ülkeye ilişkin 2000-2016 yıllarına ait Gini katsayısı ve transfer harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı arasındaki ilişki panel nedensellik analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda göreli yüksek gelirli ülkelerde transfer harcamalarından Gini katsayısına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğuna dair kanıtlar elde edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Kategorizasyonu, Gelir Eşitsizliği, Panel Nedensellik Analizi

GİRİŞ

Kamu harcamaları idari, fonksiyonel ve ekonomik olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırılabilmektedir. Transfer harcamalarının başlı başına bir kategori oluşturduğu grup ise ekonomik sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada da reel (cari ve yatırım) harcamalar ve transfer harcamaları olmak üzere ikili bir sınıflandırma bulunmaktadır. Reel harcamaların aksine transfer harcamaları, satın alma gücünün yer değiştirmesine imkân sağlayan kamu harcama türü niteliğindedir. Bununla birlikte transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki

etkisi, transfer harcaması türüne göre farklılık göstermektedir. Buna göre transfer harcamaları düşük gelirli gruplara doğrudan yapılan ödemeler, sosyal amaçlı ödemeler, belirli iktisadi faaliyetlerin desteklenmesine yönelik ödemeler, faiz ödemeleri şeklinde dört ana gruba ayrılabilir. Bu kategoriler dahilinde gelir dağılımı üzerinde faiz ödemelerinin etkisi olumsuzken, diğer ödemelerin etkisi ise olumludur.

Diğer taraftan James O'Connor tarafından geliştirilen bütçe kategorizasyon teorisine göre kamu harcamaları idari, fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırma şeklinde değil; kapitalist ekonominin örgütlenme şekline bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma da temelde kapitalist devletin sermaye birikiminin sağlanmasına yönelik yaptığı harcamalar ve devletin ikna ve zor yoluyla meşruiyetinin sağlanmasına yönelik harcamalar şeklindedir. Transfer harcamaları da her ne kadar doğrudan doğruya kişi ve kurumlar arası satın alma gücünün yer değiştirmesi amacına sahip olsa da; O'Connor tarafından geliştirilen kuram dahilinde söz konusu amaç da temelde kapitalist üretim biçiminin sürekliliğinin temin edilmesini sağlamaktadır. Buna göre transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki beklenen etkisi, aslında sosyal devlet olgusunun bir gerekliliği olarak değil; kapitalist devlet içindeki toplumsal uyumun korunması aracılığıyla sermaye birikiminin gereksinimi şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu çalışma kapsamında da O'Connor'ın kuramına uygun yapıda yerleşik kapitalist devlet olgusunun bulunduğu yüksek ve üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerde transfer harcamaları ile Gini katsayısı arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak O'Connor tarafından geliştirilen bütçe kategorizasyon teorisine, sonrasında ise ampirik değerlendirmeye yer verilecektir.

TEORİK ÇERÇEVE

O'Connor 1973 tarihli "Devletin Mali Krizi" adlı eserinde 1970'li yılların ABD'si kapsamında mali kriz değerlendirmesi yapmaktadır. Bu değerlendirmenin temeli ise bütçe temeli kategorizasyon bağlamında oluşturulmuştur. Söz konusu kategorizasyon öncelikle kapitalist üretim biçimindeki aktörlerin kategorizasyonu sonrasında ise bu aktörler ile ilgili hususların bütçe dahilindeki kategorizasyonu şeklinde aşamalı bir yapıda gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak aktörlerin kategorizasyonu ele alındığında, kapitalist üretim biçimi/sisteminde ekonomik faaliyetlerin üç temel aktör/grup çerçevesinde şekillendiği/gerçekleştiği görülmektedir. Bu gruplar, devlet, tekelci kesim ve rekabetçi kesimdir. Bu kesimlerdeki gerek ilgili özne unsurları açısından gerekse kapitalist üretim biçimi/sisteminin devamlılığı açısından önemi nedeniyle verimlilik ve ücret düzeylerine bakıldığında, bu düzeylerin rekabetçi kesimde düşükken tekelci kesimde yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca rekabetçi kesimdeki işçilerin geçici nitelikte olduğu, istihdamın daha düşük olduğu ve işçilerin örgütlü bir yapısının bulunmadığı, ancak aksine tekelci kesimdeki işçilerin kalifiye oldukları ve örgütlü bir yapılarının bulunduğu görülmektedir. Kapitalist üretim biçimi/sisteminde her iki kesim birbirine karşılıklı bağımlı bir yapıda iken devlet de ekonomik faaliyet çerçevesinde bu gruplara üretim düzeyinde bağımlılık göstermektedir. Dolayısıyla birbirine bağlı durumdaki bu üçlü yapının kapitalist üretim biçiminin temel öznelerini oluşturduğu söylenebilir.

İkinci olarak da bütçe dahilinde gerçekleştirilen kategorizasyon ele alındığında, kapitalist üretim biçiminin hakimiyetinde kamu harcamalarının "birikim ve meşruiyet sağlama" amaçları doğrultusunda kategorize edildiği görülmektedir (Tablo 1). Buna göre devletin, kapitalist üretim biçimi/sisteminde iki temel işlevi vardır. Bunlardan birincisi birikim amacı doğrultusunda yapılan toplumsal sermaye harcamaları ile "kârlı sermaye birikimi" sağlamak, diğeri de toplumsal gider harcamaları ile "toplumsal harmoniyi/huzuru" sağlamaktır. Bu harcama kategorilerine bakıldığında; toplumsal sermaye harcamalarının sermayenin ve

emeğin yapısına bağlı olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bu gruplardan birincisi üretkenliği ve karlılığı artıran sabit sermaye niteliğindeki toplumsal yatırım harcamaları iken (devlet destekli endüstriyel kalkınma bölgeleri) diğeri emeğin yeniden üretim maliyetini azaltan ve karlılığı artıran değişken sermaye niteliğindeki toplumsal tüketim harcamalarıdır (sosyal güvenlik harcamaları). Toplumsal gider harcamalarına bakıldığında ise işsizler arasında toplumsal barışı sağlayan refah sistemi, askeri harcamalar gibi kalemlerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1: Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

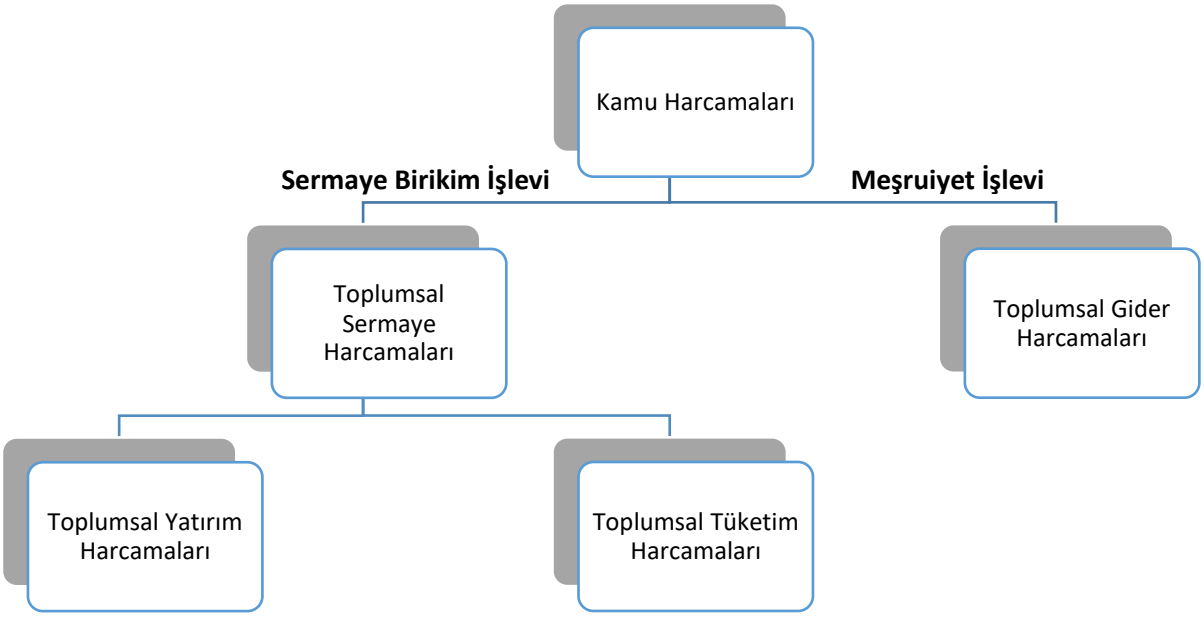

Kaynak: Sınıflandırmanın net bir şekilde görülebilmesi amacıyla yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

O'Connor tarafından oluşturulan bu kategorizasyonlar bağlamında transfer harcamaları ele alındığında ise kapitalist devletin birbiriyle çelişen ikili işlevselliğinin burada da ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre sosyal güvenlik gibi bazı transfer harcamaları iş gücünün yeniden üretilmesi amacını taşırken (toplumsal sermaye harcaması), fakirlere yapılan gelir yardımları gibi bazı uygulamalar da nüfus üzerinde uzlaşı ve kontrolün sağlanması amacına hizmet etmektedir (toplumsal gider harcaması) (O'Connor, 2001, s. 7). Bununla birlikte transfer harcamaları kapsamında yer alan sosyal güvenlik ile ilgili harcamaların yanı sıra belirli iktisadi faaliyetlerin desteklenmesine yönelik yardımlar ile faiz ödemeleri şeklindeki transfer harcamaları da temelde sermaye birikimi amacına hizmet ettiğinden dolayı toplumsal tüketim harcaması kategorisinde yer almaktadır.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada gelir eşitsizliği ve transfer harcamalarına ilişkin değişkenlerin 2000-2016 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanılmaktadır. Gelir eşitsizliği göstergesi olarak kullanılan Gini katsayısı verileri Solt (2009) tarafından yayınlanan "Standardized World Income Inequality Database (SWIID)" veri tabanından (Versiyon 8.1) elde edilmektedir. Kullanılan veriler vergi ve transferler sonrasına ait *Net Gini* değerleridir. Transfer harcamalarına ilişkin olarak sübvansiyonlar ve diğer transferlerin harcamalar içindeki yüzde payı ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmektedir.

Çalışmada incelenen değişkenler arasındaki ilişkiler aşağıda gösterildiği gibi modellenmektedir:

$$Gini_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TR_{i,t} + u_t \quad (1)$$

$$TR_{i,t} = \gamma_0 + \gamma_1 Gini_{i,t} + e_t \quad (2)$$

Denklem 1 de gelir eşitsizliği göstergesine ilişkin *Gini* bağımlı değişken; transfer harcamalarına ilişkin *Tr* ise bağımsız değişkendir. u_t *ve* e_t model 1 ve model 2'ye ait hata terimlerini göstermektedir. *i* verinin kesit boyutunu *t* zaman boyutunu temsil etmektedir.

Teorik çerçevede ele alınan gelir eşitsizliği ile transfer harcamaları arasındaki ilişki heterojen panelde Fisher'ın meta analizine dayanan ve Emirmahmutoğlu-Köse (2011) tarafından geliştirilen test ile sınanmaktadır. Yazarlar, Toda–Yamamoto (1995)'nun LA-VAR yaklaşımını temel alarak basit bir Granger nedensellik testi sunmaktadır. Test, yatay kesit bağımlılığının varlığı ve yokluğu halinde Monte Carlo Simülasyonları ile incelenmekte, simülasyonlar *N* ve *T* çok küçük olsa bile hem yatay kesit bağımlılığının varlığı hem de yatay kesit bağımsızlığı altında oldukça güçlü sonuçlar vermektedir.

AMPİRİK SONUÇLAR

Yüksek gelirli ülkelerde transfer harcamaları ile gelir eşitsizliği arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığı panel veri yöntemi olan ve Toda–Yamamoto (1995) testine dayanan Emirmahmutoğlu-Köse (2011) nedensellik testi uygulanmaktadır. Çalışmada ilgili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini test etmek için beş aşama söz konusudur. Öncelikle yatay kesit bağımlılığı, homojenlik ve değişkenlerin durağanlık seviyeleri kontrol edilmekte ardından nedensellik ilişkisi incelenmektedir.

Yatay kesit bağımlılık testi model ve değişkenlerin yatay kesit birimleri arasında bağımlılık olup olmadığı sınanmaktadır. Testin sonuçları bir sonraki aşamada hangi birim kök testlerinin yapılabileceğini seçmek için önemlidir. Yatay kesit bağımlılığının olup olmamasına göre birinci ve ikinci nesil birim kök testleri arasında tercih yapılacaktır.

Tablo 1. Yatay-kesit Bağımlılığı Testleri

MODEL 1	
CD_{lm} (BP,1980)	3140.149***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	54.923***
CD (Pesaran, 2004)	0.373
LM_{adj} (PUY, 2008)	75.162***
MODEL 2	
CD_{lm} (BP,1980)	1891.674***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	24.847***
CD (Pesaran, 2004)	0.582
LM_{adj} (PUY, 2008)	74.846***

***,** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığına ilişkin birden fazla test geliştirilmiştir, sonuçların yorumlanmasında çalışmada kullanılan zaman ve kesit boyutu önem arz etmektedir. Veri setinde N>T olması nedeniyle Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD test istatistiği daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Testin Ho hipotezi *yatay kesit bağımlılığı yoktur* şeklindedir ve reddedilememektedir. İkinci aşamada modelin homojenlik sınaması Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ test istatistikleri ile belirlenmektedir.

Tablo 2. Homojenlik Test Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Olasılık
$\tilde{\Delta}$	16.623***	0.000
$\tilde{\Delta}_{adj}$	18.210***	0.000

Not: ***,** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 2. incelendiğinde her iki test istatistiğine göre modelin heterojen olduğu görülmektedir. Bu nedenle nedensellik tahmininde heterojen tahmine dayalı yöntemler kullanılmaktadır. Üçüncü aşamada yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre seçilen birinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Tablo 3. de yapılan birinci nesil birim kök testleri sırasıyla Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2000), Im, Pesaran ve Shin (1997), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Hadri (2000) çalışmalarına dayanmaktadır. Analizde kullanılan Gini Katsayısı ve transfer harcamalarına ilişkin seriler sabitli ve sabitli ve trendli olarak incelenmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğine sabitli modelde Gini Katsayısı Choi (2001) testi hariç düzeyde durağan iken transfer harcamaları tüm testler için durağandır; ancak Gini katsayısı da tüm testler için birinci farkında durağanlaşmaktadır. Benzer şekilde sabitli ve trendli modelde de her iki seri de yalnızca Breitung (2000) testine göre birinci farkında durağandır; diğer tüm test sonuçları serilerin düzeyde durağan olduklarını göstermektedir. Birim kök testinin sonuçları bir sonraki aşamada yapılacak olan nedensellik testi için önemlidir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için çalışmada panel nedensellik testlerinden Toda ve Yamamoto (1995) yaklaşımı ile geliştirilen Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılmaktadır. Bu testin avantajlarından biri ön test sonuçlarından etkilenmemesidir. Yani elde edilen birim kök ve yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarından etkilenmemektedir. Ancak testin uygulanabilmesi için birim kök test sonuçlarına göre serilerin maksimum eşbütünleşme derecesini gösteren d_{max} değerinin belirlenmesi gerekmektedir. Testin diğer bir avantajı ise her bir yatay kesit için nedensellik ilişkisinin yorumlanabilmesidir.

Tablo 3. Birim Kök Test Sonuçları

	Sabit			
Düzey	**Gini**		**Transfer Harcaması**	
	Test istatistiği	Olasılık	Test istatistiği	Olasılık
LLC	-6.77802***	0.0000	-4.20853***	0.000
Breitung	-	-	-	-
IPS	-1.55959 *	0.0594	-1.79933**	0.0360
MW	114.157**	0.0160	123.153***	0.0035
Choi	-1.15343	0.1244	-1.64328*	0.0502
Hadri	13.7245***	0.000	12.1399***	0.000
Birinci Fark				
LLC	-7.86198***	0.000	-24.3977***	0.000
Breitung	-	-	-	-
IPS	-6.73163***	0.000	-20.1300***	0.000
MW	200.971***	0.000	473.075***	0.000
Choi	-6.56666***	0.000	-16.7545***	0.000
Hadri	5.81524***	0.000	6.35679***	0.000

	Sabit+Trend			
Düzey	**Gini**		**Transfer Harcaması**	
	Test istatistiği	Olasılık	Test istatistiği	Olasılık
LLC	-3.97461***	0.000	-8.13508***	0.000
Breitung	2.75500	0.9971	2.65902	0.9961
IPS	-1.30484*	0.0960	-2.99040***	0.0014
MW	126.887**	0.018	140.946***	0.0001

Choi	-1.29310*	0.0980	-2.67954***	0.0037
Hadri	12.3930***	0.000	12.3935***	0.000
Birinci Fark				
LLC	-7.31418***	0.000	-17.0004***	0.000
Breitung	-2.77664***	0.0027	-5.35456***	0.000
IPS	-4.32983***	0.000	-14.2052***	0.000
MW	158.342***	0.000	339.776***	0.000
Choi	-4.11867***	0.000	-12.9567***	0.000
Hadri	10.4791***	0.000	12.0786***	0.000

Not: LLC ve Hadri testlerinde uzun dönem tutarlı hata varyansı hesaplanırken "Kernel" tahmincisi olarak Barlett yöntemi kullanılmış ve bant genişliği "bandwith" Newey-West yöntemine göre seçilmiştir. LLC, Breitung, IPS, MW ve Choi testlerinde, maksimum gecikme uzunluğu 3 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. ***,** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 4 de yatay kesitlerin her birine ait nedensellik test sonuçları yer almaktadır. İlişkiler incelendiğinde yüksek gelirli ülkelerden Brezilya, Maceristan, İtalya, Polonya, Singapur ve İsveç için transfer harcamalarının gelir eşitsizliğinin nedeni olmadığını gösteren H_0 hipotezi reddedilmektedir. Diğer yandan ise Belçika, Kosta Rika, Finlandiya ve Norveç hariç gelir eşitsizliğinden transfer harcamalarına doğru nedensellik olmadığı görülmektedir. Yüksek gelirli ülkeler panelinin geneli için verilen Fisher test istatistiği de transfer harcamalarından gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Tablo 4. Panel Nedensellik Test Sonuçları

		H_0: ***TR Nedeni Değil Gini***		H_0: ***Gini Nedeni Değil TR***	
Ülke	k_i	W_i	p_i	W_i	p_i
Avustralya	1	0.367	0.545	0.987	0.321
Avusturya	1	0.147	0.701	0.12	0.729
Belarus	2	3.859	0.145	0.82	0.664
Belçika	1	0.236	0.627	2.818	0.093*
Brezilya	1	2.754	0.097*	0.677	0.411
Kanada	1	1.22	0.269	0.008	0.928
Şili	1	0.516	0.472	1.594	0.207
Kosta Rika	1	0.13	0.719	3.7	0.054*
Hırvatistan	3	1.648	0.648	4.042	0.257
Kıbrıs	1	0.044	0.833	0.005	0.943
Çek Cumhuriyeti	2	0.933	0.627	1.045	0.593
Danimarka	1	0.005	0.941	1.926	0.165
Dominik Cumhuriyeti	1	1.009	0.315	0.027	0.87
Estonya	3	2.028	0.567	3.966	0.265
Finlandiya	2	1.133	0.567	7.773	0.021**
Fransa	2	3.139	0.208	0.015	0.992
Almanya	1	1.27	0.26	0.239	0.625
Yunanistan	2	4.588	0.101	1.174	0.556
Macaristan	3	7.472	0.058*	5.085	0.166
İrlanda	1	1.369	0.242	0.015	0.903
Israil	2	3.666	0.16	0.999	0.607
İtalya	2	8.959	0.011**	2.601	0.272
Letonya	2	1.259	0.533	1.972	0.373
Litvanya	1	0.014	0.906	0.021	0.885
Lüksemburg	1	2.473	0.116	0.085	0.771
Malezya	2	0.825	0.662	0.213	0.899
Malta	1	1.079	0.299	0.001	0.974
Namibya	1	2.466	0.116	0.08	0.778
Hollanda	2	1.144	0.564	0.237	0.888
Norveç	3	2.1	0.552	6.59	0.086*
Peru	1	0.732	0.392	0.074	0.786
Polonya	3	6.977	0.073*	6.084	0.108
Portekiz	3	0.562	0.905	1.817	0.611
Romanya	1	0.004	0.948	0.256	0.613

Singapur	2	5.686	0.058*	0.151	0.927
İspanya	2	1.667	0.435	0.09	0.956
St. Lucia	1	0.066	0.798	0.777	0.378
İsveç	3	408.606	0.000***	0.515	0.916
Tayland	1	0.056	0.813	0.84	0.36
İngiltere	1	0.411	0.522	2.098	0.147
ABD	2	4.167	0.124	0.06	0.971
Uruguay	1	0.394	0.53	0.609	0.435
Panel Fisher Test İstatistiği		495.664***	0.000	72.601	0.808

Not: dmax=1 olarak alınmıştır, kritik değerler, 10.000 tekrarlı bootstrap dağılımından elde edilmiştir. Gecikme derecesi k_i Schwarz kriterinin minimize edilmesiyle elde edilmiştir.

SONUÇ

Gelir dağılımı ile doğrudan doğruya ilişkili olan dolayısıyla da Gini katsayısı üzerinde etkili olması beklenen/etkili olan transfer harcamalarının özellikle gelir seviyesi yüksek ülke gruplarında sosyal devletin gerekliliği ve sonucu olarak ağırlıklı paya sahip olduğu şeklinde genel bir kabul vardır. Bu çalışma kapsamında yapılan ampirik değerlendirme ile de yüksek ve üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerde transfer harcamalarından Gini katsayısına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç transfer harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye dair genel kabul ile uyumluluk göstermektedir. Ancak bu durum sosyal devletin uygulandığı ya da desteklendiği şeklindeki genel kabulün geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim transfer harcamalarına yönelik iyimser nitelikli söz konusu kabul, O'Connor'ın kamu harcamalarına ve bütçe kategorizasyonuna yönelik geliştirdiği kuram temelinde ele alındığında sorgulanır hale gelmektedir. Ampirik değerlendirmede kullanılan veri seti kapsamındaki transfer harcamalarının tamamı (özel sektöre verilen teşvikler, sosyal güvenlik kapsamındaki harcamalar vb.) O'Connor'ın kuramı kapsamında devletin meşruiyet işlevine yönelik değil; sermaye birikim işlevine yönelik olan sosyal tüketim harcamaları kategorisinde yer almaktadır. Buna bağlı olarak genel kabul ve bu kabulün ampirik değerlendirme ile de desteklenmesi sonucunda, yüksek ve üst-orta gelir grubundaki 42 ülkede transfer harcamalarının devletin sermaye birikimi işlevini gerçekleştirmesini sağladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Breitung, J. (2000). The local power of some unit root tests for panel data; in Baltagi, B. (ed.): Advances in Econometrics 15. Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels, JAI Press, Amsterdam, 161-178.

Breusch, T. S., & A. R. Pagan (1980). The Lagrange Multiplier Test & its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47 (1): 239. https://doi.org/10.2307/2297111.

Choi, I. (2001). Unit root tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20(2), 249-272. http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5606(00)00048-6.

Dickey, D.A., & Fuller, W.A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49, 1057–1079.

Emirmahmutoğlu, F. & N. Köse (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels, *Economic Modelling*, 28, 870-876.

Fisher, R.A., (1932). Statistical Methods for Research Workers, 4th edition. Oliver and Boyd, Edinburgh.

Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *Econometric Journal* 3, 148-161.

Im, K.S., Pesaran, M.H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
Levin, A, C. Lin & C. Chu (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652. http://dx.doi.org/10.1111/1468-0084.0610s1631.
O'Connor, J. (2001). Fiscal Crisis of the State. New York: St. Martin's Press.
Pesaran, M. Hashem (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. https://doi.org/10.17863/CAM.5113.
Pesaran, M. Hashem, A. Ullah & T. Yamagata (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11 (1): 105- 127.
https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x.
Solt, F. (2009). Standardizing the world income inequality database. *Social Science Quarterly*, 90(2): 231-242.
Stine, R.A., (1987). Estimating properties of autoregressive forecasts. *Journal of theAmerican Statistical Association*, 82, 1072–1078.
Toda, H.Y. & T. Yamamoto (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.

BİZANS SANATINDA NADİR BİR İSA TİPLEMESİ: GÜNLERİN ESKİSİ (HO PALAIOS TON HEMERON)

Dr. Öğr. Üyesi İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Yozgat Bozok Üniversitesi

ÖZET

İsa Bizans tasvir sanatının şüphesiz ki en önemli figürüdür. Hıristiyan sanatının erken dönemlerinde İsa'nın betimlemelerine sıklıkla rastlanır. Özellikle katakomplardaki duvar resimlerinde İsa, antik dönemden bilinen, buzağı taşıyan genç delikanlı figürünün (*Moskhophoros*) Hıristiyan sanatına uyarlanmış/devşirilmiş bir örneği olan "İyi Çoban" tiplemesiyle kendini gösterir. Yine katakomplardaki tasvirlerde, Meryem'in kucağında İmmanuel (*çocuk İsa*) tiplemesi yer alır. Bunun yanı sıra teolojik ve ikonografik olarak "Evrenin/Herşeyin Hâkimi" anlamı yüklenen ve sonradan başta kilise duvar resimleri ve apsis yarı kubbesi olmak üzere, pek çok dini eserde yerini alacak "Pantokrator"un, prototipi olan İsa katakomplarda ilk örneklerini bulduğumuz bir tiplemedir. Bazen de belli başlı İncil konularını işleyen duvar resimlerinde yine İsa başkarakter olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışmada tartışılan "Günlerin Eskisi İsa" tiplemesinin kökeni, Eski Ahit'in Danyal bölümü 7:9'da *"Tahtlar kuruluncaya kadar ve Günleri eski olan oturuncaya kadar baktım; esvabı kar gibi ak ve başının saçı temiz yapağı gibi idi; tahtı ateş alevleri ve tekerlekleri yanar ateşti"* ve Hezekiel bölümü 1:27-28'de "*Gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı. Görünüşü yağmurlu bir gün bulutların arasında oluşan gökkuşağına benziyordu. Öyleydi çevresini saran parlaklık.*" şeklinde geçen âyetlere dayandırılmaktadır. Bu konu aynı zamanda Danyal ve Hezekiel'in enkarnasyonu ile ilişkilendirilen; teolojik olarak da oldukça tartışmalı görünen bir sorunsalı işaret etmektedir. Muhtemelen bu nedenle Günlerin Eskisi İsa, Bizans tasvir sanatında -diğer İsa tiplemelerine göre- nadir olarak yer almıştır.

Günlerin Eskisi tasvirleri ikona ya da duvar resimlerinden ziyade, en sık el yazmalarında karşımıza çıkar. Bizans sanatında Günlerin Eskisi betimlemeleri genel olarak benzer kompozisyon düzenine sahiptir. Bu kompozisyon kurgusunda merkeze alınan İsa, gökyüzünü temsil eden koyu mavi bir mandorla içinde, genellikle taht üzerinde oturur. Sol elinde rulo ya da kodeks tutar. İsa'ya iki, dört ya da altı kanatlı varlıklar eşlik eder. İsa'yı bu varlıklar yerine dört İncil yazarının sembollerinin çevrelediği ünik bir el yazması resmi, örneklerimiz arasında yer almaktadır. Bir başka ünik el yazması resmi örneğinde, Yuhanna 1:18'in başlangıcında yer alan inisyal "theta" içine yerleştirilen taht üzerindeki Günlerin Eskisi İsa'nın dizleri üstünde İmmanuel İsa görülür. Günlerin Eskisi tasvirlerinde İsa genellikle, Pantokrator'dan farklı olarak beyaz saç ve sakal ile betimlenmiştir. Ancak kahverengi saç ve sakal ile betimlenmiş Günlerin Eskisi tasvirleri birkaç örnekle sınırlı kalsa da; mevcuttur. Çalışma içinde ele alınan tasvirler 7.-14. yüzyıllar arasına aittir.

Anahtar kelimeler: Bizans Resim Sanatı, İsa Tiplemeleri, Günlerin Eskisi, İkonografi

A RARE TYPE OF CHRIST IN THE BYZANTINE ART: THE ANCIENT OF DAYS (HO PALAIOS TON HEMERON)

ABSTRACT

Christ is assuredly the most significant figure in the Byzantine art. At the immediate phases of Christian art, Christ appears constantly. Especially in the catacomb paintings, Christ appears as "Good Shepherd", a young calf-bearer known as "Moschophoros" from the ancient Greek art and it is an adaptation to Christian art. Besides, in the depictions of catacombs, another type of Christ, "Immanuel" can be seen on the laps of Mary. Furthermore, "Pantokrator" ascribed a meaning to "Judge of All/Universe" -as another common type of Christ- theologically and iconographically, occupies the space in many religious works, especially in wall paintings of churchs and in the half-dome of the apse. In the some examples of paintings depicted scriptural themes, Christ is the main figure.

"The Ancient of Days" is mentioned by name only in the Old Testament Book of Daniel 7:9-13 verse: "I beheld till the thrones were cast down, and the Ancient of days did sit, whose garment was white as snow, and the hair of his head like the pure wool: his throne was like the fiery flame, and his wheels as burning fire." and in Ezekiel 1:27-28 verses: "And I saw as the color of amber, as the appearance of fire round about within it, from the appearance of his loins even upward, and from the appearance of his loins even downward, I saw as it were the appearance of fire, and it had brightness round about. ". Moreover, the theme is associated with the Old Testament vision at both Daniel and Ezekiel; it also points to a problematic theological problem. Probably for this reason, depictions of the Ancient of Days are relatively exceptional than the other types of Christ in the Byzantine art.

The Ancient of Days is figured in the Byzantine manuscript illuminations more often than the icons or the wall-paintings. Principally, images at the Ancient of Days are represented in the same compositional cycles in the Byzantine wall-paintings, handicrafts and manuscript illuminations. Christ is shown in a blue mandorla symbolizing the heaven and it is placed to the center of composition. Enthroned Christ holds a roll or codex in his left hand. Two, four or six-winged creations accompany with him. There is a unique manuscript illumination among our examples, and in this illumination instead of creations, symbols of four Evangelists surround Christ. In another unique example, the Ancient of Days is characterized as seated on a throne with Christ Emmanuel on his lap, and these two figures are entirely enclosed within the initial letter "theta" of the text that begins John 1:18. Chiefly, in the Ancient of Days images, Christ is shown with white hair and beard differs from Pantokrator Christ. But there are some fragments where Christ is illustrated with brown hair and beard. The pieces at this study include 7th and 14th centuries.

Keywords: Byzantine Art, Types of Christ, The Ancient of Days, Iconography

GİRİŞ

Hıristiyanlıkta İsa'nın Tanrı ile bağlantısı olduğu, Tanrı'nın dünyevi sureti, yeryüzündeki temsilcisi ve zaferini simgeleyen bir varlık olduğu kabul edilir. Bu inancın temeli bazı Tevrat ve İncil metinlerine dayanmaktadır.[1] Özellikle kanonik İncillerdeki bazı âyetler oldukça açıktır ve doğrudan ifadelerle İsa ile Tanrı arasındaki bu ilişkiyi vurgular. Yuhanna 14:9'daki "*İsa ona dedi: Bunca zamandır sizinle beraberim de, beni daha tanımadın mı, ey Filipus? Beni görmüş olan Baba'yı görmüş olur. Sen nasıl "Baba'yı bize göster diyorsun?*" âyetleri İsa'nın Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu söyler. Benzer ifadeler Koloseliler 1:14'te geçen âyette: "*görünmez Allah'ın sureti, bütün hilkatin ilk doğanı odur...*".[2] şeklinde ve 2 Korinthliler 4:4-6'daki "*Allah'ın sureti olan Mesihin izzet incilinin nuru doğmasın diye, bu dünyanın ilahı imansızların fikirlerini kendilerinde körletmiştir. / Çünkü kendimizi değil, fakat Mesih İsa'yı Rab olarak, kendimizi de İsa için sizin kullarınız diye vazediyoruz. / Çünkü "Karanlıktan nur parlayacak" diyen Allah, İsa Mesihin yüzünde Allah'ın izzeti bilgisinin nurunu vermek için bizim yüreklerimizde parladı.*" şeklinde âyetlerde karşımıza çıkar.[3]

İsa'nın gerçek suretine ilişkin tartışmalar daha Hıristiyanlığın ilk yayılmaya başladığı dönemde ortaya çıkmıştır. P. Schweinfurth'un "Bizans İkonografyasında İsa" adlı makalesinde, İsa'nın yüzünün görünüşüne dair bilginin yetersiz olduğu dile getirilir. Pagan felsefeciler Tryphon ve Celsus İsa'nın yüzünün çirkin ve vücudunun kusurlu olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddia Iustinus ve Origenes tarafından çürütülmüştür. Tevrat'ın İsa'nın gelişini haber verdiği inancına dayalı olarak bazı âyetlerin onun görünüşünü yansıttığı fikri de kabul görmüş gibi görünüyor. Ne var ki; İsa'nın görünüşüne dair kutsal metinlerde birbirini tutmayan âyetler vardır.[4] Sözgelimi; İşaya 53:2'deki âyet "*çünkü onun önünde körpe fidan gibi ve kurak yerden kök sürgünü gibi çıktı; ne biçimi ve ne de güzelliği vardı; gösterişi de yoktu ki, kendisine bakınca gönlümüz onu çeksin.*"[5] şeklinde iken; Mezmurlar Kitabı 45:2'deki (*Septuaginta* 44:3) âyet ise "*Güzelliğin, insanoğlunun oğullarının ötesinde...*"[6] şeklinde başlar.

İsa'nın gerçek suretine ilişkin tutarlı bir bilgiye sahip olunamasa da Erken Hıristiyanlık döneminden çok sayıda simgesel tasviri bilinmektedir. Erken örneklerde İsa'nın Meryem'in kucağında çocuk yaşta betimlendiği tasvirlere ek olarak; sakalsız ve genç delikanlı görünümünde, ya da orta yaşlarda büst halinde, cepheden ve evreni sembolize eden bir kürenin ön düzlemine yerleştirilmiş taht üzerinde otururken yer aldığını gösteren çeşitli tasvirler vardır. Atina Akropolisi'nde ele geçen yaklaşık MÖ 570-560'a ait "Moskhophoros" (*μοσχοφόρος*) olarak adlandırılan buzağı taşıyan genç delikanlı betimlemesi olan klasik heykelin Hıristiyan sanatına devşirilen "İyi Çoban"ın prototipi olduğu aşikârdır (Görsel 1).[7] Schweinfurth'a göre, "İyi Çoban" tiplemesindeki genç ve sakalsız delikanlı figürü, Apollon'u anımsatır.[8] "İyi Çoban" İsa betimlemelerinin bilinen en erken örneklerine katakomplarda rastlanır. Roma'daki Via Appia Antica'nın batısındaki Kallistus Katakombu'nda[9] Lucina Kriptası'nda yer alan "İyi Çoban" tasviri 3. yüzyıla aittir.[10] Roma'daki Via Labicana'da bulunan Marsellinus ve Petrus Katakombu'ndaki[11] "İyi Çoban" betimlemesi yaklaşık olarak

[1] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 110. Ayrıca bk.; Schönborn, 1976.
[2] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 205.
[3] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 185.
[4] Schweinfurth, 1953, 1.
[5] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 706.
[6] Pietersma, 2000, 569.
[7] Eser günümüzde Atina Akropolis Müzesi'ndedir. 1.65 m. yüksekliğindedir. bk.; Dickins, 2012, 112.
[8] Schweinfurth, 1953, 3.
[9] *Catacomba di San Callisto*.
[10] Lampe, 2003, 25-28; Nicolai, 1999, 103.
[11] *Catacombe dei SS. Marcellino e Pietro*.

340 yılına aittir (Görsel 2). Yine diğer "İyi Çoban" tasvirleri Roma'daki Priscilla ve Domitilla Katakombu'nda yer alır.[12] Bir diğer "İyi Çoban" örneği bugün Vatikan Müzesi'nde[13] bulunan bir lahdin parçası üzerindedir ve eser geç 3.-erken 4. yüzyıla tarihlendirilir (env. no.: MV-28590). Aynı müzede yer alan bir diğer "İyi Çoban" fragmanı erken 4. yüzyıla aittir ve Moskhophoros'un tipik bir taklididir; figür üslupsal olarak antik etki sergiler ve *contrapposto* duruşundadır (env. no.: MV-31428, Görsel 3). "İyi Çoban" tasvirlerinin hem pagan Roma hem de erken Hıristiyanlık dönemine ait mezar yapılarında ve lahitlerde görülmesinin arka planında saklı ikonografik anlam, bu temanın ölümden sonraki yaşam, ruhun kurtuluşu, cennet, huzur gibi kavram ya da inanışlarla ilişkilendirildiğini; aynı zamanda İsa'nın Hıristiyanların ruhlarının kurtarıcısı, onları Hıristiyanlık öğretileriyle ve Tanrı'nın kelamıyla güden bir çoban olarak görüldüğünü işaret etmektedir.

San Pietro Kilisesi hazinesinde korunan Iunius Bassus Lahdi'nde karşımıza çıkan ve birden çok sahnede yer alan İsa, "İyi Çoban" betimlemesinde Apollon tipindedir.[14] Bu eser 359 yılı sonrasına aittir. Anıtsal resim sanatından "İyi Çoban" tasvirinin bir örneği 450 sonrasına tarihlenen ve Ravenna'da bulunan Galla Placidia Mozolesi'nde karşımıza çıkar. Pastoral bir sahnede kayalıklar üzerinde oturan "İyi Çoban" figürünün saç biçimi, giysileri ve sandaletleri antik etki sergiler. Haleli, genç bir çoban görünümündeki İsa, sol elinde haç biçiminde bir asa tutar; sağ eliyle ise sola yönelmiş, bir kuzuyla temas halindedir (Görsel 4). 6. yüzyılın ilk yarısına ait Ravenna San Vitale Kilisesi'nin apsis mozaiğinde sakalsız ve genç bir erkek görünümünde betimlenen İsa, evreni sembolize eden mavi bir kürenin üstünde oturmaktadır. Halesinin içine, mücevherlerle süslü bir haç motifi işlenmiştir. Sol elinde rulo, sağ elinde çelenk tutmaktadır (Görsel 5).

Erken dönemde, sık rastlanan "İyi Çoban" tiplemesinin yanı sıra, sonradan Bizans tasvir sanatında değişmez şematik kaidelerle karşımıza çıkacak olan "Pantokrator" ve "Maiestas Domini" İsa tipinin fiziksel özelliklerine örnek oluşturduğu açıkça belirgin olan betimlemelerden bilinen en erkeni Roma'daki Commodilla Katakombu[15], Leonis mezar odası (*cubiculum*) tonozundaki tasvirdir ve 4. yüzyılın son çeyreğine aittir. Kasetlere bölünmüş tonoz süslemelerinin merkezinde İsa'nın büstü yer alır. Başının etrafında kahve konturla çevrelenmiş hale dikkati çeker. Figürün yüzü kaba ve kalın hatlarla belirlenmiştir. Saç ve sakalı kahve tonlarındadır. Saçlar ortadan ikiye ayrılmış, dalgalı ve iki yanda figürün omuzlarına değin uzanır. Kıyafeti ve kumaş kıvrımlarını belirleyen çizgilere bakılırsa, figürün üzerindeki kıyafet Romalılar'a özgü toga gibi görünmektedir. Figürün başının iki yanında "alfa" (*A*) ve "omega" (*Ω*) harfleri okunur (Görsel 6). Buradaki alfa ve omega harfleri, Yeni Ahit Vahiy 1:8'de geçen âyetleri işaret eder: "*Var olan, var olmuş ve gelecek olan, her şeye kadir olan Rab, "Alfa ve Omega benim" diyor.*"[16] 21:6: "*Ve bana dedi: Oldu. Alfa ve omega, başlangıç ve son benim. Ben susamış olana hayat suyunun pınarından meccanen vereceğim.*"[17] 22:13: "*Alfa ve omega, birinci ve sonuncu, başlangıç ve son benim.*"[18]

"Pantokrator" ya da "Maiestas Domini" tipindeki İsa betimlemelerine örnek oluşturduğu düşünülebilecek bir başka tasvir Marsellinus ve Petrus Katakombu'nda görülür. Tasvirde, Petrus ile Paulus arasında resmedilen İsa halelidir; arkalıksız bir taht üzerinde otururken,

[12] *Catacomba di Priscilla, Catacomba di Domitilla*. Katakomblardaki sahnelere ilişkin ayrıca bk.; Milburn, 1988, 22-36.
[13] *Musei Vaticani*.
[14] Schweinfurth, 1953, 3, 7.
[15] *Catacomba di Commodilla*.
[16] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 258.
[17] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 273.
[18] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 274.

ayakları podest üstündedir. Figürün sol dizi üzerine açık bir rulo yer alır; sağ eliyle takdis yapmaktadır. Figürün omuzlarına uzanan kahverengi tonundaki saçları ortadan ikiye ayrılmıştır; sakalı da aynı tondadır. İlk önce tahmini olarak 500 yılında ve ardından 560 yılında mozaiklerle dekore edilen Sant'Apollinare Nuovo'da İsa farklı tasvirlerde farklı tipte betimlenmiştir. Bu duvar mozaiklerinde Meryem'in kucağında betimlenen İsa İmmanuel'in yanı sıra; hem sakalsız ve genç bir erkek görünümünde hem de bir başka tasvirde sakallı, saçları ortadan ikiye ayrılmış ve "Pantokrator" ya da "Maiestas Domini" betimlemelerinde karşımıza çıkacak fiziksel özellikleri yansıtan İsa'yı görmek mümkündür (Görsel 7).

Bizans Sanatında "Günlerin Eskisi / Ho Palaios Ton Hemeron (*ὁ παλαιός των ημερών*)" Tasvirleri

I. Iustinianos ile *ikonoklazma* (*tasvirkırıcılık*) arasındaki dönem maddi, kültürel ve politik bağlamda Bizans'ta bir değişim evresiydi. Bu değişim evresi aynı zamanda ve özellikle sanattaki yeni konuları da kapsıyordu. Boyalı ikonalar bu dönemde popüler bir ifade aracı olarak ortaya çıkmıştı. Bu dönemde kilisenin gündemi İsa'nın doğasının tanımlanmasına odaklanmıştı ve her imparatorun kristolojiye ilişkin bir görüşü vardı. I. Iustinianos, 543-544'te yayımlanan karşı bir kararname ile *Tria Kephalaia*'yı[19] çökerten 553'teki 5. Konstantinopolis Konsili'ne dâhil olmuştu.[20] 680-681'de Konstantinopolis'te İsa'nın ilahi ve insani kimliğini tek (*mono*) bir varlık (*thelema*) olarak yorumlayan ve kabul eden Monothelitist doktrinin tartışıldığı 6. Ökümenik Konsil düzenlendi.[21] Bu konsili II. Iustinianos'un Konstantinopolis'teki sarayında düzenlenen 692'deki Trullo Sinodu izledi. Sinodda alınan kararlar arasında sanata ve İsa'nın bir kuzu figürü olarak değil; insan suretinde betimlenmesine ilişkin yönergeler de yer almaktaydı.[22]

İsa'nın mucizelerinin betimlemeleri, çok şematik formda bile olsa, daha 3. yüzyılda bile mevcuttu. Ama Yeni Ahit ikonografyasının tam anlamıyla geliştirilmesi ancak 4. ve 5. yüzyıllarda gerçekleştirilmiş gibi görünüyor.[23] Bizans resim sanatında İsa'nın kanonik ya da apokrif İncillerde aktarılan yaşam öyküsünden seçilen belirli konular sıklıkla işlenmektedir. Tasvirler genellikle şematik olarak bu metinlere göre şekillendirilmişlerdir. Özellikle İsa ile ilgili bayram sahneleri ve bunun yanı sıra, İsa'nın belirli tipteki betimlemeleri kiliselerin resim programı içinde, ikonalarda, minyatürlü el yazmalarında, sikkelerde ya da el sanatı ürünlerinde yer almıştır. Tasvirlerde İsa konunun içeriğine göre tek olarak ya da Meryem, melekler, peygamberler, azizler, havariler ya da bazen sıradan halkı simgeleyen figür grupları ile resmedilmiştir. Ancak el yazmaları için durum biraz daha farklıdır ve bu husus burada açıklanamayacak kadar detaylıdır.

İsa'nın en yaygın tiplemesi "Pantokrator"dur (*Evrenin Hâkimi*/*ὁ Παντοκράτωρ*).[24] İsa "Pantokrator" imgesinin[25] Bizans'ta uygulanan şematik özelliklerinin Roma İmparatorluk sanatındaki imparator portrelerinden devşirildiği görüşü genel kabul görmektedir. Erken Hıristiyanlık evresindeki katakomp fresklerinden yukarıda söz ettik. "Pantokrator" İsa tiplemesinde figür cepheden ve zaman zaman büst halinde gösterilir; ortadan ikiye ayrılmış

[19] *Tria Kephalaia*: Mopsuestialı Theodoros'un yazdıkları ve kişiliği, Kyrruslu Theodoretos'un Aleksandrialı Kyros hakkında yazdıkları ve Edessa patriği İbas'ın Pers patriği Maris'e mektubundan oluşan üç tartışma konusu, Chrysos, 1969.
[20] Cormack, 2000, 66.
[21] Hussey, 2010, 10-23; Louth, 2010, 195.
[22] Cormack, 2000, 66.
[23] Mango, 2011, 280.
[24] bk.; Peers, 1991, 1574.
[25] Bu konuya ilişkin konsil kararlarını tartışan bir makale için bk.; Tytko, 2014, 267-270.

koyu kahve tonundaki saçları ve gür sakalı, sağ eli ile yaptığı takdis işareti ve sol elinde taşıdığı kodeks karakteristiktir. Tipik bir örnek bugün Sina'daki Katerina Manastırı'nda yer alır ve bilinmeyen bir dönemde yeniden boyanarak elden geçirilmiştir. Pantokrator İsa'nın betimlendiği muhtemelen 6. yüzyıla ait bu örnek imparatorluğun başkenti Konstantinopolis'e atfedilir[26] (Görsel 8).

Bizans tasvir sanatındaki karakteristik Pantokrator tiplemesinin[27] bazı örneklerinde şematik olarak kopyalandığı; ancak Pantokrator kadar sık karşımıza çıkmayan bir başka İsa tiplemesi daha vardır: Grekçe "ho Palaios ton Hemeron" (*ὁ παλαιός των ημερών*) ya da Latince "Antiquus Dierum" olarak bilinen "Günlerin Eskisi". Bu tasvirin kökeni Tevrat'taki Danyal 7: 9-13'te ve Hezekiel 1: 26-28 geçen âyetlere dayanmaktadır. Âyetler şu şekildedir:

Danyal 7: "*9 Tahtlar kuruluncaya kadar, ve Günleri eski olan oturuncaya kadar baktım; esvabı kar gibi ak ve başının saçı temiz yapağı gibi idi; tahtı ateş alevleri, ve tekerlekleri yanar ateşti. / 10 Önünden bir ateş ırmağı çıkıyor, ve akıyordu; binlerce binler ona hizmet ediyorlardı, ve on binlerce on binler önünde ayakta duruyorlardı; mahkeme kuruldu, ve kitaplar açıldı. / 11 Boynuzun söylediği büyük sözlerin sesinden dolayı o zaman ben bakıyordum; canavar öldürülünceye kadar, ve bedeni yok edilip ateşte yakılmağa verilinceye kadar baktım. / 12 Ve öteki canavarlara gelince, bunların saltanatı alındı; fakat ömürleri bir zamana ve bir vakte kadar uzatıldı. / 13 Gece rüyetlerinde gördüm, ve işte, insan oğluna benzer biri göklerin bulutları ile geldi, ve Günleri eski olana kadar geldi, ve onun önüne kendisini yaklaştırdılar.*"[28]

Hezekiel 1: "*26 Ve başları üzerindeki kubbenin üzerinde lacivert taşından yapılmış tahta benzer bir nesne vardı. Yüksekte, tahtı andıran nesnede insana benzer biri oturuyordu. / 27 Gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı. / 28 Görünüşü yağmurlu bir gün bulutların arasında oluşan gökkuşağına benziyordu. Öyleydi çevresini saran parlaklık. RAB'bin görkemini andıran olayın görünüşü böyleydi. Görünce, yüzüstü yere yığıldım, birinin konuştuğunu duydum.*"[29]

"Günlerin Eskisi" tasvirlerinde İsa, Pantokrator ya da Maiestas Domini'de gördüğümüz özelliklerden farklı olarak genellikle beyaz saç ve sakalıyla betimlenir. [30] Bazı örneklerde İsa'nın kahverengi saç ve sakalla betimlenmiş olduğu görülür. İsa'nın beyaz saç ve sakalı Hezekiel 1:27-28'de geçen "*Gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı. Görünüşü yağmurlu bir gün bulutların arasında oluşan gökkuşağına benziyordu. Öyleydi çevresini saran parlaklık.*"[31] âyetlerle ilişkili olarak parladığı için ve Danyal 7:9'daki

[26] Cormack, 2000, res. 37.
[27] Ševčenko, 1991, 438.
[28] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 842.
[29] Wordproject, 1997.
[30] "Günlerin Eskisi" imgesi Eski Ahit'teki Danyal ve Hezekiel bölümlerindeki âyetlere dayanmakla birlikte, 11. yüzyıldan Danyal metnini resimleyen örnek yoktur. Dahası bazı bilim adamları "Günlerin Eskisi" imgesinin Danyal *siklus*'undan kaynaklandığını tartışmış olsalar da; böyle bir teoriyi destekleyen hiçbir kanıt yoktur. McKay, 2010, 52 ve dipnot 16. Weitzmann bir Daniel kitabının resimlerinde kayıp bir arketipi tartışır; bk. 1979, 157-160. John Lowden'ın Eski Ahit imgelerini ve bunların kökenlerini değerlendirmesi, Weitzmann'ın sonuçlarından farklıdır. Lowden, 11. yüzyıl el yazmalarında yer alan Eski Ahit resimlerinin yüzdesini belirtir ve büyük olasılıkla kayıp arketiplerden kopyalanmak yerine, o dönemde yaratılmış olduklarını iddia eder; bk. Lowden, 1988, 80-81.
[31] Wordproject, 1997.

"*Tahtlar kuruluncaya kadar ve Günleri eski olan oturuncaya kadar baktım; esvabı kar gibi ak ve başının saçı temiz yapağı gibi idi; tahtı ateş alevleri ve tekerlekleri yanar ateşti.*"[32] âyetleri ile ilintili olarak tıpkı yapağı gibi beyazdır. Bazı tasvirlerde İsa'nın kıyafetinin de beyaz olduğu görülür ve yine Danyal 7:9'da "Günleri eski" olanın kar gibi ak olan esvabından söz edilir. Günlerin Eskisi tasvirleri İsa'nın, Tanrı'nın oğlu, O'nun yeryüzündeki sureti veya temsilcisi gibi ve hatta İsa'nın Tanrı ile bütünleşmiş bir varlık olarak algılandığını vurgulaması açısından önemlidir. Nitekim Yuhanna 14:9'da "*İsa ona dedi, "Bunca zamandır sizinle birlikteyim, beni daha tanımadın mı, ey Filipus? Beni görmüş olan Baba'yı görmüş olur...*"[33]; 2 Korinthliler 4:4'deki "*Allah'ın sureti olan Mesih'in izzet incilinin nuru doğmasın diye, bu dünyanın ilahı imansızların fikirlerini kendilerinde körletmiştir.*"[34] ve Koloseliler 1:14'te "*..görünmez Allah'ın sureti, bütün hilkatin ilk doğanı O'dur...*"[35] âyetleri bu ilişkinin kanıtı olarak gösterilebilir.

Bugün Sina'daki Katerina Manastırı'nda yer alan ahşap ikona "Günlerin Eskisi" tasvirlerinin bilinen en erken örneğidir ve eser Weitzmann'ın belirttiği üzere 7. yüzyılın başlarına aittir.[36] Tasvirde İsa, dört köşesinde iki kanatlı insan suretinde birer melek figürü yer alan, yıldızlarla kuşatılmış, lacivert tonunda ve gökyüzünü/evreni sembolize eden oval bir mandorla içine yerleştirilmiştir. Figür gökkuşağının üzerinde oturmaktadır. Beyaz saç ve sakal, bu İsa tiplemesi için karakteristiktir; figürün yüzü donuk ve ifadesizdir. İri gözler, ince uzun burun, küçük ağız dikkat çeker. Figürün başını çevreleyen, kiremit kırmızısı kalın bir konturla sınırlandırılan altın sarısı halenin içinde, lacivert tonunda boyanmış haç yer alır. Figür sağ eliyle takdis yaparken, sol eli ile dizinin üstünde bulunan açık vaziyetteki kodeksi kavramıştır. Altın yaldızla boyanmış[37] khiton ve himation içindeki figür, yoğun kumaş kıvrımları ile oldukça heybetli görünmektedir.[38] İkonanın bir kısmında boyalar dökülmüştür (Görsel 9). İkonayı üç yönden kuşatan yazıtta şu cümle okunmaktadır: "*İsa-sever hizmetkârınızın kurtuluşu ve günahlarının bağışlanması için*"[39]. Belli ki bu eser bir bani tarafından bağış amaçlı ve sipariş üzerine yapılmıştı.

Orta Bizans döneminden, 9. yüzyıl sonu-10. yüzyıl başından bir "Günlerin Eskisi" tasviri, Kastoria'daki Hagios Stephanos Kilisesi'nin kuzey nef tonozundaki freskte karşımıza çıkar.[40] Tasvirde "Günlerin Eskisi" İsa, testere dişi efekti verilen bir şeritten ibaret madalyon içine yerleştirilmiştir. Başının etrafını hardal sarısı zemin içinde yer alan mücevherlerle süslü haçlı hale çevreler. Fiziksel özellikleri bakımından figür, grimsi-beyaz saç, kaş ve sakalı, yaşlı yüz hatları, donuk bakışları, ince uzun burnu ve küçük ağzı ile tipik bir ikonoklazma sonrası örneğidir.[41] Zeytin yeşili khiton üzerine hardal sarısı himation giymiş figür, kumaş drapeleri arasında heybetli bir görünüm sergiler. Sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır; sol elinde ise rulo vardır. Figürün başının iki yanında Grekçe harflerle monogramı olan "IC XC" ve "Günlerin Eskisi" yazılıdır (Görsel 10-11).

[32] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 842.
[33] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 110.
[34] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 185.
[35] Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, 1997, 205.
[36] Weitzmann, 1976, 41-42.
[37] Altın yaldızla boyama ve yazı yazma tekniği olan "khrisografi" için bk.; Oltrogge, 2011, 61-71; Kaya Zenbilci, 2017, 71 ve 84.
[38] İkonaya ilişkin olarak bk.; Corrigan, 2011, 285-303; Folda, 2015, 258-259, pl. 3; Nelson ve Collins, 2006, 45-46.
[39] Weitzmann, 1976, 41-42.
[40] Tarihlendirmeye ilişkin olarak bk.; Epstein, 1980, 190.
[41] Epstein'in figür üslubuna ilişkin değerlendirmeleri için bk.; Epstein, 1980, 191-193.

Günlerin Eskisi tasvirleri ile en sık el yazması resimlerinde karşılaşılır. Bilinen en erken tasvirlerden ilki 9. yüzyıla tarihlenen ve Paris'teki Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde yer alan Grec 923 envanter numaralı Iohannes Damaskenos'un *Sacra Parallela* nüshasında folyo 39verso üzerindedir. Sayfanın sol marjına yerleştirilen tasvirde "Günlerin Eskisi" İsa, altı kanatlı ve insan suretinde iki melek figürünün tepesinde yer alan, incilerle süslü bir taht üzerinde oturmakta ve ayakları yine incilerle bezenmiş bir podest üzerinde durmaktadır. Başının çevresinde siyah konturla belirlenmiş ve konturları tek sıra inci dizisi ile süslenmiş, altın yaldız zemin üzerine kırmızı haç işlenmiş halesi dikkat çeker. Figür sağ eliyle takdis yaparken, sol eli himation'unun altına gizlenmiştir. Diğer Günlerin Eskisi tasvirlerinden farklı olarak burada mandorla yoktur; ilaveten İsa'nın kahverengi saç, bıyık ve sakal ile betimlendiğini görürüz. Saçlar ortadan ikiye ayrılmış, kaşlar belirgin, gözler iri, burun ince ve uzun, ağız küçüktür; tipik Bizans figür üslubunu yansıtır. İsa'nın halesi dışında, giysisi, taht, podest, meleklerin kanatları altın yaldızla işlenmiştir (Görsel 12).
El yazmalarından bir diğer erken tarihli "Günlerin Eskisi" örneği Vatikan Kütüphanesi'ndeki Vat. Gr. 699 envanter numaralı Kosmas İndikopleustes'in "Hıristiyan Topoğrafyası" nüshasında yer alır. 9. yüzyıla eserdeki İsa tasviri folyo 72verso üzerindedir.[42] Sahnenin merkezinde, mücevherlerle süslü arkalıksız taht üzerinde yer alan minder üstünde oturmakta olan ve ayakları mücevherlerle bezeli podest'e basar vaziyette "Günlerin Eskisi" vardır. Cepheden betimlenen figür sağ eli ile takdis yapmaktadır; sol dizinde kapağı mücevherlerle donatılmış kapalı bir kodeks taşır. Figürün kahverengi tonunda ve omuzlarına uzanan saçları ortadan ikiye ayrılmıştır; aynı tonda bıyığı ve sakalı vardır. Üzerinde erguvani khiton ve himation dikkati çeker. Khiton'un sağ tarafında altın yaldızdan diyagonal bir şerit vardır. İsa'nın başının etrafında, kobalt mavisi konturla çevrelenen altın yaldız zeminli hale yer alır; halenin içinde aynı tonda belirlendiği anlaşılan ancak boyaları dökülmüş haçın sınırları izlenmektedir. İsa'nın sol ve sağındaki serafimler, altışar kanatlı insan başlı birer figür olarak betimlenmişlerdir. Diğer "Günlerin Eskisi" sahnelerinden farklı olarak bu tasvirde sağ köşede iki figür dikkati çeker. Sağda oturmakta olan İşaya'dır (*Isaiah*); önünde insan suretinde ve iki kanatlı bir melek figürü vardır (Görsel 13).

Bugün British Library'de Add MS 19352 envanter numarasıyla yer alan, Konstantinopolis'teki Stoudios Manastırı *scriptorium*'unda ünlü kâtip Theodoros tarafından kaleme alınıp resimlenen ve Şubat 1066'da tamamlanan resimli Psalter ve Enkomion nüshasında[43] folyo 1recto üzerinde "Günlerin Eskisi" tasviri dikkati çeker. Marj minyatürü sayfanın sağındadır. Minyatürde dörder kanadı olan iki melek figürünün arasında, gökyüzünü simgeleyen mavi bir mandorla içinde oturmakta olan İsa yer alır. Figürün üzerinde kahverengi uzun tunik ya da khiton, tek omuzdan inerek bedene dolanan kiremit kırmızısı bir himation vardır. Minyatür oldukça tahrip durumdadır; ancak diğer "Günlerin Eskisi" tasvirleri dikkate alınırsa İsa'nın sağ eli ile takdis yaptığı ve sol elinde rulo tuttuğu anlaşılır (Görsel 14).

"Günlerin Eskisi" tasviri içeren bir diğer eser Vatikan Kütüphanesi'nde Barb. gr. 372 envanter numarasıyla korunan Psalter, Enkomion ve Eothinos İlahisi metinlerinden oluşan el yazmasıdır. Eserde folyo 6recto üzerindeki marj minyatüründe, dörder kanatlı insan başlı iki melek figürünün ortasında, gökyüzünü sembolize eden mavi mandorla içinde oturan "Günlerin Eskisi" İsa vardır. Minyatür yeniden boyandığı için özgünlüğünü kaybetmiştir (Görsel 15).

[42] Esere ilişkin bk.; Brubaker, 1977, 42-57; Brubaker, 2006; Leroy, 1974, 73-79.
[43] Eser "Theodoros Mezmuru" olarak bilinir; esere ilişkin bk.; Anderson, 1988, 550-568; Barber, 2000, 1-33; Barber, 2007, 83-99; Cutler, 1980/1981, 17-30; der Nersessian, 1970; Kaya Zenbilci, 2017, Kat. no. 6; Lake ve Lake, 1934, 15.

"Günlerin Eskisi" İsa tasvirinin karşımıza çıktığı iki örnek günümüzde Paris'teki Fransa Ulusal Kütüphanesi koleksiyonunda bulunur. Gr. 74 envanter numaralı 11. yüzyılın ortalarına[44] ait Tetraevangelion nüshasındaki "Günlerin Eskisi" tasvirinin ilkinde, Matta İncili'nin açılış sayfası olan folyo 1recto üzerindeki tezhiple süslenmiş resimde, İsa ve altı kanatlı insan başlı serafimler birer madalyon içine yerleştirilmişlerdir. Yüksek arkalıklı taht üzerindeki İsa'nın ayakları podest üzerindedir; diğer tipik örneklerde olduğu gibi İsa burada da beyaz saç ve sakalıyla betimlenmiştir. Figür sağ eliyle takdis yapar; sol elinde ise rulo tutmaktadır (Görsel 16).

Aynı eserde, Yuhanna İncili'nin açılış sayfası olan folyo 167recto üzerinde de "Günlerin Eskisi" karşımıza çıkar. Tezhip içine yerleştirilmiş üç ayrı madalyon içinde farklı İsa tiplemeleri, kitabe ile belirtilmiştir. Sol ve sağ kenardaki madalyona nispeten daha geniş çaplı, merkezdeki madalyonda "Günlerin Eskisi" yer alır. Soldaki madalyonda yetişkin İsa, sağdaki madalyonda ise İsa İmmanuel vardır. Her bir figür altın yaldızdan zeminli haçlı hale ile betimlenmiştir; arkalıksız ve süslü birer taht üzerindedir ve ayakları podest üstünde yer alır. Figürlerin, sol ellerinde rulo tutarken sağ elleri ile takdis yaptığı göze çarpar. "Günlerin Eskisi", diğer iki figüre nispeten daha iridir. Resimlerin kitabesine bakıldığında: sol madalyonda "IC XC", orta madalyonda: "παλαιὸ[ς] ἡμε[ρῶν]", sağ madalyonda "Εμμα[ν]οη[λ]" okunur (Görsel 17-18).

"Günlerin Eskisi" tasvirleri arasında ünik ve ressamı tarafından kenarında bulunduğu metinle ilişkilendirilmiş bir el yazması inisyal resmi örneği Athos'taki Dionysiou Manastırı kütüphanesinde yer alan ve 11. yüzyıla tarihlenen Cod. 587 envanter numaralı *leksionarion*'da, folyo 3verso üzerindedir.[45] Yuhanna İncili'nde Günlerin Eskisi'ne dair bir ipucu olmamasına rağmen bu tasvir Yuhanna 1:18'in ilk kelimesinin baş harfi olan *theta* ("*θ*") içine yerleştirilmiştir. Antik Grekçe metin şu şekildedir: "*θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε(ν) πώποτε+ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.*" Metnin Türkçesi: "*Hiçbir zaman Tanrı'yı kimse görmemiştir; sadece doğurulmamış oğul, ki O Baba'nın göğsündedir, kendisi onu bildirdi.*" şeklindedir (Görsel 19).

İnisyal *theta*'nın dikey kolunun önünde, taht üzerinde "Günlerin Eskisi", figürün dizleri üzerinde "İsa İmmanuel" betimlenmiştir (Görsel 19). Tasvir âyeti refere eder; âyetin anlamı düşünüldüğünde, tasvirde İsa'ya hem Tanrı'nın yeryüzündeki fiziksel/maddi formu ve dolaylı olarak onun sözcüsü/temsilcisi hem de oğlu anlamı yüklenmiştir. Bazı çağdaş bilim adamlarına göre bu tasvirdeki "Günlerin Eskisi" Yuhanna'daki âyette geçen "Baba" olarak yorumlanmıştır.[46]

Bir diğer örnek bugün Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde MS Dd. 9.69 envanter numarasıyla korunan, yaklaşık olarak 950-975 yılında İncil bölümü ve 1350'lerde Vahiy bölümü kaleme alınan el yazması eserde yer alır. Folyo 139recto üzerindeki tam sayfa minyatür Vahiy bölümü içindedir ve dolayısıyla minyatür 1350'lerde yapılmıştır. Minyatürde İsa dört İncil yazarının sembolleriyle çevrelenmiştir. Minyatürün merkezinde İsa gökyüzünü simgeleyen lacivert bir kürenin önüne diyagonal olarak yerleştirilmiş göğün kapılarını sembolize eden bir kare önünde yer alır. Altın yaldızdan halesi içinde kırmızı konturlarla belirlenmiş haç sembolü dikkat çeker. Gri saçlar ortadan ikiye ayrılmıştır; gri sakalı da ortadan ikiye ayrılmış ve uçlarında bukleler oluşmuştur. Sol eliyle takdis yaparken sağ elinde

[44] Bucur, 2019, 232.
[45] Esere ilişkin bk.; McKay, 2010, 51-68; Pelekanidis ve diğerleri, 1973, 162-219 ve fig. 189-277.
[46] McKay, 2010, 59; Pelekanidis ve diğerleri, 1973, 435.

iki ucu dürülmüş bir rulo bulunur. Üzerinde beyaz himation vardır ve yoğun kumaş kıvrımları ile figür heybetli bir görünümdedir (Görsel 20).

Bugün Chicago Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Ms. 125 envanter numaralı Trabzon ya da Konstantinopolis'e atfedilen 1374 tarihli ruloda "Günlerin Eskisi" tasvirinin bir diğer örneği yer alır.[47] Altın yaldızdan zemin üzerine yerleştirilen sahnenin merkezinde, arkalıksız bir taht üstünde oturan ve ayakları podest'e basan İsa yer alır. Figürün başının etrafında altın yaldızdan halesi; halesinin içinde kiremit kırmızısı ile konturları belirlenmiş haç motifi göze çarpar. Figürün diğer örneklerde görülen fiziksel özellikleri bu örnekte biraz daha farklıdır; saçlar, sakal ve bıyık kahverengi tonunda, gözler oldukça iri ve sağa dönüktür. Anatomi deformedir. Figür sağ eli ile takdis yapmaktadır; kiremit kırmızısı khiton üzerine buz mavisi himation giyer. Himation'un drapeleri koyu mavi ile belirlenmiştir. Sahneye sol ve sağdan insan suretinde birer yarım melek figürü dâhil olmuştur (Görsel 21).

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Danyal ile Hezekiel'in enkarnasyonu ile bağlantısı olduğu açıklanan "Günlerin Eskisi" İsa tiplemesinin Bizans tasvir sanatındaki örneklerinden on birine yer verilmiştir. Çalışmada ele alınan en erken örnek 7. yüzyıl başlarına ait olduğu düşünülen ikonadır ve "Günlerin Eskisi"ni betimleyen daha erken bir örnek bilinmemektedir. Anıtsal resim sanatı örneği 9. yüzyıl sonu-10. yüzyıl başına tarihlendirilir. Dokuz örneği el yazması resimleri teşkil eder; eserler 9.-14. yüzyıl arasına aittirler. El yazmalarında 9. yüzyıl öncesine ait "Günlerin Eskisi" tasviri yoktur. El yazmalarından iki örnek 9. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Beş el yazması resminin 11. yüzyıla ait olması dikkat çeker. Ancak eserlerden yalnızca ikisi kesin tarihlidir; biri Şubat 1066 tarihinde Stoudios Manastırı'nın scriptorium'unda yazılıp resimlenmiştir. Tarihli diğer eser 1374 yılına aittir. "Günlerin Eskisi" tasvirlerinden ikisi aynı el yazması içinde farklı folyolar üzerinde yer alır. Geç Bizans döneminden iki tasvir mevcuttur ve örneklerden biri 1350, diğeri ise 1374 yılına aittir.

Şematik olarak tasvirlerin birbirinden farklı; ancak İsa'nın ele alınışı bakımından benzer olduğunu belirtmek oldukça genel bir söylem olacaktır. "Günlerin Eskisi" tiplemesinin karakteristiğini yansıtan beyaz saç-sakal, üç örnekte görülmez (Tab. 1). El yazması resimlerinden birinin boyaları döküldüğü için İsa'nın saç ve sakalının hangi renge boyandığı ayırt edilememektedir. Bir örnek ise yeniden boyandığı için özgünlüğünü kaybetmiştir.

Hagios Stephanos Kilisesi'ndeki anıtsal duvar resmi örneğinde ve 1350 tarihli el yazmasında "Günlerin Eskisi" büst halindedir. İsa'nın, yedi örnekte sağ elinde rulo tutarken, ikonada açık kodeks, el yazmalarından 9. yüzyıla ait olan Vatikan'daki nüshadaki tasvirde kapalı kodeks tuttuğu görülür. Tasvirlerin altısında "Günlerin Eskisi" taht üzerindedir; İsa yalnızca Sina ikonasında sembolik bir gökkuşağı üzerinde otururken betimlenmiştir. Diğer dört örnekte taht yoktur; çünkü iki tasvirde İsa'nın büst şeklinde olduğu ve iki örnekte de mandorla içinde oturduğu görülmektedir. Yedi örnekte İsa'yı çevreleyen mandorla betimlenmemiştir. "Günlerin Eskisi"ne eşlik eden iki ya da altı kanatlı meleklere bakıldığında; sadece ikonada ve en geç tarihli el yazması resminde iki kanatlı insan başlı dört melek tasviri dikkati çeker. Duvar resmi örneğinde ve dört el yazmasında melek figürü görülmez. Bu el yazmalarından birinde melekler yerine Dört İncil yazarının sembolleri "Günlerin Eskisi"ni kuşatır. Aşağıdaki tabloda tasvirin ele alınışına ilişkin genel bir şema oluşturulmuştur (Tab. 1).

[47] Esere ilişkin bk.; Sotheby & Co., 1929, 11 (no. 91); Clark, 1937, 226-227; Hoffmann, 2008, 125-140; Hunt, 1997-1998, 289-336; Vikan, 1973, 194.

Tab. 1: "Günlerin Eskisi" tasvirlerinde kompozisyon ve figürlere ilişkin tablo.

İsa beyaz saç-sakal /Kahverengi saç-sakal	**Taht / Gökkuşağı / Mandorla**	**Kodeks / Rulo**	**Mandorla**	**İki Kanatlı Melek / Serafim / Dört İncil Yazarının Sembolleri**
Beyaz	Gökkuşağı	Açık kodeks	Var	İki kanatlı melek
Beyaz	(Büst)	Rulo	Yok	Hiçbiri bulunmuyor
Kahverengi	Taht		Yok	Serafim
Kahverengi	Taht	Kapalı kodeks	Yok	Serafim
Ayırtedilemez	Mandorla	Rulo	Var	Serafim
Beyaz/yeniden boyanmış	Mandorla	Rulo	Var	Serafim
Beyaz	Taht	Rulo	Yok	Serafim
Beyaz	Taht	Rulo	Yok	Hiçbiri bulunmuyor
Beyaz	Taht		Yok	Hiçbiri bulunmuyor
Beyaz	(Büst)	Rulo	Var	Dört İncil yazarının sembolleri
Kahverengi	Taht	Rulo	Var	İki kanatlı melek

Eser türü	Tarihlendirme	İsa Tam boy / Büst
İkona	7. yy. başları	Tam boy
Duvar resmi	9. yy. sonu-10. yy. başı	Büst
El yazması	9. yy.	Tam boy
El yazması	9. yy.	Tam boy
El yazması	1066	Tam boy
El yazması	11. yy. 2.-3. çeyreği	Tam boy
El yazması	11. yy. ortaları	Tam boy
El yazması	11. yy. ortaları	Tam boy
El yazması	11. yüzyıl	Tam boy
El yazması	yak. 1350	Büst
El yazması	1374	Tam boy

Görsel 1."Moskhophoros", MÖ 570-560, Atina Akropolis Müzesi-Yunanistan (Muss ve Schubert, 1988, res. 63).

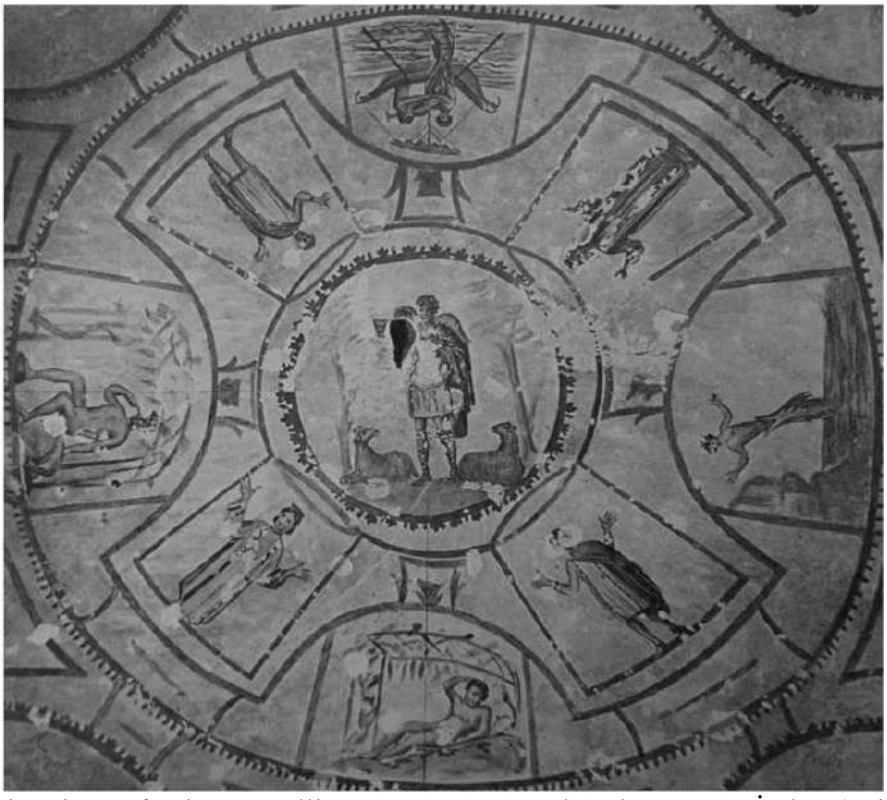

Görsel 2."İyi Çoban", fresk, Marsellinus ve Petrus Katakombu, Roma-İtalya (Wilpert, 1903, res. 61).

Görsel 3."İyi Çoban", heykel, Vatikan Müzesi (Kleiner, 2013, res. 8-8).

Görsel 4."İyi Çoban", duvar mozaiği, Galla Placidia Mozolesi, Ravenna-İtalya (İlkgül Kaya Zenbilci Arşivi©, Mayıs 2015).

Görsel 5.Apsis mozaiği, San Vitale Kilisesi, Ravenna-İtalya (İlkgül Kaya Zenbilci Arşivi©, Mayıs 2015).

Görsel 6.İsa portresi, tonoz freski, Commodilla Katakombu Leonis mezar odası, Roma-İtalya (von Fleischer, 2014, res. no. yok).

Görsel 7.Sant'Apollinare Nuovo Kilisesi, orta nef mozaiklerinden detay-sağ taraf, Ravenna-İtalya (İlkgül Kaya Zenbilci Arşivi©, Mayıs 2015).

Görsel 8.İsa "Pantokrator", ikona, 6. yüzyıl, Katerina Manastırı-Sina (Cormack, 2000, res. 37).

Görsel 9."Günlerin Eskisi" İsa, ikona, 7. yüzyıl başları, 76x53.5 cm, Katerina Manastırı-Sina (Princeton University, 2017).

Görsel 10."Günlerin Eskisi" İsa, fresko, 9. yüzyıl sonu-10. yüzyıl başı, Hagios Stephanos Kilisesi, Kastoria-Yunanistan (Stelios Zacharias, 2006©).

Görsel 11."Günlerin Eskisi" İsa, fresko, detay, 9. yüzyıl sonu-10. yüzyıl başı, Hagios Stephanos Kilisesi, Kastoria-Yunanistan (Chatzidakiz, 1985, res. 19).

Görsel 12."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, yak. 9. yüzyıl, *Sacra Parallela* nüshası, env. no.: Grec 923, folyo 39verso, Fransa Ulusal Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France).

Görsel 13."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 9. yüzyıl, Kosmas İndikopeustes'in Hıristiyan Topoğrafyası nüshası, env. no.: Vat. gr. 699, folyo 72verso, Vatikan Kütüphanesi (DVL-DigiVatLib, Biblioteca Apostolica Vaticana).

Görsel 14."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, Şubat 1066, Psalter ve Enkomion nüshası, env. no.: Add MS 19352, folyo 1recto, Stoudios Manastırı-Konstantinopolis üretimi, British Library-Londra (Barber, 2000, folyo 1recto).

Görsel 15."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 11. yüzyılın ikinci-üçüncü çeyreği, env. no.: Barb. gr. 372, folyo 6recto, Stoudios Manastırı Konstantinopolis üretimi, Vatikan Kütüphanesi (DVL-DigiVatLib, Biblioteca Apostolica Vaticana).

Görsel 16."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 11. yüzyılın ortaları, Evangelion nüshası, env. no.: Grec 74, folyo 1recto, Fransa Ulusal Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France).

Görsel 17."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 11. yüzyılın ortası, env. no.: Grec 74, folyo 167recto, Fransa Ulusal Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France).

Görsel 18."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 11. yüzyılın ortası, env. no.: Grec 74, folyo 167recto, Fransa Ulusal Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France).

Görsel 19."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 11. yüzyıl, *leksionarion* nüshası, env. no.: cod. 587, folyo 3verso, Dionysiou Manastırı-Athos (Pelekanidis vd., 1973, res. 191).

Görsel 20."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, yak. 1350, İncil ve Vahiy nüshası, env. no.: MS Dd. 9.69, folyo 139recto, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi (Evans, 2004, res. 9.7).

Görsel 21."Günlerin Eskisi" İsa, minyatür, 1374 yılı, env. no.: Ms. 125, rulo (Good Speed Manuscript Collection University of Chicago Library Special Collections Research Center).

KAYNAKÇA

Anderson, J. C. (1988). On The Nature Of The Theodore Psalter. *The Art Bulletin*. 70 (4), 550-568.

Barber C. (Ed.). (2000), *Theodore Psalter Electronic Facsimile (CD ROM)*. University Of Illinois Press.

Barber, C. (2000). Readings In The Theodore Psalter. *Theodore Psalter Electronic Facsimile (CD ROM)*. (Ed. C. Barber). University Of Illinois Press. 1-33.

Barber, C. (2007). In The Presence Of The Text: A Note On Writing, Speaking And Performing In The Theodore Psalter. *Art And Text In Byzantine Culture*. (Ed. L. James). New York: Cambridge University Press. 83-99.

Brubaker, L. (1977). The Relationship Of Text And Image In The Byzantine Mss. Of Cosmas Indicopleustes. *Byzantinische Zeitschrift*. 70 (1), 42-57.

Brubaker, L. (2006). *The Christian Topography (Vat. Gr. 699) Revisited: Image, Text, And Conflict In Ninth-Century Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bucur, B. G. (2019). *Scripture Re-envisioned: Christophanic Exegesis And The Making Of A Christian Bible*. (Ed. D. J. Bingham). Leiden-Boston: Brill.

Clark, K. W. (1937). *A Descriptive Catalogue Of Greek New Testament Manuscripts In America*. Chicago: University Of Chicago Press.

Cutler, A. (1980/1981). Liturgical Strata In The Marginal Psalters. *Dumbarton Oaks Papers*. Vol. 34/35, 17-30.

Chrysos, E. (1969). *He Ekklesiastike Politiko Tou Ioustinianou Kata Ten Erin Peri Ta Tria Kephalaia Kai Ten Pempten Ou-koumeniken Sunodon*. Selanik.

Cormack, R. (2000). *Byzantine Art*. Oxford: Oxford University Press.

Corrigan, K. (2011). Visualizing The Divine: An Early Byzantine Icon Of The <Ancient Of Days> At Mt Sinai. *Approaching The Holy Mountain: Art And Liturgy At St. Catherine's Monastery In The Sinai*. (Ed. S. Gerstel ve R. Nelson). Turnhout: Brepols. 285-303.

Dickins, G. (2014). *Catalogue Of The Acropolis Museum*. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.

DVL-DigiVatLib. Barb. Gr. 372. (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Barb.gr.372) (Erişim Tarihi: 11/03/2019)

DVL-DigiVatLib. Vat. Gr. 699. (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.699) (Erişim Tarihi: 11/03/2019)

Epstein, A. W. (Haziran 1980). Middle Byzantine Churches Of Kastoria: Dates and Implications. *The Art Bulletin*. Vol. 62 (2), 190-207.

Folda, J. (2015). *Byzantine Art And Italian Panel Painting: The Virgin And Child Hodegetria And The Art Of Chrysography*. New York: Cambridge University Press.

Good Speed Manuscript Collection University Of Chicago Library Special Collections Research Center. MS 125 Talismanic Scroll. (http://goodspeed.lib.uchicago.edu/ms/index.php?doc=0125) (Erişim Tarihi: 11/03/2019)

Hoffmann, N. K. (2008). Catalogue Of Greek Medieval and Renaissance Manuscripts. *Manuscripta*. Vol. 52 (1), 125-140.

Hunt, L.-A. (1997-1998). Manuscript Production By Christians In 13th-14th Century Greater Syria And Mesopotamia And Related Areas. *Aram*. 9/10. 289-336.

Hussey J. M. (2010). *The Orthodox Church in The Byzantine Empire*. (Ed. H. Chadwick-O. Chadwick). Oxford: Oxford University Press.

Kaya Zenbilci, İ. (2017). *Orta Bizans Dönemi Konstantinopolis Manastır Atölyeleri Ve Resimli El Yazmaları Üretimi*, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit. (1997). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Kleiner, S. F. (2012). *Gardner's Art Through The Age: The Western Perspective*. Vol. 1. Boston: Cengage Learning.

Lake, K. ve Lake S. (Ed.). (1934), *Dated Greek Minuscule Manuscripts To The Year 1200*, Manuscripts In Venice, In Oxford and In London. Vol. II/1. Boston-Massachusetts: The American Academy Of Arts And Sciences.

Lampe, P. (2003). *Christians At Rome In The First Two Centuries From Paul To Valentinus*. Londra: Continuum.

Leroy, J. (1974). Notes Codicologiques Sur Le Vat. Gr. 699. *Cahiers Archaéologiques*. Vol. 23, 73-79.

Louth, A. (2010). Christology And Heresy. *A Companion To Byzantium*. (Ed. Liz James). Birleşik Krallık: Wiley-Blackwell. 187-198.

Lowden, J. (1988). *Illuminated Prophet Books: A Study ofByzantine Manuscripts of the Major and Minor Prophets*. University Park, PA, and London: Pennsylvania State University.

Mango, C. (2011). *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*. (G. Ç. Güven, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

McKay, G. K. (2010). Illustrating The Gospel Of John: The Exegesis Of John Chrysostom And Images Of The Ancient Of Days In Eleventh Century Byzantine Manuscripts. *Studies In Iconography*. Vol. 31, 51-68.

Milburn, R. (1988). *Early Christian Art And Architecture*. Berkeley-Los Angeles: University Of California Press.

Nelson R. ve Collins K. M. (Ed.). (2006), *Hallowed Ground: Icons From Sinai*. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum.

der Nersessian, S. (1970). L'Illustration Des Psautiers Grecs Du Moyen Age II: Londres, Add. 19.352. *Bibliothèque Des Cahiers Archéologiques*. Vol. 5. Paris.

Nicolai, V. F. (1999). *The Christian Catacombs Of Rome: History, Decoration, Inscriptions*. Independent Publishing Group.

Oltrogge, D. (2011). Byzantine Recipes And Book Illumination. *Revista De História Da Arte*. Série W. nº. I, 61-71.

Peers, G. (1991). Pantokrator. *Oxford Dictionary Of Byzantium*. Vol. III. (Ed. A. Kazhdan). Oxford University Press. Oxford. 1574.

Pelekanidis S. M. ve diğerleri. (1973). *Treasures Of Mount Athos.* Vol. 1. Atina.

Pietersma, A. (Ed.). (2000). *A New English Translation Of The Septuagint: The Psalms*. Oxford University Press. New York.

Princeton University. (2017). The Icons of Sinai, (http://vrc.princeton.edu/sinai/files/original/6453/0169.jpg) (Erişim Tarihi: 19/04/2019)

Schönborn, C. (1976). *L'icône Du Christ: Fondements Théologiques Élaborés Entre Le 1er Et Le 2e Concile De Nicée 325-787*. Fribourg.

Schweinfurth, P. (1953). Bizans İkonografyasında İsa. *İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. Cilt 3 (5-6), 1-20.

Ševčenko, N. P. (1991). Christ. *Oxford Dictionary Of Byzantium*. Vol. I. (Ed. A. Kazhdan). Oxford: Oxford University Press. 434-439.

Sotheby&Co. (1929). *Catalogue Of The Very Choice And Valuable Collections Of The Vicomte Bernard D'Hendecourt. May 8th, 9th and 10th. 1929*. Londra.

Tytko, M. M. (2014). Ikona Chrystusa Pantokratora. *Religious And Sacred Poetry: An International Quarterly Of Religion, Culture And Education*. 4 (8)/(October-November-December), 267-270.

Vikan G. (Ed.). (1973), *Illuminated Greek manuscripts From American Collections: An Exhibition In Honor Of Kurt Weitzmann*, Princeton.

Weitzmann, K. (1976). *Monastery Of Saint Catherine At Mount Sinai: The Icons*. Vol. I: From The Sixth To The Tenth Century. Princeton: Princeton University Press.

Weitzmann, K. (1979). *The Miniatures of the Sacra Parallela: Parisinus Graecus 923*. Princeton: Princeton University Press.

Word Project. (1997). (https://www.wordproject.org/bibles/tr/26/1.htm) (Erişim Tarihi: 11/03/2019)

MOBİLYADA KÜLTÜREL GÖSTERGELER ÜZERİNDEN ESKİ VE YENİ KAVRAMI,

"ZEYNEP FADILLIOĞLU MOBİLYALARI"

Arş. Gör. İrem BEKAR
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR
Karadeniz Teknik Üniversitesi

ÖZET

Kültür bir toplumu diğer toplumlardan ayıran bilgiyi, sanatı, örf, adetleri ve yaşadığı toplumun bütün alışkanlıklarını kapsayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültür içinde bulunduğu koşullardaki değişime bağlı olarak sürekli değişen, gelişen ve kendini yenileyen bir olgudur. Bu değişim süreci gün geçtikçe geleneksel öğeler ve kültürel değerlerin yok olmasına neden olabilmektedir. Kültür ve kültürel değerlerimizi doğrudan etkileyen bu sürecin olumsuz sonuçlarının en aza indirgenmesi ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi adına önlemler alınması gerekmektedir. Kültürel öğelerin yeni dönem tasarımlarında kullanılması bu değerlerin yaşatılması adına alınan önlemlerden biridir.

Yeni fikirlerin yaratılmasında eski fikirler her zaman yol gösterici olmuştur. Geçmişten günümüze kadar tasarım sürecinde eski fikirler farklı bakış açılarıyla yeniden düzenlenerek yeni fikirlere ilham kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu aşamada başvurulan en önemli kaynaklardan biri de eski ve yeni arasındaki bağlantıyı kurması yönüyle kültürel değerlerimizdir. Birçok farklı tasarım alanında kültür ve kültürel göstergelerden yararlanılmaktadır. Bunlardan bir tanesi de mobilya tasarımlarıdır. Son zamanlarda tasarımcıların mobilya tasarımlarında kültürel çağrışımlardan sıklıkla faydalanmaya başladığı görülmektedir. Kültürel değerleri yeniden ön plana çıkaran Türk tasarımcılar da çalışmalar yaparak markalaşmaya yönelik önemli adımlar atmışlardır. Bu anlayış ile Türk kültüründen oldukça etkilenen Zeynep Fadıllıoğlu, tasarımlarında kültürel öğeleri sıklıkla kullanmıştır. Fadıllıoğlu tasarımlarının büyük çoğunluğunda eski ile yeniyi bir arada kullanarak çağdaş tasarımlar ortaya koymuştur. Mimari ve iç mimari tasarımlarının dışında ürün tasarımları da bulunan Fadıllıoğlu, özellikle geleneksel ve kültürel göstergeleri kullanarak tasarladığı mobilyalarla ön plana çıkmıştır.

Çalışmada; kültürel göstergeler, Lin (2006)'nın ortaya koyduğu 'kültürel ürün tasarım modeli' üzerinden ele alınarak Fadıllıoğlu tasarımlarından Sandık, Sini, Sedir, Lale, Sipahi, Taht ve Kazan isimli mobilyalarda anlamsal, biçimsel ve işlevsel soyutlamalar yoluyla ortaya konmaktadır. Böylece kültürel değerlerin yok olması engellenerek sürdürülebilirliğin sağlanabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Mobilya, Eski ve yeni, Kültürel göstergeler.

SUMMARY

Culture is the totality of material and spiritual values that encompass the knowledge, art, customs, customs and habits of the society in which a society differentiates itself from other societies. Culture is a phenomenon that constantly changes, develops and renews itself depending on the changes in its conditions. This process of change can lead to the disappearance of traditional elements and cultural values. Measures should be taken to minimize the negative

consequences of this process, which directly affects our culture and cultural values, and to transfer these values to future generations. The use of cultural elements in the design of the new era is one of the measures taken to keep these values alive.
In the creation of new ideas, old ideas have always been guiding. In the design process from the past to the present, old ideas have been rearranged from different perspectives and used as inspiration for new ideas. One of the most important sources used at this stage is our cultural values in terms of establishing the connection between old and new. Culture and cultural indicators are used in many different design areas. One of them is furniture designs. Recently, it has been observed that designers have frequently benefited from cultural associations in furniture designs. The Turkish designers, who brought the cultural values back to the forefront, have taken important steps towards branding by carrying out studies. Zeynep Fadıllıoğlu, who was highly influenced by Turkish culture with this understanding, frequently used cultural elements in her designs. In the vast majority of his designs, Fadıllıoğlu has created contemporary designs using the old and the new together. In addition to architectural and interior design, Fadıllıoğlu also has product designs, and she has come to the forefront with her furniture designed using traditional and cultural indicators.
Study; cultural indicators are examined through the 'cultural product design model put forward by Lin (2006) and are presented through semantic, formal and functional abstractions in the furniture named Sandık, Sini, Sedir, Lale, Sipahi, Taht and Kazan. Thus, it is thought that sustainability can be achieved by preventing the destruction of cultural values.

Keywords: Culture, Furniture, Old and new, Cultural indicators.

GİRİŞ

Kültür, bir milleti diğerlerinden farklı kılan yaşam biçimleri ve her milletin kendisine has olan milli değerleridir (Ergin, 1986). Bilgiyi, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, insanın içinde yaşadığı toplumdan kazandığı bütün yetenek ve alışkanlıkları kapsayan maddi-manevi değerler bütünü olan kültür, millet kavramının temellerinden biridir (Kafesoğlu, 1992). Bu değerler başka kuşaklara, başka zamanlara aktarılmadığında "kültür" olma özelliği kazanamaz (Kolaç, 2009; Türker ve Çelik 2012).

Kültür hiç değişmeyen, hep olduğu gibi kalan bir olgu değil; aksine bulunduğu döneme, sosyal, ekonomik ve siyasal koşullardaki değişimlere bağlı olarak kendini yenileyebilen bir anlamdır. Aynı zamanda başka kültürlerle iletişim ve etkileşimi sonucunda da şekli değişebilmektedir. Kültürel olguların hepsi dolaylı ya da doğrudan, belirli yollarla temsil edilirler. Her kültürün kendine özgü bilgi, inanç, gelenek görenek, örf ve adet, ahlak, sanat, teknik vb. gibi yaşam tarzı olarak ifade edilen maddi ve manevi değerleri vardır. İnsan çevresini şekillendirirken bu kültürel değerlere göre davranmaktadır. Yaşadığı çevrede, mimaride hatta kullanılan donatılarda kültürlerin izlerine rastlanmaktadır. Toplumun sahip olduğu düşünce ve inanç sistemi, sosyal yapısı, alışkanlıklar, kullanılan eşyalar üzerinde doğrudan etkilidir (Çalışkan, 2005).İnsanın ürettikleri ve yaşantısı anlamında kültürel temsilin yapıldığı en önemli alanlardan biri de mobilyalardır (Bağlı, 2001). Mobilyalar bulunduğu bölgenin yaşam şekillerine, inançlarına, örf ve adetlerine göre farklı form ya da malzeme özellikleri açısından farklılaşabilen kültürel elemanlardır. Ancak teknoloji ve küreselleşme etkileriyle birlikte dünyanın kültürel bütünleşmesi, yaşam biçimlerini, kültürleri ve tüketici davranışlarını birbirine benzer hale getirmekte ve standartlaştırmaktadır (Marley ve Robins, 1997). Bu süreçten mobilya tasarımları da etkilenmiş; yöreye ya da yerele ait tasarımlar yerini birbirine benzer tasarımlara bırakmıştır. Böylelikle birçok alanda olduğu gibi mobilyada da kültürel değerlerin kaybolması kaçınılmaz olmuştur. Günümüzde bu değerlerin yok olmasını önlemek adına birçok yönteme başvurulmaktadır. Eskiyi ve geçmişi temsil eden kültürel değerlerimizin

günümüz koşullarına uyarlanarak yaşatılmasına yönelik alınan önlemler de sıklıkla başvurulan yöntemler arasındadır.

Geçmişten günümüze kadar tasarım sürecinde eski fikirler ilham kaynağı olarak kullanılmıştır. Laseau (2001)'ya göre tasarımda "yeni" fikirler, eski fikirlere yeni bir bakış açısı anlamına gelirken aynı zamanda eski fikirlerle arasında yeni bağlantılar kurmak olarak da tanımlanmaktadır. Birçok alanda başvurulan bu eskinin yeni olarak yorumlanması; mobilya tasarımı alanında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tasarım sürecinde kültürel değerlerimiz en önemli kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda; son yıllarda tasarımcılar, kültürel değerleri dolaylı ya da doğrudan bir şekilde soyutlayarak, yeni yaşam koşullarına uyumlu tasarımlar ortaya çıkarmaktadırlar. Kant'a göre soyutlama faaliyeti tek yolla yapılabileceği gibi birden fazla türle de yapılabilmektedir (Bilir, 2013). Bu anlayış, daha yenilikçi ürünler ortaya koymak adına fark yaratıcı bir özellik olarak da algılanmakta olup bazı Türk tasarımcıların da ürünlerinde kültürel çağrışımlardan faydalanmaya başladıkları görülmüştür.

Defne Koz'un 2010 yılında tasarladığı 'Wall' isimli tasarımı buna örnek gösterilebilir. Modüler sofa sisteminden oluşan 'Wall', duvara yaslı, zemin kumaşlı, bol yastıklı Osmanlı sofalarına çağdaş bir bakış açısı getirmiştir (Şekil 1). Minderlerinin alt kısmındaki platform, kitap, gazete, tepsi konulabilmesi için ideal bir alternatif kullanım alanı oluşturmakta, ayrıca platformuna entegre olabilecek, iki farklı şekilde kullanılabilen sehpa alternatifine de sahiptir. Tasarım 'Design Turkey 2010'da en iyi tasarım ödülünü almıştır (URL- 1).

Şekil 1. Defne Koz tasarımı "Wall"

Faruk Malhan'ın 'Sekü' ismini verdiği tasarımı Eski Türk evinde, yapı ile beraber çözülen bir oturma düzeni öneren "sedir"den esinlenilerek tasarlanmıştır (Şekil 2). Gerek oturma yüksekliği ve derinlik ilişkisinde, gerekse kanepenin gövdesi ile minderler arasındaki sert / yumuşak karşıtlığında, geleneksel sedir fikrine ait referansların izlerini bulmak mümkündür. Geleneksel mobilya detayları olan kolçak, ayak ve oturma ile sırt ilişkileri tek bir kabuk içinde bütünleştirilmiş ve gövdenin sade yapısı içinde minderlerin serbest dağılımı ise rahatlık duygusunu güçlendirmiştir (URL- 2).

Şekil 2. Faruk Malhan tasarımı "Sekü"

Murat Tamgüç ve Bertan Berk'in 'Tesbih' ismini verdiği tasarımı, üç farklı seviyede sehpa ya da masa olarak kullanılabilen; tespihin hareketliliğinden esinlenerek tasarlanmıştır (Şekil 3) (URL-3).

Şekil 3.Murat Tamgüç tasarımı “Tesbih”

Bu doğrultuda kültür ve mobilya arasındaki ilişkinin önemini ve mobilyalar tasarımlarında anımsattığı değerlere dikkat çekmek amacıyla hazırlanan çalışmada; yapılan literatür taramasına bağlı olarak özellikle kültürel göstergeleri kullanarak tasarladığı mobilyalarla ön plana çıkan tasarımcı Zeynep Fadıllıoğlu ele alınmıştır. Çağdaş tasarımlarda; eski ve yeni arasındaki kavramsal ve anlamsal bağın nasıl ve hangi yöntemlerle kurgulandığı tartışmaya açılmıştır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Zeynep Fadıllıoğlu ve Tasarım Anlayışı

Zeynep Fadıllıoğlu, sanat, zanaat, mimarlık ve tasarım alanında disiplinler arası faaliyet gösteren geleneksel ile çağdaş arasında yer alan çizgisiyle öne çıkan bir tasarımcıdır. Zeynep Fadıllıoğlu "Osmanlı’dan esinlenmek bire bir o döneme ait bir Osmanlı dekoru yaratmak değildir. Bizim yapmak istediğimiz, o kültürü tanımak ve oradan yeni bir şeyler ortaya çıkarmaktır. Osmanlı adına çok kötü şeyler yapılmakta ve Osmanlı dekorasyonu diye üçüncü sınıf varaklı oymalı mobilyalar kullanılmaktadır. Bu çok yanlıştır ve bire bir obje kullanmamız gerekirse antika kullanılmalıdır" diyerek eski fikirleri yeni tasarımlarda kullanırken yorumlanarak ve günümüz koşullarına uyarlayarak tasarlanması gerektiğini savunmuş; bazı uygulamaları eleştirmiştir.

Fadıllıoğlu, doğu ile batıyı harmanlarken hikâyesini renkler, dokular, tekstil, aksesuar tasarımları ile iç mekân ve mimari yapılar üzerinden anlatmaktadır. Zeynep Fadıllıoğlu, başta İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir ve Bodrum olmak üzere, New York, Londra, Paris, St. Tropez, Berlin, Hollanda, Kuveyt, Doha, Yeni Delhi, Mumbai, Bahreyn, Cidde, Umman, Ürdün gibi dünyanın çeşitli yerlerinde, camiler, konutlar, oteller, restoran ve kulüpler, iş yerleri, mağazalar, ürün tasarımı, set tasarımı ve özel etkinlikleri de içeren 500'ün üzerinde projesi uygulanmıştır (URL- 4).

Mimari yapılarında, yerel kültürden öğeler taşıyan bir tasarım anlayışı hakimdir. Mimari tasarımları arasında çoğunlukla cami yapıları ile dikkat çekmektedir. Şakirin Cami, Altın Cami, Mosque ve Cuma Cami bunlardan bazılarıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Zeynep Fadıllıoğlu Cami Tasarımları, "Altın Cami" ve "Cuma Cami"

Tasarımcı aynı zamanda iç mekân tasarımlarıyla da kültürel izlere yönelik çizgisine devam etmiştir. İç mekân tasarımlarında, farklı düzeyde esnek ve uyumlu, alışılmışı moderne dönüştüren yaşanmışlık hissi veren, hayata kolaylık sağlayan, işlevselliği yüksek mekânlar yaratmayı tercih etmektedir (URL- 8). Eski ile yeniyi klasik ile moderni sıklıkla bir arada kullanan tasarımcı geçmişten gelen esintileri bazen bir motifte, bazense bir detayda çağdaş bir dille vurgulamıştır. Restoran, cami, rezidans, otel gibi birçok farklı iç mekan tasarımları bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Zeynep Fadıllıoğlu iç mekân tasarımları, "Şakirin Cami", "Boğaz Yalısı" ve "Ulus 29 Yemek Barı"

Mimari ve iç mimari tasarımlarının dışında endüstriyel ürün tasarımları da bulunan Fadıllıoğlu, özellikle geleneksel ve kültürel değerleri kullanarak tasarladığı mobilyalarla da ön plana çıkmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Zeynep Fadıllıoğlu mobilya tasarımları, "Sini", "Sedir" ve "Lale"

Geleneksel Türk mobilyalarını biçimsel veya işlevsel anlamda modernize ederek tasarlarken, bunun yanında geleneksel Türk motiflerini soyutladığı mobilyalar da bulunmaktadır. Bu nedenle mobilya tasarımlarını çok katmanlı kültürel bir birikim olarak tanımlamaktadır. Sandık, Sini, Sedir, Lale, Sipahi, Taht ve Kazan isimli mobilyaları; modernize edilerek tasarladığı ürünler arasındadır.

Kültürel Göstergelerinin Zeynep Fadıllıoğlu Mobilyaları Üzerinden Değerlendirilmesi

Kültürel ürün tasarımı, kültürel özellikleri yeniden düşünme veya gözden geçirme ve daha sonra topluma uyacak ve tüketicileri kültürel ve estetik olarak tatmin edebilecek yeni bir ürün tasarlamak için bunları yeniden tanımlama sürecidir (Ho ve ark. 1996). Kültürel göstergelerin kültürel ürünlere aktarılması bir sorun haline geldiğinden, kültürel ürün tasarımının anlaşılmasını kolaylaştırmak için birbirini takip eden kavramsal model, araştırma yöntemi ve

tasarım sürecini olmak üzere üç aşamadan oluşan bir model ortaya koymuştur Lin. (2006) (Şekil 7).

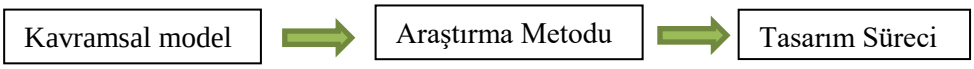

Kültürel Ürün Tasarım aşamaları

Kavramsal model, kültürel özelliklerin kültürel bir nesneden nasıl çıkarılacağı ve daha sonra bu özelliklerin bir tasarım modeline nasıl aktarılacağına odaklanmaktadır (Lin, 2007). Bu aşama çoğunlukla eski kavramını tanımlamaktadır. Eskiye ait olan özelliklerin hangilerinin kullanılacağına karar verilerek, konsept ortaya konur. Tasarım süreci ise araştırma yöntemiyle gelişen senaryo oluşturma, etkileşim/hikâye anlatma, senaryo geliştirme/yazma ve bir ürün tasarlanması olmak üzere birbirini takip eden dört süreci tanımlamaktadır (Lin, 2007). Bu iki aşamayı ise araştırma yöntemi birbirine bağlar bunu için kullanılan evreler ise kimlik, dönüştürme ve uygulama olarak tanımlanmıştır. Kimlik evresi, kültürel özelliklerin ürüne dönüşümüne yardım ederek; senaryoların hazırlanmasına katkı sağlar; çeviri evresi, bu özellikleri tasarım bilgisine ve tasarım öğelerine uyarlayarak senaryoları hikâyelerle tanımlar. Böylelikle hikâyelerle ürünler gelişir ve son evre olan uygulama ile kavramsal modelde tanımlanan kültürel göstergeler çerçevesinde yeni bir ürün ortaya çıkar (Şekil 8).

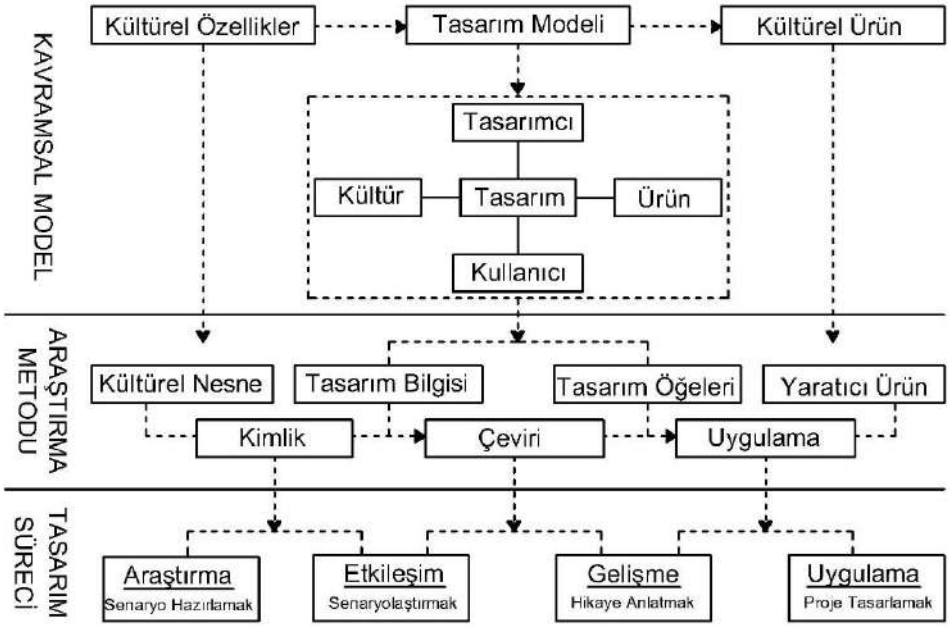

. Şekil 8. Kültürel Ürün Tasarım Modeli (Lin, 2006)

Kültürel ürün tasarım modeli, eski geleneksel değerlerle yeniden tasarlanan mobilyaların eskiden ne ifade ettiğine ve günümüz mobilya tasarımlarında nasıl yorumlandığına cevap aranmaktadır. Her hangi bir kavram elde edebilmek ve onu yorumlayabilmek için "soyutlama" faaliyeti sıklıkla başvurulan yöntemler arasındadır. Bu doğrultuda tasarımcı tarafından kavramsal model; biçimsel, işlevsel ya da anlamsal soyutlamalar yoluyla ürüne dönüşmektedir (Bilir, 2013), (Şekil 9).

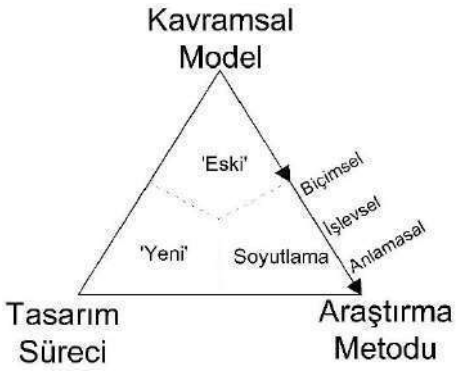

. Şekil 9. Kültürel ürün tasarım modeli ve soyutlama biçimleri

Çalışmada, Zeynep Fadıllıoğlu'nun bu anlayış ile tasarladığı Sandık, Sini, Sedir, Lale, Sipahi, Taht ve Kazan isimli mobilyalar, öncelikle kavramsal açıdan ele alınmış ve kültürel göstergesi tanımlanmıştır. Daha sonra bu mobilyaların ürüne dönüşümünde hangi soyutlama biçimlerinin kullandığı irdelenmiştir.

Zeynep Fadıllıoğlu 'Sandık' ismini verdiği mobilyada Türk kültüründe yer alan sandık kültüründen esinlenmiştir. Sır çeyiz sandığının, depolama ve oturma grubu olarak modernize edilmiş bir yorumudur. İç ve yan kısımları kontrplak, ayakları ise masif ahşaptır (URL- 4), (Şekil 10). Mobilya kapağı kaldırıldığında depolama işlevi görürken kapağı kapalıyken oturma işlevini karşılamaktadır. Eski Türklerde sandık kültürüne bakıldığında sandığın depolama dışında masa veya oturma elemanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu yönüyle tasarımcının işlevsel anlamda bir soyutlama yaptığından söz etmek mümkündür. Mobilyayı şekil/biçimsel anlamda incelediğimizde sandığın biçimsel olarak fazla değişime uğramadan modernize edilerek soyutlandığı söylenebilmektedir.

	Kavramsal Aşama (Eski)	Ürün (Yeni)
Sandık	Geçmişten güzünüze Türk kültürünün bir parçası olan sandık, taşınabilir bir iç mekan depolama ünitesidir. Eşyalarını kolay taşınabilir kılma, toplama ve saklama işlevleri Türklerin göçerevlilikten getirdikleri alışkanlıklarındandır. Taşınabilir bir iç düzen elmanı olması yönüyle göçerevlilik yaşam biçimi ile örtüşen sandık; malzemesi, üzerindeki süslemeler toplumun kültürel değerlerini ifade etmesi açısından oldukça önemli bir donatıdır. Masif ağaçtan sedef kakmalı, telkâri süslemeli ve/veya oymalı olabilen sandıklar birçok süsleme ve el işçiliği yönünden özgün ve kültürel bir değer taşımaktadır.	

Şekil 10. Sandık

Zeynep Fadıllıoğlu 'Sini' ismini verdiği mobilyada eskiden Geleneksel Türk evlerinde kullanılan günümüzde ise bazı kırsal kesimlerde hala kullanımı devam eden sofra kültürü çıkış noktası olmuştur. Eski Anadolu geleneği olan yer sofralarından esinlenerek tasarlanan Sini'nin paslanmaz çelik, pirinç veya deri seçenekleri mevcuttur (URL- 4), (Şekil 11). Mobilya geleneksel sininin kullanım biçimi açısından benzeri olmakla beraber geleneksel olandan farklı olarak tepsi ve ayak bölümleri birleşik olarak tasarlanmıştır. Biçimsel açıdan ise geleneksel olanın soyutlanması ve modernize edilmesi yoluyla günümüze uyarlayarak tasarlanmış olduğu görülmektedir.

Kavramsal Aşama (Eski)	Ürün (Yeni)

Sini	Anadolu yemek kültüründe yeme eylemi yerde veya sofra altlığı üzerinde yerden yükseltilmiş sinilerde yapılırdı. Sofrada genelde yere serilen temiz bir örtü üzerine konulan yerden fazla yüksek olmayan bir sehpa ve üzerinde yemek, kaşık-çatal ve ekmeğin bulunduğu geniş ve yuvarlak "sini" denilen bir tepsi düzeniyle yere oturularak yenilen yemek esasına dayanan bir durum söz konusudur. (Haydaroğlu). Günümüzde ise sini kavramı yerini masa ve sandalyelere bırakmıştır.	

Şekil 11. Sini

Zeynep Fadıllıoğlu geleneksel Türk kültürünü yansıtması yönüyle önemli bir yere sahip olan ‘sedir’ kültürünü tasarlamış olduğu bir mobilyada kullanmıştır. Sedir klasik Osmanlı divanının modern versiyonudur. Kumaşların görsel gücünü vurgulayan sedir; masif baza, iki büyük minder ve bir uzun silindir yastıktan oluşmaktadır (URL- 4), (Şekil 12). Tasarlanan koltukta işlevsel açıdan oturma ve yatma eylemlerini karşılaması yönüyle işlevsel bir soyutlamadan bahsetmek mümkündür. Biçimsel açıdan ise sırtlığı ve yerden yükseltilmiş ayaklarıyla sedir ile benzerlik göstermektedir. Tasarımcı ayrıca eski sedirlerde kullanılan geleneksel motifleri modernize ederek tasarlamış olduğu koltuğun sırtlığında kullanmıştır.

	Kavramsal Aşama (Eski)	**Ürün (Yeni)**
Sedir	Geleneksel Türk konutunda ve saraylarda uzun süre yapıyla birlikte şekillenen sabit ve çok işlevli birer mekân elemanı şeklinde yapılan oturma mobilyaları görülmektedir. Sedir önemli bir oturma elemanıdır. Şehnişin, eyvan ve odayla birlikte şekillenmiştir. Sedirler sadece konutlarda değil; kamu ve devlet yapılarında da kullanılmıştır (Demiraslan,2018).	

Şekil 12. Sedir

Osmanlı İmparatorluğu'nun simgesi olan lale, ‘Lale’ sehpanın esin kaynağıdır. Çizgisel bir forma sahip olan Lale pirinçten yapılmıştır. Masanın iki farklı boyutu mevcuttur (URL- 4), (Şekil 13). Zeynep Fadıllıoğlu Türk tarihinde önemli bir simge haline gelmiş lale figürünü sehpanın ayaklarında biçimsel bir soyutlama yaklaşımıyla yorumlamıştır

	Kavramsal Aşama (Eski)	**Ürün (Yeni)**
Lale	Çiçek kültürü Türkler de oldukça gelişmiş olup, lâlenin bu kültürde özel bir yeri vardır. Anadolu’da 12.yüzyıldan itibaren el sanatlarında süsleme motifi olarak kullanılmaya başlayan lale simgesi sokaklarda, şiirlerde, mimaride, motiflerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Lale özellikle Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminin en gösterişli zamanında bir tutku haline gelmiştir. Bu döneme Lâle Devri denmesinin sebebi yeni yapılan bahçeler, saraylar, kasırların lâlelerle donatılmasıdır. Saray çevresi ve halkın bunaldıkları savaş ortamından uzaklaşma istekleri de bu tutkuya neden olduğu düşünülmektedir. (URL- 7)	

Şekil 13. Lale

Tasarımcı Osmanlı atlı süvarilerinin ayaklarından esinlenerek ‘Sipahi’ adını verdiği yan sehpa tasarlamıştır. Ürün aynı zamanda kumaşla kullanmıştır ve iki faklı boyutu mevcuttur (URL- 4), (Şekil 14). Tasarımcı bu tasarımında atlı süvarilerin ayaklarından yola çıkarak biçimsel bir soyutlama yapmıştır.

Kavramsal Aşama (Eski)	**Ürün (Yeni)**

Sipahi	Sözlükte asker manasına gelen 'Sipahi' Türk atlı göçebe hayat tarzından kaynaklanan asil ve atlı savaşçı tipinin klasik Osmanlı çağındaki ifadesidir Sipahilerin temel vazifesi savaş zamanında savaşa katılmak, barış zamanında bulundukları bölgenin güvenliğini sağlamaktı (URL- 9).	

Şekil 14. Sipahi

Tasarımcı Türk kültüründe hanedanlık ve saraylar dönemlerinde büyük öneme sahip olan tahtı hem biçimsel hem de işlevsel anlamda soyutlayarak 'Taht' ismini verdiği sandalyeyi tasarlamıştır. Bu sandalye ergonomi ve formun bir sentezidir. Adını aldığı taht gibi yemek masasında yerini alır (URL- 4), (Şekil 15).

	Kavramsal Aşama (Eski)	**Ürün (Yeni)**
Taht	Sözlükte "yatmak veya oturmak amacıyla hazırlanmış zeminden yüksek yer" anlamındaki Farsça taht kelimesi (Arapça'sı serîr, kürsî, arş) "hükümdarlık, hükümdarın koltuğu ve makamı" mânalarında terim olarak kullanılır. Bu anlamda taht hükümdarlık ve saltanat alâmetidir (URL-10) İslâm öncesinde Arap, Türk, Roma ve Sâsânî hükümdarlarının saraylarında altın ve mücevherlerle süslü, genellikle ahşaptan yapılmış tahtları vardı. Tahtın hükümdarın meclisinde bulunan kişilerle aynı seviyede olmaması gerekirdi; otağ ve salonlarda diğer resmî erkânın mevkiinden daha yüksek bir yere konulurdu (İbn Haldûn, II, 117). Türkler'de doğu yönü kutsal kabul edildiği için hakanlar tahtta doğuya yönelerek oturURL-ardı (URL- 10).	

Şekil 15. Taht

Geleneksel Türk yemek kazanından esinlenerek tasarlanan mobilyada biçimsel bir soyutlama kullanılmıştır. Eski Türk kazanları ve destekleyici metal ayakları, konfor ve estetiğin öncelikli olduğu 'Kazan' oturma grubu için ilham kaynağı olmuştur (URL- 4). Ayrıca mobilyanın yastık ve sırt bölümlerinde geleneksel Türk motiflerinden esinlenerek tasarlanan motifler kullanılmıştır (Şekil 16).

	Kavramsal Aşama (Eski)	**Ürün (Yeni)**
Kazan	Geleneksel Türk kültüründe çadırın ortasında ateş yakılan yer vardır ki burası evin hem ortası, hem de kutsal yeridir. Bu ortada bırakılan kısma demirden üçlü ayak (sacayak) veya taşların üst üste konmasıyla meydana getirilen ayaklar üzerine büyük bir kazan yerleştirilir. Ve Türk'ün geleneksel konukseverliğinin bir göstergesi olarak, çadır sahibi ister varlıklı, ister fakir olsun, bir göçebe yurdunun en önemli eşyası kuşkusuz bir demir kazandır. Bu kazan içinde at, deve ve koyun eti v.s. yemekler pişirilir (Sarac, 2010)	

Şekil 16. Kazan

SONUÇ

Çalışmada; kültürel göstergeler, Lin (2006)'in ortaya koyduğu 'kültürel ürün tasarım modeli' üzerinden ele alınarak Sandık, Sini, Sedir, Lale, Sipahi, Taht ve Kazan isimli Fadıllıoğlu tasarımlarının anlamsal, biçimsel ve işlevsel soyutlamalar açısından irdelemesi yapılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de; mobilyalar ve soyutlama biçimleri yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Zeynep Fadıllıoğlu mobilyaları ve soyutlama biçimleri

	SOYUTLAMA BİÇİMİ		
Mobilya Adı	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**
Sandık	•		•
Sini	•		•
Lale	•		
Sedir	•		•
Sipahi	•		
Taht	•	•	•
Kazan	•		

Bu doğrultuda kültürel göstergelerin; Fadıllıoğlu tasarımlarında çoğunlukla biçimsel ve işlevsel benzetmeler yoluyla ele alındığı söylenebilir. Kültürel Ürün Tasarım Modelinin ilk aşaması olan kavramsal model aşaması, tasarımların gelişmesi açısından öne çıkmaktadır. Bu da tasarımcının kültürel göstergeleri yorumlamadan önce bunların araştırmasına önem verdiğini göstermektedir. Bunların dışında tasarım sürecinde kimliğin ürüne dönüşümünde yazılan hikâyenin ürünlerin detaylarında ortaya çıktığı da söylenebilir. Özellikle Sandık isimli tasarımında, sandığın hem biçimsel hem de işlevsel özelliklerini yansıtması dışında üzerine oturulabilmesi ile tasarıma yeni gereksinimlere dayalı bir senaryo geliştirdiğini göstermektedir. Aynı şekilde Kazan, Sipahi, Lale tasarımlarında da benzer arayışları bulunmaktadır. Sini, Taht ve Sedir isimli tasarımlarında ise eski eylemin devamlılığını güçlendirecek senaryolar geliştirilmiştir. Böylelikle Zeynep Fadıllıoğlu tasarımlarının büyük çoğunluğunda geleneksel ile moderni, eski ile yeniyi bir arada kullanıldığı görülmüştür. Bu tasarım anlayışı ile dikkat çeken Fadıllıoğlu Türk kültür değerlerinden faydalanarak çağdaş tasarımlar ortaya koymuş ve böylece Türk kültürel değerlerinin duyulmasına ve uluslararası düzeyle yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak; ülkemizde birçok tasarımcıya ilham verebilecek kültür odaklı çalışmaların yapılması ile "marka"ların değerinin ve aynı zamanda yerel ve küresel pazarda farkındalığın arttırılabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bilir S (2013) Mekan Tasarımında Kavram Geliştirme Sürecine Analitik Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı, İç Mimarlık Sanat Dalı, Ankara.

Çalışkan İ C (2005) Globalleşme Sürecindeki Dünyada Türkiye Mobilya Tasarım Anlayışındaki Değişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul.

Demirarsan D (2018) Türk Yaşam Kültüründe Oturma Mobilyasının Değişimi ve Gelişimi, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 16, Mart 2018, s. 71-85.

Ergin M (1986) Üniversiteler İçin Türk Dili. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Haydaroğlu İ Osmanlı Saray Mutfağından Notlar.

Kafesoğlu İ (1992) Türk Millî Kültürü, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kaygan H (2016) Evaluatıon Of Products Through The Concept Of Natıonal Desıgn: A Case Study On Art Decor Magazıne.

Kolaç E (2009) Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç Ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi, Milli Folklor, y.21, s.82, ss. 19-31.

Laseau P (2001) Graphic Thinking for Architects & Designers. Canada: John Wiley & Sons, Inc.

Lin R (2007) Transforming Taiwan Aboriginal Cultural Features into Modern Product Design: A Case Study of a Cross-cultural Product Design Model, International Journal of Design Vol.1 No.2.

Sözer Saraç Y (2010) Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk – İslâm Aile Yapısının Şekillendirdiği Geleneksel Türk Evleri ve Mutfağı, Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, Sayı:1.

Türker A, Çelik İ (2012) Somut Olmayan Kültürel Miras UnsURL-arının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler, Yeni Fikir Dergisi, Sayı:9, s. 87

Yakın B (2015) Tasarım Sürecinde Eskiz ile Biçim-İçerik Sorgulama ve Çözümlemeleri: Bir Durum Analizi, STD, Haziran, ss.121-137.

URL- 1 http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=collection/view&id=393
URL- 2 http://v3.arkitera.com/g101-.html?year=&aID=2121&o=2098
URL- 3 http://www.lunapark.com.tr/lunapark_sunum.pdf
URL- 4 https://zfdesign.com/tr
URL- 5 https://www.alem.com.tr/Sohbetler/odullu-tasarimci-zeynep-fadillioglu-ile-tasarim-is-ve-ozel-yasami-uzerine-soylesi-652239
URL- 6 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273529
URL- 7 http://www.sincankutup.gov.tr/yazdir?B7B24E20DF63AC2FF18B9930D3E3776E
URL-8https://www.haberturk.com/yasam/haber/980899-cami-tasarlamak-en-buyuk-hayalimdi
URL- 9 http://timarli-sipahiler.nedir.org/
URL- 10 https://islamansiklopedisi.org.tr/taht

GÜNEŞ IŞINLARI İLE DOĞAL BOYAMA (SOLAR DYEING) YÖNTEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Suzan TEKER

Akdeniz Üniversitesi

ÖZET

Doğanın insanlara sunduğu renklerin bilinen en eski örneklerini duvar resimlerinde görmekteyiz. Bulunan bu en erken örneklerle (El rezerve baskıları, yaklaşık MÖ 40.000, El Castillo Mağarası, Puente Viesgo, Cantabria Bölgesi, İspanya) başlayan doğal boyarmadde kaynaklarının kullanımı günümüzde de devam etmektedir. 19. yüzyılda sentetik boyaların bulunuşu ve endüstriyel olarak kullanımının başlamasıyla, önemini kaybeden doğal boyalar, 21. yüzyılda doğal, ekolojik, çevre dostu gibi birçok kavramla yeniden hayatımıza girmeye başlamıştır. Bu noktada doğal boyalara olan ilgi ve kullanım alanlarının yaygınlaşmasının yanı sıra yeni uygulama yöntemleri de ortaya çıkmıştır. Bitkilerle ekolojik baskı ve mordan baskı bunların başında gelmektedir. Dünyada birçok sanatçı doğal boyamacılık, doğal pigment yapımı, bitkilerle ekolojik baskı gibi konularda atölye çalışmaları düzenlemekte, geleneksel ve yeni yöntemleri öğretmektedirler. Bilinçli üretici ve bilinçli tüketici yaratmak adına bu atölyeler oldukça faydalı olmaktadır. Doğa ve ekoloji için oldukça önemli olan bu atölye çalışmaları, aynı zamanda ciddi bir gelir kaynağı da sunmaktadır.

"Solar Dyeing" olarak bilinen, dilimize "Güneş Işınları ile Boyama" olarak çevrilmesi uygun olan bu yöntem hakkında maalesef yazılı herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Doğal boyamacılıkta, kontrol edilmesi gereken ve elde edilmek istenen renge, tona direk etki eden sıcaklık, güneş enerjisinden sağlanmaktadır. Uzun sürelerde (3-10 gün arasında) cam kavanozlar içerisinde yapılan boyama işlemi, bir anlamda soğuk boyamada olduğu gibi zaman üzerinden ilerlemektedir. Yapılan araştırmada güneş ışınlarını daha etkin bir şekilde kullanabilmek için farklı sistemlerin geliştirildiği görülmüştür. Yansıtıcı yüzeyler ile desteklenen boyama alanında, güneş ışınlarından en etkin şekilde faydalanılmaya çalışılmıştır. Geliştirmeye açık olduğu düşünülen bu yöntemin uygulanma şekli, olumlu ve olumsuz yönleri, uygulama alanları araştırılarak, denemeler yapılacaktır. Geleneksel yöntemlerle boyamalar yapılarak, sonuçlar renk ve haslık değerleri açısından karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güneş, solar, doğal boyama

ABSTRACT

The oldest known examples of the colors that nature offers to people could be seen in murals. The use of natural dyestuff sources, which started with these earliest samples (Resist printings of hands, about 40,000 BC, El Castillo Cave, Puente Viesgo, Cantabria Region, Spain), continues to be used today. With the discovery of synthetic dyes in the 19th century and starting the usage in industries, natural dyes lost their importance but began to re-enter into our lives with many concepts such as natural, ecological and environmentally friendly in the 21st century. At this point, as well as the widespread interest and use of natural dyes, new application methods have emerged. Ecological printing with plants and mordant printing are the leading ones. Many artists in the world are organizing workshops on natural dyeing, natural pigment production, ecological printing with plants and teaching traditional and new

methods. These workshops are very useful for creating conscious producers and conscious consumers. These workshops, which are very important for nature and ecology, also offer a serious source of income.

Unfortunately, no written academic studies have been found about this method known as "Solar Dyeing", which is suitable to be translated into our language as "Güneş Işınları ile Boyama". The temperature, in natural dyeing that directly affects the color and tone that must be controlled and desired to be obtained, is provided from solar energy. The dyeing process carried out in glass jars for long periods (3-10 days) proceeds over time as in cold dyeing. In this research, it has been seen that different systems have been developed in order to use solar rays more effectively. In the dyeing area supported by reflective surfaces, sun rays were tried to be utilized in the most effective way. This method, which is thought to be open to development, will be investigated by applying the method, its positive and negative aspects and application areas. The results will be compared in terms of color and fastness values by using traditional methods.

Keywords: Sun, solar, natural dyeing

GİRİŞ

Doğal boyar madde kaynakları temel olarak üç gruba ayrılmaktadır; bitkisel, hayvansal ve madensel boyar maddeler (Bechtold and Mussak, 2009; Cardon, 2007). Bu gruplar içerisinde, bitkisel boyar maddeler en fazla kaynağı sunmaktadır. Geleneksel boyama yöntemleriyle yüzyıllarca tekstil ürünlerinin renklendirilmesinde kullanılan doğal boyaların kullanımı, 19. yüzyılın ikinci yarısında keşfedilen sentetik boyalardan sonra azalmaya başlamıştır (Cristea and Vilarem, 2006). Sentetik boyaların iyi haslık değerleri sağlarken daha ucuz ve kolay ulaşılabilir olması, geniş renk skalasına sahip olması gibi nedenlerle ön plana çıkmıştır (El-Nagar et al., 2005; Bechtold et al. 2007). Ancak son yıllarda, sürdürülebilirlik, ekolojik ürünler, çevre dostu üretim gibi kavramlar doğal boyalara olan ilgiyi arttırmıştır (Bechtold et al., 2007; Mirjalili et al., 2011). Bu ilgi, birçok akademik çalışmayı da beraberinde getirmiştir. Yalnızca tekstil endüstrisinde değil gıda, kozmetik, tıp gibi birçok endüstri alanında doğal boyalar üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra atölye çalışmaları yürüten birçok sanatçı da bu ilginin artmasında önemli rol oynamaktadır.

Doğal boyalar üzerine farklı alanlarda araştırmalar yapılmaktadır. Bunların içerisinde, haslık değerlerinin iyileştirilmesi ve standardizasyonu (Zarkogianni et al., 2011; Khan et al., 2014; Cristea and Vilarem, 2006; Mahangade et al., 2009; Bechtold et al. 2007), endüstriyel boyutta kullanımı (Bechtold et al., 2003), antibakteriyel (Yusuf et al., 2007; Mirjalili and Karimi, 2013), antimikrobiyal (Dev et al., 2009), UV koruma özelliği (Sarkar, 2004; Feng et al., 2007) ve doğal boyalı güneş pilleri (Shalini et al., 2015) gibi birçok farklı alan yer almaktadır. Akademik çalışmaların yanı sıra birçok doğal boya ustası/sanatçısı da kendi atölye çalışmalarını yürütmektedir. Atölye çalışmaları yürüten bu kişilerin doğal boyalar ve

uygulamaları üzerine verdikleri eğitimler, internet siteleri üzerinden yaptıkları paylaşımlar, uygulama videoları, ürün satışları gibi birçok faaliyet daha fazla kişiye ulaşılmasına imkan sağlamaktadır. Michel Garcia, Aboubakar Fofana, Yoshiko Iwamoto Wada, Heidi Gustafson, India Flint, Cara Marie Piazza, Elizabeth McTear, Babs Behan gibi sanatçıların yanı sıra Türkiye'de de Beste Bonnard, Berrin Çamur gibi ustalar doğal boya alanında çalışmalar yürütmektedir. Bu ustaların atölye çalışmalarının, bilinçli tüketici sayısını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Bitkilerle ekolojik baskı, mordan baskı gibi yöntemler atölye çalışmaları sonucunda ortaya çıkmış olup, doğal boyaların yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Çalışmaya konu olan "Güneş Işınları ile Boyama" yöntemi de bu uygulamalar arasında yer almaktadır.

İngilizce "Solar Dyeing" olarak isimlendirilen bu yöntem de güneşin boya banyosunu ısıtmasından faydalanılmakta olup, boyama yöntemi olarak bakıldığında birlikte mordanlama yöntemi ile boyama yapıldığı görülmektedir. Türkçede bu uygulamanın henüz yer almadığı görülmüş olup, "Güneş Işınları ile Boyama" yöntemi olarak çevrilmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Güneş enerjisi terimi, güneşten yararlanılarak elde edilen bir enerji çeşidini ifade etmesi ve bir sisteme dayanması nedeni ile tercih edilmemiştir. Güneş ışınları ile yapılan boyamada temel amaç, boyama için gerekli olan ısının, güneş ışınlarından sağlanmasıdır. Cam kavanozlar bu uygulama için en uygun boyama kapları olarak kullanılmaktadır. Boyama işleminin yapılacağı uygun ebattaki kavanoz içerisine boyar madde kaynağı, mordan maddesi, boyanacak tekstil materyali ve su konulmaktadır. Sıcaklığın yüksek olduğu yaz aylarında yapılması daha uygun olan bu yöntemde zaman en büyük etkendir. Genel olarak geleneksel boyama yöntemlerinde boya banyoları yavaş yavaş ısıtılmakta ve boyama süresi tamamlandıktan sonra tekstil materyalleri ile birlikte 24 saatlik bir bekleme süresine tabi tutulmaktadır. Güneş altında yapılan bu boyama işleminde de, gündüzleri kavanoz içerisindeki ısı yavaş yavaş artmakta ve gece aynı şekilde soğumaktadır. Bu döngünün süresi elde edilmek istenen renge ulaşana kadar devam etmektedir. Kavanozların gün içerisinde belirli aralıklarla çalkalanması homojen bir renk dağılımı için oldukça önemlidir. Yaz aylarında daha kısa sürelerde yapılabilecek bu uygulamanın süresi güneşin daha az etkin olduğu kış mevsiminde daha uzun zaman almaktadır.

Kökboya (*Rubia tinctorum*) ve muhabbet çiçeği (*Reseda luteola* L.) bitkileri, Türkiye'de yaygın olarak yetişen ve en önemli bitkisel doğal boyar madde kaynaklarındandır (Deveoğlu ve Karadağ, 2011). Kökboya bitkisi, Rubiaceae familyasına ait çok yıllık bir bitkidir. Türk Kırmızısı'na adını veren bu bitkinin Anadolu'da uzun yıllar tarımı yapılmıştır (Kayabaşı ve Dellal, 2006; Şanlı ve Çatalkaya Gök, 2017). Yabani olarak Anadolu'nun birçok yerinde yetişen bu bitkinin rizomları doğal boyamacılıkta kullanılmaktadır. Muhabbet çiçeği, Resedaceae familyasına ait, Anadolu'da yetişen, 1.5 metre yüksekliğe kadar uzayabilen çok yıllık bir bitkidir (Karadağ, 2007). Muhabbet çiçeğinin ışık haslığı, sarı renk boyama yapan bitkiler içerisinde en yüksek değere sahiptir (Enez, 1987, s.38) Çalışmada karşılaştırma

yapabilmek için aynı boyama reçeteleri üzerinden birlikte mordanlama yöntemi ile boyamalar yapılarak, renk değerleri ve sürtünme haslık değerleri incelenmiştir.

Materyal ve Method

Güneş ışınları ile boyama işlemi için %100 pamuk ipleri kullanılmıştır. Paslanmaz çelik tencere içerisinde birlikte mordanlama yöntemi ile boyamalar yapılmıştır. Kökboya (*Rubia tinctorum*) ve muhabbet çiçeği (*Reseda luteola* L.) bitkileri %25, %50 ve %100 oranlarında, mordan olarak %20 oranında şap ($KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$) ve %15 oranında krem tartar ($KC_4H_5O_6$) ile birlikte 20 gr pamuk ipliği boyanmıştır. 1:40 flotte oranı ile boya banyosu hazırlanmış olup, bitkiler öğütülmüş olarak kullanılmıştır. Boya banyosunun sıcaklığı 80°C'ye çıkarıldıktan sonra kendi halinde soğumaya bırakılarak, 24 saat sonra boya banyosundan çıkarılarak soğuk su ile durulanmış ve kurumaya bırakılmıştır.

Güneş ışınları ile boyamalar için 6 adet 1'er litrelik cam kavanoz kullanılmıştır. Yukarıda belirtilen oranlardaki mordan maddeleri kavanoz içerisine konulduktan sonra 100 ml sıcak su eklenerek erimesi sağlanmış, sonrasında bitkiler ve pamuk ipleri konularak, kavanoz ağzına kadar musluk suyu ile doldurulmuştur. Açık havada güneş alan bir yere konulan kavanozlar, gün içerisinde ara ara çalkalanarak 1 hafta boyunca bekletilmiştir (Şekil 1). Antalya'nın iklim şartları göz önünde bulundurulduğunda, her mevsim güneşin etkin olduğu bilinmektedir. Boyamaların yapıldığı bir haftalık süreçte hava daima açık, gündüz hava sıcaklığı 15-20°C arasında iken geceleri 6-11°C arasında değişiklik göstermiştir. Boyama işlemi sonrasında çıkarılan ipler soğuk su ile durulanmış ve kurumaya bırakılmıştır.

Şekil 1. Güneş ışınları ile yapılan boyama işlemi

Boyanmış pamuk ipliklerinin renk ölçümleri 3nh NS800 (D65, gözlem açısı, 10°) spektrofotometre ile yapılmıştır. CIELAB değerleri L*, a* ve b* değerleri ile C*, h° değerleri de incelenmiştir. L* değeri açıklık (L*=100) ve koyuluk (L*=0), +a* yönde kırmızı, -a* yönde yeşil, +b* yönde sarı ve -b* yönde ise maviyi ifade etmektedir. Renk farklılığı ise ΔE olarak ifade edilmekte ve Denklem (1) deki gibi hesaplanmaktadır:

$$\Delta E=\sqrt{(\Delta L)^2 +(\Delta a)^2+(\Delta b)^2} \quad (1)$$

K/S (renk verimliliği) değeri ise Denklem (2) ye göre hesaplanmaktadır:

$K/S= (1-R)^2 / 2R$ (2) Burada R değeri 400 nm deki reflektans değerini ifade etmektedir.

Sürtünme haslık testi yaş ve kuru halde değerlendirilmiş olup TS EN ISO 105-X12 standardına göre yapılmıştır. Gri skalaya göre değerler 1-2-3-4-5 ve 3-4/ 4-5 gibi ara değerlerle ifade edilmektedir. Bu değerlendirmeye göre 1-çok zayıf, 2-zayıf, 3-orta, 4-iyi ve 5-çok iyi olarak ifade edilmektedir.

Bulgular

Boyanmış pamuk ipliklerine ait renk değerleri Tablo.1 de yer almaktadır. Boyanmış pamuk ipliklerinin renk değerlerine bakıldığında; güneş ışınları ile boyanmış iplerin L* değerleri her ne kadar geleneksel yöntemle yapılan boyamalara göre daha açık değerlerde olsa da aradaki fark oldukça azdır, a* ve b* değerleri incelendiğinde ise her iki boyama yönteminde de kökboya bitkisi ile yapılan boyamalarda kırmızı renk spektrumunu ifade eden +a* değeri gözlemlenirken muhabbet çiçeği bitkisi ile yapılan boyamalarda yeşil renk spektruunu ifade eden –b* değeri gözlemlenmiştir. Geleneksel yöntemle yapılan boyamalar standart kabul edilerek, güneş ışınları ile yapılan boyamalar örneklem olarak değerlendirilmiştir. Buna göre ΔE değeri %100 kökboya bitkisi kullanılan boyamalarda en yüksek değere sahiptir. Kökboya bitkisinin kullanıldığı her iki boyama yönteminde de K/S değerleri birbirine çok yakınken, muhabbet çiçeği ile yapılan boyamalarda geleneksel yöntemle yapılan boyamanın K/S değerleri daha yüksektir.

Tablo 1. Boyanmış Pamuk İplerinin Renk Değerleri

Boyama Yöntemi	Boyar Madde	Boyar Madde Oranı	L*	a*	b*	C*	h°	ΔE	K/S
Güneş Işınları ile Boyama	Kökboya	25%	65.190	18.461	17.671	25.556	43.747	1.055	1,598321
		50%	61.881	20.633	15.935	26.070	37.679	2.348	1,802419
		100%	59.861	21.306	16.473	26.932	37.710	4.073	2,052465
	Muhabbet Çiçeği	25%	76.900	-0,912	37.497	37.508	91.394	2.619	2,419669
		50%	76.180	-0,415	42.432	42.434	90.560	1.433	2,923117
		100%	72.570	-0,028	45.487	45.487	90.036	1.620	3,918961
Geleneksel	Kökboya	25%	64.704	19.377	17.480	26.096	42.053	-	1,615341
		50%	61.154	21.709	17.892	28.132	39.495	-	1,999718
		100%	57.693	23.422	19.196	30.283	39.337	-	2,482348
	Muhabbet Çiçeği	25%	76.143	-1.232	35.010	35.032	92.015	-	2,664593
		50%	75.934	-1.551	41.595	41.624	92.136	-	3,538864
		100%	72.101	-1.147	46.562	46.576	91.411	-	5,116484

Üç farklı oranda kullanılan bitkilerin %25 oranında kullanılması ile elde edilen renklerin dala mat olduğu, oran yükseldikçe renklerde koyulaşma olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 2-3).

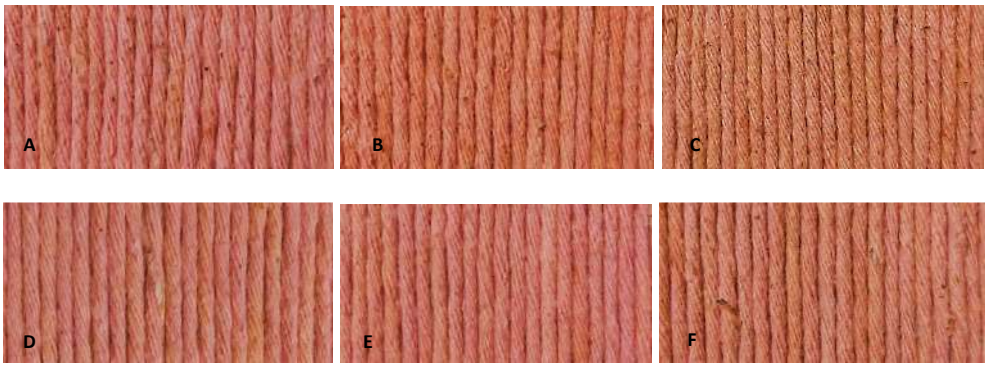

Şekil 2. Kökboya bitkisi (A %25,B %50,C %100 Geleneksel Yöntemle Boyama)
(D %25, E %50, F %100 Güneş Işınları ile Boyama)

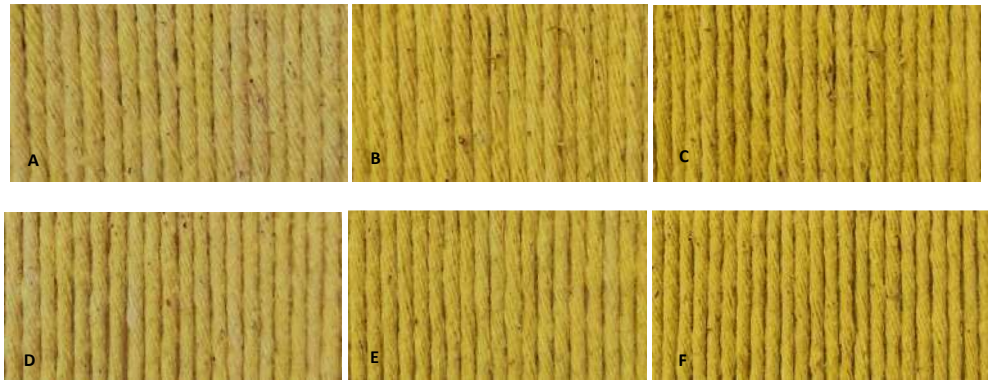

Şekil 3. Muhabbet çiçeği bitkisi (A %25,B %50,C %100 Geleneksel Yöntemle Boyama)
(D %25, E %50, F %100 Güneş Işınları ile Boyama)

Sürtünme haslık testi kuru ve yaş olmak üzere iki farklı koşulda uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Her iki boyama yöntemi için de sürtünme haslık değerlerinin iyi ve çok iyi olduğu gözlemlenmiştir. Güneş ışınları ile yapılan boyamalarda kuru haldeki sürtünme haslık değerinin geleneksel yönteme göre daha az olduğu görülmüştür. Yaş haldeki sürtünme haslık değerleri birbirine oldukça yakındır.

Tablo 2. Sürtünme Haslık Değerleri

Boyama Yöntemi	**Boyar Madde**	**Boyar Madde Oranı**	**Sürtünme Haslığı**	
			Kuru	**Yaş**
Güneş Işınları ile Boyama	Kökboya	%25	4-5	4-5
		%50	4-5	4
		%100	4	4
	Muhabbet Çiçeği	%25	4-5	4-5
		%50	4-5	4-5
		%100	4-5	4
Geleneksel	Kökboya	%25	4-5	4-5
		%50	5	4-5
		%100	5	4-5
	Muhabbet Çiçeği	%25	5	4-5
		%50	5	5
		%100	5	5

TARTIŞMA ve SONUÇ

Doğal boyalar üzerinde son yıllarda artan ilgi, beraberinde yeni uygulama yöntemlerini de getirmiştir. Bu yöntemlerin geçerliliğini ve verimliliklerini belirlemek üzerine birçok çalışma da yapılmaktadır. Güneş ışınları ile yapılan boyama yönteminin araştırıldığı bu çalışmada, renk değerleri ve sürtünme haslık test sonuçları incelendiğinde sonuçların birbirine çok yakın olduğu görülmüştür. Kökboya bitkisi ile boyanmış pamuk ipliklerinin K/S değerleri her iki yöntemde de birbirine çok yakın iken, muhabbet çiçeği güneş ışınları ile yapılan boyama sonuçları K/S değerlerinin düşük olduğu görülmüştür. Bunun nedeninin spektrumdaki renk absorbsiyonundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kavanoz içerisindeki boya banyosu hazırlandıktan sonraki süreçte herhangi bir iş yükünün olmayışı, ocak, fırın gibi herhangi bir enerji kaynağına ihtiyaç duyulmaması önemli kazanımlardır. Bunun yanı sıra, boyama yapılacak yerde devamlı güneş ışınlarının olması zorunluluğu da bu yöntemin olumsuz tarafı olarak görülmektedir. Boyama yapılacak kapların yüksek ışık geçirgenliğine sahip olması gerekliliği büyük miktarlarda boyamalara (endüstriyel ölçekte) imkan vermemesi bir başka olumsuz yön olarak görülmektedir. Ancak, günümüzde doğal boyalı ürünler konusunda tüketicilerin teşvik edilmesi adına, evlerinde kendi imkanları doğrultusunda kolayca uygulayabilecekleri bir yöntemdir. Bir başka açıdan bakıldığında ise bu yöntemin, okul öncesi eğitimden ilk ve orta öğretime kadar çocuklar için doğa, renk, malzeme ve yaratıcı sanat eğitiminde kolay uygulanabilir, güvenli ve deneysel bir çalışma olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Bechtold, T., and Mussak, R. (Eds.). (2009). Handbook of natural colorants. John Wiley & Sons.

Bechtold, T., Mahmud-Ali, A., and Mussak, R. (2007). Natural dyes for textile dyeing: A comparison of methods to assess the quality of Canadian golden rod plant material. *Dyes and Pigments*, 75(2), 287-293.

Bechtold, T., Turcanu, A., Ganglberger, E., and Geissler, S. (2003). Natural dyes in modern textile dyehouses—how to combine experiences of two centuries to meet the demands of the future?. *Journal of Cleaner Production*, 11(5), 499-509.

Cardon, D. (2007). Natural dyes. Sources, tradition, technology and science. Archetype Publications.

Cristea, D., and Vilarem, G. (2006). Improving light fastness of natural dyes on cotton yarn. *Dyes and pigments*, 70(3), 238-245.

Dev, V. G., Venugopal, J., Sudha, S., Deepika, G., and Ramakrishna, S. (2009). Dyeing and antimicrobial characteristics of chitosan treated wool fabrics with henna dye. Carbohydrate Polymers, 75(4), 646-650.

Deveoğlu, O., ve Karadağ, R. (2011). Genel bir bakış: doğal boyarmaddeler. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 23(1), 21-32.

El-Nagar, K., Sanad, S. H., Mohamed, A. S., and Ramadan, A. (2005). Mechanical properties and stability to light exposure for dyed Egyptian cotton fabrics with natural and synthetic dyes. *Polymer-Plastics Technology and Engineering*, 44(7), 1269-1279.

Enez, N. (1987). *Doğal boyamacılık: Anadolu'da yün boyamacılığında kullanılmış olan bitkiler ve doğal boyalarla yün boyamacılığı*. Marmara Üniversitesi.

Feng, X. X., Zhang, L. L., Chen, J. Y., and Zhang, J. C. (2007). New insights into solar UV-protective properties of natural dye. *Journal of Cleaner Production*, 15(4), 366-372.

Karadağ, R. (2007). Türk Halı Kilim ve Kumaşlarında Kullanılan Doğal Boyarmaddeler. *Arış Dergisi*, (2), 38-51.

Kayabaşı, N ve Dellal, G . (2009). Türkiye'de Farklı Koyun Irklarından Elde Edilen Yünlerin Kökboya ile Verdikleri Renklerin Subjektif ve Objektif Yöntemlerle Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10 (3), 334-340.

Khan, A. A., Iqbal, N., Adeel, S., Azeem, M., Batool, F., and Bhatti, I. A. (2014). Extraction of natural dye from red calico leaves: Gamma ray assisted improvements in colour strength and fastness properties. *Dyes and Pigments*, 103, 50-54.

Lee, D. K., Cho, D. H., Lee, J. H., and Shin, H. Y. (2008). Fabrication of nontoxic natural dye from sappan wood. *Korean Journal of Chemical Engineering*, 25(2), 354-358.

Mahangade, R. R., Varadarajan, P. V., Verma, J. K., and Bosco, H. (2009). New dyeing technique for enhancing colour strength and fastness properties of cotton fabric dyed with natural dyes. *IJFTR*, 34(3), 279-282.

Mirjalili, M., and Karimi, L. (2013). Extraction and characterization of natural dye from green walnut shells and its use in dyeing polyamide: Focus on antibacterial properties. *Journal of Chemistry*, 2013, 1-9.

Mirjalili, M., Nazarpoor, K., and Karimi, L. (2011). Eco-friendly dyeing of wool using natural dye from weld as co-partner with synthetic dye. *Journal of Cleaner Production*, 19(9-10), 1045-1051.

Sarkar, A. K. (2004). An evaluation of UV protection imparted by cotton fabrics dyed with natural colorants. *BMC dermatology*, 4(1), 15.

Shalini, S., Prasanna, S., Mallick, T. K., and Senthilarasu, S. (2015). Review on natural dye sensitized solar cells: operation, materials and methods. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 51, 1306-1325.

Şanlı, H. S., ve Çatalkaya Gök, E. (2017). Bitkisel Boyacılıkta Kökboyanın (Rubia tinctorum L.) Önemi. *Journal of International Social Research*, 10(48),772-778.

Yusuf, M., Ahmad, A., Shahid, M., Khan, M. I., Khan, S. A., Manzoor, N., and Mohammad, F. (2012). Assessment of colorimetric, antibacterial and antifungal properties of woollen yarn dyed with the extract of the leaves of henna (Lawsonia inermis). *Journal of Cleaner Production*, 27, 42-50.

Zarkogianni, M., Mikropoulou, E., Varella, E., and Tsatsaroni, E. (2011). Colour and fastness of natural dyes: revival of traditional dyeing techniques. *Coloration Technology*, 127(1), 18-27.

MUSİBETLERİN HİKMETLERİ AÇISINDAN KÖTÜLÜK SORUNU

-MÂTÜRÎDÎ ÖRNEĞİ-

Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ
Gaziantep Üniversitesi

ÖZET
Bu çalışmanın amacı, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'de musibetlerin hikmetlerini tespit etmek ve felsefi bir problem olan kötülüğe kelami bir bakış geliştirmenin imkânını tartışmaktır. Mâtürîdî, düşüncesinde hikmeti temeli almış bir düşünürdür. Bunu musibetlerin nedenini ele aldığı pasajlarda da görmek mümkündür. İnsanın başına gelen üzücü hadiselerin çeşitli hikmetleri olduğunu savunan Mâtürîdî, Allah'ın şerri boşuna yaratmadığı düşüncesindedir. Onun bu konudaki görüşleri incelendiğinde, Eş'ari geleneğinde olduğu gibi şerrin Allah'a nispetini mümkün ama bunun kötülük olarak okunmasının muhal olduğu görüşünde olduğunu görürüz. Günümüzde kötülük probleminin din karşıtı fikirlerin merkezinde yer alan konulardan birisi olduğu düşünülürse, Mâtürîdî'nin musibetlerin hikmetlerine ilişkin yorumunu tespit etmek daha fazla önem kazanmaktadır. Bildiride Mâtürîdî'nin şer, musibet ve elem gibi kavramları yorumlayışı ve hikmetle temellendirişi ve felsefede "teodise" olarak adlandırılan ve Tanrı'nın iyilik ve merhamet sıfatlarını sorgulayan kötülük problemine Mâtürîdî yaklaşım incelenecektir.
Anahtar Kelimeler: Teodise, Musibet, Mâtürîdî, Hikmet, Kötülük Problemi

GİRİŞ

Felsefede Tanrının adalet ve merhamet sıfatlarını sorgulayan bir problem olan kötülük veya tabir-i diğerle teodise sorunu, kelam literatüründe farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Kötülük sorununu kelam ilminin klasik kaynaklarında arayan bir kimse doğrudan doğruya buna dair bir başlık bulamaz. Bununla birlikte musibetlerin hikmetleri, denenme, insan fiilleri ve ilahi adalet, Allah ve kainat, hayır ve şerrin yaratılması gibi konular incelendiğinde felsefi bir sorun olan teodiseye yönelik çözümlere rastlanır.

Kötülük sorunu temelde Tanrının iyilik, adalet ve merhametini sorgulayan ve Tanrının günaha ve kötülüğe neden müsaade ettiğini tartışan bir problem olarak hemen her düşünürü meşgul etmiş ve genellikle üç tür kötülük olduğu kabul edilmiştir:

a. Doğal: Doğal afet, hastalık ve ıstıraplar
b. Ahlakî: Yalan, zulüm ve nefret.
c. Metafiziksel: Varlığın kemal/yetkinlik bakımından noksanlığıdır (Özdemir, 2011, 380).

Biz konunun felsefi yönünden öte, kelam ilminde musibetlerin hikmeti açısından ele alacağız. Bu sebeple ilgilendiğimiz nokta yukarıda birinci ve üçüncü maddede zikredilen hususlardır. Özellikle düşüncesinin mihverini hikmet kavramının oluşturduğu Mâtürîdî, bu çalışmanın

merkezinde yer almaktadır. Onun musibetleri yorumlama biçimi, insanın yaşadığı acı ve ıstırapları anlam(landırm)a bakımından mühimdir.

Bu bildirinin sorunsalı, insanın başına gelen sıkıntıların Mâtürîdî tarafından nasıl yorumlandığını tespit etmektir. Onun *Te'vîlâtü'l-Kur'an* adlı eseri çalışmamızda başlıca başvuru kaynağımız olacaktır. Bunun yanında Mâtürîdî'nin Kitâbü'-Tevhid adlı eseri ve Mâtürîdî hakkında yapılan çalışmalara da bu bildirinin referansları arasında yer alacaktır.

Klasik kelam literatüründe kötülük sorununun müstakil başlık şeklinde ele alınmamış olduğunu ifade etmiştik. Ancak modern dönemde bu sorun, kelamcıları ilgilendirmiştir. Örneğin Metin Özdemir'e ait *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi* adlı eseri bu konuda kaleme alınmış önemli bir kaynak niteliğindedir. Bunun yanında telif edilen pek çok makalenin de olduğunu belirtmeliyiz. Örneğin yine Metin Özdemir'e ait Matüridi'nin Kötülük Problemine Yaklaşımı adlı makale, bu alanda yayımlanmış bilimsel çalışmalar arasındadır.

Bildirimiz, daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak, Mâtürîdî'nin eserlerine odaklanacak ve özellikle musibet, imtihan ve ibtilâ kavramlarına odaklanarak, insanın başına gelen elem verici hadiselerin hikmetlerini Mâtürîdî penceresinden tespit etmeye matuftur.

Musibet Kavramı

Musibet Arapça bir kelimedir. Aslı "saveba" sülasisidir. Bundan türetilen sevâb sözcüğü iki anlama gelir: Birincisi, bir şeyin kendisi itibariyle akıl ve dine uygun oluşudur: "Kerem ve cömertlik sevaptır" ifadesinde sevap bu anlama gelir. İkincisi ise kişinin kastedileni idrak etmesi ve ona göre davranmasıdır: "fiilde isabet etmek" bu anlamdadır. Kelime musibet formuna geçtiğinde "bir yerden atılan ve fırlatılan şey" anlamına gelir. Fakat daha sonra bu kavram felaket, çile ve dert gibi anlamlara indirgenmiştir. (İsfehani, 2010, 291).

Genellikle musîbet, "insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı durum" demektir. Daha çok hastalık, kıtlık, zarar ziyan, yangın, deprem gibi âfetler, sevilen birinin ölümü vb. ağır sıkıntı veren şeyler için kullanılır. Kur'an'daki kullanımlar da daha çok bu yöndedir. On ayette geçtiği görülen musibet kelimesi, ayrıca altmış dört yerde ölüm, fitne, kötülük, belâ, yaşlılık, azap; aşırı susuzluk, yorgunluk ve açlık gibi olumsuzlukların başa gelmesini ve iyilik, ilâhî lutuf, rahmet gibi olumlu durumlarla karşılaşmayı ifade etmek üzere musibetle aynı kökten gelen fiiller kullanılmıştır (Çağrıcı, 2006, XXXI:255).

Eş'arî kelamcı Cürcâni musibeti insanın tabiatına uymayan ve ona acı çektiren şey olarak tanımlar. Ölüm de bir musibettir. (Cürcâni, 2013, 215). Bu açıdan bakıldığında musibet, insanın yapısına ağır elen ve insanın maruz kaldığı bir olgudur.

İnsanın Bu Dünyadaki Kaderi: İmtihan

İnsanın iradesi dışında belirlenen şeylerden birisi onun bu dünyada var oluşu ve bir görevle sorumlu tutulmuş olmasıdır. Yerlerin ve göklerin boşuna yaratılmadığı gerçeği (Enbiyâ 21/16), insanın da bu hayatta bir anlamı olduğunu gösterir. Varlık aleminin yegane akıl ve irade sahibi insanın bu dünyada denenmek için yaratıldığını görürüz. İnsanın akıl ve irade sahibi oluşu, bir amaçla bu dünyada var oluşu (Zâriyât, 51/56), yeryüzünün en ağır sorumluluğuyla mükellef tutulması (Ahzâb 33/72) ve netice sürekli bir imtihan içerisinde

olduğu görülür (Mülk, 67/2; İnsan, 76/2). İhtiyari olmayan bu durum onun kaderidir (Düzgün, 2013, 3).

İnsanın sürekli bir imtihan içerisinde olması, onun hayatını zorluklarla dolu olduğunu gösterir: *"Biz insanı zorluk içinde yaşayacak şekilde yarattık"* (Beled, 90/4). Mâtürîdî bu ayetin yorumlarken, sözü edilen zorluğu insanın imtihan için yaratılmasında ve akıbetinin cehennem olma olasılığında görmüştür. Ne olursa olsun hayat türlü zorluklar, acılar ve kayıplarla doludur. Klasik İslam düşüncesinde bunların hepsi insanın denenmesi içindir. İnsan bu hayatta imtihan edilmekte ve bu onun kaçınılmaz bir kaderi olarak belirlenmiştir.

İmtihanın Keyfiyeti:

İmtihan, bir şeyin aslını ortaya çıkarmaya matuftur. Şöyle denilir: Altını imtihana tabi tuttu ve onu başka cevherlerden arındırdı. Böylece saf altın ortaya çıktı (Matüridi, 2009, XIV:60). İmtihanla bilinmeyen bir şey açığa çıkarılır. Mesela öğrencilerin başarısı imtihanla belli olur. Allah *"Hanginizin [iman edip] güzel ameller işleyeceğini sınamak için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O üstün kudret sahidir, ama aynı zamanda çok affedicidir*" (Mülk, 67/2) ayetiyle "hangi mümin" sorusunu sorar. Dolayısıyla imtihanda bilinmeyen bir şeyin açığa çıkması ve tespit edilmesi anlamı vardır. Peki Allah'ın kullarını imtihan etmesi de böyle midir?

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın kulunu imtihan etmesi, bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkması için değildir. Çünkü O'nun ezeli ilmi açısından bilinmeyen bir şey yoktur. Allah'ın kulunu imtihana tabi tutması birkaç şekilde yorumlanır:

a. Emir ve nehiy, bir imtihandır. Emir, Allah'ın kulundan istediği, nehiy ise sakındırdığı şeydir. Buna imtihan denilmiştir.

b. İmtihan, ezelde mevcut olan bilginin tecellisi içindir. Bilgi O'nda maduma da mevcuda da taalluk eder. Allah kimin mümin kimin kafir olacağını bilir. Musibet ezelde bilinenin bu dünyada tecelli etmesine vesiledir. İmtihan, ezeli bilginin bilfiil meydana gelmesine matuftur (Mâtürîdî, 2005, I:226).

İşlenen suçların cezalandırılması bir anlamda imtihandır. Böylece insanlar, adaletin tecellisi ile imtihan edilmektedir (Matüridi, 2005, IV: 219). Allah kullarını dilediği gibi imtihan edebilir. Mesela "Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı" (Mâide 5/48) ayette belirtildiği üzere Allah herkesi İslam dinine bağlı kılabilirdi. Ama O, her bir ümmete bir şeriat dilemiş ve her şeriatı bir başkasıyla nesh etmiştir. Böylece her insan seçtiği dine göre imtihan edilir (Matüridi, 2005, IV:246). Allah kullarını neyle imtihan edeceğini beyan etmiş ve onları kendi hallerine bırakmamıştır. Zira insanın bilmediği bir şeyle imtihan edilmesi muhaldir (Matüridi, 2005, IV: 294).

İmtihan kelimesine yakın bir sözcük "ibtilâ"dır. İbtila denemek ve sınamak anlamına gelir. Kelimenin kökeninde belâ sözcüğü vardır. Türkçede kullanıldığı şekliyle belâ maddi ve manevi sıkıntı anlamına gelir. O halde ibtilâ imtihan kelimesinden farklı olarak neredeyse tamamen sıkıntı, gam ve keder içerikli bir denemedir (Uludağ, 1992, V:380). İbtilâ, gizli olan bir şeyin açığa çıkmasına vesiledir. Ancak kelimenin Allah'a nispetinde bu mananın dışından başka bir vurgu vardır. Zira hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. O halde burada ibtilâ iki manaya gelir:

a. İbtilâ, denenen kimsenin (daha önce) bilmediği bir şeyi ortaya çıkarır. Ama bu imtihan edenin de bilmediği anlamına gelmez. Nitekim tuzak kurma da böyledir. Bir kimse düşmanına tuzak kurduğunda düşmanın bilmediği bir şeyi planlamıştır. Tuzak kurulan bilgi sahibi olmamasına karşın, tuzak kuran neyin ne olduğunu bilmektedir. Allah kullarının ne olduklarını bilmesine rağmen onları ibtilâ etmektedir ki kendi indindeki bilgiye, denenme sonunda kulları da sahip olsun.
b. İbtilâ, her ne kadar acı ve hüzün veren şeylerle gerçekleşse de aslında sonucu itibariyle insanın menfaatinedir. Allah, insana yönelik hiçbir emir ve yasakla menfaat elde etmez. Bilakis tüm emir ve yasaklar insanın kendi çıkarınadır. Dolayısıyla hayatın ve ölümün bir ibtilâ sebebi kılınması insanın hayrınadır. Mülk 67/2. ayette ibtilâ bir fiil olarak Allah'a nispet edilse de aslında kul hakkındaki bir imtihandır. Allah bu yolla –kendi ilminde belli olan- dost ve düşmanın –kullar nezdinde de- ortaya çıkmasını sağlar (Matüridi, 2010, XV:288).

Allah hayatı ve ölümü imtihan için yaratmıştır. Hayat insanın lezzet aldığı, ölüm ise nefret ettiği şeydir. Her ikisi de toplamda denenmenin birer boyutudur. İmtihan, kimin hayra en yakın ve kimin şerre en uzak duracağını ortaya koyar.

İmtihanın Hikmeti:

İnsan bu dünyada imtihan edilen yegane varlıktır. O hayatı boyunca zorluklarla karşı karşıyadır. Dahası yüce yaratıcı tarafından birtakım emir ve yasaklarla muhataptır.

Allah'ın emir ve yasakları veya helal ya da haramları bazen bir sebebe bağlı olur, bazen olmaz. Ne olursa olsun helal-haram sınırına uygun davranmak insanın imtihanı olarak kabul edilir. Yasaklama veya serbest bırakmanın özünde yer alan iki husus şudur:

Birincisi, insan tabiatına uygun olan helal, aykırı olan haram kılınmıştır: Allah yenilmesi yasaklanan şeylerde öncelikle insan tabiatını esas almış, insanın nefret ettiği şeyleri haram kılmıştır. Mâide 5/3. ayette yenilmesi haram olan şeyler beyan edilirken kan, domuz eti ve boğazlanmadan ölen hayvanların etlerini zikredilmiştir: *"Murdar olarak ölen hayvanın eti, [boğazlanmış veya başka bir sebeple ölmüş hayvanın damarlarından akıtılmış] kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanların etleri size haram kılınmıştır. Boğularak ölmüş, taş-sopa gibi bir şeyle vurularak öldürülmüş, yüksek bir yerden yuvarlanarak ölmüş, başka bir hayvan tarafından süsülerek veyahut yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanarak öldürülmüş hayvanların etleri de size haram kılınmıştır. Bununla birlikte, henüz canlı iken yetişip [şartlarına uygun şekilde] boğazladığınız hayvanlar helaldir. Öte yandan putlar adına kurban edilen hayvanların etleri de haramdır. Keza [gerek bu hayvanların sahiplerine ücret ödeyecek kişiyi belirlemek gerek etleri taksim etmek ve gerekse niyetlendiğiniz bir işi yapıp yapmama konusunda karar vermek maksadıyla] fal-kısmet okları çekmek de size haram kılınmıştır. İşte bütün bu haramları helal saymak, doğru yoldan sapmaktır… Şayet içinizden her kim açlıktan ölmenin eşiğine gelmek gibi bir durumla karşı karşıya kalır ve bu durumda başka hiçbir yiyecek de bulamazsa, pek tabii ki günah işleme kasdı bulunmaksızın, haram kılınmış olan şeylerden/etlerden yiyebilir. Şüphesiz Allah çok affedici, çok merhametlidir.*" (Mâide 5/3). Acı veren herhangi bir şeyi yemek insanın yapısına aykırı olduğundan haram kılınmıştır. Mâmafih insan, kesilmeden/boğazlanmadan ölen

hayvanı tüketmeyi çirkin görür. Keza boğazlandıktan sonra kanı akıtılmayan hayvan da ifsat olur. Çünkü kan murdardır ve içinde kaldığı eti de murdar eder.

İkincisi imtihan, asla insanın canına mal olmaz. Çünkü Allah, insan hayatı söz konusu olduğunda yasaklanan maddedeki engeli kaldırır ve tüketilmesine izin verir. Bu, bir anlamda insanın gücünü aşan bir nitelikte olmadığını gösterir. (Matüridi, 2005, IV:142) Haram kılınan şeyin insan tabiatı tarafından temiz olması onun "tayyib" olmasıdır (Matüridi, 2005, IV:293).

İmtihan ve ibtilânın hikmeti farklı şekillerde olabilir. Bazen bolluk ve zenginlik bazen darlık ve yok(sul)luk bir imtihan nedeni olabilir. Zenginin imtihanı, mal varlığını yoksulla paylaşma hususundadır. Buna göre zenginin malında yoksulun hakkı vardır. Zenginin ihtiyaç sahibini hakkını vermesi elindeki zenginliğe şükürdür. Yoksulun imtihanı ise sabırladır. İster zengin kendisine yardım etmemiş olsun, ister yoksulluğun kendisine olsun, fakir sabırla imtihan edilir. Zengin ve fakirin mal varlığı açısından birbirine üstünlüğü yoktur. Her ikisi de mal ile imtihan edilmektedir. Birisi şükür, diğeri sabırla imtihan edilmektedir. Bu sebeple mal varlığı aslı itibariyle övgü veya yergi sebebi değildir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Allah dileseydi bütün insanları zengin kılar ve hiç fakir bırakmazdı. Veya bütün insanları fakir kılar hiç zengin bırakmazdı. Ama o insanlar arasında zengini merhamet ve şükürle, fakiri ise sabırla denemektedir*." (Mâtürîdî, 2008, XII;90).

Matürîdî'de Musibetlerin Hikmet Merkezli Yorumu

Mâtürîdî kelam düşüncesi hikmet merkezlidir. O insanın başına gelen musibetleri de hikmetle yorumlamıştır. Her musibet, olması gerektiği şekliyle tahakkuk eder. İnsana düşen bu musibetler karşısında ödevinin bilincinde olmak ve sorumluluğunu yerine getirmektir (Özdemir, 2011, 423).

Tanrı ve alem ilişkisi nasılsa, akıl ve insan ilişkisi de öyledir. Alem zorunlu olarak bir yaratıcının olmasını gerektirir. İnsan da zorunlu olarak akıl sahibi olandır. Aynı zamanda akıli alemin yaratıcısını keşfedebilecek güçtedir (Pessagno, 1998, 458). Akıl, karşı karşıya kaldığı kötülüklerle Tanrı inancının birlikte anlamlandırmak ister. İşte Mâtürîdî'nin musibetleri hikmetle yorumlamasını böyle görebiliriz. Onun bu konudaki görüşlerini *Te'vîlâtü'l-Kur'an* adlı tefsirinde tafsilatlı şekilde bulmak mümkündür.

Varlık aleminde karşılaşılan acı verici olaylar aslında yaratılış kanunu gereğidir. Çünkü Allah insanın bu dünyada geçici bir süre yaşaması için yaratıldığını, nimetlerin ve imkanların sonsuz olmadığını haber vermektedir: "*Sizi denemek için hayatı ve ölümü yarattık*" (Mülk 67/2). "*Biz yeryüzünde cezp edici nimetler yarattık ve kimin iman ve itaat üzere güzel işler yapacağı konusunda insanları sınamak istedik. Hiç şüphe yok ki biz vakti gelince yeryüzündeki tüm güzellikleri yerle bir edip kupkuru toprak hâline getireceğiz.*" (Kehf 18/7-8). Dünya hayatının bu özelliğini kavrayan kimse karşılaşacağı musibetlere karşı daha olgun davranır.

İnsan başta kendi varlığı olmak üzere, sıhhat ve selameti hak ettiği için elde etmiş değildir. Bilakis bunlar Allah tarafından insana lütfedilmiş nimetlerdir. İnsan imkanlar var oldukça yaratıcıya minnettar olacak, elinden imkanlar alınınca ise artık bunda hakkı kalmadığının bilincinde olacaktır (Matüridi, 2005, I: 277)

Matürîdî'ye göre insan sahip olduğu şeylerin geçici olduğunu idrak etmeli ve başına gelen musibetlere üzülmemelidir. Hayat, sağlık, mal-mülk Allah tarafından insana lütfedilmiş şeylerdir. İnsan, bunlara hak ettiği için sahip olmuş değildir. Lütuf yoluyla bunları elde etmiştir. Bu da belirli bir müddetle sınırlandırılmıştır. Örneğin sağlık, belirli bir süre sonra insanın elinden geri alınacaktır. İnsanın sıhhat ve afiyeti gerçekte Allah'a aittir. Allah müminlerin canlarını satın almıştır. (Tevbe, 9/111) Allah müminlerden, verdiği nimetlerden dolayı fedakarlık yapmalarını isteyebilir. Ayrıca imtihan konusu olan şeyler zaten Allah tarafından insana lütfedilmiştir. İnsan bunları hak etmiş değildir. Ne hayat ne de başka bir şey insanın kendi başına elde ettiği şeydir. Eğer insan, sahip olduğu her şeyin Allah tarafından kendisine bağışlanmış birer nimet olduğunu benimserse, bunların bir gün kaybolup gitmesine üzülmez. Zira bilir ki, her nimet bir gün gidecektir. (Mâtürîdî, 2009, I, 276-7).

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın insanı denemesi ona emir ve yasaklar getirerek bağlılığını ölçmekledir (Mâtürîdî, 2009, I, 226). Hayır, Allah'ın emri, şer ise nehyi tarafındadır. İmtihan kimin ve hayra kimin şerre yakın olduğunun tespiti yönündedir. İmtihanın özünde yer alan da budur. Dünyada hayırla ve sevindirici şeylerle karşılaşmak aslında sadece bir ödül değil aynı zamanda imtihandır. Hayırla imtihan, şımarmama, büyüklenmeme ve hayrın gerçek sahibine şükrederek bunun farkında olduğunu ortaya koymaktır. Ona göre musibetlerin hikmetleri şunlar olabilir:

a. Nimetler, güzellikleri ile Allah'ın lütfünü, ikram ve ihsanını fark ettirir ve insanı şükretmeye sevke eder. Musibetler ise zorluklarıyla Allah'ın kudretini, insanın acziyetini idrak ettirir; zorluklara sabır, güzelliklere şükredilmesi gerektiğini öğretir.

b. Musibetler, insanın, bir birey olarak kendi üzerinde mutlak güç ve karar sahibi olmadığını; Allah'ın kendisine nasıl müdahale edebileceğini göstererek kendinden güçlü yaratıcıya teslim olması gerektiğini hatırlatır.

c. Musibetler karşısında insanların verdikleri tepki onların inanç ve ahlak yapılarını gösterir. Böyle mümin ve kâfir tespit edilmiş olur.

d. Nimetler, ahirette müminlere vaat edilen cennetin; musibetler ise cehennemim örneğidir. Her ikisini de tadan insana verilen mesaj zımnen şudur: "Ahirete hazırlan!" (Mâtürîdî, 2009, VI, 96)

Mâtürîdî musibetlerin müminlerin günahları için kefaret niteliğinde olması ihtimalini göz ardı etmemiştir. Müminlerin bu dünyada iken işledikleri suçlara uygulanan had cezaları veya başlarına gelen sıkıntılar ahirette çekecekleri muhtemel cezaya kefaret olabilir. Küfrün ise dünyada kefareti yoktur. Çünkü o bir had cezası ile silinecek nitelikte basit ve küçük bir suç değildir (Mâtürîdî, 2005, 580). Buna göre o, kafirlerin çektikleri sıkıntıları küfürlerinin gereği olan cezalandırma şeklinde değerlendirmemiştir. Ona göre kâfirlere bu dünyada verilen afet ve felaketler, onlara küfürlerinden dolayı verilmiş değildir. Çünkü küfrün cezası ebedi cehennemdir. Halbuki bu dünya hayatında şahit olduğumuz felaketler, geçicidir. O halde bunların, kâfirlerin inat ve düşmanlıklarına cevap mahiyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Tabiî ve arızî afetler Allah'ın, ayetlerine karşı mücadele eden nankör kullarına karşı verdiği karşılıktır. (Mâtürîdî, 2009, VIII, 243). Ebedi azap ise ahirettedir: *"Eğer Allah zulümleri yüzünden insanları cezalandıracak olsaydı dünyada tek canlı bile bırakmazdı. Fakat onları takdir ettiği bir vâdeye kadar bekletir."* (Nahl 16/61).

İnsanın hayatı zorluklarla doludur. Varlık da yokluk da bir sıkıntıdır. Kur'an, insanların tecrübi olarak bildikleri bu hususu onlara şöyle açıklar: *"Biz sizi kimi zaman düşman ve ölüm korkusuyla, kimi zaman kıtlık-kuraklık ve açlıkla, kimi zaman da mallarınızda, canlarınızda ve ürünlerinizde bir kısım kayıplarla mutlaka sınayacağız."* (Bakara 2/155). Aslında bunlar, ayet gelmeseydi de insanın yaşayarak bildiği şeylerdir. O halde Kur'an'ın bunları zikretmesinin nedeni nedir? Mâtürîdî'ye göre burada iki türlü hikmet vardır:

a. Musibetlerin nedeni açıklanmaktadır. "Bunlar birer imtihan vesilesidir" denilerek, insan psikolojik açıdan rahatlatılır, moral verilir ve zorluk anında sızlanmaması sağlanır. İnsan, imtihan edildiğini bilirse yaşadığı sıkıntı ve musibet ona daha hafif gelebilir. Ayrıca insan bu musibetler karşısında görevini öğrenmiş olur (Matüridi, 2005, I:276).
b. Musibetlerin Allah'ın planı olduğu bildirilmektedir. Bunu destekleyen bir ayet şudur: *"Size isabet eden hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce ezelî ilmimizde mevcut olmasın. Şüphesiz her şeyi bilmek Allah için çok kolaydır."* (Hadîd 57/22). Önceki dönemlerde insanlar başlarına gelen musibetleri başka gizli güçlere nispet ediyorlardı. Ancak Allah bunu planlayanın kendisi olduğunu bildirmekte ve insanlara yegane ilahın kim olduğu konusunda bilgi vermektedir (Matüridi, 2005, I:276)

Esasen hayır ve şerrin Allah'tan olduğu inancı, geçmişte düalist tanrı anlayışına karşı ortaya konulmuş ve tevhit İslam'ın merkezi olmuştur. Musibetlerin Allah'a nispet edilmesinin bir anlamı da kainatta her tür yaratmanın O'na ait oluşuna işaret eder (Matüridi, 2005, 175).

Bakara 2/155. ayet ile belirtilen ve bir çeşit musibet olarak sunulan imtihan çeşitli şekillerde olabilir. Mesela mal kaybı imtihanı zekat ve sadaka vermek şeklinde olabileceği gibi iflas etme ve malın helak/telef olması şeklinde de olabilir. Korku ile imtihan savaş/cihad ve ölüm korkusu olabileceği gibi hastalık ve çile şeklinde de olabilir. Ürünlerle imtihan yağmurun az yağdırılması, iş ve el becerisinin azlığı veya çeşitli sebeplerle memleketten uzaklaşma şeklinde olabilir. Açlıkla imtihan oruç, geçim darlığı veya pahalılıkla olabilir. Hülasa insan hayatın çeşitli halleriyle imtihan edilebileceği gibi ibadet maksadıyla da imtihan edilebilir. Aslında Allah insanlara bu hususlarda tamamen zorluk yaşatabilir ve bütün yolları kapatabilirdi. Ama ayetin ifadesinde geçen "bişey'in" ibaresi "biraz" anlamına gelir ve Allah'ın insanları ellerindeki nimetlerin ve imkanların tamamıyla imtihan etmediği anlaşılır (Mâtürîdî, 2005, I: 277-279).

Musibetlerin bir hikmeti de şudur: İnsanlar varlıkla ilişkisini sahip-mülk şeklinde değil, emanetçi-emanet şeklinde kurmalıdır. İnsan elinde bulunan şeyin maliki değil, emanetçisidir. Dolayısıyla insan hak sahibi değildir. Allah lütuf ve ihsanıyla birtakım nimetleri insanların istifadesine sunmuş ve bunları ebedi kılmamıştır. Dolayısıyla insan başına bir şey geldiğinde ve bir kayıp yaşadığında bu bilince sahip olursa daha metin olur. Mazhar kılındığı nimetin sahibi kendisi olmadığı için, onun gidişinden dolayı perişan olmaz. Böylece nimetlerin alınması bir imtihan vesilesidir (Mâtürîdî, 2005:I, 279). Nitekim Kur'an şöyle der: *"Kaybettiğiniz şeylere hayıflanmayın, O'nun size verdiği nimetlerden dolayı da şımarmayın. Ayrıca, Allah'ın kendini beğenen, şımarıp böbürlenen kimseleri hiç sevmediğini de unutmayın."* (Hadîd 57/23). Allah insanların kaybettikleri şeylerden üzülmelerini yasaklamıştır. Çünkü o gerçekte insan ait değildir (Mâtürîdî, 2005:I, 283).

İnsan böylece yaratıcısına karşı nasıl davranacağı şeklinde denenir. Bu aslında insanın kişiliğini inşa etmesine matuf kabul edilebilir. İnsanın dünya hayatında dünyada denenmesi aslında bir anlamda onun mizacını kuvvetlendirir. Her bir kayıp onun sabır gücünün artmasına neden olur. Böylece insanın nefisini eğitmesini sağlayan musibetler ve imtihan sadece ahiret hayatı için yarar sağlayan bir vesile olmaktan çıkar ve insanı bu dünyada inşa eden bir terbiye ve eğitim aracına dönüşür.

Musibetlerin bir hikmeti şudur: Allah bu dünyada her şeyi eksik ve geçici kılmıştır. İnsan eşyanın bu özelliğini bildiğinde geçici olana bağlanmaması gerektiğini bilir ve sonsuz olana talip olur. Musibet, bu yönüyle eşyanın hakikatini insana öğretir ve insanda bir farkındalık yaratır. Bu yüzden aslında kötü gibi görünen ve elem verici olan musibet, insana varlığın hakikatini öğrettiği ve onu yüce yaratıcıya teslim olmaya sevk ettiği için hayırlı kabul edilmelidir. Ne var ki insan, her tür acı ve elemden nefret eden ve aslında herkesin kaçmak şöyle dursun, arzu edeceği sonuçlardan habersiz bir tabiatta yaratılmıştır (Mâtürîdî, 2005:I, 281).

Musibet karşısında insandan beklenen tutum *"innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn"* (Bakara, 2/156) teslimiyetidir. Bu ifadede Allah'a ve ahirete iman vardır (Mâtürîdî, 2005:I, 282). Musibet böylece kimin bu teslimiyete sahip olduğunu tespit eden bir araçtır.

Musibetler insana şu bilgiyi vermektedir: Allah insanın yaşamı için gereken şeyleri yaratmak zorunda değildir. O lütuf ve ihsan yoluyla insana bu hususları sağlamaktadır. Dolayısıyla Mutezile'nin aslah düşüncesi isabetli değildir. Şayet bunları yerine getirmek Allah'a vacip olsaydı, Allah'a şükretmek gerekli olmazdı (Mâtürîdî, 2005:I, 287).

Musibetlerin Allah'a nispet edilmesi kader inancına da gönderme yapar. Şöyle ki, aslında insanın başına gelen acı ve elem veren hadiseler çoğu zaman ya tabiat ya da çevresindeki kişiler aracılığıyla meydana gelmektedir. Musibetlere tamamen bu nazarla bakan kimse, olup bitenlerin arka planındaki ilahi iradeyi göremez. Allah insanları çeşitli şekillerde imtihan edeceğini beyan ederek, aslında musibet denilen ve şer gibi görünen tüm olayların kendi planı dahilinde gerçekleştiğini, musibetlerin ilahi iradeyle meydana geldiğini açıklamaktadır. Böylece insanın ihtiyari fiillerinde de ilahi tedbirin olduğu ortaya çıkar (Mâtürîdî, 2005:I, 287).

Mâtürîdî dünyada insanın başına gelen musibetlerin, işlediği günahların ürünü olduğu şeklindeki görüşe karşıdır. Bilakis insanın iyi ve kötü tecellilerle imtihana tabi tutulması mutlak otorite olan Allah'ın iradesinin bir sonucudur. Bu, ulûhiyet makamının kuralıdır. Bu nedenle "her musibet bir bedeldir" denilemez. Mesela peygamber ve salihlerin durumunu ele alalım. Onların başına gelen musibetlerin iki açıklaması olabilir: Birincisi, Allah dost edindiği ve ahirette üstün makamlar vermek istediği kişiyi dünya nimetlerinden mahrum ederek, ahiret nimetlerine hazırlamaktadır. İkincisi peygamberlerin de hatadan masum olmadığı ve zelle işleyebilecekleri dikkate alındığında, onların başlarına gelen musibetler, bir anlamda zelle ve hatanın temizlenmesi anlamına gelir. Tâ ki bu tür faziletli kimseler ahirete tertemiz çıkmış olsunlar (Mâtürîdî, 2005:I, 288).

Musibetlere Sabretmenin Sonucu

Sabır, kaybettiği şeyden ötürü nefsi sızlanmadan alıkoymaktır (Mâtürîdî, 2005:I, 283). Sabır bir anlamdan Allah'tan gelene rıza göstermektir. Sabır, Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. Bununla birlikte tıpkı amelî bir pratik gibi sabır da insana ödül kazandırır. Allah, insanın bir çabayla elde ettiği kazanımı "ecir" kavramıyla ifade etmiştir. Buna karşın bir emek olamayan sabır da ecir kazanmaya vesile kılınmıştır. Aslında amelle elde edilmesi gereken ecir, Allah'ın lütfüyle sabırla da mümkün kılınmıştır (Mâtürîdî, 2005:I, 284). Bakara sûresi 155 ve 156. ayetlerde önce insanın musibetlerle deneneceği haber verilmiş, ardından sabredenler övgüyle anılarak Allah'ın sabreden müminlere salâtından söz edilmiştir. Mâtürîdî burada sabır ve salat ilişkisinin şu manalara gelebileceğini ifade etmiştir:

a. Sabır manevi arınma ve bağışlama vesilesidir. Allah'ın salâtı, onun affı ve bağışlamasıdır.
b. Sabır övgü vesilesidir. Tıpkı meleklerin Allah'ı övgüyle yücelttikleri gibi, musibetlere sabreden kimse Allah'tan gelene teslim olmuş demektir. Bu da insanın ilahi övgüye mazhar olmasına nedendir.
c. Sabır daha fazla hidayet vesilesidir. Allah'tan gelen salât, müminlerin dünyada daha fazla hidayete erişmesine nedendir. Bir musibet anında nasıl davranması gerektiği bilinci de hidayettir: *"İnsanın başına gelen musibetler ancak Allah'ın izniyle gerçekleşir. Kim Allah'a iman ederse Allah da onun kalbine hidayet verir. Allah her şeyi hakkıyla bilir"* (Teğâbûn 64/11).
d. Sabır Allah'ın rahmetine vesiledir. Bu rahmet sayesinde Allah kullarına kendi sevgisini yerleştirir. Dünyada kaybettikleri şeylerin yerine başka nimetler ihsan eder (Mâtürîdî, 2005:I, 285-286).

Sabır, musibetler karşısında insanın gösterebileceği en erdemli davranıştır. Ancak sabır ile tahammül karıştırılmamalıdır. Tahammül zorluğa katlanmaktan ibarettir. Sabır ise zorluk karşısında isyan etmemek ve dirençli olmaktır. Meşakkatin ilahi iradenin takdiri olduğunu kabul etmek ve bundan dolayı Allah'a teslim olmaktır. Allah'a teslim olmak musibete boyun eğmek anlamına gelmez. Bilakis musibetin neden olduğu olumsuz sonuçları bertaraf etme çabası insanın temel sorumluluğu olarak görülmelidir.

Sonuç

Özellikle yaşadığımız şu dönemde insanların karşılaştıkları dramlar, musibetlerin kaynağı ve Allah'ın musibetleri neden yarattığı sorusunu gündeme getirmektedir. Felsefede teodise sorunu olarak nitelendirilen bu konu, kelamda bir yönüyle musibetlerin hikmeti bağlamında ele alınmıştır. Mâtürîdî musibetleri hikmet merkezli yorumuyla önemli alimler arasındadır.

Kur'an insanın dünyadakilerle imtihanda olduğunu haber verir. Bu imtihan sadece yoksulluk ve eksiklik değil, zenginlik, bolluk ve güzel şeyler üzerinde de tahakkuk etmektedir. *"Gerçek şu ki, yeryüzünde güzel olan ne varsa biz hepsini, hangisinin daha iyi davrandığını ortaya koymak üzere, insanları sınamak için bir araç kıldık"* (Kehf, 18/7) ayetinde buna açık bir şekilde işaret vardır. Bunun anlamı şudur: Allah insanlara, dünyanın kendilerine sunduğu maddi yarar ve zenginliklere karşı benimsedikleri -güzel ya da çirkin- kişiden kişiye değişen tutumları içinde her birinin kendi seciyesini ortaya koyması için fırsat tanımıştır. Son tahlilde bu pasaj, insanların Allah'ın manevî/ruhanî mesajını kabule yanaşmamalarının altında yatan gerçek saikin hemen hemen her zaman, onların dünya metaına aşırı ve körcesine bağlılık

duymaları ve bunun yanında bir de onlara kendi başarıları olarak görünen şeylerde kendilerini boş ve anlamsız bir gurura kaptırmaları olageldiğini işaret etmektedir (Esed, 1999, II:586).

Matüridi musibetlerin hikmetlerini geniş şekilde yorumlar ve bunların sonuçta insanın menfaatine olduğunu ifade eder. Onun musibet-tevhit ilişkisi kurması dikkat çekicidir. Musibetler insanların yanlış akidesi sonucu birtakım batıl ilahların eseri değildir, yalnızca Allah'ın takdiri ve yaratmasıdır.

Mâtürîdî, insanın musibetlerle deneneceğinin beyan edilmesini, psikolojik okumayla yorumlamıştır. Zira insan türlü meşakkatler tecrübe etmesine rağmen Kur'an'ın "insanın kaderi onun denenmesidir, denenme zorluktur" mealindeki mesajı, insanı moral olarak zorluklara dayanıklı hale getirmektir.

İnsanın musibetlerle imtihan edileceğinin haber verilmesi bir anlamda insanın eğitimidir. Allah insandan ne beklediğini, insanın nasıl davranması gerektiğini öğretmektedir.

Mâtürîdî'nin yaklaşımı dikkate alındığında karşı karşıya kaldığımız kötülükler hususunda Allah'a isyan etme veya O'na hesap sorma hakkımız yoktur. Çünkü mülkün tam sahibi O'dur, insan, ancak emanetçi bir varlık olarak O'na sadece teslim olmak durumundadır. Bu yaklaşım biçimi psikolojik olarak insanı teselli etmede yararlı görülebilir. Aynı zamanda rab-kul ilişkisinde insana statüsünü ve yerini tanımlama çabası olarak da görülebilir.

Musibetlerin hikmetlerine getirdiği yorumlarla Mâtürîdî'nin yaklaşımını son derece dini görmek mümkündür. Bu, kötülükleri Allah inancıyla aşma şeklinde okunabilir. Hayır ve şerriyle tüm varlığı Allah'ın mülkü; insanı ise bu varlık düzleminde emanetçi olarak kabul etmek hiçbir musibeti salt kötülük olarak kabul etmemeyi gerektirir. İnsan imtihan için yaratılmıştır ve imtihan zorluk gerektirir. İnsan zorluklarla örülü hayatta sürekli gelişir ve kemale erer.

KAYNAKLAR

Cürcânî, Seyyid Şerif. (2013). *Et-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Basel Uyûn es-Sûd. 4. Basım, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Çağrıcı, Mustafa. (2006) "musibet". *İslam Ansiklopedisi* XXXI: 255-256. İstanbul: TDV Yayınları.

Düzgün, Şaban Ali. (2013). Kaderi Farklı Kategorilerde Okumanın İmkanı, *Kelam Araştırmaları*, 11:2, 1-10.

Esed, Muhammed. (1999). *Kur'an Mesajı* (I-III). İstanbul: İşaret Yayınları.

İsfehânî, Ragıb. (2010). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Îtânî, Beyrut:Dârü'l-Ma'rife.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr, (2005), *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Ankara: İSAM Yayınları.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr, (2005-2010), *Te'vilatü'l-Kur'an (I-XVII)*, Haz. Ertuğrul Boynukalın-Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınevi.

Özdemir, Metin. (2011). Maturidi'nin Kötülük Problemine Yaklaşımı, *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası,* Edit. Düzgün, Şaban Ali, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Pessagno, J. Meric. (1998). Mâturîdî Düşüncede Kötülük (Kavramının) Kullanımları. On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 10, Samsun: 455-476.

Uludağ, Süleyman. (1992). "belâ", *İslam Ansiklopedisi* V:380. İstanbul: TDV Yayınları.

İSTİHDAM KAPISINI AÇMAYA ÇABALAYAN KADINLARIN MEDYA HALİ: BİRGÜN GAZETESİ

MEDIA STATE OF WOMEN THROUGHING TO OPEN THE EMPLOYMENT GATE: BIRGUN NEWSPAPER

Dr. Öğretim Üyesi Yonca ALTINDAL
Balıkesir Üniversitesi

ÖZET

Kadınların emek piyasasında var olan mücadeleleri Sanayi Devrimi sonrasına dayanmaktadır. Ardından gerçekleşen iki büyük dünya savaşı sırasında da kadınlar aktif çalışma hayatında görünür kılınmaya başlamıştır. Ancak bu yer alış erkeklerin cepheden dönmeleriyle birlikte evin temel geçindirici olma rolünü üstlenmelerinin gerekliliğine dair eril anlayıştan dolayı sonlanmıştır. Dolayısıyla kadınlar evlerine geri dönmüş, kamusal alan ile bağları kesilmiştir. Bir ara eleman, bir yedek sanayi işçi ordusu olarak kabul edilen kadın cinsiyetinin kamusaldaki bu yarıda kesilen hikâyesi ancak kadın hareketinin güçlenmesinin ardından devam edebilmiştir.

Günümüzde ise kadınlar çalışma hayatının özne olma kimliğinin dışında tanımlanmakta, işe alımlarda erkeklere öncelik verilmektedir. Kadınlar çalışan kadın ve anne olma kimlikleri arasında sıkışmaktadırlar. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına dair sosyal politika alanı azgelişmiş ülkelerde görmezlikten gelinmekte ya da üzerinde aciliyeti olan bir konu olarak kabul edilmemektedir. Bu da kadınların çalışma hayatında gerek nicelik anlamında sayılarının artmasına, gerek nitelik anlamında güçlenmelerine, gerekse üst kademelerde bulunmalarına ilişkin pek çok sorunun çözülmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma 1 Ocak 2018-31 Aralık 2018 tarihleri arasında yer alan medyada kadınların çalışma koşulları, karşılaşmış oldukları sorunlar, istihdamda görünürlülük, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında uygulanan politikalar veya mevcut toplumsal koşullar bağlamında haberlerinin yer alış biçimleri irdelenerek sosyolojik perspektif ekseninde Birgün gazetesi örneğinde analiz etmeyi temel almaktadır.

Çalışmada öncelikle kadın işgücü ve kadın istihdamı kavramları aktarılarak, kadın istihdamının belirleyicileri, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyete dayalı işbölümünde kadın ve toplumsal değişim ve dönüşümün temel göstergeleri hakkında bilgi verilecektir. Ardından tarihsel süreçte ve çalışma hayatında kadınların nasıl bu alanın aktif özne olabilme mücadelesi verdikleri dünya genelinde ve Türkiye özelinde aktarılacaktır. Son olarak kadın hareketini desteklediğini belirten ve sosyalist bir ideolojiyi savunduğunu belirten Birgün gazetesinde haberlerin içerimlerinde kadınların çalışma hayatında oluşuna ilişkin kullanılan ifadeler, bu ifadelerin aktarılmasında kullanılan dilin yapısı sorgulanarak kategorik içerik analizi yöntemiyle sosyolojik perspektif etrafında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Kadın İstihdamı, Birgün Gazetesi.

ABSTRACT

Women's struggles in the labor market are based on the aftermath of the Industrial Revolution. During the two great world wars that followed, women became visible in active working life. However, this place ended due to the masculine understanding that men should assume the basic role of the house as they return from the front. Therefore, women returned to their homes and were cut off from the public sphere. The story of the female gender, which was accepted as an intermediate element, an army of substitute industrial workers, was interrupted in the public sector only after the strengthening of the women's movement.

Today, women are defined outside the identity of being a subject of working life and men are given priority in recruitment. Women are stuck between the identity of working women and motherhood. The social policy area for the harmonization of work and family life is underestimated or under-regarded as a matter of urgency in underdeveloped countries. This makes it necessary to solve many problems related to the increase in the number of women in terms of quantity, strengthening in terms of quality and being in the upper levels.

This study analyzes the working conditions of women in the media between January 1, 2018 and December 31, 2018, the problems they have faced, the visibility in employment, the policies applied to the harmonization of work and family life, or the ways in which their news coverage takes place within the context of sociological perspective.

In this study, firstly the concepts of women's labor and women's employment will be explained and the determinants of women's employment, gender roles and basic indicators of women's and social change and transformation in gender-based division of labor will be given. Then historical process in working life and how women might struggle to give active agents throughout the world and Turkey will be transferred to this area in particular. Finally, the expressions used in the content of Birgün newspaper, which states that it supports the women's movement and that it defends a socialist ideology, will be analyzed around sociological perspective by using categorical content analysis method by questioning the structure of the language used to convey these expressions.

Key Words: Employment, Women's Employment, Birgün Newspaper.

GİRİŞ

Güner'e göre, kadın işgücü, hâlihazırda istihdam edilen ya da işsiz ama aynı zamanda iş arayan kadınları ifade etmektedir (Güner, 2010:11). Kadının işgücüne katılımının tarihsel perspektifi incelendiğinde, tarihin her döneminde kadının ekonomik yaşamda olduğu görülmektedir. Kadının işgücü olarak çalışma hayatına girmesi ise Sanayi Devrimiyle mümkün olmuştur. Bu dönemde gelişim gösteren teknoloji sayesinde kadınlar artık emek arzı karşılığında ücret almaya da başlamışlardır. Böylece Sanayi Devrimi sonrasında kadınlar, günlük rutin işlerinin dışında ekonomik faaliyetlerin içerisinde de yer almaya başlamışlardır (Çetin, 2011:4).

Kadın toplumsal yapıda kendine birtakım farklı anlamlar yüklemiştir. Farklı anlamlar yüklemesinin nedeni de toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Yaşanan bu değişimlerle beraber kadın eğitim almaya ve aldığı bu eğitimle beraber kendini farklı konumlara koymaya aynı zamanda bulunduğu konumun da farkına varmaya başlamıştır. Ancak toplumda yaşanan geleneksel düşünce ve tavır kadının ev yaşamının dışına çıkmasını engellemiştir. Toplumda kadının yeri evidir düşüncesi ağır basmaktadır. Bu da kadının ev dışında çalışma isteğini kısıtlamakta ve kadını ev ve iş arasında çatışma içinde bırakmaktadır.

Kadın ev ve iş arasında çatışma içinde kalmayıp aynı zamanda erkeklerle aynı işi üstlenmesine rağmen erkeklere nazaran daha düşük ücret almak zorunda kalmaktadırlar. Bu da onları ikinci plana itmektedir (Kocacık, Gökkaya, 2005). Toplumsal kalkınma açısından kadının çalışma hayatında yer alması ise etkili bir unsurdur. Kadınların işgücüne katılımında ve istihdamında yaşanan artışla birlikte toplumun kalkınmışlığında sürdürülebilir bir etki gerçekleştiği görülmektedir. Böylelikle kadının çalışması ailenin gelirinin artmasına ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olmasına neden olmaktadır (Ecevit, 2000:2).

Ülkelerin ekonomik sorunları içerisinde önemli bir yeri olan istihdam kavram olarak incelendiğinde bir işte, bir görevde kullanma, çalıştırma olarak tanımlanmakla beraber çok geniş anlamlara sahiptir (Özmen, 2012:111). Kadınların çalışma ile ilgili faaliyetlerini; iktisadi faaliyetler ve iktisadi olmayan faaliyetler şeklinde iki ana parçaya bölmek mümkündür. İktisadi olarak kadınlar çalışma işlevinin her aşamasında emekleri karşılığında gelir elde etmektedirler. Ancak kadınlar genel olarak bakıldığında kadınlar bazı iş kollarında yoğunlaşmaktadırlar. Bu da cinsiyet temelli iş kollarının oluşturulmasından kaynaklanmaktadır (Alıcı, 2008:15).

Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Cinsiyete Dayalı İşbölümünde Kadın

Toplumsal cinsiyet olgusu, biyolojik olarak kadın ve erkek olunmasından farklı bir noktaya tekabül eder. Bu olgu, eril toplum yapısının kadına ve erkeğe atfettiği temeli eşitsizliğe dayalı olan rolleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Oakley, 1972; Connell, 1998). Bu roller, mekân ayrışmasında da kendisini açıkça göstermektedir. Çalışma ve var olma alanının kamusal, ev içi alanının özel alan olarak tanımlandığı bu ayrışmada kadınlar ev içi alanla özdeşleştirilmişlerdir. Kadın girişimciler de toplumsal cinsiyet temelli bakış açısının bir yansıması olarak ev içi alanın sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu bir anlamda kadınların üzerinde dayatılan tahakkümün bir göstergesidir (Altındal, 2016:258). Bu bağlamda cinsiyet kavramı fiziksel özelliklere dayalı bir tanımlama iken, toplumsal cinsiyet kavramı sadece biyolojik yönlü bir tanımlamaya sahip olmamaktadır. Toplumda kadın ve erkeğin birtakım rollerine açıklık getiren toplumsal cinsiyet kavramı daha geniş bir perspektife sahiptir.

Günümüzde toplumsal değişme ile birlikte kadınların ev içindeki rolünden kamusal alana geçişi beraberinde daha başka rolleri de getirmiştir. Kadın aynı zamanda hem özel olanı olan ev içinde anne ve eş rolünde iken; işgücü piyasasına da istihdam sağlamaktadır. Kadının, üstlendiği yeni rollerle birlikte, iş yaşamı sorumlulukları ile aile yaşamının getirdiği sorumlulukları dengeleme konusu toplumsal değişimin bir parçası olmaktadır (Karaca, 2007:5).

Dünyada Kadın İstihdamının Tarihsel Bağlamı

Sanayi Devrimi, kadının çalışma yaşamına katılmasında ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü kadın ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte, ekonomik alanda bir gelir (ücret) karşılığı emeğini satmaya başladığı görülmektedir. Bu nedenle Sanayi Devrimi, ilk kez ve bugünkü anlamı ile ücretli kadın işgücü kavramının doğmasına yol açan en önemli tarihsel gelişme olarak değerlendirilmektedir (Kocacık, Gökkaya, 2005:197).

Sanayileşme kadın iş gücünün yeniden hareketlenmesine neden olmaktadır. Fabrikalaşma ile birlikte kadınların iş yaşamında aktif rol üstlendiği görülmektedir. Ancak bu evrede kadınlar yönetsel pozisyonlarda çok fazla görülememektedir. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde kadın düşük ücret ve günde on iki saat çalıştırılmış olduğu söylenmektedir. Erkek işgücünün

alternatifi olarak düşünülen kadın işgücü İngiltere'de 1841 yılında %35,2 iken 1911 yılında %44,9'a yükselmiştir (Doğan, 2014:6). "II. Dünya Savaşından sonraki dönemde; uluslararası sosyal politikanın gelişiminde de önemli adımlar atılması, kadın işgücünü koruyucu ve destekleyici hukuksal düzenlemelerin artışına yol açmıştır" (Kaloğlu, 2017:2).

Sanayi Devrimi sonrası toplumlarda gittikçe artan sayıda kadının iş hayatına katılması sonucu kadınlar, ilk kez ekonomik gelir elde etme karşılığında bir başkasının hesabına çalış maya başladığı görülmektedir. Bu anlamda Sanayi Devrimi, ilk kez ve bugünkü anlamı ile ücretli kadın işgücü kavramının doğmasına yol açan en önemli tarihsel bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Alıcı, 2008:17).

Türkiye'de Kadın İstihdamının Toplumsallığı

"Ülkemizde kadın işgücü genel olarak dünyada görülen değişimler ile paralellik göstermektedir. Sanayileşmenin etkisi ile birlikte artan işgücünün karşılanma sorunu kadınlarında ücretli ve işçi statüsünde dâhil olma sonucunu ortaya koymaktadır (Kaloğlu, 2017:3). Ücretli kadın emeği söz konusu olduğunda erken cumhuriyet dönemindeki gelişmelerin, Osmanlı'da özellikle 19. yüzyıl sonlarında giderek meydana gelen gelişmelerle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde çeşitli fermanlar ile kadınlar toplumsal hayattan uzaklaştırılmışlardır ve bu uzaklaştırılmanın Cumhuriyet dönemine kadar devam ettiği söylenebilir (Makal, 2001).

19.yy., Osmanlı Devleti döneminde kadın emeğinin en çok kullandığı dönem olarak kabul edilmektedir. Tanzimat'ın ilanı ile batılılaşma sürecine girilmesi bu durumun en büyük sebebi olmaktadır. Bu dönemde Rumeli ve Bursa İpek Fabrikaları'nda kadın işçiler istihdam edilmiş olduğu bilinmektedir (Gazioğlu, 2017:31). Osmanlı dönemindeki kadının bu durumu incelendiğinde; kadınların eğitim seviyeleri oldukça gerilerde kaldığı görülmektedir. Bu sebeple kızların eğitimi konusunda Tanzimat Fermanı belirleyici bir etken olmaktadır. Tanzimat Fermanından önce; kadınların konumu oldukça geri durumdadır ve sıkı kurallar altında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Bu dönemde askerlik yapmadığı için kadınlar, nüfus sayımlarından bile yararlanamamaktadırlar. Hareket alanının daralması daha çok kentlerde yoğun olarak hissedilmiş, kırsal kesimde tarlada tarım işçisi olarak çalışan halı-kilim dokuyan kadınlar ekonomik üretime katkıda bulunduklarından, özgürlük alanlarının kentte yaşamını sürdüren kadınlara kıyasla daha iyi bir seviyede olduğu belirtilmektedir. Tanzimat Fermanından sonra; kadınla erkeğin eşit haklara sahip olması gerekliliğine ilişkin talepler gelmeye başlamıştır ve bu dönemde kadınlar için çeşitli alanlarda yenilikler yapıldığı bilinmektedir. Dokuma sektöründe yoğun olarak kadın işgücünün kullanılması ve kadınların erkeklere kıyasla daha az ücretle çalışmayı kabul etmesi, kadınların daha çok tercih edilmesine sebep olmaktadır (Kaloğlu, 2017:3-4).

Kadın emeğinin ucuzluğu yanında Balkan Savaşlarının ve I. Dünya Savaşı'nın yarattığı işgücü gereksinimi kadın işgücüne olan talebi artırmıştır (Önder, 2013: 38-39). 1913-1915 yılları arasında ilk sanayi sayımı yapılmış ve çalışanların 1/3'ünü kadınların oluşturduğu görülmektedir (Gazioğlu, 2017: 32).

Osmanlı Dönemi'nde kadınlar ilk olarak tarım ve hayvancılık ile üretime katkı sağladığı görülmektedir. Tanzimat'ın ilanı ile Osmanlı kadınlarının iş statüsünde farklılaşmalar meydana gelmekte ve kadınlar sanayi kuruluşlarında özellikle dokuma fabrikalarında çalışmaya başlayarak evlerinin dışında üretime katkı sağlamışlardır. Böylece Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile daha çok iş hayatında yer alan kadınlar için, pek çok sektörün kapısı da

açılmıştır. Cumhuriyet öncesi Türk kadının çalışma yaşamındaki yeri 19.yy. sonları ile 20.yy. başlarında oldukça gelişme göstermişlerdir (Gazioğlu, 2017:32).

Türkiye'de kadınların hakları ile ilgili en büyük gelişmeler ise Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlamaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile birçok alanda yaşanan reform ve devrimler kadının birtakım haklar elde etmesini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde gerçek anlamda modern toplumu oluşturmak amacıyla bütün sektörlerde meslek seçimi ve kamu görevleri yapma haklarına kavuşmuşlardır (Alıcı, 2008:45).

Kadınların tarım dışı kesimlerde ve ücretli olarak çalışmaları Cumhuriyet döneminde hızlanarak artmış, 1930 sonrasındaki dönemde izlenen devletçi iktisat politikaları ve kadının toplumsal statüsüne ilişkin değişmeler, kadın istihdamının artışında önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin ilk iş istatistiklerine göre; 1937 yılında İş Kanunu'na tabi işyerlerinde çalışan kadın işçi oranı %18,89 sayısı 50.131 iken; 1943 yılında bu oran %20,70'e, sayı ise 56.937'ye yükselmiştir. Kadın istihdamında artış yaşanmasına rağmen cinsiyete dayalı ücret farklılıkları Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür (BIGM, 1948).

Birçok alanda yapılan yeniliklerin ve değişimin bir sonucu olarak kadınların; sosyal, ekonomik, siyasal alandaki aktifliği hız kazanmaktadır. Ele alınan yılları takiben yapılan önemli değişiklikler; 1945 yılında Analık Sigortası yapılmıştır. 1950'li yıllar Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin ve köyden kente göçün hız kazandığı dönemler olmuştur. Ekonominin dönüşüm sürecine girdiği bu dönemde GSYİH içinde tarımın payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları artmıştır. Bu süreçte kadın işgücünün tarımdaki istihdamı azalırken, sanayi sektöründe de kendisine yer bulamamıştır. Sanayide istihdam edilenlerin içinde kadınların payının 1955-1980 döneminde %12,3'den, %10,7'ye düşmesi (Küçükkalay, 1998:40) sanayinin kadın işgücüne istihdam yaratmadığının bir göstergesidir.

1966 yılında ILO sözleşmesinin onaylanması ile sözleşmeye bağlı olarak; kadın ve erkek işçiler arasında eşit ücret ilkesi benimsendiği görülmektedir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) kadın konusu ilk kez başlı başına bir sektör olarak yer almıştır. Kadının tarım ve el sanatları dışındaki çalışma hayatında yerini alması II. Dünya Savaşı yıllarında başlayıp, planlı dönemde hız kazanan sanayileşme hamlesinin doğurduğu iç göç dalgası ile gerçekleşmiştir. Ülkemizde kadınlar görünür olmaya ve farklı alanlarda kendilerini göstermeye işgücünü katılımlarını artırarak kavuşmuşlardır (Önder, 2013:40-41).

1950-1980'li yıllar arasında hem erkekler, hem de kadınlar için işgücüne katılım oranında önemli azalma söz konusudur. Ancak kadınların işgücüne katılımındaki düşüş erkeklere göre daha sert olarak kabul edilmiştir. Kadınların çalışması ailenin ekonomik durumunun kötü olması durumunda gerekli görülmekle birlikte, ekonomik iyileşmenin ardından kabul görmemiştir. Tarımın sektörler arasındaki payının hızla azalması, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesi sonucunda kadınların istihdamdaki payında 1950'li yıllardan itibaren ciddi anlamda düşüşler yaşanmıştır (Bildirici ve Anafarta, 2001:58).

1970'lerde kadınların kalkınmaya dâhil edilmesi düşüncesiyle desteklenmeye başlanan istihdam arttırma, özelde ise, kadın girişimciliğini destekleme program ve çalışmaları söz konusudur. Kadınların kalkınmaya dâhil edilme düşüncesinde ise iki temel neden ön plana çıkmıştır: Bu nedenlerden birincisi kalkınma içinde kadınların üretici rolünün gerekli olması iken, ikinci neden ise kadınların kalkınmaya dâhil edilmesinin ve istihdama katılımlarının özellikle üçüncü dünya ülkelerinde yoksulluğu önleyebileceği yönündeki yaklaşımdır (Ecevit, 2007; Özar, 2007). 1970 sonrasında dünyada temel özelliği esneklik olan yeni bir üretim

biçimi ortaya çıkmıştır. Esnekleşme sürecine girilmesiyle birlikte kadın çalışan oranında artış görülmektedir (Yılmaz, Berber 2008:3-5).

1980'lere kadar kadın işgücünün en fazla istihdam edildiği sektör tarım sektörü, en az istihdam edildiği sektör ise sanayi sektörü olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ülke olan Türkiye'nin de en belirgin özelliğidir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki emek piyasasının görünümüne bakıldığında tarım sektöründe çalışan işgücünün hizmet ve sanayi sektörüne göre fazla olması söz konusudur (Ecevit, 1991). 1980'li yıllarda kadın istihdamı %31,6 iken, 1988 yılında %31,8 olmuştur. İstihdamda yer alan kadınların yaklaşık %76,8'i tarımda istihdam edilmiş ve %70,2'si hiçbir ücret almadan aile işinde ücretsiz ev işçisi olarak çalışmıştır. Neo-liberal ekonomik politikalar esnek, güvencesiz ve kayıt dışı işleri yaygınlaştırmış ve bu durum özellikle kadınların düzensiz ve yetersiz gelir getiren, geçici ve kayıt dışı işler aracılığıyla ekonomik güçlenmelerini engelleyen ve sermaye ile patriyarka arasındaki uzlaşmayı sürdürme bakımından 'işlevsel' bir özellik taşımıştır (Toksöz, 2011:225). Kadınların kentsel ekonomik yapılanma içerisindeki istihdama yeterince katılamaması temelde patriyarkal, gelenekçi ve cinsiyetçi aile modeline dayanmasından kaynaklanmıştır (Kandiyoti, 1988). Ülkemizde izlenen yeni liberal ve muhafazakâr politikalar, kadın istihdamındaki kaygı verici düşüşe karşın, genelde istihdamı arttırma ve işsizlikle mücadele özelde ise, kadın istihdamını artırmayı hükümetlerin öncelikli politikası olmaktan da çıkarmıştır (Toksöz, 2011; Özar, 2012).

1990'la birlikte kadın girişimciliğinin özendirilmesi, eğitim ve kredi verilmesi, örgütlenme ve destek hizmetlerinin sağlanması sorunları üzerine durulmuştur. 1990'ların ilk yarısında küçük işletmelerini geliştirmek için kadınlara yardım etmek, kadınların ücretli istihdamının yanı sıra ekonomik kazanç sağlamalarının pratik bir yolu olarak görülmüş ve bu dönemle birlikte kurumsallaşma dönemi de başlamıştır. KSSGM, KOSGEB ve TESK'in kadın girişimciliğinin desteklenmesi politikaları kapsamında KOSGEB, Halk Bankası aracılığıyla kadınlara kredi verilmiştir. Zamanla kadınlar için banka kredileri kadınları girişimcilik konusunda cesaretlendirmek için temel araç olmuştur (Ecevit, 2007; Toksöz, 2011; Özar, 2012).

2000'li yıllarla birlikte neo-liberal politikalar çok daha fazla etkili olmaya başlamıştır. "TÜİK Kasım 2017 Temel İşgücü Göstergeleri" veri tabanına göre ülkede 15 yaş ve üzeri toplam nüfus 60 milyon 223 bin olarak görülmektedir. Bu nüfusun 30 milyon 399 bini kadınlar ve 29 milyon 824 bini de erkeklerden oluşmaktadır. İşgücü olarak nitelendirilen nüfus ise 31 milyon 790 bin; bu sayının 10 milyon 287 binini kadınlar ve 21 milyon 503 binini erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. İstihdam edilen toplam nüfusun 8 milyon 904 bin'i kadın ve 19 milyon 612 bin'i erkeklerden oluşmaktadır. Bu sayıları oransal olarak değerlendirdiğimizde büyük bir eşitsizlik gözümüze çarpmaktadır; çünkü 15 yaşın üzerindeki toplam nüfus içerisinde istihdam oranı erkeklerde %65,8 olmasına rağmen kadınlarda bu oran %29,3 seviyesinde görülmektedir (TÜİK, 2017).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu araştırmada Birgün gazetesinde 2018 yılında yer alan kadınların çalışma hayatında yer alışlarına, istihdama dahil edilişlerine yönelik olan haberlerin sosyolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Bunun için bütün haber başlıkları incelenmiş ve kullanılan olgular etrafında analiz edilmiştir. Haberlerin aktarılışındaki kullanılan dilin eril olup olmaması sorgulanmıştır. Gazetede aynı zamanda kadınların kamusal alanda istihdamdaki rollerinin güçlenebilmelerini

sağlayabilmelerine değin seçilen başlıklar konunun tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır.

OCAK

8 Ocak 2018: Karadenizli kadınlar, her mevsim çalışkan

8 Ocak 2018: Bütün illere, en az 1 kadın il müftü yardımcısı atanacak

21 Ocak 2018: Hemşireler iş bıraktı

25 Ocak 2018: İŞKUR'dan çalışan annelere kreş yardımı açıklaması

ŞUBAT

1 Şubat 2018: TZOB'un talebi kadın çiftçileri umutlandırdı

6 Şubat 2018: Sağlık emekçileri kadın hekime saldırıyı protesto etti

10 Şubat 2018: Kadınların özgücüyle kurulan 11 kooperatif

12 Şubat 2018: Kadın çalışanı döverek hastanelik etti

13 Şubat 2018: Suudi kadınlara şoförlük teklifi

13 Şubat 2018: Kadın güreşçiler İsveç yolcusu

19 Şubat 2018: NATO'ya kadın genel sekreter

19 Şubat 2018: Hamile işçiyi işten atan patrona Yargıtay dur dedi

19 Şubat 2018: TESK: Kadın esnaf sayısı 2017'de 10 bin arttı

20 Şubat 2018: Sivrihisarlı kadınlar iş sahibi oldular

MART

2 Mart 2018: Kadın istihdamında OECD Sonuncusu Türkiye Tebrikler bir konuda daha sonuncu olduk

2 Mart 2018: Hamile işçi işten atıldı

2 Mart 2018: CHP'den işsizlik ve yoksulluk bülteni: Türkiye kadın istihdamında OECD'nin dibinde yer aldı

4 Mart 2018: Yırca kadınları 8 Mart'ta sabun evi açacak Birlik olmayı zeytin direnişinden öğrendik

6 Mart 2018: Valentina Tereşkova uzaya giden ilk kadın

7 Mart 2018: Türkiye'de kadın emeği raporu kaıdnlar işsiz ve gücencesiz halde

8 Mart 2018: Rakamlarla kadınlar

9 Mart 2018: Son 5 yılda 580 kadın işçi hayatını kaybetti!

9 Mart 2018: ILO İşgücüne Katılımda eşitsizlik sürüyor

11 Mart 2018: Balçova kadınları kendileri üretip kendileri satıyorlar

14 Mart 2018: Kadın esnaf sayısında artış

15 Mart 2018: Tarım işçisi kadınlar 60 liraya çalışıyor

17 Mart 2018: Üç Yüz kadın işçi eylemdeydi

23 Mart 2018: Ulamış'ta kadınlar var… Hayat var…

24 Mart 2018: Prettl endüstri'de işçi kıyımı prptestosu: 200 kadın işçi ğretimi durdurdu

28 Mart 2018: Daha kaç ev işçisinin ölmesi gerek!

29 Mart 2018: Sanayide de kadının adı yok!

NİSAN

6 Nisan 2018: Kadınlar da asker olabilecek

11 Nisan 2018: Hopalı kadınlar artık üretimle yaşama katılıyor

MAYIS

3 Mayıs 2018: Adıyaman'da tütün işçisi kadınların mesaisi bitmiyor

7 Mayıs 2018: Kadın işsiz sayısı bir yılda 107 bin arttı

8 Mayıs 2018: Kadınlar için yerel ürünlerin satıldığı Seyir Terası açılıyor

9 Mayıs 2018: Çilek üretimine başlayan Özlem Bozkurt: Kadın her zorluğun üstesinden gelir

21 Mayıs 2018: Kanatçı Haydar Önünde Dayanışma Eylemi: Günay Kılıç'ın Yanındayız

30 Mayıs 2018: Kadınlar isterse her şeyi başarırlar

30 Mayıs 2018: Flormar işçisi kadınlara destek çığ gibi büyüyor

30 Mayıs 2018: DİSK tarihinde ilk kadın başkan

31 Mayıs 2018: Hayat dayanışmayla güzel

31 Mayıs 2018: Haziran direnişinden Flormar işçilerine destek ziyareti: Sonunda direnenler kazanacak!

HAZİRAN

1 Haziran 2018: Öztaşkın'dan direnen Flormar İşçilerine destek

2 Haziran 2018: Flormar işçilerine saldırı!

5 Haziran 2018: Kadın ve lgbti örgütleri: Flormar ürünleri tüketmiyoruz

6 Haziran 2018: Kadınlar direniyor dayanışma büyüyor Kadınların dayanışması ülkeyi güzelleştirecek

6 Haziran 2018: Sinemacı kadınlardan Flormar işçilerine detsek kadın dayanışması güzelleştirir

11 Haziran 2018: Feministlerden Flormar işçisi kadınlara destek

14 Haziran 2018:DİSK'ten Flormar işçilerine destek: Kadının önğnde olduğu hiçbir direniş yenilmez

21 Haziran 2018: Tez-Koop-İş Kadın Dergisi yazarı işten atıldı

27 Haziran 2018: İşten atılan kadın işçi 9 gündür direnişte

TEMMUZ

8 Temmuz 2018: En yüksek kadın esnaf Uşak'ta

13 Temmuz 2018: 30 bin hemşire grevde

AĞUSTOS

7 Ağustos 2018: Konuklara ikramla başladı şimdi dondurmacı oldu

7 Ağustos 2018: Ekmeğini taştan çıkaranlar

13 Ağustos 2018: Akademide de kadının adı yok

19 Ağustos 2018: Kadınlardan ürettikleriyle sığınma evine destek

23 Ağustos 2018: Eygi Diyanette kadınların çalışmasına kızdı

27 Ağustos 2018: Kadınlar her işi başarır

31 Ağustos 2018: Kriz yine en çok kadınları vuruyor

EYLÜL

6 Eylül 2018: Kadın fırıncılar görenleri şaşırtıyor

7 Eylül 2018: Kadın eli değerse…

11 Eylül 2018: İşini isteyen kadın işçiye gözaltı

19 Eylül 2018: Urfalı kadınların isot mesaisi

22 Eylül 2018: Suudi Arabistan televizyonunda ilk kadın spiker

EKİM

7 Ekim 2018: 10 kadından 3ü işinden ayrılmak zorunda kalıyor

9 Ekim 2018: Klubün ilk kadın başkanı

12 Ekim 2018: Doğum Sonrası Eski İşime Başlatmadılar

15 Ekim 2018: Tarımın yükü de kadınların sırtında

16 Ekim 2018: Kadın ve genç işsizliği artıyor

23 Ekim 2018: Türkiye'de kadınlar çalışmak istiyor

25 Ekim 2018: İskoçya'da kadınlar eşit ücret için sokakta

KASIM

30 Kasım 2018: Kadınlar halk merkezi ile üretiyor

ARALIK

5 Aralık 2018: Çalışan kadınların yarısı kayıt dışı

6 Aralık 2018: Kadın işçi ölümleri araştırılmalı

6 Aralık 2018: Kadın istihdam da yok!

SONUÇ

Bu araştırma ile kadınların istihdam alanında yer almalarının nasıl aktarıldığı sosyolojik perspektifle ortaya konmaya çalışılmıştır. Birgün gazetesi '*Halkın Gazetesi'* söylemini benimsemektedir ve *'Patronsuz Gazete'* olması niteliği söz konusudur. Gazete 14 Nisan 2004 tarihinde kuruluşundan itibaren yaptığı haberlerin geneline bakıldığında muhalif bir fikir gazetesi özelliğindedir. Bu çalışmada 2018 yılının tüm aylarını kapsayan kadınların çalışma hayatındaki görünürlüklerine dair tüm haberler irdelenmiş ve haber başlıklarında kadınların istihdamın içerisinde var oluş süreçlerine ilişkin haberler açımlanmıştır.

Gazetede 12 aylık periyotta her ay kadın haberleri yapılmıştır. 2018 yılında Ocak ayında 4, Şubat ayında 10, Mart ayında 17, Nisan ayında 2, Mayıs ayında 10, Haziran ayında 9, Temmuz ayında 2, Ağustos ayında 7, Eylül ayında 5, Ekim ayında 7, Kasım ayında 1 ve Aralık ayında 3 olmak üzere toplam 77 tane kadın istihdamını konu edinen hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde gerçekleşen haber yapılmıştır. Haberlerin başlıklarına bakıldığında, kadınların çalışma hayatını önemseyen eşitlikçi bakış açısının var olduğu görülmektedir. Cinsiyetçi ve gelenekçi yapının kadını ötekileştiren ve ikincilleştiren yönü eleştirilmektedir. Flormar kadın direnişinin haberlerde yer alması, dünya raporlarında

kadınların çalışma hayatının farklı alanlarında düşük düzeyde yer alması ve hatta **13 Ağustos 2018** tarihli ***"Akademide de kadının adı yok"*** haberinde de görüldüğü gibi en yüksek eğitim düzeyini temsil eden prestijli bir alanda bile kadınların olmayışının belirtilmesi önemlidir. Haberlerde kadınların meslekleri belirtilmektedir. Aynı zamanda kadın emeğinin değersizleşmesi de istatistiksel verilerle de aktarılmaktadır.

Birgün gazetesi kadın haklarını savunan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de haberlerde **7 Ekim 2018** tarihli haberde görüldüğü gibi ***"10 kadından 3ü işinden ayrılmak zorunda kalıyor"*** şeklinde kadınların istihdam hayatında aktif özne olmasını istemesine dair haber başlığında da görmek mümkündür. Haberlerde kadın dayanışmasının olduğu göze çarpmaktadır. Haber başlıklarında kullanılan dil sosyolojik olarak analiz edildiğinde gazetenin savunduğu sosyalist ve eşitlikçi ideolojinin doğrudan yansımış olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ancak sadece **6 Eylül 2018** tarihli **"Kadın fırıncılar görenleri şaşırtıyor"** haberde; haberin başlığına ilişkin *"şaşırmak"* fiili bu alanda ilk defa çalışanları konu etmesinden dolayı erkek egemen yapı tarafından ilginç karşılanan ve erkeklere özgü bir meslek olarak kabul edilmesi anlayışına sahip olanların tepkilerini belirtmek için kullanılmış olmakla birlikte farkındalık düzeyini belirten başlıkların aktarılması gerekmektedir. Çünkü bu habere ilk bakıldığında haber yapanın da şaşkınla kadınların fırıncı olmasını garipsediği gibi bir eril algı oluşmaktadır.

Genel olarak irdelendiğinde kadın haberlerinin istihdam ve işgücü kavramlarındaki yerleri, raporlardaki niceliksel göstergeler, bunların istatistiksel anlamda yorumlanması, kadınların yönetici mekanizmalarında yer edinemeyerek "*cam tavan sendromu"* ile karşı karşıya kalmaları ve karar mercilerinden uzaklaştırılmaları konularının toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki dilin kullanılmasıyla dile getirilmesi söz konusudur.

Eril bir dilin kullanılmamış ve tercih edilmemiş olması da gazetenin savunduğu ideoloji ile örtüşmektedir. Ayrıca haberleri yapan çalışanların kadınların sınıfsal ve kimlik anlamında politik, toplumsal, ekonomik ve kültürel içerimleri bütüncül yaklaşımlarıyla birlikte bu konuya dair hassasiyetinin ve 'direniş', 'mücadele' ve 'emek' gibi olguları da özellikle belirtmiş olmaları söz konusudur.

KAYNAKÇA

Alıcı, G. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Yönetici Pozisyonun Kadın İstihdamı Ve Yaşanılan Sorunları İçeren Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Altındal, Y. (2016). Türkiye'de turizm sektöründe kadın girişimciliğinin gelişiminin incelenmesi: Batı Akdeniz bölgesi-Güney Ege bölgesi karşılaştırması (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Aytaç Güner, M.T. (2010). Kadın İşgücü ve Kadının İşgücüne Katılımı: Kriz Dönemlerinde Kadın İstihdamı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bildirici, M. Ve Anafarta, N., (2001), "Türkiye'de Kadın Emeği", İşletme Ve Finans Dergisi, 179, Ss. 54-72.

Connell, R. W., (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Çetin, A. (2011), Kadın Yöneticilerinin Cam Tavan Algısının Cam Tavanı Aşma Stratejilerine Etkisi: Bursa İli Tekstil Sektöründe Bir Alan Çalışması.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, İ. Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi.

Ecevit, Y., (1991), "Shop Flor Control: The Ideological Construction Of Turkish Women Factory Workers", Working Women: International Perspectives On Labour And Gender Ideology İçinde, (Derleme: Nanneke Redclift Ve M. Thea Sinclair), Londra ve New York: Routledge, Pp. 56-78.

Ecevit, Y. (2000). Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın-Erkek Eşitliği İçinde Tüsiad. Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: Tüsiad Yayınevi.

Ecevit, Y. (2007). "A Critical Approach To Women's Entrepreneurship in Turkey" Http://Www.İlo.Org/Public/English/Region/Eurpro/Ankara/İnfo/Womenentr.Pdf (Erişim Tarihi, 25.04.2015).

Gazioğlu, A. (2017). Çalışan Kadınların Cam Tavan Sendromu ve İş Tatmin Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Algılanmasına Yönelik Bir Araştırma: Kocaeli Sosyal Güvenlik Kurumu Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Kaloğlu, N. (2017). Banka Çalışanlarının Cam Tavan Sendromuna İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finansal Ekonomi Ana Bilim Dalı.

Kandiyoti, D., (1988), Bargaining With Patriarchy. Gender and Society, Vol.2, No.3. Special Issue To Honor Jessie Bernard (Sep., 1988) , Pp. 274-290 Sage Publications Http://Www.Jastor.Org/Stable/190357 Erişim Tarihi: 20.02.2015.

Karaca, A.(2007). Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yönetim Ve Organizasyon Bilim Dalı

Kocacık, F. Ve Gökkaya, V.B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar Ve Sorunları, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, S.195-219
Önder, N. (2013). "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü'' Female Labour Force in Turkey, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Dünyası Dergisi Cilt:1 Sayı:1 Temmuz- Eylül , S. 35-61

Makal, A., (2001), "Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran, Ss. 117-155.

Oakley, A., (1972), Sex, Gender and Society, Temple Smith, London.

Özar, Ş., (2007), Women Entrepreneurs in Turkey, Obstacles, Potentials and Future Prospects.Http://Www.Genderclearinghouse.Org/Upload/Assets/Documents/Pdf/Comp%20ı%20prop%2043%20full%20draft%20turkey%20copy.Pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2015)

Özar, Ş., (2012), Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdam Politikaları Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ss: 266-304.

Özmen, F. (2012). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, S.109-130. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018, Http://Edergi.Sdu.Edu.Tr/İndex.Php/Sduvd/Article/View/3162/2745.

Toksöz, G., (2011), "Women's Employment in Turkey in The Light of Different Trajectories in Development-Different Patterns İn Women's Employment", Fe Dergi, Sayı 2, Ss. 19-32.

Yılmaz Berber Metin, Eser B., (2008), "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke Ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz', "İş, Güç" The Journal of Industrial Relations and Human Resources Vol:10 No:2, Issn: 1303-2860.

EMEK PİYASASININ 'DİŞİL ÖZNELERİ': BALIKESİR KENTİ KADIN GİRİŞİMCİLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Yonca ALTINDAL

Balıkesir Üniversitesi

Büşra ÇETİN

Balıkesir Üniversitesi

ÖZET

Dünyada kadınlar ilk defa Sanayi Devrimiyle birlikte emek piyasasında ücretli bir işte çalışmaya başlamışlardır. Ancak bu dönemde kadınlar ya ucuz işgücü olarak görülmüş ya da değersiz iş kollarında çalıştırılarak erkeklerden daha az ücret almışlardır. Kadınlar aynı zamanda eril toplum yapısının tüm dünyadaki göstergelerinden biri olarak savaş dönemlerinde de aktif çalışma hayatında yer alabilmişlerdir. Ancak bu yer alış tamamıyla yedek sanayi işçi ordusu temelinde değerlendirilmiştir. Erkekler cepheye gittiklerinde kadınlar; fabrikalarda ve atölyelerde çalışırlarken, savaşın bitmesinin akabinde çalışma hayatlarından uzaklaştırılmış ve evlerine geri döndürülmüşlerdir. Böylelikle kadınlar aktif emek piyasasının dışına itilerek kamusal alandan dışlanmışlardır.

Dünya genelinde 1973 petrol krizinin ardından kadınlar; part-time, güvencesiz, günü kotaran, sigortasız, geçici, taşeron ve sendikasız dolayısıyla emeğin değer yitimine uğradığı iş kollarında çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu olumsuz tablo Türkiye gibi azgelişmiş ülkelere de doğrudan yansımış, kadınlar neo-liberal muhafazakâr politikalar nedeniyle her geçen gün çalışma hayatında etkin özne olabilme olanaklarından yoksun bırakılmışlardır.
1970'lerin sonu 1980'lerin başlarında ise kadın girişimciliği olgusu ortaya çıkmıştır. Bu olgu bir anlamda tüm dünyayı etkisi altına alan yoksulluk kavramını azaltıcı bir sosyal reçete olarak sunulmuştur.

Balıkesir ili Altıeylül ve Karesi Merkez ilçeleri bünyesinde uygulamalı olarak gerçekleştirilen bu çalışma, 10 kadın girişimciyle 20 Şubat 2019-6 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yöntemi olarak derinlemesine mülakat tekniği uygulanmış ve kadın girişimcilerin güçlenme deneyimlerinden yola çıkılarak kadın bakış açısı temel alınmıştır. Bu çalışmada ilk olarak istihdam, kadın istihdamı, ataerkil ideoloji, cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının görünmeyen emeği olguları aktarılacak, ardından kadınların istihdamdaki görünümleri dünya genelinde ve Türkiye özelinde tarihsel olarak açımlanacaktır. Son olarak çalışmanın bulguları sosyolojik perspektifle yorumlanacaktır.
Anahtar Kelimeler: Girişimci, Kadın Girişimci, Güçlenme, Kadın İstihdamı, Balıkesir.

FEMALE SUBJECTS OF LABOUR MARKET: BALIKESIR CITY WOMEN ENTREPRENEURS

ABSTRACT

For the first time in the world, women started to work in the labor market in a paid job with the industrial revolution. However, during this period, women were either seen as cheap labor or employed in unworthy sectors and received less wages than men. Women have also been able to take part in active working life in wartime periods as one of the indicators of

masculine social structure all over the world. However, this location was completely evaluated on the basis of the reserve industry workers' army. When men go to the front, women; while working in factories and workshops, after the end of the war, they were removed from their working lives and returned to their homes. Thus, women were pushed out of the active labor market and excluded from the public sphere.

Women after the 1973 oil crisis worldwide; They were forced to work in business lines where labor lost due to part-time, precarious, day-long, uninsured, temporary, subcontractor and unions. This negative picture is reflected directly in the underdeveloped countries such as Turkey, because of the neo-liberal conservative women every day work life policies were deprived of their active subject may be possibilities.

In the late 1970s and early 1980s, women entrepreneurship emerged. In a sense, this phenomenon is presented as a social recipe that reduces the concept of poverty that affects the whole world.

This study which was carried out in Balıkesir province Altıeylül and Karesi Central districts was carried out with 10 female entrepreneurs between 20 February 2019-6 June 2019. In-depth interview technique was used as the method of the research and based on the women's entrepreneurship experience, the women's perspective was taken as the basis. first employed in this study, the employment of women, patriarchal ideology, gender, gender roles and women's invisible labor cases to be transferred, and then view the employment of women will be unfolding historically special worldwide and Turkey. Finally, the findings of the study will be interpreted from a sociological perspective.

Keywords: Entrepreneur, Women Entrepreneur, Empowerment, Women Employment, Balıkesir

GİRİŞ

Kadınların kamusal alana çıkış hikâyeleri sanayi devrimiyle birlikte başlamıştır. Bu dönemde kadınların ilk defa gerçek anlamda ücretli olarak çalışmaya başladığı görülmektedir. Makal'ın ifadesine göre kadınlar başlangıçta evlerinde bulunan tezgâhlarda dokumacılık yaparak el meziyeti gerektiren işlerde çalışmış olsalar da büyük dünya savaşları sırasında erkekler cepheye gittikleri için kamusal hayatta çalışma hayatına girebilmişlerdir (Makal, 2015:37). Fakat bu çalışma hayatında atölye ve fabrikalarda çok yoğun bir şekilde çalışan kadınlar kapitalizmin ezici gücüyle karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü kötü şartlar altında çok uzun saatler çalışmak zorunda kalmışlardır. Ancak kadınların kamusal alana çıkmaları eril zihniyetten kaynaklandığı için savaş sonrasında kocaları cepheden dönen kadınlar ataerkil yapıdan dolayı evlerine geri dönmek zorunda bırakılmışlardır.

Savaş döneminin ardından 1970'lerle tamamen farklı bir döneme girilerek, kadınlar erkek egemen piyasa koşulları nedeniyle tekrar dışlanmaya başlamıştır. Üretimin dar bir alanında uzmanlaşma sağlayarak verimliliği arttırmak ve standartlaşmış malları ucuza ve kitlesel ölçekte üreterek kâr etme politikası yaygınlaşmıştır (Allen, 1992). Ancak bu durum 1973 Petrol krizi sonrasında şekil değiştirmiştir. Krizi aşabilmek için yapılandırılmaya gidilmiş ve post-fordist üretim biçimi çözüm olarak görülmüştür. Bu üretim biçimiyle dar bir alanda uzmanlaşmanın yanı sıra esnek çalışma saatleri, esnek uzmanlaşmanın sağlandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimde yaygın olarak kullanıldığı bir üretim ve birikim rejimine geçilmiştir (Akış Roney, 2002: 8).

1980 döneminde ise post-fordizm çok daha önemli hâle gelmiştir. Bu dönemde neo-liberal piyasacı toplum yapısı yaygınlaşmış, kadınlar gelip geçici işlerde parça başı iş gibi fason üretim şekilleriyle çalışma hayatına dâhil edilmiştir. Çalışma koşulları açısından bakıldığında ise ucuz, esnek, güvencesiz ve değersizleştiren işlerde istihdam edilmişlerdir (Altındal, 2017a: 232). Bunun nedeni ise 1980 dönemiyle serbest piyasacı toplum yapısının kamusal alanda yaygın hale gelmesidir. Aynı zamanda bu dönemde kapitalizm krizle karşı karşıya kalmıştır. 1980'lerle birlikte dünya ekonomisindeki üretkenlik artışına karşın, geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun giderek artması nedeniyle kadın girişimciliği çözüm olarak görülmüş ve desteklenmeye başlamıştır (Steawart, 1992:22). Buradaki temel amaç çalışmayan ve sosyal yardımlardan yararlanan kadınların girişimci olarak çalışma hayatına yönlendirilmesiyle devletin üzerindeki yükün hafifletilmesidir (Altındal, 2016a: 77).

Bu dönem aynı şekilde Türkiye'nin de toplumsal yapısına yansımıştır. 1950 dönemlerinde başlayan makineleşme ile Türkiye göç dalgası içerisine girmiştir. Kırsal alandan kentsel alana göç eden kadınlar kırsal alanda tarımda aile işçisi iken kentsel alanda ya ücretsiz aile işçisi ya gündelikçi olarak çalışmış ya da fason işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Çok az bir kısmı kamusal alanda var olmayı başarabilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda yurt dışına işçi göçü gerçekleşmiş ve erkekler ailelerinden ayrı düşerek çalışmak için yurt dışına göç etmiştir. Bu süreç boyunca kentleşme toplumsal, ekonomik ve politik bir olgu haline gelmiştir (Altındal, 2016a: 1; Altındal, 2010). 1970'lerle birlikte kadınlar da kalkınmaya dâhil edilmiş ve istihdam edilmeleri için daha fazla imkân sağlanmaya başlanmıştır. 1980 döneminde ise post-fordist üretim yaygınlaşmış ve kadınlar özel alanda parça başı üretim yaparak para kazanmaya başlamıştır.

Türkiye kapitalizm kriziyle karşı karşıya kaldığında yine kadın girişimciliğini ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda 1990'ların sonu 2000'lerin başları ile birlikte hükümetler, kadın girişimciliğinin gelişmesine yönelik teşvik edici politikalar üretmeye başlamışlardır. Özellikle devlet ve bankalar kadın girişimcilerin piyasada görünür hale gelebilmeleri için mikro kredi seçenekleri sunmuştur (Sallan Gül, 2005: 28). Günümüzde ise girişimcilik kültürü kadınların sadece ekonomik anlamda değil bireysel, sosyal anlamda güçlenmelerini sağlamak amacını da taşımaktadır. Rowlands (Rowlands, 1997: 11-34), bireysel güçlenmenin bileşenlerini şu şekilde ifade etmektedir: Kendine güven, özsaygı, eylemlilik, daha geniş anlamda "kendilik" hissi ve onur. Görüldüğü üzere burada güçlenme ve öz-güçlenme arasında bir ayrım yapılmaktadır. Öz güçlenme ve güçlenme anlamında devlet tarafından ücretsiz meslek edindirme kurs imkânı sağlanmaktadır. Böylece kadınlar kendi öz saygılarını kazanmakta sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan güçlenebilmektedir. Ancak kadınlar kamusal alanda aktif olarak çalışsalar da aynı zamanda '' iyi anne'', ''iyi ev kadını'', ''iyi eş'' olmaya devam ettiğinden sorumlulukları da artmaktadır. Bu nedenle kadınların emeklerinin tam anlamıyla karşılığını aldığını söylemek pek mümkün olmamaktadır.

Bu çalışma Balıkesir ilinde Altıeylül ve Karesi ilçelerinde bulunan yeme-içme sektöründe çalışan 10 kadın girişimci ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada kadınların başarı ve güçlenme öyküleri ile toplumsal cinsiyet analizi yapılmış ve sosyolojik bir perspektifle incelenmiştir

İstihdam Olgusu

İstihdam kavramı ekonomide geniş anlamda, üretim faktörlerinin fiili olarak üretim sürecinde kullanılmasını ifade ederken, dar anlamda ise yalnızca emek faktörünün ekonomik faaliyetlere katılmasını ifade etmektedir. İstihdamın emek faktörüne bağlı olarak tanımlanması, emeğin istihdam edilmesi halinde diğer üretim faktörlerinin de istihdam edilmiş olacağı şeklindeki

örtülü bir varsayıma dayanmaktadır (Özmen, 2011: 5-6). Bir ülkede kadınların işgücüne katılım oranları ve istihdamdaki yerleri, işgücü arz ve talepleri belirleyen sosyo-kültürel ve makroekonomik faktörlerin karmaşık bir bileşeni ifade etmektedir. Kadın işgücüne yönelik talebi karşılayacak işgücü arzının ortaya çıkması ve kadınların istihdam koşulları o ülkedeki patriarkal sistemin işleyişiyle ve kapitalist kalkınma modelinin içinde bulunulan aşamasıyla yakından bağlantılıdır (Toksöz, 2015: 143-144).

Bu bağlamda ataerkillik ‘‘babanın (veya aile reisinin) yönetimi’’ anlamına gelse de, feministler tarafından erkeklerin kadınlar üzerindeki her tür fiziksel, politik ve ideolojik hâkimiyetini anlatmak için kullanılmıştır (Slattery, 2003: 139). Pelizzon’a göre sorgusuz sualsiz otoriteyi kabullenmek anlamına gelen ataerkillik, kültürel değişimlere bağlı olarak anlam bakımından değişikliğe uğrayabilmektedir. Örneğin, dini kurumların ve devletin ataerkil anlayışına müdahil olması sorgusuz sualsiz itaat anlayışını oluşturmakta önemli bir yere sahiptir. Ancak devletin ve dini kurumların ‘‘ataerkine’’ karışmadığı dönemlerde ataerki denilince akla himaye etmek gelmekteydi (Pelizzon, 2009: 269-271). Buna bağlı olarak Türk toplumunda cinsler arası asimetrinin, hane, sınıf ve işgücü piyasalarının sınırlarını aşan pek çok kültürel pratikle üretildiği, temsil edildiği ve yeniden üretildiği söylenebilmektedir (Kandiyoti, 1995: 369).

Toplumsal Cinsiyet Olgusu

Cinsiyet, bir kişiyi dişil ya da eril olarak belirleyen, cinsel organların türü, bedendeki baskın hormonların türü, cinsiyete özgü bedensel üretim süreçleri gibi fizyolojik özellikleri içermektedir (Çiffiliz, 2018: 92). Toplumsal cinsiyet tartışmasında temel sorun ise erkekler ve kadınların toplum içindeki davranışlarının biyoloji tarafından mı yoksa aksine kültür tarafından mı belirlendiğidir (Slattery, 2003:341). Toplumsal cinsiyet rolleri sosyalleşme sürecinde bireyin, toplumun ortaya koyduğu davranış modellerini, düşünme biçimlerini öğrenmesiyle oluşmaktadır. Bu süreç bireyin kültürle bütünleşmesini sağlamaktadır (Özer, 2013: 266). Sosyal olarak inşa edilen böylesi bir bilgi, bireyler tarafından oynanacak rolleri de inşa etmektedir (Berger ve Luckmann, 2018: 98). Toplumsal cinsiyet toplumun inşa ettiği rollerle ilgili olmakla birlikte ataerkil kavramını da içinde barındırmaktadır. Altun’a göre toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlık ve erkekliğin içinde örüldüğü toplumsal ilişkilerin birer iktidar ilişkisi olduğunu, bu sistematiğin toplumdaki bütün iktidar ilişkileri ve yapılarıyla da etkileşim içinde işlemektedir (Altun, 2016: 183). Toksöz ise kavramı biraz daha genişleterek cinsiyetler arası ilişkileri toplumsal müdahalenin alanı haline getirdiğini belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet bölümlenmesi toplumsal iş bölümlerine karşılık gelmekle birlikte üretim/yeniden üretime katkıda bulunmakta ve ait olduğu toplumdaki kültürel, dinsel, ideolojik sistemler tarafından pekiştirilmektedir (Toksöz, 2011: 65). Pelizzon farklı bir bakış açısı sunarak toplumsal cinsiyeti bütün seçkin zümrelerin kasten meydana getirdiği bir şey olarak ifade etmiştir. Ona göre toplumsal cinsiyet adeta erkekleri birer ‘‘patroncuk’’, küçük birer ‘‘bey’’ haline getirmiştir (Pelizzon, 2009: 351-356).

Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili yapılan en önemli sözleşme Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)’dir. Bu sözleşme Uluslararası Kadın Hakları yasası olarak da kabul edilmektedir. Kadın ve erkek arasında eşitliği hedefleyen CEDAW, her şekilde kadına karşı yapılan ayrımcılığın önüne geçmeyi hedeflemektedir. Bunun yanında kadınların toplumsal yaşamlarını iyileştirmek, toplumsal cinsiyete ilişkin yargıları değiştirmek üzere sözleşme yapılmasını sağlamaktadır. CEDAW, BM Genel Kurulu tarafından 1979’da kabul edilip, 1981’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye

tarafından ise 1985 yılında imzalanmıştır (https://www.tukd.org.tr/?page_id=410 ,son erişim tarihi: 08.10.2019).

Kadın Emeğinin Görünmeyen Görünümü

Sosyoloji sözlüğünde yer alan tanıma göre ev içi emek, feminist kuram içinde, kadınların evde yaptıkları işlerin ağırlığını analiz etmek amacıyla geliştirilen bir kavramı ifade etmektedir (Marshall, 2009: 220). Özel alanda cinsiyetçi işbölümü, kapitalist patriyarka çerçevesinde, ‘‘doğal’’ bir alan olarak kurulmakta ve bu alandaki ilişkiler doğallaştırılmaktadır. Kadının verdiği emek ‘‘doğal’’ göreviymiş gibi sürdürülmeye devam etmektedir. Kadının yaptığı iş, harcadığı zaman doğal bir süreçmiş gibi yorumlanmaktadır. Belirli bir çalışma saati olmamakla birlikte boş zamanı iş yapmakla iç içe geçmektedir. Esnek çalışma saatleri içerisinde, güvencesiz çalışmakta, emek harcamaktadır. Kadın ne kadar çalışırsa çalışsın, ev içinde ne kadar emek harcarsa harcasın emeği karşılıksız bir emektir. Dolayısıyla karşılığı ödenmeyen ‘‘üretken’’ sayılmamakta, üretken çalışmayı piyasada gelir getirici çalışmayla özdeş tutan iktisat politikacıları ve erkekler tarafından küçümsenmekte, taşıdığı ekonomik değer ve piyasa ekonomisinin bu tarz karşılıksız emekten sağladığı yarar göz ardı edilmektedir (Toksöz, 2011: 86).

Savran ve Demiryontan’a göre kadınların cinsiyet ilişkileri çerçevesinde emeğinin görünmemesinin üç nedeni vardır. Kadın emeğinin doğallaştırılmış bir emek olması, emeğin miktarını gizleyen ev içi çalışma düzeni ve karşılıksız bir emek olmasından kaynaklanmaktadır (Savran ve Demiryontan, 2008: 11).

DÜNYADAKİ İSTİHDAMIN VE GİRİŞİMCİLİĞİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Geç 19. yüzyıldan itibaren özel endüstri ve kamu sektöründe artış görülmüştür. Savaş nedeniyle eski orta sınıf yok olmuştur. Bu nedenle yeni orta sınıf özel endüstri ve kamu sektöründe çalışan yeni kişilerce tamamlanmıştır. Bununla birlikte büyüyen yeni sınıf, yönetim, bankacılık ve özel sektörde çalışan profesyonel maaşlı çalışanlardan meydana gelmiştir (Bilton, Bonnett, Tones, Lawson, Skinner, Stanwort, Webster, 2008: 105). Önceden kadınlar yetenek ve beceri gerektirmeyen işlerde yoğunlaşırken daha sonra kadının niteliklerinin de yükseltilmesi gerektiği düşünülmüştür. Burada etkili olan temel neden Avrupa’da meydana gelen Sanayi Devrimi’nin tarım devrimini meydana getirmiş olmasıdır (Çolak ve Kılıç, 2001:31). Sanayi devrimine bağlı olarak bu dönemde devlet harcamalarındaki kesintiler, özelleşme ve kariyer gerektiren işlerde düşüşe neden olmuştur (Bilton vd.,2008: 106). 19.yüzyılın ortalarına kadar girişimci güce ve kurulacak olan piyasaya karşı devlet müdahalesine izin vermeyen Klasik İktisat Teorisi varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle bireysel girişimcilik önem kazanmış ve hızla gelişim göstermiştir (Aşkın, Nehir, Vural, 2011:60). Bu da daha az emek isteyen beyaz yakalı kadın çalışanların ortak sınıf kültür duygusunu kısıtlayan yarı zamanlı işlerde yoğunlaşmalarına neden olmuştur (Bilton vd.,2008: 107). 19.yüzyılın sonlarında ise Amerika kıtasındaki zenginliğin nedeni girişimcilik olmuştur. Bu dönemde Adam Smith’in ‘‘Laissez faire et laissez passer (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler)’’ söylemi girişimciliğin yönünü değiştirmiştir. Smith’in ‘‘laissez faire’’ düşünce sistemi dünya geneline yayılmaya başlamıştır. Böylece ekonominin devlet müdahalesi olmadan kendi kendini sürdürebileceğini düşüncesi ekonomik anlamda sistemleşmiş, liberal

bir söylem etkin hale gelmiştir. Buna bağlı olarak burjuvazi güçlenmiş, işçi sınıfı sorunları artmış ve güç ilişkileri giderek daha fazla bozulmuştur (Eştürk, 2006:13).

1914-1918 savaş yıllarının ardından liberal söylem güncelliğini yitirmiş, kapitalist ülke hükümetleri ekonomik ve sosyal yaşama olan müdahalelerini arttırmışlardır (Bayraktar, 2012: 254). Erkeklerin savaşa gitmesiyle kadın işgücü piyasasına dâhil edilmiştir. Yeni yöntemlerin ve üretim süreçlerinin ortaya çıkmış olması yeni iş olanaklarını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra aile gelirinin düşmesi ve kadınların evdeki sorumlulukların azalması nedeniyle kadın işgücü sayısında artış meydana gelmiştir (Karaca, 2007: 14). Ancak bunun sonucunda kadınlar ucuz işgücü olarak görülmüştür. 1913-1915 Sanayi Sayımı sonuçlarına bakıldığında kadın işçilerin ücretlerinin aynı faaliyet kollarında çalışan erkeklerin yaklaşık yarısı düzeyinde olması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Makal, 2001: 120).

Savaş sonrasında ise erkeklerin tekrar istihdama katılmalarıyla birlikte kadınlar hem kazandıkları işlerini hem de sosyal statülerini kaybetmişlerdir. Ayrıca uluslararası sermeye dolaşımının hızlanması ve ticaretin hızla genişlemesi durumuna uyum sağlanamamış, ideolojik ve toplumsal değişimler nedeniyle 1929'da Dünya ekonomik buhranı yaşanmıştır (Altındal, 2016a: 68). Büyük buhran sonucunda liberalizmin gerek siyasal gerek ekonomik anlayış olarak taşıdığı yetersizlikler nedeniyle devletin ekonomideki varlığı yeniden sorgulanmıştır. Bunun sonucunda devlet müdahalesi gerekli görülmüş, tam istihdam, yüksek ücret gibi talep yaratmaya yönelik önlemler ileri süren Keynesyen Refah Devleti anlayışı gündeme gelmiştir (Koray, 2005: 82). II. Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ekonomik politikaların değişmesiyle birlikte kadınların işgücüne katılımı artmaya başlamıştır. Aynen I. Dünya Savaşı'nda da görüldüğü gibi kadınlar savaşa giden erkeklerin yerini doldurmuş ve erkeklerin para kazanma işlevlerini üstlenmiştir. Ancak kadınların üretimdeki yeri aslen tarım sektörü olarak görüldüğü ve erkeklere üretim piyasasında istihdam alanı açılması gerektiği için kadınlar üretimdeki yerlerini tekrar erkeklere bırakmak zorunda kalmışlardır (Çotuk, 2014: 33).

1970'lerle birlikte ise ABD ve Avrupa ülkelerinde post-fordizm egemen olmuştur. Böylece yoğun çalışma yaşamlarının esnekleşmesine dair her şey tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle yasal düzenlemeler yapılmış ve çalışma koşulları gözden geçirilmiştir (KEFEK, 2013: 50).

Bunun yanı sıra insan emeğine dayalı üretim biçiminden makine temelli üretime geçiş hızlandırıldığından endüstri sektöründe işçi sayısında azaltma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle endüstrisizleştirme ve vasıfsızlaştırma dönemin temel sosyolojik olguları haline gelmiştir (Bilton vd., 2008:110). Ayrıca New York'ta petrol fiyatlarında meydana gelen artış enflasyonu hızlandırmıştır. İşgücü firmalara ağır gelmeye başladığı ölçüde işsizlik de artmış, kâr oranlarında düşme meydana gelmiştir. Alınan önlemler yetersiz kaldığından 1973'te kriz meydana gelmiştir (Toksöz, 2011:131). 1973 Petrol Krizi ile birlikte yaşanan zorlukların üstesinden gelebilmek için kadınların da istihdam edilmeleri gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle kadınlar ilk kez bu dönemde kalkınma kavramına dâhil edilmiştir (Altındal, 2017b:308). 1985 yılına gelindiğinde Almanya'da çıkarılan İstihdamı Teşvik Kanunu'nda, esnek zamanlı çalışma biçimleri olan "geçici çalışma" "kısa süreli çalışma", "mevsimlik çalışma", "iş paylaşımı", "yoğunlaştırılmış (sıkıştırılmış) çalışma haftası" gibi çalışma biçimleri düzenlenmiştir. Yasa ile esnek çalışma şekillerinin yaygınlaşması nedeniyle kadınlar daha çok istihdam edilmeye başlamıştır (KEFEK, 2013:50). Kadın istihdamını arttırmaya yönelik gerçekleşen bu gelişmeler sonucunda kadın istihdam oranlarına bakılacak olunduğunda 1950 yılında çalışabilir durumda olan kadınların %50'si gelişmekte olan ülkelerde yer alığı, %47'sinin ise gelişmiş ülkelerde istihdam edildiği görülmektedir. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde %47 oranında tarım sektöründe kadın çalışan bulunmakta iken,

gelişmekte olan ülkelerde bu durum %87 oranındadır. 1985'de ise gelişmiş ülkelerde kadınların tarım dışı sektörde çalışma oranlarının arttığı, tarım dışı sektörün yaygınlaştığı görülmektedir (Doğan Günday, 2011: 19). Genel olarak bakıldığında 1980'lerden bu yana imalat işlerinin sayısında belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum işçilerin hizmet sektörüne ve kol gücü gerektirmeyen işlere yönelmesine neden olmuştur. Bu tür işlerde en çok çalışan kadınlar olmuştur. Tüm toplumsal sınıflardan kadınların vasıflı kol işçiliğinde, hemşirelik gibi pembe yakalı meslekler ve düşük ücretli kol işçiliği gibi alanlarda çalışmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra kendi hesabına çalışan kadın girişimciler ortaya çıkmaya başlamıştır (Bilton vd., 2008: 117).

Asıl olarak girişimci, bir hizmet sunmak ya da taahhüt edilen bir malı üretmek üzere hükümetle sözleşme yapan kişidir (Şekerler, 2006: 9). Ekonomist olan Jean Baptiste Say 19. yüzyılda girişimcinin rollerini ve yerini belirlemiştir. Sermayedar ve girişimciyi birbirinden ayırmıştır. Ona göre sermayedar finansal riski alan kişi anlamına gelirken, girişimci üretim faktörlerini uyumlu bir şekilde bir araya getiren kişiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla girişimci hem risk alan hem de yöneticinin özelliklerini bir araya getiren kişi olarak tanımlanmaktadır (Özyılmaz, 2016: 17). 20. yüzyılın başlarında ise Avusturyalı ekonomist olan Joseph Schumpeter, girişimci tanımına "yenilik" kavramını eklemiştir. Teknolojiyi ve girişim kavramı ile bütünleştirmiş dolayısıyla kavramın alanını genişletmiştir (Döm'den aktaran Fındık, 2015: 6-7). Yenilikçilik kavramından hareketle girişimciyi toplumda değişimi yaratacak kişi olarak tanımlamıştır. Schumpeter'in görüşleri günümüzde halen girişimcilik çalışmalarının çıkış noktasıdır. Ekonominin bir sistem olduğunu, fakat değişimlerin neo-klasiklerin söylediği gibi dışarıdan değil, içeriden geldiğini ileri sürmektedir. Değişimleri sağlayan kişinin de girişimcinin kendisi olduğu görüşündedir (Tekayaklı, 2004: 42). Ecevit'in yapmış olduğu tanıma göre kadın girişimci ise:

> *''Evinde veya ev dışı bir mekânda, kendi adına kurduğu bir (veya birkaç) işyeri olan, bu işyerinde tek başına veya istihdam ettiği diğer kişilerle çalışan veya işin sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran, herhangi bir mal veya servisin üretilmesiyle ilgili faaliyetleri yürüten, bu mal veya servisin dağıtım, pazarlama ve satışını yapan, iş sürecinin örgütlenmesi, mal ve hizmet üretiminin planlaması, işyerinin işletilmesi, kapatılması veya işin geliştirilmesi konusunda kendisi karar veren, işinden elde ettiği kazancın yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibi olan kadındır.'' (Ecevit, 1993: 17)*

Ecevit toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile mekânsal farklılıklara değinerek girişimci kavramını farklı bir noktaya taşımıştır. Yukarıda da görüldüğü üzere kadın girişimci özel alanda üretim yapan ya da internet üzerinden satış yapan kişiler demek değildir. Ecevit'e göre girişimci, kamusal alanda işyeri olan, kendi işinin sahibi olan kadınları ifade etmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ KADIN GİRŞİMCİLERİN TOPLUMSALINI GÖRMEK

Osmanlı İmparatorluğu döneminde sarayın dışında bulunan alt sınıfa mensup kadınlar zamanla Avrupa'daki gelişmeleri takip ederek, evlerde bulunan tezgâhlarda dokumacılık, halıcılık gibi alanlarda çalışmışlardır. Bu ev içi üretim çoğalarak devam etmiş ve sonrasında fabrika niteliği taşımaya başlamıştır. Dolayısıyla kadınların kamusal alanda var olmaya başladıklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda savaşların yaşanması nedeniyle erkek işçi sayısında azalma meydana gelmiştir. Aynen dünyadaki göstergesi olarak savaşta eşlerini kaybeden kadınlar çamaşırcılık, gündelikçilik gibi hizmet sektöründe de çalışmaya

başlamışlardır. Erkek işgücünde ortaya çıkan eksilmeden dolayı kadınlar daha önce yoğun bir şekilde çalışmadığı alanlarda da çalışma hayatına çekilmiştir (Toprak, 1995: 132). İmparatorluğun son döneminde ise endüstriyel kapitalizmin etkisiyle yabancı sermaye girişimi silah fabrikası, maden üretimi, gemi yapımı, savaş ve dokuma endüstrilerinde yoğunlaşmıştır (Koray, 2005: 164). Dolayısıyla endüstriyel kapitalizmin modern erkek merkezli toplumsal yapıların ortaya çıkması anlamına geldiği söylenebilmektedir (Sancar, 2011: 64). Buna bağlı olarak 18. yüzyılın ortalarına kadar kadının özel alanda görünür halde olmasına karşın sanayileşmeyle birlikte kadınların kamusal alanda yer almaya başlamasıyla emekleri değersizleştirilmiş ve kadınlar ‘‘yedek sanayi ordusu’’ olarak görülmeye başlanmıştır (Altındal, 2017c: 7). Bu döneme kadar iç içe geçmiş olan ev ve üretim faaliyeti; sanayi kapitalizmi ile birlikte ev ile iş yeri, üretim ve yeniden üretim, ev emeği ve ücretli emek gibi kavramların birbirinden ayrılmalarına neden olmuştur (Aykut, 2006: 102).

Cumhuriyet döneminde bir yandan yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış bir yandan da endüstrileşme çabalarına hız verilmiştir (Koray, 2005:425). Girişimcilik alanında ilk adımlar Cumhuriyet ilan edilmeden birkaç ay önce Atatürk’ün önderliğinde İzmir İktisat Kongresi’nin toplanması ile atılmaya başlanmıştır. Kongrede Türkiye’de ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için girişimciliğin önemine vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda kadınların madenlerde çalıştırılması yasaklanmış, her ay 3 gün olmakla birlikte doğum öncesi ve sonrası için 8 haftalık ücretli izin verilmesi kararları alınmıştır (Özyılmaz, 2013:39). Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte ise kadın sorunu gündeme getirilmiş, kadın sorunlarının çözülmesi demokratikleşme ve modernleşmenin bir gereği olarak düşünülmüştür. Bu nedenle kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal reformlara öncelik verilmiştir. Kadınlar için kamusal alana ilişkin özgürleştirici adımlar atılmıştır (Sallan Gül ve Altındal, 2018: 270). Bununla birlikte kadın işçilerin niceliğine ilişkin 1927 yılında Sanayi Sayımı yapılmıştır. Hem ilk önemli veri kaynağı hem de 4 ve daha fazla kadın işçi çalıştıran işletmelerin verilerini sunan bu sayıma göre 14 yaşından büyükler itibariyle toplam 124.444 işçiden 29.533’ü kadındır. 14 yaşından küçükler itibariyle ise cinsiyet dağılımına göre 22.684 işçiden 8107’si kadın olduğu görülmektedir (Makal, 2015: 42).

1939-1945 yılları arasında Türkiye II. Dünya Savaşı’na girmemiş olsa da seferberlik nedeniyle erkek işgücünün önemli bir bölümü silah altına alınmış, işgücünde meydana gelen azalma çocuk ve kadın istihdamıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak sanayi istihdamı içindeki payları sınırlı kalmıştır (Toksöz, 2015: 153). II. Dünya Savaşı sonrasında ise Türkiye’de siyasal alanda çok partili hayata geçilmiş, özel kesime ağırlık veren sanayileşme politikaları ve çalışma ilişkileri alanında gelişmeler yaşanmıştır. Meydana gelen gelişmelerle birlikte kadının işgücü piyasasındaki payında artış meydana gelmiş, 1950’lerle gelişen sanayileşme çabalarının kadın işgücü üzerindeki etkisi azalmıştır (Makal, 2015: 61). Ancak makineleşmenin bir getirisi olarak Türkiye göç dalgası içine girmiştir. Meydana gelen göç dalgasıyla birlikte öncelikle erkekler yurtdışına işçi olarak göç etmiş, ailelerinden ayrı düşmüşlerdir. Meydana gelen demografik hareketlilik, başlangıçta fiziksel güç isteyen işlere yönelik olduğundan erkeklere yönelik bir istihdam hareketini ifade etmiştir (Abadan-Unat, 2015: 19). Bunun akabinde Türkiye’de yapısal uyum çalışmaları başlatılmıştır. Yapısal uyum politikalarıyla birlikte hanedeki gelir dağılımlarında dengesizlikler meydana gelmiştir. Kadınlar bunu telafi edebilmek adına hiçbir sosyal koruma mekanizmasından faydalanmayarak sözleşmeli, geçici, kısmi zamanlı olan enformel sektörde, kendi hesabına ya da ücretli olarak çalışmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra erkeklere oranla kadınların eğitim seviyesi ve vasıf düzeyi daha düşük olduğundan seyyar satıcılıkta veya ev eksenli çalıştıkları görülmektedir (Toksöz, 2011: 159-160). Dolayısıyla bu süreç boyunca meydana gelen kentleşme sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal ve politik bir olgu haline gelmiştir (Altındal, 2016a: 1).

1960 yılında meydana gelen askeri darbeden sonra 1961 Anayasası ile sosyal hukuk devleti ve sosyal adalet anlayışı benimsenmiş, akabinde Türkiye refah devleti haline gelmiştir. Bu anlayışın sonucunda planlı kalkınma dönemine girilmiş, istihdam yaratılması, işsizliğin azaltılması, işgücü fazlalığını azaltmaya ve işgücü talebini arttırmaya yönelik önlemler alınmıştır. İstihdam artışı için devlet tarafından sağlanan destekler neo-liberal politikaların da etkisiyle serbest ekonomiye yani özel teşebbüsse bağlanmıştır (Koray, 2005: 152). Aynı zamanda 1950'lerle başlayan demografik hareketlilik bu dönemde değişime uğramıştır. Başlangıçtaki duruma ilave olarak, giderek parmak mahareti gerektiren elektronik endüstrisi ile gıda, otomotiv sektörlerinde çalışabilecek kadın işçilere de ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Başlangıçta daha çok kentli kadınlardan oluşan işçilere kısa bir süre sonra kırsal kökenli kadınlar da katılmaya başlamıştır. Ücretlendirme durumuna bakıldığında ise kadın işçiler ile erkek işçiler arasında ücret farklılığı olmakla birlikte kadın işçiler arasında da eğitim düzeyine bağlı olarak ücret farklılıkları olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe ücretlerde de doğru orantılı olarak artış gözlemlenmiştir (Abadan-Unat, 2015: 19-21). 1973'te ise kadınlar ilk defa kalkınma plan ve programlarına dâhil edilmişlerdir. Böylelikle kadınların ev içi yani özel alanda atfedilen sorumluluk alanlarının dönüşümü ve buna yönelik politik kararlar gündem oluşturmaya başlamıştır. Ancak kadınlar dünya genelinde ''aile refahı programları'' içerisinde değerlendirildiğinden gelenekçi, muhafazakâr yapıdan kurtulunamamıştır (Altındal, 2017c: 21). Aynı zamanda 1973 yılında Dünya Ekonomik Buhranı meydana gelmiştir. Ekonomik bunalımın faturası, İkinci Dünya Savaşı sonrasının yıkıntıları üzerine kurulmuş olan refah devleti harcamalarına kesilmiştir (Kovancı, 2002: 255). Kapitalist ekonomi esnek üretim rejimi haline gelmiştir (Saklı, 2007: 2). Ekonomik bunalımı aşabilmek için kadınlar istihdama dâhil edilerek, kalkınmaya katkı sağlaması beklenmiştir. Esnek uzmanlaşmayla birlikte kadın girişimciliği desteklenmiştir. Ancak post-fordizmin de etkisiyle kadın emeği daha da parçalı hale gelmiş ve kadınlar sigortasız, esnek çalışma saatlerinin olduğu, bitmeyen bir mesai ile parça başı üretim yapar hale gelmiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2016: 1362; Altındal, 2016a; Altındal, 2017a). Görüldüğü üzere Türkiye'nin Cumhuriyet'in başlangıcından 1970'lerin sonuna kadar izlediği kalkınma stratejisi, ithal ikamesi bir sanayileşme modeline dayanmaktadır. Bu süreçte kadınlar için asıl istihdam alanı tarım olarak görülmüş dolayısıyla sınai istihdam içindeki payları çok sınırlı kalmıştır (Toksöz, 2011: 219).

12 Eylül 1980'de darbe olmasıyla birlikte demokratik rejime ara verilerek yeni anayasal düzene girilmiştir. 1982 Anayasası ile 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ruhundan uzaklaşılarak neo-liberal felsefe benimsenmiştir. Neo-liberal anlayışın da etkisiyle, sosyal politika ataerkil ideolojileri yeniden üretmiştir. Neo-liberal politikalarla esnek, güvencesiz ve kayıt dışı işler yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak da kadın emeği değersizleşmiştir. (Toksöz, 2015: 154; Sallan Gül, 2005; Altındal, 2016a). 1980'lerde benimsenmiş olan ihracata yönelim politikası nedeniyle 1980 sonrası dönemde temel tüketim mallarında artış meydana gelmiştir. Bununla birlikte gerçek ücretlerde düşüş ve işgücünü ucuzlaştıran esnek üretim biçimlerine geçiş söz konusudur. Bu durum sadece erkeğin çalışmasının hanenin geçinmesinde yeterli olmayacağı düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Böylelikle kadınların da ücretli işte çalışması konusu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Ancak 1980 sonrasında uygulanan yapısal uyum programlarının ve ihracata dayalı sanayileşme modelinin ücretlerdeki gerilemeye rağmen istihdama artışı yaratma potansiyeli zayıf kalmıştır (Toksöz, 2015: 154-155). 1980'lerle yapısal uyum politikaları göçle gelen kadın nüfusun gereksinimlerini karşılayamayan iş imkânları sunmuştur. Gerçekleştirilen politikalarda kadın aile eksenli değerlendirildiği için, çocuğun sorumluluğu da anneye ait gibi görülmüştür. Bu nedenle kadınların çocuk nedeniyle çalışmama durumunun önüne geçebilmek adına çalışma alanlarında çocuklarını emanet edebilecekleri alanlar oluşturulmak istenmiştir. Ancak çocuklar için yenilikler yapılması planlansa da yeteri kadar somut politikalar yapılıp, uygulanamamıştır. Bu nedenle kadınlar

istihdama katılamamış ve beklenen artış sağlanamamıştır. Kadının çalışması çocuk ve aile için zarar verici olduğu düşünülmüştür (Ecevit, 2015: 213-216).

Kadın istihdamının arttırılmasına yönelik çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamış olsa da 2000'lerle gündeme gelmiştir. Değişimlere bağlı olarak kadınların aile içinde olan rolleri değişime uğramıştır. Çünkü kadınların evlenme yaşı yükselmiş ve eğitimine verilen önem artmıştır. Toplumun kültürel yapısında meydana gelen gelişmelere ve kreş gibi çocuk bakım hizmetlerinin yaygın hale gelmesine bağlı olarak kadınların çalışma yaşamında yer alması kolaylaşmıştır (Doğan Günday, 2011: 16). 2000'li yıllarda, AB'ye uyum sürecinde, kadın istihdamının arttırılmasına daha çok vurgu yapılmasıyla birlikte 2 çözüm önerilmiştir. Bunlardan ilki esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve buna teşvik edilmesi iken bir diğeri kadın girişimciliğinin desteklenmesidir. Esnek çalışma biçimlerinin kadınların özel alandaki görünmeyen emeği ile yürütülebilecek biçimde olması dikkat çekicidir. Devlet kadınlara düşük gelirli işler üzerinden işgücü piyasasına katılmayı uygun görmektedir (Toksöz, 2015: 165). Değişim ve dönüşümler neticesinde 2019 TÜİK verilerine bakıldığında 15 ve üzeri yaş grubunda kadınlarda 61.591 toplam kişi sayısından 31.160 kişi istihdam edildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak uygulanmak istenen politikalar ile kadınların istihdam oranlarına bakıldığında kadın işgücünü arttırmaya yönelik çalışmaların yetersiz kaldığı ve tam olarak uygulanamadığı görülmektedir (TÜİK, 2018, erişim tarihi: http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30692).

Araştırmanın Literatüre Katkısı

Türkiye'de kadın girişimcilerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle girişimci kadın profili (Esen, 2006) , girişimcilik sürecinde karşılaştıkları sorunlar (Özyılmaz, 2016), kadın girişimcilerin değer ve algısında girişimcilik eğitimlerinin rolü (Mungan, 2013), devlet desteği alan kadın girişimciler (Çeliköz, 2017) üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan araştırmaların çoğu nicel bir araştırma tekniği olan anket uygulaması yapmıştır. Katılımcıların yaşadıkları sorunları anlatırken katılımcının doğallığı, fiziki yakınlık, olayların doğal oluşum ortamında anlatılanların incelenmesi önem taşırken, Şahin ise anket formunu yüz yüze uygulamak yerine elektronik posta yoluyla iletmeyi uygun bulmuştur (Esen, 2006). Çeliköz başlangıçta araştırma evreni olarak Türkiye'de Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi alan kadın girişimciler olarak sınırlandırmıştır. Ancak daha sonra her ilden katılımcıya ulaşmanın zorluklarına değinerek araştırma örneklemini İstanbul Kültür Üniversitesinde Uygulamalı Girişimcilik eğitimi alan 150 kişi ile sınırlandırmıştır (Çeliköz, 2017). Örümcü yüksek lisans tezinde Antalya, Burdur ve Isparta illerinde, her birinden 10'ar kişi olmak üzere derinlemesine mülakat yaparak çalışmasını yürütmüştür. Örümcü genel anlamda, girişimci kadınların girişimcilik sürecinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli sorunları, bu sorunların girişimcilik sürecini nasıl etkilediği ve iş ve aile yaşamlarındaki iş kadınlığı ve geleneksel kadınlık rollerine değinmiştir (Örümcü, 2015). Altındal ise Muğla ili Marmaris ve Bodrum ilçeleri ile Antalya ili Kaş ve Alanya ilçelerinde otel ve lokanta (konaklama ve yeme-içme sektörü) işlerinde istihdam edilen 40 kadın girişimciden meydana gelen uygulamalı sosyolojik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda çalışmada güçlenme olgusu temel alınarak feminist metodoloji kullanılmıştır. Dolayısıyla diğer çalışmalarda olduğu gibi kişiye araştırma nesnesi olarak davranılmamış, öznel deneyimlere odaklanılarak kişi öteki yerine somut birey olarak muhatap alınmıştır (Altındal, 2016a).

Bu çalışmanın amacı, kadınların gündelik yaşam dinamiklerinde ya da girişimcilik sürecinde yaşadığı toplumsal cinsiyet temelli sorunlar ve bu sorunların kadınların güçlenmesini nasıl etkilediği, ''dişil alan'' ile kamusal alanda kadınlık rollerinin yansımaları toplumsal cinsiyet

temelli yaklaşımla kadın girişimcilerin güçlenme öyküleri üzerinden inceleme yapmaktır. Derinlemesine mülakat tekniği sosyolojik bir analiz yapılmıştır. Yapılan çalışmada Balıkesir ili Karesi ve Altıeylül ilçesi bünyesinde, yeme-içme sektöründe 10 kadın girişimci ile sınırlıdır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Balıkesir ili Altıeylül ve Karesi Merkez ilçeleri bünyesinde uygulamalı olarak gerçekleştirilen bu çalışma, 10 kadın girişimciyle 20 Şubat 2019-6 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Genel olarak 10 katılımcıdan 9'unun aile işletmecisi olduğu görülmüştür. Bu da ataerkil toplum olduğunun göstergesidir. Altındal'ın (Altındal, 2016a) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Franchising işletmeciliğine sahip olan farklı kafelerle de görüşülmek istenmiştir. Fakat bu tür işletmelere bakıldığında genellikle işletmeciliğini erkeklerin yaptığından dolayı görüşme sadece özgün yapıda olan yerel bünyedeki kadınlarla görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Araştırmanın yöntemi olarak derinlemesine mülakat tekniği uygulanmış ve güçlenme deneyimleri gündelik yaşam pratikleri etrafında yöneltilen sorulara verdikleri ifadelerle anlaşılmaya çalışılmıştır. İnceleme sırasında kadın bakış açısı temel alınmıştır. Araştırma bulguları etrafında sosyolojik perspektif ekseninde analiz yapılmıştır.

Kadın Girişimcilerin Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Çalışma süresi
1	38	Lise	Evli	2	10 yıl
2	32	Lisans	Evli	-	15 yıl
3	50	Lisans	Boşanmış	1	5 yıl
4	35	Lise	Bekâr	-	7 yıl
5	39	Lise	Evli	1	1 yıl
6	33	Lisans	Evli	1	4 yıl
7	40	Lisans	Evli	1	19 yıl
8	50	Lise	Evli	1	10 yıl
9	52	İlkokul	Evli	2	12 yıl
10	55	İlkokul	Evli	2	10 yıl

Katılımcıların 5 kişi 32-39, 5 kişi ise 40-55 yaş aralığında yer almaktadır. Yapılan araştırma sonucunda kadın girişimcilerin çalışma süreleri göz önünde bulundurulduğunda kadın

girişimci yaşı 30-40 yaş arasında olduğu tespit edilmiştir. Literatürdeki sonuçlara bakıldığında Çelebi ve Sallan'ın (1997) *''Turizm Sektöründe Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler''* adlı 1997 yılında Bodrum'da gerçekleştirilen çalışmada ve Altındal'ın *''Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması''* adlı doktora tezinde ve *''Küreselleşen Turizm Kenti Bodrum'da kadın Girişimcilerin Güçlenme Deneyimleri''* isimli çalışmada benzer sonuçlar elde edildiği tespit edilmiştir. Eğitim açısından bakıldığında katılımcıların 2'sinin ilköğretim, 4'ünün lise, diğer 4 kişinin ise lisans eğitimi aldığı görülmektedir. Bu nedenle genel olarak eğitim durumlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir. 5 katılımcı 1 çocuk sahibi iken 3 katılımcı 2 çocuk sahibidir. Eğitim düzeyinin ağırlıklı olarak lise ve üniversite düzeyinde olması ve yaş ortalamasının bu şekilde olmasının nedeni ise evlendikten sonra, eğitimlerini tamamladıktan sonra ya da çocuklarını büyüttükten sonra girişimci olamaya karar vermiş olmalarıdır. Bununla birlikte katılımcıların aslen hangi meslek grubuna dâhil olduklarına bakılacak olunduğunda1 özel sektör çalışanı, 1 turizmci, 1 işletme yöneticisi, 1 öğretmen ve 5 ücretsiz ev işçisi olduğu görülmektedir. Aynı zamanda katılımcıların 1 ile 19 yıl arasında girişimcilik alanında faaliyet gösterdiği görülmektedir. 40 yaşındaki bir katılımcı lisans mezunu olup, başka bir alanda çalışmadan 21 yaşında kadın girişimci olduğunu ve 19 yıldır bu işi yaptığını ifade etmiştir. Bu durumun 1999 yılından itibaren kadın girişimciliğinin Türkiye'de hem STK, hem de devlet tarafından desteklenmesiyle ilişkili olduğu söylenebilmektedir (Tahtalı, 2018: 137-138).

Sosyal Sermaye Bağlamında Kadın Girişimciliğine Etki Eden İtici ve Çekici Faktörler

Kadın girişimciliği dünya genelinde ve Türkiye'de önemli bir istihdam alanıdır. Bununla birlikte Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkeklerin işgücüne katılımı göz önünde bulundurulduğunda eşitsizliğin azaltılabilmesi için girişimciliğin önemi giderek artmaktadır. Bu anlamda sosyal sermaye kaynaklarının işlerlik kazanması oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Yetim, 2002:90). Sosyal sermaye kavramının genişliği, sosyal hayatın ilkel bir özelliğini yansıtmaktadır (Ağcasulu, 2017:115). Yani sermaye kavramı ekonomik anlamı dışında sosyal ve kültürel ilişkiler doğrultusunda elde edilen kaynaklarla birlikte ilişki örüntülerinin üretim sürecine nasıl etki ettiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte girişimcilik, risk alarak yeniliklerin ve fırsatların peşinden koşulduğu bir sürece dayanmaktadır. Sosyal sermaye ile bu süreçte karşılaşılan sorunlar, alınan riskler hafifletilebilmektedir. Ancak yapılan iş destek görmediği takdirde riskler artabilmekte, özgüven kaybına neden olabilmektedir. Dolayısıyla girişimciliği ya da çalışma durumunu olumsuz yönde etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler toplumdan topluma farklılık gösteriyor olsa da temelinde kültürel farklılıklar vardır (Özyılmaz, 2016: 14). Kültürel farklılıklar bir toplumun tarihsel süreç içinde kuşaktan kuşağa aktardığı kültürel birikimi ifade ettiği söylenebilmektedir. Kültürel farklılıklara bağlı olarak bazı toplumlarda kadınlar kısıtlanırken bazılarında ise kadınlar teşvik edilmekte ve her koşulda desteklenmektedir. Burada ailenin eğitim durumu, yapısı, sahip olduğu görgü kuralları kadınların çalışma hayatında aktif olarak çalışıp çalışmamaları üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır. Bu nedenle her girişimcinin girişimciliğe başlamadan önceki motivasyonu farklı yönde olabilmektedir. Kadınların yakın çevre tarafından engellenmeye çalışılması, kadın olduğu için başarısız olacağı düşüncelerine maruz bırakılması girişimciyi iten olumsuz faktörler arasında yer almaktadır (Tahtalı, 2018: 143). 50 yaşındaki katılımcı kendi işinin sahibi olmaya karar verdiğinde çevresindekilerin başarılı olacağına inanmıyor olmalarının, en çok zorlandığı dönem olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

> *''Çevremdeki insanların bu işi başaramayacağıma dair bir şeyler konuşması en çok zorlandığım zaman oldu. Yapabileceğimi göstermek için çabalamam gerekti. Bu konuda en çok kızım bana destek oldu. ''* (Katılımcı 3, 50 yaşında)

Lise mezunu olup, evli olmayan, annesi ve babası vefat eden, baba mesleğini devam ettirmek için ağabeyi ile birlikte ortak bir işletme açan katılımcı:

> *''İnsanları bir şeyi yapabileceğine ikna etmek çok zor. Özellikle de bir kadın için. Kimse yapabileceğine inanmıyor. Biz o tepkileri alırken abimle birlikte aldık ama yine de bana karşı tutumları daha farklıydı. Belki de sakındıkları içindir.''* (katılımcı 4, 35 yaşında)

Lisans eğitimi almış, 1 çocuk sahibi olan katılımcı, girişimci olmak istediğinde yakın çevresinin yaklaşımını şu şekilde aktarmıştır:

> *''Yapma diyen oldu. Zaman zaman 'vazgeç sen bu işten' diyenler de oldu. 'Çayla para kazanılır mı?' diyenler oldu. Ailemden de karşı çıkanlar oldu ama ailem genel olarak beni destekledi. ''* (Katılımcı 7, 40 yaşında)

Ekonomik durumu çok iyi olan, İsviçre'de eğitim görmüş ve bir süre orada yaşamış, ailesinden uzakta yaşadığından aile baskısından da uzak kalmış bir katılımcı, yapmak istediği her işte başarılı olacağına dikkat çekmiştir:

> *''Ben kendime o kadar güveniyorum ki %99, %100 başarılı olacağıma eminim. Başka bir yer açsam da %100 başarılı olurum. Bu yüzden de hayalimi gerçekleştireceğime başarılı olacağıma emindim. Karar verdim ve yaptım. ''* (Katılımcı 1, 38 yaşında)

Girişimci olmak isteyen birisi için itici faktörler kadar çekici faktörler de vardır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çekici faktörler arasında hayalini gerçekleştirmek, baba mesleğini devam ettirmek, başkasına bağlı kalmamak, kendi ayakları üzerinde durabilmek gibi nedenler vardır. Hayalini gerçekleştirebilmek için girişimci olan bir katılımcı kendini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *''Biz burayı 3 ortak kurduk. Birisi de kardeşim. Eşimle üniversite yıllarımızdan beri hayalimizdi ve onu gerçekleştirdik. Kahve üzerine yoğunlaştık. Aslında tam istediğimiz gibi oldu her şey. Hayalimiz gerçekleştirdik. Birikmiş paramız vardı önceden çalıştığımız için. Üzerime bir şey almıyordum para*

> *biriktiriyordum. Sadece temel ihtiyaçlarıma para harcıyordum. Yeri geldiğinde 300 TL'ye bile çalışıyordum. Çünkü bir hayalimiz vardı ve gerçekleştirmek istiyorduk. Çabalarımız sonunda da gerçek oldu.''* (Katılımcı 2, 32 yaşında)

Başka bir katılımcı başkasının yardımına ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durabilmek için girişimci olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

> *'' Ben aslında öğretmenim. 4 sene atanamadım. Daha sonra 4 ortak burayı açtık. Hiç kimseye bağlı kalmamak için böyle bir işi hep istiyordum. Eşim de maddi olarak destek sağladı. Şirket olarak dördümüz birlikte çalışıyoruz 2 kadın 2 erkek şeklinde. Diğer ortaklarımız da evli. Ama şuan ortağım yeni doğum yaptığı için daha çok eşi yardımcı oluyor. Daha sonra da rekabet kaygısıyla Esas 10 Burda AVM'de diğer şubemizi açtık.''* (Katılımcı 6, 33 yaşında)

Toplum üyelerinin yeniliklere açık olması, her konuda yakınını ve çevresindeki insanları desteklemesi katılımcıların başarma güdüsünü destekleyen faktörler arasındadır (Demirtaş, Karaca, Biçkes, 2017: 90). Çocukları tarafından girişimci olması yönünde olumlu tavırla karşılaşan bir katılımcı ise:

> *'' Ben yıllardır çalışmanın hayalini kuruyordum ama harekete geçemiyordum. Çocuklar beni desteklemese kendimi güçsüz hissederdim. Eşim bana destek olmasa zaten hiçbir şekilde başaramazdım. Yaptığım yemeklere hep anne çok güzel yapıyorsun sen bir yer aç diye espri yaparlardı. Ben de keşke derdim. Daha sonra keşke dememeye karar verdim. Eşimde emekli olunca evde 2 kişi amaçsız yaşayamayacağımızı düşündükçe bir işe vermek istedik kendimizi. Allah da nasip etti.''* (Katılımcı 9, 52 yaşında)

Eril Emek Piyasasında Kadın Girişimciler

Sosyal hayatta eşitsiz bir şekilde var olan toplumsal roller nedeniyle kadınların çalışma hayatında aktif rol alabilmelerini engelleyen pek çok neden bulunmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre çocuk sahibi olmak bunlardan birisi sayılabilir. Çünkü kadınlar çocuklarının ihtiyaçlarına daha çok vakit ayırmakta, erkeklere göre onlarla daha çok ilgilenmektedirler. Çocukların yaş grubu okul çağından düşük olduğunda çok fazla ilgi ve bakım gerektirebilmektedir. Böyle bir durumda kadın ve erkek arasında işbölümü yapılmadığı takdirde kadınların hem ev işlerini hem de çocuk bakımını üstlenmeleri oldukça zordur.

Ayrıca çalışma hayatında aktif rol almaları ve başarılı olabilmeleri çok zor olabilmektedir. 6 yaşında çocuğu olan katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *''Sabah kalkınca kızıma kahvaltı hazırlıyorum. 08:15'te okula gönderiyorum. Bazen dükkâna beraber geliyoruz. Bizimle birlikte oyalanıyor. Zaten evimiz yakın, az ileride. Eve gitsem bile gün içinde tekrar buraya geliyorum. Günümün çoğu burada geçiyor. Ama tabi kızıma bağlı oluyor bu süre. Bazen birlikte geziyoruz, bazen eve geçiyoruz, bazen de buraya geliyoruz.''* (Katılımcı 1, 38 yaşında)

Günümüzde kadınların üzerindeki yükü azaltabilmek, aktif olarak çalışabilmelerini sağlayabilmek için pek çok sosyal denetim mekanizmaları bulunmaktadır. Kreş, anaokulu, bakıcı gibi destek mekanizmalarının yanı sıra birinci derece yakını olan anne, kayınvalide, kız kardeş gibi kadın akrabaları ile de bu sorumluluk kısmen hafifletilmektedir. Görüşülenler açısından ise Altındal'ın çalışması ile benzer olarak (Altındal, 2016a) daha çok kreş, anaokulu gibi eğitim kurumlarından faydalanıldığı görülmektedir. Asıl mesleği öğretmenlik olan bir katılımcı atanamadığı ve para kazanma mecburiyetinde olduğu için bir anlamda zorunlu kalarak kafe sahibi olmaya karar vermiştir. Çocuğuna daha fazla vakit ayırabilmek, aynı zamanda da iş yeri ile bağlarını koparmamak için çocuğunu kreşten sonra kafeye getirdiğini şu şekilde aktarmıştır:

> *''Kızımı sabah 9'da okula bırakıp, buraya geliyorum. Okul çıkışı onu alıp gezdiriyorum. Kışın böyle olmuyor tabi. Şimdi havalar güzel değerlendirmeye çalışıyoruz. Gezdikten sonra buraya geliyoruz. Burada çalışanlarla oynuyor. Onlar da çok ilgileniyor onunla. Ben akşam 9 ya da 9 buçuk gibi buradan çıkıyorum. Burası da gece 2'de kapanıyor.''* (Katılımcı 6, 33 yaşında)

Görüldüğü üzere ataerkil toplum yapısı nedeniyle gerçekleştirilen bu işbölümü sonucunda çocuk bakımı sorumluluğunu kadın üstlenmiştir. Bunun yanı sıra katılımcının aynı zamanda çalışmak zorunda olması ve destek mekanizmalarının yetersiz olması nedeniyle çocuğunu çalıştığı yere getirmek zorunda kalmıştır. Çocuk için annesinin çalıştığı mekan adeta bir *''oyun parkı''* haline gelmiştir. Altındal bu durumu *''kaplumbağaya öykünmek''* metaforu ile açıklamıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil toplum yapısına bağlı olarak kadınların evlerini ve sorumluluklarını yanlarında götürmelerini kaplumbağaya benzeyen bir profil çizdiğini belirtmiştir (Altındal, 2016a: 263). Çocuk sahibi olmayan ve çocuğu 18 yaşından büyük olan annelerin ifadelerine bakıldığında bu tür zorluklar yaşamadıkları görülmektedir. Çocuk sahibi olmayan bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *'' Beni çok fazla etkilemiyor. Nasıl istiyorsam öyle yaşıyorum. Bir şey yapmak istediğimde, bir yere gitmek istediğimde gidiyorum. Oğlum burada zaten. Onun işleri olduğunda da o gidiyor. Aile yaşamımızı sıkıntıya sokacak bir durum olmuyor. Karşılıklı idare*

ediyoruz. Zaten oğlumun artık kendi ailesi var. O yüzden problem olmuyor.'' (Katılımcı 8, 32 yaşında)

Çocukları yetişkin olan katılımcı ise aile ve iş arasında denge kurabildiklerini, herhangi bir sorun yaşamadıklarını şu şekilde dile getirmiştir:

'' Hiç etkilemiyor aslında. Çocuklarım zaten yetişkin. Eşimle gelmişiz kaç yaşına. O da kafasına göre takılıyor. Arkadaşlarıyla buluşuyor, buraya geliyor. Ben burada olmayı burada vakit geçirmeyi çok seviyorum. Bir zorluk yaşamıyorum. Canım nasıl isterse öyle yaşıyorum. Yaşım da ilerledi. Ev içi sorumluluklarım eskisi gibi değil zaten. Çok büyük ev işleri olduğunda kızımdan yardım alıyorum.'' (Katılımcı 10, 55 yaşında)

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde yaşanan sorunların temelinde cinsiyete dayalı işbölümü toplumsal cinsiyet rolleri olduğu görülmektedir. Kadınlar kaç yaşında olursa olsun toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı, ev ile iş arasında denge kuramadıklarında başka bir kadından yardım alarak sorunlarını çözmektedir. Ev içi sorumluluklarını yerine getirebilmek için kızlarından, gelinlerinden ya da bu işi profesyonel olarak yapan kadınlardan yardım aldıklarını ifade etmişlerdir.

Kadın Girişimcilerin Aile ve İş İlişkileri Arasında Meydana Gelen Rol Çatışması

Günümüzde kadınlar çalışıyor olmasına rağmen yine pek çok şeyi onlar yapmaktadır. Dolayısıyla bir kadın sadece bir eş değil aynı zamanda anne olabilmekte, kamusal alanda çalıştığı gibi özel alanda da hizmet sektöründe çalışmaya devam etmektedir. Her şeyi aynı anda idare etmek zor olduğu için bu durum yaşam alanlarından birine daha fazla zaman ayırıp diğer tarafı ihmal etme ya da daha az ilgilenme şeklinde sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla kadın girişimcilerin çalışma yaşamları ile özel yaşamları arasında rol ikilemi yani rol çatışması yaşadığı söylenebilmektedir (Soysal, 2010: 102). Rol ikilemi yaşayan ve iş ile aile yaşamı arasında denge kuramadığını belirten bir katılımcının durumu şu şekildedir:

''Dengeleyemiyorsun. Ya ev ya iş. İlk evlendiğimde eve gece 11'de gidiyordum. Eşim ''Daha erken gelemez misin?'' diyordu. Düşün öyle bir eşti. Ama şimdi bir oradayım bir burada. Çocuğum da olduğu için daha çok ona ağırlık veriyorum. Dengeleme diye bir şey olmuyor yani.'' (Katılımcı 7, 40 yaşında)

Başka bir katılımcının ise diğer katılımcıya benzer olarak ev-iş, aile-iş arasında denge kurduğunu ifade ederken şu şekilde açıklamıştır:

> *''Sabahları buraya geliyorum. Neredeyse bütün gün burada duruyorum. Yoğunluğa göre değişiyor. Eğer çok yoğun değilse, mutfaktaki çalışanlar idare edebiliyorsa eve geçiyorum. İşlerimi hallediyorum. Kimi zaman da kızıma söylüyorum evi toplar mısın diye. Onun dışında kızımızda buraya geliyor. Köpeğini alıp burada oyun oynuyor. Burası aynı zamanda kendi mahallemiz olduğu için arkadaşlarıyla da oynayabiliyor. Hem de gözümüzün önünde oluyor.''* (Katılımcı 5, 39 yaşında)

Altındal'ın ifade ettiği gibi bu durumu *''bozuk terazi''* metaforu olarak tanımlamak mümkündür. Çünkü bu durum kadınlar için dengenin işlemediği bir anlamda terazinin alt kefesini temsil eden cinsiyettir. Erkekler ev içi alan ve bu alanın sorumluluklarını üstlenmedikleri için bu dengesizlik devam etmektedir (Altındal, 2016a: 259). Çünkü kadınlar çalıştıkları halde ev içi sorumlulukları devam etmektedir. Tüm gün çok yoğun bir şekilde çalışıyor olsalar bile akşam eve gittiklerinde ev işlerini yapmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bitmek bilmeyen bir çalışma süreci içerisindedirler. Altındal'ın (Altındal, 2016a) çalışma ve ANKA Kadın Araştırma Merkezi'nin bulgularına bakıldığında Türkiye'de çalışan kadınların ''çifte mesai'' yaptıkları doğrultusunda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Başak, Kıngır ve Yaşar, 2013: 30). Bir kadın girişimci bitmek bilmeyen çifte mesaisini şu şekilde aktarmıştır:

> *''Ev temizliği kolay iş. Çok fazla titiz olmaya gerek yok. Bir süpürüp silmeyle de ev temizlenebilir. Onu gece de yapabilirsin. Ama iş öyle değil. Kafeye bütün zamanını harcaman gerekiyor. Mutfaktan çıkan her şeyi kontrol etmen gerekiyor. Mesela sen geldiğinde de yine büfedeydim. Burada bizim baristamız yok. Her şeyi kendimiz hallediyoruz. Mutfakta zaten kardeşim var. Ama servis personelinin müşteriye nasıl davrandığı, çıkan ürünün nasıl sunulduğu çok önemli. Bunları kontrol etmem gerekiyor. Ben burada olmazsam servis personelim bir kenara çekilip telefonuyla da oynayabilir, müşteriyle ilgilenmeyebilir ya da ters bir durum olduğunda müşteriden özür dilemeyebilir. O yüzden sürekli kafede olmak gerekiyor. Ben çalışanlara garson demiyorum. Ben de o yollardan geçtim o yüzden servis personeli diyorum. ''* (Katılımcı 2, 32 yaşında)

Başka bir katılımcı benzer şekilde cevap vermiş olsa da, içinde bulunduğu durumu kolaylaştırabilmek için şöyle bir çözüm bulmuştur:

> *''Evim üst katta olduğu için çok zorlanmıyorum. Bir şey olduğunda hemen eve gidebiliyorum. Ya da pasta çıkmadığında, usta geç geldiğinde, müşteriyle ilgili bir sorun olduğunda hemen kafeye gelebiliyorum. İşimi kurmadan önce de öyle hayal etmiştim. O da planlarımın içerisindeydi. Evle iş yeri arasında denge kurabilmek için bunu düşünmüştüm. O nedenle çok zorluk yaşıyorum diyemem. Ama sosyal hayat konusunda kısıtlanıyorum. Çünkü sabah altıdan akşam altıya kadar buradayım. 12 saat mesai yapıyorum. Burası sabah 4 buçuk'ta açılıyor. Ustalar geliyor. Burada olan her şeyin kontrolünü ben yapıyorum. Sabah mutfak işleri hallediliyor. Usta zamanında gelmiş mi?, zamanında ürünler hazırlanmış mı? Sonra müşteri gelmeden ürünleri tezgâha diziyoruz güzel bir şekilde. Daha sonra müşteriler gelmeden buranın temizlenmesi de gerekiyor. Herkes iş başında mı, işlerini zamanında ve düzgün yapıyorlar mı diye kontrol etmem gerekiyor sürekli. O nedenle zamanımın çoğu burada geçiyor. Haftanın 7 günü burada çalışıyorum.''* (Katılımcı 1, 38 yaşında)

Görüldüğü üzere kadınların çalışma saatleri oldukça esnek bir yapıya sahiptir. Kadının hem özel alanda hem de kamusal alanda sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların özel ve kamusal alan arasında dengeyi sağlayamadığı her olayda olduğu gibi bunun da temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yoksun olan işbölümü vardır. Bunun da temelinde toplumsal cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu gibi sorunların önüne geçebilmek için kadınların kadın ekonomik, sosyal ve kolektif anlamda güçlenmelerinin sağlanması gerekmektedir.

Cinsiyetin Emeğine Habitustan Bakmak

Katılımcıların 8'i kafe sahibi olmadan önce farklı alanlarda deneyim elde ettiğini ve bu durumun avantajlı olduğuna değinmişlerdir. Bourdieu'ya göre toplum içerisinde rakip girişimciler arasında güçlü olabilmenin temelinde kültürel ve toplumsal sermaye vardır. Çünkü katılımcılar kafe işletmeden önce başka bir oyun alanında deneyim elde ederek bazı kozlara sahip olmuşlardır. Bireyler alanda elde ettikleri sermayeler ile birlikte bir sonraki oyun alanında sahip oldukları ''yatkınlıklar bütünü'' yani ''habitus'' ile başarıyı elde edebilmektedir. Bir katılımcı daha önce başka bir işte çalışarak elde ettiği deneyimler sonucunda sahip olduğu kültürel ve toplumsal sermaye ile başarı arasında bağlantı kurmuştur. Bunu şu şekilde ifade etmiştir:

> ''*Bir iş kurmadan önce başka bir patronun altında çalışıp işin öğrenilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ben 23 yaşında mezun olup direk kafe açsaydım başarılı olamayabilirdim. Önce piştim, öğrendim. Başarılı olmak için de bu gerekiyordu bence. Bir tane yer açıp en iyisi olmak bence çok daha önemli ve bu iş çok*

> *fazla plan program gerektiriyor. Her şey düzenli ve hesaplı olmak zorunda. Başarının sırrı da buradan geliyor diye düşünüyorum. Aynı zamanda müşteriyle kurulan ilişkiler de çok önemli. Kendimizi nasıl tanıttığımız çok önemli.''* (Katılımcı 2, 32 yaşında)

Başka bir katılımcı kendi işinin sahibi olmadan önce kendi ifadesiyle *''*emir altında*''* çalışmış olmanın işi öğrenmek açısından çok önemli olduğunu bir önceki katılımcıya benzer olarak şu şekilde belirtmiştir:

> *''Evet oldu. Zaten böyle bir iş kumadan önce emir altında çalışarak pişmesi gerekiyor insanın. Bir işletme nasıl yönetilir ilişkiler nasıl yönetilir görmesi işi öğrenmesi gerekiyor.''* (Katılımcı 1, 38 yaşında)

Kadın Girişimcilerin Risk Alma Deneyimleri

Risk toplumu tanımını yapan Beck'e göre postmodernizmin kargaşa ve belirsizlik olarak gördüğü şey risk ya da belirsizliktir (Giddens, 2008; 1017). Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan risk kavramı zamanla farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Günümüzde risk denilince akla ''tehlike'' gelmektedir. Risk üstlenme, yenilikler yaratabilme gibi etkenler girişimcilik kültürünün temel unsurlarıdır (Özyılmaz, 2016: 45). Çünkü bir iş kurarken finansal, kültürel açıdan risk alınmaktadır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında kadın girişimcilerin risk alma konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Katılımcıların 9'u mevcut durumu korumayı hedeflediklerini, yenilik yapmayı düşünmediklerini belirtmiştir. Bir katılımcının Türkiye'nin son dönemde ekonomik krizlere açık halde olduğunu bu nedenle risk almak istemediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *''Bir süre daha devam etmeyi planlıyorum. Şuan ekonomik kriz var zaten. Müşteri de yok. Eğer bu şekilde kötü devam ederse başka bir iş deneyeceğim.''* (Katılımcı 7, 40 yaşında)

Yetim (2002)'de Türkiye'de kadın girişimcilerin risk alma konusunda erkek girişimcilere oranla daha temkinli hareket ettiklerini ve özgüvenli olduklarını belirtmiştir. Mevcut durumu koruma şeklinde temkinli hareket ederek risk alma deneyimini şu şekildedir:

> *''Şimdilik burayı devam ettirebilmek. Daha yeni olduğumuz için şuan için büyüme gibi bir planımız yok. Ama biraz daha yolunda giderse işler dışarıda bulunan çadır kısmı camlarla kapatmak istiyoruz. Çadırı oradan kaldırıp hem açık hem de kapalı kullanabileceğimiz bir yer haline getirmek istiyoruz.''* (Katılımcı 5, 39 yaşında)

Yeni bir kafe açarak ya da çalışılan ortamda değişiklikler yapılarak ekonomik anlamda risk alınmış olsa da yeni bir ortamda çalışıyor olmak da aslında bir anlamda risk almayı ifade etmektedir. Özellikle kadınların ikincilleştirildiği ataerkil toplumlarda kadınlar kendilerine olan güvenlerini kaybetmekte, her şeyin üstesinden gelebileceği düşüncesinden uzaklaşmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma ortamlarının güvenli olup olmaması da başka bir risk alanı oluşturmaktadır. Katılımcılara çalışma ortamlarının güvenliği hakkında soru yöneltildiğinde 3 katılımcı güvenli olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların 2'si riskin her yerde olduğu görüşündedir. Erkek kardeşi ve eşiyle birlikte kafe işletmeciliği yapan bir katılımcı bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

> *'' Kadın güçlü durduktan sonra hiçbir şey önemli değil. Risk her yerde var. Sadece çalışma ortamlarında kadınlar rahatsız edici şeyler yaşamıyor. Önemli olan kadının bu durum karşısında nasıl bir tavır sergilediği. Güçlü duruşuyla bunun nasıl altından kalkabildiği önemli.''* (Katılımcı 2, 32 yaşında)

Çalışma ortamlarının güvenli olduğunu ya da riskin her yerde olduğunu ifade eden katılımcıların en az 1 erkekle birlikte kafe işletmeciliği yaptığı dikkat çekicidir. Kadınların çalışma hayatına katılması sonucunda ekonomik ve sosyal anlamda güçlenmelerine karşın toplumsal cinsiyet rollerinden tam olarak soyutlanamadıkları görülmektedir. Cinsiyet rollerine bağlı kalan katılımcılar erkeklerin güvenliği sağlayan kişi olduğu görüşünde oldukları yorumu yapılabilir. Ancak çalışma ortamlarının güvenli görülmesinin tek nedeni erkeklerin güvenlik unsuru olarak görülüyor olması değildir. Bunun yanı sıra mekânın bulunduğu yerin konumu da önemli bir yer tutmaktadır. Konum itibariyle işlek bir yerde bulunmayan ve kafenin işletmeciliğini tek başına yapan bir katılımcı çalışma ortamlarının güvenli olup olmadığı konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *'' Güvenli değil. Ben kızımı akşam burada tek başına bırakmam mesela. Çünkü bazen birileri geliyor 'param yok daha sonra versem ücretini olur mu?' diyor, olmaz diyoruz ama dinlemiyorlar. Çok zorda kalırsam kızımı yalnız buraya bırakabilirim.''* (Katılımcı 3, 50 yaşında)

Kadın Girişimcilerin Güçlenme Olgusu Çerçevesinde Kendini Gerçekleştirme Deneyimleri

Güçlenme kavramı ilk olarak üçüncü dünya feministleri ve kadın örgütleri tarafından 1970'lerde kullanılmaya başlamıştır. En basit ifadeyle güçlenme, insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol kazandıkları bir süreçle birlikte yaşadıkları toplumlarda eşit haklara sahip olarak yaşama demokratik katılımını ifade etmektedir (Rappaport, 1987:141-142). Dolayısıyla kadın girişimciliğinin kadınları güçlendirme açısından önemli olmasına rağmen, bu süreci sadece para kazanma ve kazancını kontrol etme gibi ekonomik güçlenme ile açıklamak mümkün değildir (Mungan, 2013: 39). Kadınların çalışma hayatında güçlenebilmeleri, emek piyasasının eşitsiz, cinsiyetçi ve muhafazakâr kodlarla işbirliği içerisinde olan yapısına karşı direnebilmeleri için ekonomik güçlenmenin yanı sıra bireysel, toplumsal ve kolektif olarak da

güçlenmeleri gerekmektedir (Altındal, 2016a: 1). Katılımcıların cevaplarına bakıldığında da sadece ekonomik açıdan güçlenmeden değil, psikolojik ve kolektif anlamda da güçlenmeden bahsettikleri görülmektedir. Kadın girişimci olduktan sonra kendine olan güvenini kazanan, kendini yeterli hisseden ve başarılı olduğunu düşünen bir kadın girişimci ekonomik ve psikolojik anlamda güçlendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *''Bu işi yaptığım için hiç pişman olmadım. Dediğim gibi hayatımda pek çok şey değişti. Kendime olan saygım arttı. Ekonomik olarak güçlendim. İstediğim her şeyi yapabiliyorum. Kendi kararlarımı kendim alabiliyorum. O yüzden yine olsa yine bu işi yapardım. Çalıştıkça güvenim daha çok oldu. Kendi kararlarımı kendim aldığım için daha mutlu oluyorum. Bana iyi geliyor çalışmak. Hem vakit geçiriyorum hem de kendi paramı kendim kazanıyorum.Kendi ayaklarımın üzerinde durabiliyorum.Dolayısıyla da kendime olan güvenim artıyor. Çalıştıktan sonra daha özgüvenli oldum.''* (Katılımcı 4, 35 yaşında)

Çalışmanın temel sorularından biri olan güçlenme olgusunun girişimci kadınların etkisi burada görülmektedir. 35 yaşındaki katılımcının ifadesine bakıldığında ekonomik güçlenmeyi ifade eden bireysel güçlenme ile birlikte kendi *kararlarını alabildiğini, kendi ayakları üzerinde durabildiğini* belirtmiştir. Bunun yanı sıra ''*kendime olan saygım arttı''* , *''kendime olan güvenim arttı'', ''daha özgüvenli oldum''* gibi ifadeler katılımcının psikolojik anlamda güçlendiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde başka bir katılımcı:

> *''Ben bu işe başlamadan önce de her şeyi başarabileceğimi bilemiyordum. Ama bu işle birlikte çevremdekiler de başarılı bir kadın olduğumu görmüş oldu. Bu nedenle saygı duyulan bir insan oldum. Bu da beni hayata karşı güçlendirdi. Ekonomik anlamda da kimseye hesap vermek zorunda olmamak çok güzel.''* (Katılımcı 8, 50 yaşında)

Görüldüğü üzere 50 yaşındaki katılımcı girişimci olduktan sonra kamusal alanda arkadaşları, yakın çevresi tarafından emeğinin görünür hale gelmesiyle birlikte saygı duyulan bir insan olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle katılımcının bireysel ve toplumsal anlamda güçlendiğini söylemek mümkündür. Başka bir katılımcının ise kendini gerçekleştirme sürecinde sosyal çevresinin genişlediğini ve öz saygısının güçlendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *'' Bir şeyleri ürettiğimi, işi çözdüğümü hissetmek beni tatmin ediyor. Kendime olan güvenim arttı. Onun dışında çevremde değişen çok bir şey olmadı. Ama çevremiz arttı. Arkadaş ortamımız genişledi. Evet,*

> *bu işin beni güçlendirdiğini düşünüyorum. Ben bu işi yapmaya başladığımdan beri bir şeyler başarabildiğimi gördüm. Bu benim için çok önemliydi. İşe yaradığımı gördüm.''* (Katılımcı 6, 35 yaşında)

Güçlenme deneyimlerine genel olarak bakılacak olunduğunda, katılımcıların ekonomik özgürlüğünü elde ettiği, karar alma süreçlerinde söz sahibi olduğu, kazançlarını kendi yönettiği görülmüştür. Katılımcılar yakın ilişkilerinde ve çevrelerinde kendilerine olan tavırların değişmesiyle birlikte saygı duyulan biri haline geldiklerini belirtmişlerdir. Buna bağlı olarak katılımcıların bireysel, toplumsal ve ekonomik anlamda güçlendiği söylenebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kadınların istihdama katılımını arttırma hem ulusal hem de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama bakımından kritik bir önem taşımaktadır. Başlangıçta kadınların istihdama dâhil edilmesinin nedeni devletin yapmış olduğu harcamalarda azaltma yoluna gidilmesi iken daha sonraki yıllarda tek boyutlu bir yaklaşım olmaktan uzaklaşmıştır. Kadın sorunu ekonomik yaklaşımın yanı sıra sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmaya başlanmıştır (Baydur ve Uçan, 2016: 139). Ecevit, eleştirel bir şekilde yaklaşarak Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kadınlar üzerine yapılan çalışmalarda savunulan tezin aslında kadınların ev dışında çalıştırılmasının birincil amaç olmadığına değinmiştir. Düzenlenen çalışmaların temelinde kadınların asıl işinin ev kadınlığı ve annelik olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu rollere bağlı olan tercihler ve aile içindeki ilişkileri ataerkil ilişkilerle açıklamıştır (Ecevit, 1995:119).

Bu bağlamda Türkiye'de kadın girişimciliği olgusu kadınların istihdamdaki oranını arttırmanın bir yolu olarak önemli bir yere sahiptir. Neo-liberal yaklaşımla kadın girişimciliği 1990'larda işsizliği azaltma ve 2000'lerde yoksulluğu önleme amaçlı mikro kredilerle daha çok küçük işletmelerde, kadınların kendi hesabına çalışmaya yönlendirilmesiyle desteklenmeye başlanmıştır (Altındal, 2016a:265). Günümüzde ise daha fazla önem kazanmış, kamu desteğinin yanı sıra özel kurum ve kuruluşlar tarafından da desteklenerek işlerlik kazandırılmıştır. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşları mentörlük hizmeti vermekte, bankalar kredi kolaylığı sağlamaktadır. Devlet ise ekonomik açıdan (KOSGEB) destek olmakla birlikte pek çok meslek edindirme kurslarıyla kadınlara iş sahibi olma imkânı sağlamaktadır. Çalışmanın yapılmış olduğu Balıkesir ilinde bulunan Karesi belediyesi, kadınların ücretsiz kurs almasını sağlamanın yanı sıra kurs saatleri içerisinde çocukların bakımını da üstlenmektedir. Bunun gibi imkânlarla kadınları iş hayatında aktif hale getirmek için pek çok çalışma yapılmış olsa da, yapılan çalışmalar geleneksel rollerinin dışına çıkamadığı dolayısıyla toplumsal cinsiyet bakış açısından uzak kaldığı için kadın ve erkek arasında bulunan ayrımcılık çözüme ulaşamamış, kadınların bu konuda dezavantajlı olamaya devam ettiği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak kadınlar yine geleneksel rolleri çerçevesinde çocuk bakımını, ev işlerini erkeklere göre daha sık üstlenmekte ve ait oldukları gruptaki rolleriyle bir başka alanda bulunan rolleri arasında uyum sağlayamadığı için rol çatışması yaşamaya devam etmektedir.

Kadınların ataerkil ilişkilerde toplumsal cinsiyet rollerinden kısmen sıyrılarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda güçlenmeleri büyük bir önem taşımaktadır. Katılımcıların kendini gerçekleştirme öyküleri incelendiğinde girişimcilikle birlikte iş hayatına katılan kadınların evlilik hayatında ve sosyal çevrelerinde daha güçlü hale geldikleri görülmektedir. Güçlenme yaklaşımı temel alındığında genel olarak kadın girişimcilerin kazançlarını kendi istekleri doğrultusunda değerlendirebildiklerini ifade etmeleri bu durumu destekler niteliktedir. Kredi çekerek risk alan katılımcılar olmakla birlikte kendi birikimini kullanan katılımcı sayısının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. İş yeri ile ilgili gelecek planlarında ise genel olarak mevcut durumu korumak istediklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak işletme şekillerine bakılacak olunursa 10 kadın girişimciden 9'u aile işletmesi şeklinde yapılandırılmıştır. Kadınlar piyasada küçük, orta işletme ve kobi tarzında çalışsalar dahi yine çoğunlukla eş ya da ağabey gibi yakın erkek akrabaya ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Bu durum kadınların 'korunaklı' olarak gördükleri aileye odaklandıkları, eşlerinin, kardeşlerinin, ya da diğer aile üyelerinin katkısıyla emek piyasasında daha kolay var olmaya çalıştıklarının bir göstergesi olarak okunabilir (Altındal, 2016a: 163). Bunun nedeni ise tacize uğramamak adına kendini daha güvende hissetme duygusudur. Balıkesir bir Büyükşehir olarak konumlandırılırken kafe işletmeciliği yapan kadın girişimciler tacize açık bir şekilde olduklarını hissederek ailesiyle birlikte olmayı tercih ettikleri öğrenilmiştir.

Son olarak katılımcılar kendi işinin sahibi olduktan sonra kendilerini daha özgür hissettiklerini ve kendilerine daha çok güvenmeye başladıklarını, kendini ''işe yarar'' hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kazancını kendileri yönettikleri için kimseye hesap vermek zorunda olmadıklarını belirterek kendi ayakları üzerinde durabilmenin mutluluğundan bahsetmişlerdir. Bu bağlamda girişimci olmayı tercih eden kadınların Balıkesir ilinde gerçekleştirilen bu mikro çalışmada güçlenme deneyimlerini psikolojik, ekonomik ve toplumsal boyutlarında deneyimledikleri yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularla ortaya konulmuştur. Sosyolojik perspektiften bakıldığında bu uygulamalı saha çalışması kadın girişimcilerin risk alarak emek piyasasında ilerlemeleri ve başarıya ulaşmaları alanında olumlu bir tablo ile sunduklarını söyleyebilmek mümkündür.

MÜLAKAT SORULARI

1. Adınız Soyadınız
2. Yaşınız
3. Eğitim durumunuz
4. Evli misiniz?
5. Kaç yıldır evlisiniz?
6. Eşinizin işi ve eğitim durumu nedir?
7. Çocuğunuz var mı?
8. Kaç çocuğunuz var?
9. Çocuklarınız kaç yaşında?

10. Okuyorlar mı? Okuyorlarsa günde kaç saat okulda geçiriyorlar?

11. Çocuklarınızın ihtiyaçlarını ortak mı karşılıyorsunuz?

12. Yaptığınız işten bahseder misiniz? İşi nasıl kurdunuz? Maddi anlamda destek aldığınız kuruluş ya da herhangi biri oldu mu?

13. Daha önce iş deneyiminiz var mıydı? (Ücretli çalışan / Kamu çalışanı / Aile işi vs)

14. Ne kadar zamandır bu işi yapıyorsunuz?

15. Kendi işinizin sahibi olmaya nasıl karar verdiniz?

16. Girişimci olamaya karar verdiğinizde çevrenizdekiler nasıl tepki verdi? (Eşiniz, aile üyeleri, çocuklarınız vs)

17. Aile üyeleri ve yakın çevreniz nasıl karşıladı? (destek mi oldular, engellemeye mi çalıştılar?)

18. Girişimci olma sürecinde yaşadığınız zorluklar nelerdi ve bu zorlukları aşmanızda en çok kim destek oldu?

19. İşyerinizde kaç kişiyi istihdam ediyorsunuz? Çalışanları neye göre seçiyorsunuz?(part-time, full-time, 3-4 aylık gibi)

20. Size işinizde yardımcı olan aile üyeleri var mı?

21. İşinizle ilgili kararları nasıl ve kimlerle birlikte alıyorsunuz?

22. Bir gününün nasıl geçiyor anlatır mısınız? Kaçta geliyorsunuz vs

23. Çalışıyor olmanız aile yaşamınızı nasıl etkilemektedir?

24. Çalışıyor olmanız nedeniyle ev yaşantınızda ne tür zorluklar yaşıyorsunuz, bu zorlukları nasıl aşıyor, ev içi sorumluluklarınızı yerine getirmek için hangi stratejileri izliyor, kimden nasıl destek alıyorsunuz?

25. Ev içi sorumluluklarınıza ayırdığınız süre kendi işinizin sahibi olmadan öncekiyle aynı mı?

26. Ev içi sorumluluklarda erkeklere uygun olmayan işler olduğunu düşünüyor musunuz?

27. Sizce kadının asli görevi nedir?

28. Aile ve iş yaşamınızı nasıl dengeliyorsunuz?

29. Kazancınızın kontrolü tamamen kendi elinizde mi?

30. Kazancınızı nasıl değerlendiriyorsunuz, nelere harcama yapıyorsunuz?

31. Girişimci olmanız ve kendinize ait bir geliriniz olması aile ilişkilerinizde bir değişikliğe yol açtı mı?

32. Sizce başarılı bir girişimci olmak ne demektir?

33. Çalışıyor olmanızın sizi güçlendirdiğini düşünüyor musunuz?

34. Bu işi yapmaya başlamadan önceki siz ile işi yapmaya başladıktan sonraki sizi tanımlar mısınız? Kendinizde ve çevrenizde neler değişti? Girişimci olmak sizin yaşamınızda nasıl bir fark yarattı?

35. İşinizle ilgili gelecek planlarınız nelerdir?

36. Sizce kadınlar için çalışma ortamları güvenli mi?

37. Çalışıyor olmanın kadını yıprattığını düşünüyor musunuz?

38. Girişimci olduğunuz, bu işi kurduğunuz için hiç pişman oldunuz mu? Olduysa neden?

39. Herhangi bir kadın derneğine üye misiniz? Bunu nasıl karşılıyorsunuz?

40. Balıkesir'de bulunan kadın dernekleri hakkında bilginiz var mı?

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N(2015), ‘’Türkiye’den Göç Hareketleri ve Kadın Emeği’’, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Editörler: Ahmet Makal-Gülay Toksöz, İmge Kitabevi: Ankara,ss.19-33

Acar-Savran, G. ve Tura Demiryontan, N(2008), Kadının Görünmeyen Emeği, , Yordam Kitap: İstanbul

Ağcasulu, H.(2017), ‘’Sosyal Sermaye kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* Cilt:8, Sayı:17, ss.114-129

Allen, J. (1992), Post-Industralism and Post-Fordism, Hall, S. Held., D. ve Mcgrew, T. (Ed) Modernity and Its Futures İçinde, Polity Oxford: Press: ss. 170-204

Altındal, Y. (2016a), ‘’Türkiye’de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması’’, Türkiye’de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması, Doktora Tezi:Isparta

Altındal, Y. (2016b), ‘’Türkiye’de Kadın Girişimciliğin Serüveni: Başarı Mümkün mü?’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:21, Sayı:4, ss:1361-1377

Altındal, Y.(2017a), ‘’Kir’in Muhatabı: Kadın Kat Görevlilerin Hayata Tutunma Dinamikleri’’, *Çalışma Hayatında Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Sempozyumu,* Bursa

Altındal, Y.(2017b), ‘’Kalkınma Planlarında Kadın İstihdamını Yeniden Okumak’’, *Kültürel Miras ve Kadın* Sempozyumu, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın

Altındal, Y.(2017c), ‘’Mış Gibi Politikalarla Kamusalda Görünmezliği ‘Korunan’ Sessiz Yığınlar: Kadınlar’’, *Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu: Ankara

Altun, D.(2016), ‘’Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Politikası: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme’’ ,Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri, Nika Yayınevi: Ankara, ss.183-208

Aşkın A. , Nehir S. , Vural S. Ö. (2011) , ‘’Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi’’, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* cilt:6, ss:55-72

Aykut, E.(2006),’’ Ücretli Ev Emeği ve Kadınların Sınıfı’’, Ücretli Ev Emeği ve Kadınların Sınıfı Kadın Çalışmaları Dergisi, I (3),ss. 102-109

Bayraktar, C. (2012), ‘’Keynes ve Refah Devleti’’ , *Sosyal Bilimler Dergisi,* cilt:10, sayı:2

Berger P.L. , Luckmann T. (2018), Gerçekliğin Sosyal İnşası, Çev:Vefa Saygın Öğütle, Atıf Yayınları

Bilton T.,Bonnett K.,Tones P.,Lawson T.,Skinner D.,Stanwort M., Webster A. (2008), ‘’Sosyoloji’’, Çev:Kemal İnal, Siyasal Kitabevi:Ankara

Çelebi, N. ve Sallan, S., (1997), Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri ve Örgütlerinde Kadın Girişimciler, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Çeliköz, S(2017), Türkiye'de Kadın Girişimciliğin Gelişiminde Devlet Destekleri Girişimcilik Eğitimi Alan Kadın Girişimcilerin Analizi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul

Çiffiliz,G.(2018), ''Cinsiyet Kimliğinin Oluşumu, Cinsel Yönelim Ve Queer Kuram Tartışmaları'',Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Lisans Yayıncılık: İstanbul, ss.87-105

Çolak Ö. F., Kılıç C. (2001) , Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı: Şanlıurfa Örneği, TİSK Yayınları:Ankara

Çotuk, M. (2014), Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Kurulan Kalkınma Ajansları ve Kadın İstihdamının Rolü, Sosyla Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi:2014

Çotuk, M.(2014), Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Kurulan Kalkınma Ajansları Ve Kadın İstihdamının Rolü, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi:İstanbul

Demirtaş Ö. , Karaca M. , Biçkes M. (2017), ''Başarılı Girişimcilein Perde Arkasındaki Güçler'' , Eğitim Yayınevi:Konya

Doğan Günday, P.(2011), ''Ekonomik Kalkınmada Kadın'ın Önemi ve Katkısı'', Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi:İzmir

Dökmen, Z.Y. (2009), Toplumsal Cinsiyet, Remzi Kitabevi:

Ecevit, Y., (1995), Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Şirin Tekeli (Der.) İletişim Yayınları, 3.Baskı, ss.117-128.

Ecevit, Y. (2015),''Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak'', Geçmişten Günümüze Kadın Emeği, Derl: Ahmet Makal- Gülay Toksöz, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara, ss.185-221

Esen, Ş.(2006), Kadın Girişimcilik Ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Konya

Eştürk, Ö(2006), '' TÜRKİYE'DE LİBERALİZM: 1983 - 1989 TURGUT ÖZAL DÖNEMİ ÖRNEĞİ'', Mustafa Kemal Üniveristesi, Sosyla Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi:Hatay

Fındık, G.(2015), Girişimcilik Kültürü Ve İşletmelerde İç Girişimcilik Olgusu: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul

Giddens, A. (2008). Sosyoloji. Kırmızı Yayınları, 2008, İstanbul

Hooks, B.(2016), Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika, Derl: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, bgst Yayınları: İstanbul

Kandiyoti, D.(1995), ''Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar'', 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Derl: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları:İstanbul,ss.367-382

Karaca, A.(2007), Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi:Konya

KEFEK Platformu (2013), Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması Ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları: Ankara

Koray, M.(2005), Sosyal Politika, İmge Kitabevi :Ankara

Kovancı, O.(2002), ‘’Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngizliz yoksulluk Yasaları’’

Makal, A. (2001) Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/471/5419.pdf Erişim Tarihi: 08.04.2015

Makal, A. (2015),’’Türkiye’de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri :1920-1960’’ , Geçmişten Günümüze Kadın Emeği, Derl: Ahmet Makal- Gülay Toksöz, İmge Kitabevi: Ankara, ss.35-97

Marshall, G(2009), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınbay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara

Mungan, S.(2013), Kadın Girişimcilik Değerleri İle Kadın Girişimcilik Algısı Arasındaki İlişkide Girişimcilik Eğitimlerinin Rolü, Marmara Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul

Örümcü, A.N (2015), Girişimci Kadınların Başarı Ve Güçlenme Öykülerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Batı Akdeniz Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Isparta

Özyılmaz, A. M.(2016), ‘’Türkiye'de Kadın Girişimciliği Ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma’’, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Tarsus/Mersin

Pelizzon, S.M. (2009), Kadının Konumu Nasıl Değişti :Feodalizmden Kapitalizme, Çev: Cem Somel, İhsan Ercan Sad, İmge Kitabevi

Rappaport, J. (1987). Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology. American Journal of Community Psychology, VoL 15, No. 2, 1987.

Rowlands, J., (1997)., Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras. Oxfam Print Unit, UK.

Saklı, A.R.(2007), ‘’Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm’’, http://ses.org.tr/wp-content/uploads/fordizmpostfordizm.pdf

Sallan Gül, S. (2005), “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması”, (2005) Amme İdaresi Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, Mart 2005, ss. 25-43

Sallan Gül S. , Altındal Y. (2016), ‘’Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüvesi: Başarı Mümkün mü?’’ , *Süleyman Demirel Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.21 ,S.4 , ss 1361-1377

Sallan Gül S. , Altındal Y. (2018), ‘’Toplumsal Cinsiyet, Siyaset ve İktidar İlişkisi’’, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi,* Lisans Yayıncılık: İstanbul

Sallan Gül S. , Altındal Y.(2018), ‘’Toplumsal Cinsiyet, Siyaset ve İktidar İlişkisi’’ , *Toplumsal Cinsiyet sosyolojisi,* Editörler: Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya, Lisans Yayıncılık: İstanbul

Slattery, M(2003), Sosyolojide Temel Fikirler, Editör:Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık: İstanbul

Soysal, A., (2010), “Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65,1.

Sancar,S(2011), ‘’ Türkiye'de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler’’, Birkaç Arpa Boyu 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar , Derl:Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul, ss.61-11 Toksöz, G.(2012), Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları: İstanbul

Steawart, F., (1992), “Can Adjustment Programmes Incorparate the Interests of Women?” Women and Adjustment Policies in The Third World içinde, Der: H. Afshar, C. Dennis, Macmillan, Hong Kong

Şahin, E., (2006), “Kadın Girişimcilik Ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama,”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Şekerler,H.(2006), Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar Ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Kütahya

Tahtalı, F.A(2018), Türkiye’de Kadın Girişimciliği Ve Malatya Kentsel Alanda Kadın Girişimciler Üzerine Bir Araştırma, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi: Malatya

Tekayaklı, Y., (2004), “Kırgızistan’ın Potansiyel Girişimci Profilindeki Kültürel Farklılığın Girişimcilik Eğilimlerine Etkisi ve Bir Ampirik Çalışma”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Bişkek

Toksöz, G.(2011), Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları: İstanbul

Toksöz, G(2015), ‘’Kalkınmada Farklı Yörüngeler’’, Geçmişten Günümüze Kadın Emeği, Derl: Ahmet Makal- Gülay Toksöz, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara, ss.143-168

Toprak, Z.(1995), İttihat-Terakki ve Devletçilik, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul

Yetim, N. (2002). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2002_2_8.pdf , Erişim Tarihi: 05.10.2019

https://www.tukd.org.tr/?page_id=410 ,son erişim tarihi: 08.10.2019

THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL LITERACY LEVELS AND SOCIAL MEDIA USE PURPOSES OF PROSPECTIVE TEACHERS WHO ATTEND PEDAGOGICAL FORMATION TRAINING

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ İLE SOSYAL MEDYA KULLANIM AMAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ile sosyal medya kullanım amaçları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla yürütülen çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve sosyal medya kullanım amaçları belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada ise bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemeye dönük gerekli istatistiksel analizler yapılmıştır. Ayrıca, dijital okuryazarlık düzeyleri ve sosyal medya kullanım amaçları yaş cinsiyet ve bölüm değişkenleri açısından da incelenmiştir. İlişkisel tarama modeline göre desenlenen çalışma, 136'sı kadın, 36'sı ise erkek olmak üzere farklı bölümlerde okuyup Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimi alan toplam 172 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Çalışmanın verileri; *Dijital Okuryazarlık Ölçeği* ve *Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçları Ölçeği* kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz ve korelasyon analizi yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ile sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanım düzeyleri arasında orta düzeye pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r=0.288$; $p<0.05$). Bunun yanında öğretmen adaylarının sosyal medyayı en çok iletişim ve etkileşim amaçlı olarak kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bölüm, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin de istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte dijital okuryazarlık düzeyleri ve sosyal medya kullanım amaçları üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital okuryazarlık, Öğretmen adayları, Sosyal Ağlar

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the relationship between prospective teachers who attend pedagogical formation training, digital literacy levels and social media use purposes. For this purpose, the study consists of two stages. In the first stage, it was tried to determine the prospective teachers' digital literacy levels and aims of using social media. In the second stage, necessary statistical analyzes were performed to determine the correlation between these two variables. Additionally, in this study was examined digital literacy level and social media use purposes in terms of age, gender and department. This correlational research study was implemented on the 172 prospective teachers who attend pedagogical formation training

at Ordu University during the fall semester in 2019-2020. Participants were 36 male and 136 female students from various departments. Data were collected with, *Digital Literacy Scale (DLS)* and *Social Networking Sites Usage Scale (SNSUS)*. Descriptive analysis and correlational analysis were performed to analyze the data. The results of this study indicated that there is a moderate level positive relationship between prospective teachers' digital literacy levels and the educational use of SNSs ($r=0.288$; $p<0.05$). The results also showed that prospective teachers use social media mostly for social interactions. It is also found that gender is a predictive variable in using social media for different purposes. Moreover, departments an ages of the participants and the frequency of social media use are variables that cause differentiation in social media usage purposes and digital literacy level.
Keywords: Digital Literacy, Prospective Teachers, Social networks

INTRODUCTION

Together with the dramatic social transition to the information society, current information and communication technologies (ICTs), such as the Internet and/or mobile phones, surround entire lives particularly of young people (Prensky, 2001). Therefore, digital literacy has recently become a very important and necessary skill area being a digital citizen who is aware of how they use digital technologies to interact with the world around them (Altinay Gazi, 2016; Simsek & Simsek, 2013). Namely, many skills such as reaching, interpreting, understanding, checking, reconstructing, and sharing information obtained from digital platforms have become main liabilities of citizens for a democratic society (Christ & Potter, 1998). It is very important to adapt to the globalizing world and to develop digital literacy skills within the current society for personal and professional development in all levels of education (Meyers et al, 2013). Hague, and Payton, (2011) argued that to foster digital literacy skills, students should be given the opportunity to utilize a wide range of digital technologies creatively and critically in collaborative environments.

On the other hand, *Social Network Sites* (SNSs) are also among the latest digital communication tools that provide an online platform for people to create a public or private profile and share their experiences, likings or activities through visual or written messages and become members of groups (Boyd & Ellison, 2008). Most teens and young adults use SNSs, such as Facebook, Myspace, YouTube, Weblogs, Xanga, Friendster, Orkut, Bebo and Wiki, to recognize and communicate with others (Kayri & Cakir, 2010). According to the statistical data of the study conducted for the '*Pew Internet and American Life Project'*, approximately 93% of 18-29 years old young adults reported going online, with 72% them being active on at least one SNSs in 2009 (Lenhart, Purcell, Smith, & Zickuhr, 2010). These technological capabilities have rapidly transformed not only the communication manner among people but also the mediation of teaching and learning environments (Havick, 2000). Ekoç (2014), argued that communication by social media provides opportunities for learners to exchange information and engage in negotiation of meaning.

It makes sense to assume that the more digitally literate in-service or pre-service teachers are, the more they'll employ these skills in the classroom, which will in turn foster a strong sense of digital citizenship in our students (Winn, 2012). However, first of all, teachers and prospective teachers should be aware of the potential of SNSs in education. At this point, it is important to determine their awareness of SNSs communication behaviors. Additionally, the determination of the relationship between teachers' and/or prospective teachers' SNSs using purposes and digital literacy levels will make an important contribution to the literature. In this context, the aim of this study is to determine the relationship between prospective teachers' who attend pedagogical formation training, digital literacy levels and SNSs use purposes.

METHOD

The study was designed using a correlational research model. A correlational model aims to define the presence and/or degree of a large number of variables between two or more variables and assess non-causal relationship (i.e., the correlation) without manipulating independent variables. The strength of a correlation between quantitative variables is typically measured using a statistic called Pearson's Correlation Coefficient (Buyukozturk et al, 2009).

Participants

Both steps of the study were carried out with prospective teachers who attend pedagogical formation training, from different departments in a state university located in an eastern black sea province of Turkey. Demographic characteristics of the participants were presented in Table 1. Participants were selected by convenience sampling technique. This non-probability types of sampling technique simply implies that it was conveniently available (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012).

Table 1. Demographic characteristics of the participants

		f	**%**
Gender	Female	136	79,2
	Male	36	20,8
Age	20-22	89	51,7
	23-25	71	41,3
	26-..	12	7
Department	Turkish Literacy	30	17,4
	History	34	19,8
	Sociology	22	12,8
	Englısh Philology	18	10,5
	Fine arts	31	18,0
	Naturel Science	28	16,3
	Mathematics and Engineering	9	5,2

Total		172	100

Data Collection Tools

Data were collected through using *Digital Literacy Scale (DLS)* and *Social Network Sites Usage Scale (SNSUS)*. The scales were administered by the researcher. During the administration of the scales, the participants were informed generally about scales, about the aim of the study and voluntarily participation of the prospective teachers.

1. Digital Literacy Scale (DLS), developed originally by Ng (2012) and adapted into Turkish language by Üstündağ, Güneş and Bahçıvan, (2017). Üstündağ et al, (2017) implemented an explanatory factor analysis with 979 pre-service teachers from 13 state universities. The scale consisted of 10 items in a 5-point Likert-type scale. They also calculated the Cronbach's alpha value as .86. For this study, the reliability coefficient of the scale was calculated as 0.70.

2. Social Network Sites Usage Scale (SNSUS) a 5-point Likert scale measure with 14 items developed by Karal and Kokoç, (2010). The scale has three factors assessing the purposes for which respondents use social networks: social interaction (8 items), educational purposes (3 items) and acquaintance (3 items). They calculated the Cronbach's alpha value for the whole scale as .83. For this study, the reliability coefficient of the whole scale was calculated as 0.72.

FINDINGS

Prospective Teachers' Digital Literacy Levels

The findings related to prospective teachers' digital literacy levels are given in Table 2.

Table 2. Descriptive statistics for prospective teachers' digital literacy levels

Digital Literacy Levels		**f**	**x̄**	**sd**
Gender	Female	136	3,639	,588
	Male	36	3,772	,605
Age	20-22	89	3,688	,509
	23-25	71	3,602	,672
	26-..	12	3,883	,650
Department	Turkish Literacy	30	3,540	,609
	History	34	3,923	,476
	Sociology	22	3,504	,472
	Englısh Philology	18	3,622	,787
	Fine arts	31	3,712	,515
	Naturel Science	28	3,639	,611
	Mathematics and Engineering	9	3,533	,782
Total		172	3,666	,592

When Table 2 is examined, it is seen that prospective teachers' digital literacy levels are at ($\bar{x}$=3.666, sd=.592) "moderate" level in general. In terms of gender, ages and departments variables, participants' digital literacy levels are also "moderate" level. When prospective teachers' digital literacy level are concerned, it is observed that while the highest mean score was found in department of History ($\bar{x}$=3.923, sd=.476), the lowest mean score was in department of Sociology ($\bar{x}$=3.504, sd=.472).

Prospective Teachers' Social Media Use Purposes

The findings related to prospective teachers' social media use purposes are given in Table 3.

Table 3. Descriptive statistics for prospective teachers' social media use purposes

		For Whole Scale			**Sub-dimensions**					
					Social interaction		**Acquaintance**		**Educational purposes**	
		f	**$\bar{x}$**	**sd**	**$\bar{x}$**	**sd**	**$\bar{x}$**	**sd**	**$\bar{x}$**	**sd**
Gender	Female	136	3,479	,605	3,777	,628	2,463	,984	3,399	,807
	Male	36	3,273	,694	3,458	,748	2,666	,946	3,259	,836
Age	20-22	89	3,391	,638	3,693	,635	2,393	,908	3,277	,824
	23-25	71	3,512	,626	3,769	,687	2,619	1,048	3,483	,7944
	26-..	12	3,321	,566	3,489	,760	2,666	1,024	3,388	,8144
Department	Turkish Literacy	30	3,447	,529	3,716	,606	2,455	,859	3,355	,688
	History	34	3,462	,762	3,727	,774	2,323	1,042	3,549	,820
	Sociology	22	3,350	,372	3,721	,353	2,257	,809	3,181	,614
	Englısh Philology	18	3,758	,506	4,125	4,125	3,055	3,055	3,703	3,703
	Fine arts	31	3,453	,720	3,625	,758	2,741	1,060	3,451	,904
	Naturel Science	28	3,441	,559	3,687	,607	2,428	1,005	3,380	,658
	Mathematics and Engineering	9	2,793	,631	3,138	,732	2,296	1,135	2,222	,957
Total		**172**	**3,436**	**,628**	**3,710**	**,665**	**2,505**	**,977**	**3,370**	**,812**

When the mean and standard deviation scores related to prospective teachers' social media use purposes are examined, as in Table 3, in general, teachers' job belonging perceptions were at (=3,436, sd=,628) "moderate" level.

The Relationship between Digital Literacy Levels and Social Media Use Purposes

The findings related to the relationship between digital literacy levels and social media use purposes are presented in Table 4.

Table 4. Relationship between digital literacy levels and sub dimensions of social media use purposes

	Social Media Use Purposes		
Correlation Analysis	Social interaction	Acquaintance	Educational purposes
Digital Literacy	**,194***	**,200***	**,288***

P<0.05*

Analyzing the Table 4, it can be seen that there is a moderate level positive relationship between teachers' digital literacy levels and sub-dimensions of social media use purposes (r=,194; ,200; ,288 p<0.05). Additionally, as can be seen in the table 4, the highest positive relationship is between digital literacy levels and the sub-dimension of using social media for educational purposes.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Thanks to the opportunities provided by digital technologies such as SNSs, teachers and students communicate comfortably, confidently and flexibly with each other without the restrictions of time and space (Hung et al., 2010). In this study, it was aimed to determine the relationship between digital literacy level and SNSs use purposes of prospective teachers. Result indicated that, SNSs can be used to create digital learning communities and keep teachers and students connected in and out of the school. So, educational researchers realized that SNSs have a significant potential (Gerlich, Browning, & Westermann, 2010) and they have focused their attention on the relationship between students' social media usage and their performance or how they can engage or motivate the students to use SNSs for educational purposes (English & Duncan-Howell, 2008; Genç, 2010; Kayrı & Çakır, 2010). For example, Ekoç (2014), evaluated the using of social media for educational purposes as an attempt to communicate with students outside of school territory. And she argued that students' feeling of motivation can rise if they continually receive support or help in an online community. McCarthy (2012), have worked with postgraduate and undergraduate students over one semester, and reported the positive effects of Facebook use for e-mentoring between the collaborating institutions. Many researchers also found that the attitude of the students towards educational use of social networks were quite high (Tutgun-Ünal & Köroğlu, 2013; Genç, 2010) or moderate (Kayrı & Çakır, 2010).

The data obtained from study have also revealed the need to develop practice courses for prospective teachers to have more deep understanding on digital citizenship. To use digital technologies and the internet efficiently in our life, it's imperative to understand all the foundations of digital literacy. Based on this finding, it could be deduced that pre-service science teachers frequently use SNSs in their daily lives and they transfer this habit into educational settings. SNSs, such as Facebook, which is one of the latest communication technologies, are quite popular also among the students, so such tools have a great potential to

be used as an educational communication and collaboration means between teachers and learners (Roblyer, McDaniel, Webb, Herman & Witty, 2010).

The results of the scale also showed that prospective teachers frequently use SNSs related to their respective fields and for sharing purposes, but they use them sometimes to access information and for communication purposes. Similarly, Tutgun-Unal and Köroğlu (2013) analyzed prospective teachers' intended usage of SNSs and the level of adoption of social networks. They found that prospective teachers rate of educational use of social networks is quite high. Also Kayrı and Çakır (2010) studied the attitudes of the students towards educational use of Facebook and found that their views were heterogeneous. They suggested that SNSs could be used to provide continuity in lifelong learning. Accordingly, Mazman and Koçak-Usluel (2010) reported that 50% of educational usage of Facebook could be explained by other functions along with the adoption processes of Facebook and also Facebook adoption processes could explain 86% of all other functions. Correspondingly, according to the Yaman and Yaman (2014), most of the scholars who are attending the School of Physical Education and Sports think that social network websites can be used by university students for educational purposes effectively.

REFERENCES

Altınay Gazi, Z. (2016). Internalization of Digital Citizenship for the Future of All Levels of Education. *Education and Science, 41*(186), 137-148.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., and Demirel, F., (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi, Ankara.

Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13*, 210–230.

Christ, W. G. & Potter, W. J. (1998). Media literacy, media education, and the academy. Journal of Communication, 48, 5-15.

Ekoç, A. (2014). Facebook groups as s supporting tool for language classrooms. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE, 15*(3), 18-26.

English, R., & Duncan-Howell, J. (2008). Facebook goes to college: Using social networking tools to support students undertaking teaching practicum. *Journal of Online Learning and Teaching, 4*, 596–601.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). How to design and evaluate research in education (8th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

Genç, Z. (2010). Web 2.0 yeniliklerinin eğitimde kullanımı: Bir Facebook eğitim uygulama örneği. *Akademik Bilişim'10-XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 10-12 Şubat, 237-242.

Gerlich, R. N., Browning, L., & Westermann, L. (2010). The social media affinity scale: Implications for education. *Contemporary Issues in Education Research, 3*(11), 35-41.

Hague, C. & Payton, S. (2011). Digital literacy across the curriculum. *Curriculum & Leadership Journal, 9*(10). Retrieved from http://www.curriculum.edu.au/ leader/digital_literacy_across_the_curriculum,33211.html?issueID=12380.

Havick, J. (2000). The Impact of the Internet on a Television-Based Society. *Technology in Society 22*, 273-287.

Hew, K. F. (2011). Students' and teachers' use of Facebook. *Computers in Human Behavior, 27*(2), 662–676.

Hung, M., Chou, C., Chen, C. & Own, Z. (2010). Learner readiness for online learning: Scale development and student perceptions, *Computers & Education, 55*, 1080–1090.

Karal, H. & Kokoç, M. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education 1*(3), 251-263.

Kayri, M. & Çakır, Ö. (2010). An applied study on educational use of Facebook as a Web 2.0 tool: The sample lesson of computer networks and communication. *International Journal of Computer Science & Information Technology, 2*(4), 48-58.

Lenhart, A., Purcell, L., Smith, A., & Zickuhr, K. (2010). Social media and young adults. Pew Internet and American Life Project. Retrieved June 20, 2014, from http://www.pewinternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults. aspx.

Mazman, S. G., Koçak Usluel, Y., (2010). Modeling educational usage of Facebook, *Computers & Education, 55*(2).444 -553.

McCarthy, J. (2012). International design collaboration and mentoring for tertiary students through Facebook. *Australasian Journal of Educational Technology 2012, 28*(5), 755-775.

Meyers, E. M., Erickson, I., & Small, R. V. (2013). Digital literacy and informal learning environments: An introduction. *Learning, Media and Technology, 38*(4), 355-367. doi:10.1080/17439884.2013.783597

Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education, 59*(3), 1065-1078.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon, 9*(5), 1-6.

Roblyer, M.D., McDaniel, M., Webb, M., Herman, J., & Witty, J.V. (2010). Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites. *Internet and Higher Education, 13,* 134-140.

Simsek, E. & Simsek, A, (2013). New Literacies for Digital Citizenship. *Contemporary Educatıonal Technology, 4*(2), 126-137 126.

Tutgun Ünal, A., & Köroğlu, O. (2013). A comparative study of social network usage and adoption among Turkish prospective teachers. *Mevlana International Journal of Education*, 3(4), 24-42.

Üstündağ, M. T., Güneş, E. & Bahçivan, E. (2017). Turkish Adaptation of Digital Literacy Scale and Investigating Pre-service Science Teachers' Digital Literacy. *Journal of Education and Future,12*, 19-29.

Winn, Matthew R. (2012). Promote Digital Citizenship through School-Based Social Networking. *Learning & Leading with Technology*, 10-13. Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ954323.pdf.

Yaman, M., & Yaman, Ç. (2014). The use of social network sites by prospective physical education and sports teachers (Gazi University sample*). The Turkish Online Journal of Educational Technology*, *13*(1), 223-231.

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİMDE SOSYAL MEDYA KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING VIEWS OF PROSPECTIVE TEACHERS WHO ATTEND PEDAGOGICAL FORMATION TRAINING ON USING SOCIAL MEDIA IN EDUCATION

Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Betimsel tarama modeline göre yürütülen bu çalışmada, pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğrenim ve öğretim süreçlerinde sosyal medya kullanımına ilişkin farkındalık düzeylerinin; bölüm, cinsiyet ve yaş değişkenleri bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimi alan, 136'sı kadın 36'sı erkek olmak üzere toplam 172 öğretmen adayı amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcı öğretmen adaylarının görüşleri, beşli likert tipi 18 maddeden oluşan '*Sosyal Medyanın Öğrenim ve Öğretim Süreçlerine Etkisi Ölçeği'* kullanılarak toplanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının sosyal medyanın öğrenim ve öğretim süreçlerinde kullanım potansiyeline ilişkin farkındalıklarının orta düzeyde ($\bar{x}$=3.54) olduğunu ortaya koymuştur. Cinsiyet, bölüm ve yaş değişkenleri bakımından ise puan ortalamaları arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen bu farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Diğer taraftan öğretmen adaylarının yaşları arttıkça sosyal medyayı öğrenim ve öğretim süreçlerinde kullanım düzeylerinin de artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet değişkeni bakımından kadın öğretmen adaylarının puan ortalamasının daha yüksek olduğu ($\bar{x}_{kadın}$=3.57; $\bar{x}_{erkek}$=3.41), bölüm değişkeni bakımından ise en yüksek puan ortalamasının Tarih bölümü öğrencilerinin ($\bar{x}$=3.68), en düşük puan ortalamanın ise Matematik ve Mühendislik öğrencilerinin ($\bar{x}$=3.27) olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Eğitimi, Pedagojik formasyon Programı, Sosyal Medya

ABSTRACT

In this study which was conducted with descriptive survey model, was aimed to examine the views of prospective teachers on using social media in learning and teaching processes in terms of gender, age and department. For this purpose, 136 female and 36 male prospective teachers' who attend pedagogical formation training were selected by purposeful sampling method and included in the study at Ordu University, Faculty of Education in the first semester of 2019-2020 educational year. The views of participants were collected by '*The Effect of Social Media on Learning and Teaching Processes Scale'* consisting of five-point Likert type 18 items. Findings of the study revealed that prospective teachers' perception level was moderate ($\bar{x}$=3.54). Although there were some differences between the mean scores in terms of gender, department and age variables, these differences were not statistically

significant. On the other hand, as the age of prospective teachers increased, the level of use of social media in learning and teaching processes increased. Additionally, in terms of gender; female prospective teachers' mean score was higher ($\bar{x}_{female}$=3.57; $\bar{x}_{male}$=3.41), and also in terms of department, the highest mean score belongs to the History students ($\bar{x}$ = 3.68), the lowest mean score belongs to the Mathematics and Engineering students ($\bar{x}$ = 3.27).
Keywords: Teacher education, Pedagogical formation training, Social media

GİRİŞ

Sosyal medya, bireyler arası iletişim ve etkileşim kanallarını zenginleştiren, insanların çeşitli amaçlarla bir araya gelerek topluluklar oluşturmalarını, birbirleriyle paylaşımlar yapmalarını ve çeşitli etkinlikler organize etmelerini sağlayan web araçları olarak tanımlanmaktadır (Kietzmann, Hermkens, McCarthy, & Silvestre, 2011). Dolayısıyla, günümüz bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu en önemli araçlarından olan sosyal medya; internet ağları üzerinden çoklu ortam uygulamaları ve etkileşimli yayıncılık gibi içeriklerin iletilebildiği, devasa boyutta ses, görüntü ve metin gibi dokümanları çeşitli yollarla birleştirerek sunma yetisine sahip dijital platformlardır (Toğay, Akdur, Yetişken ve Bilici, 2019).

Web 2. teknolojileri kullanılarak tasarlanan bu platformlarda kullanıcılar kendi kültür kodlarını oluşturmakta ve özgür bir alanda kendilerini ifade etme şansına sahip olmaktadır. Bu doğrultuda sosyal medya bireylere; gündemi takip etme, gündemle ilgili fikir beyan etme ve hatta önemli bulduğu bir konuda gündem oluşturma gücünü vermektedir (Hwang & Kim, 2015; Ulu ve Baş, 2019). İlk başta, kişisel bilgi, video ve fotoğraf gibi içeriklerin paylaşımı yoluyla sosyalleşmeye yeni bir boyut katan Facebook, Twitter, Instagram, MySpace, Friendster, Flickr ve Youtube gibi dijital platformlar, bilgiye hızlı, kolay ve ucuz yoldan erişim sağladığı için zamanla meslekî amaçlar doğrultusunda da kullanılmaya başlanmıştır (Kilis, Rappy & Gülbahar, 2014). Kamiloğlu ve Yurttaş (2014), toplumsal, siyasal ve sosyal alanda etkinliği her geçen gün artan bu yeni medya platformunun, bilgi edinmede önemli bir araç olduğunu ve dolayısıyla dinamiklerinin iyi analiz edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Sosyal medyanın bilgi edinmede kullanımı tartışmalı bir konu olsa da (Acun, Yücel, Belenkuyu, & Keleş, 2017), kullanıcılarının önemli ölçüde öğretmen ve öğrencilerden oluştuğu düşünüldüğünde, öğrenme ve öğretme süreçlerini geliştirebilecek ciddi bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir (İşman ve Hamutoğlu, 2013; Lim, Agostinho, Harper, & Chicharo, 2014; Özmen, Aküzüm, Sünkür, Baysal, 2011). Örneğin Yaros, (2012) sosyal medya platformlarının geleneksel yüz yüze eğitim sistemindeki zaman ve mekân kısıtlamasını ortadan kaldırarak öğrenci-öğretmen etkileşimini artırdığını vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, bu dijital platformların, sosyal öğrenmeye ilişkin fırsatları çeşitlendirdiği (Friesen & Lowe, 2011), sağladığı zengin içerik sayesinde farklı bilişsel süreç, deneyim ve öğrenme sitillerini desteklediği (Tess, 2013) ve bu açıdan da eğitimde bireysel farklılıkların dikkate alınması noktasında önemli bir işlev gördüğü söylenebilir (Kışla ve Karaoğlan, 2011).

Yapılan birçok çalışmada da sosyal medya platformlarının öğrencilerin çeşitli konu veya problemlere ilişkin sorular sorarak tartışmalarına, çalışma grupları oluşturarak ders içeriğine dair kaynak paylaşımı yapmalarına imkân tanıdığı; böylece öğrencilerin iletişim kanallarını zenginleştirerek esnek ve katılımcı bir ortamda öğrenmelerini artırdığı, okula ve derse ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir (Ajjan & Harsthone, 2008; Yuen & Yuen, 2008).

Gerekçe ve Amaç

Yukarıda da vurgulandığı üzere, öğrenciler ve öğretmenler tarafından yoğun bir şekilde kullanılan sosyal medya araçlarına ilişkin genç bireylerin kullanım alışkanlıklarının araştırılması oldukça önemlidir. Söz konusu dijital platformların öğrenim ve öğretim süreçlerini geliştirme ve zenginleştirme noktasında sahip olduğu ciddi potansiyel ve gerek ülkemizde, gerekse uluslararası literatürde bu konudaki araştırmaların giderek arttığı dikkate alındığında, söz konusu dijital platformların eğitimde kullanımına ilişkin öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri önemli hale gelmiştir. Zira yukarıda da özetlendiği üzere, sosyal medyanın eğitimde kullanım potansiyeline ilişkin çok sayıda olumlu sonuç rapor edilmiş olsa da önemli olan asıl uygulayıcı grup olan öğretmen ve öğretmen adaylarının bu potansiyele ilişkin bakış açısı ve farkındalık düzeyleridir. Bu noktada atılması gereken adımlar ise, öğretmen ve/veya öğretmen adaylarının eğitimde sosyal medya kullanımına ilişkin bakış açılarının belirlenmesi ve bu çerçevede eksik ya da hatalı inanışların belirlenip, mevcut potansiyeli kullanma konusundaki farkındalıklarının yükseltilmesidir. Bu çerçevede yapılacak ilk iş ise öğretmen ve/veya öğretmen adaylarının, öğrenim ve öğretim süreçlerinde sosyal medya aygıtlarının kullanımına ilişkin bakış açılarının belirlenmesidir. Yukarıdaki açıklamalar ışığında bu araştırmanın amacı; öğretmen adaylarının öğrenim ve öğretim süreçlerinde sosyal medya kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemek olarak ifade edilebilir.

YÖNTEM

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda yürütülen bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (Karasar, 2009: 77) tarama modellerini şu şekilde tanımlamaktadır: '*Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez*'.

Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklem grubunu, Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2019-2020 öğretim yılında pedagojik formasyon eğitimi alan, 136'sı kadın 36'sı erkek olmak üzere toplam 172 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Örneklem grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme

yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Bu örnekleme türünde araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu belirlemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada da araştırmacı erişimi bakımından yakın ve erişilebilir bir durum seçmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Öğretmen Adaylarının Demografik Özellikleri

		f	**%**
Cinsiyet	Kadın	136	79.2
	Erkek	36	20.8
Yaş	20-22	89	51.7
	23-25	71	41.3
	26-..	12	7
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı	30	17.4
	Tarih	34	19.8
	Sosyoloji	22	12.8
	İngiliz Dili ve Edebiyatı	18	10.5
	Güzel Sanatlar	31	18.0
	Fen Bilimleri	28	16.3
	Matematik ve Mühendislik	9	5.2
Toplam		**172**	**100**

Veri Toplama Aracı

Çalışma veri toplama aracı olarak, 5'li likert tipi 18 maddeden oluşan '*Sosyal Medyanın Öğrenim ve Öğretim Süreçlerine Etkisi Ölçeği (SMÖÖSEÖ)'* kullanılmıştır. *SMÖÖSEÖ* Yaylak (2017) tarafından Onyebuchi (2009)'nin öğrenme-öğretme süreçlerinde sosyal medyanın etkisini belirlemeye yönelik ölçeği referans alınarak geliştirilmiştir. Üç alt faktörden (*Eğitime Yarar, Kullanım Kolaylığı ve Topluluk Kimliği)* oluşan ölçeğin, Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı Yaylak (2017) tarafından 0.907 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0.78 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmen adaylarının sosyal medyayı eğitim süreçlerinde kullanım durumlarının çeşitli değişkenlere (yaş, cinsiyet ve bölüm) göre değişip değişmediğine yönelik bulgular yer almaktadır.

Yaş

Öğretmen adaylarının sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanım durumlarının yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Uygulama yapılmadan

önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Yaşa Göre Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanım Durumları ANOVA testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**ANOVA Testi Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
SMÖÖSEÖ	**20-22**	89	3.509	.569	**G. Arası**	1.260	2	.630	**1.737**	**.179**
	23-25	71	3.526	.656	**G. içi**	61.279	169	.363		
	26 ve Ü.	12	3.851	.483	**Toplam**	62.539	171			
	Toplam	172	3.540	.604						

Tablo 2'de görüleceği üzere, *SMÖÖSEÖ* ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonucuna göre, yaş gruplarının ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (F=1.737; p>.05).

2. Cinsiyet

Öğretmen adaylarının sosyal medyayı öğrenme ve öğretme süreçlerinde kullanım durumlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisiz örneklemler için t-testi (Independent sample t-test) yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Uygulama yapılmadan önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te görüleceği üzere, *SMÖÖSEÖ* ölçeğinden elde edilen aritmetik ortalamaların cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ilişkisiz örneklemler t-testi sonucuna göre, cinsiyet değişkeni bakımından puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (t=1.352; p>.05).

Tablo 3: Cinsiyete Göre Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanım Durumları t-testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**t-testi Sonuçları**		
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
SMÖÖSEÖ	**Kadın**	136	3.57270	.605	170	1.352	.178
	Erkek	36	3.41983	.596	55.633	1.364	.178
	Toplam	172	3.540	.604			

3. Bölüm

Son olarak, öğretmen adaylarının sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanım durumlarının öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) yapılmıştır. Uygulama yapılmadan önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanım Durumları ANOVA testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**ANOVA Testi Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
SMÖÖSEÖ	Türk D. ve E.	30	3.564	.570	**G. Arası**	1.747	6	.291	**.790**	**.579**
	Tarih	34	3.681	.626	**G. içi**	60.792	165	.368		
	Sosyoloji	22	3.441	.402	**Toplam**	62.539	171			
	İngiliz D. ve E.	18	3.444	.566						
	Güzel Sanatlar	31	3.568	.738						
	Fen Bilimleri	28	3.539	.481						
	Mat. ve Müh.	9	3.271	.931						
	Toplam	172	3.540	.604						

Tablo 4'te görüleceği üzere, *SMÖÖSEÖ* ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının öğrenim görülen bölüm değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonucuna göre, yaş gruplarının ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (F=.790; p>.05).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son zamanlarda sosyal medya platformlarının eğitim öğretim süreçlerinde etkin olarak kullanımına ilişkin çalışmalar önemli artış göstermiştir. Söz konusu dijital platformlar eğitim

süreçlerinde öğrenci ve öğretmenler arasındaki iletişim kanallarını zenginleştirerek zaman ve mekan sınırlamasını önemli ölçüde ortadan kaldırmakta ve ayrıca öğrenim ve öğretim süreçlerinin metin, video, ses, gibi materyallerle zenginleştirerek öğrencilerin öğrenme sürecini desteklemektedir. Aktif, yaratıcı, zevkli, samimi ve katılımcı bir yapısı olduğu belirtilen sosyal medya destekli eğitim–öğretim süreçlerinin, taşıdığı fırsatlar sayesinde, öğrenci-öğrenci, öğrenci içerik ve öğrenci-öğretmen etkileşimi arttırdığı, öğrencilerin araştırma, sorgulama ve problem çözme becerilerinin gelişimini desteklediği vurgulanmaktadır (Sarsar, Başbay ve Başbay, 2015).

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, *SMÖÖSEÖ* ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ($F=1.737$; $p>.05$), ancak yaş arttıkça sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanım düzeyinin de arttığı görülmektedir (Tablo 2). Elde edilen bulgular cinsiyet değişkeni açısından ele alındığında istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, kadın öğretmen adayları lehine bir farkın olduğu görülmüştür. Bulgulara genel olarak bakıldığında ise, sosyal medya platformlarının öğrenme-öğretme süreçlerinde etkin olarak kullanılması noktasında öğretmen adaylarının olumlu görüşe sahip olduğu görülmüştür. Benzer sonuçlar, daha önce yapılan birçok çalışmanın sonucu ile de örtüşmektedir (Friesen & Lowe, 2011; İşman & Hamutoğlu, 2013; Kilis, Rappy & Gülbahar, 2014; Yaylak, 2017). Diğer taraftan, üniversitelerin öğrenme-öğretme süreçlerinde sosyal medya kullanımının geliştirilmesine yönelik herhangi bir strateji planlarının olmaması (Kilis, Rappy & Gülbahar, 2014) öğretmen adaylarının konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması konusunda ayrıca bir zorluk oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yükseköğretim kurumlarının konuyla ilgili strateji planlarını geliştirmesi önemli bir faktör olarak görülmektedir (Erskine, Fustos, McDaniel, & Watkins, 2014).

Sonuç olarak, günümüz toplumunda sosyal medyanın hızla yayılıp iletişim süreçlerinde rolünün artmasıyla birlikte, taşıdığı yüksek potansiyelin eğitim-öğretim ortamlarına etkin bir şekilde katılması neredeyse bir zorunluluk hale gelmiştir (Kilis, Rappy & Gülbahar, 2014). Dolayısıyla konuyla ilgili yapılacak sonraki çalışmaların, gerek öğretmenlerin ve gerekse öğretmen adaylarının farkındalıklarını arttırmaya ve eğitim-öğretim süreçlerinde sosyal medya platformlarını etkin bir şekilde kullanmaya yönelik iyi örnekler oluşturmaları yararlı olacaktır. Bunun yanında, sosyal medyanın eğitim-öğretimde etkili bir şekilde kullanımını kısıtlayan; teknik ve fiziksel altyapı sorunlarının da tespit edilerek giderilmeye çalışılması uygulamaların yaygınlaştırılması adına oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

Acun, İ, Yücel, C., Belenkuyu, C., & Keleş, S. (2017). Examination of social media use of university students. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23*(4), 559-602. doi:10.14527/kuey.2017.018.

Ajjan, H., & Hartshorne, R. (2008). Investigating faculty decisions to adopt Web 2.0 technologies: Theory and empirical tests. *The Internet and Higher Education, 11*(2), 71-80.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Erskine, M.A., Fustos, M., McDaniel, A., & Watkins, D.R. (2014). Social media in higher education: Exploring content guidelines and policy using a Grounded Theory Approach. *Twentieth Americas Conference on Information Systems*, Savannah, 2014.

Friesen, N., & Lowe, S. 2011. The questionable promise of social media for education: connective learning and the commercial imperative. *Journal of Computer Assisted Learning, 28*(3), 183-194.

Hwang, H., & Kim, K. O. (2015). Social media as a tool for social movements: the effect of social media use and social capital on intention to participate in social movements. *International Journal of Consumer Studies, 39*(5), 478-488.

İşman A., & Hamutoğlu, N.B. (2013). Sosyal ağların eğitim-öğretim sürecinde kullanılması ile ilgili karma öğrenme öğrencilerinin görüşleri, Sakarya Üniversitesi örneği. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 2*(3).

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma y*öntemleri. 20. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kamiloğlu, F., & Yurttaş, Ö. U. (2014). Sosyal medyanın bilgi edinme ve kişisel gelişim sürecine katkısı ve lise öğrencileri üzerine bir alan çalışması. *İleti-şim, 0*(21). 129-150.

Kietzmann, J.H., Hermkens, K., McCarthy, I.P., Silvestre, B. S. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons, 54*(3), 241–251.

Kışla, T. ve Karaoğlan, B. (2011). Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme araçlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi: Uluslararası bir karşılaştırma. *Ege Eğitim Dergisi, 12*(1), 52-73.

Kilis, S., Rappy, C. & Gülbahar, Y. (2014). Eğitimde Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Yükseköğretim Düzeyindeki Eğitmenlerin Algısı: Türkiye-Almanya Örneklemi. J*ournal of Instructional Technologies & Teacher Education, 3*(3), 20-28.

Lim, J.S.Y., Agostinho, S., Harper, B.; Chicharo, J. (2014). The engagement of social media technologies by undergraduate informatics students for academic purpose in Malaysia. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 12*(3), 177-194.

Özmen, F., Aküzüm, C., Sünkür, M., Baysal, N. (2011). Sosyal ağ sitelerinin eğitsel ortamlardaki işlevselliği. *6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11),* 16-18.

Sarsar, F.,Başbay, M. ve Başbay, A. (2015). Öğrenme-öğretme sürecinde sosyal medya kullanımı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11(2), 418-431.

Tess, P. A. (2013). The Role of Social Media in Higher Education Classes (Real and Virtual) – A literature review. *Computers in Human Behavior, 29*(5), 60-68.

Toğay, A., Akdur, T. E., Yetişken, İ. C. ve Bilici, A. (2019). Eğitim Süreçlerinde Sosyal Ağların Kullanımı: Bir MYO Deneyimi.

Ulu, H., & Baş, Ö. (2019). Öğretmen adaylarının sosyal ağ sitelerini kullanım amaçları, eleştirel düşünme eğilimleri ve medya okuryazarlıkları arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* Advance online publication. doi: 10.16986/HUJE.2019050203.

Yaros, R. A. (2012). Social Media in Education: Effects of Personalization and Interactivity on Engagement and Collaboration", Social Media Usage and Impact, Published by Lexington Books, UK.

Yaylak, E. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Medyayı Kullanım Düzeyleri Ve Görüşleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Denizli.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Yuen, S. C. Y. & Yuen, P. (2008*). Social networks in education*. In C. Bonk et al. (Eds.), *Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate,* Government, Healthcare, and Higher Education, 2008, 1408-1412. Chesapeake, VA: AACE.

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRETMEN ADAYLARININ MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Doç. Dr. Ayhan ÇİNİCİ
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Günümüzde, bilgi toplumunun sağlıklı bir şekilde inşası için gerek dijital ve gerekse basılı medya kanallarından gelen mesajları çözümleyebilen bilinçli medya okuryazarı bireylerin yetiştirilmesinin önemli olduğu bilinmektedir. Betimsel tarama modeline göre yürütülen çalışmada, 2019-2020 öğreti yılında, Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimi alan 136'sı kadın ve 36'sı erkek olmak üzere toplam 172 öğretmen adayının medya okuryazarlık düzeyleri; cinsiyet, bölüm ve yaş değişkenleri bakımından incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle katılımcı grubun medya okuryazarlık düzeyleri 5 aşamalı likert tipi 45 maddeden oluşan '*Medya Okuryazarlık Ölçeği'* uygulanarak belirlenmeye çalışılmış ve buradan elde edilen bulgular uygun istatistiksel analizler yapılarak sunulmuştur. *Medya Okuryazarlık Ölçeği'*nden elde edilen ortalama puan bireyin medya okuryazarlığı düzeyini göstermektedir. Ölçeğin alt boyutları ise alanyazında temel medya okuryazarlığı becerileri olarak gösterilen erişme, analiz, değerlendirme ve iletme becerileridir. Araştırmanın sonucunda, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin genel ortalamaya göre değerlendirildiğinde iyi seviyede ($\bar{x}$=4.08) olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir fark olmadığı, yaş değişkeni bakımından ise yaş yükseldikçe medya okuryazarlık düzeylerinin de genel anlamda yükseliş gösterdiği tespit edilmiştir. Öğrenim görülen bölüm açısından değerlendirildiğinde ise bazı bölümler arasında medya okuryazarlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklara ulaşılmıştır. Bu bağlamda en yüksek puan ortalamasının Tarih bölümü öğrencilerinde ($\bar{x}$=4,31), en düşük puan ortalamasının ise sosyoloji öğrencilerinde ($\bar{x}$=3.94) olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Medya okuryazarlığı, Öğretmen Eğitimi, Pedagojik Formasyon

EXAMINING MEDIA LITERACY LEVEL OF PROSPECTIVE TEACHERS WHO ATTEND PEDAGOGICAL FORMATION TRAINING ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES

ABSTRACT

Nowadays, it is recognized to be important to educate conscious media literate individuals who are capable of decoding messages from both digital and print media channels for healthy construction of information society. In this study conducted within descriptive survey model, it was examined the media literacy levels of 136 female and 36 male prospective teachers,

who attend pedagogical formation training at Ordu University, Faculty of Education in 2019-2020 educational year, according to age, gender and department variables. For this purpose, firstly, media literacy levels of the participants was determined by using *Media Literacy Scale* (MLS) consisting of five-point likert type 45 items. The findings obtained from this study were presented by performing appropriate statistical analyzes. The average score obtained from the *MLS* shows the individual's media literacy level. The *MLS* gathered under the four main factors of 'access, analyze, evaluate and communicate' which are known as basic media literacy skills in the literature. As a result of the study, it was determined that the media literacy levels of the prospective teachers were at a good level ($\bar{x}$ =4.08), when evaluated according to the overall average. On the other hand, it was revealed that there were not statistically significant differences between the mean scores in terms of gender. In terms of age variable, it was found that media literacy levels increased in general as age increased. Finally, in terms of department variable, statistically significant differences were reached between some departments. At this point, the highest average score was found in the students of History Department ($\bar{x}$= 4.31) and the lowest average score was found in sociology students ($\bar{x}$= 3.94).

Keywords: Media Literacy, Pedagogical Formation, Teacher education

GİRİŞ

Günümüzde baş döndürücü bir hızla değişim ve gelişim göstermekte olan bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgiye ve insanlara ulaşmayı giderek kolaylaştırarak, bireyler arasındaki iletişim biçimlerinin ve ortamlarının kapsamını genişletmektedir (Aslan ve Basel 2017; Livingstone, 2004). Bu bağlamda eğitim sistemlerinin de bu hızlı değişime ayak uydurabilen, okuma, yazma ve hesaplama becerileri yanında teknoloji ve medya okuryazarlığı konusunda bilgi ve becerilere sahip bireyler yetiştirmesi beklenmektedir (Kurt ve Kürüm, 2010).

Bu noktada ilk olarak medya kavramının, içerdiği görsel işitsel ya da basılı mesajları toplumun farklı kesimlerine, kendi yayın politikasına uygun biçimde formatlayarak, tek yönlü yayan kitle iletişim aracı olarak tanımlandığı görülmektedir (Mora, 2008). Günlük yaşamın vazgeçilmez bilgi ve iletişim aracı haline gelen medya, bireylerin gündemi takip ederek, hem ülkede hem de dünyada olup bitenlerden haberdar olmalarını, ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşmalarını ve birbiriyle iletişim kurmalarını kolaylaştırmaktadır (Torres ve Mercado, 2006). Dolayısıyla toplumsal yapının vazgeçilmez unsularından birisi haline gelen medyanın; kaliteli bir yaşam tarzı, toplumsal problemlere karşı sorumluluk, hem vatandaşı olduğu ülkenin sorunlarına, hem de küresel boyutta herkesi ilgilendiren sorunlara ilişkin duyarlılık kazanma konularında kişilerin algılarını ve tutumlarını şekillendirmede güçlü bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir (Eshleman ve Bullcroft, 2009). Diğer taraftan medya okuryazarlığı kavramı ise, gerek görsel ve gerekse basılı medya kaynaklarından gelen mesajlara ulaşma, bu mesajları bilinçli bir şekilde çözümleme, yaptığı çözümlere dayalı olarak değerlendirme ve iletme yeteneği" şeklinde tanımlanmaktadır (İnceoğlu, 2005; Kurt ve Kürüm, 2010). Carmen

(1999) medya okuryazarlığını, medyayı okuma, izleme, konuşma, dinleme becerilerinin düşünme becerisi ile bütünleştirilmesi şeklinde ele alırken; Potter (2005) ise bu konudaki görüşlerini, maruz kaldığı medya mesajlarının anlamını yorumlayıp değerlendirebilme bilgi ve becerisi olarak ele almaktadır.

Thoman ve Jolls (2008)'a göre medya okuryazarlığı, 21. yüzyılın eğitim yaklaşımının temel vizyonu içerisinde ele alınmalıdır. Kendisi de Medya Okuryazarlığı Merkezi'nin kurucu başkanı olan Elizabeth Thoman; medya okuryazarlığı kavramını, sadece çeşitli medya kaynaklarından gelen mesajlara ulaşarak okumayı değil, aynı zamanda bu tip mesajlar üretme konusunda da bilgi ve becerisine sahip olmayı gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Medya okuryazarlığının diğer okuryazarlık alanlarıyla ilişkisine baktığımızda, bu kavramın; bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, internet okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı gibi okuryazarlık alanlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde medya kanallarının yaşamımızın hemen her alanını kuşattığı ve böylece toplumları şekillendiren önemli bir güç haline geldiği söylenebilir (Karaman, 2016). Bu gücün toplumsal gelişime katkı sağlaması için her alanda olduğu gibi medya alanında da toplumu oluşturan bireylerin bilinçlendirilmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Bilgi toplumunun gereklerini yerine getirebilmek için bireylerin medya bağımlısı değil, medya okuryazarı olmaları ve böylece medyanın toplum üzerindeki etkilerinin olumlu yöne ve fırsata dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu noktada ise en büyük sorumluluk eğitim kurumlarına ve bu kurumlarda görev yapan öğretmenlere düşmektedir (Çeliköz ve Çeliköz, 2018).

Ülkemizde öğrencilerin medya okuryazarlığı konusunda farkındalığın arttırılması için RTÜK ve MEB arasında 22 Ağustos 2006 tarihinde imzalana işbirliği protokolüne göre, 2006–2007 öğretim yılında pilot olarak başlatılan medya okuryazarlığı dersi, 2007–2008 öğretim yılından itibaren Türkiye'nin 81 ilinde 6, 7 ya da 8. sınıfların birinde okutulmak üzere seçmeli ders olarak programa girmiştir (RTÜK, 2007). Medya kanallarıyla gelen mesajlara ilişkin eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısına sahip bir toplum oluşturmayı amaçlayan medya okuryazarlığı dersinin hedeflerine ulaşabilmesi için, bu dersi verecek eğitimcilerin (öğretmen ve öğretmen adayı) medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir (Altun, 2006). Sonuç olarak, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından tespitinin yapılması ve bu becerilerinin geliştirilmesi için fırsatlar sağlanması, medya okuryazarlığı dersinin hedefine ulaşabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, medya okuryazarlığı dersini verecek öğretmenlerin medyayı kullanma biçimleri ve medya okuryazarlık düzeylerinin, önemli olduğu da dile getirilmiş (Aslan ve Basel, 2017) ve medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisini azaltıp olumlu etkisini arttırarak öğretmenlerin öğrencilere model olmalarının medya eğitimindeki rolü vurgulanmış (Adıgüzel, 2005), eğitim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlık

düzeyleri üzerinde etkisi olan faktörler belirlenmeye çalışılmış (Aslan, ve Basel 2017; Çeliköz ve Çeliköz, 2018; Torres ve Mercado, 2006), internet kullanımının özellikle ergenlik dönemindeki gençlerin toplumsal yapıya sağlıklı bir şekilde entegre olmasında, aile ve okul bağlamında yarattığı sorunlara dikkat çekilmiştir (Arslan Cansever, 2010). Bu çalışmada ise pedagojik formasyon sertifika programına dahil olan, farklı bölümlerden öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, örneklem grubu, veri toplama aracı ve çalışma prosedürü hakkında bilgi verilecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Pedagojik formasyon eğitimi alan farklı branşlardan öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin bölüm, amacını taşıyan bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, geçmişte ya da hâlihazırda mevcut olan bir durumu var olduğu şekliyle açıklamayı amaçlamaktadır. Karasar (2006)'a göre, bu modelde araştırma konusu, birey ya da varlık kendi şartları içerisinde ve olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır.

Örneklem Grubu

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin; yaş, cinsiyet ve bölüm değişkenleri açısından incelendiği çalışmanın örneklem grubunu ise, 2019-2020 öğretim yılında, Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimi alan 136'sı kadın ve 36'sı erkek olmak üzere toplam 172 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Örneklem grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Bu örnekleme türünde araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu belirlemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Tablo 1: Katılımcı Öğretmen Adaylarının Demografik Özellikleri

		f	**%**
Cinsiyet	Kadın	136	79.2
	Erkek	36	20.8
Yaş	20-22	89	51.7
	23-25	71	41.3
	26-..	12	7
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı	30	17.4
	Tarih	34	19.8
	Sosyoloji	22	12.8
	İngiliz Dili ve Edebiyatı	18	10.5
	Güzel Sanatlar	31	18.0
	Fen Bilimleri	28	16.3

	Matematik ve Mühendislik	9	5.2
Toplam		**172**	**100**

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak, Erişti ve Erdem (2018) tarafından geliştirilen 5'li likert tipi 45 maddeden oluşan *Medya Okuryazarlığı Ölçeği* (*MOÖ*) kullanılarak toplanmıştır. Katılımcı grubu ait demografik veriler ise yaş, cinsiyet ve bölüm bilgileri ise *MOÖ'*nün başına eklenen maddelerle belirlenmiştir. Dört alt faktöre (erişme, analiz, değerlendirme ve iletme) sahip olan ölçekten alınan toplam ya da ortalama puan bireyin medya okuryazarlığı düzeyini göstermektedir. Erişti ve Erdem (2018) tarafından 0.919 olarak belirlenen Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı bu çalışmada ise 0.81 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere (yaş, cinsiyet ve bölüm) göre değişip değişmediğine yönelik bulgular yer almaktadır.

Yaş

Öğretmen adaylarının *Medya Okuryazarlık Ölçeğinin* genelinden ve her bir alt faktörden elde edilen puan ortalamalarının yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizleri (One-way ANOVA) yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Uygulama yapılmadan önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Yaşa Göre Medya Okuryazarlık Düzeyleri ANOVA testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**ANOVA Testi Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	**20-22**	89	4.104	.446	**G. Arası**	1.416	2	.708	3.275	**.040**
Genel	**23-25**	71	4.012	.490	**G. içi**					
ORT.	**26 ve Ü.**	12	4.375	.440	**Toplam**					
	Toplam	172	4.083	.471						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	**20-22**	89	4.069	.524	**G. Arası**	1.000	2	.500	1.627	0.20
Erişme	**23-25**	71	3.969	.602	**G. içi**	51.964	169	.307		
	26 ve Ü.	12	4.257	.461	**Toplam**	52.964	171			
	Toplam	172	4.041	.556						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*

MOÖ	**20-22**	89	4.052	.479	**G. Arası**	2.199	2	1.100	**4.716**	**.010***
Analiz	**23-25**	71	3.999	.496	**G. içi**	39.408	169	.233		
	26 ve Ü.	12	4.461	.423	**Toplam**	41.607	171			
	Toplam	172	4.058	.493						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	**20-22**	89	4.253	.575	**G. Arası**	2.542	2	1.271	3.577	.030
Değerlen.	**23-25**	71	4.074	.638	**G. içi**	60.044	169	.355		
	26 ve Ü.	12	4.511	.465	**Toplam**	62.585	171			
	Toplam	172	4.197	.604						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	**20-22**	89	4.117	.572	**G. Arası**	.828	2	.414	1.297	.276
İletme	**23-25**	71	4.017	.545	**G. içi**	53.913	169	.319		
	26 ve Ü.	12	4.270	.621	**Toplam**	54.741	171			
	Toplam	172	4.086	.565						

***p<.05**

Tablo 2'de görüleceği üzere, *Medya Okuryazarlık ölçeğinden* elde edilen genel puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonucuna göre, yaş gruplarının ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (F=3.275; p>.05). Diğer taraftan MOÖ'nün alt ölçekleri bağlamında aynı analiz tekrarlandığında ise, erişme, iletme ve değerlendirme alt boyutları açısından anlamlı bir fark bulunmamışken, analiz alt faktörü açısından yaş grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=4.716; p<.05). Medya okuryazarlık ölçeğinin analiz alt faktöründe ortaya çıkan bu anlamlı farkın hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek için ise Post-Hoc LSD testi uygulanmış ve Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Medya Okuryazarlık Ölçeğinin Analiz Alt Faktörünün Yaş Değişkenine Göre Post-Hoc LSD testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaş (I)	Yaş (J)	Ort. Fark (I-J)	Standart Hata	Sig.
MOÖ Analiz	20-22	23-25	,053373	,076840	,488
		26..	-,**408677***	,148500	**,007**
	23-25	20-22	-,053373	,076840	,488
		26..	-,**462050***	,150719	**,003**
	26 ve Üstü	20-22	**,408677***	,148500	**,007**
		23-25	**,462050***	,150719	**,003**

***p<.05**

Tablo 3'te sunulan veriler, tablo 2'de yer alan puan ortalamalarıyla birlikte incelendiğinde, MOÖ Analiz alt ölçeği puan ortalamaları arasındaki anlamlı farklılığın, 26 ve üstü grubun hem 20-22 hem de 23-25 grubundan anlamlı düzeyde yüksek ortalamaya sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

2. Cinsiyet

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisiz örneklemler için t-testi (Independent sample t-test) yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Uygulama yapılmadan önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Sosyal Medyayı Eğitim Amaçlı Kullanım Durumları t-testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**t-testi Sonuçları**		
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
MOÖ Genel ORT.	**Kadın**	136	4.092	.454	170	,507	,613
	Erkek	36	4.048	.533			
	Toplam	172	4.083	.471			
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
MOÖ Erişme	**Kadın**	136	4.049	.502	170	,376	,707
	Erkek	36	4.010	.733			
	Toplam	172	4.041	.556			
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
MOÖ Analiz	**Kadın**	136	4.040	.498	170	-,967	,335
	Erkek	36	4.129	.474			
	Toplam	172	4.058	.493			
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
MOÖ Değerlen.	**Kadın**	136	4.236	.540	170	1,637	,103
	Erkek	36	4.051	.795			
	Toplam	172	4.197	.604			
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	*Sd*	*t*	*p*
MOÖ İletme	**Kadın**	136	4.115	.566	170	1,285	,200
	Erkek	36	3.979	.559			
	Toplam	172	4.086	.565			

Tablo 4'te görüleceği üzere, *MOÖ'den* elde edilen ortalama puanların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ilişkisiz örneklemler t-testi sonucuna göre, cinsiyet değişkeni bakımından, gerek genel ve gerekse alt faktörler bağlamında elde edilen puan ortalamaları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (p>.05).

3. Bölüm

Son olarak, öğretmen adaylarının *Medya Okuryazarlık Ölçeğinin* genelinden ve her bir alt faktörden elde edilen puan ortalamalarının öğrenim gördükleri bölümlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizleri (One-way ANOVA) yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Uygulama yapılmadan önce testin bağımlı değişkene ait puanların eşit aralıklı düzeyde ve her iki grupta normal dağılım göstermesi ile ortalama puanlarının karşılaştırılacak örneklemelerin ilişkisiz olması gibi istatistiksel varsayımları test edilmiş, verilerin analiz için uygun olduğu gözlenmiştir. Uygulanan testten elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Medya Okuryazarlık Düzeyleri ANOVA testi Sonuçları

Betimsel Veriler					**ANOVA Testi Sonuçları**					
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	Türk D. ve E.	30	4.044	.460	**G. Arası**	2.667	6	.445	2.079	.058
Genel	Tarih	34	4.316	.389	**G. içi**	35.285	165	.214		
ORT.	Sosyoloji	22	3.948	.351	**Toplam**	37.952	171			
	İngiliz D. ve E.	18	4.109	.477						
	Güzel Sanatlar	31	4.053	.532						
	Fen Bilimleri	28	3.975	.534						
	Mat. ve Müh.	9	4.054	.422						
	Toplam	172	4.083	.471						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	Türk D. ve E.	30	4.015	.532	**G. Arası**	2.665	6	.444	1.457	.196
Erişme	Tarih	34	4.259	.460	**G. içi**	50.299	165	.305		
	Sosyoloji	22	3.906	.374	**Toplam**	52.964	171			
	İngiliz D. ve E.	18	4.090	.631						
	Güzel Sanatlar	31	4.041	.564						
	Fen Bilimleri	28	3.907	.701						
	Mat. ve Müh.	9	3.959	.562						
	Toplam	172	4.041	.556						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	Türk D. ve E.	30	4.006	.480	**G. Arası**	2.568	6	.428	1.809	.100
Analiz	Tarih	34	4.285	.404	**G. içi**	39.040	165	.237		

	Sosyoloji	22	3.942	.363	**Toplam**	41.607	171			
	İngiliz D. ve E.	18	4.125	.469						
	Güzel Sanatlar	31	3.991	.603						
	Fen Bilimleri	28	3.966	.543						
	Mat. ve Müh.	9	4.074	.435						
	Toplam	172	4.058	.493						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	Türk D. ve E.	30	4.200	.636	**G. Arası**	3.460	6	.577	1.609	.148
Değerl.	Tarih	34	4.428	.588	**G. içi**	59.125	165	.358		
	Sosyoloji	22	4.025	.444	**Toplam**	62.585	171			
	İngiliz D. ve E.	18	4.230	.693						
	Güzel Sanatlar	31	4.124	.611						
	Fen Bilimleri	28	4.056	.640						
	Mat. ve Müh.	9	4.365	.411						
	Toplam	172	4.197	.604						
Puan	**Grup**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	***Var K.***	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
MOÖ	Türk D. ve E.	30	4.027	.605	**G. Arası**	3.348	6	.558	1.791	.104
İletme	Tarih	34	4.345	.435	**G. içi**	51.393	165	.311		
	Sosyoloji	22	3.916	.488	**Toplam**	54.741	171			
	İngiliz D. ve E.	18	4.037	.542						
	Güzel Sanatlar	31	4.099	.605						
	Fen Bilimleri	28	4.035	.610						
	Mat. ve Müh.	9	3.935	.657						
	Toplam	172	4.086	.565						

Tablo 5'te de görüleceği üzere, *MOÖ'den* elde edilen puan ortalamalarının öğrenim görülen bölüm değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) sonucuna göre, bölüm ortalamaları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (F=.790; p>.05). İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte grup ortalamaları incelendiğinde, hem ölçeğim geneli açısından hem de dört alt faktörün tamamında en yüksek puan ortalamasının Tarih bölümü öğrencilerinde olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 5). En düşük puan ortalamalarının ise yine hem ölçeğin geneli hem de dört alt faktörün tamamı için Sosyoloji bölümü öğrencilerinde olduğu, onu ise Fen Bilimleri bölümlerinde (Fizik, Kimya Biyoloji) öğrenim görenler takip ettiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin bazı demografik özelliklerine göre nasıl değiştiği belirlemeyi amaçlayan bu tarama çalışmasında ilk olarak, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($\bar{x}$=4.08). Bu sonuç öğretmen adayları adına oldukça umut verici olarak değerlendirilebilir. Zira çocuklarımızın medya okuryazarlığı konusunda bilgi ve farkındalığının artırılması için öncelikle bu bilinci kazandıracak öğretmenlerin buna sahip olması beklenir. Bu sonuç öğretmen adaylarının, medya kanalları aracılığıyla ulaştığı mesajlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşabildiklerini ve bu mesajları doğru algılama, çözümleyebilme ile değerlendirme konusunda istenilen yetkinlikte olduklarını ve tüketici olarak bilinçli olduklarını göstermektedir. Elde edilen bu sonuç, son dönemlerde öğretmen adayları ile yürütülen birçok çalışma sonucuyla (Aslan ve Tuncel-Basel, 2017; Çeliköz ve Çeliköz, 2018; Karaman, 2016; Uslu, Yazıcı ve Çetin, 2016) paralellik göstermektedir. Çeliköz ve Çeliköz (2018)'e göre bu durumun nedeninin, son dönemlerde artan medya okuryazarlığı düzeyinin geliştirilmesine ilişkin eğitimlerin olumlu etkisinin bir yansıması olabileceği ve böylece daha duyarlı ve bilinçli bir toplum olma yolunda ilerlemenin hızlanacağını vurgulamaktadır. Gerek eğitim öğretim sürecinde ve gerekse gündelik hayatta ihtiyaç duyulan her türlü bilginin yer aldığı, ancak doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmanın zorlaştığı medya karşısında çocukların bilinçlendirilmesi günümüzün en önemli meselelerinden bir haline gelmiştir (İnceoğlu, 2005; Torres ve Mercado, 2006). Medya aracılığıyla maruz kaldığımız; olumlu-olumsuz, doğru-yanlış her türlü mesaja eleştirel bakış açısıyla yaklaşabilen bireyler hem amaçları doğrultusunda medya içeriğini alıp kullanabilecek hem de medyanın olumlu/olumsuz, taraflı/tarafsız etkilerinden kendini koruyabilecektir (Çeliköz ve Çeliköz, 2018).

Bu sonuçlar çerçevesinde, gerek hizmet içi ve gerekse hizmet öncesi öğretmen eğitiminde medya okuryazarlığı konusunda farkındalığın yükseltilmesine, konuyla ilgili bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik eğitim programlarının hazırlanıp uygulanmalı önerilebilir. Ayrıca öğretmen eğitiminde, her alanda olduğu gibi medya tarafından sunulan mesajlar konusunda da bilinçli tüketici olabilmelerine katkı sağlayacak ve üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirecek uygulamalı çalışmalara yer verilmelidir. Çünkü bu şekilde yetişecek öğretmenlerin okullarda eleştirel düşünen öğrenciler yanında medya-okuryazar olan öğrenciler de yetiştireceği düşünülebilir.

KAYNAKLAR

Altun, Abdulrezzak. (2006). 'Medya Okuryazarlığı Eğitimi: Önemi ve ihtiyaçları, *Medya Okuryazarlığı*, Editör: Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Arslan Cansever, B. (2010). *Ergenlerin toplumsallaşmasında internet kullanımının aile ve okul bağlamında yarattığı sorunlar*. Yayımlanmamış Doktora tezi. Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Aslan, N. ve Basel A. T. (2017). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Medya Okur-Yazarlık Düzeyleri (İzmir Örneklemi). *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(4),1353-1372.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Carmen, L. (1999). Media and cultural studies in Australia. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 42 (8), 622-626.

Çeliköz, N. ve Çeliköz, M. (2018). Öğretmen Adaylarının Medya ve Televizyon Okuryazarlık Düzeyleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi 3*(1), 262-274.

Erişti, B. ve Erdem, C. (2017). Development of a media literacy skills scale. *Contemporary Educational Technology*, *8*(3), 249-267.

Eshleman, J.R. ve Bullcroft,R. (2009). *The family.* 12th edition, NJ: Prentice Hall.

İnceoğlu, Y. (2005). Medya okuryazarlığı: Neden gerekli? N. Türkoğlu ve M.Cilman Şimşek, (Eds.), *Medya okuryazarlığı* içinde (27-39), İstanbul: Kalemus Yayıncılık.

Karaman, M. K. (2016). Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlık Düzeyleri Ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4*(1), 326-350.

Karasar, N., (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi2*(2), 20-34.

Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review,* 7, 3–14.

Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(1), 1-14.

Potter, W. J. (2005). *Media literacy.* California: Sage Publications.

RTÜK (2007). İlköğretim *medya okuryazarlığı dersi* öğretmen *el kitabı.* Ankara: Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı Yayın Kurulu.

Thoman, E.; Jolls, T. (2008). 21. Yüzyıl Okuryazarlığı, (Çev. Cevat Elma ve Alper Kesten), Ankara: Ekinoks Yayınları.

Torres, M. ve Mercado, M. (2006). The need for critical media literacy in teacher education core curricula. *Educational Studies,* 39(3), 260 – 282.

Uslu, S., Yazıcı, K. ve Çetin, M. (2016) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri . *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(23), 756-778.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

KÖY ENSTİTÜLERİ VE BİR ÖRNEKLEM OLARAK DİCLE KÖY ENSTİTÜSÜ

"Ben köy enstitülerini, bozkırda çalınan Vivaldi müziğine benzetirim hep. Bitmez tükenmez baharların, mevsimlerin bozkıra gelişini müjdeleyen Vivaldi müziği..."
Osman ŞAHİN-Dicle Köy Enstitüsü Mezunu

Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU
Fırat Üniversitesi

Öğr. Gör. Abdullah ELMAS
Siirt Üniversitesi

ÖZET

Dicle Köy Enstitüsü Diyarbakır ili Ergani ilçesine 5 km. uzaklıkta, Ergani istasyonu yakınında 1944 yılında 850 dekarlık bir alanda kurulmuştur. Enstitünün kurulduğu bu yer ilköğretim genel müdürü İsmail Hakkı Tonguç, dört enstitü müdürü, mimar mühendis ve tarım uzmanlarından oluşan bir kurul tarafından bölgede günlerce süren incelemeler sonucu saptanmıştır. Dicle Köy Enstitüsü Akçadağ, Yıldızeli, Kızılçullu, Gönen Cılavuz, Kepirtepe, Arifiye, Çifteler, Düziçi ve Pazaröre Köy Enstitüsünden oraya gönderilen yapıcı ekipler tarafından on dokuzuncu enstitüsü olarak kurulmuştur. Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Bitlis sınırları içindeki köyler Dicle Köy Enstitü'sünün kesimine girmektedir. Bu çalışma ile Dicle Köy Enstitüsünün kuruluşu, teşkilatlanması, öğrenci alımı, eğitim-öğretim, kültür ve zirai faaliyetlerinin çözümlemesi yapılmıştır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde dönemin basına yansıyan haberleri, meclis görüşmeleri, enstitü mezunlarının anıları ve o dönemde İsmail Hakkı Tonguç ve enstitü müdürleri ile yapılan mektuplaşmalardan faydalanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köy enstitüleri, Dicle Köy Enstitüsü, Toplumsal kalkınma, Dicle Köy Enstitüsü'nün eğitim-öğretim faaliyetleri,

VILLAGE INSTITUTES AND DICLE VILLAGE INSTITUTE AS A SAMPLE

ABSTRACT

Dicle Village Institute was established in 1944 on an area of 850 decares near Ergani station, 5 kilometers away from Ergani district of Diyarbakır province. The place where the institute was founded was determined by a committee consisting of Ismail Hakkı Tonguç, the general director of primary education, four institute directors, architects, engineers and agricultural experts. Dicle Village Institute was established as a nineteenth institute by the constructive teams sent from Akçadağ, Yıldızeli, Kızılçullu, Gönen, Cılavuz, Kepirtepe, Arifiye, Çifteler, Düziçi and Pazaröre Village Institutes. The villages within the borders of Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Bitlis are covered by the Dicle Village Institute. With this study, the establishment, organization, student admission, education, culture and agricultural activities of Dicle Village Institute were analyzed. In obtaining the data in research, the press reports of that period, the meetings of the parliament, the memories of the graduates of the institute and the correspondence at that time between Ismail Hakkı Tonguç and the directors of the institute were utilized. The data obtained in the study were analyzed by descriptive analysis method.

Key words: Village institutes, Dicle Village Institute, Social Development, Education and teaching activities of Dicle Village Institute,

GİRİŞ

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı yasayla Türkiye'nin yirmi bir yerinde öğretmen ve diğer meslek elemanlarını yetiştirmek için kurulan; öğrencisi köyden alınan ve 27 Ocak 1954 tarihine kadar hizmet eden demokratik ve yatılı eğitim kurumlarıdır. 1940'lı yıllara bakıldığında nüfusun %80'inin köylerde yaşadığı ve birçoğunun Atatürk devrimlerinden haberinin olmadığı görülmektedir. Köylerde yoksulluk, hastalık ve cahilliğin hüküm sürdüğü görülmektedir. İlköğretim Genel Müdürü Tonguç ve Bakan Yücel öncülüğünde başlayan ve Türkiye'nin yirmi bir yerinde açılan Köy Enstitülerinin, döneminin en çağdaş kurumları olduğu söylenebilir. Ünlü eğitim bilimci John Dewey' in hayallerimdeki okullar dediği ve UNESCO tarafından kalkınmakta olan ülkelere tavsiye edilen ve hala bazı ülkeler tarafından örnek alınarak uygulamaya konulan Köy Enstitüleri; kuruluşu, eğitim ve öğretmen yetiştirme anlayışı ve kapatılışıyla büyük tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur ve bu tartışmaların günümüzde de hala devam ettiği görülmektedir.

Enstitülerin amacının, Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1'inci maddesinde belirtildiği gibi köye öğretmen, sağlık elamanı ve diğer meslek uzmanlarını yetiştirmek; tarım ve hayvancılığa elverişli yerlerde köy enstitüleri kurularak enstitülülerin çok yönlü yetişmesini sağlamak şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Enstitülerin köyü ve köylüyü içten canlandırılacak eğitimcileri yetiştirmeyi amaç edindiği için köyün ihtiyaç duyduğu ziraat, hayvancılık, sağlık elamanı ve öğretmen yetiştiren kurumlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle köy enstitülerinin birden çok amaca hizmet eden kurumlar olduğu görülmektedir (Erçelebi, 1998: 146).

Enstitülerinin vizyonuna bakıldığında: Atatürk devrimlerini tüm köylere ulaştırmak, köylülere demokrasi bilincini yerleştirmek, köylüleri modern bilgi ve araç gereçlerle donatarak muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak; bu amaçlar için yine bu köylüleri yetiştirecek liderleri köyün içinden çıkararak yetiştirmek ve yetiştirdikten sonra onlara liderlik yapması için tekrar köye göndermek olduğu anlaşılmaktadır (Akşin, 1997: 406). Köy enstitüleri eğitim kurumları olmaktan ziyade topyekûn toplumsal kalkınmayı amaçlayan bir eğitim hareketi olması ve kaynağını yine kendisinden alan eğitim kurumları olması nedeniyle incelenmesi özel anlam taşıyan eğitim kurumlarıdır.

Günümüz koşullarıyla günümüzün kavram ve değer yargılarıyla Köy Enstitülerini değerlendirmek bilimsel açıdan onaylanmayan bir yaklaşımdır. Köy Enstitülerini değerlendirmek için dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarını tarihsel ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekir ki böyle yapılmadığı takdirde yanlış ve tutarsız değerlendirmelere neden olur ve sadece bu kurumlarla ilgili yapılan tartışmalara bir yenisini daha eklemekten başka bir amaca hizmet edilmiş olunmaz.

Köy Enstitüleri üzerine bugüne kadar çok şey yazılıp çizilmesine, pek çok yönü ile yerli ve yabancı eğitim bilimcilere; araştırma inceleme konusu olmasına ve geniş bir alan yazın

oluşmasına rağmen duygusal yaklaşımlar ve siyasal saplantılardan dolayı bu kurumların hala tam anlamıyla anlaşıldığı ve tanındığı söylenemez. Bu çalışmada köy enstitülerini özlemle 'sembolleştirmek' ve 'efsaneleştirerek' anmak ya da Köy Enstitüleri ile ilgili sürdürülen tartışmalara bir yenisini daha eklemekten ziyade, Dicle Köy Enstitüsü özelinde Köy Enstitülerin kuruluşu, teşkilatlanması, öğrenci alımı, eğitim-öğretim, kültür ve zirai faaliyetleri ile enstitünün kesimine giren Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Bitlis illerine etkisi ve katkısının çözümlemesi yapılmıştır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde dönemin basına yansıyan haberleri, meclis görüşmeleri, enstitü mezunlarının anıları ve o dönemde İsmail Hakkı Tonguç ve enstitü müdürleri ile yapılan mektuplaşmalardan faydalanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

1.DİCLE KÖY ENSTİTÜSÜNÜN KURULUŞU

Barınmak ve sonra da yerleşmeye çalışmak köy enstitülerinin ilk kuruluş yıllarının önemli bir özelliğidir. Milli kültür içinde Türkiye'nin dört bir yanında teşkilatlanan ve kökleşen enstitüler dil birliğinin ve ilköğretimin toplumun her katmanına ulaşmasıyla köylerin ve köylünün topyekûn kalkınması amaçlanmıştır (Öymen, 1947:1). Köy Enstitülerinin kuruluş yerleri eski ve metruk pansiyonlu birkaç köy okulu dışında çoğununki sulak vadilerin başı veya serin yaylaların etekleri olmuştur. Bu yüzden kuruluşları II. Dünya savaşı yıllarına rastlayan enstitülerin savaş yılları boyunca barınma ve yerleşme yolunda büyük zorluluklarla karşılaştıkları görülmektedir Köy enstitüleri, sadece öğretmen ihtiyacını karşılamak ve köye öğretmen yetiştirmek amacıyla değil, bunun da ötesinde kendi haline bırakılmış olan köy hayatını canlandırmak ve kuvvetlendirmek için kurulmuştur ve daha çok bu özelliği iledir ki enstitüler, Meşrutiyet dönemine göre ve bu dönemden beri köy enstitülerinin kuruluş zamanına kadara kurulan eğitim ve öğretim müessesleri içinde en çok dikkat çekenidir. Dicle Köy Enstitüsüne gelince bu fark, bir kat daha göze çarpmaktadır. Dicle Köy Enstitüsü'nün kuruluşunu Akçadağ Köy Enstitüsü müdürü Şerif Tekben "Canlandırılacak köy Yolunda" adlı yapıtında şu şekilde anlatmaktadır (Tekben, 1947: 75-77).

Diyarbakır -Ergani ilçesinde, önceden tespit edilen yerde Dicle Köy Enstitü'nün kurulma işi Akçadağ Köy Enstitüsü'ne verilmiştir. Akçadağ kendinden ayırabildiği insan ve malzeme ile buraya göç ediyor. 1 Haziran 1944 günü Ergani istasyonu civarındaki araziye çadırlar kurulmuştur. Bir gün sonra gün doğmadan etrafı dolduran kazma, kürek ve şarkı sesleri yıllardan beri hareketsiz yatan ovaya canlılık getiriyor. Daha ilk günden inşaat için gerekli taş, kum, kereste, kireç, tuğla gibi malzemenin temininde rastlanan zorluklar, maliyecilerin enstitü kanunlarına olan yabancılıklarından doğma engellerle birleşince üzüntülü bir hal alıyor. Her şeyden önce lazım olan inşaat malzemesini temin edecek taşıt vasıta bulunamıyordu. Bu işlerle uğraşırken umum müdür yanında birkaç Enstitü müdürü ile geliyor. İşler üzerinde konuşulduktan sonra umum müdür şu telgraf suretini dikte ediyor:

Millî Eğitim Bakanlığı
İlköğretim Umum Müdürlüğü
Ankara

"*Temmuz ayının başı ile 20 si arasında diğer köy enstitülerinden sekiz yapıcılık ekibinin kurulacak binalarda çalışmak üzere gönderilmesine Emirleriniz."*

Bu tel yazısından çıkan anlam açıktır. Sekiz ekibin yapacağı sekiz binaya gereken inşaat malzemesini onlar daha gelmeden Şerif tekben tarafından hazırlanması gerekmektedir.
Bir hafta sonra esaslı işlere girişilebilen Dicle Köy Enstitüsü'nde diğer ekiplerin gelmesini beklemeden mevcut araçlardan faydalanmak suretiyle iki binanın inşasına başlanmıştır. Bir taraftan bu işlerle uğraşırken, diğer yandan ekiplerin barınmaları için gereken ranza, yemek masası ve yatak takımlarını hazırlanması çalışılıyordu. Yatak takımları Akçadağ Köy Enstitüsü'nde imal ediliyor, aynı enstitüden bir vagon kereste, çift atlı bir araba ile Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden bir öküz arabası ve tomruk kereste getiriliyordu. Akçadağ'dan geçici bir zaman için getirilen memurlara muamele ciheti yürütülmekte idi. O zamanlar dikili ağacı bulunmayan, yılanların kaynaştığı Dicle, şimdi çoğalan binaları, yükselen ağaçları ve hem muntazam yollarıyla modern bir köy görünüşü içinde harcanan emeklerin abidesi oldu, önünden gelip geçerken binaların ve ağaçların arasında dolaşan yüzlerce köylü çocuğun gölgelerini gördükçe içimizde tatlı ve Ümit veri duygular beliriyordu.

Çifteler Köy Enstitüsünde eğitim başı olan Nazif EVREN Dicle Köy Enstitüsü Müdürlüğüne atanışı şöyle anlatıyor (Evren, 1992:175-176):

> "Bakanlığa çağrıldım. Tonguç' un makamına uğradığımda çalışma saati bitmiş, dairelerde pek insan kalmamıştı. Sandalye çekip beni masasının yanına oturttu, çay ısmarladı. Çekmecesinden büyü bir zarf çıkardı. İçinde kurulacak enstitünün yerleşeyim planı ve bina planları vardı. Onları açıp bana bilgi verdi. Sonra çekmecesinin öteki gözünü çekti içinden üç kutu ampul kinin, bir kutu atebrin çıkardı önüme koydu. Savaş yıllarıydı. Bunlar eczanelerde bulunmuyordu. Bana enjektörüm olup olmadığını kullanmasını bilip bilmediğimi sordu, enjektörüm vardı, kullanmasını biliyordum. Çifteler Köy enstitüsünde askeri doktorlar nöbetle görev yaptıkları sırada onlara yardım etmiş, enjektör kullanmasını öğrenmiştim. Hazırladıklarını büyük bir zarfa koyup verdi ve sonra sana şimdilik 50.000 TL' lik bir ödenek gönderiyorum. İlerde gerekirse bir miktar daha yollarız. 15 günde işler hakkında bana durumu bildir. Başarılar dilerim deyip beni uğurladı."

1944 yılının temmuz ayı başlarında, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde Ergani tren istasyonuna 500 metre uzaklıkta olan Dicle Köy Enstitüsünün okul yatakhane ve yemekhane binalarını yapmak, enstitünün suyunu getirmek, yollarını yapmak ve diğer işleri tamamlamak üzere Akçadağ, Yıldızeli, Düziçi, Pazaören, Gönen, Kızılçullu, Kepirtepe, Cılavuz ve Arifiye olmak üzere dokuz köy enstitüsünden, ellişer öğrencilik dokuz yardım ekibi gitmiştir. Dicle Köy Enstitüsü on dokuzuncu köy enstitüsü olarak Diyarbakır, Siirt, Mardin, Bitlis, Van, Urfa, Hakkâri, Bingöl illerinin köyleri bu enstitünün kesimine giriyordu (MEB, 1944: 304).
850 Dekarlık bir alana kurulan Dicle Köy Enstitüsünün kurulacağı yeri görmek, saptamak ve yapı malzemesinin temin edileceği yerleri tespit etmek üzere İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile Çifteler, Malatya, Kars ve Arifiye Köy Enstitüleri müdürleri, mimar,

mühendis ve tarım alanında uzman kişilerden oluşan bir komisyon Diyarbakır çevresinde günlerce dolaşarak incelmelerde bulunmuşlar ve en sonunda enstitünün şu an bulunduğu yeri uygun bulmuşlardır (Gülen, 1944: 9). Öte yandan Dicle Köy Enstitüsü, öğretmenevi binası dahil olmak üzere 150.000 liraya mal olmuştur (Esen, 2007: 21).

Dicle Köy Enstitüsü'nün kurucu müdürü Nazif Evren "Poyraz Köyünden Köy Enstitülerine" isimli anılarından oluşan eserinde burayı şöyle tanımlamaktadır (Evren, 1992: 51):

> "Hoşot, Zülküf Dağının eteğinde, bu dağdan inen suların yarık yarık ettiği, ekilip biçilmeyen ve tekin sayılmayan, bataklık bir yer. Bu diyarın sahibi İbrahim Ağa tek başına yaşadığı kulübede öldüğü zaman haftalarca kimsenin haberi olmamıştır.
> Hoşot 'un vefalı dostları yılda iki kez güneyden kuzeye, kuzeyden güneye sürülerini götüren çobanlardır. Bunlar Hilar deresinin yanında İbrahim Ağa'nın diktiği kelleşmiş dut ağacının dibinde birer gün konaklayıp veda edeler Hoşot Bayırı'na."

Dicle Köy Enstitüsünde olduğu gibi enstitülerin kuruluş yerleri genelde hazine arazileri ya da ekilip biçilmeyen halkın gözünde değersiz sayılan yerlerdi. Bunun sebebi halkın ekip biçtiği verimli toprakları alarak halkın tepkisini çekmemek ve halka enstitüleri doğru bir şekilde anlatmaktı. Genelde köylerden biraz uzakta ve ıssız yerler tercih edildiği görülmektedir.

Nazif evren Dicle Köy Enstitüsünün kuruluşu için gittiği Ergani'deki ilk günlerini şöyle anlatmaktadır (Evren, 1992: 51-54):

> Sabahleyin Ergani istasyonuna indiğimde 600 metre kadar uzakta bir tarlanın ortasında köy enstitüsü öğrencilerini gördüm. Bunlar Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü'nden gelen ekipti. Müdürleri Şerif Tekben de başlarındaydı. Bu ekip gelirken iki öküz, iki at hem öküzlerin hem atların koşulabileceği bir arabayı beraberinde getirmişlerdi. Kuruluş için daha altı enstitüden ekip gelecekti: Çifteler, Kızılçullu, Gönen, Pazarören, Cılavuz, Hasanoğlan."
> " en azından en kısa zamanda şunlar sağlanmalıydı:
> 1- Yemek takımı (tabak, kaşık, çatal, sürahi, bardak)
> 2- yemek pişirmek için gerekli ocak, kazan kepçe karavana.
> 3-Kömür, odun
> 4- Ranza, yatak, yemek masası, tabure
> 5- Helaya (tuvalet) konacak musluklu tenekeler
> 6- Ekiplerin yıkanması için gerekli yer.
> 7- Ekiplere verilmesi için çadır.
> 8- Ekiplerin sağlık durumlarını kontrol için doktor ve sağlık memuru.
>
> Bakanlık 50.000 lira göndermişti. Bu para ile yardıma gelecek 7 ekibin, 20 kişilik eğitmen kursunun yiyecekleri, her türlü araç ve gereçleri, bütün yapı malzemeleri tamamlanacak, ayrıca yeni alınacak 300 öğrencinin gereksinimleri de bu 50.000 liradan karşılanacaktı.

Savaş yılları olması sebebiyle ve Köy Enstitülerin hareketi anlamayan bürokratlar ve yerel yöneticilerin olması nedeniyle enstitülerin yapım işlerinde aksamalar ve zorluklar olduğu görülmektedir. Bu zorluklar o dönem Tonguç'a yazılan mektuplarda daha açık şekilde görülmektedir. Örneğin Evren'in Tonguç'a yazdığı mektuplara bakıldığında şu hususlar dikkate değerdir:

"İnşaat malzemesinin birçoğunun parası henüz veremedik. Bütün binaların tamamlanması için yüz bin liraya daha ihtiyacımız var."

Nazif EVREN, 29.9.1944

"Ergani ve Çermik Kaymakamlıklarının okul işlerine hiç baktıkları yok"

Nazif EVREN 15.7.1946

"Enstitünün taş müteahhidine ziyafete götürmek istedi. Reddettim. Köylere gideceğini söyleyerek araba koşulmasını istedi. Arabanın önemli işleri olduğunu söyleyerek vermedim. Akşamdan arabanın işi olduğunu söylemiştim. Ben milli eğitim müdürüyüm nasıl olur da araba vermezsin deyip çekti gitti. Size şikâyet gelebilir diye olanları bilmenizi istedim"

Nazif EVREN 29.9.1944

"Maarif Müdürü Turgut merkezden köylere adımını atmadı"

Nazif EVREN 19.03.1945

1944 temmuz ayı sonuna doğru Millî Eğitim Bakanlığı, Dicle'de çalışan enstitülülerin müzik, milli oyunlar ve temsil işlerini düzenlemek, çalışma saatleri dışındaki zamanlarının daha neşeli geçmesini sağlamak üzere Hasanoğlan Köy enstitüsü öğretmeni Hidayet Gülen'i görevlendirmiştir. Gülen Hasanoğlan'dan ayrılırken arkadaşlarının Dicle'de bulunduğu zamanlarda bir manzum mektup, bir seyahatname veya destan gibi şeyleri içeren mektuplar göndermesini isterler. Gülen de arkadaşlarına ve enstitü müdürü Hürrem Arman'a zaman zaman şiir olarak kaleme aldığı ve 15 Kasım 1944'te İlköğretim dergisinde yayınlanan aşağıdaki mektupları gönderir (Gülen, 1944: 10-16):

Vaadimi ben yerime getirmek ümidiyle,
Kalemi on gün sonra ancak getirdim dile.
Şimdi dört yanı açık bir oda içindeyim,
Ergani'de değilim sanki Hint'te, Çin'deyim.
Dışarıda Buram buram sıcak kıvrımlanıyor,
Her taraf bir kor gibi alev alev yanıyor.
Karyolanın içinde yazıyorum, oturdum,
Sineklerin şerrinden deli oldum, Kudurdum. (…)

(…)
Arifiye, uzatmış düz bir yolu içeri,
Bu yolda yürüyenler artık dönmüyor geri.
Çocuklar ranzalarda dışarıda yatıyorlar,
Türkülerle işlere neşe katıyorlar.
Çalışıyor burada şimdilik sekiz ekip,
Yapılan binaların hemen hepsi aynı tip
Beş okul binasının duvarı yükseliyor.
Tuğla, Bakır elinden vagonlarla geliyor.
(…)

Gülen bir mektubunda köy enstitüsü çocuklarının milli konularda çok titiz olduğunu buna Dicle Köy Enstitüsünde de şahit olduğunu anlatmaktadır. Gülen mektubunda Dicle Köy Enstitüsündeki bir anısını şöyle anlatmaktadır (Gülen, 2001: 12):

Muvakkat bir direğe bir cumartesi bayrak çekiyorduk. Törenden sonra toplu bulunan dört yüz çocuk arasında bir konuşma oldu. Bizimkiler böyle bir zamanda bir ağızdan konuşmazlar ve lüzumsuz kaynaşmalar yapmazlardı. Sorduk; adeta bir ağızdan ve tek insan konuşur gibi-
Bayrak direğini yapalım, bayrak direğine bir güzel kaide yapalım, geç kalıyoruz, evvela bayrağımızın rahatını saplayalım, diye haykırdılar. Pazar günü, gece hazırlanan bayrak direği kaidesinin planı toprağa tatbike dildi ve ilk kazma İstiklal Marşından sonra vuruldu.

Gülen Dicle Köy Enstitüsünün kuruluş yıllarını bir başka mektupta şöyle anlatıyor:

(…)
Düziçi, yatakhane, yemekhane yapıyor,
Ay sonunda her ekip çatısını kapıyor.
Kiremit Çiftelerden pek yakında gelecek,
Çatıların üstüne tırmanıp, dizilecek.
Bu mevsimin sonunda plan tamamlanıyor,
Binalar kapanınca elektrik yanıyor
(…)

Gülen bir başka mektubunda ise Dicle Köy Enstitüsündeki çocukların çok garip olduğunu; akşama kadar kireç, kum, taş ve keresteler arasında ter içinde bunaldıkları halde, gece olunca da yatmadıklarını ve günde en az 10 saat çalıştıklarını yazmaktadır.

Öte yandan diğer enstitülerde olduğu gibi Dicle Köy Enstitüsü'nde de yapılar, ıssız eski tür yatılı okullara benzememektedir. Öğrencilerin kaldığı yerler, ellişer veya en fazla yüzer kişilik gruplar için, çalışma odaları ve yemek odası, mutfak ve kümede kalacak öğretmenin odasını da dahil olan üniteler şeklinde tasavvur edilmiştir. Derslikleri, işlikleri, bağı-bahçesi, tarlası, ormanı, ahırı ağılı, tavlası, kümesi vb. kültür dersleri için salonlar, çeşitli oyun alanlarında oluşmaktaydı. Ancak yörenin özelliğine göre her bölgedeki enstitünün gereksinimlerinin değişik olduğu görülmektedir. Örneğin Trabzon-Beşikdüzü'nde ve Sapanca Gölüne yakın Arifiye 'de balıkçılık, Kars Cılavuz 'da hayvancılık, Malatya Akçadağ'da kayısı bahçeciliği önde geliyordu (Türkoğlu, 2009:202). Dicle Köy Enstitüsünü kuruluşu ile ilgili meclis görüşmelerinde ise şu bilgilere rastlanmaktadır:

26.05.1943 Tarihli meclis görüşmelinde Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin meclis kürsüsünden Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali YÜCEL 'den üç ricada bulunmuş bu ricalardan birisi de şudur (Sevüktekin, 1943):

Tam devreli okulları bitiren Çocukların eğitime çok hevesli olduğu ve bu çocukların teorik bilgilerle köylerinde faydalı olmalarını ve köylerine bağlanmalarını temin için çok umutlar beslediğini ve köy kalkınmasında çok faydalı olacağını umut ettiği bir köy enstitüsünün Doğu bölgesi için Diyarbakır'da açılması ricasıdır.

Sevüktekin'in konuşmasından sonra söz alan Bakan Yücel konuşmasında:

"(…) Diyarbakır'da yeni bir köy enstitüsü açılacağını ve Birinci umumi müfettişlikle iletişim halinde olduklarını; Doğu illeri için 1942 yılında Erzurum'da bir köy enstitüsü açmış olduklarını; Diyarbakır'dan sonra Van ve Muş'u düşündüklerini ve incelemeler yaptıklarını söylemiştir (…)"

2. ÖĞRENCİ ALIMI

Dicle Köy Enstitüsü'ne öğrenci alımı ile ilgili enstitünün ilk müdürü Nazif Evren'in anılarında şu hususlar dikkate değerdir (Evren, 1992: 65-68): Yapım işini bitiren, Çifteler köy enstitüsü ekibi dışındaki ekipler kendi enstitülerine dönmüşlerdi. Bitişiğinde işlik ve öğretmen evi olan 5 derslik bir yatakhane, bir genel tuvalet, bir hamam bir ahır yapımı tamamlanmıştı. Enstitü

alanının ortasındaki su kaynağının çevresi düzenlenerek, suyu içilecek ve kullanacak hale sokulmuştu. Sıra asıl kendi öğrencimizi almağa gelmişti. Bölgemize Van, Bitlis, Diyarbakır, Urfa, Hakkâri, Bingöl, Mardin illerinin köyleri giriyordu. Buralardan köy çocuğu ve köy okulu çıkışında öğrenci alacaktık. Yasa böyle yazıyordu ama, yasanın yazdığı her zaman uygulama da bulmak olanaksızdı. Bu illerdeki köylerde okul bulunmadığından, tam devreli köy okulu mezunu öğrenci bulalım. Yapılacak ilk iş nüfus cüzdanına göre köylü olan şehir okulunda okuyabilmiş çocuklardan 33 öğrenci aldık. Bu bir kitabına yani yasaya uydurma idi. Zaten bu çocukların durumu da köy çocukluğunkinden farklı değildi ama asıl köyün çocuklarını alıp, köylerine göre yetiştirmek gerekiyordu. Bunu sağlamak için de hazırlık sınıfları açmayı düşündük. Milli eğitim müdürlüklerine Durumu bildirdik. Onlardan eğitmenlik köy okulu çıkışlı ya da eğitmenlik köy okulunun 2. 3. sınıflarında okuyan öğrencilerinden bulabildiklerini göndermelerini istedik. Böylece adaylar gelmeye başladı. Gelenlerin durumu perişandı. Saçları uzun, sırtlarında ak bir gömlek, ayaklarında çarık, kimilerinin üzerinde rengi atmış, asker ceketi vardı. Bakanlığın gönderdiği kumaştan yazlık ve kışlık olmak üzere üçer tip (büyük, orta, küçük boy) urbayı hazırlamıştık. Ergani hükümet Tabipliğinin önünde bir (etüv) görmüştük, çalıştıramıyorlardı. Biz onu tamir edelim deyip, enstitüye getirdik. Hamamın önüne koyduk. Etüv aslında bozuk değildi. Onlar kullanmasını bilmiyorlardı. Çifteler ekibinden bir öğrenci tıraş makinası ile berberliğimizi yapıyordu. Biz de öğrencileri soyuyor, hamamda yıkanıp yeni çamaşır, urba, postal veriyorduk. Şayet elbiselerinden işe yarayacak bulunabilirse onları etüv den geçirerek kullanmak üzere sahiplerine veriyor, işe yaramayacak onları da yok ediyordum. Elbiselerini giyen öğrenciler, öğretmenler tarafından alınıp yataklar, tuvalet ve bunların kullanış şeklini gösteriliyordu. Hazırlık sınıfları kısa ve yoğun bir programla enstitüye yetiştiriliyordu. Bu sınıfların yetiştirilmesinde Çifteler çıkışlı Mustafa Aydoğan çok gayret gösterdi.

Yine öğrenci alımı ile ilgili meclis görüşmelerine yansıyan şu hususlar dikkate değerdir. Siirt milletvekili B. Türkay'ın 21.12.1945 tasrihindeki meclis görüşmelerinde şunları ifade etmiştir (Aydoğan ve Atıcı, 2010: 213-2015):

> Sayın arkadaşlar, köylüyü kalkındırmak tedbirlerinde en başlıcası, hepimizin yüksek malumudur ki, köy ilkokulları usulüdür. Bu büyük davayı köylü, idarece benimsemiştir. Güzel meyvelerini tatmıştır. Gördüğü zorlukların, sıkıntıların çok geçici olduğuna inanmıştır. bu büyük davanın başarılmasından dolayı idarecileri, bakanlık mensupları ve çok fedakar Türk köylüsünü takdirle anmak bir vicdan borcudur. Ancak bazı illerimizde sadece köy okullarını bitiren köylü çocukların köy enstitülerine gönderilmesi sebebiyle bu usul diğer vilayetlerde olduğu gibi faydalı olmamaktadır. Diyarbakır'da, bütün ilde 1944 senesinde, yuvarlak hesapla, 100 köye ancak 5 okul isabet ediyordu. Siirt'te 500'e varan köylerde ancak ikisinde okul vardır. 1944-1945 Yılında ise on kadar okul açıldı. On kadar diyorum, kati rakam vermiyorum, çünkü açılan okulların bazılarına öğretmen verilmedi. Tayin edilen öğretmenlerden bazıları askerlik, hastalık veya yüksek tahsile gitmek suretiyle köylere gidemediler. Yapılan okul binaları öğretmensiz kaldı. O halde Siirt ve civarındaki bazı illerde köy okullarının pek az olması ve bu okullardan Köy enstitülerine gönderilecek kadar iyi yetişmiş öğrenci bulunmaması sebebiyle, bu köy enstitüleri usulü, yurdun diğer bölgelerinde çok güzel meyveler veren bu usulü, oralarda muvaffak olmayacak mı? Bence bu usulün oralarda muvaffak olabilmesi için hiç olmazsa her ilde birer, ikişer tane köy enstitüleri

> hazırlık okulu mahiyetinde yatılı bölge ilkokulları açılması lazımdı. Gerçi halen büyük köyler merkez sayılarak bölge okulları diye yatısız üç beş köy etrafını alan bölge okulları yapılmaktadır. Fakat bu okullara yalnız o köylerden talebe gelmektedir. Çünkü diğer köyler uzaktadır. 2 saat, 3 saat uzakta olanlar vardır. Bu yüzden her gün okulun bulunduğu öğrenci gelmemektedir. Mesela Siirt ilinde, Urfa'da, Muş'ta veya Van'da bu illerde bu sene bölge yatılı ilkokulları açsak buraya belli başlı büyükçe 100 köyden ikişer, üçer çocuk alsak ve bu okulda beş sene okursa ve bundan sonra da köy eskilerine göndersek, beş sene sonra da 200 öğrenciden 50 tanesinin nasılsın muvaffak olmadığını kabul etsek bile 150 tane öğretmen kazanmış oluruz ve bu 150 öğretmenin köylere öğretmen olarak verebiliriz. Bugün gazetede okudum. Bu illerimizde de Muş, Bitlis, Siirt gibi illerde de köy enstitüleri açılacakmış buna çok sevindim. Fakat buralarda köy enstitüleri diğer enstitüler gibi ilkokul mezunlarını alacaksa öğrenci bulamayacaktır. Çünkü Siirt ilinde köy okulundan çıkmış hemen hemen hiç kimse yoktur. O halde bu İlde ve civarında açılacak köy enstitülerinin mutlaka beşer sınıflı ilkokul kısımlarının da ihtiva etmesi ve her ilde 1-2 enstitü veya hazırlık okulu, belki bütçeye biraz ağırlık verir. Fakat, bu bölgenin 3-4 yabancı ülke ile sınırı olduğunu ve bu sınırlardan yalnız kaçak eşya değil bize yabancı fikirler ve kışkırtıcılar da gelebileceğini düşününce bu illere birer veya ikişer köy enstitüleri hazırlık okuduğunu herhalde çok görmeyiz. Bu illerimizde maalesef anadillerini unutmuş vatandaşlarımız vardır. Bu okulları açmak ve bunlardan yetişecek öğrencileri bu köylere vererek buralarda da esaslı surette ilköğretimi sağlamak suretiyle dil işini de halledebileceğimize inanıyoruz.

Türkay'ın bu konuşmalarından 3 gün sonra Bakan Yücel meclis kürsüsünden Türkay'a şu şekilde cevap vermiştir (Aydoğan ve Atıcı, 2010: 223):

> Türkay arkadaşım Doğuda bölge okulları yapılmasını söylediler. Biz Diyarbakır'da Dicle Köy Enstitüsü'nde ilkokul kısmı tesis etmiş bulunuyoruz. Elimizde ilkokul mezunu olmadığı için buyurdukları gibi böyle bir bölge okulu sistemine gitmeye maddeten imkân bulamadık. Onun için Dicle Köy Enstitüsü'nde ilkokul kısmı açtık. Çocukları yatılı olarak oraya alıyoruz. Bunlar mezun olduktan sonra köy enstitülerine alacağız. Bu suretle bu bölge okullarını orada yetiştirdiğimiz çocuklarla açacağız ve arkadaşımızın maksadını da yerine getireceğiz…

Yine meclis görüşmelerinde konuşulanlara paralel olarak Dicle Köy Enstitüsü Müdürü Nazif Evren'in İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'a yazdığı mektupta şu huşular göze çarpmaktadır (Aydoğan, 2007: 53-54):

> "Bizim enstitüye kanunun ruhuna uygun talebe bulabilmek için iki şeyin yapılmasını zaruri görüyorum:
>
> Kesimimize giren illeri acele eğitmenlemeli ki buralardan çıkacak öğrencileri enstitüye alabilmem.
>
> Bundan daha önce ilkokulun birinci sınıfını da burada açıp bu suretle öğrenci yetiştirmek. Kesime giren illerin çoğundan köy okulu olmadığı haberini alıyoruz. Bizim buralarda gördüğüm eğitmen arkadaşlar çok başarılı oluyorlar. Hatta bu yıl burada 100 kişilik bir eğitmen kursu açsak bilmem nasıl olur? Diyarbakır, Bitlis Maarif Müdürlükleri böyle bir teşebbüsün olup olmadığını soruyorlar. "
>
> Nazif EVREN 2.2.1945

Yine Nazif Evren'in Poyraz Köyünden Köy Enstitülerine" eserinde anlattığı iki anı öğrenci alımında öğrencilerin niteliği ve durumu ile ilgili dikkate değerdir (Evren, 1942: 67):

1- Öğrenci alımı sırasında Van bölgesinden gelen grubu soyarak hava soktuktan sonra Üzerlerinden çıkan elbiseleri de etüvün önünde istif etmiştik. Öğrencilerden birisi yeni elbiselerini giydikten sonra üzerinden çıkarılan urbanın başına dikildi.

-Vereyim benim urbanı, Ben gideceğim diye tutturdu. Almak istediği rengi atmış, birkaç yama görmüş bir deniz eri ceketiydi. Öğretmen arkadaşlar bu öğrenci adayına, gezdirmek, bir şeyler anlatmak suretiyle istediğinden vazgeçirmek istediler, olmadı en son bana getir, ben de koluma girdim, gezdirdim, konuştum, gene kandıramadım. Tekrar elbisesinin yanına getirdim bir tokat vurarak:

- Al elbiseni defol git! Dedim. Durdu ve direnmekten vazgeçti yaşamını izlediğim bu çocuk okulu birincilikle bitirdi. Memleketinde uzun yıllar milli eğitim memurluğu yaptı. Şimdi emeklidir. Aslında dayağın bir eğitim aracı olduğuna inananlardan değilim. Bu bir bunalım döneminin davranışı idi. Bu tokat eğitimden çok caydırıcılık etkisi yaptı.

2-Yine bir gün sabahleyin erkenden kalkmış çevreyi dolaşıyordu. İstasyona gelen trenden birkaç çocuk bindi. Enstitüye doğru yürüdüler. Başları açık, üzerlerinde fistan gibi beyaz bir giysi vardı. Yanıma geldiler. Ellerindeki milli eğitim müdürlüğünce verilen zarfı uzatıp, sıraya girdiler. Ben zarfı açıp adlarını sorarken işlerinden birisi sıradan ayrıldı. Yakınımdaki inşaattan kalma taş yığınının arkasına çömeldi Beyaz fistanı ile çevresini örtü, işini tamamladı. Hiçbir şey söylemedim. Bu çocuk, henüz tuvalet bilmiyor. Kısa zamanda uyum sağladı ve yurdun en uzak köşelerinde başarılı görevler yaptı.

Burada emekli öğretmen Mehmet Bural ’ın mektubu öğrenci niteliği ve köy enstitülerinin öğrenciye verdiği değer ile ilgili dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Mehmet Bural mektubunda şöyle diyordu:

“Ben 23.07.1945 Cumartesi günü saat 12:00’de Dicle Köy Enstitüsü’ne gittim, Kaydoldum. Yanımda babam Gedikli Başçavuş vardı. Ayağımda bir yakınımın hediye ettiği takunya vardı. Annem üveydi. Babam da ona uyuyordu. Yani kısacası ben yalın ayaktım. Takunyadan önce de köyde başkasının keçisini bazen yalınayak bazen de çarıkla Güdüyordum. İşte ben Dicle’ye böyle geldim.Dicle, dolayısıyla siz, bana sahip çıktınız. Önce ayağıma Beykoz postalı verdiniz. Ama, postal ayağıma büyük geldi için geri alıp, özel iskarpin ısmarlayıp giydirdiniz, ne mutlu değil mi? O günden beri yalın ayak kalmadım…”

Öte yandan Dicle Köy Enstitüsü mezunu Osman Şahin ise anılarında Köy enstitülü öğrencilerden bahsederken şöyle ilginç bir benzetme yapmıştır:

Aşırtmazlarda, ıssız, kuru kaya diplerinde bazen ufacık yaban elmaları biter... O denli bakımsızdırlar ki, koca yılda birkaç santim ya büyür, ya büyümezler. Koskoca gökyüzü boşluğunda birkaç santimlik yer kapabilmek için yaşarlar sanki. Dalları kısa küt'tür ama sağlamdir. Sabır ve diken yüküdürler. Öyle ki, bazen yaprağından çok dikeni olur. Dikenler gövdeden çıkar çıkmaz ağaçlaşır, sivri çelikten birer iğneye dönüşürler. Kışın buzlu karların beteri üstlerinden geçmesine karşın, ne eğilir, ne de fırtınada boranda sallanırlar. Sesleri çıkmaz, öylesine kıpırtısız dururlar ki kimi köylülerin çalışmayan, kıpırtısızca duran birini, "Karaçalı nöbetine durmuş gibi" diye benzetmeleri işte buradan gelir.

Köylüler bahçelerine, suyu gübresi bolca verilmiş, yılda birbuçuk, iki metre sürgün veren gösterişli meyva fidanlarından çok o yaban elmalarını dağlardan söküp getirerek dikerler. Bir yıla kalmaz aşılarlar. Yaban elmaları Hititlerden bu yana o toprakların iklimini, huyunu, suyunu almışlardır çünkü. Kalıtımsal bir dirençleri vardır. Kuraklığı, rüzgârı, kışı bilirler. Suyu, gübresi gecikse bile toprağa küsmezler. Fidanlık ve seralarda yetişen gösterişli fidanlara benzemezler hiç. Baharda dalları çiçek yükünden görünmez olur. Ağacın altı üstü

> meyva kokar... İşte Köy Enstitülerine alınan yoksul, sahipsiz köy çocuklarında, anlatmaya çalıştığım bu yaban elmalarının şaşmaz, köklü, sabır ve direnci yatar. Daldan eğme değil, kökten sürme, köşk ya da sera çocukları değil, bozkır çocuklarıdırlar... (Şahin, 1990)

Dönemin sosyo-ekonomik yapısına uygun bir şekilde çalışmaların sağlandığı Dicle Köy Enstitüsünün öğrenci künye defterlerinden faydalanarak bu mekteplerde 1944-1954 yılları arasında eğitim-öğretim hayatına devam eden öğrencilerin sayısı ile ilgili istatistiki veriler, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. 1944-1954 Yılları Arasında Dicle Köy Enstitüsü'ndeki Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek	Kız	Toplam
1944-1945	34	-	34
1945-1946	206	-	206
1946-1947	87	-	87
1947-1948	99	-	99
1948-1949	118	-	118
1949-1950	195	-	195
1950-1951	125	-	125
1951-1952	142	-	142
1952-1953	80	-	80
1953-1954	57	-	57
Genel Toplam	1143	-	1143

Kaynak: Dicle Köy Enstitüsü 1944-1954 Yıllarına Ait Künye Defteri (KD, 1944).

1944-1954 yılları arasında bu öğrencilerin sayısının genel toplamda 1143 olduğu bilgisine ulaşılabilmiştir. Farklı kaynaklarda Dicle Köy Enstitüsünde karma bir eğitim alındığı bilgisi yer alsa da bu okulun "1944-1954" yıllarına ait künye defterinde kız öğrencileri gösterir bir kayda ulaşılamamıştır. Okul 1944 yılında kurulmuştur. Bu yıldan 1954 yılına kadar tüm sınıflarda ve okulun öğretime açık olduğu bütün yıllarda sadece erkek öğrencilere ait kayıtlar yer almaktadır. (Aküzüm ve Akgündüz, 2014:35; KD, 1944). Ayrıca Nazif Evren anılarında 1945 yılında Diyarbakır, Bingöl, Urfa, Bitlis, Siirt ve Van vilayetlerinden 350 öğrenci aldığını ifade etse de (Evren, Tarihsiz: 126-128) Tablo 1'e bakıldığında 206 öğrenci olduğu görülmektedir.

Her ne kadar Aküzüm ve Akgündüz (2014)'ün çalışmasında ve diğer araştırmalarda dönemin öğrenci Künye defterleri ve Millî Eğitim Bakanlığı İstatistiklerinde Dicle Köy Enstitüsünde kız öğrenci olmadığı ifade edilmişse de Dicle Köy Enstitüsünde görev yapmış kişilerin ve enstitü mezunlarının anılarında ve bu kişilerle yapılan kişisel görüşmelerde kız öğrencilerin de

bulunduğu görülmektedir. Örneğin enstitüde görev yapan Mustafa Aydoğan ile Erdal Atıcı tarafından yapılan kişisel görüşmede şu hususları ifade etmiştir:

Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirince Dicle Köy Enstitüsü'ne atandım. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki köylerde tam devreli köy okulu mezunu öğrenci bulmak güç olduğundan enstitüdeki hazırlık sınıflarında birçok öğrenci alınmıştı. Eğitmenli mezunların yanı sıra İkinci sınıflarından geçenler de alınmıştı. Bu toplama sınıfın sınıf öğretmeni oldum. Öğrenciler oldukça kabiliyetli, zeki aynı zamanda çalışkandı. Enstitü ye yakın Tilhuzur Köyünden gelen Şazimet Kaya isimli öğrenci çalışkan kızlardandı. Enstitüden ayrıldıktan 10 yıl sonrasında Enstitüyü ziyaretimde Şazimet Kaya'yı sorduğumda, Kız öğrencilerin başka bir enstitüde toplama uygulaması neticesinde ebeveyni kızlarını uzak yere göndermeye razı olmadığından enstitüden alındığını öğrendim. Sonrasında köyden evlendiğini ve köyde olduğunu belirttiler. Kendisini görmek istediğimde tarlada çalıştığından görüşme isteğimi geri çevirdi. Tarladaki kıyafetleriyle görünmek istememişti (Atıcı, 2010: 69).

Yine Dicle Köy Enstitüsü eğitimbaşılığı görevini şevket Türkyılmaz'dan sonra yürüten Mehmet Emiralioğlu, enstitüdeki kız öğrenciler hakkında şu bilgilere yer vermiştir (Evren, 1992:77):

> (….) on iki kız öğrencimiz olmuştu. Bunlardan ikisi Çermik köylerinden bir öğretmenin kızı idi. Bir tanesi de yakınımızdaki Tilhuzur köyü öğretmeninin kızı idi. Bu kız Türkçeyi zor konuşuyordu. Bir kız öğrenci de yine yakınımızdaki Herbata köyünden alınmıştı. Bu kız Yüksek köy Enstitüsü öğrencilerinden Arif Gelen'in kız kardeşiydi.(…)

Ayrıca Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistiklerine göre 1946-1947 öğretim senesinde enstitü de 297 (8'i kız) öğrenci okula devam etmektedir ve bu öğrencilerden 21'i birinci sınıfa devam etmektedir. Aynı öğretim yılında Dicle Köy Enstitüsü'nde 10 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 13 öğretmen görev yapmaktadır (BIGM, Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri [1946-1947], 1948: 6, 97, 170). Enstitüler kapatılma sürecine girdikten sonra bu kız öğrenciler Bakanlığın emriyle Akçadağ Köy Enstitüsü'ne gönderilmiştir.

Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde binlerce öğrenci yetiştiren Dicle Köy Enstitüsü dokuz yıl hizmet verdikten sonra kapatılmıştır. Enstitüde dikkat değer en mühim hususlardan birisi enstitüde eğitime devam eden öğrencilerin hemen hemen hepsinin erkek öğrencilerden teşkil edilmiş olması hususudur. Bu durum, yörede gittikçe azalan bir oran olsa da idame etmeye devam eden kız çocuklarını enstitüye gönderme alanındaki "isteksizlikten" kaynaklandığı düşünülmektedir (Çağlayan, 2014: 126).

Dicle Köy Enstitüsü'nden mezun durumdaki öğrenci sayısal durumuna bakıldığında, enstitüye kayıt yapılan ve o yılda öğretime devam etmekte olan öğrenci sayılarına göre "ilk mezunlar hariç" önemli sayıda azalış görülmektedir. Dicle Köy Enstitüsü Diploma defterlerinden de mezun olan öğrenci sayılarına ulaşılabilen bilgiler arasındadır. (Tablo 2).

Tablo 2. 1948-1954 Yılları Arası Dicle Köy Enstitüsü'nden Mezun Olan Öğrencilerin Sayısal Durumu

Yıllar	Yaz Dönemi	Güz Dönemi	Toplam	Pekiyi ile Bitirenler	Yüzde (%)
1948-1949	59	-	59	0	0
1949-1950	96	-	96	1	10.41
1950-1951	47	-	47	3	6.38
1951-1952	32	-	32	9	28.12
1953-1954	87	-	87	10	11.49
Genel Toplam	321	-	321	23	7.16

Kaynak: Dicle Köy Enstitüsü 1949-1954 Yıllarına Ait Diploma Defterleri (DD, 1949).

1948-1952 yıllarında bu enstitüden toplamda 321 öğrencinin mezun olduğu bilgisine ulaşılabilmiştir. Fakat enstitü diploma defterinde 1952-1953 öğretim yılında hiçbir kayıt tespit edilemediğinden mezun öğrenci sayısı verisi elde edilememiştir. (Tablo 2)

Tablo 2'de gösterildiği gibi, Dicle Köy Enstitüsü'nden bütün öğrencilerin yaz dönemlerinde mezun oldukları bilgisine ulaşılabilmiştir. Enstitünün öğrenim hizmetinin aktif bulunduğu dönemlerde herhangi bir kız öğrenci kaydının olmadığı, ayrıca kayıtlı mezun kız öğrenciye ulaşılamamıştır.

Dicle Köy Enstitüsü, açıklanmaya çalışılan işleyişini devam ettirirken Köy Enstitüleri üzerine yapılan eleştiriler sonucunda başta 1947 yılında, sonrasında 1952 yılında müfredatta değişiklikler yapılmış, Köy Enstitülerinin yer aldığı yörenin ihtiyacına ve işleyiş durumuna uygun olduğundan umumi orta öğretim kurumuna dönüştürülmüştür. Sonuçta 27/1/1954 tarihinde kabul edilen 6234 sayılı kanun uyarınca Köy Enstitüleri, İlk öğretmen Okulları ile birleştirilme yoluna gidilmiştir. Bu merhalede Dicle Köy Enstitüsü, Dicle İlk öğretmen Okulu ismini alarak şekilsel ve yapısal değişikliğe uğramıştır. Aynı zamanda Enstitü adına bu durum 1975 yılına dek bu isimle anılacak olan sürecin de başlangıcı olduğu görülmüştür (Ciciloğlu, 1985).

3. PERSONEL İSTİHDAMI

Köy Enstitüleri Kanunu (KEK) enstitülere alınacak olan öğrencilerin tam devreli (beş sınıflı) köy okulunu bitirme, sağlıklı ve yetenekli olmaları şartları bulunmaktaydı. Fakat yörede okullaşmanın düşük olmasından dolayı Dicle Köy Enstitüsü, 1944 senesinde kentteki okullardan mezun 33 öğrenci ve Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nden 42 öğrenci transfer edilerek 75 öğrenci ile eğitim hizmeti vermeye başlamıştır (Evren, 1992: 65). Dicle Köy Enstitüsü 75 öğrenci ile eğitime başlamasına rağmen yeni kayıtlar sene buyunca yapılmaya devam edilmiştir. Çünkü 1944-1945 ders yılı eğitim istatistikleri sene sonu bilgilerine göz atıldığında enstitüde toplam 103 öğrenci bunmaktadır. 1944-1945 ders yılı eğitim istatistiklerinde Dicle Köy Enstitüsü'nde 9 öğretmen (2 kadın, 7 erkek) görev yapmaktadır

(BIGM, Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1944-1945, [1947]: 87, 95, 136).

Evren'in anılarına bakıldığında enstitüye personel alımı ve alınan ilk personellerin niteliklerine bakıldığında şu hususlar göze çarpmaktadır (Evren 70-71):

Evren'in, Çifteler Köy Enstitüsü'nde beraber çalıştığı öğretmen Nuri Bayer yardımcı olarak geldiği ve iki yıl mali işleri Yürüttüğü görülmektedir. Ancak bu öğretmenin sağlık problemleri ve işin ve yörenin havasına dayanamamasından dolayı enstitüden ayrıldığı görülmektedir. Rıza Alpaslan, memleketine yakınlığı dolayısıyla, geldiği Dicle Köy Enstitüsünde bir süre çalışmış ve ayrılmıştır. Nazif Evren'in eşi Leman Evren kendisi ile gelmiş ve kendisi ile ayrılmıştır. Sanat öğretmenleri Ömer Epçim, Fahri Tosili inşaat işlerinin yürütücüsü olmuşlardır. Döner sermaye defterlerini tutmak, işlemlerini yürütmek o gün için bir uzmanlık işi olduğu görülmektedir. Evren'in askerlik zamanında tanıştığı ve arkadaş olduğu Kepirtepe köy enstitüsü öğretmenlerinden Hüsnü Taner'i döner sermaye işlerinden anlıyor olmasından dolayı eğitimbaşı olarak atadığı görülmektedir. Ancak Diyarbakır havasına uyamadığı için çabuk ayrılmıştır. Yerine Diyarbakır'da ilköğretim müfettişinin yapmakta olan Şevket Türkyılmaz kendi isteği ile eğitimbaşlığına gelmiştir. Sağlık durumu pek iyi olmayan Türkyılmaz kısa süre çalıştıktan sonra Ankara ilköğretim müfettişliğine atanmıştır. Bundan sonra ise eğitim başlığı işini, Çifteler 'den gelen Emin Türk idare etmeye çalıştığı fakat, resim iş öğretmeni olduğu için her iki görevi beraber yürütemediği görülmektedir.

Bu dönemde Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek kısım öğrencileri stajyer olarak enstitülere gönderiliyorlardı. Dicle Köy Enstitüsü'ne de Mehmet Gökdemir Emiralioğlu, Arif Gelen, Abdullah Özkucur, Ahmet Savru Özer gelmişlerdir. Bunlar enstitü çalışmalarına büyük ölçüde yardımcı oldukları görülmektedir. Mehmet Gökdemir (Emiralioğlu) Eğitim başlığını, Ahmet Savru Özer Tarımbaşlığını, Abdullah Özkucur inşaat işlerini üstlenmiştir. Bir süre el altılamayan Döner Sermaye Saymanlığı için Bahri Çoker Adındaki bir genç görevlendirilmiştir. Bu genç Nazif Evren'in akrabasıdır. Bu işi Evren'in zoruyla alan Çoker'in 80 Lira gibi bir ücret kadrosu vardır. Kısa zamanda işleri o kadar düzene koyar ki her gelen müfettiş kendisini takdir etmiştir. Aldığı raporları gören Bakanlık onu başka enstitülerin döner sermayelerinde görülen aksaklıkları düzelttirmek için görevlendirmiştir (MEB, 1944).

Öte yandan Nazif Evren'in İlköğretim genel müdürü Tonguç'a yazdığı mektuplara bakıldığında bazı personel eksikliklerinden dolayı işlerin öğrencilere yaptırıldığı görülmektedir. Örneğin 29.07.1944 tarihinde Tonguç'a yazdığı mektupta şu ifadeler göze çarpmaktadır:

"Aşçı bulamadık. Bu işi de ekipteki öğrenci arkadaşlar görmektedir."

4. EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun birinci maddesi köy enstitülerinin amacını ve tarıma elverişli arazisi bulunan yerlerde açılacaklarını; üçüncü maddesi, enstitüleri tam devreli köy okullarını bitirmiş sağlıklı ve kabiliyetli köy çocuklarının arasından seçilerek alınacaklarını; beşinci maddesi, enstitülerden mezun olup öğretmen olarak tayin edilenlerin Eğitim Bakanlığı'nın göstereceği köylerde 20 yıl çalışmaya zorunlu olduklarını; altıncı maddesi, köy

enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin atandıkları köylerin tüm eğitim ve öğretim işlerinden sorumlu olduklarını ve görevli bulundukları köylerde kendileri tarafından oluşturulmuş örnek tarla, bağ, bahçe ve atölye benzeri tesisler ile köylüye kılavuzluk yapacaklarını ve köylülerin bunlardan yaralanmalarını sağlayacaklarını kesin olarak saptamaktadır (KEK, 1940).

Görülüyor ki Köy Enstitüleri Kanunu'nun bu maddelerinde köyler için yeni ve dinamik bir öğretmen tipi meydana getirmenin imkânları hazırlanmaktadır. Yine bu hükümlerle kurulacak enstitülerde yetiştirilecek öğretmen adaylarının tarım ve atölye işleri içinde uygulamalı eğitim alarak yetiştirilmeleri istenilmiştir. Köy enstitülerinden önce öğretmen yetiştirmek amacıyla açılmış olan kurumlarda bu hususlara bir nevi pedagojik eğitim ilkeleri gereği değer vermek istedikleri ancak teoriden öteye gidemedikleri görülmektedir (Elmas, 2017: 52).

Tonguç (1998: 614)'a göre kurulacak enstitülerde tarım, hayvancılık ve atölye çalışmaları önem verilirken, teorik derslerin de geleneksel usullerle okutulmaması gerekmektedir. Çünkü Tonguç, doğayla iç içe tarla ve bahçelerin arasında açılmış bir kurumda, biyoloji dersini sınıfta kara tahtada anlatılması artık gülünç bir şey olacağını ifade etmektedir. Tıpkı bunun gibi ekip, biçilen çadırlarda kalınarak yapılan, hayvan beslenilen enstitülerde matematik, kimya, fizik ve geometri dersleri bu olaylarla ilişki kurulmadan okutulmasını uygun görmemektedir. Onun için bütün derslerin öğretim yöntem ve ilkelerinin kökten değiştirilmesi dersin 'iş içinde iş vasıtasıyla' öğretilmesi gerekmektedir. Tonguç'un, bunun köy enstitülerinde ders verecek geniş kaynaklardan temin edilecek nitelikli öğretmenlerle sağlanabileceği kanısında olduğu görülmektedir. Bu nedenle köy Enstitüleri Kanunu'nun on yedinci maddesiyle bu amaca ulaşıldı. Lise mezunları hariç diğer bütün okullardan çıkanlar "Köy Enstitülerinde öğretmen olabilecekleri,'' hatta işinde ehil ustaların bile "usta öğretici olarak çalıştırılabilecekleridir" (KEK, 1940: madde 17).

Enstitü programı Köy Enstitüleri'ni diğer eğitim kurumlarından ayırmaktadır. Kirby'e göre öğretim programı, yeni deneylerin yaşanması ve sorun çözümleme yöntemlerinde alışkanlıkların kurulması Köy Enstitüleri programlarının üç yönünü yansıtmaktadır (Kirby, 2010: 314). Köy Enstitüleri'nin ilk dönemlerdeki uygulanmakta olan öğretim programı, mevcut eğitim programlarının toplamından oluşuyordu. Fakat Köy Enstitüleri'ne özgü program 1943 yılında oluşturuldu. Hazırlanan eğitim programı kültür, ziraat ve teknik konuları başlıklarından oluşmaktadır. Müfredatta okutulacak olan derslerin yarısı kültür dersleri ile genel bilgi derslerinden oluşmaktaydı. Derslerin dörtte biri ziraate dönük dersler ve pratikleri şeklinde açıklanan tarla-bahçe tarımı, kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliği, zootekni, balıkçılık, arıcılık, su ürünleri benzeri derslerdir. Derslerin diğer dörtte biri ise teknik derslerden ve pratik uygulaması olan ev ve el sanatları, tenekecilik, mürekkep demircilik benzeri derslerden meydana gelmektedir. Haftalık ders sayısı, yirmi iki saati kültür dersleri, on bir saati ziraat dersleri ve on bir saati de teknik dersler olmak üzere toplamda kırk dört saatten oluşmaktadır. (MEB, 1944).

Tablo 3. Köy Enstitüleri Ders Dağılım çizelgesi

Dersler	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**
Türkçe	3	3	3	4	2
Genel Ruhbilim	-	-	-	2	-
Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi	-	-	-	-	1
Eğitbilim	-	-	-	-	1
Genel Öğretim Metodu	-	-	-	2	-
Özel Öğretim Metodu ve Uygulama	-	-	-	-	6
Toplumbilim	-	-	-	-	2
Eğitim Tarihî ve Teşkilâtı	-	-	-	-	1
Tarih	2	2	2	1	1
Coğrafya	2	2	2	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-
Matematik	5	3	3	3	-
Fizik	-	2	2	2	-
Kimya	-	2	2	1	-
Tabiat Bilgisi	2	2	2	2	-
Okul Sağlık Bilgisi	-	-	-	-	1
El Yazısı	1	1	1	-	-
İş Dersleri	-	1	1	1	-
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	1	2	2
Resim	2	2	2	2	2
Askerlik	-	-	1	1	1
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	-	-	-	1	1
Koperatifçilik	-	-	-	-	1
Tarım Dersleri ve Uygulamaları	12	10	11	9	10
Sanat Dersleri ve Atölye Çalışmaları	12	10	11	9	10
Toplam	**44**	**44**	**44**	**44**	**44**

Dicle Köy Enstitüsü mezunu Osman Şahin'e göre Dicle Köy Enstitüsü'nde (Şahin, 1990): Her ders ayrı ayrı dersliklerde işlenirdi. Birçok nota sehpaları ile piyano, elliye yakın mandolin, sekiz adet keman ve akerdeon ile taş plaklar ve gramafonun olduğu müzikhane adı verilen sınıflarda müzik dersleri işlenirdi. Müzikhanenin duvarlarında Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey, Ahmet Adnan Saygun, Hasan Ferit Anlar ve Necip Kazım Akses'in (Türk Beşlileri olarak bilinen besteciler) ile batıdaki ünlü bestekarların resimleri bulunurdu. Resim dersleri de "resimhane"de işlenirdi. Resimhane tamamen boya ve renk kokularıyla, ayaklı resim sehpaları, tuvaller ve önlüklerle doluydu. Her sınıf aynı zamanda bir kitaplıktı. Her kişi istediği kitabı alabilir ve okuyabilirdi. Okuma salonları bulunur ve buralarda da aylık yayınlanan edebi dergiler ve günlük gazeteler yer alırdı. Bu dergiler arasında bulunan Varlık Dergisi'ni ilk olarak orada gördüm. Ayın sonlarında, o ayda en fazla kitap okuyan öğrenciler, bayrak töreni başlamadan evvel takdim edilir ve bu öğrencilere ödüller verilirdi. Kitapları yırtma veya yakma ile kitap korku ve husumeti yoktu. Okuldaki tüm malzemeleri, sandalyeleri, duvar panolarını, yazı tahtalarını, parkımızdaki palmiyeleri, futbol sahasında bulunan kale direklerini biz yapardık. Ödev adına yapmış olduğumuz çerçeveler, resimhanede yapılan güzel resimlere sene

sonunda düzenlenen sergilerde çerçevelik işlevi görürdü. Sergilenen tablolar daha sonra bölgedeki uygulama okullarına hediye edilirdi. Tarım dersleri için de her sınıfa ait ayrı bir ağaçlığı, koruluğu mevcuttu. Her talebe kendi ağacı için önce çukuru kazar, fidanı diker ve mezun olana dek fidanlardan sorumlu olurdu. Doğa Bilgisi dersini veren öğretmenler, öğrencileri devamlı saha araştırmasına yönlendirirdi. Bölgemizdeki ağaç, bitki, çiçek ve diğer ot türlerinden örnekler alıp, defter sayfalarımızın arasında kurutup, sonrasında onun hakkında detaylı bilgiler yazardık. Defterlerimiz adeta minik botanik bahçesi halini alırdı. Yemekhane binasında ayrıca toplantı, sinema, tiyatro ve eğlence gibi organizasyonlar düzenlenirdi. Burada özellikle hafta sonlarında önceden zorunlu olarak sınıfların tertiplemiş oldukları piyesleri, halk oyunları ve koroları izlerdik. Böylelikle her öğrencinin özel kabiliyeti ortaya çıkardı. Bunlara ek olarak her sabah, tüm öğrenci ve öğretmenlerimizin iştirak etmesiyle oyun alanında, davul, zurna, mandolin ve akordeon eşliğinde coşkulu bir şekilde halk oyunları oynanırdı. 1968'lerdeki öğrenci hareketlerinin en temel talebi okul yönetiminin alacağı kararlara katılmaktı ve bu hareket Amerika üniversitelerinde başlayıp Avrupa'ya yayılmıştır. Bu talep seneler evvel Köy Enstitülerinde mevcuttu. Başta büyük sınıflar olmak üzere her hafta belirlenen sınıf derslere girmeyip okul idaresine katılırdı ve alınacak kararlardan sorumlu idi. Hafta sonlarında toplantı olarak kullanılan yemekhane salonunda yönetime katılmış olan sınıfların otokritiği yapılır, herkes düşüncelerini beyan eder, konular hakkında soru sorar, böylelikle öğrencilerin demokratlık ve tartışma kabiliyetleri geliştirilirdi.

Dicle Köy Enstitüsü'nde eğitime devam eden öğrenciler yukarıda belirtilen teorik ve pratik derslerin haricinde spor (futbol, güreş, voleybol ve su sporları) müzik, literatür ve sahne faaliyetleri benzeri aktivitelere de katılıyordu. Fakat, Kirby'nin ehemmiyetle belirttiği Dicle Köy Enstitüsü' de dahil İvriz, Pazarören ve Pamukpınar enstitülerinde eğitim gören öğrencilerin kültür çeşitliliği kıttı dolayısıyla öğrencilerin eğlence faaliyetleri de içtimai olmaktan ziyade bireysel özelliklere dayanmaktaydı (Kirby, 2010: 322).

Kirby 'in görüşlerini Dicle Köy Enstitüsü 1950 mezunu Mahmut Saral şu ifadelerle desteklemektedir (Saral, 2002):

> "300 kadar öğrencisi vardı. Kız öğrenci yoktu. Sanat çalışmalarına önem verilmemiş, fazla yapı üretilmemişti. Önemli yapıların çoğu ustalara yaptırılmıştı. Tarım çalışmaları için ayrılan alanlar bin dönümü geçmiyordu. Tarım alanlarında hububat, sebze üretiliyordu. Yetişmekte olan 15 dönümlük bir kayısı bahçesi vardı. Ekinlerin boyu 15 santime ulaşmadan kurumuştu. Başaklar gelişememiş, her başak 4 ile 8 arasında dane tutmuştu. Bu ekinlerin biçilmesi olanaksızdı. Kurumuş ekinleri elle yoluyorduk. Dikenli olan tarlalarda ekin yolmak zor bir işti. Ergani okulumuza 2 km uzaktaydı. Dersleri, işyeri aksatmamak koşuluyla Ergani'ye gitmek için izin almaya gerek yoktu. Ders, iş zamanlarının dışında fazladan çalışma yapılmıyordu. İş yerlerinde, tarım alanlarında, okul alanlarında suçlu arama denetimi yapılmıyordu. Öğretmenlerin öğrencilere dayatması diye bir davranış yoktu. İnzibatlık gibi arkadaşlarının kötü davranışlarını yönetime bildiren öğrenci kuruluşuna gerek görülmemişti. Tarım, demircilik, yapıcılık öğretmenleri zorlama, baskı yapmıyordu. Dicle Köy Enstitüsü'nde baskıcı, kıyıcı, ezici bir disiplin anlayışı yoktu. Öğrenciye güvenmek, sevgi, saygı, özgürlük ortamı; demokratik bir eğitim, disiplin anlayışını okula egemen yapmıştı. Enstitümüzde sağ-sol, gerici, ırkçı eğilimler yoktu. Okul müdürü, öğretmenler Atatürkçü,

> laik, çağdaş düşünceli, çok iyi insanlardı. Öğrenciler arasında da bölücülük, gericilik, ırkçılık gibi yıkıcı akımlara sapanlar yoktu. İş çalışmaları ve dersler yüzünden zararlı öğretilere ayıracak zamanları olmuyordu. 30 Haziran 1950'de sınavlar bitti. Okulu bitirmiş, öğretmen olmuştum. Öteberimi bavuluma yerleştirip Dicle Köy Enstitüsü'nden güzel anılar, yararlı, iyi izlenimlerle ayrıldım. Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç'un, bizlere emeği geçen, bağ-sol övgücülüğü yapmayan öğretmenlerimizin, yöneticilerimizin yattıkları gömütler ışıklarla dolsun. Onlar Türk köylüsünü, halkı uyandırmak, eğitmek için ilk kez bir eğitim ışığı yakmışlar; toplumun kanını emen yarasaları, sülükleri ürkütmüşlerdir."

5. KÖYLÜLERLE İLİŞKİLER

Hasan Ali Yücel'e göre; "Enstitülerin başarıları bölgelerine yapabildikleri etki ve yardımların miktarı ile ölçülmelidir." Bölgesel kurumlar olan köy enstitüleri bu özelliklerinden dolayı klasik öğretmen okulları gibi sadece öğretmen yetiştiren değil yalnız amanda kesimine giren 2-5 ilin eğitiminden de sorumluydu. Yine bu özelliklerinden dolayı öğrencisini bölgesine giren illerden alıyor ve mezun ettikten sonra yine sorumluluk sahası içindeki illere gönderiyordu. Ve onların başarısından sürekli olarak sorumluydu. Ayrıca öğretmenlerle bağlarını hiç koparmıyordu.

Köy enstitüsü mezunu öğretmen köyde sadece okuma yazma öğretmen kişi olmayacaktı. O aynı zamanda toplumun kalkınmasında da sorumlu olacaktı. Bu amaçla kültür derslerinin yanına tarım ve teknik dersler de konulmuştur. Müdürler mektuplarında bu alanlardaki çalışmalarından sıkça söz ederler. Köy enstitülerinden mezun verme yılları yaklaşınca enstitü idareleri yeni bir alanda yoğunlaşmak zorunda kalmışlardır. Öğretmen verilecek köylerde okul yapılması; okul uygulamam bahçesi, öğretmen için geçim arazisi sağlanması; öğretmen için beş yıllık çalışma planı yapılması gibi işlerin öğretmen göreve başlamadan bitirilmesi gerekiyordu ve bu işlerden enstitü idareleri birinci dereceden sorumluydu. 19 Haziran 1942 tarih ve 4274 Sayılı yasanın 39,41 ve 42. Maddeleri köy enstitülerinin özellikle köylerle ilişkileri hakkındadır.

Öte yandan ne yapılacağı yasalarla saptanmasına rağmen o işlerin zamanında ver düzenli yapılması için Bakanlık zaman zaman enstitülere ve ilgili diğer yetkilere uyarı mahiyetinde resmi yazılar yazardı bu yazılardan birisi 16.04.1943 tarihinde bütün köy enstitü müdürlüklerin yazılan şu yazıdır:

> Köy Enstitüsü Müdürlüğüne
>
> Kesiminize giren köylerdeki öğretim ve eğitimle ilgili işlere yardım etme enstitü idarelerinin en önemli vazifelerinden biri olacaktır. Bunun maksada uygun bir şekilde yapılabilmesi her şeyden önce enstitü idarelerinin bu köyleri teker teker iyi tanımalarına, buralarda çalışanlarla bağlılık tesis etmelerine dayanır. Önce enstitünüzde öğrenci buluna çocukların köylerinden başlanarak her köy için bir dosya hazırlanmalıdır…. (KEÇEV, 2005)

Müdürlerin Tonguç'a yazdıkları mektuplarda ise köylülerle ilişkilerde şu hususular dikkate değerdir:

"*Kızlarımız enstitüden götürdükleri dikiş makineleri ile kurs açmışalar köyün büyük kızlarına dikiş öğretiyorlar. Bu vesile ile köylülere birçok elbise entari dikmişlerdir…"*

İhsan Kalabay, 10.05.1945

"19 Mayıs'ta 300 çocuğumuz alarak Samsun'a gittik… davul zurna eşliğinde milli havalarımızı çalarak jimnastik yaptık milli oyunlarımızı oynadık. Sahaya çıkıldığı zaman halk ayağa kalkarak alkışlamaya başladı. Beni omuzlarına alarak sahadan çıkardılar. Bir gece de müsamere verdikten sonra oradan ayrıldık."

Enver Karatekin 05.06.1945

"*…Bir öğrencimiz Devrekâni bölgesindeki bütün arıcıları ziyaret etmiş, arılarını birer birer tetkikten geçirmiş, hastalarını tedavi etmiş, yeni kovanlar aldırtmıştır. Köylüler enstitümüze kadar gelerek teşekkür etmişler, çocuklarımızın daha bir müddet yanlarında kalmasını, bu işi kökünden düzeltmesini istemişlerdir…"*

Ali Doğan 06.04.1944

Dicle Köy Enstitüsü'nün köylülerle ilişkisini ise Nazif Evren şu örneklerle anlatıyor (Emiralioğlu, 1944: 305):

> İlk yılda tecrübesizliğimden olacak, iki at, iki öküzden oluşan hayvanlarımızın kışlık yiyeceği saman ve otu yeteri kadar depolayamayışız. Kışın biraz da uzun sürmesi hayvanların yiyeceklerinin bitmesine neden oldu. Çevreden ot ve saman gibi yiyeceklerin hiç olmazsa birini bulup hayvanları bahara kadar çıkarmak gerekiyordu. Araştırdık, hiç kimse öyle bir şey satmıyordu. Bu yokluk telaşı içindeyken bir gün enstitü alanına üç yüklü devenin geldiğini gördüm. Develer ot yüklüydü. Kimseye sormadan deveci develerini enstitü alanına ıhtırdı ve otlarını indirdi. Yanlarına uğradım, niçin geldiklerini sordum. Yanıtları: "beg, duyduk ki mallarınız yemsiz kalmış. Biz komşuyuz, bunları getirdik." Dediler karşılığını ödemek için kaç para ödeyeceğimi sordum. Yine verdikleri cevap:" Müdür beg, sen delisen. Canımız sana kurban, senin enstitüne" deyip ayrıldılar. Köylüler kendi aralarında enstitünün adını da koymuşlardı: Mektebi kebir diyarlardı."
>
> "Enstitü yerleşim yerinden istasyona giderken köylülere ait ekilip biçilen tarlalardan geçiyorduk. Tarladan bir kamyon geçecek kadar yol yeri satın almak için tarla sahiplerini aradık, bulamadık. İyi havalarda sorun olmuyordu ama yağışlı günlerde geçiş zorlaşıyordu. Bir gün bir ekip tarlanın kenar sınırına bir ip çekerek bir araba geçecek kadar genişlikte Arnavut kaldırımı döşemeye başladı. Bir süre sonra tarla sahiplerinden oluşan köylüler sökün ettiler. Demir yolunun kenarına oturdular, başladı daha hararetli hararetli konuşmaya. Türkçe konuşuyorlar. Ne dediklerini anlayamıyordum ama bu konuşmalar bak korkmuştum. Yanlarına yaklaştım. Selam verdim, Selami aldılar. Komşular, dedim, bakın bu okulda 350 çocuğunuz okuyor. Biz bunların her şeyini Diyarbakır'dan, Erganiden getirirken sizin tarlanızdan geçiyoruz. Kış gelince de çamurdan geçemiyoruz. Her siz bu tarlaya Buğday ekmişsiniz, size büyük zararımız oluyor. Eğer müsade ederseniz şuradan bir araba geçecek kadar Yol yeri verin ve arazinin bedeli nde hemen ödeyelim. Yok eğer müsade etmezseniz hemen işi bırakırız, dedim. Yanıtları: "müdür beg, sen delisen, kimin için çalışırsın? Bu çocuklar kimindir? Sana ve enstitüne canımız kurban, gözümüz üstüne" deyip çekilip gittiler. (Yıl 1945)

6. KAPATILMA SÜRECİ

1945 yılına kadar köy enstitüleri için önemli eleştiriler ve eylemler olmadığı; ancak Çok partili hayata girilen 1945 yılından sonra eleştirilerin yavaş yavaş artmaya başladığı görülmektedir. 1946 seçimlerinden CHP'nin iktidar çıkmasına rağmen parti içinden de muhalefet sesleri

yükselmeye başladığı görülmektedir. "Köy enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy enstitülerinden yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça yakından, candan takip edeceğim," diyen İnönü, parti içinde giderek artan muhalefet, köy enstitüleri ile ilgili çıkan komünistlik iddiaları ile kendi eseri ve partisi arasında sıkışıp kalmıştır. Bu krizden oy kaygısıyla köy enstitüleri sisteminden taviz vererek ve enstitülerden desteğini çekerek çıkmıştır.

1946 seçimlerinden sonra kurulan hükümette H. Ali Yücel'e görev verilmeyişi, hükümet programında Köy enstitülerin '*daha milli kurumlar*' haline getireceğinin yazılması, köy enstitülerinin 'fena amaçla kurulmuş' olduğu fikrinde olan R. Şemsettin Sirer'in Milli Eğitim Bakanı yapılmış olması sistemin devre dışı bırakılacağının, köy enstitülerini kapatılacağının ilk işaretiydi. Yeni bakan kapatmada kararlı ama zamanlamasından tereddütlüydü. Tonguç'un ayrılabileceği önerisine 'Ben bunu öğretmen kamuoyuna nasıl anlatabilirim' demesi bundandı. Tonguç görevden alındıktan sonra köy enstitüsü müdürlerine yazdığı 18.10.1946 günlü yazıda bir yandan "Köy enstitülerinde esen zinde ve sağlam çalışma havasından" söz ederken öte yandan "*eğitim enstitülerinden yeni stajyer öğretmenlerle enstitülerin daha sağlam milli duygularla öğretmen yetiştirileceğinden "*söz ederek milli duygu sömürüsü yapmaktadır. Bir yandan 'stajyerlerin büyük ümitler bağladığımız enstitülerimizin diğer öğretmenler ile tam bir ahenk içinde çalışarak iş birliği yapmaları için gerekli önlemler alınmalı' derken o iş birliği yapılacak öğretmenleri görevden alma işlemini başlatır. Öğretmen kamuoyuna anlatma fikri kısa zamanda gündemden düşer ve Tonguç 21 Eylül 1946 tarihinde görevden alınır. Hasan Âli Yücel' e görev verilmemesi nöbet değişimi gibi düşünülür ama Tonguç'un alınması öyle olmaz. Kapatılmaya doğru atılmış ciddi bir adım olarak algılanır (Türkoğlu, 2009). Tonguç görevden alınmayı Gayet soğukkanlı karşılar 21.09.1946'da köy enstitüsü müdürlerine şu mektubu yazarak ayrılışını bildirir (Aydoğan, 2007:234-235):

> Kardeşim,
> Sizinle birlikte çalıştığım yılların, hayatının sonuna kadar sürecek tatlı hatıraları ile kalbim ve vicdanım dolu olarak ilköğretim işinden ayrılıyorum.
> Ama kanun ve prensiplerde hiçbir değişiklik yoktur. İşbaşına gelen ve orada kalan arkadaşlara güvenerek görevinizi şimdiye kadar olduğu gibi yapmanızı, bu alanda son dileğim olarak, sizlere ve vasıtanızla bu işe bağlı olanların hepsini duyurmak istiyorum. Dava sizin çalışmalarınızla bugünkü şeklini aldı, aynı tutuşla gelecekteki ülküsel şekline kavuşacaktır. Öğretmen ve öğrenci arkadaşların bu davadaki hizmetlerini (İlköğretim Kavramı) adlı kitabımda belirterek görevimi bu yönde de eksik bırakmamaya çalıştım.
> İş birliği yaptığımız zamanlarda gösterdiğiniz dostluğa, arkadaşlığa, ülküye bağlılığınıza candan teşekkür eder, çok çok gözlerinizi öperim.

Tonguç'un görevden alındığı sırada Şanlıurfa ve Mardin köylerine denetim ve yardım götürme gezisine çıkan Nazif Evren döndüğünde Tonguç'un görevden alındığını yukarıdaki mektubu okuyunca öğrenir ve aşağıdaki destek mektubunu yazar:

> 20/10/1946 Ergani
> Aziz ve muhterem şefim:
> Bakanlık müfettişlerinden Hamdi Akman ile birlikte Urfa, Mardin köylerindeki mezun olmuş ve olacak öğretmenlerin durumlarını görmeye gitmiştim. Veda mektubunuzu dönüşümde okudum.
> Meslekten ayrılışınızı içimizden, gönlümüzden ve zerresinde emeğinizin heykelleşmiş izleri bulunan davadan ayrılış olarak kabul etmiyoruz. Davayı büyük gayretimiz de millete mal ettiniz. Bizler onun birer ümmeti olarak çalıştık ve gücümüzün yettiği, aklımızın erdiği kadar da çalışacağız. Şu veya bu şekilde arkanızdan taş atanların ulusu ve onun gövdesi olan köyü bilmeyenlerdir.
> Biz, sizi her zaman, her yerde milli eğitim tarihimizin saygı ile kaydedeceği bir şef olarak tanıyoruz. Millet çapında iş yapanların heykelleri sonradan dikilir. Hepimiz hasretle ellerinizi öperiz aziz ve muhterem şefimiz.
> Dicle Köy Enstitüsü

Müdürü

Bu mektuptan yaklaşık altı ay sonra Nazif Evren yönetimindeki Dicle Köy Enstitüsü'nde 1947 yılı 17 Nisan'ı eski coşkusuyla kutlanır. Bu bir mektupla Tonguç'a bildirilir. Kısa bir süre sonra Erzincan'a ataması yapılır.

> Aziz şefim
> Bugün 17 Nisan bayramına doğunun 350 öğrencisinin kucağında taşan 1000'den fazla seyirci karşısında kutlanmaktadır. Bu bayram bugün yüzlerin, yarın binlerin ve milyonların olacak. Bu davanın gerçekleşmesinde temelleşmesinde devlete mal olabilmesindeki çalışmalarınızı milli eğitim tarihimiz kaydedecektir. Bu günümüzde sizi saygıyla andığımızı arz eder ellerinizi öperim.
>
> Nazif Evren
> Dicle Köy Enstitüsü Müdürü

Dicle Köy Enstitüsünde olduğu diğer köy enstitülerinde de enstitü karşıtı ya da enstitülere düşman olan kişiler enstitü müdürlüğüne ve öğretmenliğine getirildiği ve çok sayıda öğretmen ve öğrencinin enstitülerden atıldığı görülmektedir. 1953'te Köy Enstitüsü Programı, ilköğretmen okullarınınkiyle bütünleştirilerek sistemden tümüyle geri dönülmüştür. Köy Enstitüleri'nin "İlköğretmen Okulları'na dönüşümü 27 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen 6234 sayılı kanunla sağlanmıştır. Bu yeni ilköğretmen okullarına yüzde 25 nispetinde şehirlerden de öğrenci alımına başlanmıştır. Bu uygulamadan Dicle Köy Enstitüsü de nasibi almış ve Dicle Köy Enstitüsü, Dicle İlköğretmen Okuluna dönüştürülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye'de köye yararlı öğretmen ve diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere köy enstitülerinden önce de değişik eğitim kurumlarının açıldığı görülmektedir. Ancak bu eğitim kurumları ile köylerde beklenen değişim ve canlanmanın sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Bunun birkaç önemli nedeni şu şekilde söylenebilir: Köy sorununun ülkeyi yönetenlerce tüm boyutlarıyla tam algılanamadığı görülmektedir. Aslında cumhuriyet bürokratlarının da genellikle eskiler gibi işe tam sarılamadıkları sorunu gözlerinde büyüttükleri söylenebilir. Köy enstitülerinin kuramcısı, kurucusu ve baş yöneticisi İsmail Hakkı Tonguç'un belirttiği gibi "1935'e kadar geçen yıllar bocalamalarla geçirilen yıllardı." Tonguç'a göre çözümsüzlüğün temel nedeni, bu işlerle sorumlu tutulanların "gerçek köyü bilmemeleri" ya da "bilmezden gelmeleri" idi. Çünkü işe girip başaramazlarsa daha üst makamlara geçemeyeceklerdi.

Sınıra dayanan II. Dünya Savaşı'nın yuttuğu ekonomik kaynakların yerini doldurmanın çok büyük sorun olduğu; bunun için boş Anadolu toprağı ile eğitimin niteliğinden yararlanıldığı; enstitülere verilen geniş tarım alanları enstitü eğitici ve öğrencilerinin emeği ile ıslah edilip ekime açıldığı; enstitülerin giderlerinin önemli bir kısmının bu kaynaklardan sağlandığı; görülmektedir. Bu yolla yapılan eğitimin; yetişen adayları, eskisinin aksine köyde tutabilecek becerilerle de donattığı anlaşılmaktadır. Bu yeni tip eğitim için köylerden yetenekli, üretime zaten yatkın olan öğrencilerin toplandığı görülmektedir. 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu," enstitülere yetenekli köylü çocuklar seçilerek alınır" diyordu (m.3). Böylece hem eğitime gür

bir kaynak yaratıldığı, hem de toplumun en yoksul kesimini oluşturan köylülere eğitim hakkı sağlandığı görülmektedir.

Dicle Köy Enstitüsü Cumhuriyet döneminde kurulan on dokuzuncu köy enstitülülerindendir. Diyarbakır ili Ergani ilçesinde 1944 yılında hizmete giren Dicle Köy Enstitüsü 1954 yılına kadar hizmet vermiştir. Dicle Köy Enstitülerinin ideolojik hedeflerinden olan Cumhuriyet rejimini öğrencilere kabul ettirmenin yanında birtakım ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlar da bulunmaktaydı. Enstitüden mezun olanların köy yaşamındaki eğitim, zanaat, tarım, ticaret, ve hayvancılık konularındaki faaliyetleri köyde iktisadi ve sosyal yapısında olumlu gelişmelerin yanı sıra kültürel alanda da değişim yaşanmasını sağlamıştır. Özellikle bölgede Türkçenin kullanımının sınırlarını genişleten Dicle Köy Enstitüsü, Diyarbakır ili öncelikli bölge vilayetlerindeki köy çocuklarına on yıl eğitim hizmeti vermiştir. Dicle Köy Enstitüsü de 1954 senesinde Köy Enstitüleri'nin kapatılması neticesinde kapatılmış ancak Dicle İlköğretmen Okulu ismiyle eğitimine devam etmiştir. Enstitünün yerinde halen Ergani Sosyal Bilimler Lisesi ismiyle eğitim hizmetini dürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (1997), Çağdaş Türkiye (1908- 1980), Ankara: Umut Yayınları.

Aküzüm, C., ve Akgündüz, H. (2014). Diyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri. *Journal of Computer and Education Research*, 2(3), 28-43.

Atıcı, E. (2010). Anadolu'da aydınlanma ateşini yakanlar -Köy enstitülülerle nehir söyleşiler, Ankara: KEÇEV Yayınları.

Aydoğan, M. (2007). Tonguç'a mektuplarla köy enstitüsü yılları, Ankara: KEÇEV Yayınları.

Aydoğan, M. ve Atıcı, E. (2010). *TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954),* Ankara: KEÇEV Yayınları.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1947). *Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1944-1945*, İstanbul: Pulhan Matbaası

Ciciloğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Çağlayan, E. (2014). Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü. *Electronic Turkish Studies*, 9(1), 119-132.

Dicle Köy Enstitüsü *1944-1954 Yıllarına Ait Künye Defteri* (KD, 1944).

Dicle Köy Enstitüsü *1949-1954 Yıllarına Ait Diploma Defterleri* (DD, 1949).

Elmas, A. (2017). Köy Enstitülerinde Denetim Uygulamalarının Çözümlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Emiralioğlu, M. (1944). "*Diyarbakır-Dicle Köy Enstitüsü",* Köy Enstitüleri II içinde, İstanbul: Maarif Matbaası.

Erçelebi, H. (1998), "Yurdun Efendisi Köylüdür," Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 15-26.

Esen, Z. (2007). Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940-1946), *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Evren, M. N. (Tarihsiz) "*Dicle'nin Hasan Gülel Ağabeyi",* Köy Enstitüleri Müdürleri Anlatıyor, s.126-128, http://ekutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/533.pdf.

Evren, N. (1992). *Poyraz köyünden köy enstitülerine,* Ankara: Gündoğan Yayınları.

Gülen, H. (1944). Dicle Köy Enstitüsü, *İlköğretim dergisi,* (15 Kasım 1944), s.9-16.

Kirby, F. (2010). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, [Çev. Niyazi Berkes], İstanbul: Tarihçi Yayınları.

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı [KEÇEV]. (2005). *Köy Enstitüleri ile İlgili Yönetmelik ve Resmi Yazılar,* Ankara: KEÇEV Yayınları.

Maarif Vekilliği (1943). *Köy Enstitüleri Öğretim Programı,* Ankara: Maarif Matbaası.

MEB (1944). *Köy Enstitüleri II,* İstanbul: Maarif Matbaası.

Öymen, H. R. (1947, 1 Mayıs). Dicle Enstitüsünde Bir Akşam, Ulus Gazetesi,

Saral, M. (2002). Karartılan Aydınlık Köy Enstitüleri- Düziçi Köy Enstitüsü, Hatay.

Şahin, O. (1990, 17 Nisan). *Dicle Köy Enstitüsü,* http://osmansahin.com/diclek %C3%B 6yenstit %C3%BCs%C3%BC. (Erişim tarihi: 21.11.2019).

T.C. Resmî Gazete (1940, 22 Nisan). *3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu*: Sayı 4491

Tekben, Ş. (1947). *Canlandırılacak köy yolunda. Köy Enstitüsü.* Malatya: Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi.

Tonguç, İ. H. (1998), *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

Türkoğlu, P. (2009), *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

ZÜLFÜ LİVANELİ'NİN *KONSTANTİNİYYE OTELİ* ADLI ROMANINDA "KADIN"IN TEMSİLİ

Arş. Gör. Dr. Emine AYAN
Çukurova Üniversitesi

ÖZET

1980 sonrası Türk edebiyatının öne çıkan yazarlarından biri olan Ömer Zülfü Livaneli (1946), çok yönlü sanatsal kişiliği ve ortaya koyduğu eserleri ile sanat dünyasında dikkat çeken bir isimdir. Müzik, sinema ve edebiyat gibi alanlarla yakından ilgili olan Livaneli'nin, besteleri, yönetmenliğini üstlendiği sinema filmleri ve roman, öykü, deneme, anı gibi yazınsal türlerde kaleme aldığı edebi eserleri ile üretken bir sanatçı olduğu anlaşılır. Çocukluğundan itibaren tüm yaşamını kuşatan kitaplarla örülü bir dünyadan beslenen yazar, 1978 yılında yayımladığı *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı öykü kitabı ile yazın serüvenine atılmış; 1996 yılında *Engereğin Gözündeki Kamaşma* adlı eseri ile roman dünyasına adım atmıştır. Yazarın bu romanını bir silsile halinde *Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm* (2001), *Mutluluk* (2002), *Leyla'nın Evi* (2006), *Son Ada* (2008), *Veda* (2010), *Serenad* (2011), *Kardeşimin Hikâyesi* (2013), *Konstantiniyye Oteli* (2015) ve *Huzursuzluk* (2017) adlı romanları takip etmiştir.

Zülfü Livaneli'nin 2015 yılında okur ile buluşturduğu dokuzuncu romanı *Konstantiniyye Oteli*, romana adını veren bir otelin fon olarak kullanıldığı bir atmosferde Türk toplumuna sirayet eden sosyokültürel dejenerasyonun yansıtıldığı bir romandır. Bu bildiride söz konusu dejenerasyon kadın izleği bağlamında ele alınacak ve "kadın"ın dejenere olmuş toplumsal bir yapı içerisindeki konumu açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zülfü Livaneli, *Konstantiniyye Oteli*, kadın, dejenerasyon, eril zihniyet.

ABSTRACT

THE REPRESENTATION OF "WOMAN" IN THE NOVEL CALLED *KONSTANTINIYYE OTELI* OF ZULFU LIVANELI

Ömer Zülfü Livaneli (1946), one of the prominent writers of Turkish literature after 1980, is a remarkable name in the art world with his versatile artistic personality and his works. It is understood that Livaneli, who is closely related to music, cinema and literature, is a prolific artist with her compositions, cinema films and literary works such as novels, short stories, essays and memoirs. The writer, who has been nurtured from a world surrounded by books that surround his life since childhood, started his adventure in literature with his story book called *Arafat'ta Bir Çocuk* published in 1978; in 1996, entered the world of novel with his work called *Engereğin Gözündeki Kamaşma.* In a sequence the novels called *Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm* (2001), *Mutluluk* (2002), *Leyla'nın Evi* (2006), *Son Ada* (2008), *Veda* (2010), *Serenad* (2011), *Kardeşimin Hikâyesi* (2013), *Konstantiniyye Oteli* (2015) and *Huzursuzluk* (2017) follow this novel of the author.

The ninth novel *Konstantiniyye Oteli*, which Zülfü Livaneli met with the reader in 2015, is a novel that reflects the sociocultural degeneration spreading to Turkish society in an atmosphere where a hotel giving its name to the novel is used as a fund. In this paper, this degeneration will be discussed in the context of the woman theme and the position of "woman" in a degenerated social structure will be clarified.

Keywords: Zülfü Livaneli, *Konstantiniyye Oteli*, woman, degeneration, masculine mentality.

GİRİŞ

Yaşamını sanat üzerine inşa eden Ömer Zülfü Livaneli (1946), modern Türk edebiyatının belli başlı yazarlarından biridir. Livaneli'nin toplumla iç içe yaşadığı ve bu tutumunu "güvenli liman"ı (İşeri, 2016, s. 38) addettiği sanat aracılığıyla sergilediği görülür. Müziği hayatının bir parçası kılan; sinemayı ve edebiyatı ise bir hikâye anlatma uğraşı (s. 81) olarak alımlayan Livaneli'nin (2019) nezdinde yazmak, "hayatı algılamanın; anlamaya çalışmanın ve . . . hayata müdahale etmenin bir yolu" (s. 12); edebiyat ise "insan ruhunun derinliklerine ulaşma sanatı"dır (s. 47). Dolayısıyla yaşamını sanata adayan Livaneli, yazı ile soluk alıp veren edebi kişiliği ile dikkat çekmektedir.

Cenneti sonsuz bir kütüphane olarak tasvir eden Borges, Dostoyevski, Tolstoy, Gogol, Marquez, Vladimir Nobokov, Marcel Proust, Sait Faik ve bilhassa Yaşar Kemal gibi yazarlardan (Sanay, 2016) etkilenerek Batı ve Doğu sanatının kültürel birikimi ile sanatsal kişiliğini inşa ettiği anlaşılan Livaneli (2019), çocuk yaşlarında okuduğu Ernest Hemingway'in eserleri ile yazar olmaya karar vermiş (s. 30) ve bu yolda sanatsal faaliyetini sürdürerek öykü, roman, deneme, anı gibi yazınsal türlerdeki eserlere imza atmıştır. *Arafat'ta bir Çocuk* (1978) adlı bir öykü kitabı, *Orta Zekâlılar Cenneti* (1991), *Diktatör ile Palyaço* (1992), *Sosyalizm Öldü mü* (1994), *Sanat Uzun Hayat Kısa* (2010), *Edebiyat Mutluluktur* (2012) adlı deneme kitapları ve *Sevdalım Hayat* (2007), *Gözüyle Kartal Avlayan Yazar Yaşar Kemal* (2016), *Elia ile Yolculuk* (2017) adını taşıyan anı kitapları bulunan yazarın, 2000'li yıllardan itibaren yazınsal faaliyetinin büyük bir kısmına roman sanatının hâkim olduğu görülür.

Bu bildiride Zülfü Livaneli'nin 2015 yılında yazın dünyasında yerini alan *Konstantiniyye Oteli* adlı romanına kadın izleği bağlamında bir bakış sergilenmiş ve romanın çekirdeğini oluşturan sosyokültürel dejenerasyon bu izlek özelinde irdelenerek "kadın"ın toplumsal yaşamdaki konumu belirlenmiştir. Çalışmada materyal olarak inceleme alanına Livaneli'nin söz konusu romanının alınmasında kitabın bu konuya ilişkin zengin örnek sunması etkili olmuştur. Metodolojik bağlamda ilk olarak romanda hüküm süren toplumsal dejenerasyona dikkat çekilen bildiride romandaki kadın karakterlerin maruz kaldıkları tutum ve davranışlar ile başlarından geçen olaylardan sunulan bir dizi örnekten hareketle kadına ilişkin temsil biçimlerine ulaşılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Konstantiniyye Oteli İstanbul'un tarihi ve modern dokusunun kurmaca bir atmosferde buluşturulduğu bir anlatıdır. Bir Bizans sarayının kalıntıları üzerine inşa edilen bir otelin 2014 yılındaki açılış töreni vesilesiyle bir bakıma Türkiye'nin sosyokültürel panoramasının çizildiği anlatıda, İstanbul kuşaklar arası serüveni içerisinde anlatıya konu olur. Ongun'un (2015) ifadesiyle ölüleriyle ve dirileriyle İstanbul'un konuşturulduğu roman, "Türk toplumunun geçirdiği sosyokültürel değişim ve dönüşümü bir otel simgesiyle ele alır" (Aytaç, 2016, s. 96). Livaneli'nin Yaşar Kemal'in de desteğiyle bir İstanbul kitabı yazmak (Ongun,

2015) üzere kaleme aldığı romanının oluşum sürecini şöyle özetlediği görülür:

> İstanbul'u anlatmak içimden geliyordu ama nasıl anlatacaktım. Bizans'ı var, Osmanlısı var, gelmişi geçmişi var. Bunu nasıl anlatabilirim diye bayağı bir süre uzun uzun bir form düşündüm . . . . Sonra aklıma böyle bir otel açılışı geldi. Otel açılışı şöyle bir imkân veriyor. Sonuçta açılış gecesi daveti bu ve . . . burjuvazi orada oluyor. Dolayısıyla 300 kişinin girdiği bir durum oluşmuş oluyor. Ama bir yandan da hizmet edenler var garsonlar var, parkçılar var, resepsiyoncular ve temizlik görevlileri var. Dolayısıyla toplumun bütün katmanlarına girebiliyorsun bu şekilde. Sadece zenginlerin hayatını anlatmıyorsun. Bu bana ilginç geldi ve bunları bağlayan ortak nokta, o otel ve o gece oldu (Sanay, 2016).

Roman iç içe geçmiş hikâyelerle örülü çok katmanlı yapısı, yer yer metinlerarasılıkla ve anlatılaştırılmış tarihsel kurgusuyla çevrili izleksel inşası, okuru metne dâhil eden çok sesli anlatıcı tipolojisi ve akronolojik zaman kurgusu ile postmodern kurmacanın sınırları dâhilinde ele alınmayı olanaklı kılan bir anlatıdır. Ana çerçevesi Zehra Ertan ile Emre Karaca'nın aşk hikâyesine dayanan roman, bu çerçeveye eklemlenen iç içe geçmiş hikâyelerden oluşur. Üstkurmaca düzlemi Emre Karaca'nın İstanbul'u bugünü ve dünü ile konu alan, tarihsel değil ama tarihi de içeren romanı (Livaneli, 2019, s. 415) üzerine şekillenen anlatıda okur, bir yandan Zehra Ertan ve Emre Karaca'nın başından geçenlere şahit olurken öte yandan anlatının mekânsal çekirdeğini oluşturan "otel"in fon teşkil ettiği bir atmosferde farklı farklı hikâyelerle karşı karşıya kalır. Dolayısıyla roman anlatı içerisindeki anlatı formu ile polifonik bir karakter taşır.

Seksen bölümden oluşan romanda sık sık anlatıya müdahil olarak "vaka halkalarındaki geçişlerde okuyucuyla doğrudan bir iletişim kuran" (İlhan, 2018, s. 167) anlatıcı ve "bin yıllara uzanan anakronik yapı" (İlhan, 2018, s. 159) olay örgüsünü şekillendirir. Bir kolaj niteliğindeki açılış davetiyesinin (Livaneli, 2019, s. 21) yön verdiği romanda, okur, dört saat içinde gerçekleşen bu açılışın birkaç bin yılı kapsadığı (Sanay, 2016) akronolojik bir kurgusal zeminde gezintiye çıkarılır. Anlatı, Bereket Holding'in sahibi Ergun Bey'in asistanı Zehra'nın otelin açılış gecesinde bayılarak ölülerle arasındaki "telepatik sohbet"i (Livaneli, 2019, s. 15) ile açılır. Sarmal bir kurgusal stratejiyle bu sohbetin "Nekropolis" (Livaneli, 2019, s. 437) bölümünde sonlandırıldığı romanda, 1482 yıl öncesine yaptığı telepatik yolculuktan "sanki bin yıldan uzun bir uykudan uyanır gibi" (Livaneli, 2019, s. 466) dönen Zehra, 2014 yılındaki açılış töreninde tekrar yerini alır. Romanda Zehra'nın birlikteliği olan Emre, yazar olma tutkusu ve içinde bulunduğu topluma karşı eleştirel tutumu ile dikkat çeken bir karakterdir. Bu tutumunu toplumsal bir çöküşün sergilendiği açılış töreninde DJ olarak çaldığı parçalarla dışa vuran Emre'nin -"27 Nisan 2026 gününe ve 'Başına Sevda Gelecek' şiirine dair" (Livaneli, 2019, s. 410) adlı bölümle ileri bir tarihe taşınan anlatıdan anlaşıldığına göre- uzun bir ayrılığın ardından Zehra ile evlendiği (Livaneli, 2019, s. 415) ve yıllar önce ilk romanının yayımlanmasına engel olan Hazakat Hisarlıgil'in desteğiyle *Manastırlı Kadın* adlı romanını bastırdığı (Livaneli, 2019, s. 417) görülür. *Disorder* adlı depresif rahatsızlığı dolayısıyla uzun bir süre tedavi gören (Livaneli, 2019, s. 420) Zehra ise geçen süreçte holdingin insan kaynakları direktörü olmuştur (Livaneli, 2019, s. 416). Anlatı Ergun Bey'in karısı Elmas Bereket'in konuklarını erken bir yeni yıl kutlaması yapmak üzere dördüncü yüzyılda İmparator Konstantinos tarafından dikilen ve Doğu Roma'da bütün mesafelerin oradan başlatıldığı inancı ile dünyanın sıfır noktası kabul edilen (Livaneli, 2019, s. 472) Milion Taşı'na daveti ile son bulur. Romanda anlatının bir diğer katmanı açılış törenine katılan konuklar ile otel çalışanlarının oluşturduğu bir demet insanın hikâyesi ile şekillenir. Erkmen'in (2015) ifadesiyle yalnızca Ergun Bey'in, Zehra'nın veya Rus Hamzatbekov'un

hayatı değil, davete katılmış üç yüz kadar zengin, kalburüstü ve çoğunlukla ünlü insanın; garsonların, güvenlik görevlilerinin, komilerin ve hizmetlilerin yaşam öyküleri okuyucuyu etkisi altına alır.

Konstantiniyye Oteli yozlaşmış değerler dünyasını yansıtan bir romandır. Livaneli'nin ülkenin on yıllardır üzüntüyle izlediği çürümesini, ahlaki ve insani değerlerden uzaklaşmasını anlatma düşüncesi sonunda yazdığı bir 'Şehrengiz' (İşeri, 2016, s. 39) olarak nitelediği roman, "sadece bireyi değil, toplumdan bireye uzanan çizgide yozlaşan düzeni aktarır" (Seferoğlu, 2017, s. 227). Şehriyle, kasabasıyla, müziğiyle mutasyona uğrayan bir Türk halkına (Livaneli, 2019, s. 369), hiç kimsenin bir şey öğrenmeye niyetli olmadığı, bilenlerin de suçlandığı bir topluma (Livaneli, 2019, s. 207) işaret edilen romanda, gösteriş düşkünlükleri ile dikkat çeken İstanbul kodamanlarının sahip oldukları holding merkezleri, yalıları, zırhlı pahalı otomobilleri ve devasa yatları (Livaneli, 2019, s. 277) ile güçlerine güç katarken manevi değerlerinin yok olmaya yüz tutuşu sergilenir. Kendilerini Olympos Dağı'ndan o salona rastlantıyla düşmüş tanrılar olarak gören (Livaneli, 2019, s. 314), parası olmayanı adamdan saymayan (Livaneli, 2019, s. 45), yatırım amacıyla resim almak dışında sanat, kültür, kitap dünyasına kapalı olan (Livaneli, 2019, s. 277) bu kesimin, sözleri, pek yapay duran gülümseyişleri (Livaneli, 2019, s. 314) ve yayvan Türkçe telaffuzları (Livaneli, 2019, s. 65) ile kendi ahlaki değer ölçülerine göre değil, başkalarına nasıl göründüklerini düşünerek yaşadıkları (Livaneli, 2019, s. 141) görülür. Kendisi ile yapılan bir söyleşide içinde bulunduğu toplumdan rahatsızlık duyduğunu (Sanay, 2016) ifade eden Livaneli, *Konstantiniyye Oteli*'nde lumpen kültürüne yaklaşıp sığlaştığını (Ongun, 2015) ifade ettiği burjuva tabakasının yanı sıra pek çok hayat hikâyesinden yansıyan dejenerasyona işaret eder:

> Kitabın tamamına baktığın zaman şöyle bir şey çıkıyor. Altı yanıyor ülkenin. Yoksullukla, cinayetlerle, kadına karşı şiddetle . . . altı yanan bir ülke ama üstte de böyle eğlendiklerini zanneden bir krema var. Onlar da orada bir âlem yapıyorlar. Sonuçta bu manzara çıkıyor bütün kitaptan. Acı bir şey tabi. Ama bu edebiyatın görevi bence. Çünkü Flaubert, Educazione Sentimentale'de mesela yeni gelişmeye başlayan burjuvazinin eleştirisini yapmıştı. Bütün dünyada bu tarz şeyler anlatılmıştır ama bizim burjuvazimiz çok romana girmemişti (Sanay, 2016).

Namus odaklı eril bir zihniyetin baskın olduğu *Konstantiniyye Oteli*, bağnazca katledilen kadınların sergilendiği örnekler bakımından zengindir. Erkeklerin adeta 'namus bekçisi' kesildiği anlaşılan romanda, kadının yaşam alanını sınırlandıran yozlaşmış bir zihniyet söz konusudur. Aytaç'ın (2016) ifadesiyle kendilik değerlerini kaybeden toplumdaki erkekler; savunması olmayan, sahipsiz ve güçsüz kadınlara karşı saldırganlaşır ve çözülüş sürecindeki toplum adeta sürekli kan görmek isteyen bir canavara dönüşür (s. 112). Romanda Yusuf'un barışma çarelerinin sonuçsuz kalması üzerine vurduğu eski karısı Şehnaz'ın başında kan kaybından ölene dek beklemesi; etraftaki polis memurlarının ise 'kimbilir ne kancıklık yapmıştı kadın da adamın sinirlerini bozmuştu böyle?' düşüncesiyle olaya müdahale etmemesi (Livaneli, 2019, s. 289-290) dikkat çekicidir. Polislerin zihninden geçen "ne de olsa onlar da erkekti; kadın ve namus meselelerini anlarlardı" (Livaneli , 2019, s. 290) şeklindeki düşünce, kadına namusuyla değer biçen eril zihniyeti açığa vurur. Kadını toplumsal yaşamdan öteleyen bir zihniyetle kadınların elinin sıkılmadığı (Livaneli, 2019, s. 284), "günahkâr, zındık, cehennem ehli" (Livaneli, 2019, s. 193) addedildiği muhafazakâr bir mahallenin sakini olan Mustafa'nın, karısının kendisini aldattığı (Livaneli, 2019, s. 296); hatta çocukların başkasından olduğu (Livaneli, 2019, s. 376) vehmine kapılarak her birini balkondan aşağıya attığı görülür. Mustafa ahlaksızlıklarla dolu günah şehrinde karısını ve kızını korumanın (Livaneli, 2019, s. 295) yolunu onları öldürmekte bulur. Romanda yoksul bir İstanbul

mahallesinde ters ilişki ve maruz kaldığı şiddet dolayısıyla tek çareyi kocasını herkese şikâyet etmekte bulan bir kadının beş yaşındaki çocuğunun önünde mahrem yerinden vurularak öldürülmesi (Livaneli, 2019, s. 372), kadın cinayetlerinin bir başka örneğidir. Toplumsal bir yozlaşmanın ifadesi olan bu durum romanda Hacı İsmail Sakar'ın kadına ilişkin düşüncelerinde ifadesini bulur. Ona göre erkek nefsi her kadına meyledeceğinden ve ateşle barut bir araya geldiğinde patlama kaçınılmaz olacağından kadınları örtüler altında saklamak gerekir (Livaneli, 2019, s. 342). Bu satırlarda erkeği baştan çıkaran bir kadın imajının çizildiği açıktır.

Konstantiniyye Oteli'nde kadının ahlaki bir dejenerasyona uğrayan toplumsal bir atmosferde cinsel bir obje olarak alımlandığı görülür. Aşkın "kapitalizmin mal satmak için kullandığı bir sözcük" (Livaneli, 2019, s. 51) mahiyetiyle öne çıkarıldığı romanda, İmparatorun Rus metresi Tanya'dan hareketle Beyazıt'taki esir pazarındaki köle ticaretine (Livaneli, 2019, s. 138), Türk erkeklerinin bazen imam nikâhıyla, bazen nikâhsız, ikinci, üçüncü eş olarak aldıkları mülteci kamplarındaki kız çocuklarına (Livaneli, 2019, s. 139) ve Konstantiniyye'de hüküm süren fuhuşa (Livaneli, 2019, s. 139) işaret edilerek kadının eril zihniyetin hizmetine sunulan bir meta olarak nasıl kullanıldığı gözler önüne serilir. Açılış davetinde 27 numaralı masada oturan oyuncu Ece Ferzan'ın deneyimlerine göre çıplak bir kadın gördüklerinde şaşkına dönen ve başlangıçta yeni görüşmeye başladıkları bir kıza kul köle olup hediyeler yağdıran erkekler, birlikte oldukları kadını bir iki ay içinde kişisel malları gibi görmeye başlayıp heyecanlarını yitirirler (Livaneli, 2019, s. 256). Bu ilişkiden kadına kalan birkaç ay çirkin ama zengin bir herife katlanmış olma zahmeti karşılığında güzel bir araba, bazen de küçük bir dairedir (Livaneli, 2019, s. 256). Romanda bu tip bir ilişki erkeklerin ellerindeki parayla kadındaki güzelliği kiraladığı bir alışveriş (Livaneli, 2019, s. 256) olarak nitelendirilmiş ve kadının zamanla bozulup pörsümesi halinde bir araba gibi daha yeni bir modelle değiştirilebileceğine (Livaneli, 2019, s. 161) işaret edilmiştir.

Kızların tecavüz edilip başlarının levyeyle ezildiği, kör kuyulara atıldığı benzin dökülüp yakıldığı (Livaneli, 2019, s. 403) toplumsal bir ortamda tacize ve tecavüze maruz kalan pek çok kadın tipinin sergilendiği roman, ahlaki bir dejenerasyonun yansısı olarak kadını 'beden'den ibaret addeden eril zihniyete yer verir. Genç kız hastalığı olduğunu (Livaneli, 2019, s. 160) iddia eden bir delikanlı tarafından taciz edilen Sabahat (Livaneli, 2019, s. 159), birlikte yemek yediği adamın evine gitmediği için masada bırakılan Selmin (Livaneli, 2019, s. 128), eniştesi Kazım tarafından tecavüze uğrayan Tekelilerin Fatma (Livaneli, 2019, s. 106) bu bağlamda dikkat çekicidir. Romanda kadını yalnızca 'beden'e indirgeyen sapkın zihniyet, sokaklarında bir tek kadın sesinin ve kahkahasının duyulmadığı Orta Anadolu'nun kasvetli bir kasabasından gelen (Livaneli, 2019, s. 186) Bekir'in davetteki genç kızlara karşı duyduğu vahşice arzuyla açığa vurulur:

> Bastırılan cinsellik, giderek şiddete dönüşmekte. Zaten akraba duygular değil mi bunlar? Bekir bu kızlardan birini tenha bir yerde kıstırıp saldırmadan; kendisini o kadar çıldırtan, yokluğuyla ona kötülük eden, kendisinden yoksun bırakarak ezen, ele geçmezliğiyle kıvrandıran o yaratığı (evet insan değil, o yaratığı) paramparça etmeden, içini dışına çıkarmadan soluk alamayacağını hissediyor. Bundan sonra geceleri sokaklara çıkacak, apartman kuytularına sinerek, boş arsalara saklanarak, yalnız dolaşan kadınları avlayacak. (Çünkü ona göre o yaratıklar erkeklere zulüm olsun diye yaratılmıştır; acı çekmezler, üzülmezler, aç kalmazlar, üşümezler, duyguları yoktur, kimseye acımazlar, çünkü insandan ayrı bir şeydir bunlar; sadece şeytanın aldatmasıyla erkeklere zulmeden kışkırtıcı bir bedene sahiptirler) Şiddet ve arzu, cezalandırma ve tatmin isteği iç içe geçerek vahşi bir karanlık oluşturuyor kalbinde.

> İçindeki aç kaplan et ve kan istiyor (Livaneli, 2019, s. 188).

Sapkın cinselliğin pedofili ile de varlığını hissettirdiği romanda giderek artan bir saplantıyla kafasını sadece kadınlara takan (Livaneli, 2019, s. 226) yetmiş yaşındaki Koray Alpaslan'a heyecan veren tek konunun genç kadınlarla girişeceği maceralar (Livaneli, 2019, s. 225) olduğu görülür. Ona göre yaşlanan erkek durmadan kadınlarla beraber olarak doğaya kafa tutup (Livaneli, 2019, s. 226) dinç kalabilir:

> "Yaşlanan erkek" diyordu, "doğayı aldatmak zorunda. . . . Doğanın amacı türün devamı değil mi? Anne adaylarının vücutlarında, hormonlarında bir sürü şey değişmiyor mu? İşte onun gibi erkeklerde de doğa, baba olacak adamı korumaya alıyor. Yani doğaya kafa tutuyorsun, ben hala üretimdeyim, beni yaşlı sayma diyorsun, o da senin salgılarını düzenliyor, hormonlarını yerine koyuyor (Livaneli, 2019, s. 226)

Otelin açılış kutlamasındaki panoramadan hareketle okura seyirlik bir dünyanın sunulduğu *Konstantiniyye Oteli'*nde kadının bu dünyada sergilenen bir malzeme olarak dikkat çektiği görülür. Romanda gösteriş düşkünlükleri ve masadaki süsler kadar canlı görünümleri (Livaneli, 2019, s. 145) ile kendilerini ispatlama çabası içinde olan bu kadınların tavır ve davranışlarına sinen bir eğretilik ve ahlaki yozlaşma söz konusudur. Bu bağlamda Ergun Bey'in karısı Elmas Hanım'ın otelin açılış töreni için Zehra'nın hazırladığı metni İngilizce okurken "Süleyman *the law maker*"ı, "Süleyman *the love maker*" şeklinde telaffuz edip koskoca padişahı kanunilikten bir seks makinesine indirgemesi (Livaneli, 2019, s. 37) trajikomik bir örnektir. Kocasının onu ailesine, konumuna uygun bir eş olarak görmemesinden (Livaneli, 2019, s. 46) yakınan Elmas Hanım, kocası tarafından sürekli aşağılanan bir kadın imajı çizmektedir. Aile kurumunun yozlaştığı toplumsal bir atmosferde kadının ahlaki değerlerinin dejenerasyona uğradığı anlaşılan romana kocasını aldatan kadın tipleri de sahne olur. Sözgelimi romanda açılış davetinde herkesin gözü önünde kocasının tokatladığı Ayla'nın İstanbul'a yerleşmiş bir İtalyan ile ilişkisi vardır (Livaneli, 2019, s. 181) Romanda bir haftalık bir evliliğin ardından kocası tarafından terk edilen Nedret Şahsuvaroğlu'nun erkeklerle erotik oyunlar oynamak, imalı sözlerle tahrik olmak ve tahrik etmek (Livaneli, 2019, s. 282) amacıyla yaptığı belden aşağı esprileriyle salonda bulunan erkeklerin yanı sıra hala arzu edilen bir bedene sahip olmalarının hiçbir şeye benzemeyen ayrılacağını hisseden kadınları (Livaneli, 2019, s. 282) mest ettiği görülür. Cinselliğin alay konusu haline getirildiği romanda, Nedret Şahsuvaroğlu'nun tutum ve davranışları kadındaki toplumsal dejenerasyonu açığa vurur.

Konstantiniyye Oteli'nde Zehra'nın yozlaşmış bir toplumda kadınlık bilinciyle hareket eden bir birey olarak dikkat çektiği görülür. Başta Emre ile maceraperest bir ilişkiye atılan; ancak sonradan toplumun geleneklerine uygun bir yaşam tarzı sürmeye karar vererek sorumsuzluğu ve evliliğe karşı duruşu (Livaneli, 2019, s. 125) yüzünden terk ettiği Emre'yi dize getiren Zehra, depresif ruh haline karşın ayakta durmayı başarmış ve Emre'nin teklifi ile onunla evlenmiştir. Romanda Zehra'nın bilhassa Elmas Hanım'dan hareketle etrafını çevreleyen kadınlardaki göstermelik tavra ve toplumda kadını etkisi altına alan eril zihniyete tepki duyduğu görülür. Elmas Hanım'ı "görenlerin hakiki mi sahte mi olduğunu merak ettiği bir tektaşa ya da Ergun Bey'i utandıran gösterişli ama değersiz bir boncuğa (Livaneli, 2019, s. 27) benzeten Zehra aracılığıyla romanda yozlaşmış bir toplumdaki kadın ve erkek algısının eleştirisi yapılır:

> Zengin çocukları daha da beterdi. Öyle bir kibir ve kendini beğenmişlikle yetiştirilmişlerdi ki . . . yanlarındaki kızın sürekli egolarını pompalamalarını

> beklerlerdi. Aslında zengin olmayanları da böyleydi ya . . . Zehra birkaç gün önce televizyon izlerken bir kanalda söylenen türküye şahit olmuş, o kadar kızmasına rağmen Emre'ye hak vermişti. Sahnedeki kadınlarla adamlar "Tak tak ediyor amcası/ Oğlumun tabancası" diyor, bu arada ellerini yukarıya kaldırıp işaretparmaklarını tabancanın namlusu gibi tutarak tak tak yapıyorlardı. Oğlan çocuğun organına bir silah olarak bakan toplumdan hayır mı gelirdi! (Livaneli, 2019, s. 127).

SONUÇ

Zülfü Livaneli'nin *Konstantiniyye Oteli* adlı romanında kadının toplumsal yaşamdaki konumunun irdelendiği bu bildiride, toplumun sosyokültürel atmosferinde varlığını hissettiren dejenerasyonun belli başlı yönlerinden birini kadın sorununun teşkil ettiği saptanmıştır. Bu sorun bağlamında erkeğin kadına hükmettiği eril bir zihniyetin ve yitirilmeye yüz tutmuş ahlaki değerlerin söz konusu olduğu romanda; canına kastedilen, cinsel bir metaya dönüştürülen, seyirlik bir malzeme haline getirilen ve aşağılanan bir kadın temsiline ulaşılmıştır. Kadının dejenere olmuş toplumsal bir zihniyetten payını aldığı anlaşılan bildiride, Livaneli'nin kurmaca bir dünyada kadının dramını tüm gerçekliğiyle gözler önüne seren duyarlı bir yazar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

Aytaç, A. (2016). Zülfü Livaneli'nin 'Konstantiniyye Oteli' Romanında Yapı ve İzlek. C. Can ve A. Kilimci (Ed.). *Sosyal ve Beşeri Bilimlere Küresel Yaklaşımlar* içinde (s. 96-115). Ankara: Detay.

Erkmen, G. (2015). Ölüsüyle dirisiyle dönemler hikayesi: Konstantiniyye Oteli. https://www.edebiyathaber.net/olusuyle-dirisiyle-donemler-hikayesi-konstantiniyye-oteli-gamze-erkmen/. Erişim Tarihi: 10.12.2019.

İlhan, A. (2018). Zülfü Livaneli'nin Romanlarında Bir Anlatım Unsuru Olarak Zaman. Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

İşeri, G. (2016). Zülfü Livaneli: "Sanat Benim Güvenli Limanım". *Pencere, 6/27,* 36-39. https://www.horoz.com.tr/Pencereler/27/27.pdf. Erişim Tarihi: 12.12.2019.

Livaneli, Z. (2019). *Edebiyat Mutluluktur.* (17. bs.). (Z. Köse, yay. haz.). İstanbul: Doğan Kitap.

Livaneli, Z. (2019). *Konstantiniyye Oteli.* (129. bs.). İstanbul: Doğan Kitap.

Ongun, S. (2015). Evren hesabı şimdi Erdal Eren'e versin. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/273543/evren-hesabi-simdi-erdal-erene-versin.html. Erişim Tarihi: 10.12.2019.

Sanay, B. (2016). Zülfü Livaneli "Konstantiniyye Oteli" Romanını Anlattı. https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/kitap/zulfu-livaneli-konstantiniyye-oteli-romanini-anlatti. Erişim Tarihi: 09.12.2019.

Seferoğlu, E. (2017). *Zülfü Livaneli Edebiyatı.* (1. bs.). İstanbul: Yitik Ülke.

KÜRESEL KÖY'ÜN MEDYASI: NETFLIX

Dr. Öğr. Üyesi F. Senem GÜNGÖR
Başkent Üniversitesi

ÖZET

McLuhan, günümüz toplumundaki değişiklikleri teknolojinin hızlı ilerlemesinin bir çıktısı olarak görürken, teknoloji ve kültürü bütünleşik bir biçimde yorumlar. Medya ekolojisi kapsamında zaman ve mekân ayrımı bulanıklaşmış, küresel ölçekte İnternet ile birlikte medya yeni bir forma bürünmüştür. McLuhan "küresel köy" kavramı ile toplumların dönüşümünü hızlı iletişim ve paylaşım sonucu olarak görür. Bu araştırmada McLuhan'ın "küresel köy" kavramından hareketle küresel matbaaya dönüşen dijital medya incelenecektir. Bu bağlamda, Türkiye'de 2016 yılının başında yayın hayatına başlayan küresel bir dijital medya markası konumuna ulaşmış Netflix küreselleşen kültür açısından incelenecek ve yayıncılıkta yarattığı "küresel köy" yaklaşımı irdelenecektir. Netflix, 1997 yılında dijital yayın hayatına başladığında yenilikçi yaklaşımı ile kitlesel yayıncılıktan bireysel yayıncılığa geçiş süresinde önemli bir rol üstlenmiş, kültür endüstrisinin etkin bir taşıyıcısı ve aktarım aracına dönüşmüştür. İzleyicilerine internet üzerinden yayın izleme olanağı sunan Kalifornia merkezli Netflix, bugün 190'dan fazla ülkede kullanıcılarına hizmet sunmaktadır. Küresel bir köye dönen dünyada, diyalektik süreçler içerisindeki toplum daha aktif ve dinamiktir. "Yeni nesil izleyici" Netfix gibi dijital platformlar sayesinde yüzlerce farklı içeriğe istediği zaman istediği yerde ulaşabilme imkânına sahiptir. Ülkelere göre içerik ve katalog seçimi değişiklik gösteren Netflix, farklı ülkelerin yayın ihracatını çok geniş bir coğrafyaya taşıyarak, izleyicilerini farklı ülkelerin içerik ve formatları ile buluşturuyor. Bu bağlamda, McLuhan'ın belirttiği gibi medya, dünyayı küresel bir köye dönüştürmekte, zaman ve mekân ayrımı olmaksızın insanlar kolayca birbirine bağlanabilmekte ve iletişim kurabilmektedir. Araştırmada, Netflix Türkiye içeriğinde yer alan farklı içeriklerin ülke kaynaklarına bakılarak, kültürlerarası iletişimde oynadığı rol sorgulanarak, değişen yayıncılık formatı küresel köy ekseninde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Köy, Netflix, Kültürlerarası iletişim

ABSTRACT

The term "global village" describes the phenomenon of the world becoming more interconnected as the result of the media technologies throughout the world. Marshall McLuhan was the first person to popularize the concept of a global village and to consider its social effects. He chose the percipient phrase "global village" to highlight his notion that an electronic media was rapidly integrating the planet. In the global village people are all connected to each other via smart devices. Just as Uber has been replaced the taxi industry and Airbnb has changed the traditional hotel status quo, Netflix has been making similar changes in the film and television market. Since opening up its services to a global audience in 2016, Netflix is pouring billions of dollars into original content in expanding markets from Malaysia to Mexico. Netflix has found cross-market success with a number of its foreign-

language originals. Netflix has added 130 foreign countries to its portfolio announcement and has millions of subscribers. All of this creates a truly modern media platform which allows viewers all around the world to access films and television series created just about anywhere. This international highlighting bridges Netflix's mission to tell the stories of local people from all backgrounds. Through a new form of content creation, distribution and consumption, Netflix is changing the entertainment industry's traditional roles by reinventing digital and global ideas and foregrounding innovative ones. So, in this circle this research starts with an interrogation of the term of `Globalization" and explores about its understandings. After that, to make sense where "global village" stands in today's globalization understandings. This research focuses and examines on a sample digital media platform, Netflix. At the end, based on the content analysis of the Netflix Turkey, it will become apparent that Netflix is a constructed media platform in the global village for its digital native audiences.

GİRİŞ

Yaratıcı endüstriler, 2000'li yıllarla birlikte özellikle Web 3.0 (yapay zekalı web) veri tabanıyla yeni medya platformları üzerinden içerik paylaşmaya başlayarak Sosyal TV yayıncılığına başlamış ve izleyiciyle etkileşim içerisine girmiştir. Artık televizyon, sadece ekranlardan değil aynı zamanda televizyon kuruluşlarının kurumsal web siteleri, sosyal medya ve video paylaşım siteleri gibi çevrimiçi video izleme platformları üzerinden de içeriklerini izleyici ile paylaşmaktadır. Çalışmada ilk önce küreselleşme ve küresel köy kavramları kuramsal tartışmalar çerçevesinde değerlendirildikten sonra Netflix incelenerek, yeni medya ortamındaki içerik yönetim stratejileri ile küresel köy oluşumundaki yeri tartışılacaktır.

Dijitalleşme döneminde önce Web 1.0 ile kullanıcı ve yayıncı tek yönlü bir iletişim içinde olmuş, içeriği üreten yayıncı ürettiği şekliyle yayınlamıştır. Daha sonra Web 2.0 dönemi ile içerik, yayıncı veya katılımcılar tarafından üretilebilmiş, kullanıcı yorumları ile zenginleşmiştir. Günümüzde ise Web 3.0 dönemine geçiş yapılmaya başlanarak, içerik bizzat yazılımlar tarafından kullanıcıya özel üretilmeye başlanmıştır. İçeriklerin anlam olarak da değerlendirildiği bir dönem olan Web 3.0 geleneksel televizyon sektörünü değiştirmiştir. Etkileşimin arttığı bu yeni dönemde, yeni televizyon yayıncılığı dijital ortama entegre olmaktadır. Çoklu medya ortamının sağladığı yayınları farklı ekranlardan takip eden izleyiciler, bireyselleştirilmiş içeriklere ulaşmaya başlamıştır. Böylece, televizyon mekân ve zaman kısıtlamasından kurtulmuştur (Özel, 2015: 14).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler medyanın da küreselleşme sürecinde etkin bir rol oynamasını mümkün kılmıştır. VonFeilitzen (2002: 13) ekonomik, siyasal ve kültürel küreselleşmenin yüzyıllar içinde geliştiğini, ancak 1980'lerden sonra medya ve yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin küreselleşmenin hızını arttırdığını belirterek küreselleşme sürecinin en etkin aktörlerinden birinin medya olduğunu vurgulamıştır. Appadurai'nin "duygu topluluğu" (2005: 8) olarak betimlediği ortak okuma, eleştiri, zevklere ve beklentilere sahip kişiler artık günümüzde küresel bir kimlikte buluşmaktadır.

Medya sektöründe yaşanan küreselleşme ve bu sürecin toplumsal yaşamda yarattığı etkiler iletişim bilimlerinin de güncel araştırma başlıklarından biri haline getirerek çok sayıda akademik çalışma yapılmasına yol açmıştır. Söz konusu araştırmaların açtığı yoldan çıkan bu çalışma küresel bir marka konumunda olan Netflix'in, Mcluhan'ın küresel köyünde izlediği stratejiler ve yenilikler ile nasıl bir etki yarattığını incelemiştir. Netflix'in programları çevrimiçi olarak ya da çevrimiçi üyelerine yönelik indirme seçeneği ile akıllı TV, oyun konsolu, bilgisayar, cep telefonu ve tablet gibi birçok cihazdan izlenebilmektedir. Netflix'in dünya genelinde giderek büyüyen kullanıcı sayısı Türkiye'deki çevrimiçi televizyon yayıncılığını da değiştirmiş, Doğan Grubu'nun 23 Ocak 2016 yılında Blu Tv'yi, Doğuş Grubu'nun da 2016 yılının sonunda Puhu Tv'yi yayın hayatına geçirmesine öncülük etmiştir. Günümüzde, Uber taksi kullanımını ya da Airnb geleneksel otel kavrayışını nasıl değiştirip küreselleştirdiyse, Netflix'de televizyon ve film izleme biçimini küresel boyutta değiştirmiştir.

KÜRESELLEŞME

Tomlinson (2013, 11), küreselleşme kavramını kültür ile doğrudan ilişkilendirerek, küreselleşmeyi sağlayanın kültürel pratikler olduğunu belirtir. Birçok farklı kültür tanımlaması olmakla birlikte, Wallerstein (1998, 121) kültürü bir bütünden daha küçük olan bir parçanın değerler ya da pratikler dizisi olarak betimler. Bu nedenle, kültürde bir birliktelik söz konusudur. Modernleşme ile birlikte, televizyonun önemli bir kitle iletişim aracı olması, kültürün birliktelik içinde bir eğlence biçimine dönüşmesinde etkin olmuştur. (Güllüoğlu, 2012, 65). Küreselleşme bir olgu olarak ekonomik, politik, kültürel parçaların bütünleşmesinden oluşan bir dünya sistemidir. Böylece, ulusal kültürleri aşan küresel bir sosyo-kültür yapı meydana gelir (Wallerstein, 1998: 128-129).

Küreselleşme kavramını Bauman (1998: 1) "mutluluğumuzun ya da mutsuzluğumuzun parolasına dönüşen moda bir deyim" olarak tanımlar. Birçok ekonomik, finansal, siyasal ve kültürel tartışmalarının önemli bir parçası olan küreselleşme kavramının üzerinde uzlaşılmış bir tanım yoktur. Robertson (1992: 8) küreseleşmeyi "hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesini ifade eden" olarak yorumlarken, Giddens (1990: 64) ise, dünyada yer alan toplumsal ilişkileri uzak mesafelere bakmaksızın birbirine bağlayan, yerel unsurları millerce uzakta olan olaylarla, aynı zamanda da millerce ötede meydana gelen olayların da yerel unsurları biçimlendirmesi olarak irdeler. Harvey (2003: 240) için ise küreselleşme "zaman-mekân sıkışması" olup, dijital iletişimin dünyanın uzak bölgeleri arasındaki mesafeyi kaldırdığını ve bu durum sayesinde fikirler, kültürler ve değerlerin dünya ölçeğinde sinema, televizyon, sosyal medya ve diğer medya aygıtlarıyla yayıldığını belirtir. Adams (2008: 722), diğer bir ifade ile küreselleşmeyi üretilen kavramlar çerçevesinde yerel ya da bölgesel olmaktan çıkma olarak yorumlar ve dünyanın "sınırsız bir konuma" geldiğini vurgular.

Küreselleşmeyi kavramlaştırma da ortaya çıkan farklı tanımları ve tartışmaları Held ve arkadaşları (1999: 2-8), *aşırı küreselleşmeciler*, *kuşkucular* ve *dönüşümcüler* olmak üzere üç

gruba ayırmıştır. Held ve arkadaşlarına göre, *aşırı küreselleşmeciler,* geleneksel ulus devletin artık bittiğini düşünmektedir. Bununla birlikte, *şüpheciler* küreselleşmeyi bir mit olarak yorumlarken, ulusal ekonomilerin sadece biçim değiştirildiğini savunmaktadır. *Dönüşümcüler* ise küreselleşmeyi, diğer iki grubun ortasında yer alarak siyasi gücü, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren ana mekanizma olarak görürler.

Kavramsal bir uzlaşma küreselleşmede yer almadığı gibi küreselleşme sürecinin de ne zaman başladığı konusunda bir uzlaşı yoktur. Giddens (1990), küreselleşmeyi modernleşmenin bir sonucu olarak görürken, Robertson (1992: 53), küreselleşmeyi modernizmden farklı bir süreç olarak görür ve "farklılıkların bir aradalığı" olarak yorumlar. Thompson (1995: 50) ise küreselleşmenin 15. yüzyıl sonlarında başladığını 17., 18. ve 19. yüzyıllarda da şekillendiği belirtir. Kısaca küreselleşmenin tarihsel süreci anlatımlarda farklılıklar gösterse de kendi içerisinde değişime ve dönüşüme uğrayan dinamik bir olgu olarak görülmüştür.

Dünyada özellikle üretimin küreselleşmesi sonucunda endüstri toplumu artık yerini bilgi toplumuna bırakmıştır. Hem bilgi teknolojilerinde hem de iletişim teknolojilerinde yer alan gelişmelerin sonucu olarak dünya *küresel bir köye* dönüşmüştür. Kitle iletişim araçlarındaki hızlı gelişim, bilgi akışını hızlandırmış ve her yere ulaşmasını sağlamıştır. Bu ilerlemeler sonucunda da ülkeleri ve insanları birbirlerinden ayıran fiziki sınırlar bulanıklaşmıştır. Kültürün dış katmanını oluşturan semboller (davranışlar, dil, nesneler, vb.) *küresel köyde* yer alan etkileşim sayesinde tek tipleşmekle birlikte yerelinde sesinin çıkmasına aracı olmuştur. Bu etkileşimin birçok katmanı olsa da medya bu katmanların en önemlilerindendir. 21. yüzyılın başlarında medya teknolojilerinde yaşanan gelişmeler elektronik bilgi iletimini kolaylaştırmış, zaman ve mekân kısıtlamasını ortadan kaldırmıştır. Kısaca, küreselleşme yerel olanın (siyasal, sosyal kültürel ve ekonomik faktörler) sınırlarını aşıp uluslararası bir boyuta ulaşması durumu olup, kaynaşma ve bütünleşmeyi oluşturmaktadır.

KÜRESEL KÖY

"Küresel Köy" kavramını tanımlamak için, öncelikle, "köy" kelimesinin hangi anlam örüntüsü içinde işlendiğini anlamak gerekir. Burada köy, kavramsal olarak insanların bilgiye zaman ve mekân kısıtlaması olmadan ulaşabileceği bir yeri temsil etmektedir Symes'e (1995) göre, kavram içinde yer alan köy, küresel ölçekte bir toplum oluşturmak ve toplumsal farkındalık yaratmak için kullanılan bir yer mitidir. Zaman ve mekânın önemini yitirdiği bu yer, "Küresel köy" terimi ile 60'lı yıllarda Kanadalı iletişim bilimci Marshall McLuhan tarafından kavramsallaştırılmıştır.

McLuhan, 1962 yılında yazmış olduğu "Gutenberg Galaksisi" kitabında ilkel insandan günümüz teknoloji insanına uzanan tarihsel bir kitap yazarak interneti öngörmüş ve "küresel köy" olarak betimlediği yeni bir toplumsal yapı fikrinin temellerini atmıştır. McLuhan, telgrafın icadıyla insanların elektronik çağa geçtiğini ve bunun sonucunda da görsel teknolojinin daha hızla toplumları etkilediğini belirtmiştir. Ona göre, telgraftan sonra gelen iletişim teknolojileri enformasyonu daha hızlı taşıyarak elektrik çağının ilerlemesini sağlamıştır. Bu çağda, "bilme" süreci kolektif olarak tüm insanlara zaman ve mekân

gözetmeksizin ulaşmaktadır. İnsanın, artık serbestçe ulaşabildiği enformasyonu toplamasını McLuhan ilkel toplumlardaki "besin toplayıcılığına" benzetmektedir (Geray, 2003, s. 120).

Bilgi çağında, insanların her şeyi aynı anda öğrendiği bir köy haline gelen dünyada, McLuhan, özellikle telekomünikasyona önem verir. McLuhan'ın betimlediği bilişim toplumunda yer alan küresel köyde enformasyon endüstrisi başat endüstri haline gelerek, her şey aynı anda gerçekleşir. 1964 yılında McLuhan "Medyayı Anlamak" kitabında ise temellerini attığı küresel köy kavramını medya üzerinden tartışmaya devam ederek medyanın bir araç ve insanların bir uzantısı olduğunu belirtir.

McLuhan, küresel köy kavramını teknoloji ile gelişmeye devam eden medyanın insanları zaman ve mekân kısıtlaması olmadan bir araya getirdiği saptamasına dayandırır. Bilginin tüm dünyaya yayılmasının başta televizyon olmak üzere iletişim teknolojileri sayesinde insanları küresel ölçekte birleştirmesini McLuhan, umut ve cazibe ile savunulmasını öne sürmüştür. Gelişen dijital medya bu konuda McLuhan'ı haksız çıkarmamış, küresel dünyada insanlar arasında iletişimin etkileşimli bir biçimde yayılması sağlanmış, ekonomik, siyasal ve kültürel yönden entegre olmalarına yol açmıştır.

McLuhan'a göre toplumların gelişiminde iletişim araçları merkezi bir role sahiptir ve iletişim tekniklerinin gelişimi ve değişimi tarafından da insanlık tarihi biçimlenir. Bu noktada, McLuhan insanlık tarihini 4 döneme ayırmış ve dönemlerin başlamasını iletişimin toplum üzerinde yarattığı değişikliklere bağlamıştır. Birinci dönem "Kabile Çağı" olup, fonetik alfabenin buluşunun olduğu dönemdir. İşitsel olan bu dönem "Soğuk İletişim Araçları"na yani etkileşimin olmadığı araçlara sahiptir. (Oskay, 1998: 12). İkinci dönem alfabetik yazı yazma tekniğin geliştiği dönem olup kitaba geçilmiştir. Üçüncü dönem ise "Basım Çağı" olup, görsel bağımlılık oluşmuştur. Son dönem ise televizyon çağıdır ve insanların iletişim süreçlerine katıldıkları dönemdir. Bu dönemde insanların farklılaşmış durumundan ayrılıp, "Küresel Köy Topluluğu Yaşamına" başlayacağını belirtmiştir. McLuhan 1980'de hayatını kaybetmeseydi, küresel köy kavramının internet ile birlikte ne kadar ilerlediğine tanıklık edebilecekti. Günümüzde, dijital medya dünyanın sınırlarını daraltırken geleneksel medyanın da biçim değiştirmesine aracılık etmektedir. Geleneksel medyanın merkezi yapısına karşın, merkezi olmayan dijital medya çok yönlü olup akışkan bir formata sahiptir.

"Marshall Mcluhan için kitle iletişim araçları güçlü, belirleyici, özerk ve aktif bir özne hükmündedir ve kendi iktidar alanını oluşturmuştur" (Baban, 2012: 59). Zaman ve mekân kavramlarını bulanıklaştıran yeni iletişim teknolojileri, yerel kültürleri entegre ederek kültürel çeşitlilik sağlamakta ve bireyleri bu çeşitliliğin bir parçası hâline getirmektedir. Yeni medya ortamında sınırsız bilgiye ulaşma imkânına kavuşan birey, mekân kavramının da fiziksel ortamdan kalkmasıyla birlikte dünyada aynı anda başkalarıyla iletişime geçebilmektedir. Symes'e (1995) göre, İnternet Küresel Köyde insanları birbirine bağlamakta ve toplumu şekillendirmektedir.

KÜRESEL MEDYA

Küresel medya, "coğrafi kapsamı küresel (veya en azından çok uluslu) nitelikte medya ağları veya teknolojisi" (Olausson, 2011: 136) olarak tanımlanmaktadır. Devereux (2007: 44) günümüzde bir kişinin televizyon haberlerini dinlerken, sinemaya film izlemeye giderken, yeni çıkan şarkıyı dinlerken ya da bir bilgisayar oyununu oynarken küresel medya tarafından üretilen bir ürününü kullandığını belirtir. İletişimin küreselleşmesinde etkin role sahip medya, 21. Yüzyılda internet aracılığıyla bilgisayar, tablet ve cep telefonları üzerinden günlük yaşamın bir parçası olmuştur. Artık birey kullanıcı olmuş, yeni medya üzerinden iletişim kurmaya başlamıştır.

1980'li yıllarla iletişim ve medya sektörlerinde yaşanan deregülasyon ve özelleştirme uygulamaları medyanın küreselleşmesinin bir başka sebebi olmuştur. Medyada, devlet kontrolünün azaldığı bu yeni dönemde serbest piyasaya yönelim ve ticarileşme başlamıştır (Matos, 2012). Thussu'ya (2002: 82-3) göre, bu yeni dönemde dijital bilgi ve iletişim teknolojileri küresel bir iletişim altyapısını oluşturmuştur. Özellikle 2000'li yıllarla artan yeni medya platformları dünyada çok daha fazla insana zaman kısıtlaması olmadan ulaşmaya başlamış, sosyal küreselleşme olarak da adlandırılan bir değişim başlamıştır.

Sosyal küreselleşmenin yayılmasını sağlayan en önemli unsur iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. Dijital teknolojilerin sağladığı altyapı fiziksel mekân sınırlarını ortadan kaldırarak, insanlara etkileşimli iletişim kurma imkânı yaratmış ve sanal toplulukların oluşmasına yol açmıştır. Bu topluluklarda ulusal sınırları aşan kültürel toplulukların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dijital ortamda bir kullanıcı profiline sahip birey, kültür ve dil çeşitliliği sayesinde medyanın sosyal süreçte gelişmesine katkı sağlamıştır.

Kültürel pratikleri birbirine bağlayan küresel medya, küresel köyün en önemli belirleyicisi konumuna gelmektedir. Günümüzde, dijital medya platformları sayesinde dünya artık sadece Batı kökenli kültürel kodları değil aynı zamanda yerel kültürel kodları da izleyebilmekte ve etkileşime geçebilmektedir. Limitsiz bir erişim sunan dijital medya, internet aracılığıyla bilgiye sınırsız bir şekilde erişebilme ve bunu paylaşabilme imkânı vermektedir. Dijital iletişim araçlarının kullanımı arttıkça, dijital öykülerin üretiminde de artış olmuştur. Web 3.0. ile öyküler daha erişilebilir ve daha görülür olmuştur. Youtube gibi paylaşım siteleri sayesinde dijital ortamda kişisel öyküler milyonlara ulaşabilmektedir. Küresel izleyiciye ulaşan bu öyküler Netflix gibi dijital medya platformlarının da doğmasını sağlamış, yerel öykülerin küresel ölçekte yayılmasına öncülük etmiştir. McLuhan'ın küresel köyü "dijital yerliler" tarafından oluşturulmuş ve kullandıkları dijital dil sayesinde de yayılmamaya devam etmektedir.

NETFLİX

1997 yılında dijital yayın hayatına başlayan Netflix, Brand Finance'in yaptığı araştırmaya göre 2019'da ABD'de en hızlı büyüyen marka olmuş, 2018 yılına göre %105 büyüme sağlayarak marka değerini 21.2 miyar dolara çıkarmıştır (Spangler, 2019). Önceleri sadece İngilizce konuşan ve bilen tüketicileri hedef alan Netflix, Ağustos 2015 yılında ilk orijinal dilde yayını olan Meksika yapımı *Club de Cuervos'ı* yayınlayarak hedef kitlesini

genişletmiştir. 2018 yılında yabancı dilde 35 film ve dizi yayınlayarak dünya genelinde yayılmaya devam etmiştir. Netflix, iki yıl içinde bu rakamı üçe katlamak istemekte olup, 2019 yılında sadece Avrupa'da 221 yapım yaparak bu hedefi doğrultusunda uluslararası bir markadan ziyade küresel bir marka konumunu güçlendirmektedir.

Netflix, 1997 yılında ABD, Kaliforniya'da Reed Hastings ve Marc Randolph tarafından internet üzerinden film kiralama hizmeti sunmak amacıyla kurulmuştur. Günümüzde ise Netflix.com üzerinden üyeler; dizileri, filmleri ve programları 190'dan fazla ülkede[1] anında izleyebilirler. ABD hükümetinin Amerikan şirketlerine uyguladığı sınırlamalar nedeniyle Kırım, Kuzey Kore ve Suriye'de de kullanılamamakta olan Netflix, ayrıca Çin'de de yayın yapamamaktadır. Netflix, 2019 üçüncü çeyrek sonuçlarını açıklayarak platformun toplam üye sayısının 158 milyona ulaştığını belirtmiştir[2].

Netflix, orijinal dilde yayınladığı Almanya'dan Dark, Danimarka'dan The Rain ve İspanya'dan Casa de Papel ve Elite dizileri sınırları aşıp küresel bir başarı elde etmiştir. Paris'in banliyölerinde çekilen *Paranormal Investigation* dizisi, Netflix'in gerilim türünde küresel bir başarı elde etmesini sağlayarak Amerikan yapımı gerilim türü dizilerine de bir alternatif oluşturmuştur. Bununla birlikte, sadece Avrupa yapımı dizilerle değil aynı zamanda Asya yapımı dizi ve filmleriyle de televizyon izleme biçimini değiştirmektedir. Hindistan yapımı *Ghoul* dizisi sadece nüfusun çok olduğu Hindistan'da değil aynı zamanda İngilizce konuşulan ülkelerde de çok izlenmesi, Netflix'in altı tane daha Hindistan yapımı dizi siparişi vermesine sebep olmuştur. Bollywood'un Kralı olarak tanınan Shah Rukh Khan[3] Aralık 2019 tarihinde yaptığı bir röportajda, Netflix yapımı bir dizide rol almasının kendisine uluslararası tanınırlığı getireceğini belirtmiştir. 2019 yılında, 25 farklı ülkeden 133 yapım siparişi veren Netflix ilk kez Afrika'dan bir animasyon dizisi olan *Mama K's Team 4'u*[4] yayın listesine alarak dünyanın çeşitli ülkelerinden hikâye anlatıcılığına devam etmektedir.

Netflix, 2016 yılının başında Türkiye'de yayın hayatına başlayarak, Türkiye'de ilk yerli telekomünikasyon ortağı olarak mobil hizmet sağlayıcısı Vodafone[5] ile anlaşma imzalamış, Türk televizyon üreticisi Vestel[6] ile de işbirliği yaptığını duyurmuştur. Küresel bir marka konumuna erişen Netflix, Türkiye'de yerel pazarlama çalışmaları ve işbirlikleri kurarak ilk önce Türkiye'de geçmiş yıllarda yayınlanmış olan Türk dizilerine ve filmlerine platform

[1] https://help.netflix.com/tr/node/14164 Erişim Tarihi: 12.12.2019.
[2] "Netflix'in abone sayısı 6,8 milyon artarak 158 milyona ulaştı" https://www.haberler.com/netflix-in-yeni-aboneleri-ucuncu-ceyrekte-6-8-12538937-haberi/ Erişim Tarihi: 12.12.2019.

[3] "Beijing: Bollywood King Shah Rukh Khan Talks Netflix Partnership, #MeToo in India" https://www.hollywoodreporter.com/news/bollywood-star-shah-rukh-khan-talks-netflix-china-metoo-india-1203294 Patrick Brzeski 4/19/2019 Erişim tarihi: 18.12.2019.
[4] "Netflix announces its first animated series from Africa" https://www.fastcompany.com/90336530/netflix-announces-its-first-animated-series-from-africa 04.17.19 Erişim tarihi: 18.12.2019.
[5] http://www.hurriyet. com.tr/teknoloji/netflix-turkiyede-yayina-basladi-40037018. Erişim tarihi: 12.06.2019
[6] https://media.netflix.com/tr/press-releases/ netflix-is-now-truly-turkish. Erişim tarihi: 12.12.2019

içerisinde yer vermiş, daha sonra ise ilk Türk Netflix dizisi olan Hakan: Muhafız[7] adında bir dizi üretmiştir. Netflix gibi uluslararası platformların dizi ihracında önemli rol oynadığını ifade eden Netflix Türkiye müdürü Pelin Dişta[8] şunları söylemiştir;

> *"Netflix gibi global erişimi olan dijital platformlar, dizi ihracatını çok daha* geniş bir coğrafyaya *taşıyor. 190 ülkede faaliyet gösterdiğimiz için daha önce dizilerimizi sattığımız belirli ülkelerin ötesine geçerek yapımlarımızı Asya'dan Afrika'ya, Amerika'dan Avrupa'ya dünyanın dört bir yanında izletiyoruz"*

Netflix'in ikinci yerli yapım orijinal dizisi Atiye hakkında da konuşan Dişta, dizinin Göbeklitepe'de geçtiğini hatırlatarak *"Bildiğiniz gibi, bu yıl 'Göbeklitepe Yılı' ilan edildi ve biz de Atiye'yi dünyanın dört bir yanında gösterime sokarak milli hazinemiz Göbeklitepe'ye yönelik yerel ve global ilginin artmasına destek olacağız"* demiştir.

Netflix, farklı ülkelerin kültürünü ve yaşam tarzını göz önünde bulundurarak, içeriğinde yer alan diziler ya da filmlere karşı "izleme isteği" oluşturmak için yerli yapımlar üretmeye başlamış ve iletişim çalışmalarını da bu eksene bağlamaya başlamıştır. Böylece, Netflix gündem yaratarak üye kullanıcı sayısını arttırmaktadır. Bunun yanında, dijital TV olarak adlandırılan Netflix, diğer dijital medya platformlarını da kullanarak "küresel köyün kavalcısı" olmaktadır.

2020 yılında birçok farklı ülkelerden dizi siparişi veren Netflix, yerel kültürlerin sesini dijital medya aracılığı ile duyurmaya devam edecektir. Belçika'dan *Thieves of the Wood,* Hollanda'dan *Ares,* Malezya'dan *The Ghost Bride,* Meksika'dan *Diablero,* İtalya'dan *Black Moon* ve Norveç'ten *Ragnarok* gibi birçok yapımın tanıtımları Netflix Türkiye içeriğinde yapılmaya başlanmış olup, diğer sosyal medya platformlarında da (Instagram, Facebook vb.) reklamları oynamaya başlamıştır.

SONUÇ

Küreselleşen medyanın yarattığı etkiler birçok akademik çalışmada incelenmiştir. Konuyla ilgili çalışmalara katkıda bulunmak isteyen bu araştırma, esas olarak küresel medyanın dijital dönemde yer alan en büyük aktörü Netflix'i incelemiştir. Çalışmanın ulaştığı sonuçların ilki, medyada yaşanan küreselleşme iletişim teknolojilerinde yer alan gelişmeler sonucu şekillenmiştir. Yeni medya sayesinde özellikle 21. yüzyılda düşünce ve imgeler dünyanın her yerine hızla iletilebilmekte ve internet sayesinde televizyon yayınları dünyanın farklı yerlerinde eş zamanlı olarak izlenebilmektedir. Bu gelişmeler medyanın küreselleşme sürecinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Çalışmada ulaşılan bir başka sonuç ise, dijital medyada yaşanılan değişimler geleneksel medya içeriklerini de etkilemiş, özellikle internet ile zaman mekân sınırlaması ortadan kalkmıştır. Siyasal, kültürel ve toplumsal değerler ulusal sınırları aşarak akıllı cihazlarla hızla yayılabilmekte olup, küresel köy oluşumu hız kazanmaktadır. Dijital medya, otoriter ve

[7] (https://www.cnnturk.com/yasam/netflixin-ilk-turk-dizisi-hakanmuhafiz. Erişim tarihi: 18.12.2019.
[8] https://www.webtekno.com/netflix-turkiye-turk-dizileri-h80792.html Erişim tarihi: 18.12.2019.

baskıcı geleneksel kuralların sarsılmasına yol açıp, küresel köyde göz ve görsellik önem kazanmaya başlamıştır. Başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları zaman ve mekân kavramlarına yeni anlam örüntüleri kazandırmış ve teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamı değiştirmiştir. Kitle iletişim araçları ve yeni medyada yaşanan gelişmelere Mcluhan'ın küresel köy merceğinden bakan bu çalışmada ulaşılan genel sonuç ise Netflix gibi dijital medya platformları farklı ülkelerin dizi ve filmlerini küresel köyün dijital yerlileri ile buluşturmaya başlamış olmasıdır.

2020 yılında Netflix'in açtığı yolda ilerleyecek yeni medya platformlarının açılacağı duyurularak küresel köyün medya kanallarının artacağı ortaya çıkmıştır. 2019 sonu Apple şirketi Apple TV Plus'ı, Disney'de Disney Plus'ı açacağını duyurmuştur[9]. 2020'de ise dijital medya platformları NBCUniversal ve WarnerMedia'nın yayına sokacağı kanallar ile zenginleşecektir. Post demografik dünyada, dijital medya farklılığı ve çeşitliliğe yer vererek yeni seslerin de çıkmasına aracı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Adams, S. (2008); "Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights", Journal of Policy Modeling, 30, p. 725-735.

Appaduraı, A. (2005). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. ABD: University of Minnesota Press.

Baban, E. (2012). *Sosyal Medyanın Etkisi.* İstanbul: Beta Yayınları.

Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: John Wiley&Sons.

Devereux, E. (2007). *Understanding the Media* (2nd Ed.). London: Sage.

Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gıddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity.

Güllüoğlu, Ö. (2012). "Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Popüler Kültür Ürünlerini Benimsetme ve Yayma İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme", Global Media Journals, 2, 4. s:64-86.

Harvey, D. (2003). *Postmodernliğin Durumu.* 3. Baskı. S. Savran (çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1990)

Oskay, Ü. (1998).*Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım.* İstanbul: YKY.

Olausson, U. (2011). "Explaining Global Media: A Discourse Approach", (Ed.), Piotr Pachura. *The Systemic Dimension of Globalization, Rijeka*, Hırvatistan: Intech, p. 135-148.

Özel, S. (2015), "Televizyon Ekseninde İzleyici ve İnternet Üzerindeki Video Hizmetlerinin İzleyiciye Etkisi", *Yeni Medya Çağında Televizyon* (içinde), Ed: Sedat Özel, İstanbul: Derin Yayınları, s.1-35.

[9] Littleton, C. ve Low, E., "Adapt or Die: Why 2020 Will Be All About Entertainment's New Streaming Battleground" https://variety.com/2019/biz/features/streaming-2020-disney-plus-netflix-hbo-max-apple-tv-amazon-1203439700/ Erişim Tarihi: 19.12.2019

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity.

Matos, C. (2012). "Globalization and the Mass Media", (Ed.),George Ritzer. *Encyclopedia of Globalization*, Oxford: Wiley-Blackwell, http://openaccess.city.ac.uk/5542/1/mass%20media%20entryglobalization.pd f, Erişim Tarihi: 15.12.2019.

McLuhan, M. (2001). Global Köy. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.

Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Thussu, D. K. (2002). *International Communication: Continuity and Change*. (2ndEd.), Londra: Hodder Arnold.

Thompson, J. B. (1995). *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*, Cambridge: Polity.

Tomlinson, J. (2009). *Kültür Emperyalizmi. Küreselleşme Temel Metinler*, Ed. Kudret Bülbül, (Çev.) Celalettin Güngör, Ankara: Orion.

Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev.) Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2.Baskı.

Vonfeılıtzen, C. (2002). "Children, Young People and Media Globalisation: Introduction", (Eds.), C. Von Feilitzen& U. Carlsson, Children, *Young People and Media Globalization*, Göteborg, Sweden: UNESCO International Clearinghouse on Youth and Media, p. 13-22.

Wallersteın, I. (1998). "Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?" *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Der. Anthony D. KİNG), (çev. Gülcan SEÇKİN-Ümit Hüsrev YOLSAL), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Symes, B. (1995). Marshall McLuhan's "global village." Retrieved October 12, 2002, from http://www.aber.ac.uk/media/Students/bas9401.html

MCLUHAN, M. 2005. The Medium is the Massage, Ginko Press, Corte Madera. 160s.

"Is Netflix creating a global media village?" (2019, 12 Aralık) Erişim adresi: https://qrius.com/is-netflix-creating-a-global-media-village/ Erişim tarihi: 18.12.2019.

Spangler, T. "Netflix Ranked as No. 1 Fastest-Growing U.S. Brand in 2019" https://variety.com/2019/digital/news/netflix-brand-value-ranking-2019-1203175244/ Erişim tarihi: 18.12.2019.

BATIL İNANÇLARIN DİJİTAL MEDYADAKİ TÜKETİMİ

Uzman Grafik Tasarımcı, Sıla YAĞCI TANIŞIK

Başkent Üniversitesi

ÖZET

İletişim teknolojilerinin yenilenmesi ve günden güne gelişme göstermesiyle birlikte günümüz yaşam biçimine entegre olan "dijital medya", toplumların gerek düşünme formlarına gerek gereksinim, ihtiyaç ve beklentilerine göre şekil almaktadır. Yeni bilgi çağında dijital platform kullanıcı sayısının artışı ve çeşitliliği, medya ortamlarında yer alan tüketim faaliyetlerinin de aynı oranda değişim ve gelişim göstermesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, dijital medyanın kullanım sıklığı yeni bir dijital kültürün oluşmasına sebep olmuş, harekete geçme ve deneyimleme biçimi değişen "dijital tüketici" biçimi ortaya çıkmıştır. Kimliklerin yeniden üretilip defalarca tüketildiği bu "sanal dünya" içerisinde dijital tüketiciler kendilerine "sanal bir kimlik" yaratıp teknoloji ile bütünleşerek kültürel yapılarını yansıtmaktadırlar. Yeni ve popüler olanı benimseyip hızla tüketen birey artık dijital ortamda yeniden üretilen kültürel elementleri tüketmektedir. Bu çalışmada kültürel elementlerin en eskilerinden olan batıl inançların her geçen gün yaygınlaşan dijital kültüre nasıl bir yansıma bıraktığı incelenecektir. Aklın ve gerçekliğin yolunda herhangi bir dayanağı olmadığı halde kutsal ve bağlayıcı olarak yüzyıllardır, dinler genelinde kabul gören ve çağımızda da medyanın önemli bir parçası haline gelen batıl inançların birçok kültür tarafından benimsenmiş, yaşamımızın merkezinde yer alan tutum ve davranışlarımızı, gündelik yaşam pratiklerimizi etkileyen bir mevcudiyeti vardır. Bu durumun bir sonucu olarak, batıl inançların toplumun "yaşam kültürünü" yansıtan ögeler olduğunu söylemek mümkündür. Yaşam kültürünün bir uzantısı olarak özellikle dijital platformlarda kültür kavramı klasik dönemden modern döneme sonrasında da post modern döneme geçişle birlikte evirilerek "dijital kültür" ifadesiyle sınırların ötesine kadar ulaşmıştır. Özellikle sosyal medya mecralarında kullanıcı profilleri, şekiller, yaratılan sahte imajlar, kullanılan dijital terimler ve bir halk inanışı olarak toplumlar tarafından kabul görmüş olan batıl inanç ögelerinin bu mecralarda paylaşılması ve pazarlanması, kültür kavramının derinlemesine olan değişimini ve ifade ediliş biçimindeki farklılığı gözler önüne sermektedir. Yapılan çalışmada ise amaç kültürel batıl inançların iletişim kanalları yoluyla nasıl pazarlanabiliyor olduğunu ve en önemlisi medya mecralarında nasıl tüketildiğini, iletişim-etkileşim işlevi genelinde, dijital medya özelinde ele alabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Batıl İnanç, Dijital Medya, Tüketim, Dijital Kültür.*

THE CONSUMPTION OF SUPERSTITIONS IN DIGITAL MEDIA

ABSTRACT

Digital media that has integrated into our lives through renewed communication technologies and constant day to day evolution, takes shape depending on the soceties conception and needs and expectations. The increase in the number and variety of digital platforms in this new era of information directly correlates with the evolution of the services offered by various media outlets. The wide usage of digital media has lead to the formation of a brand new digital culture. Further, the change in actions and the form of experimentation has brought about a new form of digital consumer. The online identity, whereby the digital consumer creates and consumes his/her identity in a recurring fashion, is used to convey ones cultural form through convergence with technology. Individuals that are prone to embracing and then consuming the new and the popular now opt to consume the recreated cultural elements. This paper will examine how the oldest of these cultural elements, i.e. superstitions, leaves its mark on the ever expanding digital culture. Superstition, though not supported by reason and reality, stands as a sacred and binding phenomenon. As an entity recognized within religions and contemporary media, the presence of superstiton impacts the attitudes and tempraments at the epicenter of our lives that have been embraced by many of the cultures, and our daily practices.

Therefore, one can deduce that superstitions are a reflection of the culture of life. As an offshoot of the culture of life, the notion of culture in digital platforms has extended from the classical period to the modern period and then onto the post modern period whereby digital culture has transcended conventional boundaries. User profiles, shapes, fake images, digital concepts and the sharing and marketing of the superstitions, the socially accepted beliefs, puts before our very eyes the profound alterations on the notion of culture and the ways in which it is expressed. This paper aims to address how cultural superstitions are marketed through communication channels and, more importantly, how it is consumed in media platforms thorugh the prism of communicaiton-interaction function and with particular emphasis on digital media.

Keywords: *Superstition Digital Media, Consumption, Digital Culture*

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağ ve beraberinde getirdiği teknolojik değişim ve dönüşümler özellikle dijital medyayı ve onu tüketenleri yakından etkilemektedir. Değişen ve gelişen teknoloji; sektörleri, sektörler tüketiciyi, tüketiciler ise tüketilen nesneleri bir döngü içerisinde, dijital çağı kapsayacak şekilde; tüketim mekanizmasını yer, zaman, mekân ve gündelik yaşam pratikleri bağlamında şekillendirmektedir. Tüketim mekanizmasının bu şekilde konumlandırılması tüketim nesnelerine duyulan ilginin artmasına zemin hazırlamıştır.

Batıl inançların birçok kültür tarafından benimsenmiş, yaşamımızın merkezinde yer alan tutum ve davranışlarımızı, gündelik hayatımızı etkileyen bir mevcudiyeti vardır. Bu bağlamda, batıl inanç ögelerinin toplumun "yaşam kültürünü" yansıtan ögeler olduğunu söylemek mümkündür. Kültürel elementlerin en eskilerinden olan batıl inançların yaşam kültürünün bir parçası olmasının yanı sıra, hem mental (zihinsel) hem de duygusal olarak toplumlar tarafından yüzyıllardır benimseniyor oluşu ve doğurduğu sonuçlar, bu ögelerin psikolojik ve davranışsal açıdan da varoluşunun bir kanıtıdır. Bir benzer açıdan Durkheim ve Tanyu bu durumu şu sözleriyle ifade eder: "Çevremizdeki bir kısım insanların hurafe, büyü gibi bazı batıl inançlara ilgi gösterdiklerini, bunları tutum ve davranışlarına yansıttıklarını gözlemlemekteyiz. Ortaya çıkışlarında toplumsal ve ruhsal yönlerinin olduğu anlaşılan batıl inançlar, yüzyıllar boyunca toplumların gündeminden düşmemiş, gerek bilinçli gerekse bilinç dışı olarak insanların tutum ve davranışlarının belirlenmesinde etkili olmuşlardır" (Durkheim 2005: 62-64;Tanyu 1967: 5-7).

Yüzyıllardır toplumların kültürleri içerisinde yer alan ve sorun çözmede bir bilgi türü olarak işlev gören batıl inançlar, bilimin ilerlemesi ve akılcı bir yaklaşımla çağdaş, modern toplumlar tarafından seleksiyona tutulmuş olmakla birlikte, kültürel bir miras olarak günümüze kadar ulaşabilmişlerdir (Sinanoğlu, 2018: s.2). Bununla bağlantılı olarak; içinde bulunduğumuz, hızla değişen ve kendini sürekli yenilemekte olan "dijital çağ" beraberinde, günlük yaşamda, sosyal hayatta ve çalışma hayatında insan ilişkilerini, tüketici davranışlarını, dijital platformların iletişim kanalları yoluyla pazarlama faaliyetlerini düzenleyen ve değiştiren önemli bir gücü getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak zamanın ve yaşam koşullarının değişkenliği ve hızı, iletişim kanallarının çeşitliliği toplumun bir parçası olan bireyi "dijital tüketen" haline getirmiştir.

İçinde bulunduğumuz dijital çağın önemli ve etkili bir iletişim kanalı olarak kabul edilmiş olan dijital pazarlama tekniği, pazarlanmak istenen ürün ve hizmetin satın alma sürecini, kültürel batıl inançlar üzerinden, tüketiciye sunabilmeyi hedefler. Bu sayede tüketicilerin talep ve istekleri göz önünde bulundurularak markaya ve marka değerine, işletmeye duyulan güven algısı ve tatmin duygusu arttırılabilmektedir. Tüketicilerin markanın ve işletmenin sunduğu "yeni ve popüler" olanı kabul edebilmeleri bu durumun bir sonucudur.

BATIL İNANÇLARIN TARİHSEL KÖKENİ ÜZERİNE

Anadolu'da yaşayan halk inançlarının pek çoğunun kaynağını çok tanrılı dinler, eski Anadolu uygarlıkları, eski Türk dinleri, bazı din büyüklerinin sözleri ve günlük yaşam olayları oluşturmaktadır (Muğlalı vd. 2007: 68). Eğitim düzeyi ve etnik köken gözetmeksizin insanların yaşamlarını kontrol altına alan batıl inançlar, ait olduğu toplumun kültürel ve tarihsel yapısına göre değişiklikler göstermektedir. Kültürel açıdan farklılık gösteren batıl inançlar Türk kültüründe yaşamın baskısı, stresi ve getirdiği sıkıntılar sonucunda daha çok türbe ve yatır ziyaretleri üzerineyken, Amerika'da tahtaya vurmanın uğur, merdiven altından geçmenin

uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Meydan, 2013:1). Bugün özellikle Avrupa kültüründe rastlıyor olduğumuz kültürel elementlerin birçoğunun tarihsel kökeni Yunan ve Roma mitolojik dönemine dayanmaktadır. Avrupa'daki bazı batıl inançlar şöyledir: Refahı ve mutluluğu simgeleyen pirinç yeni evlilerin üzerine atılır. At nalı dünyanın en tanınmış uğurudur. İngiliz atasözüne göre fırtınaya, şimşek çakmasına, yangına, nazara ve büyüye karşı koruyucu olduğuna inanılır. Gece baykuş sesi duymak kötüye işarettir. Ses sol taraftan geliyorsa daha kötü bir şey olacağının habercisidir. Avrupalı birçok toplumda şampanya patlatılırken, mantar tıpanın isabet ettiği kişi bekâr ise kısa zamanda evleneceğine inanılır (Türkoğlu, 2009).

Emiroğlu'na göre (2001: 23); "Bu inanışların bütünü doğal olaylardan, hayvan ve insanların davranışlarından anlam çıkarmakla başlar. Örneğin; kulağı çınlamak Plinius'tan (İS 23-79) beri anlam yüklenen bir işarettir. Üstte elbise dikmek, Eflaki'nin Ariflerin Menkıbelerinde (1318-1358) anlattığı gibi, Mevlana döneminde kısmet bağlayan, uğursuzluklara yol açan bir davranış olarak bilinmektedir. Vücudun birden ürpermesi, terliğin ters dönmesi, köpek uluması gibi işaretleri yorumlamak, gece tırnak kesmemek, kesilen saç ve tırnakları herhangi bir yere atmamak" gibi bir kısmının yalnızca halk inanışı olduğuna inanılan, bir kısmının din genelinde yorumlanabildiği, kökeni ve nedeni bilinen veya bilinmeyen bu kültürel elementler günlük yaşantımızın önemli birer parçasını oluşturmaktadır.

Antropolog ve folklor çalışanlarının amulet adını verdiği bazı batıl inanç ögeleri zararlı etki ve tehlikeleri uzaklaştırmak için kullanıldığı bilinir. En yaygın amuletler el (Fatma Ana Eli çok yaygın ve güçlü bir motiftir) ve göz biçiminde olanlardır ve Türkçede özellikle kem göze Nazar'a karşı kullanılanlara ***nazarlık*** denilir (Emiroğlu, 2001: 23). Mansur'a göre ise (2016: 141-142-143) Köz (göz) değmesi tüm köklü medeniyetlerde; Mısır, Helen, Afrika, Asya'da bugün bile varlığını koruyan bir olgu olmuştur. Birçok eski yazıtta ve tıp metinlerinde köz, kötü göz belirtileriyle birlikte açıklanmıştır. Helen mitolojisinde Medusa adlı varlığın közüyle insanları taşa çevirmesinden bahsedilir. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda kaplumbağaların yumurtalarını gözleriyle ısıttıkları, çöl yılanlarının avlarını bakışlarıyla kör edip öldürebildikleri ve kurtların avlarını hipnoz edebildikleri saptanmıştır. Nazar inancının toplumlar genelinde kabul görmüş olan bir batıl inanç ögesi olmasının ötesinde bilimsel açıdan da kanıtlanabilir oluşunu Mansur şu sözleriyle ifade etmiştir: "gözden bir ısı yayıldığı bilimsel olarak da tespit edilmiş ve bu ısının tahribat gücü de pek çok deneyle sınanmıştır. Bilim dünyasında gözün gücü üzerinde incelemeler yapan *"psikokinezi"* adlı bir bilim dalı da mevcuttur" (Mansur, 2016: 143).

Roma mitolojisinde ve halk inançlarında, sol tarafın kötü olduğu inancı vardır. Roma vatandaşları, evlerine muhakkak sağ ayaklarıyla adım atarak girerdi. İşleri, sağlığı uzun zaman iyi giden insanlar, zor durumda olan evlere davet edilir ve sağ ayaklarıyla içeri girmeleri istenirdi. Böylece kaçan iyiliğin ve şansın, geri geleceğine inanılırdı. Yahudilikte hurafe türünden inançların büyük bir bölümü çocuk doğurmayla ilgilidir. Doğumun kolay olması için evin kapısı açık bırakılır. Tevrat'ın yere düşmesi felâkete, köpeğin uluması ölüme, ayın tutulması belâya işarettir (Ulu, 2012).

Halk inanışı ve önemli bir kültürel öge olarak yüzyıllardır kabul görmüş ve evirilerek, bulunduğu toplum yapısının şeklini alan ve içinde bulunduğumuz çağa kadar gelebilen batıl inançlar kökeninde ilk ortaya çıktığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi, çevresel, bilimsel, eğitim olanakları ve düzeylerine ilişkin şartların rol oynadığı söylenebilir (Gülüş, 2016: 115).

Batıl inançlar, bireyin eğitim düzeyi ve statüsü ne olursa olsun, yetiştiği kültürel ve sosyal ortama bağlı kalarak bu inanç sistemini benimseyip, hayatının her alanına entegre etmesinde etkili olmuştur. Büyük bir kısmının ardında sosyal ve doğasal gerçekler barındıran batıl

inançların bazıları ise bilinmeyen tarih öncesi zamanların günümüzdeki izleridir. Batıl inançları yaşamın gerekli parçaları olarak tanımlayan Jung, onlara sığınarak yaşamsal bir bilinç alanında korunduğumuzu düşünür (Türkoğlu, 2009:1). Eğitim düzeyi ve statüsünün artması, modern bakış açısı, batıl inançlara olan gereksinim ve inançların azalmasında etkili olsa dahi bazı durumlarda bilimin ve dini inanışın göz ardı edildiğini söylemek mümkündür. Mozzani'nin şu savunması bu durumu özetler niteliktedir (2018: Sunuş bölümü): "bugün ilkel toplumların çeşitli ritüelleri, halk inanışları, büyü ve ayin törenleri "rasyonel bir çerçeveye sığdırılmaya çalışılsa da modern insanın zihnin "sapma" olarak nitelendirdiği bu alışkanlıklardan tamamen arındığını söylemek zordur".

Derinlemesine tarihsel bir yönü ve kökeni olan, günümüz modern toplumlarında da varlığını sürdürmekte olan batıl inançlar, insanların geleceğini bilme ve öğrenme arzusunu, korku ve endişelerine çözüm arayışlarını, güven duygularını tetikler ve pekiştirir nitelikte olmuştur. Batıl inanç ve davranışların kültürel, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve belki de biyolojik olmak üzere pek çok nedenleri de olabilir. Bu temel nedenler şöyle sıralanabilir: Eşya ve olayların mahiyetini bilmemek, geleceği bilme arzusu, çaresizlik, kutsallaştırmanın yön değiştirmesi, güvenlik ihtiyacı, başarıya ulaşma ve kendinden emin olma, belirsizlik duygusu, sosyal uyum ihtiyacı, sorumluluğu başka güçlere atfetme, rüyalar ve hayal gücü (aktaran ve alıntılanan Gülüş, Köse ve Ayten, 2009-2016). Bu durumun bir sonucu olarak kültürel elementlerin bugün hala işlevselliğini sürdürüyor oluşunun altında yatan sebepler beraberinde bireysel ve toplumsal örgütlenme açısından sağladığı faydaları getirir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

BATIL İNANÇLARIN DİJİTAL MEDYADAKİ DÖNÜŞÜMÜ

Medya kavramı, haberleşme yönteminin ve sürecinin, yaşamımıza dâhil olmasıyla birlikte, dönem dönem farklı araç ve gereçlerle etkileşimli iletişim ortamlarına konu olmayı ifade eder. Etkileşimli iletişimin sağlandığı bu ortamlar, belirli grupların, belirli toplumların *"yaşam tarzının"* bir yansımasıdır. Medya mecraları, tüketim nesnelerini, hayal gücünü kullanarak görselleştirebilmesi ve bunu açık bir şekilde ifade edebilme gücü sayesinde gruplar ve toplumlar arasında sosyal-kültürel ve ekonomik bir etkileşim ortamı yaratmaktadır.

Eski çağlarda gündelik hayatın bir parçası olan, insanın doğal ve toplumsal yaşamdaki belirsizliklerle dolu, tehlikeli durumları anlama ve kontrol etme isteğinden doğan; bazıları farkında olmadan yapılan, bazıları bilgi eksikliğinden kaynaklanabilen batıl inanışlar, insanın belirsizlikler karşısında yaşadığı güvensizlik duygusuyla yakından ilgilidir. Her toplumun kendine özgü farklı anlam ve değerler atfedebildiği bazı batıl inançlar ve bunlardan doğan pratikler, sadece ortaya çıktığı toplumla sınırlı kalmamış, toplumlararası kültürel iletişim ve etkileşim koşulları içerisinde, geçmişten günümüze varlığını sürdürmüştür (Gülüş, 2016: 112).

Aklın ve bilimin egemen olduğu teknolojiden maksimum yararlanıldığı bir çağda insanların hala gelecekleri ile ilgili bilgi edinebilmek, hayatlarını yönlendirebilmek için yıldız falı, burçlar, nazar, uğurlu sayı, kurşun döktürme gibi temelde batıl inanç ürünü pratiklere umut bağlamaları da düşündürücüdür (Düztepe 2005: 168). Bireylerin temel ihtiyaçlarından birisi de tutarlı ve işlevsel bir anlam sistemi oluşturabilmektir. Bu sistem oluşturulurken insanlar özellikle de özel hayatlarına ilişkin, bilimin yanıtlamakta (henüz) yetersiz kaldığı soruların yanıtlarını batıl inançlarda arayabilir, boşlukları batıl inançlarla ikame etme eğilimine girebilir. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde batıl inançların neden hala tamamen yok olmadığı konusunda bir

ipucu yakalanabilir (Ayhan & Yarar, 2005: 19). Batıl inançları yaşamın gerekli parçaları olarak tanımlayan Jung, onlara sığınarak yaşamsal bir bilinç alanında korunduğumuzu düşünür.

Dijital çağın getirisi olan dijital medyada pazarlama yöntemi kavramı; müşterilerin, şirketlerin, sektörlerin ve değer zincirlerinin değişim hızından çok daha hızlı ve farklı değişime maruz kalmaktadır. Bu değişim şirketlerin iş modellerinde, stratejilerinde, ürün ve hizmetlerinde, karar verme süreçlerinde, müşteriye yaşattıkları deneyimlerde, organizasyon yapılarında ve kurdukları işbirliklerinde kendini göstermektedir. Hızla değişen ve gelişme gösteren teknoloji ile birlikte bilgiye, ürün ve hizmete birçok aracı iletişim kanalı sayesinde ulaşmak daha da kolay ve hızlı hale gelmiştir. Bu durum etkileşimli iletişimin bir sonucu olarak, üretici firmaların, markaların tüketiciye doğrudan ulaşmasına zemin hazırlamaktadır (Alan, Kabadayı ve Erişke, 2018:496).

Batıl inançların yüzyıllardır varlığını sürdürmesi, çıktığı yerin sınırlarını aşarak tüm dünyaya yayılması, yaşadığımız çağda bile kendisine yaşam alanı bulabilmesinde; toplumların sosyal-kültürel yapısının değişkenliği, hane halkının yaşam şekli, eğitim seviyesi, medyanın özellikle iletişim-etkileşim işlevi yönünden etkisi oldukça fazladır.

Kurgusal rakamlara, şans getirdiğine inanılan takılar takma ve onları satın alma, fal baktırma, nazar inancı, çeşitli taş ve objelerin kendilerine uğur ve şans getirdiğine ve onları hastalık ya da kötülüklerden koruduğuna dair inançları da toplum içerisinde yaygınlaşmıştır. Örneğin "Bakır bir bileziğin romatizmaya iyi geldiği inancı" bilezik satışlarında gözle görülür bir artışa neden olmuştur (Tanyu, 1976: 141-142). Türklerdeki bu yaygın olarak görülen ve kültürümüzün bir parçası olarak kabul gören batıl inanç değişkenleri, insanların belirsizlikler karşısında yaşadığı güven ve tatmin algısına yön vermektedir. Bir diğer taraftan da batıl inançlar medyada (iletişim-etkileşim işlevi yönünden) Özellikle paylaşım platformları etkileşimli iletişimin bir sonucu olarak doğrudan kullanıcı ile temas kuran ve kullanıcıya pazarlama imkânları sunan iletişim kanallarıdır. Markaların imajını doğrudan etkileyen *dijital pazarlama yöntemi* mevcut kullanıcı profillerini korumak ve kullanıcı sayısını arttırmak açısından önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda tüketicilerin satın alma davranışlarını, temel ihtiyaç, talep, şikâyet ve beklentilerini karşılama ve fikir alışverişinde bulunmak açısından etkili bir yöntemdir.

Birçok avantajı olmasının yanı sıra dijital pazarlama yönteminin hem işletmeler hem de tüketiciler açısından dezavantajları da bulunmaktadır. Özellikle sosyal medyayı ve online alışveriş sitelerini aktif olarak kullanan kullanıcı profillerinin, pazarlamak istedikleri ürün ve hizmeti dijital platformlarda tüketiciye batıl inanç ögeleri üzerinden sunarken geleceğe dair duyulan korku, endişe, kaygı, kendini yetersiz hissetme gibi davranış bozukluklarını doyuma ulaştırmak için bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu durum tüketim nesnesine dönüşen, zihinsel ve duygusal olarak doyuma ulaşmak isteyen bireyi tüketime teşvik etmektedir.

SONUÇ

Yaşamı kontrol edebilme arzusu ve bilinmezliği yorumlayıp aydınlatabilmesi duygusu sonucu oluşmuş, tarihsel ve etnik kökeni ne olursa olsun geçmişten bugüne evirilerek ulaşıp gelmiş olan batıl inanç ögeleri, günümüz modern toplumlarında bile etkisini ve gücünü kaybetmemiştir. Bu çalışmada, batıl inanç değişkenlerinin, içinde bulunduğumuz bilim çağında bile hayat bulabiliyor oluşunun altında yatan sebeplerle bunların iletişim-etkileşim işlevi

yönünden bağlantılarına değinilmiştir. Emiroğlu'na göre (2001: Sunuş bölümü); "günlük yaşantımız, bildiğimiz veya bilmediğimiz yönleriyle sayısız eşya, gelenek ve görenekler, adetler ve alışkanlıklarla doludur. Kimi zaman duygusal olarak bağ kurduğumuz kimi zaman işlevsel bulduğumuz ifadeler kişiliğimizi ve en önemlisi kültürel kimliğimizi oluşturan kültür ve uygarlık ürünleridir. Takış'a göre ise (2018: Sunuş bölümü); "batıl inanç ögeleri doğruluğu/yanlışlığı sorgulanabilen bir öğreti ve bir inanç sistemi değil, farklı kültürlerde ve halkların yaşayışında şekil bulmuş adetleri, halk inanışlarını katı bir hükme bağlamadan değerlendirmektir".

Farklı medya mecralarının batıl inançlar ve medyadaki yansıma biçimleriyle ilgili yapılan araştırmalara göre; iletişim mecralarının, toplumsal hayatta farklı işlevleriyle yaşam alanı bulan batıl inançları; gerçek hayatın medyadaki izdüşümlerine taşıyarak gerçeğin simülasyonunu aynı zamanda batılıyla birlikte yansıttığı söylenebilir (Gülüş, 2016: 132). Batıl inançların hala izlerini taşıdığı günümüz koşullarında kendine yaşam alanı bulması; içinde bulunduğu toplum yapısının ekonomik, sosyal, kültürel yapısı, eğitim seviyesi, hane halkının yaşam şekli ve içinde bulunduğu koşullar, medya mecralarının farklı dengede ağırlıkları vardır.

Bilimsel olarak hiçbir geçerliliği olmamasına rağmen, bilimin ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak, batıl inanç uygulamaları toplumda daha görünür hale gelmiştir. Televizyon kanallarında, internet sitelerinde ve sosyal medyada cinci/üfürükçü hocalar tarafından uygulanan bakınma ve şifa çalışmaları, akıllı telefonlarda görüntülü konuşma yoluyla uygulanan cin çıkarma seansları, fal ve medyumluk hizmeti veren akıllı telefon uygulamaları sayesinde batıl inanç uygulamaları günümüzde daha ulaşılabilir bir konumdadır (Develi, 2019:156).

Yeni nesil tüketim araçları beraberinde "dijital tüketici" kavramını getirmiştir. Bu yeni nesil tüketiciyi anlamak, temel ihtiyaç ve beklentilerine yanıt verebilmek ve tüm bu bağlantıları medya mecraları aracılığıyla sağlamak dijital pazarlama faaliyetlerinin bir parçasıdır. Bu dijital pazarlama faaliyetleri geleneksel olarak bilinen medyadan farklı yöntemlerle, markanın ve yapılan işin tanıtımını yapmak ve tüm pazarlama faaliyetlerine destek vermek amacı ile internet, mobil ve interaktif platformlar kullanılarak yapılan pazarlama faaliyetlerini kapsamaktadır. Dijital unsurların kullanılmasıyla gerçekleştirilen ve bütün pazarlama faaliyetlerinin dijital ortamda gerçekleşmesini sağlayan pazarlama yöntemi olarak tanımlanabilecek dijital pazarlama, geleneksel pazarlama faaliyetlerinin dijital alanda gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmasına karşın geleneksel pazarlama uygulamalarına oranla çok daha büyük avantajlara sahiptir (Dholakia ve Bagozzi, 2001:168). Dijital platformların sunduğu imkânlardan yararlanan işletmeler, dijital kanallar sayesinde çok daha büyük kitlelere daha düşük maliyetler ile ulaşarak sundukları ürünler ve hizmetleri tanıtmakta, satış sonrası da hizmet olanakları sunmakta ve tüketicilerin rahatlıkla düşüncelerini iletebileceği kuruma erişim imkânı sağlamaktadırlar.

Dijital çağın "yeni olan"ı, hızlı ve etkin bir biçimde benimsiyor oluşu, dijital tüketicinin de yeni olana hızla uyum sağlamasına ama aynı zamanda onu çabuk tüketmesine zemin hazırlıyor. Çağın hızla ilerlemesi ve her şeyi bir anda tüketiyor oluşu beraberinde batıl inançların gün yüzüne çıkmasına sebep oluyor. Bu bağlamda "dijital tüketici"nin yeni olanı kabul etmesinde ve uyum sağlamasında batıl inançların rolünün büyük olduğunu söylemek mümkündür. Bunun bir sonucu olarak işletmelerin batıl inançlara yönelik uyguladıkları ve geliştirdikleri pazarlama faaliyetleri, yeni bir takım uygulamaların, ya da mevcut durumdaki değişikliklerin yapılmasına yönelik, dijital tüketen açısından önemli bir yere sahiptir. Bu değişikliklerle bağlantılı olarak tüketicinin satın alma kararı, güven algısı ve tatmin duygusu *yeni* olanı benimsemelerinde önemli bir yere sahiptir.

Bugün gelinen teknolojik seviye, toplumsal örgütlenme biçiminin farklılaşması, evrensellik kazanmış ve hayatımızın bir parçası haline gelmiş kavramlar, şans getirdiğine, uğuruna inanılan inanç ögeleri; dönüşerek ve yeniden biçimsellik kazanarak günlük hayatımızın birer parçası haline gelmiştir. Tüketim toplumu anlayışının bir uzantısı olarak karşımıza çıkan batıl inanç ögeleri de tutum, davranış ve alışkanlıklarımızın bir sonucu olarak yaşamımız içerisinde şekil almaktadır. Sonuçta medya yaşam kültürümüzün bir uzantısı olan ve tüketim nesnesi olarak konumlandırılan batıl inanç ögelerini nasıl, nerede, ne zaman ve ne şekilde tüketeceğimiz konusunda bize yön vermeye başlamıştır. Bu oluşum, kar amacı güdülerek iletişim kanalları yoluyla ilgiye, zevke, temel ihtiyaç ve beklentilere göre sunulan kültürel ürünlerin tüketici açısından daha ilgi çekici ve tatmin edici hale gelmesinde etkili olmuştur.

Bu değerlendirmelerin ışığında; kültür kavramının yaşam koşullarımızın değişime ve dönüşüme uğramasıyla birlikte evirilerek dijital tüketim kültürüne dönüştüğü teknoloji çağının getirisiyle batıl inanç ögelerinin metalaştırıldığını ve bu sayede tüketimde hedonist (hazcı) duygulara ulaşıldığını ifade etmekte fayda vardır.

KAYNAKÇA

Alev Koçak Alan, Ebru Tümer Kabadayı, Tuğbay Erişke (2018), ***"İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Medya ve Sosyal Medya Pazarlaması",*** Electronic Journal of Social Sciences Bahar, Cilt:17 Sayı:66 (493-504)

Asu Mansur (2016), ***"Şaman Gözü"***

Eloise Mozzani (2018), ***"Boş ve Batıl İnançlar"***

Hazal Develi (2019), ***"Modern Toplumlarda Batıl İnanç ve New Age Akımı"***, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İhsan Gülüş (2016), ***"Batıl İnançların İletişimsel İşlevi ve Medyadaki Yansımaları: Kuramsal Yaklaşım ve Alan Araştırmaları Işığında Batıl İnanç ve İletişim Karakteristiği Üzerine Bir İnceleme"*** Atatürk İletişim Dergisi, Sayı 10

Kramer Thomas, Block Lauren, (2008), ***"Conscious and Nonconscious Components of Superstitious Belief in Judgment and Decision Making"***, Journal of Consumer Research, Vol.34, pp.783-793.

Kudret Emiroğlu (2001), ***"Gündelik Hayatımızın Tarihi"***

Mowen, J. C. and Carlson, B. (2003), ***"Exploring the antecedents and consumer behavior consequences of the trait of superstition"***, Psychology and Marketing.

Nihan Özgüven (2013), ***"Batıl İnançların Yenilikçideki Rolünün Analizi",*** Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 3

Nilüfer Özcan Demir (2017), "***Bireylerin Tüketimin Nesnesine Dönüşmesinde, Sosyal Medya Etkisi",*** Sosyoloji Konferansları

Pınar Ülgen, Gülnur Özer (2018), ***"Batıl İnançlarda Kadın Algısı",*** Cappadocia Journal of History and Social Sciences.

SYRIAN RETURN? THE CASE OF TURKEY

Assoc. Prof. Suna Gülfer
IHLAMUR ÖNER
Marmara University

ABSTRACT

The Syrian crisis is in its ninth year. Throughout these nine years six million people are internally displaced and 5,664,202 Syrian refugees are living in the neighbouring countries, namely Turkey, Lebanon, Jordan and Iraq, which have initially welcomed millions of Syrian refugees, sought to provide relief and adopted certain measures to accommodate the Syrians. However, the protraction of the Syrian displacement crisis and its political, economic and social implications led to growing resentment against the Syrian refugees. As Assad stabilized areas under its control and regained control over most of Syria in 2018, the Syrian refugees in neighbouring countries have come under mounting pressure to return back to Syria, even if the conditions of safe return are not yet in place. In this paper, after a brief discussion on the main factors behind growing calls for Syrian refugees to return to Syria in the neighbouring countries, the focus will be on the case of Turkey.
Since the onset of the Syrian crisis, but particularly from 2012 onwards, Turkey is seeking to establish a safe zone on the Syrian side of the Turkish-Syrian border. As it continued to host a growing number of Syrian refugees and became the host of the largest number of refugees for the last five consecutive years it kept safe zone issue on the international agenda. Following the Euphrates Shield and Olive Branch operations in 2016 and in 2018 consecutively, Turkey started its Peace Spring operation on 9 October 2019. Alongside the security concerns, one of the stated aims of the Operation is to establish a safe zone in Northeastern Syria. Turkey is planning to create 30 kilometres area in Northern Syria to settle up to two million Syrian refugees living in Turkey. This paper will evaluate the feasibility of Turkey's plan to create a safe zone and resettle Syrians in Northern Syria and elaborate on the conditions of voluntary, safe and dignified return of refugees to the safe zone.

KEY WORDS: Syrian refugees, return, Peace Spring Operation, safe zone

INTRODUCTION

The Syrian crisis is in its ninth year. Throughout these nine years 6 million people are internally displaced and 5,664,202 Syrians are living in neighbouring countries registered as refugees by the UNHCR (UNHCR, 1 December 2019). The neighbouring countries, Turkey, Lebanon, Jordan and Iraq, have initially welcomed millions of Syrian refugees, sought to provide relief and adopted certain measures to accommodate the Syrians in their communities. However, the protraction of the Syrian displacement crisis and its political, economic and social implications led to growing resentment against the Syrian refugees. As Assad stabilized areas under its control and regained control over most of Syria in 2018, the Syrian refugees in neighbouring countries have come under mounting pressure to return back to Syria, even if the conditions of safe return are not yet in place.
Assad regime's consolidation of control over a significant portion of the Syrian territory with the Russian support coincided with the international aid funding shortage. While since the onset of the crisis, it is possible to talk about the donor fatigue, in the last two years the UN has had to push harder to raise funds for the Syrian refugees. The aid funding is falling short

of the necessary amount and is hardly enough to fund the humanitarian projects. In 2018, the UNHCR could raise only 31% of the US$1.97 billion aid for refugees (UNHCR, 11 September 2018). Funding shortages started threatening many vulnerable families, dependent on the aid to meet their basic needs of food, shelter and healthcare. Cuts in important programmes particularly led the Lebanese and Jordanian governments to encourage return of the Syrians.

The Lebanese government and local authorities started adopting harsher border enforcement policies from 2014 onwards. Syrians face growing restrictions and hardships in their access to employment and housing (Fakhoury and Özkul, October 2019: 26). While Hezbollah has engaged in repatriation of thousands of Syrians since 2017, the Free Patriotic Movement in Lebanon established its return committee. There are also local and religious actors close to the Syrian-Lebanese border that took active part in the repatriation efforts. The Lebanese government's General Security Offices declared that it will deport all the Syrians who have entered Lebanon irregularly after 24 April 2019 (Fakhoury and Özkul, October 2019: 27).

In mid-October 2019, mass protests were ignited in Lebanon by new tax measures. However, the factors behind the ongoing protests are manifold. Alongside the corruption, mismanagement, debt, the socio-economic and labour market impact of refugees have led many to take to the streets in Lebanon. Therefore, the Syrian and Palestinian refugees are following the ongoing protests "with hope and caution" (Lambert, 22 October 2019). They are concerned about the growing resentment against the refugees.

Despite the incentives by the national and local governments and growing challenges against their stay in Lebanon, the Syrians are not willing to return. Many of the refugees risked their lives to run away from the Assad regime, who persecuted his own people, and are not willing to go back to Syria as long as he is in charge. In a recent survey, some of the most cited reasons for the reluctance to return are: military conscription, lack of housing and job opportunities in the places of origin, being settled in Lebanon, constraints on women's rights in Syria and refusal to live under the Assad regime (Fakhoury and Özkul, October 2019, 28). The Lebanese government claimed that 110,000 Syrians have voluntarily returned to Syria in 2018, while according to the official figures of UNHCR only 17,000 Syrians have returned (Vohra, 6 February 2019). Similarly, despite growing pressure and government incentives only one third of the Syrian refugees in Jordan (1.4 million) are expected to return to Syria in the future (Morris, October 2019: 31).

Turkey, which has welcomed millions of Syrian refugees for the last eight years and has been hosting the highest number of refugees for the last five consecutive years, has recently reversed course. The protraction of the Syrian crisis has extended the stay of Syrian refugees in Turkey. Within a context of economic slowdown, Turkish public grew increasingly weary of hosting refugees. Moreover, the ruling party that endorsed hosting the refugees paid a heavy political cost in the last municipal elections by losing major cities to the opposition, most importantly Istanbul, home to the highest number of Syrian refugees in Turkey. One of the key findings of a 2018 study by the Istanbul Bilgi University's Center for Migration Research "Dimensions of Polarization in Turkey" is that 86,2% of the people voting for different political parties are in favour of repatriation of Syrian refugees (Istanbul Bilgi University Center for Migration Research, 6 February 2018). Despite growing demand for Syrian return, majority of the Syrians in Turkey are not willing to go back. According to a recent survey, 40% of the Syrians in Turkey are not willing to go back to Syria, while only 23% is hoping to return (*Milliyet*, 6 December 2019).

It is not solely the governments in the neighbouring countries that are encouraging return of Syrians. The German government has created a program called *Starthilfe* (meaning "help to get started") to motivate Syrians to return voluntarily. The budget of the program amounts to $43 million and an individual refugee is granted 1,200 euro. Alongside the program, the

government took measures that restrict family reunification. As refugees fail to bring their family members from Syria, it is claimed by Germany that they "voluntarily" return to Syria to join their family members (Vohra, 6 February 2019).

As the founding members of the international refugee regime, the countries in the Global North are seeking to contain the Syrian refugee crisis in the neighbouring countries, encouraging return emerges as the main strategy of the host societies growing weary of extended stay of refugees. The UNHCR's position on refugee return is quite clear in the 2018 Global Compact on Refugees, which is supportive of voluntary return schemes: "It is recognized that voluntary repatriation is not necessarily conditioned on the accomplishment of political solutions in the country of origin, in order not to impede the exercise of the right of refugees to return to their own country" (UNHCR, 2018).

CONDITIONS OF VOLUNTARY, SAFE AND DIGNIFIED RETURN

There are three durable solutions of the international refugee regime based on the 1951 Refugee Convention: voluntary repatriation, local integration into the country of asylum, resettlement of refugees in a third country. Therefore, voluntary, safe and dignified return is one of the durable solutions to forced displacement. The core principle of the 1951 Refugee Convention and international refugee regime is non-refoulement and no reservations may be made to this principle as states become a party to the Convention. Hosting states should provide international protection until the conditions for voluntary repatriation are met. Premature or forced return that is falling short of international standards would mean violation of the principle of non-refoulement.

Rules and principles of refugee repatriation are defined by international agreements mainly by the 1951 Refugee Convention. Additionally, there are regional agreements such as the 1969 Organization of African Unity (OAU) Refugee Convention as well as the UNHCR's documents on voluntary repatriation. According to these documents refugees have to voluntarily agree or choose to return based on information about their context of origin in which the root causes of displacement have been adequately addressed, and they should not be forced to return or leave the country of asylum. Safe and sustainable return needs to be coordinated by the host state, country of origin and UNHCR. The main task of the UNCHR is protection of the rights of the refugees throughout the process of return.

Parliamentary Assembly of Council of Europe states that assisted voluntary return programmes have to be voluntary and the consent of the migrants should not be taken under pressure. Migrants and refugees should be able to make "free and informed decisions" about return. More importantly, the Parliamentary Assembly emphasizes that "assisted voluntary return should never put in jeopardy the right of an asylum seeker to claim asylum and protection" (Council of Europe: Parliamentary Assembly, 4 June 2010).

Today, we witness the violation of international norms seeking to ensure voluntary repatriation (Crisp October 2019: 20) and the line between the "forcible" and "voluntary" return is increasingly blurred (Vohra, 6 February 2019). Return and expulsion in fact are two different things. Return is an important part of the "migration cycle", while expulsion entails a break of the cycle with severe consequences for migrant or refugee's safety and well-being. Successful reintegration to the country of origin after return requires the refugee to access to job opportunities, or to the opportunity to transfer skills and social rights gained in the host country and/or to be mobile (Cassarino, 2019: 3). The usage of the term "return" invariably masks what really takes place; expulsion. Those who are expelled from the receiving state or country of asylum should not be called "returnees" as they did not choose to return and the risks they are exposed to are rendered invisible with the usage of the term "return" (Cassarino, 2019: 6). Currently, varying forms of coercion is used to "return" refugees. To make the refugees to "choose" to return, the host states may close the refugee camps, reduce

assistance, restrict rights and harass refugees (Crisp, October 2019: 21). Some host countries are forcefully expelling refugees, even if conditions are not ripe for return.

In refugee crisis, particularly in protracted crisis there are significant obstacles to achieving safe and sustainable return. Sullivan by referring to the cases of Rohingya and South Sudanese refugees cites the main obstacles to return of refugees: ongoing insecurity in proposed areas of return due to "ethnic targeting" and sexual violence, risk of being arrested, restrictions on freedom of movement, destruction or confiscation of property, absence of services and livelihood opportunities (Sullivan, October 2019: 5). Therefore, ongoing insecurity, restrictions on freedom of movement and discrimination are key obstacles. As Sullivan (October 2019: 6) argues investing to increase livelihood opportunities without resolving security risks or lifting restrictions of movement or addressing the root causes of forced displacement, as the World Bank did in Rakhine state, may put the returnees at risk or lead to new displacements. Accountability and redress for the victims and criminal prosecutions for those responsible for crimes is also essential for paving the way for voluntary and safe return. Still, alternative solutions need to be formulated and refugees should be allowed to participate in the decision-making and implementation of the return process (Crisp, October 2019: 22).

IMPEDIMENTS IN THE WAY OF VOLUNTARY RETURNS TO SYRIA

UNHCR conducted "Fifth Regional Survey on Syrian Refugees' Perceptions and Intentions on Return to Syria" in Egypt, Iraq, Lebanon and Jordan between November 2018 and February 2019 with 2,016 respondents. According to the survey results, only 5.9% of Syrian refugees intend to return in the next 12 months, while 69.3% hope to return but do not intend to return in the next 12 months. The top five most cited determinants of return are: security situation, availability of basic services, availability of shelter, military exemption and livelihood opportunities. As UNHCR has been conducting such surveys, an increasing number of people hoping to return is observed compared to the last two years. This shows that if necessary problems are addressed an increasing number of Syrian refugees would be willing to return back to Syria. Among those willing to return 93% stated that they are intending to return to their place of origin and only 4% is thinking of returning to a place other than their place of origin. Access to information is critical in order for refugees to make an informed decision on their return plans. Around half of refugees surveyed indicate they have sufficient information to decide on their return. Majority of the refugees expressed a strong need to receive more regular information from trusted sources, especially related to the security situation at the place of origin as well as to the availability of basic services and shelter facilities (UNHCR, March 2019).

As compulsory conscription is stated as one of the main reasons that impede safe return of Syrians over the age of 18, whether conditions of safe and voluntary return to Syria are in place could be evaluated based on what the Syrian men experience upon return. A decree passed in 2014 stipulates that military-aged men living abroad may be exempt from military service if they stay abroad for at least four years and pay an exemption fee of US$8,000. This even applies to Syrian men over 42 years old (above the military service age) if they have not done their military service and have not paid the exemption fee (Araman and Loutfi, October 2019: 52).

In October 2018, the Syrian regime issued a decree granting amnesty to those who did not do their military service on the condition that those who are in Syria surrender to a military office within four months and those who are abroad within six months. However, many of the Syrians who submitted their names have later seen their names on the conscription list. This negatively affects the decision of those who are willing to return. Those who return may also face backlash in their neighbourhood or community for having failed to serve in the army. As

of 19 September 2019, there are 1,866,881 male Syrian refugees between the age of 18 and 59 and many fear facing persecution or being forced to serve in the military if they return. Therefore, for safe and sustainable return to occur this issue has to be addressed. Moreover, the risk of being conscripted forms a legitimate basis for Syrians' continued asylum. A court in UK decreed that Eritreans of conscription age would face persecution if they are sent back to Eritrea. This court ruling allowed those who evaded conscription in the country of origin to continue to stay in UK (Araman and Loutfi, October 2019: 52).

The Assad regime, the security apparatus and the prison system that detained thousands of people and made many more run away from the country are still in place in Syria. The governments by encouraging voluntary return may be "placing Syrian refugees in the same danger from which they had fled". It is known that the regime regards those who left the country as "suspects". Some of the refugees living abroad have attended protests against the Assad regime or have relatives who are considered to be "rebels" by the government. There are allegations that some of the Syrians who have returned voluntarily have been detained or have disappeared soon after their arrival in Syria and their families could not hear from them since then. There are also claims that many Syrian men have been conscripted into the army upon their return (Vohra, 6 February 2019). Therefore, the security risks that returnees may face upon arrival have not been adequately addressed.

As has been stated above, the refugees' decision to return have to be informed decisions. This means that they are well-informed about their rights and duties in the host country as well as in their country of origin in case they return. This is one of the essential conditions of the return framework, namely Comprehensive Protection and Solutions Strategy for Syria, prepared by the UNHCR. After a long stay in another country refugees have to deal with legal issues before they return. Therefore, the refugees have to have access to legal support and guidance when making their decisions to return. It is highly important for refugees to prove their identity, legal status, nationality and family lineage as they return. Otherwise they may not even cross the border or face violation of their rights upon return (Clutterbuck et al., October 2019: 48).

There is the need for creating new mechanisms to simplify accessing to and issuing documentation. For instance, the Jordanian authorities seek to formalize informal marriages through amnesties. The authorities accepted alternative documentation such as UNHCR asylum-seeker certificate or residency card as a proof of parental identity. Easy access to passports or travel documents will also facilitate returns. 75% of the Syrian refugees in Jordan do not hold a valid document but they can obtain an authorization from the Syrian embassy for one-way return to Syria by paying US$25 (Clutterbuck vd., October 2019: 49).

Due to forced displacement, many families are separated. Some family members are killed, or they go missing, marry in host countries or live in different countries. Child marriage emerges as a coping strategy for families in the host country and when they return they may have to leave them behind. They may have children born in host countries. There are more than 10,000 Syrian children who are unaccompanied minors in the host societies. Therefore, when return decisions are taken family separation complicates the matter. When women return without their husbands and if they do not have a divorce or death certificate, they face particular challenges in claiming ownership or inheritance rights to their lands or property (Clutterbuck vd., October 2019: 49).

The Syrian regime has passed many regulations on home and land ownership rights since the start of the conflict. Syrian refugees have to be informed about the changes in the legislation on the property rights. In April 2018, the Assad regime passed the Law No 10, which demanded from the residents living in areas that rebelled against the regime to prove their property ownership within 30 days. The law also allows the authorities to confiscate private property. In November 2018, the regime issued an amendment to the law to allow Syrians

living abroad to return within a year to claim their property. Not having the necessary documentation some Syrians faced problems in returning to Syria. There are also claims that the Iranian companies are using and expropriating the properties of Syrians living in other countries (Morris, October 2019: 32). As has been observed in other refugee return contexts, providing legal support to returnees as well as return of property or compensation for the loss of property facilitates returns (Stefanovic and Loizides, October 2019: 46). If the Syrians are to return alongside their security, their access to their property or proper housing should be ensured.

THE REPATRIATION PROCESS OF SYRIAN REFUGEES FROM TURKEY

The first group of Syrian refugees started to arrive in Turkey in April 2011 and according to the latest figures there are 3,695,944 Syrian refugees living in Turkey (Directorate General of Migration Management, 13 December 2019). As the number of Syrian refugees grew, particularly from 2014 onwards, Turkey adopted a more restricted approach towards arrival of refugees. While providing temporary protection for an increasing number of Syrians, voluntary return was kept on the agenda. It is stated in the Law on Foreigners and International Protection and the Temporary Protection Directive of 2014 that Directorate General of Migration Management will provide support (both monetary and in-kind) for voluntary returns. 28 Municipalities also took active part in facilitating return such as the Esenyurt municipality in Istanbul, which has organized the return of 3,724 Syrians from the district (Şahin-Mencütek, October 2019: 28-29).

The voluntary return procedures followed by Turkey could be summarized as such: The voluntary return documents must have four signatures; of the returnee, the State official, translator and a representative from the UNHCR or a representative of an authorized non-governmental organization. Since the UNHCR opted not to be part of the return process, as it has asserted that Syria is not safe for return, the representatives of the Turkish Red Crescent sign the papers. At the border two Turkish agencies take the Syrian refugees to Syrian towns under Turkish military control. Those who have returned lose their temporary protected status and cannot return back to Turkey (Şahin-Mencütek, October 2019: 29).

To encourage returns Turkey organizes temporary visits to places of origin up to three month. This allows the Syrians to see the conditions back home and make an informed decision. During their stay in Syria, their temporary protected status is not withdrawn. Within the framework of temporary visits, in 2017 40,000 Syrians, making up 15% of those who visited Syria, decided to stay, while in 2018 57% of 252,000 Syrians, who visited Syria, decided to stay. Turkey in cooperation with the local actors engaged in reconstructing the infrastructure, schools, hospitals, mosques and universities, while the Turkish media and government agencies reporting that the area under Turkish control is safe. Recently, Turkey has started closing the refugee camps, which forces refugees either to become urban refugees or to return to Syria.[1] Turkey's approach could be summarized, as Şahin-Mencütek (October 2019: 29) argues, "providing restricted protection while encouraging return".

While Turkey claims that 329,000 Syrian refugees voluntarily returned (Karasapan, 25 November 2019), according to the other international sources the number of voluntary returnees is much less, around 60,000 (İçduygu and Ayaşlı, 2019: 12). As some Syrians return due to changing conditions back home, some of the Syrians living in Turkey that are leading precarious lives, cannot benefit from full scale international protection and face growing hardships to rebuild their lives take the decision to return. Starting from the summer of 2019 police raids and stop-and-search identity checks in Istanbul were conducted to

[1] Since the closing down of the temporary shelters the number of those who are staying in these centers has significantly decreased. In the first eleven months of 2019, 81,226 people have left the camps. Currently, solely 1,69% of the Syrians in Turkey are staying in the camps (Mülteciler Derneği, 29 November 2019).

identify the Syrians not legally registered in Istanbul. Due to the identity checks between 12 July-25 August 2019 4,500 Syrians living in Istanbul were announced to have been sent to the cities they had been registered (Governorate of Istanbul Press Release, 27 August 2019).
Some international human rights organizations such as the Human Rights Watch and Amnesty International claimed that Turkey, rather than sending some of the Syrians to the city that they were registered, is forcefully deporting refugees back to Syria by making them sign voluntary return documents, which is against the principle of non-refoulement (Amnesty International, 2019; Human Rights Watch, 24 October 2019). Human Rights Watch also claims that the Directorate General for Migration Management does not have the means to monitor what happens to Syrian refugees when they go back to Syria (Human Rights Watch, 24 October 2019). Turkey rejected these claims and reiterated that it respects the principles of non-refoulement and voluntary and safe return (*Hürriyet Daily News*, 26 October 2019). This is indicative of the fact that Turkey should not unilaterally decide what "voluntary return" entails and has to collaborate with international agencies and local actors to conduct safe and transparent return process.

OPERATION PEACE SPRING AND THE RETURN OF SYRIANS TO NORTHERN SYRIA FROM TURKEY

Since the onset of the Syrian crisis, but particularly from 2012 onwards Turkey is seeking to establish a safe zone on the Syrian side of the Turkish-Syrian border. Creation of a safe zone was a solution that Turkey opted for facing the arrival of around half a million Iraqi Kurds to its borders after the First Gulf War in 1991. The UN Security Council Resolution 688 passed on 5 April 1991, authorized the US to take the lead in creating safe zones and a no-fly zone at the Turkish border. The U.S.-led Operation Provide Comfort coalition forces, composed of 20,000 troops from 11 countries created a safe haven in Zakhu. No fly-zone was enforced from 1991 to 2003.
Turkey opted for the same solution with the onset of the Syrian refugee crisis in 2011 but failed to find the international support in the Syrian case. Turkey urged the UN Security Council in mid-2012 to authorize the creation of a no-fly zone on the Syrian side of the Turkish-Syrian border (Phillips, December 2012). As it continued to host a growing number of Syrian refugees, it kept safe zone issue on the agenda. Alongside the repatriation of Syrian refugees, Turkey has sought to avoid the creation of another *de facto* Kurdish state or Kurdish-controlled areas within Syria, as it is the case in Iraq, bordering the predominantly Kurdish provinces in Turkey.
Turkey engaged in operations in northern Syria from 2016 onwards. Operation Euphrates Shield in 2016 secured an area of 2,000 square kilometers including towns like Jarablus and al-Bab. Operation Olive Branch in 2018, focused on the Afrin province to push the PYD away from Turkey's borders. The area under Turkey's control expanded to 3,500 square kilometers. Turkey started its Peace Spring operation on 9 October 2019. One of the stated aims of the operation was to establish a safe zone in northeastern Syria. Turkey is planning to create 30 kilometers (20-mile-deep) area in Northern Syria, where it will seek to settle up to 2 million Syrian refugees living in Turkey. Turkey has announced that it is "determined to clear all terrorist elements from the east of the Euphrates river." Eradicating the PYD/PKK as well as DAESH presence from the region was also the target of the previous two operations Turkey has launched (Presidency of the Turkish Republic).
In his speech that he delivered at the 74th Session of the UN General Assembly (UNGA) on 24 September 2019, President Erdoğan shared with the audience a map showing a zone in Northern Syria, divided into three parts. This zone, to the east of Euphrates river, is defined by Erdoğan as a "peace corridor with a depth of thirty kilometers and a length of 480 kilometers," where up to two million Syrian refugees living in Turkey would be settled "with

the support of the international community" (Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, 24 September 2019).

As is stated on the map, in the first part of this safe zone that Turkey is seeking to create extending from Kobani to Tel Abyad in the west, Turkey is planning to settle 65,000 Syrian refugees in a new town and seven villages that Turkey would build. In the second part extending from Tel Abyad to Rasulayn over 120 kilometers 405,000 Syrian refugees would be settled in three towns and sixty-three villages. In the last part extending from Rasulayn to Derik at the Iraqi border and which covers 200-kilometer-long area 530,000 Syrian refugees would be settled in six towns and seventy villages. This shows that Turkey is planning to settle one million refugees in ten towns -each of which can accommodate 30,000 people- and in 140 villages -each of which can accommodate 5,000 people- in the safe zone. The cost of the construction of towns and villages will amount to US$27 billion (Karasapan, 25 November 2019).

However, after President Erdoğan's meeting with Vice President Pence on 17 October 2019 in Ankara as Turkey's Peace Spring Operation in Syria was ongoing, Turkey and the US agreed on leaving the area covering 120 kilometers and extending from Tel Abyad to Rasulayn to Turkey's control. This area coincides with the second section of the safe zone in Turkey's plan presented in the UNGA. Then, President Erdoğan met with President Putin on 22 October 2019 agreed on a ten-point plan, leaving the east and western part of the Tel Abyad-Rasulayn zone to the control of the Russian-backed Assad regime. This means that the initial "peace corridor" where Turkey was planning to settle one million Syrian refugees contracted to the Tel Abyad-Rasulayn area. Sedat Ergin from *Hürriyet* states that the joint declaration made by the Minister of Foreign Affairs of Turkey, Russia and Iran on 29 October 2019 emphasizes the importance of facilitation of safe and voluntary return of refugees to their "original places of residence" and they should not be settled elsewhere in Syria, including the North of Syria (Ergin, 12 November 2019). This should also be seen as another limitation to Turkey's plans to repatriate Syrian refugees. Despite these developments, President Erdoğan during his meeting with President Trump in the White House on 13 November 2019 stated that Turkey has developed projects for the creation of a safe zone and for constructing the infrastructure and the towns to settle one million refugees within six months to two years. He also added that Turkey may settle one million Syrian refugees to Raqqa and Deirazour (Kökçe and Köse, 14 November 2019).

Didem Danış from Galatasaray University, who is one of the founding members of the Migration Researchers Association, argues that the UN Security Council resolution for the creation of a safe zone in Iraq formed the basis for the creation of an international force to protect the returnees. She emphasized that in the case of Syria there is no such UN resolution that would authorize the creation of a safe zone nor an international force in charge of its protection. She also states that Syrian refugees originally from Aleppo or Damascus, will or may not agree to be settled in the safe zone (Tuncel, 28 October 2019).

Gerry Simpson, associate director in Human Rights Watch's crisis and conflict division, warns against the obstacles in creating safe zones. When an area is defined as a safe zone it does not become safe. These safe areas may turn into "death traps" for people as it is very difficult to keep these areas safe and protect the civilians from the warring parties. This also applies to the Syrian context (O'Grady, 9 October 2019).

Metin Çorabatır, the head of The Research Center on Asylum and Migration (ARCAM), warned that even if spontaneous return is taking place, the conditions for safe and sustainable return in Syria are not yet in place. While Turkey is planning to send back up to

two million refugees, he argues that only up to 400,000[2] Syrians might return back, as they are originally from Northern Syria. The rest of the refuges may only be encouraged to return after security risks and other barriers in the way of return are addressed. He also claims the area where Turkey has conducted its Peace Spring operation has to be rendered safe through mine clearance and security checks. Voluntary return of Syrians would also require the Turkish government to negotiate and agree on the terms of return with the Assad regime, as the Assad regime would have to guarantee after return Syrians will not be arrested, prosecuted or displaced once again. The UNCHR has to monitor the repatriation process and ensure the well-being and safety of the refugees. Therefore, as Çorabatır argues, before the return of the refugees there are legal, political, economic and security issues to be dealt with, which shows that providing the conditions of return may take a long time (Yüce, 28 October 2019). However, as the host countries encourage or create incentives for Syrians to return, this leads to growing demands and expectations in the host society for the immediate return of Syrians. When the return is slow, gradual or delayed, the host society-refugee community relations are becoming tense (Human Rights Watch, 24 October 2019). This may create more challenges both for the Syrians in Turkey and the relations between the host communities and Syrian refugees.

Moreover, funding the creation of safe zone and construction of towns, villages and infrastructure as well as job creation, would require very high level of funding, which Turkey cannot cover alone. Turkey has called on the EU to support Turkey's efforts to create a safe zone. However, given the EU's and international community's criticisms of the Peace Spring operation it is questionable whether Turkey will get support from international donors (Yüce, 28 October 2019).

CONCLUDING REMARKS

Whether the conditions for voluntary, safe and sustainable return of Syrian refugees become ripe in Syria or whether Turkey resettles up to two million Syrian refugees in Northern Syria, a considerable number of Syrians are going to stay in Turkey. Therefore, it is essential for Turkey to critically evaluate its temporary protection regime and carefully reflect upon policy alternatives for integration of Syrians, while collaborating with the local and international actors to push for a political solution agreeable to all sides and a sustainable peace, which would create the favorable conditions for the return of Syrian refugees.

REFERENCES

Amnesty International (2019) "Sent to a War Zone: Turkey's Illegal Deportation of Syrian Refugees," 2019, https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4411022019ENGLISH.pdf, accessed on 2 December 2019, 6.

Araman A, Loutfi S (October 2019) "Return to Syria After Evading Conscription," *Forced Migration Review: Return,* No. 62, 52.

Cassarino J-P (2019) "Expulsion or Return? A Plea for Terminological Clarity". *Policy Brief*,2 (2).

Clutterbuck M, Cunial L, Barsanti P, Gewis T (October 2019) "Legal Preparedness for Return to Syria," *Forced Migration Review,* Issue 62, pp.48-52.

Council of Europe, Parliamentary Assembly "Voluntary Return Programmes: An Effective, Humane and Cost-effective Mechanism for Returning Irregular Migrants," 4 June 2010, Doc. 12277, Points 10.1 and

[2] Karasapan states that the Syrians from the northern areas of Syria are around 471,000 (Karasapan, 25 November 2019).

10.4, https://www.refworld.org/docid/4c6b8eb25.htm, [accessed on13 November 2019.

Crisp J (October 2019) "Repatriation Principles under Pressure," *Forced Migration Review: Return*, Issue 62, pp.19-23.

Directorate General of Migration Management (13 December 2019), Temporary Protection, https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27, accessed on 18 December 2019.

Ergin S (12 November 2019) "Suriyeli Mültecilerin Dönüş Kriterlerinde Önemli bir Ayrıntı," *Hürriyet*.

Fakhoury T, Özkul D (October 2019) "Syrian Refugees' Return from Lebanon," "Return: Voluntary, Safe, Dignified and Durable?" *Forced Migration Review: Return*, Issue 62, pp. 26-28.

Human Rights Watch (24 October 2019) "Turkey: Syrians Being Deported to Danger," https://www.hrw.org/news/2019/10/24/turkey-syrians-being-deported-danger, accessed on 14 November 2019, 30.

İçduygu A, Ayaşlı E (2019) "MiReKoc Çalışma Notları. Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları," MIREKOC, 04/2019, https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/05/Mirekoc_Rapor_GeriDonusSiyaseti.pdf, accessed on 17 December 2019.

Hürriyet Daily News (26 October 2019) "Ankara Rejects Amnesty International's Claims on Syrians in Turkey".

Istanbul Bilgi University Center for Migration Research, (6 February 2018) "Dimensions of Polarization in Turkey, Ankara, https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/06/dimensions-of-polarizationppt_Tz7XeBg.pdf, accessed on 3 December 2019.

Karasapan Ö (25 November 2019) "Turkey's Syrian Refugees—The Welcome Fades," Brookings, https://www.brookings.edu/blog/future-development/2019/11/25/turkeys-syrian-refugees-the-welcome-fades/amp/?__twitter_impression=true&fbclid=IwAR0PF4HbHbqP-CMBFAFfwuLJ2rl5LxG6YThvqIOTmIvJCHS7gkpqWm9I5oE, accessed on 3 December 2019.

Kökçe H, Köse Y (14 November 2019) "İki Milyon Mülteci Evine Dönebilir," *Star*.

Lambert I (22 October 2019) "Refugees in Lebanon Watch Protests with Hope and Caution," *The New Arab*, https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2019/10/22/Refugees-in-Lebanon-watch-protests-with-hope-and-caution, accessed on 2 December 2019.

Milliyet (6 December 2019) "Suriyelilerin Çoğu Dönmek İstemiyor".

Morris J (October 2019) "The Politics of Return from Jordan to Syria," *Forced Migration Review: Return*, Issue 62, pp. 31-34.

Mülteciler Derneği (29 November 2019) "Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Kasım 2019," https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/, accessed on 3 December 2019.

O'Grady S (9 October 2019) "Turkey Plans a Syrian 'Safe Zone' Advocates Fear a 'Death Trap'," *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/world/2019/10/09/turkey-plans-syrian-safe-zone-advocates-fear-death-trap/ accessed on 9 October 2

Phillips C (December 2012) "Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy", *Chatham House*, MENAP BP 2012/04, 1 and 7-8, at https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/1212bp_phillips.pdf, accessed on 14 November 2019.

Presidency of the Turkish Republic (16 October 2019) "Presidential Spokesperson Kalın: "Operation Peace Spring Has Foiled Multiple Schemes Simultaneously, Which is the Reason Behind All that Uproar," https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/111149/presidential-spokesperson-kalin-operation-peace-spring-has-foiled-multiple-schemes-simultaneously-which-is-the-reason-behind-all-that-uproar- accessed on 14 November 2019

Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications (24 September 2019) "Turkey Embraces all the World and Humanity and Strives to Find Just Solutions to Problems," https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/turkey-embraces-all-the-world-and-humanity-and-strives-to-find-just-solutions-to-problems, accessed 12 November 2019.

Stefanovic D, Loizides N (October 2019) "Minority Return: The Way Home," *Forced Migration Review: Return,* Issue 62, pp. 46-48.

Sullivan D P "Shared Obstacles to Return: Rohingya and South Sudanese," "Return: Voluntary, Safe, Dignified and Durable?" *Forced Migration Review: Return,* Issue 62, October 2019, pp. 4-7.

Şahin-Mencütek Z (Octover 2019) "Encouraging Syrian Return: Turkey's Fragmented Approach," *Forced Migration Review: Return*, Issue 62, pp. 28-31.

Tuncel R (28 Octover 2019) "Güvenli Bölgeyi Kim Koruyacak?" *Bianet*, http://bianet.org/bianet/siyaset/214815-gonullu-geri-donusler-na…d=IwAR2LaJxxcg4Rj_E_y-I6Y1sZ654qq_omy7t-wSMcfh957lKIH2CNIHBdI4k, accessed on 30 October 2019.

UNHCR (1 December 2019) Syria Regional Refugee Response, https://data2.unhcr.org/en/situations/syria, accessed on 14 November 2019.

UNHCR (March 2019) "Fifth Regional Survey on Syrian Refugees' Perceptions and Intentions on Return to Syria: Egypt, Iraq, Lebanon, Jordan," March 2019, https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68443, accessed on 13 November 2019.

UNHCR (2018) "The Global Compact on Refugees," Section 3.1 Paragraph 87 bit.ly/GCR-2018, accessed on 12 November 2019.

UNHCR (11 September 2018) "Funding Shortfall Risks Critical Humanitarian Response for Syrian Refugees, Internally Displaced," https://www.unhcr.org/news/briefing/2018/9/5b97790b4/funding-shortfall-risks-critical-humanitarian-response-syrian-refugees.html, accessed on 17 December 2019.

Vohra A (6 February 2019) "A Deadly Welcome Awaits Syria's Returning Refugees," *Foreign Policy*, https://foreignpolicy.com/2019/02/06/a-deadly-welcome-awaits-syrias-returning-refugees/, accessed on 3 December 2019.

Yüce M (28 October 2019) "Güvenli Bölgeye 'Güven' Şartı: Ancak O Zaman Dönerler," *Gazete Duvar*, https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/10/28/guvenli-bolgeye-guven-sarti-ancak-o-zaman-donerler/, accessed on 2 November 2019.

İNGİLTERE'DE AB KUŞKUCULUĞUNUN KÖKENLERİ

Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger*

Özlem Üstün#

ÖZET

Günümüzde AB'nin temel sorunlarından biri de İngiltere'nin AB'den ayrılmasıdır (Brexit). 23 Haziran 2019'da yapılan referandumda İngiliz halkının % 52'si ayrılma lehind oy kullanmıştır. Bununla birlikte ayrılma anlaşması Avam Kamarası tarafından onaylanmamıştır. Ayrıca, 12 Haziran 2019'da yapılan seçimlerde AB'den ayrılmayı savunan Muhafazakar Parti, Avam Kamarasında çoğunluk kazanmıştır.

Bu çalışma İngiltere'deki AB kuşkuculuğunun temellerini araştırma amacı taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, İngiltere'nin Avrupa bütünleşmesi hakkındaki görüşleri incelenecektir. İngiltere, AB'ye üye olmadan önce ve üye olduktan sonra AB hakkındaki görüşlerini değiştirmemiştir. İngiltere, AB'yi bir iktisadi işbirliği örgütü olarak değerlendirmektedir. AB'nin ulusüstü boyutunun güçlenmesine karşı olduğu için Euro bölgesine katılmamış ve Schengen'e taraf olmamıştır. İkinci bölümde ise Brexit'in AB ve İngiltere'ye etkileri incelenmiştir.

Bu çalışmanın bulguları şunlardır. İngiltere, bir ada devleti olması nedeniyle kendini Avrupalı kabul etmemektedir. İngiltere, AB'nin klasik bir uluslararası örgüt olmasını istemektedir. Bu ülkede AB kuşkuculuğunun artmasının temel sebebi, AB bütçesine yapılan katkının büyük olmasıdır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler mülteci sorunları ve göçmen işçileri gündeme getirmiş, İngiltere'de AB kuşkuculuğunun artmasını sağlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: AB Kuşkuculuğu, Brexit, AB'nin Geleceği, İngiltere ve AB

* Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü E posta: ikulger@gmail.com

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrencisi. E Posta: ozlemuustun@gmail.com

ABSTRACT

Origins of EU Skepticism in the UK

One of the main problems of the EU today is the separation of Britain from the EU (Brexit). In the referendum held on 23 June 2019, 52% of the British people voted in favor of secession. However, the separation agreement was not approved by the House of Commons. In addition, in the elections held on 12 June 2019, the Conservative Party, which advocated separation from the EU, won a majority in the House of Commons.

This study aims to investigate the basics of EU skepticism in the UK. In the first part of the study, the views of England on European integration will be examined. Britain did not change its views on the EU before and after its accession. Britain considers the EU as an economic cooperation organization. He opposed the strengthening of the supranational dimension of the EU and did not join the euro area and did not become a party to Schengen. In the second part, the effects of Brexit on the EU and the UK are examined.

The findings of this study are as follows. Britain does not consider itself European because it is an island state. Britain wants the EU to become a classic international organization. The main reason for the increase of EU skepticism in this country is the great contribution to the EU budget. Moreover, non-governmental organizations and political parties brought refugee problems and migrant workers to the agenda and increased the EU skepticism in England.

Keywords: EU Skepticism, Brexit, Future of EU, UK and EU

GİRİŞ

Günümüzde İngiltere veya Birleşik Krallık olarak adlandırılan devlet 4 parçadan oluşmaktadır. Bunlar İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'dır. 1973 yılında uzun bir mücadelenin ardından AB'ye katılan İngiltere, o zamandan günümüze esas itibariyle bütünleşme hareketine uyum sağlayamamış ve Avrupa'nın ilerlemesini engellemiş veya geciktirmiştir. İngiltere'nin AB içerisinde en fazla itina gösterdiği hususlar ticarete ilişkin konuları içeren AB müktesebatı olmuş, bütünleşmenin diğer alanlarına karşı genel olarak mesafeli bir yaklaşım ortaya koymuştur. İngiltere'nin siyasi liderleri bugüne kadar AB kuşkuculuğunu çeşitli biçimlerde dile getirmişlerdir. İngiltere, AB'nin ulusüstü yapılanmasına açıktan veya örtülü biçimde (zımnî olarak) karşı çıkmış, bunun yerine Devletler Avrupası olması fikrini savunmuştur. AB'nin önde gelen üyelerinden biri olan İngiltere, savunduğu görüşleri ve pozisyonlarıyla Avrupa bütünleşmesinin ivme kaybetmesi veya durağan hale gelmesini etkileyen aktörler arasında yer almıştır.

Bu çalışma, İngiltere'deki Avrupa kuşkuculuğunun kökenlerini araştırma amacı taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde İngiltere'nin AET'ye katılım öncesi ve sonrasındaki görüş ve uygulamaları ele alınıp analiz edilecektir. İkinci bölümde ise İngiltere'nin AB'nin geleceği konusundaki stratejileri ile Brexit'in AB ve İngiltere'ye muhtemel etkileri incelenecektir.

1.1.Katılım Öncesi ve Sonrasında İngiltere'nin AB Bütünleşmesine Bakışı

İki savaş arası dönemde dünyanın süper güçlerinden birisi İngiltere idi. Gerçekten de İngiltere, Fransa ile birlikte o dönemde uluslararası siyasal sistemi yönlendiren aktörler arasında yer alıyordu. İngiltere ve Fransa, İkinci Dünya Savaşının da galibi olmalarına rağmen süper güç pozisyonlarını koruyamamışlar ve yerlerini ABD ve SSCB'ye bırakmışlardı. İngiltere'nin savaş sonrasında Batı Avrupa'ya yönelik politikası esas itibariyle 1945 yılında Yalta Konferansında kurgulanan çerçevede içerisinde cereyan etmiştir. Churchill, Stalin ve Roosevelt'in katıldığı söz Yalta Konferansında Avrupa kıtası ABD ve SSCB arasında paylaşılmıştı. Sağlanan mutabakata

göre, Doğu Avrupa SSCB, Batı Avrupa'da ABD'nin etki alanı olacak ve Yugoslavya da iki taraf arasında tampon olarak kalacaktı (Wilson Center, 1945).

İngiltere, 1945 sonrasında bu kurguya uygun politikalar izlemiştir. İngiltere ile Fransa arasında 1947 yılında imzalanan Dunkirk Antlaşması, Batı Avrupa'daki askeri ittifakların temelini teşkil etmiştir. Antlaşmaya göre, taraflardan birisine Almanya veya bir başka devlet saldırırsa diğer devlet tüm gücüyle saldırıya uğrayanın yanında yer alacaktı. Bu antlaşmaya bir yıl sonra Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımı ile Brüksel Antlaşması Teşkilatı ortaya çıkmıştır. Burada da temel yaklaşım, saldırganı saldırıdan vazgeçirme, yani caydırıcılık olmuştur. Bu anlaşma aynı zamanda 1949 Nisan ayında Washginton Antlaşması ile kurulan NATO için zemin teşkil etmiştir (Warren, 2010:7-8). İngiltere, savaş sonrasında Batı ittifakının temel aktörlerinden biri olmuş, ABD ile işbirliğine her aşamada itina göstermiştir.

Savaş sonrası dönemde İngiltere Başbakanı Winston Churchill çeşitli platformlarda yaptığı konuşmalarda SSCB tehdidine dikkat çekmiş ve Avrupalı devletleri işbirliği yapmaya, ortak hareket etmeye çağırmıştır. Churchil, 1946 yılında Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşmada Avrupa devletlerini kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak işbirliği yapmaya ve Birleşik Avrupa'yı kurmaya çağırmıştır. İngiltere'nin birleşik Avrupa fikrini desteklediğini, ancak diğer yükümlülükleri nedeniyle Avrupa bütünleşmesi içerisinde yer alamayacağını ifade etmiştir (Universitat Zurich, 1946). Kendini Batı Avrupa'da kabul etmeyen İngiltere, bu bakış açısı nedeniyle, Paris ve Roma Antlaşmaları ile kurulan Avrupa Toplulukları içerisinde yer almamıştır. Kısa bir süre sonra da, gümrük birliğinin türevi olarak tanımlanabilecek Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) adıyla yeni birb uluslararası örgüt kurmuştur. 1960 yılında Stokholm sözleşmesiyle kurulan teşkilatın diğer kurucuları Avusturya, İsviçre, İzlanda, Danimarka, Norveç ve Portekiz'den oluşmuştur (Encyclopedia Britannica, 2019).

İkinci Dünya Savaşının ardından Batı Avrupa'da kurulan ve ekonomik işbirliğini hedefleyen uluslararası örgütlerden AET ulusüstü, EFTA ise hükümetlerarası yapıdadır. İngiltere, AET'nin ticari potansiyelinin daha güçlü olduğunun farkına varınca görüş değiştirmiş ve bu örgütü katılım için 1961 yılında başvuru yapmıştır. Ne var ki bu başvuru, o dönemde AET içerisinde en güçlü ülke olan Fransa'nın lideri Charles de Gaulle tarafından reddedilmiştir. 1967 yılında yapılan ikinci başvurudan da De Gaulle nedeniyle bir sonuç elde edilememiştir. İngiltere, yeni başvuru için Fransa yönetiminin değişmesini beklemiş ve Fransa'da 1969 yılında yapılan seçimleri

George Pompidou'nun kazanması üzerine 1970 yılında başvuru tekrarlanmış ve hemen ardından da katılım müzakereleri başlamıştır (CVCE, 2019). AET, tarafı müzakerelerde müktesebatın değişmezliği ilkesini benimsemiş, böylece AET bütünleşmesinin ulusüstü niteliği ve uygulamalarının İngiltere tarafından pazarlık konusu yapılması önlenmiştir. Müzakerelerin tamamlanmasının ardından üyelik anlaşması, 1972 yılı başında imzalanmış ve anlaşma belgelerinin onaylanmasının ardından İngiltere 1 Ocak 1973'de, İrlanda ve Danimarka ile birlikte, AET'ye katılmıştır.

AET bütünleşmesi, kuruluşundan 1990 yılına kadar esas itibariyle Fransa tarafından yönlendirilmiştir. İki Almanya'nın 3 Ekim 1990'da birleşmesinden sonra nüfus ve coğrafya bakımından güçlenen Almanya'nın AB içerisinde etkisinin güçlendiği görülmüştür. Özellikle Avusturya Macaristan İmparatorluğu kökenli Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye tam üye olarak katılmaları, Almanya ile Fransa arasındaki güç dengesinin Almanya lehine olağanüstü biçimde güçlenmesini sağlamıştır. AB'nin büyük devletlerinden biri olan İngiltere'nin bütünleşme hakkındaki düşüncesi ise tam üyeliğin ardından uygulamaya yansımaya başlamıştır. İngiltere'nin temel düşüncesi AB'nin bir ekonomik birlik olarak kalması, siyasi bütünleşmenin gündeme gelmemesidir. Nitekim üye olduktan sonra kendisini Fransa –Almanya eksenine alternatif bir kutup olarak tanımlamasıdır. Esasen AB'ye katılma fikri İngiltere'de fikir ayrılıklarına ve kutuplaşmalara neden olmuştu. O dönemde sağ muhafazakar partiler tam üyeliği desteklerken sol partiler karşı çıkmışlardır. (Wilson, 2014). İngiltere ile Fransa arasında AB içerisindeki bir başka çatışma konusu da ortak tarım politikasının finansmanıdır. İngiltere, bir sanayi ülkesi olarak bu politikaya karşı çıkarken Fransa, AB bünyesinde bütçenin önemli bir kısmının tarıma tahsis edilmesi lehinde tutum ortaya koymuştur. Uygulama da büyük oranda Fransa düşüncesine paralel seyir takip etmiştir. İngiltere, AB'nin ulusüstü boyutunun güçlenmesini istememiştir. İngiltere, tam üye olduktan sonra bu ülkede AB hakkında ortaya çıkan kuşkuları netleştirmek için 1975 yılında referanduma gidilmiştir. İngiltere'de Brexit öncesinde yapılan ilk referandumda katılımcıların % 67'si AB üyesi olarak kalınması yönünde oy kullanmışlardır (Saygın- Ultan, 2017:77).

İngiltere, AB'ye katılımının ardından AB bütünleşmesini genel olarak yavaşlatan veya engelleyen politikalar izlemiştir. Bunun temel sebebi, İngiltere'nin AB hakkındaki düşüncelerinin diğer devletlerden farklı olmasıdır. İngiltere, esas itibariyle Avrupa bütünleşmesini ekonomik

işbirliğini canlı tutan ve daha ileri boyutlara taşıyan bir mekanizma olarak görüyordu. Bu sebeple de yetki devri konusunda her dönemde aşırı hassasiyet gösterilmiştir. 1979 yılında seçimleri kazanan Margaret Thatcher, o dönemde Avrupa Para Sistemine katılmayı reddetmiştir. İngiltere'de para ile egemenlik arasında bağlantı kuran bu bakış açısı, hem İşçi Partisi ve hem de Muhafazakar Parti dönemlerinde farklılık göstermemiştir. İngiltere, Maastricht Antlaşması sonrasında gündeme gelen Euro bölgesine katılma talebine de mesafeli bir tutum içerisinde olmuştur. Ancak her dönemde ticari ilişkilerin canlanmasına neden olabilecek gelişmeleri desteklemiştir. Bu cümleden olmak üzere İngiltere hükümetleri,Tek Avrupa Senedi ile gündeme gelen ve 1992 sonunda gerçekleşmesi öngörülen ortak pazar için yoğun ve etkili bir çaba göstermişlerdir. Malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, ortak pazarın asgari müştereğini oluşturmaktadır.

İngiltere'nin on yılı aşan mücadeleden sonra 1973 yılında AET'ye katılımı da sorunlu olmuştur, tam üye olduktan sonra bütünleşmesi karşısında ortaya koyduğu tutum da. İngiltere, üye olduktan sonra Avrupa bütünleşmesini genel olarak yavaşlatan veya engelleyen politikalar takip etmiştir. Maastricht Anlaşmasının imzalandığı dönemde İngiltere, Avrupa Sosyal Politikasının dışında kalmayı tercih etmiştir. Benzer şekilde parasal birlik ve Schengen kapsamındaki faaliyetlere de katılmamış, mesafeli bir tutum ortaya koymuştur. İngiltere, AB üyesi iken bir yandan da İngiliz Uluslar Topluluğu çatısı altında toplanan eski sömürge ülkelerle yakın ilişkilerini sürdürmüştür. İngiltere'yi AB'ye yakınlaştıran en önemli husus bütünleşmenin yarattığı ekonomik fırsatlar olmuştur (O'Rourke, 2018:137).

Yetki devrine, devletlerin egemenliklerinin AB kurumlarına giderek artan ölçüde devredilmesine İngiltere halkı ve siyasi liderler soğuk bakmışlardır. Gerçekten de İngiliz halkında Avrupa bütünleşmesinin kendilerine zarar verdiği düşüncesi yaygındır. Kamuoyundaki bu güçlü eğilim nedeniyle İngiliz politikacıları her dönemde halkın karşısına "AB ile yeniden müzakere yapma" vaadi ile çıkmışlardır. 1983 yılında İşçi Partisi üyesi olan Tony Blair, "AB'nin İngiltere'nin kaynaklarını kuruttuğunu ve işgücünü atıl bıraktığını" öne sürmüştür. İngiltere'de AB kuşkuculuğu daha sonra işbaşına gelen yöneticiler döneminde de devam etmiştir. Dış politikada ise bir yandan AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasının öncülüğünü yapan İngiltere, öte yandan ABD ile yakın ilişkilerini devam ettirmiştir. Tony Blair döneminde İngiltere, diğer AB ülkelerinden farklılaşmış ve Körfez müdahalesini desteklemiştir (Schnapper, 2015).

İngiltere, Avrupa bütünleşmesinin derinleşme boyutuna muhalefet etmiş, buna karşılık genişlemeyi desteklemiştir. İngiltere'nin anlayışına göre, AB'ye daha fazla sayıda devletin katılımı siyasal birlik veya tek devlete gidişi güçleştirecektir. Dikkatleri üzerinde toplayan bir diğer husus da İngiltere'nin AB'ye sağladığı destektir. AB bütçesine İngiltere'nin yaptığı katkı miktarı, bu ülkede tüm zamanların en çok konuşulan mevzusu olmuştur. UKIP Partisi tarafından 2015'de yürütülen AB'den ayrılma kampanyasında toplu ulaşım otobüslerinin reklam panolarında şu ifade kullanılmıştır: "Ayrılma için oy kullan. Her hafta Brüksel'e 350 milyon Pound gönderiyoruz, Ulusal Sağlık Servisi (NHS) yerine" (O'Rourke, 2018: 134).

"Avrupa şüpheciliği" İngiliz iç siyasetinde her zaman güçlü bir damar oluşturmuştur. Muhafazakar Parti içinde de etkili olan bu bölünmenin yönetimin hareket kabiliyetini sınırlandırması üzerine Başbakan David Cameron'un riskli bir girişim başlatmıştır. Cameron, İngiltere'nin AB konusundaki kuşkularını kalıcı biçimde çözüme kavuşturmak ve parti içerisindeki Avrupa konusundaki bölünmeleri ortadan kaldırmak amacıyla referandum çağrısında bulunmuştur. Cameron, ünlü konuşmasında bütünleşme hareketi hakkında İngiltere'nin görüşlerini dile getirmiştir. AB'nin 21'nci yüzyıl vizyonunun rekabet, esneklik, iç pazarın güçlendirilmesi, demokratik hesap verilebilirlik, ve adalet olması gerektiğini ileri sürmüştür. Cameron rakiplerine meydan okuduğu konuşmasında referandumda AB yanlısı eğilimin güçlü geleceği görüşünü ileri sürmüştür (inews, 2015). Ancak işler beklendiği şekilde gitmemiş ve İngiliz halkı 23 Haziran 2016'da yapılan referandumda % 52 olumlu oy ile AB'den ayrılma yönünde tercih ortaya koymuştur. Bununla birlikte Birleşik Krallığın bir parçası olan İskoçya ve Kuzey İrlanda'da durum tersine bir seyir takip etmiştir. Bu bölgelerde AB içerisinde kalma lehinde tercih ortaya koyanların oy oranları da sırasıyla % 60 ve % 55.8 şeklinde gerçekleşmiştir (BBC, 2016).

2. Brexit'in'in Birleşik Krallık ve AB Üzerindeki Muhtemel Etkileri

AB'nin önde gelen beş ülkesinden biri olan İngiltere'nin bütünleşmenin niteliği ve nihaî amacı konusundaki farklı görüşleri, Avrupa bütünleşmesini doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemiş ve AB'nin yaşamakta olduğu durağanlığa bir ölçüde de olsa zemin teşkil etmiştir. İngiltere'nin AB

tasarımı, Devletler Avrupası ile sınırlı kaldığından Avrupa bütünleşmesinin daha ileri aşamalara ulaşmasını soğuk bakmıştır. Bir yandan da ulusal düzeyde yaşanan tüm sorun ve sıkıntıların sebebinin AB olduğu konusunda toplumda ve siyasal partilerde eskiden beri var olan anlayış popülist söylemlerin neticesinde daha da güçlenmiştir. Özellikle AB bütçesinin finansmanında İngiltere'nin yaptığı katkı payının yüksek olması, bütçe bakımından yapılan sınıflandırmada İngiltere'nin "net kaynak aktaran" ülke konumunda bulunması çeşitli düzeylerde ve yaygın biçimde eleştirilmiştir. Diğer taraftan AB ülkelerinden gelen göçmenler, mülteci sorunları ve bunların yansıması olarak da yabancı düşmanlığının ülke içerisinde güçmlenmesi, İngiliz kamuoyunda AB şüpheciliğini arttırmıştır. Özellikle Brexit referandumu öncesinde sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler tarafından yürütülen popülist kampanyalar, Avrupa şüpheciliğinin en yüksek seviyeye ulaşmasına neden olmuştur.

Referandumun ardından İngiltere hükümeti, 29 Mart 2017'de Lizbon Antlaşmasının 50'nci maddesine göre Bakanlar Konseyine başvuru yapmış, kısa bir süre sonra da ayrılma müzakereleri başlamıştır. Taraflar arasında uzun pazarlıkların ardından ortaya çıkan anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için hem Avrupa Parlamentosu, hem de üye devletlerde onaylanması gerekiyordu. Lizbon Antlaşmasının 50'nci maddesine göre, tüm bu faaliyetlerin iki yıl içerisinde tamamlanması ve ayrılmak isteyen devletin Komisyona başvuru tarihinden itibaren iki yıl sonra üyeliğinin sona ermesi gerekiyordu. İngiltere bakımından AB'den nihaî ayrılma tarihi, her şeyin kurgulandığı şekilde tamamlanması halinde 29 Mart 2019'da gerçekleşecekti (Rand, 2017). Ancak, ayrılma anlaşması üç kez Avam Kamarası gündemine alınması ve oylama yapılmasına rağmen onaylanmamıştır. Bu duruma tepki gösteren Muhafazakar Parti lideri ve Başbakan Thresa May görevinden istifa etmiştir. Parti içerisinde yapılan müzakereler sonucunda başkanlığa Boris Johnson getirilmiştir. Johnson'un "anlaşmasız ayrılık" seçeneğinde ısrar etmesi de netice vermemiş ve Avam Kamarası kilitlenmiştir. Bu gelişmeler üzerine AB tarafından ayrılma anlaşmasının onay işlemleri için 6 ay ek süre tanınmış ve İngiltere'nin AB'den ayrılma tarihi Ekim 2019'a bırakılmıştır. Seçim kararı alınması üzerine AB tarafından İngiltere'ye 31 Ocak 2020 tarihine kadar süre tanınmıştır.

12 Aralık 2019'da İngiltere'de yapılan parlamento seçimlerinde Boris Johnsun'un liderliğini yaptığı Muhafazakar Parti, 368 milletvekili kazanarak tek başına hükümet kuracak çoğunluk elde etmiştir. Başbakan Johnsun'un ayrılma anlaşmasını yakın bir zamanda parlamentodan geçirmesi

beklenmektedir. 31 Ocak 2019'a kadar anlaşmanın onaylanmaması halinde "anlaşmasız ayrılık" gündeme gelebilecektir. Muhafazakar parti içerisinde bazı kesimlerin ayrılma anlaşmasını günün koşullarına uyarlama yönünde çağrı yapmaları ve başbakanın bu seçeneği AB tarafına kabul ettirmesi düşük ihtimal olmakla birlikte varlığını korumaktadır. Netice olarak, İngiltere'nin AB'den anlaşmalı veya anlaşmasız biçimde ayrılmasının kesinlik kazandığı söylenebilir. Nitekim kimi siyasal yorumcular tarafından 12 Aralak 2019 seçimleri "2'nci Brexit referandumu" olarak değerlendirilmiştir. (Arısan, 2019).

İngiltere'nin AB'den ayrılması konusunda yeni bir referandumun yapılma ihtimali düşük gözükmektedir. Mevcut koşullarda İngiltere kamuoyu ayrılmanın "soft" mu, yoksa "hard" mı olacağına odaklanmıştır. Bunlardan ilkinde gümrük birliği, hizmet ticareti uygulamaları için geçiş süreleri öngörülmektedir. Anlaşmasız ayrılık halini ifade eden ikincisinde ise, hem İngiltere'nin hem de AB'nin pek çok alanda kayıp yaşayacağı öngörülmektedir. Zira AB, İngiltere'nin en büyük ticaret ortağıdır. İngiltere'nin ithalat ve ihracatında AB'nin payı % 50 seviyelerinde seyretmektedir. Bu rakam 1960'lı yıllarda % 40'ın altında bulunuyordu. Öte yandan, Brexit'ten hem AB ülkelerinde yaşayan İngiliz vatandaşları hem de İngiltere'de yaşayan AB kökenli vatandaşlar negatif yönde etkilenecektir. Halen İngiltere'de AB kökenlilerin sayısı, 2 milyonun üzerindedir. Bunların da yaklaşık yarısı 2004 AB'ye üye olan ülke vatandaşlarından oluşmaktadır. Ayrıca, "hard Brexit" durumunda İngiltere'nin GSMH'da % 3 düzeyinde düşüş yaşayacağı tahmin edilmektedir (Bertelsman Schiftung, 2015). AB açısından sorun incelendiğinde şu söylenebilir: AB'nin belki de en büyük kaybı, İngiltere'nin ekonomik kapasitesi olmuştur. Zira, İngiltere'nin GSMH büyüklüğü, AB'nin en yoksul 19 ülkesi toplamına eşit seviyededir. 2017 yılı itibariyle İngiltere'nin GSMH büyüklüğü 2.628 milyar dolar seviyesindedir (WorldFactbook, 2019)

Brexit, AB'nin Euro bölgesinde ve Schengen alanında krizlerin devam ettiği bir zamanda gündeme gelmiştir. Keza, dış politikada da AB'nin, hem ABD, hem de Rusya ile ilişkilerinde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. İngiltere'nin ardından kuşkucu davranan diğer üye ülkelerin ayrılma yönünde hareket geçip geçmeyecekleri belirsizliğini korumaktadır. Eğer bir veya birkaç ülke daha aynı yolu izleyecek olursa, bu durum AB bütünleşmesinin zayıflaması anlamına gelecektir. Bununla birlikte bu görüşleri dile getirenlerin kötümser bakış açısına sahip olduklarını ileri sürenler de vardır. Optimistlere göre, İngiltere'nin ayrılması bütünleşme hareketindeki

belirsizliğin aşılması anlamındadır (European Parliament, 2018:6). Çünkü İngiltere, uzun bir zamandan beri bütünleşmenin mesafe almasını engelleyen taraf olmuş, istisna ve ayrıcalık talepleri ile bütünleşme hareketini kilitlemiştir.

Avrupa bütünleşmesinin teorik boyutuna ilişkin tartışmalarda ve bütünleşmenin isimlendirilmesinde sık aralıklarla AB'nin "ulusüstü" bir örgüt olduğuna vurgu yapılmakta ise de, bu ifade fotoğrafın tamamını izah etmekte yetersizdir. Zira bütünleşme hareketinin hem ulusüstü boyutu, hem de uluslararası boyutu günümüzde iç içe geçmiş haldedir. Rosamond'un "Avrupa Bütünleşme Teorileri" adlı eserinde tüm bu ayrımlar teorik boyutlarıyla analiz edilmiştir (Rosamond, 2000). Mevcut karma yapı içerisinde AB'nin politika tespit ve uygulamasında hükümetlerin tutumu nihaî tahlilde belirleyici olmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, günümüzde AB'de herhangi bir konuda ilerleme sağlanması ancak hükümetlerin uzlaşısı sonucunda mümkün olabilmektedir. Bu durum bir başka perspektiften AB bünyesindeki devletlerin birbirinden farklı bütünleşme düşüncelerine sahip olduklarını göstermektedir. Nitekim İngiltere de bu perspektiften hareketle bugüne kadar bütünleşme aşamalarının bir çoğunun dışında kalmayı tercih etmiştir. İngiltere'nin AB tasavvurunun nihaî hedefi ortak pazar ile sınırlı kalmış ve ortaya koyduğu politikalar da esas olarak bu bakış açısından etkilenmiştir. Bu nedenle, Brexit yürürlüğe girdikten sonra İngiltere'nin en fazla kayıp yaşayacağı sektörlerin mal ve hizmet ticareti olacağı tahmin edilmektedir (European Parliament, 2018:7).

İngiltere ayrıca üç sütuna dayalı AB örgüt yapılanmasında Adalet ve İçişlerinde işbirliği sütununun Amsterdam antlaşmasıyla ulusüstü boyuta aktarılması gündeme geldiğinde de genel olarak engelleyici tavır içerisinde olmuş, ayrıca Schengen müktesebatının ulusüstü sütuna aktarılmasına da muhalefet etmiştir. Engellemek mümkün olmayınca da Schengen'in dışında kalmayı tercih etmiştir. Günümüzde Schengen sistemine EFTA ülkelerinin tamamı ve AB'nin 22 üyesi taraftır.

Buna karşılık İngiltere, Maastricht Antlaşmasının ikinci sütununda düzenlenen Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının önde gelen savunucuları arasında yer almıştır. Amsterdam ve daha sonradan imzalanan Nice ve Lizbon antlaşmalarında kapsamı yeniden belirlenen ve savunma boyutu ile takviye edilen işbirliği alanının İngiltere tarafından desteklenmesinin temel sebebi, bu alandaki faaliyetlerin yetki devri gerektirmemesi ve esas itibariyle hükümetlerarası seviyede kalmasıdır. Bununla birlikte İngiltere, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde

üstlendiği yükümlülüklerin ve bu alandaki işbirliğinin NATO üyeliğinden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine geçmemesi konusunda hassasiyet göstermiştir. İngiltere, arama ve kurtarma, barış gücü misyonları ile sınırlı bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasından yanadır. Fransa'nın zaman zaman gündeme getirdiği AGSP'nin konvansiyonel savunma yükümlülükleri üstlenmesi ve NATO'nun marjinal hale getirilmesi düşüncesine ise her zaman karşı çıkmıştır (Cardwell, 2017).

Brexit sonrasında bir diğer sorun da Birleşik Krallığın parçaları olan Kuzey İrlanda ve İskoçya'nun durumunun belirsiz olmasıdır. İskoç Ulusal Partisi şimdiden İskoçya'nın Britanya'dan ayrılması için ikinci bir referandum yapacağını açıklamıştır. İrlanda Cumhuriyeti ile yapılan barış anlaşması gereği bu ülke ile arasında somut bir sınır olmaması gereken Kuzey İrlanda ise, bu durumu devam ettirebilmek için üretimde ve ticarette Britanya'dan çok farklı bir sistem uygulamak zorunda kalacaktır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse "Hayırlı Cumalar Anlaşması" da Brexit'ten negatif yönde etkilenecek ve Kuzey İrlanda sorunu yeniden alevlenebilecektir.

SONUÇ

İngiltere'de 23 Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumunda halkın % 52'si AB'den ayrılma yönünde tercih ortaya koymuştur. Her ne kadar Lizbon Antlaşmasının 50'nci maddesi gereğinde uzun müzakerelerin ardından ortaya çıkan ayrılma antlaşması, İngiltere Avam Kamarası tarafından onaylanmamış ise de, ayrılma iradesinin varlığını koruduğu anlaşılmıştır. İngiltere'de 12 Aralık 2019'da yapılan parlamento seçimlerinde AB'den ayrılmayı savunan Boris Johnsun'un başkanlığını yaptığı Muhafazakar Parti 650 üyeli Avam Kamarasından 368 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Siyasal gözlemciler tarafından İkinci Brexit referandumu olarak da adlandırılan bu sonuca göre, İngiltere'nin AB'den ayrılması kesinleşti denilebilir. Bu ayrılığın AB'ye kuşku ile bakan diğer üye ülkeler tarafından tekrarlanma ihtimali düşüktür. Daha güçlü olan ihtimal, geriye kalan ülkelerin bir araya gelerek yapılacak reformlar konusunda görüş birliği sağlamalarıdır. Bu perspektiften bakıldığında Brexit sonrasında AB'nin bütünleşmesinde yeni bir dinamizm güçlendiği söylenebilir. Ancak şu hususu da vurgulamak lazımdır ki, İngiltere kadar belirgin

olmasa bile diğer ülkelerin de bütünleşmenin mevcut sorunları ve geleceği hakkında farklı görüşleri bulunmaktadır.

Netice olarak bu çalışmanın bulgusu şudur: İngiltere'nin Avrupa bütünleşmesine bakış açısı negatiftir. İngiltere, kendisini bir ada devleti olarak görmekte ve Avrupa'ya ait hissetmemektedir. Churchill'in ünlü konuşmasından günümüze yaşanan gelişmeler bu durumu teyit etmiştir. İngiltere'nin Avrupa bütünleşmesinin temelde "Devletler Avrupası" olarak kalmasından yanadır. Bu sebeple ulusüstü tüm girişimlere mesafeli davranmış, Euro bölgesi, Schengen'e katılmamıştır. Avrupa bütünleşmesinde günümüzde yaşanan durağanlığın etkileyen faktörler arasında İngiltere'nin negatif bakış açısının da rolü bulunduğu bilinmektedir. Brexit, hem ekonomik anlamda hem İngiltere'yi hem de AB ülkelerin olumsuz yönde etkileyecektir. Son olarak şu husus vurgulanmalıdır: İngiltere'nin içerisine yer almadığı AB'nin mevcut durağanlığı aşması ve yeni hedeflere yönelmesi kolaylaşmıştır. AB'nin, Brexit sonrasında hızlı bir şekilde kendini günün koşullarına uyarlaması ve reforma gitmesi güçlü bir ihtimal olarak gündemdedir.

KAYNAKLAR

Arısan, Nilgün (2019), Büyük Britanya Seçim Sonuçları, Tepav, https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10066 (Erişim. 15 Aralık 2019).

Bertelsman Stiftung (2015), "Costs and benefits of a United Kingdom Exit from the European Union", https://www.bertelsmann-siftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/NW_BREXIT_EN.pdf (Erişim: 1 Aralık 2019).

Cardwell, James Paul (2017), "The United Kingdom and the Common Foreign and Security Policy of the EU: from pre-Brexit 'Awkward Partner' to post-Brexit 'Future Partnership'?", https://pure.strath.ac.uk/ws/portalfiles/portal/71252441/Cardwell_CYELP_2017_The_United_Kingdom_and_the_common_foreign_and_security_policy_of_the_EU.pdf (Erişim 2 Aralık 2019).

CVCE (2019), "The UK's Accession to the EC", https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/dd10d6bf-e14d-40b5-9ee6-37f978c87a01/3cf54bc7-03f0-4306-9f25-316d508d0c38 (Erişim: 2 Aralık 2019).

Encyclopedia Britannica (2019), EFTA, https://www.britannica.com/topic/European-Free-Trade-Association (Erişim 1 Aralık 2019).

European Parliament (2018), *The Impact of the UK's Withdrawal on EU Integration*, Directorate General for Internal Policies of the Union.

Inews (2015), David Cameron's Bloomberg Speech, https://inews.co.uk/news/politics/brexit/david-cameron-bloomberg-speech-full-brexit-eu-referendum-date-six-years-149156 (Erişim: 30 Kasım 2019)

O'Rourke, K. (2018), *A Short History of Brexit- From Brentry to Backstop*, London: Pelican Book.

Rand Corparation (2017), *After Brexit, Alternate Forms of Brexit and Their Implications for the UK, EU and the USA*. Santa Monica, California and Cambridge.

Rosamond, B. (2000), *Theories of European Integration*, Basingstoke: Palgrave Publication.

Saygın, Didem- Ultan, Mehlika (2017), "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere AB İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz, Güvenlik Stratejileri, Yıl: 12, Sayı 23, ss: 71-97

Schnapper P. (2015), "Tony Blair's Leadership Style in Foreign Policy: Hubris without Constraints?" In: Alexandre-Collier A., de Chantal F.V. (eds) *Leadership and Uncertainty Management in Politics*. Palgrave Studies in Political Leadership. Palgrave Macmillan, London

Univestitat Zurich (1946), Winston Churchill, speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946, https://rm.coe.int/16806981f3, (Erişim: 25 Kasım 2019)

Warren, Patrice (2010), "Alliance History and the Future NATO: What the Last 500 Years of Alliance Behavior Tells Us About NATO's Path Forward", *21st Century Defence Initiative Policy Paper*, Brookings.

Wilson Center (1945), "February 11, 1945 Yalta Conference Agreement, Declaration of a Liberated Europe" https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116176.pdf?v=66b99cbbf4a1b8de10c56b38cf4fc50d (Erişim: 22 Kasım 2019)

Wilson, Sam (2014), Britain and th EU: A Long and Rock Relationship, https://www.bbc.com/news/uk-politics-26515129 (Erişim: 4 Aralık 2019).

World Factbook (2019), *"The United Kingdom",* retrieved September 5, 2019, from https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html (Erişim. 12 Aralık 2019)

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN TÜRKMEN KÖKENLİ AFGAN ÖĞRENCİLERİN MUTFAK KÜLTÜRLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz SEÇİM
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dilek ÇOŞAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi

ÖZET

Orta Asya ülkelerinden biri olan Afganistan, pek çok etnik topluluğu bünyesinde bulundurmaktadır. Bu durum Afganistan'ı kültürel anlamda oldukça zengin kılmaktadır. Bu çalışma, Afganistan'dan Türkiye'ye eğitim amaçlı gelen Türkmen kökenli öğrencilerin kültürleri ve yöresel yemeklerinin araştırılıp, literatüre kazandırılması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmaya katılan katılımcılar Afganistan'ın Faryab bölgesinde yaşayan ve Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmiş Türkmen asıllı öğrencilerdir. Çalışma 2019 yılının Ekim-Kasım aylarında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada birinci elden bilgiler elde edebilmek amacıyla görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcılara mutfak kültürleri ve yöresel yemekleri hakkında sorular sorulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler kültür ve yöresel yemekler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Kültür başlığı altında düğün, yılbaşı (Nevruz kutlamaları), özel günler ve misafir karşılama anlayışları konu edinilmiştir. Kültürel faaliyetleri arasında güreş sporları ve voleybol oyunları önemli yer tutmaktadır. Düğün, davet gibi etkinliklerde mutlaka bu eğlencelere yer verilmektedir. Yöresel yemeklerde ise; yaşadıkları bölgede tüketilen yöresel yemekler tespit edilmiş ve tablo haline (çorba, ana yemek…) getirilmiştir. Çalışma sonucunda toplamda 9 çeşit yemek tespit edilmiştir. Bu yemekler; Türkmen pilavı, işliki, semenek aşı, semenek ekmeği, çeynek çorbası, du piyaza, helf mive, sütlü pirinç ve göşli nan yemekleridir. Yöresel yemeklerden en çok tüketilen ve özel günlerde ikram edilen yemeğin Türkmen pilavı olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkmen pilavı yapımında kullanılan "Dıgbuhar" adlı özel tencerenin diğer yemeklerin yapımında da yapıldığı görülmektedir. Dıgbuharda yapılan yemekler buhar içerisinde pişirildiğinden ve daha kısa sürede pişirme sağladığından yörede kullanımı tercih edilen mutfak araçlarındandır. Yörede yemek öncesinde ya da sonrasında tükettikleri yeşil çay Türkmenler için önemli içeceklerden biridir. Yapılan araştırma sonucunda Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin, Türki devletlerle benzer uygulamalar gerçekleştirdikleri ve kimliklerini kaybetmedikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Etnik kültür, Türkmen, Yabancı öğrenci, Yemek kültürü.

ABSTRACT

Afghanistan, which is one of the Central Asian countries, includes many ethnic communities. This makes Afghanistan very rich culturally. This study originated from the Turkmen from Afghanistan to Turkey for training students explored the culture and local food is prepared in order to gain the literature. Participants who participated in the study who live in Afghanistan's Faryab and Turkmen origin, are students who come to Turkey for training purposes. The study was carried out in October-November 2019. In this study, interview technique was used to obtain first hand information. Within the scope of the study, the participants were asked questions about culinary cultures and local dishes. The information obtained as a result of the study were examined under two titles as culture and regional dishes.

Culture, weddings, New Year (Nevruz celebrations), special days and guest greetings are the subject.Wrestling sports and volleyball games are among the cultural activities. Certain events such as weddings and invitations are included. Certain events such as weddings and invitations are included. In regional dishes; the local dishes consumed in the region where they live were identified and brought to a table (soup, main course…). As a result of the study, a total of 9 kinds of food were found. These dishes; Turkmen pilaf, işliki, semenek vaccine, semenek bread, stew soup, du piyaza, helf mive, milk rice and göşli nan dishes. It is seen that the most consumed of local dishes and served on special days is Turkmen rice. In addition, it is seen that the special pot called "Dıgbuhar," which is used in the production of Turkmen rice, was made in the production of other dishes. Dıgbuharda cooking is done in steam and provides cooking in a short time because it is one of the preferred kitchen tools in the region. Green tea, which they consume before or after eating in the region, is one of the important drinks for the Turkmen. As a result of the research, it was seen that Turkmens living in Afghanistan perform similar practices with Turkic states and do not lose their identity.

Keywords: Afghanistan, Ethnic culture, Turkmen, Foreign students, Food culture.

GİRİŞ

Küreselleşmeye devam eden dünyada, bu durumdan en fazla etkilenen sektörlerin başında eğitim gelmektedir. Dünyanın adeta küçük bir köye dönüşmesi insanların farklı yerlerde yaşamasını ve eğitim almasını kolay hale getirmiştir. Dünyada her geçen gün yabancı bir ülkede eğitim almak neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Ancak eğitim almak için gidilen ülkelerde öğrenciler için pek çok sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların başında ise beslenme farklılıkları ve alışkanlıkları gelmektedir. Yurt dışında eğitim alacak kişilerin büyük çoğunluğu kendi kültürlerini ve yemek alışkanlıklarını götüremedikleri için gittikleri bölgeye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bazı öğrenciler kendi ülkelerine özgü yemek alışkanlıklarını da beraberinde götürerek yemek alışkanlıklarını sürdürmektedir. Yanlarında götürdükleri ürünler daha çok bölgede bulunmayan gıdalar, ürünler ve mutfak alet ekipmanları olabilmektedir.

Türkiye son yıllarda üniversite sayısını artırması yabancı öğrenciler için önemli bir ülke haline gelmesini sağlamıştır. Yükseköğretim Kurulu'nun 2018-2019 verilerine göre Türkiye'de toplamda 182 ülkeden, 150 binden fazla öğrenci lisans ve lisansüstü eğitim görmektedir. Afganistan uyruklu ise toplam 6804 öğrencinin eğitim gördüğü bilinmektedir (YÖK, 2019). Türkiye'de eğitim almaya gelen Afganistan uyruklu öğrenci sayısı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Pakistan, İran, Çin, Tacikistan, Özbekistan ve Özbekistan ile sınır komşusu olan Afganistan 652.225 km² yüzölçümüne sahip Orta Asya ülkelerinden biridir (Saray, 1989). Afganistan bünyesinde pek çok etnik grup bulundurmaktadır. Bunlar; Türkler, Çaraymaklar, Nuriler, Araplar, Beluçlar, Peştunlar, Hindular, Tacikler, Aymaklar, Araplar ve Hazaralar'dır. Günümüzde Afganistan'da Peştunlar en fazla nüfusa sahip etnik unsurlardır. İkinci sırada ise Türkler gelmektedir. Türkler ise kendi içinde en fazla nüfus sırasıyla Özbek, Türkmen, Kazak, Avşar, Tatar, Kıpçak, Kırgız, Halaç, Bayat ve Karakalpaklar bulunmaktadır (Jarrıng, 1939: 57- 73). Afganistan'da yaşayan Türkmenler kültürlerine, dillerine ve tarihi köklerine sıkı sıkıya bağlı olmaları nedeniyle asimile olmamıştır. Türkmenlerin büyük çoğunluğu "Ersarı" boyundan gelmektedir. Ersarı boyu ise Gara- Bekevül, Uludepe ve Güneş isimleri ile alt gruplara ayrılmaktadır. Afganistan'ın ikinci dili Türkmence olmasına rağmen eğitim dili Farsçadır. Ancak Türkçe eserlerde okudukları ve çalışmalar yaptıkları bilinmektedir (Şahin, 2016: 1147- 1149).

Kültürün en önemli öğelerinden bir şüphesiz beslenme alışkanlığıdır. Beslenme alışkanlıklarında başta din olmak üzere coğrafi etkiler, etnik yapı ve yaşam standartları etkilidir. Din konusunda Yahudilerin kosher uygulamaları, şabbat gününde yemek pişirme yasakları, Hristiyanların paskalya öncesi büyük perhiz esnasında tereyağı tüketmemeleri (Zubaida, 2000: 38) ve İslam dinine inanan Müslümanların domuz eti yememeleri, alkol tüketmemeleri örnek verilebilir.

Özellikle yer değişimi sonrasında ki süreçte insanlar alıştıkları beslenme şeklini sürdürmekte sorunlar yaşayabilirler. Başka bir ülkeye gitmiş olan kişinin hayatına devam edebilmesi için gereken gıdaları bulmasının bir zorunluluk olduğu düşünüldüğünde bunun için harekete geçmesi de kaçınılmaz hale gelecektir. İnsanların alıştığı beslenme şeklini sürdürme isteği (Greco Morasso ve Zittoun, 2014: 36), eğitim ve farklı sebeplerle göç alan ülkelerde etnik restoranlarında gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum Sunanta, (2005)'ya göre etnik mutfağın küresel hale geldiği anlamına gelmektedir. Etnik mutfakların başlangıçta hedef kitlesi yemeklerini hazırladığı etnik unsurlarken zamanla bulunduğu bölgenin tamamına hitap edebilmektedir ve bu durum beslenme şeklinin her geçen gün küreselleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Alanyazın taraması incelendiğinde,

Güçlü (1996) Amerika'da yaşayan yabancı öğrencilerle yaptığı çalışmada öğrencilerin başlıca probleminin yemek ve yaşam farklılığı olduğunu bildirmiştir. Bu problemlere çözümü ise evde kendi yemeğini pişirme, farklı bir evde yaşamaktansa aynı uyruktan kişilerle beraber yaşama, kendini güvende hissedecek yerlerde ikamet etme, ülkesine ait yemekleri yapan işletmelere gitmek ve buralarda yemek tüketmek, ülkesinde getirilen gıdaları tüketmek olarak bulmuştur.

Kıroğlu, kesten ve Elma (2010) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de eğitim görmekte olan öğrencilerin ilk defa Türkiye'ye geldiklerinde yemeklere alışmakta zorluk yaşadıklarını ancak zamanla uyum sağladıklarını bildirmişlerdir. Çalışmada öğrenciler özellikle sebze yemekleri yemekte zorlandıklarını bu durumun en önemli sebebinin ise ülkelerinde daha çok et ağırlıklı beslenmelerinden kaynaklandığını bildirmiştir. Özellikle at eti tüketiminin olduğu ülkelerde yaşayan öğrencilerin kendi ülkelerinden at eti getirdikleri bildirilmiştir.

Yang (2006) tarafından İngiltere'de eğitim gören 12 Çin uyruklu öğrencinin en temel sorununun sosyo kültürel uyum olduğunu aktarmıştır. Berry (1997) ise yaptığı çalışmada yabancı uyruklu öğrencilerin en önemli sorunlarının sağlık, barınma, ulaşım ve yemek olduğunu bildirmiştir. Yapılan çalışmaların nerdeyse tamamında kültür ve yemekte yaşanılan uyumsuzluklar temel sorunlar arasında ki yerini almıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma Afganistan'dan Türkiye'ye eğitim amaçlı gelen öğrencilerin mutfak kültürlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı biçimsel görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Afganistan'ın Faryab bölgesinde yaşayan ve Türkmen kökenli olan 3 kişi oluşturmaktadır. Türkmen kökenli kişilerin seçilmesinde Türk mutfak kültürüne yatkınlıkları ve benzerliklerini de tespit etmek amaçlanmıştır. Sayının 3 kişi ile sınırlandırılmasında ki en büyük etken görüşülen farklı Afgan öğrencilerin çalışmaya katılmak istememeleridir. Çalışmaya dâhil olan katılımcılar, Afganistan da bulunan Jawzjan üniversitesinde akademisyen olup Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmişlerdir. Çalışma Ekim-Kasım 2019 tarihleri arasında yapılmış ve kaynak kişilerin

tamamında gönüllülük aranmıştır. Görüşme gün ve saati kaynak kişilerin istekleri doğrultusunda belirlenmiştir. Çalışma sonunda elde edilen veriler kayıt altına alınmıştır.

Tablo 1.Kaynak Kişi Bilgileri

kk	İSİM SOYİSİM	DOĞUM YILI	MEMLEKET
1	Nooryaghdi Noor	1990	Afganistan- Faryab
2	Muhammed Beşir Yaver	1991	Afganistan- Faryab
3	Muhammed Ayoob Malehdom	1987	Afganistan- Faryab

Kk: Kaynak kişi

BULGULAR VE TARTIŞMA

Kültürel Uygulamalar

Afganistan'da yaşayan Türkmenler için misafirperverlik oldukça önemlidir. Ziyarete gelen misafirlerine mutlaka yemek ikram edilmektedir. İkram edilen yemeklerin arasında Türkmen pilavı ilk sırada gelmektedir. Misafirler dışında evlerde de sık tüketilen yemek çeşitlerindendir. Türkmen pilavı yenilirken kaşık- çatal gibi araçlar kullanılmaz, pilav elle tüketilir. Pilav öncesi ve sonrasında mutlaka yeşil çay içilmektedir. Yeşil çayda Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin en çok tükettiği içecekler arasındadır. Günlük kişi başı tüketim miktarı 7-8 çay fincanı kadar vardır (kk1).

Afganistan'da farklı pek çok kültürel uygulamalar görülmektedir. Evlilik çağına gelmiş erkek çocuğu olan Türkmen aileleri, uygun bir eş adayı bulmak için araştırma yaparlar. Ailelerine ve oğullarına uygun eş adayı bulduklarında evin kadınları kız tarafını ziyarete gider. Erkek tarafı gelin adayını beğenirse, gelinin kız arkadaşlarından geline haber gönderirler. Gelinin gönlü varsa isteme gerçekleşir. İsteme günü erkeğin babası, kızın babasından kızı ister. Kız tarafı karşı taraftan kızları için mehir ister. Mehir bir nevi başlık parasıdır. İçeriğinde para, koyun, kumaş, altın vs. bulunmaktadır. Erkeğin babası mehiri kabul ederse aynı gün nişan yapılır (kk3). Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin önemli geleneklerinden bir diğeri de "Saat İsteme günü"dür. Bu tarihte gelin ve damadın aileleri bir araya gelirler. Burada düğünle ilgili her şeyin (düğün günü, döküz götüme…) tarihini netleştirirler. Döküz götüme düğünden 2 ya da 3 gün öncesinde yapılır. Erkeğin ailesi geline elbiseler, hediyeler götürür. Düğünden bir gün önce tüm eş dost bir araya gelir. Bu görüşme için herkese davetiye gönderilir. Davetiyenin içeriğinde düğün tarihleri, gelin ve damadın isimleri, düğünde yapılacak aktivitelerin içeriği yer almaktadır. Düğün sabahı kızın evinde kazanlarla Türkmen pilavı pişirilmektedir. Gelen misafirlere pilav ikram edilir. 1 saat kız evinde eğlenirler. Voleybol oynanır, danslar edilir. Ardından gelin, gelin arabasına bindirilip, erkeğin evine götürülür. Yol boyunca şarkılar söylenir, arabanın içerisinde eğlenceye devam edilir. Erkek evine varıldığında geline türlü çiçekler verilir. Dans edilir. Tüm gün güreşilir ve voleybol maçları yapılır. Gece 22.00'den sonra cami imamı gelir ve nikâh kıyılır (kk3).

Afganistan'da yaşayan Türkmenler yılbaşını yaylalarda geçirirler. Kazan kazan yemekler pişirilir. Kaçmalı top, voleybol, yumurta tokuşturma gibi oyunlar oynanır. Tüm gün eğlenilir. Yağmur suyundan yaklaşık 2 ayda hazırladıkları semenek aşı ve semenek ekmekleri tüketilir. Bu yemeklerin yapımında şeker ya da tuz kullanılmamaktadır. Yemekler kendiliğinden tatlanmaktadır. Yeni yılın ilk günü "Cehende" merasimi yapılır. Bu merasimde Hz. Ali'nin türbesine sancak dikilir. Dualar okunur (kk2).

Türkmenler inek sütünden kurut yaparlar. Kurut, yoğurdun yağının alınıp, kaynatılması ile elde edilir. Oldukça sert kıvamda bir yoğurt elde edilir. Bu yoğurt elde yuvarlanarak şekil verilir. Yaklaşık 1 hafta, 10 gün güneşte kurutulur. Yoğurttan elde ettikleri kurut yaklaşık 6 yıl bozulmadan muhafaza edilebilir. Halk arasında kurut'un mide bulantısına iyi geldiği bilinmektedir. Afganistan'da yaşayan Türkmenler otobüs yolculuğuna çıkacakları zaman mutlaka yanlarında bir parça kurut götürmektedir (kk2).

Yemek Alışkanlıkları ve Çeşitleri

Tablo 2. Afganistan Yemekleri ve Türleri

Yemek İsimleri	Çorba	Ana Yemek	Tatlı	Ekmek
Türkmen Pilavı		X		
İşliki		X		
Semenek Aşı			X	
Semenek ekmeği				X
Heft Mive		X		
Du Piyaza		X		
Çeynek Çorbası	X			
Sütlü pirinç		X		
Göşli nan				X

Türkmen pilavı Afganistan'ın Faryap bölgesinde yaşayan Türkmenlerin sıklıkla tükettiği yemeklerden biridir. Besleyicilik oranı yüksek olan bu yemek özellikle düğün ve davetlerde mutlaka yer almaktadır. Pilav, Dıgbuhar isminde özel bir tencerede pişmektedir. Dıgbuhar, yemekleri buhar içerisinde daha kısa sürede pişirilir. Pilavın yapımında kullanılan malzemeler tencereye belli bir sıra dâhilinde konulmaktadır. Tencerenin en alt kısmında sebzeler, orta kısımda büyük et parçaları, en üst kısımda ise pilav yer almaktadır (kk1).

Pilavın yapımında et (öküz, kuzu, tavuk), soğan, domates, havuç, kuru üzüm, pirinç, su, sıvı yağ ve karabiber kullanılmaktadır. Soğanlar sıvı yağda pembeleşene kadar kavrulur. İçerisine büyük parçalar halinde doğranmış et eklenir. Düğünlerde genellikle öküz eti ya da kuzu eti kullanılmaktadır. Etler bir süre kavrulduktan sonra içerisine domates, havuç, kuru üzüm, su, karabiber ve tuz eklenir. Yaklaşık 10 dakika pişirilir. İçerisine önceden ıslatılan pirinç eklenir. Pirinç olarak genellikle Hindistan ve Pakistan'dan gelen Basmati pirinci kullanılmaktadır. Pirinç yemeğin suyunu tamamen içerisine çektikten sonra tencerenin kapağı kapatılır. Ortalama 8 dakika buharda pişirilir (kk3).

Şekil 1. Türkmen Pilavı

Şekil 2. Dıgbuhar Tencere

Helf mive yemeği yörede Half-sin ismiyle de bilinmektedir. Heft mive yemeği yılbaşından bir gece önce yapılmakta ve yılbaşı sabahında herkese dağıtılmaktadır. Yapımında yedi çeşit kuruyemiş kullanılır. Kullanılan malzemeler; ceviz, kuru üzüm, badem, yer fıstığı, golum (kurutulmuş kayısı), piste (fıstık) ve fındıktır. Kabuklu kuruyemişler kabuklarından arındırılır. Tüm malzemeler büyük bir tabakta birleştirilir. İçerisine sıcak su eklenir ve içerisindeki malzemeler sert bir cisimle iyice ezilir. Hazırlanan yemek sabaha kadar bekletilir. Sabah dualar okunur ve Heft mive herkese dağıtılır (kk2). Şahin (2016: 1153), yaptığı çalışmada Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin her yıl 21 Mart gününde Nevruz kutlamaları yaptıklarını bildirmiştir. Nevruz bayramı yılbaşı olarak kabul edilmektedir. Çalışmada Nevruz kutlamalarında kuru üzüm, kayısı, iğde ve ceviz gibi malzemelerin şekerli suda kaynatılarak "Şakkaldak" isimli bir tatlı yapıldığını ve herkese ikram edildiğini bildirmiştir.

Türkmenlere ait özel yemeklerden bir diğeri İşliki yemeğidir. Yemek özel işliki tabakları üzerine konulup kerpiç ocaklarda pişirilmektedir. İşliki tabağı yapımında saman ve çamur kullanılmaktadır. Saman parçaları çamur ile yoğurulup düz ve yuvarlak bir tabak elde edilir ve kurutulur. Tabağın yaklaşık kalınlığı 5 cm'dir. İşliki yapımında un, tuz, su, kemiksiz kırmızı et, hayvan iç yağı, domates, soğan, tuz ve siyah biber kullanılmaktadır. Un, tuz ve su kullanılarak kulak memesi kıvamında bir hamur elde edilir. Hazırlanan hamur üç parçaya bölünür ve işliki tabakları boyutunda oklava ile açılır. Yemeğin iç harcı için; kemiksiz kırmızı et, hayvan iç yağı, soğan ve domates küçük parçalar halinde kesilir. Tuz ve karabiber eklenip karıştırılır. Hazırlanılan harcın bir kısmı ilk açılan hamurun üzerine dökülür. Üzerine ikinci hamur konulur ve kenarları sıkı bir şekilde büzdürülür. Üzerine geri kalan iç harcın tamamı dökülür. Son hamur parçası da üzerine konulur. İşliki tabağının bir yüzü ateş üzerinde kızdırılır. Hazırlanan yemek, işliki tabağının kızgın yüzüne konulur. Üzerine ateşte yanmayan kumaş örtülür. Kumaşın üzerine kül ile birlikte ateş eklenir. İşliki alt kısımda gelen tabağın sıcaklığı ve üst kısımdan gelen kül ve ateşin sıcaklığıyla yaklaşık 15- 20 dakikada pişer. İşliki pişerken içerisine hava toplayarak şişer. Piştikten sonra ortası yarılır ve havası çıkartılır (kk2). Şahin (2016, 1155), yaptığı çalışmada Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin, düğün yemeklerinde mutlaka et kullanılarak yapılan çorba, pilav ve işliki yemeklerinin ikram edildiğini bildirmiştir. Ayrıca yaptığı çalışmada tokkuz gatlama ismini verdikleri ekmeğin erkek tarafı tarafından kız evine götürüldüğünü bildirmiştir.

Semenek aşı yılbaşında tüketilen özel tatlılardan biridir. Yapımında buğday ve yağmur suyu kullanılmaktadır. Yılbaşından 2 ay öncesinde buğdaylar yıkanıp, temizlenir. Semenek taşı ismini verdikleri yuvarlak, içi oyuk taşın içerisine konulur ve her gün içerisine 2-3 sefer bir miktar yağmur suyu eklenir. 2 ayın sonunda buğdayın rengi yeşile döner. Yılbaşı gecesinde toplanılır ve buğday dövülüp, ezilir. Elde edilen Semenek suyu ocakta kaynatılır ve reçel

yapılır. Yapılan reçel bölgede semenek aşı olarak da bilinmektedir. Semenek ekmeği yapımında; Semenek suyu ve un kullanılmaktadır. Tüm malzemeler karıştırılıp hamur elde edilir ve pişirilir (kk2).

Du Piyaza, iki soğan anlamına gelmekte ve yörede "Dagşı" ismiyle de tanınmaktadır. Yapımında kemikli kırmızı et (inek yavrusunun eti ya da kuzu eti), soğan, domates, sır (sarımsak) ve tuz kullanılır. Soğan, domates ve sarımsaklar halka şeklinde doğranır. Dıgbuhar tenceresinin alt kısmına kırmızı etin yağlı kısımlarından konulur. Üzerine halka doğranan soğan ve sarımsak yerleştirilir. Üzerine tekrar et yerleştirilir. Malzemeler bitene kadar bu sıra takip edilir. En üst kısmına halka şeklinde doğranan domatesler yerleştirilir. Tuz eklenir ve yaklaşık 15 dakika pişirilir. Soğan pişim esnasında sulandığı için içerisine su eklenmemektedir (kk2).

Çeynek çorbası, yapımında kemikli kırmızı et, patates, domates, soğan, nane, sıvı yağ, su, tuz ve karabiber kullanılmaktadır. Tüm malzemeler küp küp doğranır. Dıgbuhar tenceresinde soğanlar pembeleşene kadar kavrulur. Üzerine kırmızı et, patates ve soğanlar eklenir. 3-4 dakika kavrulduktan sonra yemeğin üzerine sıcak su eklenir. Tuz, karabiber ve nane eklenir. Buharda 15-20 dakika pişirilir (kk2).

Göşli nan, yörede yapılan bir çeşit etli ekmektir. Yapımında un, tuz, su, soğan ve kırmızı et kullanılmaktadır. Un, su ve tuz kullanılarak kulak memesi kıvamında bir hamur elde edilir. Hamur oklava yardımıyla açılır. Et ve soğan küçük parçalar halinde doğranır. Tuz katılır. Hazırlanan iç harç açılan hamurun üzerine dökülür. Hamur katlanır ve büzdürülür. Tekrardan oklava yardımı ile açılır. Hazırlanan ekmek tandırda pişirilir (kk2).

Sütlü pirinç, yapımında süt, pirinç, tuz, şeker ve tereyağı kullanılmaktadır. Süt ocakta kaynatılır. İçerisine pirinçler eklenir. Pirinçler şişene kadar kaynatılır. Tuz eklenip ocaktan alınır. Hazırlanan yemek servis tabaklarına konulur. Üzerine eritilmiş tereyağı ve şeker dökülüp servis edilir (kk2).

SONUÇ

Çalışma Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmiş Türkmen kökenli Afgan öğrencilerin kültürlerinin ve yöresel yemeklerinin tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok yabancı öğrencilerin Türkiye'ye uyum sağlayıp sağlamadıkları üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu açıdan önemli sonuçların elde edildiği bir çalışma haline geldiği söylenebilir.

Afganistan'da yaşamalarına rağmen Türkmenlerin kültürleri ve öz benliklerin kaybetmedikleri görülmektedir. Dışarıda yemek yeme alışkanlığı kültür farkı nedeniyle oldukça azdır. Bu nedenle evde yapılan yemekler büyük önem taşımaktadır. Müslüman

olmaları nedeniyle Türk yemeklerini tüketme konusunda sorun yaşamadıkları görülmektedir. Ancak evlerde yaptıkları yemeklerin geleneksel özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu geleneksel yemeklerin yapımında kullanılmak üzere başta kendi ülkelerine özgü baharatlar, mutfak alet ve ekipmanlarını getirdikleri görülmüştür. Sadece kendi ülkelerinde değil tüm dünyada tanınır hale gelmiş olan "Türkmen pilavı" en önemli yemeklerindendir. Bazı küçük farklılıklar dışında Özbekistan'da yaygın olarak yapılan Özbek pilavına ve Türkiye'de Mevlevi mutfağında yapılmış olan "Belh pilavı"na benzerliği dikkat çekmektedir. Bu yemeği ilgi çekici hale getiren şüphesiz özel günlerde de yapılarak konuklara sunuluyor olmasıdır.

Türkmenlerin ülkelerinde yapılan kültürel etkinlikleri incelendiğinde misafirlere büyük saygı duyulduğu ve her gelen konuk için mutlaka sofra hazırladıkları görülmüştür. Ayrıca düğün, eğlence ve yılbaşı kutlamalarının her birinde bölgeye özgü yemekler yaparak sundukları belirlenmiştir. Bu durum Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin hala dejenere olmadığını ve kimliklerini koruduğunu göstermektedir.

Türkiye'de eğitim almak üzere her geçem gün farklı pek çok milletten öğrenci gelmektedir. Türki devletler ve Müslüman devletlerden gelenlerin sayısı ise daha hızlı artmaktadır. Ancak gelen öğrencilerin Türk mutfağında yapılmakta olan yemeklere adapte olamadıkları veya tüketemedikleri göz önüne alındığında Türk mutfağının yanlış algılandığı düşünülebilir. Bu nedenle yabancı öğrencilere Türk yemeklerini ve kültürünün anlatılabileceği dersler konulması önem taşımaktadır. Neticede gelen her bir yabancı öğrenci bir kültür elçisi olarak Türkiye'yi temsil edecektir ve kültürün tanıtımı temelde mutfakla başlamaktadır.

KAYNAKÇA

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. Applied Psychology, 46(1), 5-34.

Greco-Morasso, S. ve Zittoun, T. (2014). The Trajectory of Food as a Symbolic Resource for International Migrants. Critical Practice Studies, 15 (1), 28-48.

Güçlü, N. (1996). Yabancı öğrencilerin uyum problemleri, Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi 12, 101:110.

Jarrıng, G. (1939). On The Dıstrıbutıon Of Turk Trıbes In Afghanistan. Lunds Unıverıtets Arsskrıft. N. F. Avd. 1. Bd 35. Nr 4.

Kıroğlu K, Kesten A, Elma C., (2010). Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo Kültürel ve Ekonomik Sorunları, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Aralık 2010, ss.26-39.

Saray, M. (1989). Afganistan. TDV İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/afganistan#1 *(Erişim Tarihi: 24.11.2019).*

Sunanta, S. (2005). The Globalization of Thai Cuisine. Paper Presented at The Canada Council For Southeast Asian Studies Conference, York University, 14-16.

Şahin, S. (2016). Afganistan'daki Türkmen Varlığı ve Kültürü Üzerine. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(3), 1144-1160.

Yang, H. (2006).Understanding experiences of being a Chinese overseas student in the United Kingdom: Learning, culture and identity. In "Ways of knowledge and doing", Student Conference, University of Birmingham.

YÖK, (2019). https://istatistik.yok.gov.tr/ Erişim Tarihi:05.12.2019

Zubaida, S. (2000). Ortadoğu Yemek Kültürlerinin Ulusal, Yerel ve Küresel Boyutları. Ortadoğu Mutfak Kültürleri. Tapper, R. ve Zubaida, S. (ed.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 32-45.

MEDYADA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN SOSYOLOJİK OKUMASI: BİRGÜN GAZETESİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğretim Üyesi Yonca ALTINDAL
Balıkesir Üniversitesi

ÖZET

Şiddet; bireysel ya da toplumsal açılardan güç ve baskı unsurlarını içeren; fiziksel, psikolojik ve sosyolojik bir olgudur. Şiddetin özel bir alanı olarak kadına yönelik şiddet ise, eril iktidar ve toplumsal yapı ile doğrudan ilişkilendirildiğinde ön plana çıkmaktadır.

1970'lerden itibaren dünya genelinde kadınların; fiziksel, psikolojik, ekonomik, sözel ve cinsel şiddet olmak üzere pek çok türüyle karşı karşıya kaldıkları sıkça tartışılan bu konu haline gelmiştir. Kadınlar yaşamış oldukları şiddet deneyimlerini *"kişisel olan politiktir"* söylemleriyle ifade etmişlerdir. Bu farkındalık zamanla etki alanını da genişletmiş ve farklı kadın kimlikleri uğradıkları şiddet öykülerini paylaşmış ve yüksek sesle dillendirmişlerdir. Türkiye de bu açıdan bakıldığında her sınıftan kadının yoğun bir şekilde şiddetle mücadele ettiği azgelişmiş bir ülke konumundadır.

İdeolojik aygıt olarak kabul edilen medyada ise, kadınlara yönelik bu şiddetin farklı yansımalarını açıkça gözler önüne serilmektedir. Ancak önemli olan nokta bu resmedilişin bir kadın duyarlılığına ve dayanışmasına mı sebep olduğu, yoksa uğranılan şiddetin bir mağdurluk olarak mı lanse edildiğidir. Aynı zamanda kadınların ataerkil kodlarla belirlenen korunması gereken bir varlık mı olduğu ya da kadınların şiddete uğramasının belli gerekçelerle mi meşru kılındığı yönündeki farklı bakış açılarıyla sorgulanmasının gerekliliğidir.

Bu çalışma 1 Ocak 2018-31 Aralık 2018 tarihleri arasında yer alan medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin yer alış biçimlerini sosyolojik perspektif ekseninde Birgün gazetesi örneğinde incelemeyi temel almaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için Birgün gazetesinin Ankara temsilciliğindeki haber ajansından 2018 yılına ait bir yıllık veriler elde edilmiştir.

Çalışmada öncelikle kadına yönelik şiddet olgusunun kapsamının ve türlerinin kuramsal yapısı hakkında bilgi verilecektir. Ardından Birgün gazetesinde yer alan haberlerin başlıklarının nasıl aktarıldığı, haberlerde kullanılan olgular, kullanılan dilin yapısı ve anlamı ile haberlerin değer taşıma niteliği kategorik içerik analizi yöntemiyle sosyolojik perspektifle analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Medya, Birgün Gazetesi.

SOCIOLOGICAL READING OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE MEDIA: THE EXAMPLE OF BIRGUN NEWSPAPER

ABSTRACT

Violence; containing elements of power and oppression in individual or social terms; is a physical, psychological and sociological phenomenon. Violence against women as a special area of violence comes to the forefront when it is directly related to masculine power and social structure.

Since the 1970s, women worldwide; It has become a frequently discussed topic that they face many types of violence such as physical, psychological, economic, verbal and sexual violence. Women expressed their experiences of violence with the discourse that *"the personal is political"*. Over time, this awareness expanded its scope and different women's identities shared their stories of violence and voiced aloud. Turkey also is heavily underdeveloped countries in a position that combat violence against women in every class when viewed from this angle.

In the media, which is accepted as an ideological apparatus, different reflections of this violence against women are clearly exposed. The important point, however, is whether this painting leads to a woman's sensitivity and solidarity, or whether the violence is portrayed as a victim. At the same time, it is necessary to question women from different perspectives as to whether they are an asset that must be protected by patriarchal codes or whether women's violence is justified for certain reasons.

This study is based on the analysis of the news coverage of violence against women in the media between January 1, 2018 and December 31, 2018, in the case of Birgun newspaper from a sociological perspective. In order to accomplish this, one-year data for 2018 was obtained from the news agency in Ankara representative of Birgun newspaper.

In this study, first of all, the scope of the phenomenon of violence against women and the theoretical structure of the types will be given. Then, how the news in Birgun newspaper is conveyed, the facts used in the news, the structure and meaning of the language used, and the value bearing value of the news will be analyzed from a sociological perspective through categorical content analysis.

Keywords: Violence, Violence Against Women, Media, Birgun Newspaper.

GİRİŞ

Şiddet, temelde insanın bedensel ve ruhsal açıdan güç ve baskı uygulayıcı bireysel ve/veya toplu hareketlerdir. Özelde kadına yönelik şiddet ise, toplumsal cinsiyet temelli iktidar ve eşitsizlik ilişkilerinin bir sonucudur. Cinslerin toplumsal konumlarından ve cinsiyet rollerinden kaynaklanan kadına yönelik şiddet olgusu, kadını inciten ve zarar veren, fiziksel, cinsel ve ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında kadına baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanması anlamına gelmektedir (WHO, 2002).

1960'lı yıllara kadar kadına yönelik aile içi şiddet olgusu tartışılmıştır. 1968 yılında yeni toplumsal hareketlerle kadın hareketinin yoğun çabalarıyla birlikte özel alandan çıkarak toplumsal ve politik gündemin belirleyicilerinden biri olmuştur (Sallan Gül & Altındal, 2015:170). Şiddetin bilinen türleri; fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddettir. Fiziksel şiddet, fiziksel olarak ya da zor kullanarak başka bir kişiye zarar vermeyi ya da istemediği bir eylemde bulunmaya zorlamayı içermektedir.

Dünya genelinde kadına yönelik şiddet olgusunun dağılımına bakıldığında ülkelerin gelişmişlik düzeyi, kadına yönelik şiddetle ilgili hukuksal düzenlemelerin ve hakim ataerkil değerlerin varlığı ile ilişkili olarak ülkeler arasında farklılıklar bulunduğu görülmektedir (Karal ve Aydemir, 2012:44). Türkiye'de kadına yönelik şiddetin boyutlarını incelendiğinde

karşımıza benzer bir tablo çıkmaktadır. Ataerkil aile yapısı, cinsiyete dayalı iş bölümü, kız ve erkek çocuklarının bu değerler doğrultusunda yetiştirilmesi gibi etkenler kadına yönelik şiddetin yaygınlığına neden olan dolaylı faktörler olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de kadına yönelik şiddet eylemlerinin toplumsal bir sorun olarak ele alınması ve sivil toplum kuruluşlarının bu konu hakkında etkin çalışmalarda bulunması özellikle 1980'lerden sonra gerçekleşmeye başlayan bir olgudur (Gökulu ve Hosta, 2013).

Toplumsal yapı ve kurumlarda cinsiyetler arası hegemonik ilişki medyada da kadın temsili açısından görülmektedir. Kadına yönelik şiddet haberleri medyada sıkça karşılaşılan olgulardan birisi haline gelmiştir. Özellikle ikinci dalga kadın hareketinin güçlenmeye başladığı 1970'li yıllardan itibaren feminist medya çalışmaları etkili olmaya başlamıştır. Dursun'un (2010: 30) da dikkat çektiği gibi toplumsal cinsiyet olgusu ve beraberinde ortaya çıkan hâkim eril söyleme bir tepki olarak eleştirel feminist iletişim ve medya çalışmaları, önemli çalışma alanları haline gelmiştir. Althusser'in deyimiyle önemli bir devletin ideolojik aygıtı olarak kabul edilen medyanın, toplumsal yapıyı aynen aktarmaktan öte cinsiyetçi rejimin ataerkil rol örüntülerini eril söylem ve dil yapılarını yeniden ürettiği ortaya çıkmıştır (Gencel Bek ve Binark, 2000a, 2000b; Dursun, 2011; 2013; Gencel Bek, 2011; İnci, 2013; Sallan Gül ve Altındal, 2014; 2015). Özellikle aile içi şiddet haberlerinde de, medyada kadının temsili açısından bakıldığında, bu haberler ya önemsizleşmekte ya olumsuz olarak gösterilmekte ya da kadınları yok sayarak hatta kadını suçlayıcı rolde sunmaktadır (Altun vd., 2007:11).

Bu çalışmada da medyada kadına şiddet haberlerinin temsili ve yer alış biçimleri toplumsal cinsiyet eşitliği temelli bakış açısı ile Birgün gazetesi örneğinde incelenmiştir. İlk olarak kadına yönelik şiddet olgusu ataerkillik ve toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. İkinci olarak şiddet ve şiddet türlerinin ve kadına yönelik şiddet olgusunu ele alan kuramların sosyolojik analizi yapılmıştır. Son olarak gazetede 1 Ocak 2018-30 Haziran 2018 tarihleri arasında yer alan kadına yönelik gerçekleşen şiddet haberleri sosyolojik perspektifle incelenmiştir.

ŞİDDET VE ŞİDDETİN TÜRLERİ

Kelimenin köklerine bakıldığında; Latince 'violentia'dan gelmektedir. Violentia, şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç demektir. Violare fiili ise şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşımaktadır (Alpago, 2006:23). Bu bağlamda şiddet, güç ve baskı uygulayarak insanların ruhsal ve bedensel açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplumsal hareketlerin tümüdür (Ünaldı, 2012:234). Şiddetin tanımında yer alan 'kontrol edilemezlik' ile birlikte şiddet, güç, iktidar ve erk ile bütünleşirken aynı zamanda yerleşik eril iktidar tarafından şiddetin sınırları da şekillendirilmektedir (Dudu, 2013:12). Şiddet, insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplum sağlığı sorunudur (Ünaldı, 2012:234). Toplumda, şiddet denildiğinde çoğu insanın aklına fiziksel olarak uygulanan şiddet (darp, dayak, tokat vb.) gelmektedir. Buna karşın Alpago'nun da (2006) belirttiği gibi şiddet sadece fiziksel olarak kendini göstermez.

Şiddetin birçok tanımının yanında türleri de vardır. Şiddet denildiğinde, dar anlamıyla akla gelen fiziksel şiddet tek başına şiddet davranışını açıklayamamaktadır (Dudu, 2013:14).

Fiziksel Şiddet

Demiray (2014), fiziksel şiddetin hafif yaralanmalardan cinayete kadar çok farklı şekillerde gerçekleşebildiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda fiziksel şiddet, fiziksel olarak ya da zor kullanarak başka bir kişiye zarar vermeyi ya da istemediği bir eylemde bulunmaya zorlamayı içermektedir (Sallan Gül, 2012:17). Sallan Gül (2012), fiziksel şiddetin belli başlı türleri olarak itip-kakma, tekme-tokat ve dayak; eski eşlerce uygulanan şiddet; töre ve namus cinayetleri; cinsel ilişkiye zorlama ve tecavüz örnek vermiştir. Hosta ve Gökulu (2013) ise fiziksel şiddeti genel olarak ele almış ve kadına yönelik olarak gerçekleştirilen fiziksel yaralama eylemlerini ifade ettiğini söylemiştir. Fiziksel şiddetin en önemli sorunu görünürlüğünün özellikle mağdurun yakın çevresi tarafından ört pas edilmesidir.

Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, araştırmalarda ortaya konduğu üzere fiziksel şiddetten sonra en çok karşımıza çıkan şiddet türüdür. Kadına yönelik cinsel şiddet, çoğunlukla kadın bedenini kontrol altına almak için kullanılmaktadır (Demiray, 2014: 12). Sallan Gül cinsel şiddet içeren eylemlere, kadını istemediği cinsel davranışa zorlamak, istemediği yer ve zamanda cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz) ve ensesti örnek vermiştir.

İstanbul Sözleşmesi'nde (2011) cinsel şiddet; başka bir insanla rızası olmaksızın herhangi bir vücut parçasını veya cismi kullanarak, cinsel nitelikli bir vajinal, anal veya oral penetrasyon gerçekleştirmek şeklinde tanımlanıştır. Cinsel şiddetin geleneksel ailelerde çok görüldüğünü belirten Gök (2013), bunun töre gelenek adı altında üstünün örtüldüğü için suç olgusu olarak görülmediğin altını çizmiştir.

Tahminlere göre, AB'de yaşayan 3,7 milyon kadın, anket görüşmelerinden 12 aydan uzun bir süre önce cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bu oran, AB'deki 18-74 yaş aralığındaki kadınların %2'sine karşılık gelmektedir (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı). Buna ek olarak kadınların yaklaşık %47'si ilk cinsel ilişkilerinin zorla olduğunu bildirmektedir (WHO 2002). Bu oranlara bakıldığında cinsel şiddet çok sık yaşanmasına rağmen, yakın zamanlara kadar bir suç olarak görülmemekteydi (Dudu, 2013:20).

Psikolojik-Duygusal Şiddet

Demiray (2014:13) kadının kendini ifade etmesini engellemek, dalga geçmek, küçümsemek, kendine güvenini ve saygısını kaybetmesine neden olmak, kadınla konuşmamak, surat asmak, duygusal sömürü yapmak, kadının sosyal hayatını sınırlamak, kıskançlık bahanesiyle kadının arkadaşlarıyla ve ailesiyle görüşmesini engellemek ya da sınırlamak, kadını devamlı takip etmek gibi davranışların psikolojik şiddet içeren davranışlar olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Buna ek olarak Dudu (2013:22), toplumumuzda geçerliliğini sürdüren bir uygulama olan kadın ve kız çocuklarına sorulmadan, rızaları alınmadan verilen evlenme kararları, kadını duygusal ve bireysel olarak yok sayan psikolojik bir şiddet türü olarak ele almaktadır.

Psikolojik-duygusal şiddet, psikolojik baskı yaparak, davranışlarına kısıt koyarak kişinin aşağılanmış, hor görülmüş, özgüvensiz ve kötü hissetmesine neden olacak davranış ve tutumları içerir (Sallan Gül, 2012:18). Amaç, kadının kendisini güçsüz, yeteneksiz, değersiz ve zayıf hissetmesidir (Dudu, 2013:21). Sallan Gül (2012), psikolojik-duygusal şiddete hakaret etmek, küfür etmek veya aşağılamak; gözdağı vermek, tehdit etmek ve sindirmek;

duygularına ve görüşlerine saygı göstermemek ve kendi görüşleri olmasını engellemeyi örnek olarak vermiştir.

Kadınlarda şiddet sonucu oluşan ruhsal (psikolojik) rahatsızlıklar ise önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Fiziksel bulguların olmadığı ancak depresyon, anksiyete, uyku problemleri, yaşamdan zevk almama, adet düzensizlikleri, sinirlilik vb. gibi hastalıkların oluşması, kadınları toplumdan uzaklaştırmakta hatta kendine bile yabancılaştırmaktadır (Dudu, 2013:23).

Ekonomik Şiddet

Kadına karşı uygulanan şiddetin bir diğer türü de ekonomik şiddettir. Kadının çalışmasına izin vermemek, kadına ekonomik durum ile ilgili bilgi vermemek, para vermemek, evin masraflarını karşılamamak, kadının maaşını elinden almak, kadına verilen parayı devamlı kontrol etmek ve bu konuda kadını suçlamak gibi davranışlar ekonomik şiddet kapsamındadır (Demiray, 2014: 13).

Erkeklere ekonomik anlamda bağımlı olan kadınlar, ekonomik şiddete daha fazla uğramakla birlikte, kendi yaşamları üzerinde karar verme yetkisine sahip olamamaktadırlar (Gök, 2016: 458). Sallan Gül (2012), bu şiddet türünün aile içinde diğer bireylerin ekonomik faaliyetlerine, davranışlarına ve özgürlüklerine ciddi kısıtlamalar getiren tutum ve eylemleri içerdiğini belirtmektedir. Ekonomik anlamda yoksullaştırılan kadınlar, kendi kişisel hak ve özgürlüklerinin farkında olamadıkları gibi, uğramış oldukları şiddet ve onun sonucunda ortaya çıkan sağlık sorunlarını giderecek ekonomik güce de sahip değillerdir (Dudu, 2013: 19). Bu durumun sürdürülmesi ise kadınların fiziksel olarak şiddete uğramaları, korkutulmaları, tehdit edilmeleri, değersizleştirilmeleri ve yalnız bırakılmaları neden olmaktadır (Gök, 2016: 458).

Gök (2016), kadına yönelik şiddeti artıran diğer bir nedenin ise bağımlılık ilişkisi olduğunun altını çizerek şiddet uygulanan kişinin, şiddet uygulayan kişiye özellikle ekonomik açıdan bağımlı olduğunu belirtmiştir. Bir başka ifadeyle kadına ekonomik anlamda bir güç ve yetki verilmemesi, kadının şiddet karşısında boyun eğmesini kolaylaştırdığı; aslında ekonomik şiddetin, fiziksel, cinsel, psikolojik ve simgesel şiddete zemin hazırladığı varsayılabilir (Dudu, 2013: 19).

Kitle iletişim araçlarının toplumda şiddetin artışında merkezi bir etkisi olduğu görüşü, yirminci yüzyılın başından itibaren sürekli tartışıla gelmiştir (Dursun, 2010: 19). Bundan dolayı medyada şiddeti ve özelde de kadına yönelik şiddeti sıradanlaştırma, önemsizleştirme, normalleştirme, magazinleştirme ve cinsiyetçileştirme süreçleri, erkeğin gerçekliğinin, kadının gerçekliği haline dönüştürülme dinamikleriyle (Lundgren, 2009:20) tartışılmaya başlanmıştır (Sallan Gül, Altındal, 2015: 183). Uluslararası literatüre bakıldığında kadına yönelik şiddet araştırmalarında en yaygın olarak işlenen konunun ise, medyanın en çok görünür kıldığı şiddet türlerinin, tecavüz ve cinsel saldırı olduğu görülür (Cuklanz'dan akt. Gencel Bek, 2011:631).

KADINA YÖNELİK ŞİDDET OLGUSUNUN ERİL YAPIDAKİ SUNUMU

Kadını ve erkeği eşit görmeyen, rol hiyerarşisi temelinde kadını ikincilleştiren bakış açısı cinsiyetçi ve ataerkildir (Sallan Gül ve Altındal, 2015:183). Kadın gerek ailede gerekse de toplumsal yaşamda diğer kadınların çaresizliğine tanık olurken, çaresizliğin ne olduğunu öğrenmektedir. Ataerkil düzenin yol açtığı bu durum kadının özel alana hapsedilmesine ve aile içi rollerle sınırlandırılmasına neden olmaktadır (Gök, 2016:461). Bu eksende şiddet ve türlerinin aktarılması gerekmektedir.

Şiddet genellikle bir suç olgusu olarak ortaya çıkmaktadır. Demiray (2014), şiddet erkekler arasında yaşandığında şiddetin nedenlerine odaklanıldığını, erkek tarafından kadına yönelik bir şiddet söz konusu olduğunda ise şiddetin farklı bir anlam kazanarak toplumsal cinsiyet sorunu olduğunu vurgulamıştır.

Yüce Tar'ın (2012) belirttiği gibi her iktidar ilişkisi potansiyel şiddet içerir. Efendi-köle, yöneten-yönetilen, patron-işçi, ebeveyn-çocuk ilişkileri içerisinde yaptırım gücü olarak şiddet barındırmaktadır. Kadına karşı şiddet kültürler boyunca ve tarihsel olarak var olmuş, erkek egemen sistemin bir manifestosudur (Sallan Gül ve Altındal, 2014). Toplumsal cinsiyet kuramlarına göre şiddetin kökenleri toplumda kadın-erkek kimliklerinin inşasında, ilişkileri belirleyen erkek egemenliğinde ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde yatmaktadır (Gök, 2016:461). Bu doğrultudan bakıldığında kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı boyutlarını oluşturan, cinsiyete dayalı işbölümü, sosyo-ekonomik durum, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörlerden beslenen sosyal bir sorundur (Karal ve Aydemir, 2012:1).

Cinsiyetler hiyerarşisi, ailede oluşturulmakta ve diğer toplumsal kurumlar ve medya aracılığıyla yeniden üretilmektedir (Sallan Gül ve Altındal, 2015:183). Duygusallığın olumsuz bir erkek niteliği olarak algılandığı hegemonik erkek kimliğinde, kadın üzerinde otorite kurmak önem taşımaktadır, aksi takdirde erkek "erkeklik kimliğine" zarar geleceği endişesi ve değersizleştirileceği korkusu taşımaktadır (Gök, 2016:461).

Kadınlara sadece kadın oldukları için uygulanan şiddet biçimlerinin çok çeşitli olduğunu belirten Hırata vd. (2015), kadına karşı uygulanan şiddet biçimlerini; kadınları sindirmek, cezalandırmak, aşağılamak ve fiziksel bütünlükleri ile öznelliklerini yaralamak amacıyla, özel ya da kamusal yaşamda onlara tehdit, baskı ya da zor yoluyla fiziksel, cinsel veya psikolojik acılar veren bütün edimler olarak vurgulamışlardır. Daha sonra bu şiddet biçimlerine sıradan cinsiyetçiliği, pornografiyi ve iş yerinde cinsel tacizi de eklemişlerdir (Hırata vd, 2015:274).

Şiddet, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin arttığı ve toplumsal cinsiyet rollerin daha katı ve geleneksel olduğu toplumlarda aşırı ve vahşice yaşanmaktadır. Yine kadın duygularının dikkate alınmadığı, cinselliğin ve otoritenin erkeğin bir hakkı olduğunun düşünüldüğü ataerkil ailelerde aile içi şiddet daha fazla görülmektedir (Sallan Gül ve Altındal, 2014:194). Bu bağlamda Sallan Gül'ün (2012) belirttiği gibi kadına yönelik şiddet özel hayatta, ailede ya da toplum içinde kadınların fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar görmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanabilecek her türlü cinsiyete dayalı eylemi içerir. Tehdit, zorlama veya özgürlüğün keyfi kısıtlanması da buna dâhildir (Sallan Gül, 2012:15).

Kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Şiddetin erkek egemenliğinin kültürel bir ideolojisi olduğunu; kadınları ikincileştirilmekte ve kurbanlaştırılmaktadır (Timisi, 1997; Ağduk, 2005; Dursun, 2008, 2010, 2011; Gencel Bek ve Binark, 2011). Kadınlara karşı şiddetin, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tek nedeni olmasa da en temel mekanizmalardan biridir (Walby, 1990:142-143; Connell, 1998).

Kadına yönelik şiddet, kadınlar üzerinde orantısız bir etkiye sahip olan cinsel taciz, tecavüz ve 'ev içi şiddet' gibi suçları kapsamakta olup, kadınların insan onuru, eşitlik ve adalete erişimle ilgili temel haklarının bir ihlalidir(Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı). Bu bağlamda Türkiye'de 1998 yılında yapılan bir dizi kampanya sonucunda, 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun"un çıkarılmasıyla aile içi şiddet karşısında kadını koruyucu yasal önlemlerin alınması ilkesi ilk kez benimsenmiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2014:204).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

"Medyada Şiddeti Toplumsal Cinsiyet Üzerinden Okumak: Birgün Gazetesi Örneği" başlıklı çalışmada kadına yönelik şiddet haberleri Birgün gazetesi örneğinde haberlerin söylem dilinde değerlendirilmiştir. Ayrıca 2018 yılında yayınlanan haberlerin sadece başlıklarının kadına yönelik şiddet olgusuna ilişkin farkındalık düzeyi sosyolojik perspektifle analiz edilmiştir. Çünkü Demiray'ın da ifade ettiği üzere "şiddet içerikli yayınların toplum üzerindeki etkisi, haber üslubunun toplumu nasıl etkilediği yönündeki medya araştırmalarına konu olmaktadır. Bu bağlamda medyanın toplumları etkileme ve değiştirebilme gücüne bağlı olarak medyada kadına yönelik şiddet temsilleri önem kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ekseninde ataerkilliğe bağlı olarak meydana gelen kadına yönelik şiddet, medyada sıkça karşımıza çıkmakta ve kadına yönelik şiddetin sıradan bir hal almasına neden olmaktadır" (2014:33).

Kadın çalışmaları literatüründe kadına karşı uygulanan eril şiddet önemli yer tutmaktadır. Dünya genelinde sayıları binleri aşan kadın, eril yapının hakim olduğu geleneksel yapıda şiddete uğramaktadır. Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında, kadına şiddet uygulayanların genelinin mağdurun yakınından olması, ataerkil toplumsal yapı ve değerleri yeniden üreten mekanizmaları sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Kitle iletişim araçları da ataerkil toplumsal yapı ve değerlerinin yeniden üretilmesinde etkili olan mekanizmalardan biridir.

Kadına yönelik şiddet, neredeyse her kültürde kitle iletişim araçlarının tetiklediği yaygın bir problemdir. Kadına yönelik şiddet kullanımı ile ataerki arasındaki bağın görünmez kılınmasında ve kadınların cinselliğinin yaratılan mitler üzerinden anlamlandırılmasında yaygın medyanın rolü tartışılmaya değer bir konudur (Nehir Aydın vd., 2016).

Bu çalışmanın amacı; kadına yönelik şiddet haberlerini, Birgün gazetesinde 2018 yılında yayınlanan kadına yönelik şiddet ve kadın cinayet haberleri sosyolojik bağlamlı irdelenmiştir. Kategorik içerik analizi ile yapılmış olan bu çalışmada fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel (taciz, tecavüz, istismar) şiddet haberlerinin nasıl bir perspektif etrafında sunulduğu gazetenin savunduğu ideoloji ile örtüşüp örtüşmediği noktasında sosyolojik olgularla ortaya konulmuştur.

Haber Başlıklarında Kadına Yönelik Şiddetin Aktarılmasına Sosyolojik Bakış

Haberlerin 2018 yılına ilişkin aktarılışı 12 ay boyunca yer verilen haber başlıkları etrafında sosyolojik perspektifle analiz edilmiştir.

OCAK

2 Ocak 2018: Kadına şiddetin 2017 bilançosu. Erkekler 409 kadın öldürdü

2 Ocak 2018: Nevin Yıldırım davası yeniden başlıyor

4 Ocak 2018: Öldürülen Ayçan toprağa verildi

4 Ocak 2018: Nevin Yıldırım yine tutuklu

4 Ocak 2018: Industriallden tüm sendikalara taahhütname çağrısı: Kadına yönelik şiddete karşı harekete geçin

4 Ocak 2018: Kadına yönelik şiddete karşı harekete geçin

7 Ocak 2018: Diyaneti protesto eden kadınlara polis saldırısı

9 Ocak 2018: Sokak köpeğini besleyen kadına taşla saldırdı

16 Ocak 2018: Kadına yönelik şiddetle mücadele eğitimle başlar

16 Ocak 2018: Suriyeli kadın ve çocuğunun katillerine 132'şer yıl hapis

18 Ocak 2018: Suriyeli kadın evinde öldürüldü

18 Ocak 2018: Yazaki'de cinsel saldırıya uğrayan kadın işçiden duruşmaya çağrı

22 Ocak 2018: Kadın korusundan örnek dayanışma

22 Ocak 2018: Ceyda'nın katili yakalanarak tutuklandı

25 Ocak 2018: Nevin yıldırımın davası Marta ertelendi

27 Ocak 2018: Tacizci bakan istifa etti

29 Ocak 2018: Gülhan güner dere kenarında ölü bulundu bir kadın cinayeti daha

30 Ocak 2018: Hastane kantininde kadın cinayeti

30 Ocak 2018: Şiddeti önlemek isteyen genç futbolcu öldürüldü

ŞUBAT

2 Şubat 2018: Yaşlı kadına tecavüzle suçlanan erkek 15 yıl sonra tutuklandı

4 Şubat 2018: Eşinin otomobiline bomba koyan erkek: öldürme kastım yoktu

4 Şubat 2018: İran'da başörtüsünü çıkaran 29 kadın tutuklandı

5 Şubat 2018: Cinsel istismar ve kadına yönelik şiddet hız kesmiyor! Utandıran tablo!

5 Şubat 2018: 2018 yılında 28 kadın öldürüldü

6 Şubat 2018: Sahilde yalnız başına oturan kadın, polise şikayet edşkdş

6 Şubat 2018: Sağlık emekçileri kadın hekime saldırıyı protesto etti

7 Şubat 2018: Önce taciz etti, sonra yerlerde sürükledi

8 Şubat 2018: Kadın sporculara yardım günahtır

8 Şubat 2018: Çaykur genel müdürü kadın sporculara yardım günah dedi

8 Şubat 2018: Mecidiyeköy'ün ortasında kadın cinayeti

9 Şubat 2018: Tecavüz suçlamasıyla yargılanan özel harekât polisine beraat

9 Şubat 2018: Katledilen Leyla Karal adana'da topraga verilecek

9 Şubat 2018: Kırklareli valisi bir kadını ormana kaçırıp darp etti

11 Şubat 2019: Kadına yönelik şiddetin üstü örtülüyor

12 Şubat 2018: Gölde cansız kadın bedeni bulundu

12 Şubat 2018: Özgecan'ın annesi seslendi: yasa çıkarıp kadınları koruyun

12 Şubat 2018: Kadın çalışanı döverek hastanelik etti

12 Şubat 2018: Kadınlar şiddete karşı buluştu

13 Şubat 2018: ING Müdürüne kadın çalışanlardan yanıt: siz burada anca göz boyarsınız

16 Şubat 2018: Kadınlardan 14 Şubat isyanı: öldüren sevgi istemiyoruz!

18 Şubat 2018: Katil zanlısı cezaevinde değil mi?

19 Şubat 2018: Cesedi bulunan kadının eşi: kendini yaktı

20 Şubat 2018: Kadını takip edip saldırdı

21 Şubat 2018: Helal para için yapmış

25 Şubat 2018: Cinsel istismar sanığına beraat

25 Şubat 2018: 8 milyon kadın tecavüze uğradı

26 Şubat 2018: Kurşunlanırken neden aramadın?

28 Şubat 2018: Suriyeli kadınlar cinsel ilişkiye zorlandı

MART

1 Mart 2018: Tacizden bırakıldı Erdoğan'a hakaretten tutuklandı

3 Mart 2018: Erkekler 2017'de 290 kadın ve 22 çocuk öldürdü

4 Mart 2018: Malatya'da kadın cinayeti

5 Mart 2018: Özgürlüğümüz için direniyoruz

5 Mart 2018: Eşini silahla öldürdü

5 Mart 2018: Kadınlara 8 Mart saldırısı

5 Mart 2018: Tam ve eşit olmak istiyoruz

6 Mart 2018: Esenyurt belediyesinde kadın cinayeti

6 Mart 2018: Tgs'den kadın gazeteciler raporu: kadın gazetecilere baskı yöneticilerden

8 Mart 2018: Kahreden istatistikler

8 Mart 2018: Tecavüz sanığı polise beraat kararı

8 Mart 2018: ABD'nin Florida eyaletinde domates işçisi kadınlar tacize nasıl direniyor?

9 Mart 2018: Tecavüz sanığı polise beraate savcılıktan itirazı

9 Mart 2018: İran uyruklu trans kadın öldürüldü

13 Mart 2018: Eşini öldüren koca yeniden cezaevinde

13 Mart 2018: Hamile oldukları için SMS ile işten atıldılar

13 Mart 2018: Antalya'da kadın cinayeti

13 Mart 2018: Akp'li vekilin tacizci eşi ikramiye aldı, emekli oldu

13 Mart 2018: Kocaeli'de genç kızlar parkta dehşeti yaşadı

14 Mart 2018: 4 kadını yaralayan saldırgan serbest

16 Mart 2018: Eski nişanlısını bacaklarından vurdu

17 Mart 2018: Silahlı yaralamaya gözaltı

21 Mart 2018: Polise cinsel saldırıdan tutuklama

24 Mart 2018: Yeğenini istismar eden imama 23 yıl

29 Mart 2018: Kadına şiddet uyguladı görevine devam ediyor

30 Mart 2018: Kadın oyuncuları sahneye çıkarmayan meclis başkanına tepki yağıyor o koltuğu terk edin

NİSAN

4 Nisan 2018: Kadına şiddet uygulayan erkeğe 39 yıl hapis istemi

6 Nisan 2018: Batı parlatıyor ama kadınlar şiddet görmeye de ezilmeye de devam ediyor

10 Nisan 2018: Boşanmak isteyen kadını vurdu, intihara kalkıştı

12 Nisan 2018: Metrobüste tacize 7 yıl 6 ay hapis

13 Nisan 2018: Tekirdağ'da kadın cinayeti

13 Nisan 2018: Nurcan Arslan davasında iyi hal indirimi

14 Nisan 2018: Tacizcisini öldüren kadına beraat

17 Nisan 2018: Demirci davasında tutuklama yok

18 Nisan 2018: Ölmemek için öldüren Işık'a tahliye yok

19 Nisan 2018: Kadın cinayetine müebbet

19 Nisan 2018: Tacizle suçlanan Japon siyasetçi istifa etti

21 Nisan 2018: Eşini uyurken öldüre faile müebbet istemi

22 Nisan 2018: Fatma yapmaz toprağa verildi

25 Nisan 2018: Manisa'da kadın cinayeti

26 Nisan 2018: Kadın cinayetine müebbet hapis

27 Nisan 2018: Tecavüz davasında 13 yıl ceza

28 Nisan 2018: Fujimori yeniden yargılanacak

MAYIS

1 Mayıs 2018: Eşini çekiç vurup öldürdü

2 Mayıs 2018: Kadına şiddet üç kat arttı

4 Mayıs 2018: Tecavüz iddiası 20 istifa getirdi

5 Mayıs 2018: Nobel ödülleri bu yıl verilmiyor

8 Mayıs 2018: Nisan'da 30 kadın öldürüldü

8 Mayıs 2018: Erkekler 30 kadını öldürdü

12 Mayıs 2018: Metrobüste tacize ceza geldi

13 Mayıs 2018: Balkondan yardım isteyip kurtuldu

20 Mayıs 2018: Çakıroğlu'na beraat yolu açıldı

21 Mayıs 2018: Lus Besson tecavüzle suçlanıyor

22 Mayıs 2018: Polis gazeteciyi tehdit etti

23 Mayıs 2018: Taksici kadın yolcuyu arabadan dışarıya attı

24 Mayıs 2018: Sistematik erkek şiddetine tahliye

24 Mayıs 2018: Kadın yolcuyu darp eden taksici tutuklandı

25 Mayıs 2018: Kadın öğrencilere taciz ve tehdit

25 Mayıs 2018: Kadın cinayetine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası istendi

25 Mayıs 2018: Akademisyenden kadın öğrencilere taciz ve tehdit

26 Mayıs 2018: Mor çatı, veri toplama projesini tamamladı erkek şiddetiyle mücadele için sağlıklı veri şart

27 Mayıs 2018: Kayseri'de kadın cinayeti

27 Mayıs 2018: Weinstein bir milyon dolara serbest

28 Mayıs 2018: Boko Haram'dan kaçan kadınlara tecavüz

28 Mayıs 2018: Kadına şiddet savunması: merdivenden düştü

29 Mayıs 2018: Kardeşe cinsel istismara 19 yıl hapis

31 Mayıs 2018: Kadına şiddete mahalleliden müdahale

HAZİRAN

1 Haziran 2018: Kadın cinayetine iyi hal indirimi

1 Haziran 2018: Hakkında 1 ay süreyle evden uzaklaştırma kararı varmış

3 Haziran 2018: İstismar sanığı polise 25,5 yıl istendi

5 Haziran 2018: Mülteci trans kadına nefret saldırısı

6 Haziran 2018: Mayıs ayında erkek şiddeti 37 kadının hayatını aldı

7 Haziran 2018: Talat Bulut'a taciz davası açılıyor

9 Haziran 2018: Taciz iddialarından sonra Talat Bulut'a karşı birleştiler

13 Haziran 2018: Bir kadın daha Talat Bulut'un tacizine uğradığını açıkladı

14 Haziran 2018: İspanya'da Faslı işçilere taciz iddiası

15 Haziran 2018: Saldırgan taksiciye dava açıldı

21 Haziran 2018: Eşini ve iki yaşındaki kızını öldürdü

21 Haziran 2018: Fizik profesöründen kadın düşmanı skandal tweet

21 Haziran 2018: Tez-koop-iş kadın dergisi yazarı işten atıldı

22 Haziran 2018: Kars'ta bir erkek hamile kadını öldürdü

23 Haziran 2018: İETT otobüsünde kadın yolcuya taciz

24 Haziran 2018: Erkek şiddetinde bildik savunmalar: sözleriyle beni tahrik etti benden ayrılmak istedi

26 Haziran 2018: Manisa'da kadın katili tutuklandı

26 Haziran 2018: Meslekten men edildi

26 Haziran 2018: İç çamaşır mağazasındaki kadınlara tacize iki gözaltı

28 Haziran 2018: Erkek şiddeti 3 günden 3 kadının hayatını aldı

28 Haziran 2018: Sudanlı Noura idam edilmeyecek- kendisine tecavüz eden kocasını öldürdüğü için idama mahkûm edilen 19 yaşındaki Noura Hüseyin cezası beş yıl hapse çevrildi

TEMMUZ

2 Temmuz 2018: Nar Kadın Dayanışması: Rahmi Turan Görevinden Alınsın Tecavüz Meşrulaştırılmaz Rahmi Turan Görevinden Alınsın

3 Temmuz 2018: Kadınlardan Rahmi Turan'a suç duyurusu

3 Temmuz 2018: Kadınlar Rahmi Turan hakkında suç duyurusunda bulundu

4 Temmuz 2018: İntihar etti denilen kadın öldürülmüş

4 Temmuz 2018: Uzaklaştırma kararı olan erkekten saldırı

4 Temmuz 2018: Hükümet cinsel istismar önergelerini reddetti

4 Temmuz 2018: Tecavüz idam cezasının olduğu ülkelerde daha fazla

5 Temmuz 2018: Haziranda 39 kadın katledildi

5 Temmuz 2018: İçişleri Bakanı Soylu şiddet azaldı dedi ama… Erkek şiddeti Haziran ayında 39 kadını öldürdü

6 Temmuz 2018: Suudi Arabistan'da kadın sürücünün aranasına saldırı

8 Temmuz 2018: Sarılarak taciz sarkıntılık sayıldı

9 Temmuz 2018: Brezilyalı kadına tacizde hapis istemi

13 Temmuz 2018: FİFA'dan kanallara cinsiyetçilik uyarısı

15 Temmuz 2019: Çetin doyası ihmallerle dolu

15 Temmuz 2018: İntihar süsü verilerek öldürülen Şule Çet'in Avukatı: dosya delil ve karartmalarla dolu

16 Temmuz 2018: Samsun'da trans kadın cinayeti

17 Temmuz 2018: Esenyurt'ta kadın cinayeti

17 Temmuz 2018: Şule Çet'in zanlılarından bilindik savunma: suçsuzum

19 Temmuz 2018: Aziz Agustine tarikatı tacizi kabul etti

20 Temmuz 2018: Yedi aylık hamile kadın öldürüldü

20 Temmuz 2018: Engelli kadına tecavüzden 9 şüpheliden 4'ü tutuklandı

20 Temmuz 2018: Saldırı pişkince savundu

21 Temmuz 2018: Polis memuru kızına cinsel istismardan tutuklandı

22 Temmuz 2018: Üsküdar'da kadın cinayeti

22 Temmuz 2018: Uzaklaştırma kararı erkek eşine saldırdı: 5 ölü

25 Temmuz 2018: Kadınlar tacize karşı sokakta

2**6 Temmuz 2018:** Kadınlar sarhoş kocayı direğe bağladılar

27 Temmuz 2018: Fatih'te kadına küfür yağdırdı

31 Temmuz 2018: Bildik sözler tekrarlanıyor

31 Temmuz 2018: Erkek şiddetinin bildik savunmaları: kıskandım erkeklik gururumu incitti

31 Temmuz 2018: Süveyde'de 250 kişiyi katletmişti Işid onlarca kadın ve çocuğu kaçırdı

31 Temmuz 2018: 152 kadın örgütü omuz omuza verdi

AĞUSTOS

2 Ağustos 2018: 152 Kadın örgütünden ortak bildiri: tahakküme karşı mücadele edeceğiz

3 Ağustos 2018: Üniversiteden cinsiyetçi yaklaşım

5 Ağustos 2018: Bursa'da kadın cinayeti

8 Ağustos 2018: Taciz şikâyetine takipsizlik

10 Ağustos 2018: Kargo çalışanı tacizden tutuklandı

10 Ağustos 2018: Erkekler Temmuz'da 37 kadını öldürdü

12 Ağustos 2018: Erkek şiddetine maruz kalan kadın yaralandı

12 Ağustos 2018: Cinsel saldırı şüphelisi tutuklandı

14 Ağustos 2018: Güney Koreli kadınlar ayakta

16 Ağustos 2018: Kadın olunca ceza veriliyor

18 Ağustos 2018: Boşandığı eşini bıçaklayan kişi yakalandı

19 Ağustos 2018: İran'da başörtüsü direnişi

20 Ağustos 2018: Avcılar'da kadın cinayeti

23 Ağustos 2018: Şiddet taciz sömürü ve istismar göç en çok kadını vuruyor

23 Ağustos 2018: Şantajdan şikâyetçi kadına polisten tehdit uyarısı

23 Ağustos 2018: Göçün kadına yansıması; zorla fuhuş, şiddet, hastalık

24 Ağustos 2018: Bakanlık görevlisi kadına taciz

24 Ağustos 2018: Mültecilik durumu cinsel istismar riskini arttırıyor

26 Ağustos 2018: Spacey'ye bir suçlama daha

27 Ağustos 2018: Kadın cinayeti zanlısı 2 yıl sonra yakalandı

27 Ağustos 2018: Antalya da şüpheli kadın ölümü

28 Ağustos 2018: İstanbul ve Muş'ta yine erkek şiddeti

31 Ağustos 2018: Trans kadın cinayetlerine tepki bizler de varız

31 Ağustos 2018: Cezaevinde çıktı, uzaklaştırma kararı aldıran eşini öldürdü

EYLÜL

2 Eylül 2018: Otobüstekiler kadına şiddeti sadece izledi

5 Eylül 2018: Karakolda avukata şiddet

6 Eylül 2018: 18 gün düğün yaptığı eşini öldürdü

6 Eylül 2018: Hamile kadına da erkek şiddeti

6 Eylül 2018: Ağustos'ta 41 kadın öldürüldü

10 Eylül 2018: Sokak hayvanlarını besleyen kadına saldırı

11 Eylül 2018: Uzaklaştırma kararı yine kâğıt üzerinde kaldı

11 Eylül 2018: Nişanlısını rehine alan kişi tutuklandı

12 Eylül 2018: İşini isteyen kadın işçiye gözaltı

13 Eylül 2018: Liseliler flört şiddeti mağduru

14 Eylül 2018: Yardım için ölmem mi lazım?

16 Eylül 2018: Kent meydanında erkek şiddeti

19 Eylül 2018: Kadın cinayetine iyi hal indirimi

20 Eylül 2018: Turist kadına cinsel tacize tahliye kararı

21Eylül 2018: İşitme engelli kadına şiddet

24 Eylül 2018: Kadın cinayetinde bildik savunma: kıskançlık

26 Eylül 2018: Kadın cinayetleri son 14 yılda yüzde 392 artış gösterdi

29 Eylül 2018: cinayetler de kadınların isyanı da sürüyor

29 Eylül 2018: Özgecan davası kapanabilir

29 Eylül 2018: İŞİD o modeli öldürdü

30 Eylül 2018: Tedavisinin ardından yakalanacak

EKİM

2 Ekim 2018: Önce öldürdü, sonra intihar etti

3 Ekim 2018: Taksimdeki cinsel saldırı davasında 44 yıl hapis

3 Ekim 2018: Şoförden kadın yolcuya taciz

5 Ekim 2018: İstanbul'da kadın cinayeti

6 Ekim 2018: Ayrılmak istediği erkek tarafından öldürüldü

6 Ekim 2018: Cinsel şiddet savaş silahı olmasın diyen iki isme Nobel

10 Ekim 2018: Bulgaristan Marinova için yasta

11 Ekim 2018: Marinova'nın ölümüyle ilgili bir şüpheli gözaltına alındı

12 Ekim 2018: Erkek şiddeti 2 kadının hayatını elinden aldı

12 Ekim 2018: Diyarbakır'da da cinayet

12 Ekim 2018: Genç türkücü evinde ölü bulundu

13 Ekim 2018: Kadın şiddetine yine tahliye: ölmem mi gerekiyor?

14 Ekim 2018: Denizli'de kadın cinayeti

16 Ekim 2018: Turan'a taciz suçundan 12,5 yıl istendi

18 Ekim 2018: Mersin'de eşinden şiddet gören kadın işçi işten atıldı

19 Ekim 2018: Tapınağa girmek isteyen kadınlara erkek engeli

19 Ekim 2018: Elinde içki var diye darp edildi

20 Ekim 2018: Teklifini kabul etmeyen kadını bıçaklandı, tutuklandı

23 Ekim 2018: Kadına şiddet davası bugün

26 Ekim 2018: Bahane kıskançlık: iki hafta önce evlendiği eşini öldürdü

27 Ekim 2018: Kadınlar için adalet mücadelesini sürdüreceğiz

27 Ekim 2018: Sette cinsel tacize uğradım

KASIM

2 Kasım 2018: Devlet gerçek sayıyı gizliyor

2 Kasım 2018: Sıla: şiddete maruz kaldım

2 Kasım 2018: Rakamlar doğruyu yansıtmıyor

2 Kasım 2018: Şiddete ve tacize artık yeter

3 Kasım 2018: Sıla'ya destek yağdı

3 Kasım 2018: Google çalışanlarından cinsel taciz protestosu

3 Kasım 2018: Kural'a öfke Sıla'ya destek

3 Kasım 2018: Gizli kamera skandalı

21 Kasım 2018: Bir kadın daha katledildi

21 Kasım 2018: Erkekler 10 ayda 329 kadını öldürdü

24 Kasım 2018: 11 ayda 1119 kadından şiddet başvurusu

25 Kasım 2018: Çekilin yoldan kadınlar geliyor

25 Kasım 2018: Kadınlar tüm yurtta sokağa çıkıyor

25 Kasım 2018: Mirabal kardeşlerin Mücadele Mirası: bir kişi daha eksilmeyeceğiz

26 Kasım 2018: Kadınlar tüm yurtta sokağa çıktı eşitsizliğe ve şiddete karşı mücadele

26 Kasım 2018: Dünya kadınları şiddete karşı ayakta

27 Kasım 2018: Soylu, kadınlara karşı şiddeti savundu

ARALIK

1 Aralık 2018: Şule'nin adli tıp raporu açıklandı

2 Aralık 2018: Şule Çet davası için hazırlanan rapor tepki çekiyor özensiz raporla ört bas etmeyin

2 Aralık 2018: İstismar sanığına beraat

2 Aralık 2018: Akp'li meclis üyesinden: bu kadını dövün

3 Aralık 2018: Kadın cinayetleri tesadüf değil politiktir kayıp ihbarlı cinayet

4 Aralık 2018: Sanıklara istenen ceza belli oldu

4 Aralık 2018: Şule Çet davasında iddianame tamamlandı: savcı, cinayet ve cinsel saldırıdan ceza istedi

6 Aralık 2018: Kadınlardan şiddete karşı grev

6 Aralık 2018: Kadın işçi ölümleri araştırılmalı

7 Aralık 2018: Kadın cinayetlerine karşı binler sokakta

11 Aralık 2018: Her 24 saatte bir kadın öldürüldü

11 Aralık 2018: Cinayetin bahanesi ayrılma isteği oldu!

11 Aralık 2018: Koruma kararı yine korumuyor

13 Aralık 2018: Sokak ortasında cinayet

14 Aralık 2018: Işık'ın davası 20 Şubat'a ertelendi

14 Aralık 2018: Eski eşini silahla öldürdü

19 Aralık 2018: Nişanlısını sokakta katletti

20 Aralık 2018: Kural'a 5 yıl hapis istemi

20 Aralık 2018: Tacizci tutuklandı

21 Aralık 2018: Eski eş katiline ağırlaştırılmış müebbet

22 Aralık 2018: Hümeyra'ya veda

23 Aralık 2018: Konya'da cinayet: eski eş öldürdü

24 Aralık 2018: Eski eşini ve beş aylık bebeğini öldürdü

25 Aralık 2018: Erkek 'sevgisinin' sonucu 80 dikiş

25 Aralık 2018: Adana'da erkek şiddeti: genç kadına 80 dikiş

25 Aralık 2018: Kadın cinayetine müebbet

25 Aralık 2018: Mühendise darp

25 Aralık 2018: İddianame kabul edildi

26 Aralık 2018: Tacizle suçlanan erkeğe 1,5 yıl hapis

26 Aralık 2018: İstismarda delil bulamadılar

27 Aralık 2018: Adana'da kadın cinayeti

28 Aralık 2018: Kadın cinayetine tahrik indirimi

28 Aralık 2018: Cinayetin bahanesi boşanma sebebi

28 Aralık 2018: Ödüllü sporcu öldürüldü

31 Aralık 2018: İnsanlık utansın

SONUÇ

Bu araştırma ile medyanın insanları yönlendiren gücü etrafında kadına yönelik şiddet olgusuna ilişkin farkındalık düzeylerinin bu medya kanalı ile nasıl aktarıldığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çünkü medyanın buradaki tutumu ve kullandığı dil ile savunduğu ideolojik yapı arasındaki bağ etrafında analiz etmeyi hedeflemektedir. Birgün gazetesinin '*Halkın Gazetesi'* söylemini benimseyen ve *'Patronsuz Gazete'* olması nedeniyle diğer ulusal gazetelerin yapısından ayrılmaktadır. Sermaye ile kapitalist süreç ilişkiselliğine girmeyen bu gazete temelde sosyalist ideoloji etrafında kadın haklarına saygılı ve toplumsal farkındalığı yüksek bir gazete olma özelliğini gösterdiğini belirtmektedir. Gazetenin 14 Nisan 2004 tarihinde kuruluşundan itibaren yaptığı haberlerin geneline bakıldığında genel çizgisinin muhalif bir fikir gazetesi olma özeliğini içerdiği ifade etmek mümkündür. 2018 yılının tüm haberleri incelendiğinde de gazetenin genel çizgisi etrafında haberler yaptığı tespit edilmiştir.

Haberlerin başlıkları incelendiğinde kadın hareketinin gücünü benimseyen, kadına yönelik şiddet olgusuna farkındalık düzeyi yüksek ve bunun sıklıkla sunulmaktadır. Kullanılan dil

cinsiyetçi ya da nötr değildir. Haber başlıklarına bakıldığında haberlerde kullanılan söylemlerin sosyal adaletin istendiği, kadın dayanılmasının gerekli olduğu, kadın cinayetlerinin verilerinin aktarıldığı ve buna ilişkin politikaların şekillenmesine ilişkin haberlerin aktarılması söz konusudur. Haberlere bakıldığında en önemli olan noktalardan birisi de haberlerin yalnızca Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü olan 25 Kasım ya da Dünya Emekçi Kadınlar Günü olan 8 Mart'ta değil 2018 yılının her ayında yoğun bir şekilde haberlerin yapılması söz konusudur. Bu bağlamda bakıldığında gazete savunduğu kadın haklarına karşı duyarlı olmaya dair ilkelerini uygulamış olmaktadır.

Gazetede 12 aylık periyotta her ay kadın haberleri yapılmıştır. 2018 yılında Ocak ayında 19, Şubat ayında 29, Mart ayında 26, Nisan ayında 17, Mayıs ayında 24, Haziran ayında 21, Temmuz ayında 32, Ağustos ayında 24, Eylül ayında 21, Ekim ayında 22, Kasım ayında 17 ve Aralık ayında 35 olmak üzere toplam 287 tane kadın cinayetlerini de içerisinde dâhil eden hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde gerçekleşen kadına yönelik şiddet haberi yapılmıştır. Haberlerin başlıkları; kadın sorununu ve kadın dayanışmasını içeren bir dil ile aktarılmıştır. Haberlerde haber olma niteliği söz konusudur. Haberlerde ayrıca eril yapının şiddeti beslemesini eleştirel bir perspektifle ele almaktadır. Kadın cinayetlerine dair yapılan direniş gösterileri, mahkeme önündeki kadın örgütlerinin açıklamaları da haberlerin sıklıkla takibinin yapıldığına dair önemli göstergelerdir. Haberlerde mesleksel vurgular söz konusu olmakla birlikte haberin başlıklarına bakıldığında kadın sözcüğünün başta olmayan ifadelere de rastlanılmakta haberler okununca meslek sahibi bir kadının uğradığı şiddetin konu edildiği öğrenilmektedir. Farklı kentlerde görülen kadın cinayetleri haberleri de dâhil olmak üzere gazetenin savunduğu kadın haklarına saygılı olma misyonu Birgün gazetesine bakıldığında *"hayatını elinden aldı", "katledildi"* gibi eril olmayan dille sunulduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddet haberleri Birgün gazetesinin 2018 yılında gerek haberlerin sayısının niceliksel anlamda çokluğu gerekse nitelik olarak kullanılan haber başlıklarından da görüleceği üzere farkındalık düzeyinin yüksek olması sebebiyle dikkat çekmeye yönelik bir medya kanalı olduğunu ve bunu eril ya da nötr bir dil yerine eleştirel ve kadın bakış açısıyla yansıtması açısından savunduğu ideolojik yapı ile de örtüştüğünü belirtmek mümkündür.

KAYNAKÇA:

Ağduk, Meltem (2005). Harika Ne Bu Hal! Medya Kadınlar ve Şiddet, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/harika_bu_ne_hal.pdf., ss. 1-7. Erişim tarihi: 21.10.2014

Alpago, C., (2006), "Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri Olgusu", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Altun A., Gencel Bek, M. (2007). "Aile İçi Şiddet Haberlerinin Üretim Süreci ve Medya Profesyonelleri." İletişim Araştırmaları Dergisi. 5(2):9-61

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "Kadına Yönelik Şiddet: AB Çapında Bir Araştırma, Sonuçlara bir bakış", < *http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf* >

Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi. "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. İstanbul. 2011.

Connell, Raweyn (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, Çev. C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Demiray A. "Gazete Haberlerinde Kadına Yönelik Şiddetin Temsil Biçimleri ve Ataerkil İdeoloji (Cumhuriyet, Zaman, Hürriyet, Posta Gazeteleri Örneklemi)." Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, 2014.

Dursun Ç., (2010) "Kadına yönelik şiddet karşısında haber etiği," Fe Dergi 2, no. 1 19-32.

Dudu, E. (2013)"Farklı Yayın Politikalarına Sahip Gazetelerde Kadına Yönelik Şiddetin Sunumu". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi.

Gencel Bek, Mine & Binark, Mutlu (2000a). Medyada Kadın, Ankara Üniversitesi Kasaum, www.kasaum.ankara.edu.tr/kasaumegitimaraclari.html. Erişim Tarihi: 09.10.2014

Gencel Bek, Mine & Binark, M. (2000b). Medya ve Cinsiyetçilik. Ankara: Kasaum Yayını.

Gencel Bek, M. (2011) Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri. (Patriarchy, Market and Professional Values: Representation of Domestic Violencein the Media and Production Practices) (ed.) Serpil Sancar. *Birkaç Arpa Boyu…21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar.* Prof. Dr. Nermin Abadan Unat"a armağan. İstanbul: Koç University. 2011. 649-678.

Gökulu, G. & Hosta, N. (2013). "Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri Örneği (2005-2008). " International Journal of Social Science. 6(2): 1829-1850.

Görgün Baran, Aylin (2012). Medyanın Kadına Yönelik Şiddet Olaylarına Yaklaşımı: Habercilik ve Diziler", İnsan Hakları Standartlarının Etkili Uygulanması Bağlamında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Sempozyum Kitabı. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

Gök, M.(2016). Kadına Yönelik Şiddetin Kuramsal Temelleri ve Çözüm Önerileri. Turkish Studies Dergisi. 11/2. Ankara. 451-472.

Gökulu, G. & Hosta, N.(2013). Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri Örneği(2005-2008)." International Journal Of Social Science. 6(2): 1829-1850.

Hırata H., Laborie F., Daoré Le H., Senotier D. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü,* Çev. Gülnur Acar-Savran. Ankara: Dipnot Yayıncılık, 2015.

Karal, D., Aydemir, E. (2012). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet: USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi(1. Baskı). Ankara: USAK Yayınları.

Lundgren, Eva (2009). Şiddetin Normalleştirilme Süreci. Çev: B. Ekal. İstanbul: Rengahenk Sanatevi.

Nehir A., B. & Kocagazioğlu S., & Erel Ö. & Gölge B. (2016)."Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Karşılaştırılması." Türk Psikoloji Yazarları. Sayı 19(özel sayı). 64-72.

Sallan Gül, S. & Altındal, Y. (2014). "Kadın Cinayetlerini Kadın Bakış Açısıyla Sorgulamak." Şiddet Suçları, Yaklaşımlar, Trendlerin İçinde, Ed: Dr. F. Irmak & E. Darcan, Ankara: Adalet Yayınevi.193-222.

Sallan Gül, S. & Altındal, Y. (2015). "Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi." Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi. 24. 168-188.

Sallan Gül, S. (2012) "Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri: Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar mı?" Bağlam Yayınevi, İstanbul.

Timisi, N. (1997). Medyada Cinsiyetçilik, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürleri: Ankara.

Ünaldı, H. (2012). "Kadına Yönelik Şiddette Medyanın Dili". Uluslararası Katılımlı Kadına Ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara.

Walby, S. 1990. Theorizing Patriarchy. Oxford, Cambridge: Blackwell.

WHO. 2002. World Report on Violence and Health. World Health Organization, Geneva.

Yüce Tar, Y.(2012). "Üniversitelerde Kadına Yönelik Şiddet Nasıl Tartışılıyor?". Uluslararası Katılımlı Kadına Ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara.

DÖNÜŞMEYEN GERÇEKLİK BÜYÜSEL FOLKLORİK RİTÜELLER

Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÜVEN
Sinop Üniversitesi

ÖZET

Halk bilimi çalışmaları denildiğinde genel olarak kırsalda ya da köyde yapılan çalışmalar akla gelmektedir. Bu anlamda gerek akademisyenlerin gerek öğrencilerin köyü bir araştırma sahası olarak görmesi manidardır. Öte yandan endüstrileşmeyle beraber grupların asıl üretim mekânlarını bırakarak şehirlere göç etmesi, geleneğin başka geleneklerle iletişime geçmesi demektir. Bu süreç halk bilimi özelinde yeni bir çalışma sahası yaratırken birey ya da ait olduğu grup için birtakım değişikliklerin/dönüşümlerin yaşanmasına da olanak tanımaktadır.

Endüstrileşmeyle birlikte özellikle köy nüfusunun kente taşınması ve iletişim teknolojisindeki hızlı değişim sonrası, kentsel ortak değerlerin köylüler tarafından da kullanılmaya başlanması, köyde değerlendirecek malzemenin bir anlamda kalmamasına neden olmuştur. Dolayısıyla folklorcular çalışmalarını kente yoğunlaştırmak zorunda kalmışlardır. Bu durum kaçınılmaz bir süreçle yakın geçmişte yaşanılan, yaşatılan tüm değerlerin müzelenmesi, korunması, saklanması ve geleceğe aktarılması gibi unsurları beraberinde getirmiştir. Elbette ki medeniyet, geçmişteki bazı unsurların, kullanılan tüketim araçlarının, çeşitli gelenek göreneklerin kaybolmasına neden olmuştur. Buna karşın bazı hususlar var ki medeniyetteki tüm ilerlemelere rağmen geçmişin bazı uygulamalarını hala devam ettirmektedir. Bu uygulamalar içerisinde varlığı hala gözlemlenen en önemli alan, halk hekimliğidir. Bugün gerek Türkiye'de gerek Türkiye dışında modern tıbbın çözüm üretemediği konularda geleneksel tıp yöntemlerinden yardım alınmaktadır. Bu uygulamalardan bir kısmı modern tıp uygulamalarıyla benzerlik gösterse de bir kısmı sihirsel büyüsel uygulamalardır. Bu kapsamda çalışma, Kars yöresinde çocuğu olmayan kadınlara yapılan bazı uygulamalar üzerinden birey ve ihtiyaçları özelinde büyüsel formları ve bunlara duyulan ilgiyi tespit etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal uygulamalar, doğum öncesi, halk hekimliği, sihir-büyü

NON- TRANSFORMING REALITY MAGICAL FOLKLORIC RITUALS

ABSTRACT

When it comes to studies of folklore, generally the studies that are conducted in a rural area and village come to mind. In this sense, it is significant that both academicians and students see villages as a research area. On the other hand, the fact that groups leave their main production areas and immigrate to the cities with industrialization means that the tradition communicates with other traditions. While this process creates a new study area specific to folklore, it also enables to have some changes/ transformations for the individual or the group that s/he belongs to. Within the industrialization, especially after moving the village population to the city and the rapid change in the communication technology, that common urban values are started to be used by villagers has caused the material, which is to be evaluated in the village,

not to remain in a sense. Therefore, folklorists had to focus their studies to city. This situation inevitably brought about the factors such as museumization, preservation and transferring to the future of all the values that are lived and sustained in the recent past. Surely, civilization has caused some factors in the past, consumption tools being used, several traditions to be lost. However, there are some points that despite all the advances in civilization, some practices of the past still continue. Among these practices, the most important area whose presence is still observed is folk medicine. Today, help from traditional medicine is received in the case of which modern medicine cannot create a solution both in Turkey and out of Turkey. Even if some of these practices show similarities with modern medicine practices, some of them are magical/ enchanted practices. In this context, the aim of this study is to determine the magical forms and interest towards these specific to individuals and their needs through some practices applied to women without children in Kars region.

Key Words: Social practices, Prenatal, Folk Medicine, Magic- Sorcery

GİRİŞ

Dünya folklor literatürü, son yüzyıl içerisinde folklorun ve folklorik ritüellerin kaybolmaya başladığı, yakın geçmişte kaybolacağı yönünde ifadeler açısından oldukça zengindir. Avrupalı kolonistlerin yeni ele geçirmeye başladıkları hemen her coğrafyada alt ve üst kültür ilişkisi neticesinde hızını arttıran folklorik erimeler, teknolojinin dünyanın her coğrafyasına belirli oranda girmesiyle bir diğer ifadeyle kolonizmin şekil değiştirmesiyle, ortak bir yaşam tarzını doğurmaya başlamış ve bu durum globalleşme adıyla terminolojik bir yapıya dönüşmüştür. Modern teknolojinin getirdiği yeni bakış açısı ve yeni uygulamalar öncelikle yerel kültürlerin kendi kültürlerine karşı olumsuz bir bakış açısını getirmiş ardından doldurulmaya çalışılan ihtiyaçların yerini modern dünyanın kabul ve retleri almıştır. Bireyin iç dünyasında yaşanan bu çatışmalar temel bir kabule dönüşünce toplumsal anlamda ritüellerin kaybolması ve yeni ritüellerin benimsenmesi kaçınılmaz bir follorik değişikliği beraberinde getirmiştir. Ülkeler arası teknolojik faklılıklar ve ülke içinde teknolojinin yayılma hızı, bu noktada kırılma süreçlerinde farklı kesitleri beraberinde getirmiştir. Görsel teknolojinin son yarım yüzyılda medeniyeti olmasa dahi farklı medeniyetleri evlere kadar taşıması toplumlar arası kültürel farklılıkların toplumlar tarafından da en azından belirli oranda bilinmesi ve tanınmasını sağlamıştır.

Daha iyi ve refah seviyesi, yüksek bir yaşam isteği gelenekler üzerinden yapılan uygulamaları yitirme sürecini psikolojik olarak destelerken bilimin henüz yetersiz olduğu noktalarda ritüeller kendini korumayı başarmıştır. Festivallarin hızla ortak bir eğlence sektörüne dönüşmesi kültürel kodların içlerinin boşaltılarak bir ticari anlayışa çevrilmesi gibi kültürel evrimlerin yanı sıra bilimin ve modern dünyanın her anlamda insanları dönüştürme gücünü sağlamlaştırmıştır. Tüm bunlara karşın bilimsel bilginin yetersiz kaldığı ya da hizmet verme/alma noktasında erişim sağlayamadığı kesimlerde bu kültürel dönüşümün gerçekleşme aşamaları yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik özellikle dinsel büyüsel uygulamalar olarak adlandırılan çeşitli ritüellerin medeniyet ile iç içe bir yaşam alanı bulmasına fırsat sunmuştur. Bu kapsamda çalışma, Kars'ta çocuğu olmayan kadınlara hala uygulanan büyüsel iki form

üzerinden birey ve ihtiyacı giderme şeklini arkaik unsurlarla değerlendirmeyi hedeflemektedir. Çalışmada tespit edilen uygulamalar, bölgede geçirilen zaman diliminde katılımsız gözlem ve konuyla ilgili yapılmış başka çalışmalardan elde edilmiştir.

Çalışma Bulguları ve Değerlendirme

İnsanoğlu doğası gereği beklentilerine çözüm bulmak için çaba harcar. Bu medeniyetin daha ileri bir seviyeye ilerlemesinin en önemli argümanlarındandır. Buna karşın teknoloji dönemin istek ve beklentilerine yetersiz kalmıştır. Bazı durumlarda bilimde yaşanan ilerlemeler bireysel istek ve beklentilerin gerçekleştirilebildiği bir yaşam standartı doğurmamış ve bu gelişmişlik tüm bireyleri kapsamaktan oldukça uzak kalmıştır. Gelişmeyle ilgili standartların toplumun her katmanına kadar inmediği ya da nispeten daha zayıf olduğu coğrafyalar, genel itibarla gelişmiş şehirlerin uzağında, tabiat şartlarının bireysel kazanımları zorlaştırdığı alanlardır. Bu anlamda teknolojinin sisyal yaşama nispeten geç girdiği coğrafyalardan biri de Kuzeydoğu Anadolu Bölgesidir. Bölgenin katma değer oranı yüksek ürünlerden ziyade doğanın şartlarına bağlı olarak var ettiği üretim şartları, art bölgenin olmaması, hammadde açısından yetersizlik gibi diğer ekonomik etkenlerle birleşince bireysel ve toplumsal anlamdaki yaşam koşullarındaki değişiklik bu şartlar açısından daha iyi imkânlara sahip illere nazaran daha yavaş bir değişim sürecini getirmiştir. Teknolojinin belirli oranda gelmesine karşın bu dönemde sosyal edinimler noktasında düşünsel anlamdaki arkaik toplumsal kurallar varlığını hala devam ettirmektedir. Bu çerçevede sosyal yaşamda kendini gösteren en önemli öğelerden biri evlilik ve evliliğin en temel dinamiği olarak kabul edilen çocuktur. Ailenin devamı, erilliğin işareti, aile fertlerinin ve ebeveynelerin beklentisi gibi unsurlar, çocuksuzluk kavramını reddetmekte ve konuya ilişkin çeşitli tören ve uygulamaları beraberinde zorunlu hale getirmektedir.

Evlilik ve çocukla ilgili toplumsal baskının bu derece yoğun olarak yaşanması çocuksuzluk probleminin çözümüne yönelik tıbbı, halk hekimliği ya da büyüsel uygulamalarının varlığına izin ve bir anlamda zorunluluk getirmektedir. Geleneksel topluluklarda çocuk, özellikle de erkek çocuk, soyun devamlılığı, işçilik, bolluk bereket kadar çiftin toplumsal statülerinin belirlenmesi (Aça ve Yolcu: 2016: 437) ve kadının toplumsal kabul alma sürecinin önemli bir argümandır. Doğurganlığa duyulan hassasiyet, durumun gerçekleşmemesi halinde önemli bir handikapa dönüşür. Bu durum özellikle de kadınlar üzerinde bir baskının oluşmasına ve yapılan tedavi uygulamalarının ona dönük olmasına sebebiyet verir. Çünkü gelenekselin söylem evreni içerisinde kısırlık, kadınla ilgili bir durum olup yapılan uygulamaların da kadın odaklı olması genel davranıştır. Başlangıçta, toplumsal cinsiyete dayalı olduğu düşünülen bu tarz bir davranış, üzerine düşünüldüğünde cinsiyet ötesine geçer ve kozmosun hatırlatıcısı olur. Çünkü rahim sadece fizyolojik bir oluşumun yaşandığı bir yer olmanın daha ilerisinde, evrenin mikrokozmosudur. Yaratma eyleminin başladığı yer, aynı zamanda kadının, çocuğu besleyeceği yerdir. Erkek, çocuğun özünü taşıyan tohumu verir ve kadın bedeninin bereketli iklimi, tıpkı toprak gibi, onu besleyerek fetüsün gelişimini, büyümesini sağlar (Delaney 2012: 52). Kadın ve toprak arasında kurulan böylesi bir ilgide, ilk akla gelen bir toprağa ekim yapılmadan önce yapılması gereken bazı işlemlerin olduğudur. Ekilecek toprağın zararlı otlardan arındırılması, taşlarının temizlenmesi gibi somut işlemlerin yanı sıra ekim öncesi dinlik büyülük uygulamalar da hasadın verimliliğini sağlamak için yapılmaktadır. Bu benzetme, kırsal alanlarda çocuksuzluğun kadın olan tarafla anılmasını ve ilk tedavi yöntemlerinin ona uygulanmasını bir nebze de olsa açıklığa kavuşturabilir. Toprağın bereketiyle kadın bedeni arasında kurulan mistik bağ, tarım toplumu zihniyetinin en temel

güdülerinden biridir (Eliade 2014: 325). İlkelin gözünde kadın rahmi, fizyolojik yaratım öncesi, tıpkı toprak gibi, hazırlanmalıdır. Çünkü tohumun verimi, bir noktadan sonra toprağın hazır hale getirmesiyle de ilintilidir. Bu durum seküler dünyaya ne kadar yabancı gelirse gelsin ilk düşünce biçimlerinin önemli bir parçasının böyle ortaya çıktığını söylemek yanlış bir çıkarım olmayacaktır.

Bu anlamda kaostan kozmosa dönüşümün gerçekleşmesi olarak kabul edilebilecek olan doğum, gerçekleşmediği takdirde, doğumun gerçekleştirilmesi için, kadın bedenine bazı uygulamalar yapılmaktadır. Rahme taze yumurtanın yerleştirilmesi bunlardan biridir (Öncül 2013: 2033). Yumurtayı bezir yağına kırarak rahim içine yerleştirme ile yapılan bu işlemde amaçlanan rahmin yeniden üretimini sağlamaktır. Öncül (2013: 2033), rahme yerleştirilen bu yumurta ve karışımın, temas büyüsüne işaret ettiğini ve doğal yollarla gerçekleşmeyen eylemin benzer bir yolla desteklenerek kutsaldan edinilen güçle gerçekleştirilmeye çalışılmış, ancak buradaki olayın yumurtanın var etme gücünden daha ziyade, gerçekleşmesi gereken, ancak herhangi bir nedenden dolayı gerçekleşmeyen durumun yumurta aracılığıyla düzeltilmesine yardımcı olduğunu ifade ederek bunun benzerlik büyüsüne yönelik bir eylem olduğunu belirtmiştir. Olay yumurtanın var etme gücü kapsamında okunursa kozmik bilginin simgesel nesnesi olan yumurta, kimi mitik öykülerde ilk tanrının doğumuna ev sahipliği yapan unsur olurken kimi mitlerde doğurganlığı sembolize etmiştir (Ateş 2019: 16). Bu anlamda yumurta kozmogonik ve teogonik bir dayanağa sahip bir unsur olarak görülür ki bu da yumurtanın var etme gücünden faydalanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Ateş (2019: 16)'ten edinilen bilgilere göre birçok yaratılış mitinde, tek bir yuvarlaktan çoğulluk doğmaktadır, bu şey kendi içine kapanmış bir yumurtadan başka bir şey olmamakla birlikte dünyanın bütün simgeleri de ondan doğmuştur. İlkel dünya insanın zihninde yumurta, sadece kozmogonik bir unsur değil, tüm yokluğu varlığa çeviren yaratılışı başlatan bir unsur olarak da kabul edilmiştir.

Yapılan uygulamalardan bir diğeri de koyun postuna bürünmektir. Tıbbi aşamalar sonrasında çocuk sahibi olmayan kadın için daha önce doğum yapmış ve mümkünse ikiz doğum yapmış koyun kesilerek kadın bu posta sarılır ve bir ya da iki gece bu posta sarılı olarak yatar. Bu uygulamanın kadının doğurganlığını arttıracağı ve yaşanan problemi gidereceği kabul görür. Burada yapılan uygulamanın mantığı benzerlik ilkesidir. "Benzer benzeri meydana getirir" (Kaplan 2011: 152) düşüncesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu, Bechuanna savaşçılarının yaptıklarına benzer bir uygulamadır. Savaşçılar, saçları arasına öküz kılı sokup gömleklerinin üzerine kurbağa derisi iliştirirlermiş, burada kurbağanın kaygan olması, öküzün ise boynuzsuz olması tercihin gerçek sebebidir. Çünkü yaratılan benzeşim sonrası, savaşçının yakalanması, kaygan bir canlının (kurbağa) ve boynuzsuz öküzün yakalanması kadar güçleşecektir (Frazer 2017: 21). Örnekte görüldüğü üzere taklit büyüsünün işlevi, benzeri aracılığıyla aynı güce sahip olma isteğidir. Bu bir duygusal büyü uygulamasıdır. Burada arzulanan şeyin, onun taklit edilmesiyle gerçekleşeceğine inanılır (Frazer 2017: 22). Uygulamayla hedeflenen, taklit yoluyla istenilen durumu meydana getirme, gerçekleşme sürecini hızlandırmadır (Örnek 2014: 137). Koyunun doğurganlık yetisinin kadına geçmesi için öncelikle aralarında fiziksel benzerlik sağlanmalıdır. Çünkü bir şeyi oldurtmak, onun bir simgesini yaratarak gerçekle simge arasında kurulan yakınlık yoluyla, imgenin özelliğini gerçeğe aktarılması sonucu olabilir. Bu evvelce bir rastlantı sonucu bir araya gelmiş kimi olaylar ve benzerlikler, çağrışımlar analojik sonuçlara varma gibi psiko-mental yaşantılarla (Örnek 1996: 24-25), birtakım sonuçlara varma süreciyle birlikte gelişmiştir. Benzerlik ilkesi

gereği aralarında ortak anlamı bulunan iki şeyin birbirine benzemesi ya da birbirini etkilemesi mümkündür. İki şey arasında anlamsal bağ kurulması yeterlidir. Burada kendisine benzetilen asıl unsurun ikiz doğuran bir koyun olması çocuğu olmayan kadının öncelikle fiziksel olarak koyuna benzemesine gerek duyurmuş, beklentinin oluşturulan imgeleme aracılığıyla gerçekleştirilmesi istenmiş, kadının koyun gibi, hem de ikiz doğuran bir koyun gibi, doğurganlık yetisinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Yukarıda belirtilen pratiklerin mitik kökenlerinin algılanabilmesi için mitin söz ve fabl olarak düşünülmemesi ve miti kutsal eylem, ilksel olay ve anlamlı jest şeklinde ele almak gerekir (Öncül 2013: 2034). Mitin işlevi, anlatılanları aktarmak değil, bilgi vermektir; merakı gidermek değil, güce güven yaratmaktır; öyküler bulmak değil, günlük yaşam içerisinde inancın geçerliliğini kanıtlamayı başarabilen olayları saptamak ve belirginleştirmektir (Malınowskı 2014: 74). Mit bu haliyle hastalıkların ya da bedensel yetersizliklerin giderilmesine yarayan (Eliade 2017: 49) kozmogonik eylemdir ve her mit, ilk zamanlarda olduğu gibi, günlük hayatın yapıp etmelerine model oluşturan ilksel olayların ve izlenimlerin bir anlamda tekrar edilmesi üzerine kurgulanmıştır. Arkaik şifacılık incelendiğinde köken zamanına dönme arzusunun temel mantığı anlaşılabilir. Yaratılışın örnek oluşturacak modeli, başlangıçta var olan güç, yeniden başlamaya yardımcı olacaktır. Bu anlamda tedavi amaçlı yapılan bütün ritüeller köken zamanıyla bütünleşmeyi amaçlar. Çünkü insan yaşamının başka türlü onarılamayacağına, yalnızca kaynağa yapılacak geri dönüşle yeniden yaratımın gerçekleşeceğine inanılmaktadır (Eliade 2017: 49).

Folklorun devamlılığı düşünüldüğünde, sürecini tamamlayan ritüellere karşın, büyüsel uygulamaların ihtiyaçlar nedeniyle devamı, zihni süreçteki ilerlememenin yapısını da göstermektedir. Bu, akıllara modern çağda modernliği aşan bir durum mu var sorusunu getirmektedir. Durum büyü, din, bilim bağlamında incelendiğinde görülecek olan şey, büyüsel olana ilgi, ihtiyaçların normal yollarla giderilip giderilmemesine içkin bir durumdur. Yani her büyü başlangıçtan beri, insan için yaşamsal çıkar konusu olan, fakat insanın rasyonel çabalarının dışında değerlendirilebilecek bütün şey ve olayların başat tamamlayıcısıdır (Malınowskı 2014: 88). Kimi zaman tıbbi uygulamaların birey ya da toplumun ihtiyacına cevap vermemesi, burada oluşan boşluğu yeni yöntemlerin doldurma çabaları olarak vücut bulmaktadır. Kaldı ki mistik, büyüsel ve dinsel eğilimleri içinde barındıran yeni pratiklerin gelişimi, daha geniş felsefi ve tarihsel paradigma değişiminin travmatik bir parçası olarak görülebilir (Arslan 2010: 201). Burada öncelikli olarak kırsal alan üzerinde yapılmış bu araştırmanın bulguları düşünülürse, ilk akla gelen çocuksuzluk karşısında denenen büyüsel bu uygulamaya kent merkezinde de başvurulup başvurulmayacağı sorusudur. Nitekim Modernliğin ilk aşamasına bakıldığında sekülerleşme, rasyonelleşme gibi olgular görülse de gelinen noktada geç ya da post/modern dönemde gerileyeceği düşünülen dinsel ve hatta büyüsel eğilimlerin, yeniden zuhuru söz konusudur (Arslan 2010: 202). İlk bakışta bir paradoksun varlığı kendini gösterse de bireyin ihtiyaçları ve ona ürettiği çözümleri düşünüldüğünde büyü her şeyden önce zor koşullara tabi bir eylemdir. Çünkü büyüsel bir eylem beraberinde komplike uygulamaları getireceği için bunun etrafında konmuş kurallara kesin uyma veya eksiksiz yerine getirme gibi birtakım unsurlar bireyi başarısızlığa uğratabilir (Malınowskı 2014: 89). Bu nedenle birey en son çare olarak büyüye başvurma taraftarıdır. İnsanlığın ilerleyen zaman diliminde bu uygulamaları unutması muhtemel olduğu gibi, toplumsal gelişmişlik seviyesi ve ihtiyaca binaen varlığını devam ettirmesi de muhtemeldir.

Modernleşme süreciyle birlikte toplumların ve dolayısıyla bireyin uçlarda yaşamak zorunda kaldığı yeni kültürel atmosfer, bugün büyük oranda özellikle marka sektörü aracılığıyla dünyanın pek çok yerinde kendini bir şekilde hissettirmektedir. Son yüzyılda meydan gelen değişim süreci folklorik uygulamalar açısından büyük oranda bir yitim ve kayboluş sürecinin zirveye ulaşmasına kaynaklık etmiş olarak eleştirilse de bir taraftan geçmişteki uygulamaların ihtiyaca binaen varlığı görülmektedir.

Neticede büyüsel ve kozmik değerlendirmede yorum, toplum, birey ve bağlı bulunduğu sosyal yapı içerisinde yapılmalıdır. Bu anlamda çocuksuzluk etrafında gelişen pratikler, temelde soyun devamlılığı ve toplumsal değerlerin aile üzerinden gerçekleşeceği kabulü nedeniyle birey/toplum nezdinde önemli bir durumdur. Yapılan bu uygulamaların kolektif yönü düşünüldüğünde davranışların gerçek sebebi anlaşılabilir. Büyüsel uygulamaların hala yaşıyor olması, bölgenin modern dünya imkânlarına ulaşabilmede yaşadığı kısıtlılık durumuyla ilintili olabileceği gibi, bölge halkının dini değerleri, eğitim seviyesi ile de ilintili olabilir.

Kırsalda görülen bu uygulamalara kent merkezlerinde de rastlanmaktadır. Ancak, kırsalda genel manada cahillik olarak adlandırılan büyüsel uygulamalar, kent merkezlerinde normal davranış modellerine denk düşmekte ve farklı bir şekle bürünmüş olarak varlık göstermektedir. Bu anlamda büyüsel olanın kentsel görünümü daha çok dini değerlere bezeli bir şekildedir. Kentte ve kırsalda yapılan uygulamalarda birtakım tepki farkının olma nedeni, toplumun genel değer yargıları, kabul ve retleri doğrultusunda olabilir.

Folklorik bir öğe olan büyüsel uygulamalar, ister kentte varlık göstersin ister kırda, birbirinden ayrı değerlendirilmemeli. Nitekim konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalar bu tür uygulamaların aynı olduğu konusunda hemfikirdir. Kırda ve kentte yapılan büyüsel uygulamalara farklı tepkiler verilmesi ve birbirinden farklıymış gibi dillendirilmesi, olayın birbirinden farklı olduğunu kanıtlayacak bir durum değildir. Bu süreç beraberinde birden fazla gerçeği meydana çıkarır. Sadece modern dünyada da büyüsel uygulamaların varlığını kanıtlamaz aynı zamanda kentte ve kırsalda farklı gibi lanse edilen büyüsel uygulamaların gerçekte birbirinden bir farkının olmadığını da gösterir. Çünkü çocuğu olmayan kadını çocuğu olsun diye bir gece koyun postunda sarılı tutmayla, çocuğun dünyaya gelişinde yapılan dinsel büyüsel uygulamaların, bir türbeden toprak alıp yemenin, türbenin etrafında üç defa dönmenin veya mum yakmanın keskin bir ayrımı bulunmamaktadır. Her biri bireyin veya toplumun ihtiyacını giderme adına yapmış olduğu ve aralarında büyüsel benzerlik bulunan eylemlerdir.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet – YOLCU, Mehmet Ali (2016). ***"Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri", Halk Bilimi El Kitabı,*** Edit.: Mustafa Aça, Konya: Kömen Yayınları

ARSLAN, Mustafa (2010). "Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi", **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2010/ 1(1) 195-210

ATEŞ, Fatma (2019). "Mitolojiden Günümüze Yumurta ve "Kırk Uçurma" Geleneği", **Avrasya Uluslararası AraÇtırmalar Dergisi,** Cilt :7 Sayı :19 Sayfa: 14-27 Eylül 2019 Türkiye

DELANEY, Carol (2012). ***Tohum ve Toprak,*** (Çev.: Selda Somuncuoğlu, Aksu Bora), İstanbul: İletişim Yay.

ELIADE, Mircea (2014). ***Dinler Tarihine Giriş,*** (Lale Arslan Özcan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ELIADE, Mircea (2017). ***Mitlerin Özellikleri,*** (Çev.: Sema Rifat), İstanbul: Alfa Yayınları.

FRAZER, James George (2017). ***Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri,*** (Çev.: Mehmet H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KAPLAN, Melike (2011). "Halk Tibbinin Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi", **Millî Folklor,** 2011. Yıl 23, Sayı: 9, s. 150-156

MALINOWSKI, Bronıslaw (2014). ***Büyü, Bilim ve Din,*** (Çev.: Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

ÖNCÜL, Kürşat (2013). Kars Örnekleminde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Volume 8/1 Winter 2013, p.2031-2035,

ÖRNEK, Sedat Veyis (2014). ***100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane,*** Ankara: Bilgesu Yay.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1966). ***Sivas ve Çevresinde Haytaın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Dinsel Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki,*** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI'NDA BULUNAN SULTAN II. SÜLEYMAN'A AİT FERMANIN TEZHİP ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar TOKTAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ÖZET

Fermanlar hükümdar tarafından verilen, hükümdarın tuğrasını taşıyan, yerine getirilmesi gereken görevler ya da yapılması gereken bir iş için verilmiş belgelerdir. Farsça kökenli bir kelime olup buyurmak, emretmek fiilinden türetilmiştir. Emir, buyruk, padişah emri gibi anlamları vardır. Tuğralı belgeler olan fermanların bazılarında padişahın kendi el yazısı ile "mucebince amel oluna" ibaresi yer alır, bunlara "Hatt-ı Hümayûnla Muvaşşah" ferman denilir. Bu sebepledir ki bunların tezyinatına ayrı özen gösterilmiş, tezhiplenmiştir. Tezhip el yazması kitapların, başta Kur'an-ı Kerimlerin, hüsn-ü hat levhaların ve albümlerin altın ve boya ile yapılmış süslemelerinin yer aldığı geleneksel kitap sanatıdır. Tuğralı belgeler olan fermanlarda da uygulama alanı bulmuştur. Ait olduğu döneminin sanat zevki ve üslubu çerçevesinde uygulanmış olan çeşitli örnekleri günümüze ulaşmıştır. Araştırmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Bölümü'ndeki müzehhep ferman ve berat fonunda yer alan Sultan II. Süleyman'a ait fermanın tezhip özellikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda tezhipte kullanılan renk, motif ve kompozisyon özellikleri, uygulanan teknikler, fermanın bugünkü durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda Sultan II. Süleyman'a ait fermanın tezhip özelliklerinin motif ve kompozisyon düzeni, kullanılan teknikler, renkler ile tuğranın formu açısından değerlendirildiğinde ait olduğu dönemin özelliklerini yansıttığı görülmüştür. Fermanın bugünkü durumunun iyi olduğu, yıpranmanın az olduğu buna karşın özellikle lacivert rengin daha yoğun biçimde döküldüğü anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ferman, Tuğra, Tezhip, Kitap Sanatları, Geleneksel Sanatlar

GİRİŞ

Osmanlı padişahlarının imzası, mührü olan tuğralar aynı zamanda saltanatın bir simgesidir. Tuğra, Osmanlı Devleti'nin mutlak sahibinin bir işareti görevini üstlendiği gibi, devletin de sembolü ve arması olmuştur (Özdemir, 1997, s.66). Tuğralar, padişahın emrini kapsayan fermanlara, padişah tarafından hak ve imtiyaz verilen beratlara, yüksek derecedeki memurların görev ve rütbelerini bildiren menşurlara, ahidnâmelere, arazi tahrir defterlerine, vakfiyelere ve temliknâmelerin üzerine yazılmış, paralara basılmıştır (Sertoğlu, 1975, s.10). Tuğrayı Osmanlılarda "nişancı" veya "tevkiî" denilen, ilk devirlerde Divân-ı Hümâyûn dairesinin şefi olan tuğraî çekmiştir. Osmanlı vesikalarında "tuğraî", "tevkiî" ve "nişancı" tabirlerinin her üçü de kullanılmıştır (Uzunçarşılı, s.119).

Tuğraların ilk örnekleri siyah ile çekilmiş olup tezyinat yer almamaktadır. Bilinen ilk tuğra Orhan Gazi'ye aittir. Daha sonraları tuğralar hem içerdiği metinler hem de biçim olarak değişme ve gelişme göstermiştir. Başlangıçta sadece siyah ile çekilen tuğralar, sonraları altın ile de çekilmeye başlanmıştır. Altın ile çekilen tuğraların bazıları tahrirsiz, bazılarıysa siyah, lacivert ya da bordo ile tahrirlidir. Tuğralar dönemin sanat üslubu çerçevesinde tezyin edilmiştir.

Farsça bir kelime olan ferman "buyurmak, emretmek" fiilinden türetilmiş olup sözlükte emir, emirname, buyruk, hükümdar alameti gibi anlamlar taşır. Ferman terim olarak yapılması gereken bir iş yerine getirilmesi gereken bir görev için hükümdar tarafından verilen

ve hükümdar tuğrasını taşıyan yazılı emirdir (Gündüz, 2016, s.72). Fermanlarda divani ya da divani kırması yazı kullanıldığı halde, beratlarda yazı çeşidi, verilen kişinin konumuna göre değişiklik göstermiştir. İkinci derecede mevki sahiplerine verilenler divani kırması ile yazılmış; hanedan mensubu, vezir veya ileri gelen devlet memurlarına verilen beratlar da celi divani ile yazılmıştır (Kütükoğlu, 1994, s.141). Fermanlara uygulanan tezyinatlar yapıldıkları dönemler itibariyle farklılıklar göstermektedir ve ait olduğu dönemin tezhip özelliklerini yansıtmaktadır (Taşkale, 2016, 61).

Tezhip el yazması kitapların, hüsn-ü hat levhaların, albümlerin altın ve boya ile yapılan kenar süslemelerine verilen addır (Arseven, 1982, s.160). Ana malzemesi altın olan tezhipte stilize ve yarı stilize doğadan esinlenmiş motifler, natüralist üslupta çiçekler, rumiler, geometrik motifler, münhaniler gibi pek çok motif, desen ve kompozisyon özellikleri çerçevesinde uygulana gelmiştir. Araştırmada tezhibin uygulama alanlarından bir olan tuğralar ve tuğralı belgeler arasında yer alan fermanlar incelenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletinden devraldığı zengin arşiv mirasıyla dünyanın en önemli arşivlerinden birisine sahiptir. Osmanlı arşivleri tarihi, siyasi, ekonomik vb. konular yanında kültürel, estetik ve sanatsal değerleri de içerisinde barındırmaktadır. Arşiv malzemeleri yalnız Türkiye'nin değil bağımsız devletler kurmuş Orta ve Yakın Doğu, Balkan, Akdeniz ve Afrika ülkelerinin milli ve ortak tarihinin tespiti ve yazılmasında başvurulacak kaynak niteliğindedir (Anonim, 2003, s.IX).

Bu araştırmanın amacı T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yer alan Sultan II. Süleyman'a ait fermanın tezhip özelliklerinin incelenmesidir. Eser T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı sergi salonunda teşhirde yer almaktadır. Araştırma 10.05.2019 tarihinde yapılmış olup envanter kayıtlarında yer alan bilgiler ve görseller ile sınırlıdır. Veriler hazırlanan bilgi formu doğrultusunda doldurulmuştur. Bu doğrultuda fermanın tezhibinde kullanılan renkler, motif ve kompozisyon özellikleri, uygulanan teknikler, fermanın bugünkü durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilerek yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

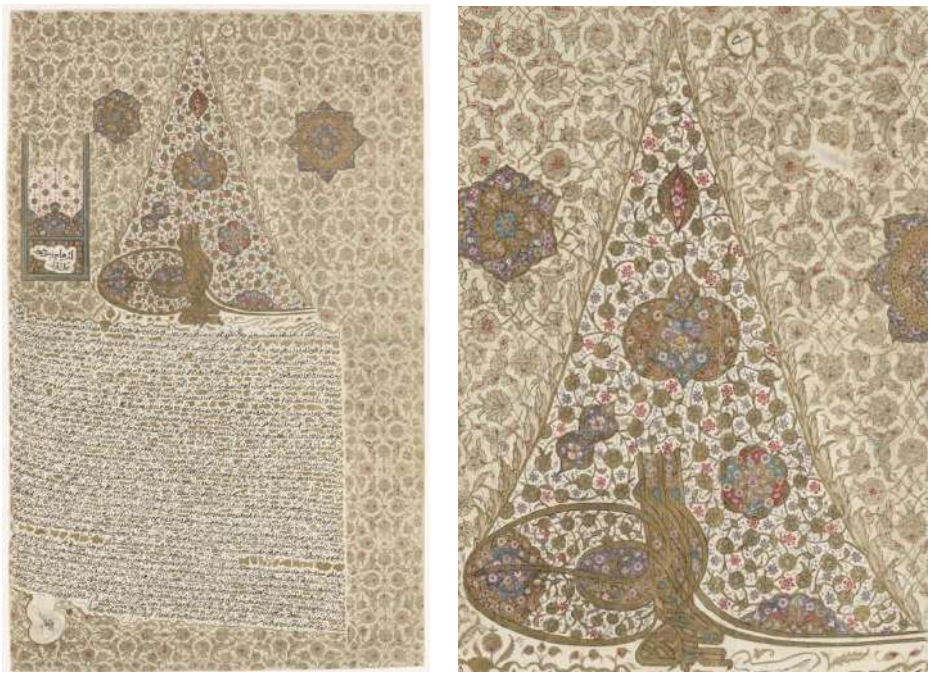

Resim 1-2. Sultan II. Süleyman dönemine ait ferman

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Bölümündeki müzehhep ferman ve berat fonunda yer alan II. Süleyman (1687-1691) dönemine ait 1099.C tarihli müzehheb ferman Arşivde 844 envanter numarası ile kayıtlıdır. Ferman Kudüs'te Rum ruhbanlarının idaresinde bulunan Kumame Kilisesi ve Beytullahm Bahçelerine zorla el koyan Frenk rahiplerinin men edilmesine ilişkindir. Araştırma fermanın tezhip özelliklerinin incelenmesine ilişkin olduğu için metin okumalarına gidilmemiştir.

Ferman 46,5x74 cm ebadında olup, 28 satır divani hatla yazılmıştır. İs mürekkebi kullanılmıştır. Yazının alt ve üst kısmı imzayı da içine alacak biçimde altın dendanlarla çevrilidir, tahrirsizdir. Yazı aralarında beynessütur uygulanmıştır. Üstte beynessütur ve tuğra arasında kalan boşlukta altın ile rumi ve yaprak motifleri yer almaktadır. Oldukça yoğun bir işçiliğin uygulandığı, tezhibin tüm fermanı kapsayacak biçimde düzenlendiği güzel örneklerden biridir. Tuğra altın ile çekilmiş olup siyah ile tahrirlidir. Tuğranın bazı yerlerinde tahririn silindiği gözlenmiştir.

Tuğranın kolları ve dış beyzeden başlayarak servi formu oluşturacak biçimde altın cedveller ile tamamlanmıştır, tahrirsizdir. Cedvelin üzeri sulu (gölgeli) halkar tekniğinde yaprak biçiminde tığlar ile çevrilidir. Yaprakların bazılarında turkuaz renk ile gölgelendirme yapılmıştır.

Dış beyzenin alt ve üst bölümünde karşılıklı ½ simetrik düzende rumi kapalı form yer almaktadır. Kapalı formun yer aldığı pafta dendanlarla çevrilidir. Paftada rumi kapalı formun içerisinde zemini boyalı klasik tezhip tekniği, diğer alanda ise zerenderzer tekniği uygulanmıştır. Rumi motifinde turkuaz, hatayi grubu penç, goncagül motiflerinde ise beyaz, sarı, pembe, yavru ağzı, eflatun ve açık mavi renk kullanılmıştır. Yer yer kırmızı ve sülyen ile gölgelendirilmiştir. Yapraklar ise sarı ve sülyen olup beyaz ve kırmızı ile gölgelidir. Rumi motifinin önce altın olduğu turkuaz rengin üzerine çekildiği turkuaz rengin döküldüğü yerlerden anlaşılmaktadır. Pafta ile iç beyze arasında kalan desen servi formunun içerisinde olan desen ile birbirinin devamı niteliğindedir.

Tuğranın iç beyzesinin üst bölümünde zemini boyalı klasik tezhip, alt bölümünde ise zerenderzer tekniği uygulanmıştır. İç beyzenin alt ve üst bölümünün deseninin birbirinden bağımsız 3 ayrı dal üzerinde yer aldığı görülmektedir. Motiflerde sırasıyla beyaz, sarı, eflatun, mavi, pembe, yavru ağzı ve sülyen kullanıldığı anlaşılmaktadır. Motifler yer yer beyaz kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Boyalar ve tahrirlerin yer yer döküldüğü görülmüştür. Tuğrada harfler arasındaki boşlukların bir kısmı sıvama turkuaz ile doldurulmuştur. Tuğ ve zülfeler arasındaki boşluğun bir kısmında tek dal üzerine hatayi grubu penç ve goncagül motiflerinden oluşan zerenderzer tekniği uygulanmıştır. Motiflerde pembe, mavi, sarı ve beyaz renk kullanılmış, turuncu ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Az da olsa boyaların yer yer döküldüğü görülmektedir. Tuğ ve zülfelerin arasında kalan alanların diğer bir kısmı ise sıvama turkuaz ya da altın ile doldurulmuştur. Tuğların üzeri siyah tahrirle dendanlanarak tamamlanmıştır.

Tuğranın kolları arasındaki boşluk kağıt zemini ile aynı bırakılmıştır. Sere kısmında harfler arasındaki boşluğun bir kısmı sıvama turkuaz diğerleri ise sıvama altın ile doldurulmuştur. Kolların üzerinde 1/2 simetrik düzende altın dendanlarla çevrili şemse formu yer almaktadır, siyah ile tahrirlidir. Formun içerisinde sülyen ile rumi kapalı form yer almaktadır. Kapalı formun zemini ve paftanın bir kısmında zerenderzer tekniği diğer alanlarda ise zemini boyalı klasik tezhip uygulanmıştır. Penç, goncagül ve yaprak motiflerinde pembe, mavi, beyaz ve sarı renk kullanılmış, turuncu ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Zeminde kullanılan lacivert rengin yer yer döküldüğü görülmektedir.

Tuğranın sağında penç motifini anımsatacak biçimde form yer almaktadır. Dendanlarını altın rumiler çevrelemektedir. Klasik tezhibin uygulandığı formun paftaları yer yer kırmızı ve turkuaz ile doldurulmuştur. Deseni meydana getiren helezonların oluşturduğu 6 köşeli yıldız da ise zerenderzer tekniği kullanılmıştır. Motiflerde açık mavi, sarı, pembe ve beyaz renk kullanılmış, turuncu ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Tuğranın solunda 1/4 simetrik planda rumi kapalı form yer almaktadır. Formun zemini lacivert ve sıvama altın ile doldurulmuştur. Karşılıklı 2 hatayi motifi ve ortalarında penç motifi yer almaktadır. Motiflerde koyu ve açık mavi, beyaz ve sarı renkler kullanılmış, turuncu ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Lacivert renkte yer yer dökülmeler görülmektedir.

Tuğranın üzerinde tepeliği anımsatacak biçimde form bulunmaktadır. 1/2 simetrik planda düzenlenen desende ortada yer alan kapalı formun içinde zemini boyalı klasik tezhip, diğer yerlerde ise zerenderzer tekniği kullanılmıştır. Rumi kapalı formun zemini lacivert ve turkuaz olup lacivert rengin yer yer döküldüğü görülmektedir. Hatayi grubu motiflerde sırasıyla pembe, sarı, beyaz, açık mavi ve turuncu kullanılmış, beyaz ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir.

Tuğranın en üstünde karşılıklı 2 yaprak motifinin yer aldığı mekik biçiminde form yer almaktadır. Yaprak motiflerinin zemini altın olup "S" hatlı ters simetri esasına dayalı penç ve goncagül motifi bulunmaktadır. Yaprak motiflerinin arasında kalan alanda da aynı düzende desen yer almaktadır. Bu alanın zemini kırmızı renk ile doldurulmuş olup motiflerde turuncu, sarı ve beyaz kullanılmış, turkuaz ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir.

Servi formunun içerisinde birbirine paralel devam eden 2 ayrı desen mevcuttur. Bu desen tuğranın dış beyzesinde yer alan desenin devamı niteliğindedir. Penç, goncagül ve yaprak motiflerinin yer aldığı altın sarmal dallardan oluşan desen turkuaz renk ile gölgelendirilmiştir, siyah ile tahrirlidir. Birbirine paralel devam eden penç ve yaprak motiflerinin yer aldığı lacivert sarmal dallar çift tahrir tekniğini anımsatacak biçimdedir. Penç motiflerinin içerisi altın ile doldurulmuştur. Zemin kağıt rengi ile aynı bırakılmış olup zeminde oluşan boşluklar yaprak biçimindeki tirfiller ile tamamlanmıştır. Lacivert rengin yer yer döküldüğü görülmektedir.

Tuğranın solunda altın cedvel ve turkuaz arasuyu ile çevrili Hatt-ı Hümayûn yer almaktadır. Arasuyunun içerisi (+, -) ile doldurulmuştur. Yazının etrafına beynessütur yapılmış olup zerenderzer tekniği uygulanmıştır. Başlık tezhibi 1/2 simetri esasına dayalı olup zerenderzer tekniği kullanılmıştır. Rumi kapalı formun zemininde zemini boyalı klasik tezhip uygulanmıştır. Dendanlarla çevrili paftanın üstü tepelik ile tamamlanmıştır. Hatayi gurubu motiflerin yer aldığı desende pembe, beyaz, açık mavi, sarı ve turuncu kullanılmış, yer yer turuncu, beyaz ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Sağ ve solda yer alan paftalarda altın ile 1/2 simetrik planda rumi kapalı form yer almaktadır. Zemin sıvama altın ile doldurulurken rumi kapalı formun çevresinde klasik tezhip uygulanmıştır. Motiflerde kullanılan renkler diğer alanlar ile benzerlik göstermektedir. Hatt-ı Hümayûn altın, kırmızı ve mavi renkte tığlar ile tamamlanmıştır.

Hatt-ı Hümayûnun sağında yer alan 6 köşeli madalyonun etrafı altın dendanlarla çevrili olup klasik tezhip uygulanmıştır. 1/12 simetrik planda yer alan rumi kapalı formdan oluşan paftanın rumileri ve zemini sıvama altın, ortada yer alan kısım ise turkuazdır. Hatayi gurubu motiflerin yer aldığı klasik tezhipte motifler beyaz, sarı, pembe, açık mavi ve turkuazdır. Motiflerin içleri beyaz ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Zeminde kullanılan lacivert renk yer yer dökülmüştür.

Servi formunun dışında sağda yer alan madalyonun içerisinde 1/8 simetrik planda rumi kapalı form yer almaktadır. Rumiler altın olup paftanın zemini sıvama altın ve turkuaz ile doldurulmuştur. Ruminin etrafı altın dendanlarla çevrilidir ve dışında kalan alanda

zerenderzer tekniği uygulanmıştır. Daire biçimindeki madalyon altın cedvel ve arasuyu ile çevrilidir. Arasuyunun içerisi (+, -) ile doldurulmuştur. Cedvelin üzerinde dendanlarla oluşturulmuş 8 adet pafta yer almaktadır. Dendanların uç kısımları karşılıklı 2 yaprak motifi ile tamamlanmıştır. Paftaların içlerinde zemini boyalı klasik tezhip uygulanmıştır. Lacivert rengin yer yer döküldüğü görülmektedir. Motiflerde sarı, beyaz, pembe, sülyen ve açık mavi kullanılmış, yer yer kırmızı, beyaz ve mavi ile gölgelenmiştir.

Fermanda yazı alanının dışında kalan alanın tamamında sarılma rumi ve hatayi grubu çiçeklerden oluşan desen yer almaktadır. 1/4 katlamalı tekrar esasına dayalı desen sulu (gölgeli) halkar tekniğinde uygulanmış olup mavi ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir.

Resim 3.4.5. Fermanda yer alan formlar

Resim 6.7 8. Fermanda yer alan diğer formlar

Resim 9. Hatt-ı Hümayun Resim 10. Sulu (gölgeli) halkar deseni

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda Osmanlı Arşivi Bölümünde yer alan II. Süleyman dönemine ait müzehheb ferman tezhip özellikleri açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda tezhipte kullanılan teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri ile bugünkü durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda fermanda sulu (gölgeli) halkar, zerenderzer tekniği ve zemini boyalı klasik tezhip tekniğinin uygulandığı, hatayi gurubu motiflerden daha çok penç ve goncagül motifinin yer aldığı görülmüştür. Kullanılan renklerde zeminde sırasıyla altın, lacivert ve turkuaz kullanılırken, motiflerde açık mavi, pembe, sarı, beyaz, yavru ağzı, turuncu ve sülyenin kullanıldığı anlaşılmıştır.

Araştırma sonucunda fermanın genel durumunun iyi olduğu ancak muhtemelen geçmişte katlanarak muhafaza edilmesinden kaynaklı kat yerlerinde yıpranma olduğu söylenebilir. Genellikle lacivert rengin döküldüğü, motiflerdeki boyaların ve tahrirdeki dökülmelerin daha az olduğu anlaşılmıştır. Fermanda servi formunun sağında sulu (gölgeli) halkar uygulanan desenin küçük bir kısmının silindiği görülmüştür. Arşivde yer alan diğer ferman ve beratların genel durumları ile mukayese edildiğinde lekelenme ve yıpranma olmadığı ve bugüne kadar iyi muhafaza edildiğini söylemek mümkündür. İncelenen fermanda kullanılan teknikler, bezeme üslubu ve işçilik değerlendirildiğinde dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Fermanın tuğrasında kullanılan servi formu XVII. yüzyıl tuğra tezyinatında sıklıkla kullanılmıştır. XVII. yüzyılda Osmanlı tezhip sanatında klasik üslubun devam etmesinin yanı sıra bir duraklama ve beraberinde gerilemede görülmektedir. Bu dönemde motiflerde görülen sade ve kaba işçiliği fermanın halkari tezyinatında da görmek mümkündür. Buna karşın tezyinatın tüm fermanı kaplayacak biçimde düzenlendiği güzel bir eser olduğunu söylenebilir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yer alan müzehhep berat ve fermanların ayrıntılı olarak incelenerek tezhip özelliklerinin belirlenmesi ve bu yolla belgelenmesi hem sanat tarihi açısından hem de güzel sanatlar alanında yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

ARSEVEN, Celal Esad. (1982). Türk Ansiklopedisi. C.31. Ankara.

GÜNDÜZ, Hüseyin. (2016). Ferman, Berat ve Tuğralar. Sultanların Sanata Yansıyan İzleri. İstanbul: Seçil Ofset.

KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat.(1994). Osmanlı Belgelerinin Dili. İstanbul

ÖZDEMİR, Kemal. (1997). Osmanlı Arması. İstanbul: Dönence Basın ve Yayın Hizmetleri.

SERTOĞLU, Midhat. (1975). Osmanlı Türklerinde Tuğra. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası.

TAŞKALE, Faruk. (2016). Tuğra Tezhipleri. Sultanların Sanata Yansıyan İzleri. İstanbul: Seçil Ofset.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1941). Tuğra ve Pençeler ile Ferman ve Buyruklara Dair. Belleten, C.V, 112-157.

THOMAS STEARNS ELİOT'IN "ÇORAK ÜLKE" ADLI ESERİNDE DİNSEL VE MİTSEL MOTİFLER

Doç. Dr. Necati SÜMER

Siirt Üniversitesi

ÖZET

Thomas Stearns Eliot (1888-1965) 20. yüzyılın önemli şairlerdendir. O, aynı zamanda oyun yazarı ve edebiyat eleştirmenidir. Eliot, çok yönlü ve üretken bir yazar olmasına rağmen daha çok şiirleriyle ön plana çıkar. Sevgi, umut, güven, özgürlük ve iyimserlik onun şiirlerinin genel duygusunu yansıtan temalardır. Yazdığı şiirler, kendi döneminde ve daha sonrasında dünyada önemli yankılar uyandırır. Onu önemli kılan hususlardan biri, Eliot'ın şiirlerinde dinsel ve mitsel ögelere yer vermesidir. Çeşitli kültürlere ait mitoslar, Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm onun şiirlerinde yer alan önemli motiflerdir. Şair, özellikle "Çorak Ülke" (The Waste Land) adlı eserinde Doğu ve Batı dinlerine ait mitleri ve inanç ögelerini sıkça kullanır. Şairin ilgili manzum eserinde inanca ve mitlere ait motiflere yer vermesinin sebebi, onun şiirlerini derinleştirme ve çok katmanlı yapma isteğidir. Eliot'ın şiirleri bu ögeler aracılığıyla değer kazanır. Şiirlerinde dinsel ve mitsel ögeleri yoğun olarak kullanmasının başka bir sebebi de inançla yakından ilgilenmesidir. Hristiyanlık onun şiirlerinin temel izleğidir. Kendisi de Katolik bir yaşam süren Eliot, hayatına etki eden bu olguyu şiirlerinde işlemekten kaçınmaz. Sadece Hıristiyanlık değil Doğu inanç sistemleri de onun ilgisini cezbeder. Bu anlamda T.S. Eliot, inanç ve mitler üzerine imge dünyası inşa eden önemli bir yazardır. Biz de bu çalışmada Eliot'ın söz konusu kitabında yer alan mitsel ve dinsel ögeleri dinler tarihi çerçevesinde ele almaya çalışacağız. Karşılaştırmalı ve deskriptif bir bakış açısıyla Eliot'ın şiirlerine derinlik katan bu motifleri irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: T. S. Eliot, Şiir, Çorak Ülke, Din, Mit.

ABSTRACT

Thomas Stearns Eliot (1888-1965) was an important poet of the 20th century. He is also a playwright and literary critic. Although Eliot is a versatile and productive writer, he is more prominent with his poems. Love, hope, trust, freedom and optimism are themes that reflect the general sense of his poetry. His poems have important repercussions in his time and later in the world. One of the things that made him important is that Eliot included religious and mythical elements in his poems. The myths of various cultures, Christianity, Hinduism and Buddhism are important motifs in his poems. The poet frequently uses the myths and belief elements of Eastern and Western religions, especially in The Waste Land. The reason why the poet included motifs of beliefs and myths in his verse work is his desire to deepen his poems and make them multi-layered. Eliot's poems gain value through these elements. Another reason why he uses religious and mythical elements extensively in his poems is his interest in faith. Christianity is the main subject of his poems. Eliot himself, who leads a Catholic life, does not hesitate to deal with this phenomenon that affects his life in his poems. Not only

Christianity, but also the Eastern belief systems attract its attention. In this sense, T.S. Eliot is an important writer who builds a world of images on beliefs and myths. In this article, we will try to deal with the mythical and religious elements in the history of religions in Eliot's book. From a comparative and descriptive perspective, we will explore these motifs that add depth to Eliot's poems.

Keywords: T. S. Eliot, Poetry, Waste Land, Religion, Myth.

GİRİŞ

Bu çalışmada İngiliz Şair Thomas Stearns Eliot'ın "Çorak Ülke" adlı şiir kitabında geçen dinsel ve mitsel motifler üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede önce birinci başlıkta Eliot'ın kısa bir yaşam öyküsü ve şiir anlayışı ele alınacaktır. İkinci başlıkta Eliot'ın şiirlerinde geçen dinsel motifler irdelenecektir. Son olarak üçüncü başlık altında "Çorak Ülke" kitabında geçen şiirlerin değindiği mitsel ögeler üzerinde durulacaktır.

1. HAYATI VE ŞİİR ANLAYIŞI

İngiliz şair, eleştirmen ve oyun yazarı Thomas Stearns Eliot, Amerika'da, Saint Louis'te doğdu. Eliot; Harvard, Sorbonne ve Oxford üniversitelerinde öğrenimini tamamladı. ABD asıllı yazar, 1913 yılından sonra İngiltere'de yaşamaya karar verdi. Daha sonra bu ülkenin vatandaşı oldu. Öğretmenlik yapan Eliot, 1948'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Eliot'ın şiir anlayışının şekillenmesinde Fransız sembolistlerinin önemli etkisi vardır.1923'te yazdığı "Çorak Ülke" adlı şiir kitabıyla önemli bir üne kavuştu. Bu kitap sayesinde İngiliz-Amerikan Yeni Edebiyat Okulu'nun ustaları arasına girdi. Deneme ve oyun yazıları da kaleme alan Eliot, yenilikçi şiir üzerine kafa yormuştur. "Şiirler, Çorak Ülke ve Dört Kuartet" onun şiir türünde yazdığı eserleridir. "Katedralde Cinayet, Aile Toplantısı ve Kokteyl Parti" yazdığı oyunlarıdır. "Şiir ve Eleştiriden Yararlanma, Elizabeth Çağı Denemeleri, Şiir ve Şairler Üstüne, Yaşlı Devlet Adamı" ise deneme ve şiir gibi edebi türler üzerine eleştiri olarak yazdığı eserleridir (Ackroyd, 1984: 15-16; 30-31; 56-57; 149-150; 319-320).

Eliot'ı gerek dönemindeki gerekse kendisinden sonraki şairlerden ayrı kılan nokta, onun şiirlerinde inanca çokça yer vermesidir. Bunda şairin antropoloji ve dine olan ilgisinin etkisi büyüktür. Çorak Ülke (The Waste Land), Eliot'ın dinlere ve mitlere ilgisini açıkça ortaya koyan eseridir. Bu açıdan Çorak Ülke, çok boyutlu ve derinlikli manzum bir metindir. Eliot, kendi döneminin diğer İngiliz şairi Ezra Pound'dan şiir bağlamında önemli ölçüde etkilenmiştir. Din temalı yazdığı şiirlerin ortaya çıkmasında Pound'un etkisi yadsınamaz. Bu etkilenme, Eliot'ın Çorak Ülke'deki şiirlerini fikir ağırlıklı, ahenkli, musikili, tekrarlı ve tezatlar üzerine kurmasını sağlamıştır. Böylece Çorak Ülke, şairin üslubunu bulduğu önemli bir metne dönüşmüştür. Eliot, eserinde inanç ve mitolojiye dair kavramları belli bir mantık ve ahenk örgüsü içinde verir. Şairin derinlikli olarak kendini ifade ettiği bu eser, daha sonraki metinler için de bir yol haritası olur (Asbee, 1990: 48-64).

Çorak Ülke, Eliot'ın kendisinden sonraki dönemlere ışık tutan önemli eseridir. Yapıta adını veren bu metin, kurtarıcı beklentisi temasına dayanır. Çorak Ülke, yağmursuz, verimsiz ve kısır bir şehirdir. Doğanın nimetlerinden mahrum olan ve insanın beceriksizliğine maruz

kalan bu ülke, ancak bir kurtarıcı veya peygamber sayesinde kurtulabilir. Muktedir olamayan yöneticiler, korkularla sindirilmiş bir halk ve çorak bir toprak umutsuzluğun resmidir. Bu nedenle şiirlerde ıstırap ve acıyla beklenen bir kurtarıcı vardır. Her dönemde çürümüş veya yozlaşmış toplumlar içinden filizlenecek yeni bir umut arar. Bu anlamda eserin adı olumsuzlama içerse de esasında içinde umuda yönelik bir ikilem barındırmaktadır. Bu noktada şairin tezatlar üzerinden bir yankı uyandırması, kullandığı şiir tekniğinin de bir yansımasıdır. Zıtlıkları dinsel ve mitolojik kavramsal çerçevede sunması ise onun şiirini derinleştiren önemli bir ayrıntıdır. Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm inançlarına ait dinsel motifler ve Yunan mitolojisine ait mitoslar Eliot'ın Çorak Ülkesi'ni verimli bir vahaya dönüştüren unsurlar olur (Humphreys, 1945: 62-64).

Eliot, Çorak Ülke'sinde birçok dinsel ve mitsel motifler bulunmaktadır. Fakat konunun kapsamı ve sınırlılığı açısından eserdeki bazı başat motifler üzerinde durulacaktır.

2. ŞİİRLERİNDE DİNSEL MOTİFLER

İnanç, akademik veya edebi olsun birçok metnin temelinde ye alan bir motiftir. Edebiyatın birçok alanında din, önemli bir tema olarak işlenir. Bu bakımdan manzum bir tür olarak şiir, inancın tartışıldığı verimli bir sahadır. Thomas Stearns Eliot, kendisi de bir Anglikan olarak Hristiyanlık inancını şiire taşıyan bir yazardır. Çorak Ülke eserinde şiirine çok boyutluluk ve derinlik katmak için dini ögelerden yararlanır. Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm gibi inançlar onun dizelerine çok katmanlılık sağlar. Onun motif olarak en çok faydalandığı inanç, Hristiyanlıktır. Hristiyanlığa ait semboller, şahsiyetler veya ritüeller Eliot'ın şiir anlayışını ortaya koyan önemli yol işaretleridir.

Hristiyanlık bağlamında kullandığı dinsel motiflerden biri, daha kitabın girişinde Anglikan ölü gömme törenine atıf olarak kullandığı "Ölü Gömme Töreni" başlıklı dizelerdir.

Ölü Gömme Töreni

Nisan en zalim ay; doğurtur

Leylakları ölü topraktan; harmanlar

Anıyı ve tutkuyu; kışkırtır

Ölgün kökleri bahar yağmuruyla.

Kış bizi sıcak tuttu, örterek

Yeryüzünü unutkan karla; besleyerek

Küçük bir yaşamı, kuru yumru köklerle (Eliot, 2011: 11).

Eliot, şiirin başlığı ve dizeleri üzerinden Anglikan cenaze törenine vurgu yapar. Anglikanizm, reform döneminde İngiltere'de ortaya çıkan bünyesinde Katolik ve Protestan mezheplerinin ögelerini barındıran önemli bir Kilise'dir. Kendisi de bu Kilise'ye mensup olan Eliot, insan yaşamını bahar ve kış mevsimleri üzerinden tasvir ederek ölümün soğukluğunu dile getirir. Anglikan cenaze merasimlerinde sade bir törenle toprağa defnedilen ceset, zalim nisan ayında

bile tekrar yeşeremeyecek kadar ölü olarak ifade edilir (Sheppy, 2017: 26-28). Toprağa defnedilen insan, artık hep kışı yaşar. İnsan, şairin benzetmesiyle kuru yumru bir kök olarak toprağın altında çürür. Eliot açısından nisan, insanı tekrar doğurtacak veya canlandıracak kadar merhametli değildir. O, kış gibi zalimdir. Anglikanlar açısından özellikle genç insanların ölümü üzüntü verici bir olay olarak görülür. Onun cenaze töreni yas ve üzüntü içerisinde icra edilir. Bu açıdan ölü gömme töreni, şairi derinden etkileyen dinsel bir merasim olarak ifade bulur.

Eliot'ın şiirlerinde kullandığı diğer dinsel bir motif, Hıristiyanlığın peygamberi İsa'dır. Şair "Gök Gürültüsünün Dediği" başlıklı şiirinde İsa'nın çarmıha diriliş sürecine atıf yapar.

Gök Gürültüsünün Dediği

Terli yüzlere vuran meşale kızılından sonra

Bahçelerdeki buz sessizliğinden sonra

Taşlık diyarlardaki can çekişmeden sonra

Haykıranlar ve ağlayanlar

Zindan ve saray ve yankılanışı

Gök gürlemesinin baharda, uzak dağlarda

O, bir zamanlar yaşıyordu, şimdi ölü (Eliot, 2011: 53).

Şairin bu dizelerinde İsa'nın genelde hayatı boyunca özelde ise son anlarda çektiği çileye değini vardır. Hristiyan kutsal metni Yeni Ahit'e göre İsa son akşam yemeğini havarileriyle birlikte yer. Öğrencileriyle son akşam yemeği için bir araya gelir. Bu yemekte Havari Yahuda İskaryot, İsa'yı Romalı askerlere gammazlar. İsa, Yahudilerin baskısıyla Roma yönetimi tarafından idam cezasına çarptırılır. İsa çarmıha gerilir. İsa'nın bedenine yapılan işkenceler, ellerine ve kollarına çakılan çiviler vücudundan kanın çekilmesine ve böylece hayatını kaybetmesine neden olur. Hristiyan kaynaklarına göre İsa daha sonra göğe çekilir (Matta, 26: 27: 45-56; Yuhanna, 19: 19-28; Luka, 22: 19-20). Eliot şiirde, İsa'nın yaşadığı bu çileli hayata atıf yapar. Onun yaşadıklarını "O, bir zamanlar yaşıyordu, şimdi ölü." dizeleriyle dile getirir. Hristiyanlar açısından İsa, insanlık için zorlu bir süreçten geçmiştir. Onun tutuklanması, zindanda kalması, şiddet görmesi, çarmıhta kan dökmesi, insanlara olan sevgisinin ifadesidir. İsa, bu şiddetli çarmıh cezasında can vererek Âdem'in işlediği suçun kefaretini ödemiştir. Hristiyanlar, zorlu ve acı verici olsa da İsa'nın yaptığını fedakârlık olarak takdir ederler. Eliot, bir Anglikan Hristiyan olarak İsa'nın özverili yaklaşımına vurgu yapar.

Şair, Çorak Ülke'de, Hristiyanlık tarihinde önemli bir yeri olan başka bir isme daha yer verir. Lazarus veya Lazar onun "Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı" adlı şiirinde kullandığı diğer dinsel motiftir.

Zahmete değerdi

Isırıp koparmak konuyu bir gülümseyişle,

Sıkıştırmak evreni bir topun içine

Yuvarlamak onu dayanılmaz bir soruya doğru

Diyerek " Ben Lazarus'um, geliyorum ölümden."

Geri geldim anlatmak için size hepsini

Anlatacağım size hepsini.

Şiirde geçen Lazarus ismi Hıristiyanlığın kutsal metni Yeni Ahit'te iki yerde geçer. Fakat Hristiyanlıkta Lazarus veya Beytanyalı Lazar, İsa'nın dirilttiği kişi olarak daha çok ön plandadır. Onun ölümü ve İsa tarafından diriltilmesi bir mucize olarak aktarılır. Yuhanna İncili'nde anlatılanlara göre Lazar, bir gün hastalanır. İsa bunu duyunca Lazar'ın hastalıktan dolayı ölmeyeceğini söyler. Onun uyuduğunu söyler. Fakat Lazar'ın öldüğü haberinden sonra Beytanya'ya gitmeye karar verir. Beytanya'ya ulaşınca Lazar'ın dört gün önce öldüğünü ve mezara konulduğunu öğrenir. Yanındakiler İsa'ya "Burada bulunsaydın Lazar ölmeyebilirdi." şeklinde sitemde bulunurlar. Bunun üzerine İsa, "Lazar dirilecek." cevabını verir. İsa, Lazar'ın bulunduğu mezara gider. Mezar bir mağaradır ve girişinde bir taş vardır. İsa, yanındakilerden taşı kaldırmalarını ister. Lazar'ın cesedinin yanına gelerek "Baba beni işittiğin için sana şükrediyorum. Beni her zaman işittiğini biliyordum. Ama bunu çevredekiler beni, senin gönderdiğine iman etsinler diye gönderdim. Bu sözlerden sonra Lazar elleri ayakları sargılarla bağlı, yüzü bezle sarılı olarak kalkar ve mezardan dışarı çıkar. İsa yanındakilere onu çözün ve bırakın gitsin, der. O gün İsa'nın bu yaptıklarını gören birçok Yahudi iman eder (Yuhanna, 11: 1-45).

Yeni Ahit'te dirilen Lazar'ın yanında yoksul olan başka bir Lazar daha vardır. Luka İnciline göre giysileri mor renkte ince ve ketenden varlıklı bir adam vardır. Bu adam her gün kendisine büyük şölenler düzenler. O, kapısının önüne Lazar adında bir yoksulu yatırır. Lazar'ın bedeni yara bere içindedir. O, varlıklı adamın sofrasından atılan artıklarla karnını doyurmaya çalışır. Bir gün yoksul adam ölür. Melekler onu alıp İbrahim'in yanına götürürler. Varlıklı adam ise ölür ve gömülür. Ölüler ülkesinde işkence çekerken gözlerini kaldırınca uzakta İbrahim'i ve yanında oturan Lazar'ı görür. "Ey İbrahim baba! Bana acı. Lazar'ı gönder de parmağının ucunu suya batırsın, dilimi serinletsin. Çünkü bu alevin ortasında acıyla kıvranıyorum." der. İbrahim ona şu yanıtı verir: "Ey oğul, yaşamında iyi şeylerle rahat bulduğunu, Lazar'ın ise türlü kötülükler çektiğini anımsa. Ama şimdi o avutuluyor, sense acıyla kıvranıyorsun. Üstelik bizimle sizin aranıza koca bir boşluk konmuştur. Öyle ki buradan oraya geçmek isteyenler bunu başaramasın; oradan da hiç kimse bizim bulunduğumuz yere geçemesin." Bunun üzerine adam, "Sana yalvarırım, ey baba! Lazar'ı babamın evine gönder. Beş kardeşim var. Onları uyarsın ki onlar da bu işkence yerine gelmesinler. İbrahim şu yanıtı verir: "Musa'yı ve peygamberleri biliyorlar. Onları dinlesinler." Adam, "Hayır, İbrahim baba, ölülerden biri onlara giderse, tövbe ederler." İbrahim de ona, "Eğer Musa'yı ve peygamberleri dinlemiyorlarsa, ölüler arasından biri dirilse bile inanmazlar." diye karşılık verir (Luka, 16: 19-31).

Eliot'ın şiirinde kullandığı Lazarus ismi daha çok Beytanyalı Lazar'a vurgu gibi görünmektedir. Ama diğer Lazar'ın da varsıl bir adamla yaşadıkları ve ölüm ötesi hayatla ilgili sorgulamaları dolaylı da olsa Eliot'ın ona değindiğinin göstergesi olabilir. Fakat her durumda da Lazar'ın ölümden geri dönerek insanlar için öte taraftan bir haber getirmesi Hristiyanlar için önemli bir olaydır. Eliot, şiiriyle kişinin öte dünyaya dair merakını kışkırtmaktadır. Lazar'ın ölümden geri gelip olanları anlatması, Hristiyanlar için mucizevi olduğu kadar onların iman etmesi için yeterli bir kanıttır. Bu çerçevede Eliot, Lazarus'un ölümden diriliş temasını tıpkı İsa'nın çarmıha gerilip göğe yükseldikten sonraki durumunu anımsatırcasına şiirine konu edinmiştir.

Eliot'ın dinsel motif olarak faydalandığı dinlerden biri de Hinduizm'dir. Hinduların kutsal metni Upanişadlar, şairin kendisine atıf yaptığı kitaptır. MÖ 800-300 yılları arasında bir metin olan Upanişadlar, Hindular için Vedalardan sonra önemli bir kaynaktır. Bu metinlerde daha çok Brahman-Atman düşüncesi ele alınır (Gündüz, 1998: 376). Eliot, Hindu kutsal metni Upnaşidlarda geçen felsefi ve psikolojik temalı üç kelimeye atıf yapar: Datta (vermek, özveri), Dayadhvam (hemhal olmak, empati yapmak) ve Damyata (iç kontrol, benliğine sahip çıkmak).

Datta:

Verdiğiniz nedir?

Dostum, kan oynatıyor yüreğimi

Bir anlık tutkunun korkunç gözü pekliği

Bunu tedbirliliğin çağı asla düzeltemez

Bununla, yalnız bununla var olmuşuz biz

Ve bu ölüm, ilanlarımızda bulunmayacak

Bulunmayacak mezar yazıtlarımızda,

Hayırsever örümceği perde çektiği

Ya da mühürlerimizde, sıska danışmanın

Boş odalarımızda kırdığı.

Dayadhvam:

Duydum anahtar döndü kapıda bir kez

Yalnızca bir kez döndü

Anahtarı düşünürüz, herkes kendi zindanında

Anahtarı düşünür herkes uygun bulur bir zindanı

Yalnızca akşam vaktinde, dünya dışı söylentiler

Diriltir bir an için, bir kırgın Coriolanus.

Damyata:

Kayık yanıt verdi

Neşeyle, yelkenin ve küreğin uzmanı ele

Deniz sakindi, yüreğin yanıt verecekti

Neşeyle çağrılsaydı çarparken uysalca

Kendisini denetleyen ellere vurarak

Oturuyorum sahilde, balık avlayarak ardımda kurak ovalar

Hiç olmazsa kendi topraklarımı kurtarabilecek miyim?

Datta. Dayadhvam. Damyata

Shantih shantih shantih.

Bu kavramlar Hint felsefesinin bakış açısını ortaya koyar. Upanişadların "Birinci Adhyâya" adı verilen bölümünde insanın bu üçlemeye dikkat ederek benliğini kontrol edebileceğine vurgu vardır (Upanishadlar, 2017: 3-19). Eliot, şiirine bu üç kavramla derinlik katar. Böylece Hint felsefesinin "Kendini Bilmek" ilkesi bu üçlemeyle vurgulanmış olur. Ayrıca bu şiirin sonunda "shantih" ifadesi yine üç defa tekrarlanarak kişinin iç kontrole veya huzura kavuşmasına atıf vardır. Şiir boyunca zaten kişinin bütün olumsuzluklara karşı kendini kurtarması vurgulanır. Bu çerçevede Eliot'ın Hinduizm'den esinlenerek kullandığı kelimeler şiire biçimsel ve anlamsal katkılar sağlar.

Eliot'ın şiirlerinde motif olarak kullandığı dinlerden biri de Budizm'dir. Bu inanç sisteminin din kurucusu Buda'dır. Onun öğrencilerine verdiği vaazlar Budizm'de önemli bir yere sahiptir. Eliot, Buda'nın Ateş Vaazı'nı bir şiirinin başlığı yaparak dinsel ögeleri ne denli önemsediğini ortaya koyar.

Ateş Vaazı

Irmağın tentesi parçalanmış: Son yaprak-parmaklar

Islak kıyıya tutunuyor, gömülüyor, rüzgâr

Aşıyor esmer toprağı, işitilmeden (Eliot, 2011: 34).

Yanarken, yanarken, yanarken

Ey Tanrım, sen kurtar beni

Ey Tanrım, sen kurtar (Eliot, 2011: 45).

Eliot'ın Buda'nın Ateş Vaazı'nı kullanması, onun insanın değişmeyen yazgısını tekrar hatırlatmak istemesinden kaynaklanır. İnsan dünyada arzularının ve şehvetinin gölgesinde yaşayan bir varlıktır. Sürekli arzulaması Budizm açısından da insanın acı çekmesi anlamına gelir. İnsan, tutkularının esiri bir varlıktır. Ateş Vaazı, Buda'nın takipçilerine acıdan kurtulmaları için öneride bulunduğu önemli bir metindir. Buda, Ateş Vaazı'nda müritlerine her şeyin alevler içinde olduğunu söyler. Ona göre göz, kulak, dil, burun, ten kısacası insana dair ne varsa alevler içinde yanıp tutuşmaktadır. Sadece beden değil insan ruhu da alevler içindedir. Tutkular, arzular, şehvet ve akıl yanan diğer şeylerdir. Buda, bu vaaz aracılığıyla kişinin hakikate odaklanarak bunlardan kurtulması gerektiğini dile getirir (Erişim, 17.12.2019, https://www.sacred-texts.com/bud/bits/bits073.htm)

Eliot, bu metni şiirlerine konu yaparak insanın kadim hatasını vurgular. Tutkulu arzuların, şehvetin, kibrin ve kıskançlığın insanı çorak bir araziye dönüştürdüğünü belirtir. Arzular ve tutkular karşısında yıpranan insanın bu sert rüzgâra karşı direnmesini ister. Bu çerçevede Eliot, Ateş Vaazı motifiyle kişinin bedensel ve ruhsal olarak çoraklıktan kurtulma umudunu ortaya koyar.

3. ŞİİRLERİNDE MİTSEL MOTİFLER

Eliot, şiirlerinde sadece dinsel ögelere yer vermez. O, ayrıca mitsel unsurları da kullanır. Bu çerçevede o, Çorak Ülke'de kadim bir Kelt mitosuna atıf yapar. Şair, MÖ 2000'li yıllarda yaşayan ve çok tanrılı inanç sistemine sahip antik bir uygarlık olan Keltlerin, sonu acıyla biten Tristan ve İsolde çiftinin mitosuna değinir.

Bana ilk sümbül verişin bir yıl önceydi

Sümbül kız demeye başladılar bana

Ama döndüğümüzde geç saatte, sümbül bahçesinden

Kolların dolu, saçların ıslak

Ben artık konuşamıyordum,

Gözlerim görmüyordu

Ne canlıydım ne ölü

Hiçbir şey bilmiyordum

Bakarken ışığın yüreğine, sessizlik

Issız ve boş deniz (Eliot, 2011: 14).

Eliot'In dizelerine yansıyan bu mitos, bugünkü İngiltere'de Cornouailles denilen yerde geçer. Mitosa göre tahta yeni çıkan Kral Marc'ın kız kardeşi ve dük Morgan, eski kralı bir kumpasla

öldürürler. Eski kralın ölümünden sonra dul kalan eşi Blanchefleur, Tristan adlı erkek bir çocuk dünyaya getirir. Kral Marc, yedi yaşına gelen öksüz çocuğu sarayına alır. Birkaç yıl sonra kral, bir kuşun altın saç telini getirdiği kadını araması için Tristan'ı görevlendirir. Bu kadın, İsolde'dur. Tristan, İrlanda kıyılarında kendisini iki kez ölümcül bir yaradan kurtaran İsolde'u teknesiyle Marc'ın topraklarına getirir. Açık denizde seyrederken susayan çift, İsolde'un annesi tarafından hazırlanan büyülü şarabı yanlışlıkla içer. Bu şarap, düğün gecesi yeni evlilerin içmesi için hazırlanan büyülü bir iksirdir. Tristan ve İsolde şarabı içer içmez birbirlerine âşık olurlar. Fakat bir süre sonra yolculuk esnasında Tristan ölümcül bir yara alır. Tristan bu yaradan dolayı hayatını kaybeder. Sevgilisinin bu durumuna dayanamayan İsolde, Tristan'a sarılıp kendini öldürür (Monaghan 2004: 454; Volant 2005: 280). Eliot, şiirde bu trajedik mitosa vurgu yapar.

Çorak Ülke'de söz konusu edilen mitlerden biri de Philomel ile ilgilidir. Bu bir Yunan mitidir. Eliot Çorak Ülke'de "Satranç Partisi" başlıklı şiirde Philomel'in başından geçenleri dile getirir.

Satranç Partisi
Resimde Philomel'in değişimi
Philomel'i barbar kral zorlamıştı vahşice
Şimdi bülbül
Lekelenmez bir sesle dolduruyordu bütün çölü
Ve hâlâ ağlıyordu ama dünya caymıyordu
Onu cik cik olarak dinlemekten kirli kulaklarıyla (Eliot, 2011: 27).

Bu Yunan mitosuna göre Prokne ile Philomel Atina kralı Pandion'un kızlarıdır. Prokne, Trakya kralı Tereus'la evlenir. Onların İtys adında bir oğulları dünyaya gelir. Fakat Tereus, Philomel ile de birlikte olur. Bu durumu kız kardeşine anlatmasın diye dilini koparır. İki kız kardeş İtys'i kesip babasına yedirerek öç alırlar. Bunun üzerine tanrılar Prokne'yi bülbül, Philomel'i kırlangıç, Tereus'u da hüthüt kuşuna dönüştürürler. Başka bir anlatımda ise Philomel güzel sesli anlamına gelen bir bülbül olur (Erhat, 1996: 13). Eliot, Philomel'in trajedisini şiirinde mitsel bir motif olarak kullanır.

SONUÇ

Şiir, insanın hayatını anlamlandırma sürecinde ona katkı sağlayan önemli bir uğraşıdır. Bu edebî tür aracılığıyla insan, hayatına dair birçok gerçekliği ifade edebilir. Şiirin insanî bir edim olması, onun inanç olgusunu da içermesi demektir. Çünkü din, insan hayatının elzem bir parçasıdır. Şiirle din arasında insanı tamamlama bağlamında önemli bir ilişki vardır. Özellikle içinde inanç ögeleri barındıran şiir gibi sanatlar, kişinin hem bu dünyayı hem öte dünyayı anlamlandırmasını sağlar. Bu açıdan şiir, kutsal bir edimdir.

T. S. Eliot, şiirle kendini ve inancını anlatan şairlerdendir. O, dini şiirine salt bir araç olarak kullanmaz. Eliot, şiir aracılığıyla bir din dili kurar. Dinin içeriğini şiirsel kavramlara yükleyerek kelimeleri estetik ve ahenkli bir yolculuğa çıkarır. Eliot'ın şiirlerinde kendine yer

bulan dinler Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm'dir. Bunun yanında mitsel ögeler de Eliot şiirinin temel temalarından olur. Antik Yunan mitleri şairin kullandığı unsurlardır.

Eliot "Çorak Ülke" adlı manzum eserinde dinsel ve mitsel motifleri kullanmak suretiyle şiir anlayışını geniş bir zemin üzerinde inşa eder. O, Hristiyanlığın belirgin motiflerini, Hinduizm ve Budizm'in herkesçe bilinen temalarını şiirinin merkezine koyar. Ayrıca Yunan mitleri aracılığıyla şiirine tarihsel ve mitolojik bir hava katar. Eliot'ın dine ve mitoslara başvurmasının sebebi şiirine derinlik katmaktır. Şair, bu ögeler aracılığıyla okuyucuya edebî, tarihî, dinî ve mitik bir perspektif sunmayı amaçlar.

KAYNAKLAR

Ackroyds, Peter (1984). *T. S. Eliot Life.* New York: Simon and Schuster Inc.

Asbee, Sue (1990). *T. S. Eliot.* Boston: The Rourke Corporation

Eliot, T. S. (2011). *Çorak Ülke.* trc. Yaşar Günenç. İstanbul: Yaba Yayınları.

Erhat Azra (1996). *Mitoloji Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gündüz, Şinasi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü.* Konya: Vadi Yayınları

Humphreys, A. R (1945). "Bugünkü İngiliz Şiiri", *Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, I, 59-72.

Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Antlaşma), (2001). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Monaghan, Patricia (2004). *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York: Facts on File Press.

Sheppy, Paul P. J. (2017). *Death Liturgy and Ritual-II.* New York: Routledge

Upanishadlar (2017). Trc. Korhan Kaya, İstanbul: İş Bankası Yayınları

Volant, Eric (2005). *İntiharlar Sözlüğü*, trc. Turhan Ilgaz, İstanbul: Sel Yayıncılık.

https://www.sacred-texts.com/bud/bits/bits073.htm, (Erişim, 17.12.2019).

İYİLEŞTİRME BAHÇELERİNE (HEALING GARDEN) YÖNELİK PEYZAJ TASARIM YAKLAŞIMLARI

Öğr.Gör.Dr. Rifat OLGUN
Akdeniz Üniversitesi

ÖZET

Yeşil alanlar sosyo-kültürel, fiziksel, ekonomik, ekolojik, sağlık gibi birçok alanda kentlere ve kentlerde yaşayan bireylere fayda sağlamaktadır. İnsanlar için stratejik bir öneme sahip olan yeşil alanların sağlık açısından sağlamış olduğu faydalar birçok araştırmada ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar, yeşil alanlar ile stresin ve strese dayalı psikososyal ve psikolojik hastalıkların azalması arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı araştırmalarda, yeşil alanlar ile depresyon, anksiyete (kaygı), öfke ve saldırganlığın azalması arasında pozitif anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Araştırmalar yeşil alanlar ile fizyolojik esenlik (mizah duygusu, vücudun etkili işleyişi, nabız sayısı, kalp atım hızı, kan basıncı vb.) arasında pozitif bir ilişki olduğunu da göstermektedir. Fakat bazı çalışmalarda yeşil alanlar ile bireylerin zihinsel sağlık durumları arasında doğrudan bir ilişki olmadığı ifade edilmiş olmasına rağmen, birçok çalışmada yeşil alana aktif katılımın, yeşil alan oranının ve yeşil alanlardan olan uzaklığın bireylerin zihinsel sağlık göstergeleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde insanlar sağlıkları için yeşil alanlardan fayda sağlamak amacıyla farklı şekillerde bahçe tasarımları gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde de devam eden bu yaklaşım iyileştirme bahçeleri (healing garden) olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda iyileştirme bahçeleri (healing garden), insan merkezli yaklaşımla ele alınan, birey ve doğa arasındaki iletişimi ve bu iletişimle bireylerin iyi olma halini destekleyen, stresi azaltan, doğal elemanların hâkim olduğu, sağlık kuruluşlarına yakın ya da bitişik olan, herkes için erişilebilir ve çoğu kullanıcıya hitap eden, bireylerin yaşam kalitesini yükselten bahçelerdir.

Çalışma kapsamında, tarihsel süreç içerisinde iyileştirme bahçelerine yönelik ortaya konan peyzaj tasarım yaklaşımları incelenmiş ve iyileştirme bahçeleri için öneri peyzaj tasarım yaklaşımları geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Alan, Peyzaj Tasarımı, İyileştirme Bahçeleri.

ABSTRACT

Green spaces provide benefits to cities and individuals living in urban areas many aspects such as socio-cultural, physical, economic, ecological and health. Health benefits of green spaces, which are of strategic importance for humans, have been demonstrated in many studies. Studies show that there is a positive relationship between green spaces and the reduction of stress and stress-based psychosocial and psychological diseases. In addition, some studies found positive relationships between green spaces and depression, anxiety (anxiety), anger and aggression reduction. Research shows that there is a positive relationship between green spaces and physiological well-being (sense of humor, effective functioning of

the body, pulse rate, heart rate, blood pressure, etc.). However, although some studies have stated that there is no direct relationship between green areas and individuals 'mental health status, many studies have stated that active participation in green areas, rate of green areas and distance from green areas are positively related to individuals' mental health indicators.
In the historical process, people have realized garden designs in different ways in order to benefit from green spaces for their health. This approach, which continues today, is referred to as healing gardens.
In this context, healing garden is a garden that is handled with a human-centered approach and supports the communication between the individual and nature and the well-being of individuals through this communication. They are also gardens that reduce stress, are dominated by natural elements, close to or adjacent to healthcare facilities, accessible to everyone and appealing to most users, improving the quality of life of individuals.
Keywords: Green Field, Landscape Design, Healing Garden.

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insanlar, sağlıkları için yeşil alanlardan fayda sağlamak amacıyla farklı şekillerde bahçe tasarımları gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde de devam eden bu yaklaşım iyileştirme bahçeleri (healing garden) olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda iyileştirme bahçeleri (healing garden), insan merkezli yaklaşımla ele alınan, birey ve doğa arasındaki iletişimi ve bu iletişimle bireylerin iyi olma halini destekleyen, stresi azaltan, doğal elemanların hâkim olduğu, sağlık kuruluşlarına yakın ya da bitişik olan, herkes için erişilebilir ve çoğu kullanıcıya hitap eden, bireylerin yaşam kalitesini yükselten bahçelerdir (Keçecioğlu, 2014). Son yıllarda iyileştirme bahçelerinin sağlık açısından sağladığı faydalar tekrar gündeme gelince bu bahçe tasarımlarına olan ilgi artmıştır. Fakat geçmiş dönemlerdeki uygarlıklar doğanın, doğal ortamların sağlık için ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. İyileştirme bahçelerinin bir şifa alanı olarak kullanılması erken Asya, Yunan ve Roma kültürüne kadar uzanmaktadır. Günümüzde ekonomik alanda yaşanan bir takım gelişmeler ile tıbbi alandaki teknolojilerin hızlı bir şekilde gelişmesi iyileştirme bahçelerine olan ilginin azalmasına neden olmuştur. Buna rağmen doğanın ve iyileştirme bahçelerinin hastaların iyileşmesi, şifa bulması için tedavinin önemli bir parçası olduğunu bilen hastaneler, sağlık kuruluşları dünyanın birçok ülkesinde iyileştirme bahçesi konseptiyle bahçelerini oluşturmaktadır (Beal, 2004; Momtaz, 2017).

"İyileştirme" (healing), sağlık durumunun gelişmesi ya da kişinin yeni şartlarını kabullenip kendini geliştirmesi anlamına gelmekte ve çoğunlukla kendini tamamıyla iyi hissetme hali olarak adlandırılan yararlı bir süreci tanımlamaktadır (Demirel ve Pouya, 2017). İyileştirme bahçeleri ise farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Faba (2002) tarafından iyileştirme bahçeleri, çeşitli doğal unsurlar kullanılarak belirli bir tasarım anlayışına sahip olan, kullanıcılarının stresini azaltan, zihinsel ve fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmesine yardımcı olan alanlardır şeklinde tanımlanmıştır (Momtaz, 2017). Amerikan

Bahçecilik Terapileri Derneği ise iyileştirme bahçelerini, bahçecilik terapisi programları yoluyla hastaların hızla iyileşmelerini sağlayan yerlerdir şeklinde tanımlamaktadır (Momtaz, 2017).

Doğa sunmuş olduğu çeşitli renkler, güzel ve hoş kokular, farklı dokular ve sınırsız yaşam gücüyle insanları kendi içerisine davet etmektedir. İyileştirme bahçeleri ise doğanın sunmuş olduğu bu güzelliklere ve imkânlara atılan ilk adımdır. Bu kapsamda iyileştirme bahçelerinin sunmuş olduğu olumlu faydalar üzerine yapılan çok sayıdaki bilimsel çalışmada, bu bahçelerin bireylere ruhsal, fiziksel ve zihinsel açıdan önemli faydalar sağladığı tespit edilmiştir (Pouya ve Demirel, 2015). İyileştirme bahçeleri genel olarak sağlık açısından sembolize edildiğinde, bireyin sahip olduğu ruhsal, fiziksel ve zihinsel durumlar arasında dengeyi sağlayan bir unsur olduğu görülmektedir (Vapaa, 2002) (Şekil 1).

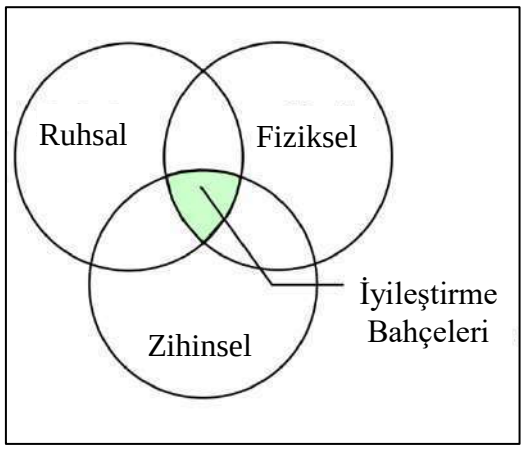

Şekil 1. Şifa Bahçeleri Kavramı (Vapaa, 2002).

Herhangi bir bahçe ortamının iyileşme sürecine 3 farklı şekilde katkısı olduğu belirlenmiştir. Birincisi, hastalığın fiziksel belirtilerinin giderilmesi, bu belirtilerin farkındalığıdır. Travma ya da akut tarzı hastalıkları olan bireylerin ağrıyı yönetmede iyileştirmenin önemi büyüktür. İyileştirmenin ikinci şekli, medikal ortamda fiziksel ve duygusal olarak yorulan bireylerin rahatlaması ve streslerinden uzaklaşmasıdır. Böylece, fiziksel gelişmenin sağlanmasının yanı sıra iyileşme tüm duyularda gelişir. Üçüncüsü de süreyen hastalıkları olan hastalar için iyi olma hissi, faaliyet durumundaki artış şeklinde görülür (Akın, 2006; Pouya ve Demirel, 2015; Demirel ve Pouya, 2017).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

İyileştirme Bahçelerine Yönelik Tasarım Yaklaşımları

Bahçeler belirli amaçlar doğrultusunda oluşturulur. Bu kapsamda, belirlenen amaçlar doğrultusunda bahçeye yönelik peyzaj tasarım yaklaşımı, bahçede kullanılan donatı elemanları, bahçede kullanılan bitki türleri vb. birçok unsur farklılık göstermektedir. İyileştirme bahçeleri de kullanıcılarının sahip olduğu hastalıklara göre özelleştirilmektedir.

Serez (2011) yapmış olduğu çalışmada iyileştirme bahçelerini 5 grup altında sınıflandırmıştır. Bunlar;

- Akıl hastalarına yönelik tasarlanan iyileştirme bahçeleri,
- Çocuklara yönelik tasarlanan iyileştirme bahçeleri,
- Yaşlılara yönelik tasarlanan iyileştirme bahçeleri,
- Görme engellilere yönelik tasarlanan iyileştirme bahçeleri,
- Duyulara yönelik tasarlanan iyileştirme bahçeleridir (Serez, 2011).

Paraskevopoulou ve Kamperi (2018) yapmış oldukları çalışmalarda birçok hastanenin hastalık türlerine göre ayrıldığını ve bu nedenle iyileştirme bahçelerinin tasarımında da hastalık gruplarına göre tasarım yaklaşımlarının getirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle hastalık türlerini göz önünde bulundurarak peyzaj tasarımı yapmak için hastaları 4 farklı kategoriye (çocuklar, kanser, zihinsel bozukluklar ve hamilelik veya bebek kaybı) ayırmışlardır. Bu kategoriler dikkate alınarak iyileştirme bahçelerine yönelik tasarım önerileri geliştirmişlerdir.

İyileştirme bahçelerinin tasarımı aşamasına geçmeden önce hastanın doğa ile teması, hastanın bağımsız hareketi ve ortama uyumu, hasta güvenliği ve konforu ve bulunduğu mekânı algılayabilme gibi tasarım yaklaşımlarının dikkate alınması gerekmektedir (Erbino, vd., 2015). Dikkate alınan bu hususlar tasarımcının çalışma alanına yönelik tasarım yaklaşımını etkileyecek ve hastaların iyileşme sürecine katkı sağlayan iyileştirme bahçelerinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

İyileştirme bahçelerinde bireyler doğayla temas etmelidir (farklı renkleri görmek, mümkünse bitkilere ve küçük hayvanlara dokunmak, doğanın sesini duymak, çiçekleri koklamak, meyve ve sebzeleri tatmak). Bu anlamda uygun bitki türlerinin seçimi önemlidir. Bireylerin görme duyusuna hitap etmesi için farklı yaprak ve çiçek renklerine sahip türlerin seçilmesi, dokunma duyusu için farklı tekstürde bitki türlerinin kullanılması, koklama duyusu için farklı koku özelliklerine sahip bitki türlerinin kullanımı büyük önem taşımaktadır (Erbino, vd., 2015) (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tasarımda duyusal etkileşimi sağlayan unsurlar (Sakıcı, 2009; Sakıcı, vd., 2013)

Görme Duyusu	❖ Su yüzeyi ve akışı ❖ Bitkilerin karakteristik özellikleri. Farklı dallanma, çiçek, meyve, yaprak, renk, form, tekstür (doku), çizgi özellikleri, mevsimsel değişimler ❖ Aydınlatma (voltaj farklılıkları)
İşitme Duyusu	❖ Akustik deneyimler. Müzik, su sesi, yaprak hışırdaması, kuş, böcek sesi, rüzgar sesi vb.

Koku Duyusu	❖ Güzel kokulu bitkiler ❖ Aromatik yapraklar
Dokunma Duyusu	❖ Farklı doku özelliği gösteren bitkiler (damar, pürüzlülük, tüy, yumuşaklık) ❖ Farklı doku özelliği gösteren mimari elemanlar ❖ Duvar, döşeme, bordür, korkuluk malzemeleri
Tat Duyusu	❖ Bazı bitkilerin yenilebilme özelliği

Hastanın bağımsız hareketi ve ortama uyumu hastanelerde veya bakım evlerinde bulunan hastalar için dikkate alınması gereken hususlardan birisidir. Bireylerin içerisinde bulunduğu stresli ortamdan uzaklaşabilmesi için bağımsız olarak hareket edebileceği ve kullanırken zorluk yaşamadan uyum sağlayacağı bahçelerin tasarlanması bireylerin stres düzeyinin azalmasında önemli bir etkiye sahiptir (Erbino, vd., 2015).

Hastaların güvenliğinin ve konforunun sağlanması dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri arasındadır. İyileştirme bahçelerinin tasarımında farklı hastalık ve engel grubunda (görme engelli, zihinsel engelli, fiziksel engelli vb.) bulunan bireylerin rahat ve konforlu bir şekilde bahçeyi kullanabilmesi için ergonomik bahçe mobilyalarının, uygun zemin kaplama elemanlarının, yönetmeliklere uygun merdiven ve rampaların tasarlanması gerekmektedir (Erbino, vd., 2015). Ayrıca peyzaj tasarımında kullanılan bitki türlerinin de bireylere zarar vermeyecek (dikenli olması, meyvelerinin zehirli olması vb.) türlerden olması hastaların güvenliği açısından önemli bir yere sahiptir.

Mekânlar ve fonksiyonlar arasında seçim yapma imkanı. Bireylerin benzer veya zıt şeyler arasında seçim yapabilme veya yapamama kabiliyeti, bireylerin zihinsel ve ruhsal açıdan durumunu göstermektedir. Bu kapsamda hastanın bir şeyler arasından seçim yapabilmesi psikolojik açıdan çok önemlidir. İyileştirme bahçelerinin tasarımında da, bahçede farklı etkinliklerin gerçekleştirildiği farklı işlevlere sahip alanlar sağlamak ve hastanın güneşli veya gölgeli, sessiz veya yoğun alanlar arasında seçim yapmasına izin vermek hastanın iyileşme sürecine önemli katkı sağlar (Erbino, vd., 2015). Ayrıca iyileştirme bahçelerinde aile atmosferinin, ortamının sağlanması da hastaların iyileşme sürecine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda iyileştirme bahçelerinin tasarımı aşamasında bahçede bir aile ortamının sağlanmasına, ortak alanların ve toplanma mekanlarının oluşturulmasına önem verilmelidir (Erbino, vd., 2015).

İyileştirme bahçelerine yönelik farklı araştırmacılar tarafından tasarım kriterleri belirlenmiştir. Örneğin McDowell ve Clark-McDowell (1998) tarafından iyileştirme bahçesi tasarımına yönelik 7 tasarım yaklaşımı belirlenmiştir. Bunlar: bahçeyi ziyaret edenleri karşılayan bir giriş, sağladığı fiziksel, psikolojik ve zihinsel etkileri için bir su özelliği, renklerin ve ışığın etkisinden yararlanma, doğal unsurlara vurgu, sanatın bütünleşmesi, hayvanları çeken

unsurların kullanımıyla hayvan çeşitliliğinin sağlanmasıdır (Belčáková vd., 2018). Diğer araştırmacılara ait tasarım kriterleri ise Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Farklı araştırmacıların iyileştirme bahçelerine yönelik tasarım kriterleri (Serez, 2011).

Tasarım Kriterleri			**Tasarım Kriterleri**	
Sağlık tesisinin yerleşim planlaması ve konumuna dikkat edilmelidir. Fiziksel ulaşılabilirlik önemlidir. Sağlık bahçesinin manzaraya sahip olması gereklidir. Dış çevrenin de farkında olarak tasarımlar yapılmalı ve dış çevrenin perdelenmemesine dikkat edilmelidir Bitki ve bahçe mobilyası kullanımında çeşitlilik sağlanmalıdır. Depolama ve ekipmanlar için uygun alanlar oluşturulması sağlanmalıdır.	Paine (1990)		Görsel ve fiziksel ulaşılabilirlik sağlanmalıdır. Çevresel aktarılabilme önemlidir. Bağımsızlık teşvik edilmelidir. Hastalara destek olunmalı ve onları hastalıklar karşısında cesaretlendirmeye yönelik ortamlar oluşturulmalıdır. Hastaların bir araya gelebilecekleri, sosyalleşebilecekleri mekanlar oluşturulmalıdır. Duyusal farkındalığı güçlendirici ortamlar oluşturulmalıdır. Kişisel alanlar oluşturulmalıdır.	Scarfone (1996)
Sağlık tesisinin konumuna ve yerleşim planlamasına dikkat edilmelidir. Yapılan tasarımlarda bitkilendirme, oturma birimleri ve estetik detaylara çok dikkat edilmelidir. Sağlık tesisinin yönetimince oluşturulan bakış açısının korunması ve bahçelerin bakımının, sürekliliğinin sağlanması gereklidir.	Marcus ve Barnes (1999)		Kullanıcılar fiziksel ve duygusal açıdan güvende hissetirilmelidir. Duyusal girdiler dikkatli kullanılmalıdır. Mevsimlere göre meydana gelecek değişimler göz önüne alınarak tasarım yapılmalıdır. Yapılan tasarımların estetik değerlere uygun olarak yapılması gerekmektedir. Tasarımlarda ilgi çekici unsurlara yer verilmelidir.	Ware (1994)
Tasarlanan mekânın ruhunun olması gereklidir. Fiziksel çevre maksimum oranda kullanılmalıdır. Duyusal uyarılma sağlanmalıdır. Bitkilerin iyileştirme gücünden faydalanılmalıdır.	Burnett (1997)		Oluşturulan mekanın ruhunun olması gerekir. Alanın içinden ve dışından bakıldığı zaman bir manzaraya sahip olmalıdır. Bahçenin yapılacağı yer, sağlık tesisinin iç mekanlarıyla ilişkili olmalıdır. Bahçenin yerleşiminin planlanması gereklidir. Tasarımda duyuların göz önünde bulundurulması gereklidir.	Eckerling (1996)
Ulaşılabilirlik sağlanmalıdır. Görünürlük önemlidir. Duyuları harekete geçirecek girdilerin çeşitliliği sağlanmalıdır. Tasarım çeşitliliği sağlanmalıdır. İç mekan tasarımından farklı konseptler oluşturulması gereklidir.	Gumbel (1996)		Sağlık tesisinin yerleşim analizi yapılmalıdır. Yerleşim düzeninde çeşitlilik sağlanmalıdır. Ulaşılabilirlik ve kullanım kolaylığı sağlanmalıdır. Bitki materyalinde çeşitlilik sağlanmalıdır. Bakım hizmetlerinin kalitesi sağlanmalıdır.	Kamp (1996)

Farklı araştırmacılar tarafından iyileştirme bahçelerine yönelik ortaya konan bu tasarım kriterleri incelendiğinde birçok kriterin birbirine benzediği görülmektedir. Bu kapsamda Serez (2011) tarafından yapılan "Tarihsel Süreç İçinde Sağlık Bahçeleri" başlıklı araştırmada farklı

araştırmacılar tarafından ortaya konulan tasarım kriterlerinin ortak özellikleri şu şekilde özetlenmiştir;

- Tasarlanan mekânın ruhu olmalıdır.
- Sağlık bahçelerinin yerleşim planlaması ve konumu dikkatlice planlanmalı; tasarımda çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Fiziksel ve görsel ulaşılabilirlik sağlanmalıdır.
- Duyusal uyarılma sağlanmalıdır.
- Bitkilerin iyileştirici etkilerinden (bahçe terapisi) yararlanılmalıdır.
- Kullanıcıların sağlık bahçelerinde fiziksel ve duygusal olarak güvende hissetmesi sağlanmalıdır.
- Bitkilendirme, oturma birimleri ve diğer tesisler, ihtiyaçlara yönelik dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır.
- Bahçenin bakımıyla ilgili bilinçli olunmalıdır (Ghose, 1999; Serez, 2011).

Stigsdotter ve Grahn'ın İyileştirme Bahçesi (Healing Garden) Tasarım Yaklaşımları

İsveç Tarım Bilimleri Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı bölümü tarafından yapılan araştırmada, doğadaki deneyimlerin insanların yaşam durumlarına bağlı olarak farklı şekillerde etkilediği belirlenmiştir. Bu kapsamda bir insanın doğa deneyimi, çevreden ne kadar beslendiğine ve zihinsel gücünün ne kadar güçlü olduğuna bağlı olarak değişeceği araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir (Stigsdotter ve Grahn, 2002). İyileştirme bahçelerinin hastaların iyileşmesi üzerindeki etkisinin arttırılması, bu mekânların etkili bir şekilde kullanımının sağlanması amacıyla, bu alanı kullanacak bireylerin ihtiyaçlarına ve sahip oldukları zihinsel güce göre tasarım yapılması için Grahn (1991)'nın "bireyin zihinsel gücüne bağlı olarak katılım türü modelinden" Stigsdotter ve Grahn (2002) tarafından bir piramit üretilmiştir (Şekil 2).

Piramidin alt basamağında zihinsel gücün çok zayıf olduğu ve içe dönük katılım seviyesinin olduğu görülmektedir. Bu seviyede bireyler kendisi ile ilgili özel fiziksel aktivitelerde bulunmaktadır. Ayrıca dış faktörlerden gelebilecek rahatsızlıklardan hoşlanmazlar. Duygusal katılım seviyesindeki birey zihinsel olarak aktiftir. Çevresiyle ilgili yeni izlenimler edinmeyi sevmemesine rağmen edinmiş olduğu izlenimler hakkında bilgi sahibidir. Piramidin bir sonraki seviyesinde, biraz daha büyük zihinsel güce sahip bireyler vardır. Sosyal çevrelerine ilgi duymaya başlarlar ve çevrelerindeki insanları gözlemlemek isterler, fakat yaptıklarında aktif rol alma gücüne sahip değillerdir. Piramidin en üstünde, zihinsel gücün çok güçlü olduğu ve birinin bir grup insana öncülük edebileceği dışa dönük katılım düzeyi vardır. Bu seviyedeki erkekler ve kadınlar bir şeyleri başlatmak ve yürütmek için inisiyatif alabilir. Sadece bu seviyedeki bireyler, çevre gruptan güçlü bir destek almadan fikirlerini ve planlarını tamamen takip edebilecek kadar zihinsel güce sahiptir. Bu kapsamda piramitte en alttan en üste doğru yükseldikçe hastaların içe dönük katılım durumundan dışa dönük katılıma doğru ilerlediği ve zihinsel gücünün arttığı görülmektedir (Stigsdotter ve Grahn, 2002) (Şekil 2).

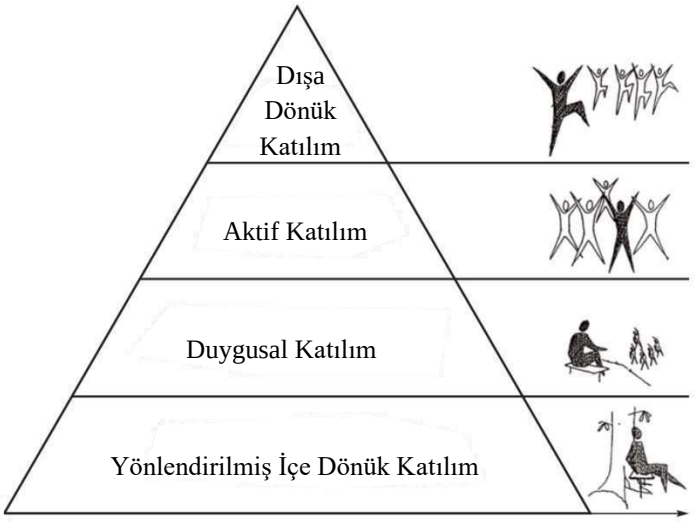

Şekil 2. Bireyin zihinsel gücüne bağlı olarak katılım türü (Grahn (1991)'in modelinden üretilmiştir) (Stigsdotter ve Grahn, 2002).

Stigsdotter ve Grahn (2002) çalışmalarına dayanarak hastaların farklı talepleri doğrultusunda bahçede ihtiyaçları karşılayacak alanların olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla farklı karakterlere sahip sekiz ayrı bahçe mekânı Stigsdotter ve Grahn tarafından tanımlamıştır. Bu mekânlar birbiriyle bağlantılı olabileceği gibi ayrı ayrı da bahçede yer alabilmektedirler. Sekiz mekânın konsepti aşağıdaki gibidir (Keçecioğlu ve Cengiz, 2013; Keçecioğlu, 2014):

- Dingin Mekân: Huzurlu, sessiz, sakin, çöpün ve zararlı bitkilerin olmadığı, diğer bireylerin rahatsız etmediği, suyun, kuşların, arıların sesiyle dolu bir mekân.
- Doğal Mekân: Doğanın hayranlık uyandırdığı, yosun kaplı kayaların bulunduğu, doğal döşeme türüyle kaplı yolların olduğu, bitkilerin sanki kendisi o alanda yetişmiş gibi olan mekân.
- Tür Zenginliğine Sahip Mekân: Hayvan ve bitki türlerinin çeşitliliğini barındıran mekân.
- Dinlendirici Mekân: Huzur veren ve farklı bir dünyaya açılma hissini uyandıran bir mekan.
- Müşterek Mekân: Manzaranın seyrine olanak tanıyan ve ziyaretçilerin kullanımına açık olan açık yeşil alana sahip mekân.
- Keyif Mekânı: Bitkilerle çevrili ve güvenli olan, kalabalık ortamlardan uzakta bulunan, aynı zamanda diğer bireylerle birlikte olma imkânı tanıyan, rahatlamaya yardımcı olan bir mekân.
- Festival Mekânı: Keyif ve eğlence için buluşma mekanı.
- Kültür Mekânı: Zaman içerisinde hayranlık uyandıran tarihsel mekan (Stigsdotter ve Grahn, 2002; Keçecioğlu, 2014) (Şekil 3).

Bireyin katılım türü piramidi dikkate alınarak İsveç Tarım Bilimleri Üniversitesi Alnarp Kampüsüne yönelik iyileştirme bahçesi tasarımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 3).

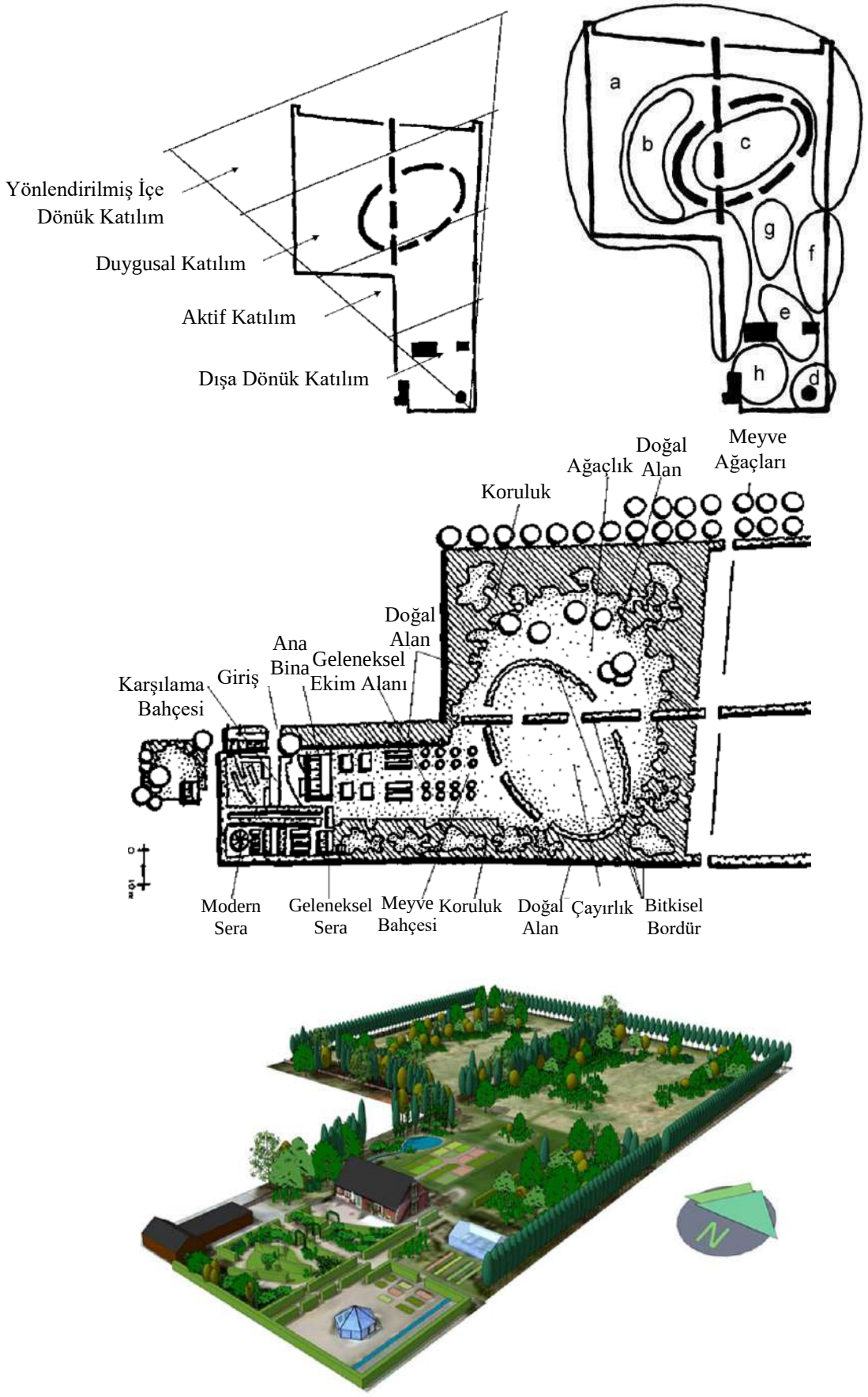

Şekil 3. İsveç Tarım Bilimleri Üniversitesi Alnarp Kampüsü İyileştirme Bahçesi (Stigsdotter ve Grahn, 2002; Stigsdotter ve Grahn, 2002; Grahn vd. 2017).

SONUÇ

Farklı tasarım yaklaşımları ile oluşturulan iyileştirme bahçelerinin amacı fiziksel, zihinsel ve ruhsal açıdan sorunlar yaşayan bireylerin yaşamış oldukları bu sorunları azaltmaktır ve bu bireyleri fiziksel, zihinsel ve psikolojik açıdan güçlü kılmaktır. Bu nedenle iyileştirme bahçelerinin doğrudan hastaları tedavi etmesi beklenmemelidir (Pouya vd. 2015; Arslan ve Ekren, 2017; Çetinkale Demirkan, 2019). Akın (2006)'ın da çalışmasında ifade ettiği gibi iyileştirme bahçesinin en önemli özelliği; hastalar, ziyaretçiler, görevliler ve ilgilileri olumlu şekilde etkilemek, tutarlı bir şekilde streslerinin azalmasını sağlamaktır. Ülkemizde henüz fazla önem verilmeyen iyileştirme bahçelerine yönelik farklı meslek gruplarında yer alan mimar, peyzaj mimarı, kent plancısı, psikolog gibi disiplinler birlikte çalışmalar gerçekleştirmeli ve karar vericiler tarafından bu çalışmalardan elde edilen veriler bahçelere uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın Z Ş (2006) Çocuklar İçin İyileştirme Bahçeleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Arslan M, Ekren E (2017) Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikleri İçin Terapi Bahçeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2): 361-373.

Beal H (2004) Natural Healing. *Architecture Minnesota*, 30: 48-53.

Belčákovái I, Galbavá P, Majorošová M (2018) Healing and Therapeutic Landscape Design -Examples and Experience of Medical Facilities. *International Journal of Architectural Research*, 12(3): 128-151.

Çetinkale Demirkan G (2019) Evaluation of Healing Gardens and Design Criteria. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 7(1): 148-151.

Demirel Ö, Pouya S (2017) Engelli Çocuklar İçin İyileştirme Bahçeleri. *Plant Dergisi*, http://www.plantdergisi.com/prof-dr-oner-demirel-sima-pouya/engelli-cocuklar-icin-iyilestirme-bahceleri.html (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

Erbino C, Toccolini A, Vagge I, Ferrario P S (2015) Guidelines for the Design of a Healing Garden for the Rehabilitation of Psychiatric Patients. *Journal of Agricultural Engineering*, https://www.agroengineering.org/index.php/jae/article/view/426/413#toc (Erişim Tarihi: 16.12.2019).

Ghose S (1999) The Healing Dimensions of Hospital Gardens: Three Case Studies Assessing The Use, Therapeutic Benefits and Design Recommendations, The University of Texas at Arlington, USA, 120-137.

Grahn P, Pálsdóttir A M, Ottosson J, Jonsdottir I (2017) Longer Nature-Based Rehabilitation May Contribute to a Faster Return to Work in Patients with Reactions to Severe Stress and/or Depression. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(11): 1310.

Keçecioğlu P (2014) Ruh Sağlığı Kurumlarında İyileştirme Bahçelerinin İrdelenmesi ve Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Keçecioğlu P, Cengiz G (2013) İyileştirme Bahçelerinde Tasarım Kriterleri ve Bitki Kullanımının İrdelenmesi. V. Süs Bitkileri Kongresi, 06- 09 Mayıs, Yalova, Türkiye.

McDowell C F, McDowell T C (1998) The Sanctuary Garden. New York: Fireside Books.

Momtaz R I (2017) Healing Gardens-A Review of Design Guidelines. *International Journal of Current Engineering and Technology*, 7(5): 1864-1871.

Paraskevopoulou A T, Kamperi E (2018) Design of Hospital Healing Gardens Linked to pre-or Post-occupancy Research Fndings. *Frontiers of Architectural Research*, 7: 395-414.

Pouya S, Bayramoğlu E, Demirel Ö (2015) Şifa Bahçesi Tasarım Yöntemlerinin Araştırılması. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 15(1): 15-25.

Pouya S, Demirel Ö (2015) What is a Healing Garden. *Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture*, 28(1): 5-10.

Sakıcı Ç (2009) Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde Açık Alan Terapi Ünitelerinin Peyzaj Tasarımı: Ataköy (Trabzon) Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Örneği. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.

Sakıcı Ç, Çelik S, Kapucu Ö (2013) Kastamonu'daki Hastane Bahçelerinin Peyzaj Tasarımlarının Değerlendirilmesi. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 14: 64-73.

Serez A (2011) Tarihsel Süreç İçinde Sağlık Bahçeleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Stigsdotter U A, Grahn P (2002) What Makes A Garden A Healing Garden. Journal of Therapeutic Horticulture. *American Horticultural Therapy Association*, 13: 60-69.

Stigsdotter U A, Grahn P (2003) Experiencing A Garden: A Healing Garden For People Suffering From Burnout Diseases. *Journal of Therapeutic Horticulture*, 14: 39-49.

Vapaa A G (2002) Healing Gardens: Creating places for restoration, meditation and sanctuary, Master thesis, College of Architecture and Urban Studies. Virginia Polytechnic Institute and State University.

İZMİR'İN İŞGALİ'NİN OSMANLI BASININDAKİ YANSIMALARI (15 -24 MAYIS 1919)

Sümeyye ÖNAL
Sakarya Üniversitesi

ÖZET

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi Milli Mücadele tarihini yönlendiren önemli bir olay olmuştur. Bu durum Osmanlı halkı üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Osmanlı Basını bu işgal karşısında çeşitli yazılar yayınlamış, halkı milli uyanışa davet etmiştir.

Çeşitli kütüphanelerde gerek Mütareke Dönemi gerek işgal ve sonrası dönemde yayınlanmış Türkçe gazeteler, eksik olmakla birlikte, mevcuttur. Şimdiye kadar çeşitli çalışmalarda bu gazetelerden yararlanılmıştır. Bu çalışmamızda ise dönem gazetelerinde, Milli Mücadele Dönemi'nin önemli bir noktası olan İzmir'in işgali hakkında yazılan yazıların, verilen bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesine yöneliktir. Amaç, işgal altındaki İzmir'in basında nasıl işlendiğini ortaya koymaktır. Konu bütünlüğü olması açısından, İzmir'in işgaline giden sürece de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İşgal, Basın, Osmanlı Basını, Türkçe Gazeteler

ABSTRACT

Theinvasion of İzmir byGreece on May 15, 1919was an importanteventthatguidedthehistory of theNationalStruggle. This has had profoundeffects on theOttomanpeople. TheOttomanPresspublishedvariousarticlesagainstthisoccupationandinvitedthepeopletothenatio nalawakening.

Turkish newspapers published in variouslibrariesboth in theArmisticePeriodandduringtheoccupationand post-occupationperiodarelacking. So far, thesenewspapershavebeenused in variousstudies. Inthisstudy, it is aimedtocompileandevaluatethearticleswrittenabouttheoccupation of İzmir which is an importantpoint of theNationalStrugglePeriod in thenewspapers of theperiod. Ouraim is toshow how theoccupiedIzmir is processed in thepress. Interms of subjectintegrity, theprocessleadingtotheoccupation of Izmirwasalsoincluded.

Keywords: İzmir, Occupation, Press, OttomanPress, TurkishNewspapers

GİRİŞ

1914-1918 yılları arasında süren I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti adına, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ile sona ermişti. Yaşanan Ateşkes Osmanlı ülkesinde olumlu şekilde yorumlanmıştı. Ancak Mütareke maddelerinin uygulanması Osmanlı ülkesinde yaşanan bu olumlu havayı gittikçe dağıtmıştı. Osmanlılar için savaşı bitirten bu ateşkes aslında İtilaf Devletleri'nin savaş öncesinde Osmanlı Devleti'ni paylaştıkları gizli antlaşmaların uygulanmasının adeta zeminini hazırlayacaktı.Gerçekten de İtilaf Devletleri Mondros Ateşkes Antlaşması'nı bahane ederek bir süre sonra Osmanlı ülkesin fiilen işgale başlayacaktır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulanmaya konulması Türk halkı ve aydını üzerinde büyük etkiler yarattı. Basın, Mondros Mütarekesi, maddeleri, maddelerin uygulanışı, diğer devletlerin Osmanlılar hakkındaki tutumları, İzmir'in işgali ve sonrasında yaşanan durumlarla alakalı sürekli olarak halkı bilgilendirmeye çalıştı. Basının üzerine aldığı bu görev milli şuurun oluşmasına ve halkın işgallere karşı direnişe geçmesinde önemli katkılar sağladı. Ancak halkın uyanışını, kendilerine yönelik tepkilerin yaşanmasını, milletin kurtuluşunu kendi çıkarları adına engellemek isteyen İtilaf Devletleri planlarını uygulayabilmek için çalışmalara başladılar ve Paris'te bir konferans toplamaya karar verdiler. İtilaf Devletleri'nin amaçları daha önce kendi aralarında böldükleri Osmanlı ülkesinden pay alabilmek için hukuki bir zemin oluşturmak ve bu durumu Osmanlı Devletine kabul ettirmekti.

Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İşgal Kararının Alınması

Osmanlı Devleti'nin de içinde yer aldığı birçok devlet daimi barışı sağlamak amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandı.Paris Barış Konferansına İttifak Devletlerine karşı savaşan 32 devlet davet edildi. Dünyayı yeniden şekillendirecek olan bu devletler kendi aralarında "Müttefik", "Daha Az Müttefik", "Ortak Devletler" gibi bir sınıflamayla adlandırılmıştı[1].Konferansın ve yapılan toplantıların asıl hakimi İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Japonya idi. Özellikle Fransa ve İngiltere'nin önderliğinde Başbakan ve Dışişleri Bakanları kararlarda etkin rol oynadılar. ABD Başkanı Woodrow Wilson'un amacı dünyada barışı sürekli kılacak bir cemiyetin kurulması idi. İngiltere ve Fransa Konferans'ta ilk olarak cemiyetin statüsünü belirlediler. Wilson bunun üzerine Amerika'ya döndü[2]. Amerika'yı aradan çıkaran İngiltere ve Fransa kendi menfaatlerini hayata geçirmek için tamamen serbest kaldılar.

Konferans başladıktan sonra Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ile yapılacak barış görüşmeleri belirlendi. Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşması ise en sona bırakıldı. Çünkü İtilaf Devletleri "Şark Meselesi"ni çözerek Osmanlı Devleti'ni parçalamak istiyorlardı. Rusya'nın savaştan çekilmesi, ABD'nin savaşa dahil olması ve savaştan sonraki tavrı İtilaf Devletlerinin çıkarlarının birbirleri ile çatışmasına sebep oldu ve neticesinde bir karara varamadılar[3]. Çünkü bütün Devletler Osmanlı toprakları üzerinde daha önce yapılan anlaşmalarla paylarına düşeni istiyorlardı.

[1]Salih Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları(15-26 Mayıs 1919)", *Türkler*, c.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 766.
[2] Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1995*,Alkım Yayınevi,İstanbul, 2000, s. 80.
[3]RifatUçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995, s. 512.

Özellikle Batı Anadolu'nun durumu ile ilgili bir karışıklık mevcuttu. Çünkü İtilaf kuvvetleri 1917 yılında imzaladıkları St. Jean De Maurienne Gizli Antlaşması ile İzmir'den Konya'ya kadar olan bölgeyi İtalya'ya vermişti. Ancak İngiltere ve Fransa bunun kendi çıkarlarına aykırı olacağını düşünerek yapılan antlaşmayı geçersiz kılmak istediler[4]. Bunun içinde İngiltere, savaşa katılması şartıyla İzmir ve doğusunu büyük devletlerce desteklenen Yunanistan'a vaad etti[5]. Bu, Yunan Megalo İdeası için büyük bir fırsattı. Venizelos 2 Kasım 1918'de Anadolu'nun Batı kısmının (Fethiye'den Erdek'e) Yunanlılara verilmesini istedi ve bu isteklerini Barış konferansında tekrarladı[6]. Oysaki Wilson Prensiplerinin on ikinci maddesine göre Türklerin çoğunlukta olduğu yerler Osmanlı Devleti'nde kalacaktı. Yunanlıların istedikleri bölgelerde Rumlar olmasına rağmen çoğunluk olarak Türklerin üstünlüğü vardı[7]. Ancak Yunanistan bu durumun tersini iddia ediyor ve özellikle İngiltere'nin desteği ile Konferans kararlarına yön vermeye çalışıyordu.

Yunanistan'a hayranlık duyan İngiltere Başbakanı Lloyd George Yunanistan'ı onaylıyordu. Böylece İngiltere, Yunanistan vasıtasıyla Akdeniz'e de hakim olabilecekti. Hayalinde bir Akdeniz Devleti olan Yunanistan hem Ege Adalarına hem Trakya'ya hem de tüm Ege Bölgesi'ne sahip olacaktı[8].Konferans'ta Wilson Prensipleri'ni kendi amaçları doğrultusunda yorumlayan Venizelos'un istekleri İtilaf Devletleri'nin de menfaatleri doğrultusunda idi.

Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos tarihi emelleri olan Megalo İdea için konferans öncesinde diplomatik girişimlere başladı. Venizelos, 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakanı Lloyd George bir mektup göndererek daha önce vaad edilen Batı Anadolu'nun Batı kısmının kendilerini verilmesi için desteklemeleri istedi. Hatta Yunan kamuoyu daha fazla bölge için talepte bulundu[9]. Ancak şöyle bir durum mevcuttu ki Yunanistan'ın istediği bu bölgeler zaten İtalya'ya bırakılmıştı. Rusya'nın İtalya ile yapılan antlaşmada imzasının olmaması sebebiyle İtalya'nın bu istekleri dayanaksız bırakılarak istenilen bölge Yunanistan'a açıldı.Bu sırada Yunanistan sürekli olarak bölgeye Rum yerleştirerek Rum nüfusunu arttırmaya ve Türkleri azınlıkta bırakmaya çalışıyordu[10]. Amaç Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesini hayata geçirmekti.

Paris Barış Konferansı'nda düşüncelerine hukuki bir zemin oluşturmak isteyen Venizelos, Aydın Vilayeti'nin nüfusunun çoğunluğunun Rum olduğunu iddia ediyor ve İngiliz Hükümetine Yunanistan'ın ırken alakası olmayan yerlere gitmeyeceğini belirtiyordu. Rum Patrikhanesi'nin hazırlamış olduğu nüfus istatistiklerine güvenen Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda bu verilerle kendi haklılığını iddia ediyordu. Venizelos, Aydın Vilayet

[4] Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir,Aydın,Manisa,Denizli-1919-1923),*Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 2.
[5] Salih Tunç, , "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali", s. 766.
[6]Mustafa Turan, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali(15 Mayıs 1919)", *Türkler*, C.15. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 3
[7]Bilge Umar, *Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 88.
[8]Mustafa Mutlu, *İzmir Basınında İzmir'in İşgal ve Kurtuluşu Üzerine Bir İnceleme(1919-1922),* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2013, s.25.
[9] Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kış 2013 Sayı 36, s. 32.
[10]Adnan Sofuoğlu, "Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuvay-ı Milliye(1918-1921)", *Türkler*, c.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 620.

nüfusunun adaların eklenmesiyle birlikte 1.450.000 olduğunu Türklerin ise ancak 943.000 kişilik nüfusa sahip olduğunu ileri sürüyordu. Memorandumlar, röportajlar, istatistikler yayınlayan Venizelos aynı zamanda talep ettiği topraklardaki gayrimüslim halkın güvenliklerinin olmadığını ileri sürerek Konferansta Yunan tezini kabul ettirmeye çalışıyordu[11]. 3-4 Şubat'ta Venizelos aynı istatistikleri ve tezini Paris Barış Konferansı'nda Onlar Şurası'na sundu.[12]İstatistiklerine Büyük Devletleri kabul ettirmek isteyen Venizelos konferansta şunları söylemişti:

"*...Batıda Aydın ve Bursa illeri içinde yoğun bir kitle halinde 1.013.195 Rum oturmaktadır. 15 merkeze dağılmış olan bu Rumların 565 kilisesi ve 91.548 öğrencisi bulunan 652 okulu vardır. İmroz, Bozcaada, Midilli, Rodos, vs. gibi adaların Rum halkını da sayarsak, Batı Anadolu'da Yunanlılar 1.383.333 kişilik bir güçtür diyebiliriz. Böyle bir gücün lehine Barış Konferansının, adalardan başka Bursa ve Aydın illerinden de bir parça ayırması adalete uygun düşer…"* [13]

İtilaf Devletleri'nin dikkatini İzmir Sancağı üzerine toplamak isteyen Venizelos, İzmir'de 243.879 Rum, 96.250 Türk yaşadığını öne sürmüştü[14]. Osmanlı Devleti'nin açıkladığı resmi rakamlarda ise İzmir Sancağı'ndaki toplam Türk nüfusu 414.955 iken Rum nüfusu 143.801, diğer milletler 46.828 idi[15]. Ayvalık, Urla, Çeşme ve Foça'da Rum çoğunluğu Türklerden fazlayken İzmir şehrinde Rumlar azınlık durumundaydılar[16]. Osmanlı Devleti Barış Konferansı'nda İzmir'in %83'ünün Türk olduğunu ve bu sebeple hiçbir suretle Yunanlılar tarafından işgal edilemeyeceğini bildirdi[17]. Karşılıklı istatistiklerle Türkler ve Rumlar haklılıklarını ortaya koymaya çalışıyorlardı.

Venizelos'un iddia ettiği istatistiklerine rağmen Paris Barış Konferansı'nda Büyük Devletler verilen bilgilerden pek emin olamadı ve Yunan iddialarını araştırmak için özel bir komisyon görevlendirdi[18]. Bunun üzerine Venizelos için yeni çareler aramaya başladı.

Konferans'taki büyükler toplantısında İngiliz Başbakanı Lloyd George İtalyanların hakkında olumsuz yorumlar yaparak Yunanistan'ın İzmir'i işgali için Amerika ve Fransa'dan izin istedi ve sonucunda onları ikna etmeyi başardı.[19]. Böylece İngiltere kendisi için de büyük bir engel olacak olan İtalya'dan kurtulmuş oldu.

Yunanistan'ın toprak talepleri ile ilgilenen özel komisyon 6 Mart'ta araştırmalarını tamamladı ve ufak değişikliklerle Yunan isteklerini kabul etti. 7 Mart'ta komisyon raporunu "Ülke

[11] Turan, *Yunan Mezalimi*, s. 20-21.,Dilek, "Paris Barış Konf.'da", s. 34
[12] Sofuoğlu, "Mondros Mütarekesi Sonrası," s. 620.
[13] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988, s. 114.
[14] Mutlu, "İzmir İşgalinde İzmir", s. 29.
[15] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*. s. 104.
[16] Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s. 37-38.
[17] Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, C. 37, S. 148. (Ekim, 1973), s. 486.
[18] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 105.
[19] Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 101.

Sorunları Merkez Komitesi"ne gönderdi. Dört ülke temsilcisi de bu raporu onayladılar. Fransa ve İngiltere Yunan isteklerini biraz küçülterek Batı Anadolu'ya egemen olmasını konusunda anlaşmaya vardılar. Bu anlaşmaya ile Anadolu'da Türklerin güçlenmesi engellenecek, bir karışıklık durumunda Yunanlıları ortaya atıp büyük devletlerin çatışmadan uzak kalması sağlanacak, Battı Anadolu'da güçlü bir İtalya yerine yönetebilecekleri bir Yunanistan olacak ve son olarak Antik Yunan hayranlığı ile kamuoyunun sempatikliği kazanılacaktı[20].

Amerikan delegesi olan Westerman'a Yunanlıların istedikleri bölgelerin çoğunda Türklerin nüfusunun fazla olduğunu ileri sürerek Yunan isteklerine şiddetle karşı çıkıyor ve gizli anlaşmalara uymak zorunda olmadığını bildiriyordu. Amerikan delegasyonunun Türk Devleti için düşüncesi büyük bir devletin mandası olarak yaşamasıydı[21]. Ancak ABD Başkanı Wilson bir süre sonra Lloyd George'nin etkisi altında kalarak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini onayladı[22]. Böylece Yunanistan tüm Devletleri etkisi altına almayı başardı.

İtilaf Devletlerinin ve özellikle İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek için gönüllü Yunanistan Anadolu'ya asker çıkarmakla görevlendirildi. Ancak gelecek tepkilerden çekinen İngiltere duruma uygun bir bahane bulmak da gecikmedi. İngiltere'nin yeni planına göre, Yunanlılar İtilaf Devletleri adına İzmir'e asker çıkaracaklardı. Gerekçe olarak da İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek noktalar bulduklarını söyleyecek yani Mondros Mütarekesinin 7. Maddesi'ni hayata geçireceklerdi[23]. Verilecek olan bu kararı kabul etmek istemeyen İtalya, 21 Mart'ta Antalya'ya çıktı ve 28 Mart'ta şehirde karışıklık olduğunu bahane ederek burayı işgal etti.Devamında İtalya, Konya, Marmaris, Köyceğiz, Bodrum ve Alanya'yı da alarak işgallerine devam etti[24]. 24 Nisan'da Yunanlılar lehindeki konferans kararlarına tepki gösteren İtalya Başbakanı Orlando konferansı terk etti[25]. İtalya'nın bu tavrı konferansta bulunan İtilaf Devletleri temsilcilerinin hoşuna gitmedi. Bunu fırsat gören Venizelos amacına ulaşmak için çalışmalarını hızlandırdı.

2 Mayıs 1919'da Wilson, Lloyd George ve Clemenceau aralarında İzmir'in durumunu görüştüler. ABD İtalyanların Fiume'ye bir savaş gemisi ve İzmir'e bir filo göndermesinden rahatsız olduğunu belirtti ve Amerikan vatandaşlarını korumak amacıyla zırhlı bir Amerikan savaş gemisini İzmir'e göndermeye karar verdi. Bu sırada Llyod George'nin Yunanlılardan aldığı bilgiye göre İtalyan girişimleri Türkleri rahatsız etmişti. Bu bahane ile İngilizler ve Fransızlar da savaş gemilerini Türk karasularını gönderdiler[26].

5 Mayıs 1919'da Venizelos'un isteklerini yerine getirmek isteyen Lloyd George Üçler Konseyinde, İtalyanların gizli bir saldırı ile Anadolu'yu işgal edeceğinden şüphelendiğinden söz ederek İtalya'nın konferansa geri dönmeden bir an evvel Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına izin vermelerini istedi[27]. 6 Mayıs'ta Yunan Başbakanı Venizelos, Üç Büyükler

[20] Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri", s. 36.
[21] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 105-106.
[22] Mutlu, "İzmir'in İşgalinde İzmir", s. 33.
[23] Umar, *İzmir'de Yunanlıların son Günleri*, s.90.
[24] Mutlu, "İzmir'in İşgalinde İzmir",s.33.
[25] Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller*, s.133.
[26] Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri",s.38.
[27] Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali", s. 766.

tarafından büyük bir gizlilikle İzmir'in işgali için çağırıldı. ABD, İngiltere ve Fransa böylelikle sadece Yunanlılara İzmir'in işgali için izin vermemiş aynı zamanda bu iş için Yunanlıları davet etmişlerdi. 7 Mayıs'ta İtalyanlar konseye geldiler ancak Yunanlılar lehine karar çoktan verilmişti. Verilen kararda sundukları gerekçe Rumlara yapılan zulmün durdurulmak istenmesi idi[28].12 Mayıs'ta konferansta İtalya'da İzmir'in işgal kararını kabul ettiğini açıkladı.Böylece Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'nda titizlikle sürdürdüğü çalışmalar lehine olumlu sonuçlar vermişti. Artık Yunanistan'ın MegaloİdeaSı gerçekleştirmek için önünde engel kalmamıştı. İşgal kararına Türklerden gelen tepkileri de bastırarak yoluna devam etti.

İzmir'in İşgali (15 Mayıs 1919)

Paris Barış Konferansı'nda Müttefik Devletleri'nin aldığı karar uygulanmaya koyuldu. Alınan karara göre; Yunan kuvvetleri 14 Mayıs'ta İzmir'e gelecek, çıkartmadan 36 saat sonra işgale başlayacak ancak işgal haberi Türklere 12 saat önceden haber verilecekti. İşgal İtilaf Devletlerinin işgali gibi gösterilip Yunanlıların işi kolaylaştırılacaktı. Böylece Türkler bu duruma karşı tepkisiz bırakılacaktı. Zaten Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa ve Vali Kanbur İzzet böyle bir girişimin karşısında duracak güce sahip değildi[29]. Yani Yunanlıların İzmir'i işgali için hiçbir engel bulunmuyordu.

13 Mayıs 1919'da İtilaf donanmalarına mensup gemiler İzmir Liman'ına geldiler. Bu donamalar ile Türkler üzerinde baskı kurulacaktı. İtilaf Kuvvetleri 14 Mayıs sabahı İzmir'e ne şekilde gireceklerine karar verdiler. Aynı gün Vali İzzet Bey ve Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya İtilaf kuvvetlerince verilen nota ile, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereğince öğleden sonra saat 14.00 civarında İzmir'e asker çıkaracaklarını bildirildiler[30]. Yine 14 Mayıs'ta İstanbul'daki İngiliz temsilcisi Amiral Webb, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya işgal ile ilgili bir nota verdi[31].

Ali Nadir Paşa işgalin geçici ve önemsiz olduğunu vurgulayarak İtilaf Devletlerine karşı gelinmemesini istedi. Bunun üzerine Türk personel hiçbir direniş göstermeden geri çekildiler[32]. Türk makamlarına "Mütarekenin 7. Maddesi gereğince İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği, Yunan askerlerinin 15 Mayıs'ta sabah 8'de İzmir'de olacakları, Türk birliklerinin geri çekilmeleri gerektiği, herhangi bir karışıklık ve heyecan olmaması için Valilik tarafından sükunetin sağlanmasını ve Müttefik donanmasının halkı teskin edici bir rol oynayacağına inandıkları" konusunda haber gönderildi[33].

[28] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 107-108.
[29]Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali", s. 767.
[30] Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller*, s. 135.
[31] Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi(15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922),*Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.5.
[32]Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller*, s.136
[33]Günver Güneş, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi,* Sayı 9 Yıl 5,Şubat 2007, s. 25.

İzmir'in işgal edileceği haberi Türkler arasında yayıldı. O gece Türk gençleri sokaklara döküldüler ve haykırarak halkı topladılar. Halkın bir kısmı polis dairelerine girerek silah ve cephaneleri ele geçirdiler[34]. İzmir'in işgaline engel olabilmek için topyekun harekete geçtiler.

Yunanlıların işgali Türkler arasında olduğu gibi Rumlar arasında da hızlıca yayıldı. Olayın şahitlerinden Rum Kapses Yunanlıların gelişini şöyle anlatmıştı:

"Sevinçli haber daha bir gün öncesinden İzmir'de dilden dile dolaşmakta idi. O gece hiç kimse gözünü yummamıştı. Genç kızlar, özgürlük getiricilere serpmek için gülleri yaprak yaprak yoldular; hanımlar ikram etmek için tatlılar pişirdiler ve yaşlılar, çocuklara, kendi soylarının ölümsüz destanlarını anlattılar; o destanlar, yüzyıllardan beri, köle edilmez tutsakların ruhunu ısıtmış idi."[35]

Rumlar yüzyıllardır bekledikleri özlemi bu şekilde dile getiriyorlardı. Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiru ise durumu gizlemeye çalışarak amaçlarının işgal değil tüm halkın refahını sağlamak olduğunu bildirdi[36]. Çünkü Zafiru gelecek tepkilerden çekiniyordu.

Rumlar daha gün doğmadan Kordon'da toplandılar[37]. 15 Mayıs sabahı Yunan gemileri İzmir limanına geldi. Rumlar ellerinde bayraklarla "Zito Venizelos (Yaşa Venizelos)" diye bağırarak Yunanlıları selamladılar. Çanlar durmadan çaldı. Rahipler diz çökerek Yunan bayraklarını öpüp ağlıyor ve ilahi söylüyorlardı. Ortalık bayram havasındaydı. Yaklaşık 50.000 Yunan askeri karaya çıktı[38]. Hattalimanda toplanan Rum halktan bazılarının Yunan askerilerinin kulaklarına Müslümanlardan intikam almalarını haykırdıkları bazı kaynaklarda geçmektedir[39]. Yunan papazı Hrisostomos, papazlarla Albay Zafiru'nun yanına geldi, "Hoş geldiniz" diyerek Yunan bayrağını öptü. Tuz ve ekmek ikram ederek törenle gelen Yunan askerlerini karşıladı. Heyecanlı bir konuşma yapan Hrisostomosaltın sırmalı elbisesiyle gelenleri takdis etti.Tören bittikten sonra Yunan askerleri yürüyüş düzenine geçti. Yunan işgal kuvvetleri Kışla meydanındaki saat kulesine geldiler ve Kışla'yı ve Hükümet Konağı'nı işgal edebilmek için iki kola ayrıldılar. Yunan kuvvetleri ilerlerken gerek Türk askerleri gerek Rumların hakaretlerine maruz kalan Müslüman halk sessizliklerini korudular.Kışla'ya gelen Evzon Taburu'nun etrafını saran Rumlar Rumca bazı şeyler söyleyerek bağırıyorlardı[40]. Evzon Taburu işgal edeceği yere vardığı zaman ansızın üzerlerine kurşunlar atıldı. İlk şaşkınlıklarını atan Yunanlılar Hükümet dairesi ve Kışla'ya sığındılar[41]. Hukuk-ı Beşer

[34] Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, C.1,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s. 6-7.
[35] Bilge Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 27.
[36] Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller*, s. 137.
[37] Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, s. 27.
[38] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 119-121.
[39] Muhammet Güçlü, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden:"İzmir'de Neler Oldu?1336/1920"Kitapçığı Üzerine", *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C10, S.22, 2011, s. 70.
[40] Turan, *Yunan Mezalimi*, s. 74.
[41] Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 15.

Gazetesi'nin Yazı İşleri Müdürü olan Hasan Tahsin Yunanlılara ilk kurşunu sıkarak Evzon Taburu'nun başında bayrak taşıyan kişiyi vurdu. Kaçışan Rumlar ortalığı karıştırdılar[42].

Türklerin ateşine karşılık veren Yunan saldırısı birkaç dakika sürdü. Türklerin bu silahlı tepkisi bir süre sonra sona erdi. Ancak bu durumu büyüten Yunanlılar şehirde gördükleri her Türk'e, her binaya ateş etmeyi sürdürdüler[43]. Olay yerinde birçok Türk öldürüldü. Yunan saldırısına karşılık vermeyen Kışla yarım saatten fazla ateş altında tutuldu. Kışla'dakiler ateş etmeyeceğini bildirmek için değneğin ucuna beyaz mendil sararak dışarıya çıkarttı[44].Yunan ateşinin kesilmemesi üzerine 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa beyaz mendili eline aldı, yanında başka subaylarla Kışla'nın dışına çıktılar. Bunun üzerine Yunanlılar ancak silahlarını susturdular. Kapıdan çıkan Türk subaylara Yunanlılar tarafından tokat atıldı, Türklerin kalpak ve fesleri yere atıldı, subayların üzerinde bulunan her şey gasp edildi. Türk subay ve askerilerinin bir kısmı Averof Zırhlısı'na bir kısmı da Patris Vapuru'na götürüldü. Subaylar Rıhtım Caddesine götürülürken "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlandılar[45]. Türklerin onuru adeta ayaklar altına alındı. Bu yürüyüş esnasında 30'dan fazla şehit, 60'dan fazla yaralı olduğu tahmin edilmektedir[46].

İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan savaş gemileri Türklere yapılan acımasız saldırıları tepkisiz bir şekilde limandan izlediler[47]. Türklere yapılan bu zulüm dünya basınına yansıdı. Bu haberlerde kötü duruma düşmek istemeyen Venizelos, Albay Mazarikis'i durumu incelemek için İzmir'e gönderdi. Albay elinden geleni yapsa da İzmir'de yaşananları gizleyemedi. Yapılan zulüm ilerleyen günlerde de devam etti. Yunanlılar 16 Mayıs-12 Haziran arasında Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Ayvalık, Tire, Ödemiş, Nazilli, Bergama ve civarını işgal ettiler[48]. Çünkü Yunanlılara göre MegaloİdeaMegaloİdea'ya ulaşmalarının tek yolu bu şekilde hareket etmekti[49]. Rumların katledilmesini engellemek için İzmir'e gelen Venizelos ortaya attığı iddiaları kendisi uygulayarak hem Türklere zulüm etti hem de Batı Anadolu'yu karış karış işgal etti.

İzmir'in İşgalinin Osmanlı Basınındaki Yankıları

Türk basın tarihi açısından Milli Mücadele döneminde faaliyet gösteren gazeteler önemli bir işlev görmüşlerdir. Gerek Anadolu gerek İstanbul basını İzmir işgal edilmeden önce olası işgal haberlerini halka duyurmaya ve bu konuda onları bilgilendirmeye çalışmışlardır. Basında yaşanılan bu yoğun süreç Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren ve halkı uyandıran önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İstanbul basını Mütareke uygulamaları başladığında halkı haksızlıklar karşısında haberdar etmeye başladı. Yazılan yazılar ile halkın milli bilincinin uyanmaya başladığını gören

[42] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 123-124.
[43] Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s.169-171.
[44] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi,* s.124- 125.
[45] Turan, *Yunan Mezalimi,* s. 77-78.
[46] Turan, *Yunan Mezalimi*,s. 79.
[47] Çakmak, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, s. 130.
[48]Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.I*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s.
[49] Murat Köylü, "Batı Anadolu'nun İşgali'nin Türk, Yunan ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl:3 Sayı:6, Aralık 2016, s.155.

İngilizler, Osmanlı hükümetine baskı yaparak gazetelere sansür konulmasına sebep oldular. İngilizlerin isteği doğrultusunda verilen hükümet emri ile gazete yazılarında padişaha saygısızlık yapılmayacak, büyük devletlerin aleyhine hiçbir beyanatta bulunulmayacaktı. Bu talimat nedeniyle İstanbul'da çıkan gazeteler artık sansürlendi. İstanbul gazetelerine yönelik bu sansür uygulaması Anadolu'da yayınlanan gazeteleri çok etkili olmadı. Çünkü İtilaf Kuvvetleri Anadolu Basını'nı İstanbul Basını gibi kontrol edemiyorlardı. Böylece Milli Mücadele Dönemi boyunca Anadolu gazeteleri işgal aleyhine yazılar yazarak halkı bilinçlendirdiler[50]. Onların bu tavrı daha Mondros Mütarekesi'nde kendini göstermişti.

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra özellikle Osmanlı Hükümeti'ne yakın kişiler Mütareke'yi destekler nitelikte müspet bir hava oluşmuşlardı. Köylü Gazetesi, Mütareke'den hemen sonra yayınlanan bir yazısında hükümetin yardımıyla Osmanlı ülkesine artık huzurun geleceğini ve Osmanlı vatandaşlarının işlerinin sadece tarım, sanayi, ticaret ve bilim konularında yoğunlaşacağına yönelik bir değerlendirme yapmıştı. Mütarekeden sonra İzmir'de Rumların Türklere yönelik yapmış oldukları taşkınlıklar sebebiyle Osmanlı Devleti'ndeki iyimser hava çok sürmedi. Türk gazeteleri bu durumu eleştirirken Rumca basın yayınladığı yazılarda açıkça İzmir'in Yunanistan'a ait olduğunu ileri sürüyordu[51].

İstanbul'da İsmail Hami tarafından çıkarılan *Memleket* gazetesi 1919'un Şubat'ında yayınladığı yazılarda İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dikkat çekiyor, bu konuda idarenin kayıtsızlığını eleştiriyordu. Yazılarında İzmir'deki Türklerin Rumlara oranla nüfusunun çokluğundan bahsederek milliyet meselesi dolayısıyla ve "mukadderat-ı umumiyede kuvvet yerine hak esasının kaim olmasını temin" amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin İzmir konusunda Türkleri haklı bulması gerektiğini yazıyordu[52]. Hasan Tahsin, Hukuk-ı Beşer'in 14 Şubat tarihli nüshasında yazdığı bir yazısında "Cihan bize düşman iken biz ne İngiltere'den ne Fransa'dan ve ne saireden kendimize ufak bir muavenet ve muhabbet bekleyelim" ifadesi yer alıyordu[53]. Tahsin, Türklere karşı Avrupalı devletlerin düşmanlığından söz ederken hiçbir devlete ümit bağlamamamızı vurguluyordu. Yine Hukuk-ı Beşer'in 19 Şubat'taki sayısında *"İzmir'in Rus çarlığının gayri meşru çocuğu Yunanlılara bırakıldığından*" bahsediliyordu. Yazının devamında Türklere milli bir şuur aşılamak amacıyla şu ifadeler kullanıldı: *"Uyan ey Türk oğlu uyan, sana suikast ediyorlar!... Biz ölmedik yaşıyoruz, damarlarımızda İzmir'imiz, hakanımız, payitahtımız için akıtılacak kanlarımız var. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak, eritecek hararetimiz pek, hem de mebzul. Yalnız bunu da unutmasınlar ki, Çanakkale kahramanlarının, mai beyaz kucağında salibi taşıyan Yunanlılığın canavar hakimiyeti altında yaşatacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk benliği yoktur. Ancak evet ancak hilalin al gölgeleri altında hakanıyla, payitahtıyla, İzmir'iyle yaşayacak bir Türklük vardır…"* [54].

[50] Selvi, Milli *Mücadele'de İlk İşgaller*, s.191-192.
[51]Zeki Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V., S.13, 1998, s. 149-150.
[52]Nejdet Bilgi, "Mütareke Döneminde İsmail Hami(Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, VIII(1993 S.1)., s. 144.
[53] Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını", s. 150-151.
[54] Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Temmuz 1919-30 Temmuz 1919)*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 25.

Dönem gazeteleri İzmir'in Yunanlılara verileceğine yönelik haberleri duydukça yazılarını arttırarak Türk halkını uyanmaya davet ediyorlardı. *Tasvir-i Efkar* gazetesinin 22 Mart 1919 tarihli nüshasında yayınladığı "Milli Tezahürler ve Müdafaalar" başlıklı yazıda Paris'te verilen karara karşılık Türkler arasında bir çok yerde mitingler yapıldığı belirtiliyordu. Bu mitinglerde alınan kararlarının İtilaf temsilcilerine gönderildiğinden, bunlardan en önemlilerinden biri olarak İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye'nin düzenlediği kongreden bahsediliyordu. Ayrıca Venizelos'un ve Yunan temsilcilerinin Paris'te Onlar Konseyi'ni etkilemek için hayli çaba gösterdiklerinden söz ederek Onlar Konseyi'nin bunlardan etkilenmemesi ve Türkler lehine kararlar alması yönünde uyarılarda bulunuyordu[55]. Verilen gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere yapılan uyarılar ile Paris'te bulunan İtilaf Devletleri'nin dikkati çekilmek isteniyordu.

Gazetelerde Yunanlıların İzmir ve çevresinde yapmış oldukları haberlerden bahsediliyordu. Ancak bütün bu olumsuz gelişmeler karşısında Osmanlı Hükümeti iyimser bir hava sergileyerek İzmir'in Türk toprağı olmaktan koparılmasının mümkün olmadığını dile getiriyordu. Hükümetin verdiği olumlu haberler basını biraz rahatlatmıştı. Hükümet dile getirilen sorunun çözümünü vilayetlere nasihat heyetleri göndermekte buldu. İllere giden heyetler buralarda Türk-Yunan dostluğundan bahsederek Türk ve Rum halkı yatıştırmaya çalıştılar hatta bu dostlukla alakalı gazetelerde bazı haberler bile yapıldı. Ancak gazetelerdeki bu ifadeler bir süre sonra sona erdi. Çünkü Paris'ten Türklerin endişe duyduğu karar geldi ve Venizelos işgal hazırlıklarını tamamladı[56].

Genel olarak basın, İzmir'in işgali öncesi halkta milli bir bilinç uyandırmaya çalıştığı gibi halkı vatan için topyekun savaşmaya davet etti. Gazetelerin bu çalışmalarından sonra Yunanlılar, işgal haberlerinin halkı galeyana getirmesinden çekinerek işgal günü basına sansür uygulamaya başladı[57]. Bu durum gazetelerin işgalden haberdar olmasını engelledi.

15 Mayıs tarihli gazete haberlerine bakılacak olursak ortak konunun İttihatçıların tutuklanması ve yargılanması olduğu görülebilir. 15 Mayıs sabahı gazetelerden *Vakit* "Dünkü Tevkifat", *Tasvir-i Efkar* "Sulh İntizar Ederken", *İleri* "Sulh En Son Bizimle Yapılacak", *Alemdar* "İttihatçıların Muhakemesi", *Hadisat* "İzmir'in Mühim Havadisleri" başlıklarını attılar[58]. Aslında *Alemdar* gazetesi de *Hadisat* gibi 12 Mayıs'ta İzmir'e gelen donanmayı haber veriyordu. Ancak olayı açıklarken donanmanın gelme sebeplerine değinmiyordu. Bu durumu normal bir ziyaret gibi kabul ederek işgal olabileceğine ihtimal vermiyordu. *Alemdar*'ın 15 Mayıs tarihli haberi şöyleydi:

"Birkaç gün zarfında limanımıza gelen Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikan büyük ve küçük birçok sefain-i harbiye geldi. Amiral Bristol bugün İstanbul'a müteveccihen hareket etti. Vali Bey kendilerine kordelalarla müzeyyen güzel bir sepet derununda İzmir turfanda mahsulatından takdim ettiler. Sefain kumandanlarıyla valinin sıkı temasta bulunmasına

[55] *"Milli Tezahürler ve Müdafaalar"*,Tasvir-i Efkar, 22 Mart 1335/1919, NO: 2699, s. 1.
[56] Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını", s. 152-153.
[57] Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 7.
[58] *Vakit*, 15 Mayıs 1335/1919, no:555, *Tasvir-i Efkar*, 15 Mayıs 1335/1919, no:2726, *İleri*, 15 Mayıs 1335/1919, no:118-487, *Alemdar*, 15 Mayıs 1335/1919, no:146-1456, *Hadisat*, 15 Mayıs 1335/1919, no: 135.

mehafil-i resmiye ve gayr-i resmiyece ehemmiyet-i fevkalade atfediliyor. Temas-ı Vaki vilayetin siyaset-i dahiliyesini takviye mahiyetindedir. Ecnebiler tarz-ı idareden memnun bulunuyorlar. Eşya-yı ticariyenin kesretle vürudu tenezzül-ü fiyatı intac ettiğinden ahali memnundur. Duygu ve Anadolu gazeteleri tadil edilmiştir. Birçokları da dehalet etmektedir"[59]. *Alemdar'*ın bu yazısına bakılacak olursa gazete ya işgali tam anlamıyla idrak edemediğinden böyle müspet ifadeler kullanıyor ya da Yunan işgalini sezmesine rağmen özellikle İngiltere'ye olan güveninden dolayı Osmanlı Devleti adına bir felaket olmadığını düşünerek bu durumun önemi üzerinde durmuyordu.

16 Mayıs tarihli gazeteler genellikle İzmir'in işgalinden bahsediyorlardı. Yunanlıların İzmir'de yaptıklarına dair haber verememişlerdi. Genellikle İzmir'in Türk nüfusundan bahsedilerek halkın ümidini yitirmemesi gerektiğini bildirdiler. Bu sırada sansür nedeniyle *Tasvir-i Efkar* ve *Yenigün* gazeteleri 24 saatliğine kapatırken *Köylü* ve *Müsavat* gazetelerinin yayın yapmaları engellendi[60]. Böylece Yunanlılar kendi aleyhlerine haber yapılmasının önünü de kesmiş oldular.

İsmail Hami *Memleket* Gazetesi'nin 16 Mayıs tarihli nüshasında Wilson Prensipleri'nin 14 Maddesine rağmen "zavallı Türk İzmir'imizin işgal edilmesine" engel olunamadığını, Yunanistan'ın Türk ili üzerinde hiçbir hakkının bulunmadığını dile getirmiştir[61]. Yine 16 Mayıs tarihli *İleri* gazetesinde "İzmir'in İşgali" başlığı altında "iki günden beri ortalıkta dolanan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali şayiasından" bahsediliyordu. Yazıda, "Koca Amerika Başkanı'nın prensipleri ve Batı'nın adaleti varken İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin olamayacağı" dile getiriliyordu. Yazıda devamla, "her haliyle dünyaca Türk bilinen İzmir'in Yunanlılarca işgalinin adaletsizlik olacağı" belirtiliyordu. Söz konusu haberde Avrupalı büyük devletlerin bu duruma göz yummayacaklarını düşünülüyor ve bu durumun Hükümet tarafından gönderilen Resmi Tebliğ ile açığa kavuştuğunu ve aslında meselenin yanlış anlaşıldığından bahsediliyordu[62].

Yazının son bölümünde, söz edilen şayia ortadan kalkmakla birlikte, "İzmir gibi üzerinde olur olmaz haklar iddiasında bulunulan önemli bir beldenin işgaline kamuoyunun sessiz kalmayacağı dolayısıyla Türkler ile diğer anasır-ı Osmaniye ve Hükümetin bu konuda gerçekleştireceği girişimleri beklediği" vurgulanmaktadır[63]. İzmir'in işgalinin gerekçesi Osmanlı hükümeti tarafından gönderilen Resm-i Tebliğ'den anlaşılmıştır. Hükümet, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi aracılığıyla yayınladığı resmi tebliğ şu şekildedir:

"Tebliğ-i Resmi Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesinden:

Dün sabah saat 11.00 raddelerinde Nişantaşı'nda Sadrazam Ferit Paşa Hazretleri'ne konaklarında Amiral Webb tarafından verilen notada Paris Konferansı kararına atfen İzmir Kala'ınınKuvay-ı İtilafiye tarafından işgal edileceği bildirildiği gibi İngiliz Kuvay-ı Bahriyesi kumandanı Amiral Calthorpecenabları tarafından da Aydın vilayetine dün sabah tebliğ

[59]"İzmir'de", *Alemdar* 15 Mayıs 1335/1919, no: 146-1456,s. 2.
[60] Selvi, İşgal ve Protesto, s. 26-27.
[61] İsmail Hami, *Memleket*16 Mayıs 1335/1919, no:339, s. 1.
[62]"İzmir'in İşgali",*İleri* 16 Mayıs 1335/1919, no:119-488, s. 1.
[63]"İzmir'in İşgali", *İleri* 16 Mayıs 1335/1919, no:119-488, s. 1.

olunan notada Paris Konferansı'nın mukarreratına ve Mütarekename'nin 7. Maddesine istinaden İzmir istihkamlarının işgal edileceği ve ondan sonra verilen ikinci bir notada dahi yine Mütarekename ahkamına müsteniden İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgaline Düvel-i Mutelifçe karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükümet bu babda milletin hukuku ve devletin muhafazası için ahd-ı tertib eden görevleri ifaya teşebbüs eylemiş ve muhafaza-ı vakar ve sükunet edilmesi lüzumunun münasib lisanla ahaliye tavsiyesi zannında Dahiliye Nezareti Celilesi tarafından Vilayat-ı Osmaniyeye tebligat-ı lazime ifa kılınmıştır"[64]. Resmi Tebliğ'de Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasının sebebi, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi olduğu belirtilerek Türkler arasında oluşacak bir galeyan önlenmeye çalışılmıştır.

Resmi tebliğden sonra gazeteler ve Darülfünun'da yoğun bir tepki yaşanmıştı. Yaşanan bu tepkilerden bahsetmeden önce hükümetin istifa ve nedenleri üzerinde durmak gereklidir. Özelikle *İkdam* gazetesinin bu konudaki haberi dikkat çekmektedir[65]. Gazete haberine göre, Bakanlar dün Berat Kandili sebebiyle Padişah'ı Yıldız Sarayı'nda ziyaret etmişler, tebrikleşmeden sonra Padişaha istifalarını sunmuşlardır. İstifanın sebebi olarak da İtilaf Devletleri'nin İzmir ile alakalı verdiği kararın devleti ve milleti korumakla görevli heyeti zor duruma düşürmesini göstermişlerdir. Heyet-i Vükela'nın istifası Padişah tarafından kabul edilmekle birlikte yeni kabineyi kurma görevi yine Damat Ferit Paşa'ya verilmiştir. *İkdam* gazetesi'nin aynı günkü nüshasında "İzmir'in İşgal Meselesi" başlığı altında vilayetlerden gelen telgraflara yer verilmiştir[66].

17 Mayıs tarihli *Vakit* gazetesi'nde Mehmet Asım "İşgalin Manası" başlıklı yazısında Hükümete verilen nota ile Amiral Calthorpe'nin Aydın Valisi'ne verdiği nota arasındaki büyük farkı ele almaktadır. *"İngiliz Kuvay-ı Bahriyesi Kumandanı Amiral Calthorpe Aydın Valisi'ne müracaat ederek Mütareke'nin 7. Maddesi uyarınca İzmir'in işgal edileceğini bildirmiştir. İzmir'de Müttefik devletlerini tehdit edici bir durum olmamakla birlikte bunun bir zararı olmadığını ve barışa kadar herhangi bir direniş gösterilmesin derdik. İzmir İtilaf Devletlerinden bir mensup tarafından işgal edilse sorun yoktu da Yunanlıların karaya çıkmış olması bile Türkleri ve müslümanları son derece rahatsız etmiştir. Durum gösterildiği gibi olsa yine Türk ve Müslüman ahali sabır gösterirdi ancak mesele bundan başka daha acı bir hakikate sahiptir."* Mehmet Asım yazının devamında şunları dile getiriyordu: *"Amiral Webb tarafından Hükümete verilen notada İzmir'in İşgali'nin Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereğince değil bizzat Paris Barış Konferansı'nda alınan karar üzerine gerçekleşmiştir. İşte Anadolu'yu derin endişelere boğan da budur. Daha bu durum bize söylenmeden önce bazı maddelerin tatbikine bile başlanmıştır…"*[67] Mehmet Asım'ın da yorumladığı gibi Aydın Valisi'ni sözde Mütareke maddeleri gereğince İzmir'in işgali konusunda sessizliğe mahkum eden İngilizlerin niyetleri çok başkaydı. Amaç bölgenin Paris Barış Konferansı'nca alınan karar ile Yunanlılara bırakılmasıydı.

Zaman gazetesi 17 Mayıs'ta Kabine'nin İstifasını konu edinirken "İzmir'imiz Nasıl İşgal Edildi?" başlıklı yazıda Mehmet Asım'ın yazdıklarına benzer hususlara değinerek Mütareke

[64]*Sabah*, 16 Mayıs 1335/1919, no: 10597.
[65] Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali, s. 768.
[66]"İzmir'in İşgal Meselesi",*İkdam* 17 Mayıs 1335/1919, no: 7999, s. 1.
[67] Mehmet Asım, "İşgalin Manası" *Vakit*, 17 Mayıs 1335/1919, no: 558, s. 1.

maddelerini ve işgalin gerçekleşmesini anlatmıştır. Gazetenin diğer bir haber başlığı da "İzmir'de Türklük Hakimdir" şeklindedir. Yazıda "Türklerin resmi kayıtlarına ve yabancı milletlerin istatistiklerine göre İzmir'de Türklerin hakim olduğundan, Wilson Prensipleri'nin dünyayı yeniden düzenlemek için öne sürdüğü yeni haritaya rağmen bu durumun Türkleri derin bir üzüntüye boğduğundan" bahsetmektedir. Ayrıca hayalperest Venizelos'un yaptığı bu girişimlerin diğer milletler için de örnek olacağından endişelendiğini dile getirilmektedir[68].

*Hadisat'*da aynı gün diğer gazeteler gibi Resm-i Tebliğ ile işgalden haberdar olduğunu, Amiral Calthorpe'nin vermiş olduğu notadan bahsetmiştir. Süleyman Nazif "İzmir'in İşgali" başlıklı yazısında İzmir'in işgali ile alakalı Payitahtın bile işgal altındayken İzmir istihkamlarının işgali pek mühim mesele olmadığı, ancak İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali gelecek için bir vehamet olacağını, İzmir'in işgaline izin vermenin oradaki hakkı yok sayacağını dile getiriyordu.[69] Gazete, "İzmir'imizin Feryatları" başlığı altında olaya olan tepkisini şu şekilde dile getirmiştir:*"Hicaz ve Irak'tan, Filistin ve Suriye'den sonra İzmir'in de anavatandan koparılarak Yunanistan'a peşkeş çekilmekte olduğunu şimdi tebliğlerle öğrendik. Can damarımızın koparılması, kurbanlık koyun gibi mezbahaya sevk edilişimiz her hakkımızın çekininmesi artık tab ve tahammül bırakmadı. Dinimizle beraber ırkımızı ve sevgili vatanımızı müdafaaya kilitle ve tedricen kahrolmaktan ise şeref ve izzetle ölmeye cümleten azmettik.."*[70].

Hadisat'ın 17 Mayıs tarihli nüshasının ilk sayfasında büyük puntolarla *"1.239.782 Türk ve Müslüman, 298.373 Rum'un Ribka-i Zulüm ve Esaretine Mevdu!!!*" başlıklı yazısı altında, *"Büyük Reis-i Cumhurun Ortaya Attığı Prensiplerin Aksinin Mi Tatbiki Takarrür Etti? – Bakınız- Tepeden tırnağa Türk ve Müslüman Olan İzmir'e!"* alt başlığı yer almaktaydı[71].Wilson Prensipleri'nin 12. Maddesinin hatırlatıldığı yazıda İzmir'in Türk ve Müslüman olduğuna dair kanıtlar sunmak için daha önce İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından hazırlanarak verilen muhtıraya gazetede yer almıştır. Gazeteye göre Aydın Vilayeti'nin nüfusu şu şekildedir:

"1308 hicri senesi ve 1891 miladi senesi vilayet istatistiklerine göre Menteşe dahil Aydın vilayetinde Türkler 1.118.496, Ortodoks Rumlar 195.431, Latin, Katolik, Protestanlar 1.179, Ermeniler 13.940, Museviler 22.273 kişiden oluşmaktadır.1912 senesinde vilayet nüfusunda; 1.239.792 Türk, 298.373 Ortodoks Rum, 20.899 Ermeni, 35.784 Musevi mevcuttur." Gazete haberine göre Yunanlıların iddia ettikleri Rum nüfusu yerine Aydın Vilayeti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

Alemdar gazetesinin diğer gazetelere göre daha muhalif yazılar yazdığı görülmektedir. Refi Cevat, 16 Mayıs tarihli gazete nüshasında "Allah Belalarını Versin" başlığı altında *" Ortalığı kastılar, kavurdular, astılar, sürdüler, kestiler. Adına (Milli Siyaset) dediler, soydular, çaldılar ve çırptılar."* gibi sert ifadeler kullanarak I. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak

[68]"İzmir'imiz Nasıl İşgal Edildi?", *Zaman* 17 Mayıs 1335/1919, no :369.
[69] Süleyman Nazif, "İzmir'in İşgali", *Hadisat* 17 Mayıs 1335/1919 no:137, s. 1.
[70] "İzmir'imizin Feryatları", *Hadisat* 17 Mayıs 1335/1919 no:137 , s. 2.
[71] "*1.239.782 Türk ve Müslüman, 298.373 Rum'un Ribka-i Zulüm ve Esaretine Mevdu!!!*", Hadisat 17 Mayıs 1335/1919 no:137, s. 1.

İttihatçıları suçluyordu[72]. Bir gün sonra "İzmir Hadisesi Münasebetiyle" başlıklı yazısında gazeteye gelen telgraflardan bahsederek "İzmir'in Yunanistan'ı İlhakı" şeklinde gelen bir telgrafnameye dikkat çekiyor ve Yunanlıların, "Düvel-i İtilafiye'nin kuvve-i muavenesi" olarak İzmir'e girdiklerinden bahsediyordu. Refi Cevat, yazısının devamında "Yunanlıların aslında İzmir'i işgal etmediklerini, Mütareke hükmünce İtilaf kuvvetlerinin şehre girdiklerini, bu hakkı Yunanlılara Osmanlı Devleti'nin verdiğini, ne olursa olsun İzmir'den ümidin kesilmemesini" vurguluyordu[73]. İlerlen günlerde de Refi Cevat, İzmir'in işgalini önemsiz görerek İngilizlere yönelik müspet yazılarına devam ediyordu.

Rauf Ahmed, 17 Mayıs'ta *İstiklal* Gazetesi'ndeki yazısında; Cihan Harbi'nin Wilson Prensipleri ile bittiğini, Mağlup Devletlerin hatalarının farkında olmakla birlikte kendileri ile yapılacak olan sulh anlaşmalarının adaletli olacaklarına inandıklarını bildiriyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin de yapacağı antlaşmanın ağır olması gerekliliğine rağmen Wilson Prensiplerine uyulacağı düşüncesiyle asla bir adaletsizliğin yapılmayacağına dair ümitli olduğunu dile getiriyordu. Çünkü daha önce Almanya ve İtalya örneklerinden hareketle bu devletlerin mevcudiyetlerine saygı duyulduğunu söylüyordu. Yazının devamında *"O halde nasıl olur da İzmir Vilayetinin 1.293.000 Müslüman'ı 233.194 Rum'a feda edilebilir!"* diyerek Osmanlı üzerindeki haksızlığa dikkat çekiyordu. Türk nüfusunun Rumlara oranla daha fazla olduğunu söyleyen Rauf Ahmed *"Böyle bir Türk ve Müslüman memleketinde bir ecnebi kuvvetin, bir ecnebi hükümetin ne gibi bir işi olabilir?"* sorusuyla Yunanlıların nasıl İzmir'de hak iddiasında bulunabildiklerini sorguluyordu[74]. Yazının sonunda Milletler Cemiyeti'nin diğer milletlere daha önce uygulamadığı yeni bir kanunun Osmanlı ülkesinde mi uygulayacağı sorularak yapılan adaletsizlik dile getiriliyordu.

Aynı gün yayınlanan *İleri* gazetesi ise "hakkın kuvvete galebesini istiyoruz" diyerek ABD Başkanı Wilson'un Washington'un mezarı önünde dünya milletlerine adalet vadeden prensiplerini duyurduğunda sulhe darbe indirecek ihtirasların yeniden revacına meydan verilmemesi gerektiğini düşündüğü inancındayız şeklinde görüş bildiriyordu. Ayrıca İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin Anavatanın kalbine derin bir yara açtığının belirtildiği yazıda İzmir'deki ahalinin nüfus bilgilerine de yer veriliyordu.[75]

18 Mayıs tarihli gazete haberleri genellikle Damat Ferit Paşa'nın İtilaf Devletleri'ne verdiği notayı ele aldılar. *İleri* gazetesi "İzmir'in İşgali" başlığı altında "Sadrazam Ferit Paşa'nın Notası'nın metnini aktarıyordu. Notada özetle, 14 Mayıs 1919 tarih ve 1913 numaralı "Paris Konferansı kararı ve Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi gereğince İzmir'in işgal edildiğinden" bahsediliyordu. Nota metninde *"Osmanlı Devleti'nin Paris Konferansı'nın kararına muhalefet etmeyeceği ancak Yunanlılar tarafından olacak bir işgale de razı gelmeyeceği, Osmanlı Devleti dahilinde olan bu Asya şehrinin, ne ırken, ne tarihen, ne de coğrafya nokta-i itibariyle Yunanlılar ile hiçbir yakınlığının bulunmadığını"* dile getiriyordu. Yazıda ayrıca şu hususlara dikkat çekiliyordu:

[72] "Allah Belalarını Versin", *Alemdar* 16 Mayıs 1335/1919 no:47, s. 1.
[73] "İzmir Hadisesi Münasebetiyle", *Alemdar* 17 Mayıs 1335/1919 no: 47, s. 1.
[74] Rauf Ahmed, "Kaç Adalet Var", *İstiklal* 17 Mayıs 1335/1919 no: 144, s. 1.
[75] "Wilson Prensipleri Nerede?", *İleri* 17 Mayıs 1335/1919 no: 489-107, s. 1.

"..Türk kavminin iki asırdan beri kendi sınırları dışında kalan yerlerin tümünde, bütün müessesatının, emlakının, camilerinin, mekteplerinin hasılı bütün Mevcudiyet-i Milliyesi'ne varıncaya kadar her şeyinin mahv olduğunu gördüğü halde cebr ve şiddeti hak ile bağdaştıramadığından, Osmanlı idaresine tabi olan milletlerin kendilerince aziz ve kıymetdar olan hissiyatlarına riayet etmiştir. Osmanlı Devleti'ne her taraftan gelen telgraflar bu fikri desteklemektedir. Dolayısıyla Millet-i Osmaniye hakkında tarihin en fena ve gayr-i müsaid bir devresine değil, heyet-i umumiyesini dikkate alarak bir hüküm vermek adalet ve hakkaniyete daha uydun olur. İzmir yüzde seksen üç nispetinde haiz-i ekseriyet olan ve dini, fikri, gaye-i hayali, adetleri orada yaşayan ekalliyetin dininden, fikrinden gaye-i hayalinden ve adetlerinden tümüyle farklı olan Türk ahalisi ile tamamıyla Türk olan yeni bir şehir olduğu için buradaki Tük milletinin hukukunu dikkate almamak adalet kaideleriyle bağdaşamaz bir durumdur. Ne hükümet ne de millet böyle bir işgali kabul edemez."[76]. Yazıda her yönüyle Türk ve Müslüman olan İzmir şehri hakkında, sözü edilen durumların dikkate alınarak adaletli bir karar verilmesi gerektiği söylenerek İzmir'in Yunanistan tarafından işgalinin Türk milleti ve Hükümeti'nin hiçbir sebeple kabul edemeyeceği vurgulanmıştır.

Zaman gazetesi aynı tarihte "Hükümetimizin Cevabı" başlıklı yazısında Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Bakanları toplantıya çağırarak hazırladıkları Nota'yı bizzat İtilaf Yüksek komiserlerine tevdi ettiğinden bahsederek Nota'nın tam metnini yayınlamıştır[77].

Yine 18 Mayıs tarihli *Memleket* gazetesinde İsmail Hami'nin "Amerika Reis-i Cumhuru Mr. Wilson Cenablarına" başlıklı yazısı İzmir'in işgali sebebiyle Amerika Başkanı'na gönderilen bir açık mektup niteliğindedir. Bazen malumu ilam etmek o kadar zaruri bir ihtiyaç oluyor ki, artık ondan evvel hiçbir maksadın ifhamına imkan yoktur şeklinde başlanan yazıda bugünkü satırların da aynı ihtiyaç içinde var olduğu belirtiliyordu. Amerika Başkanı'na ithafen *"... bir gün hakka nazaren sulhün kıymetsiz bir şey olduğunu ilan ettiniz, başka bir gün hiçbir milletin diğer bir millete hüküm olmayacağını temin ettiniz. Bu suretle gittikçe ve günler geçtikçe o büyük prensipleriniz aleme malum oldu. Dudaklarınızdan çıkan, yahut kelimelerinizden damlayan her kelimeyi bütün bir beşeriyet ezberliyor ve her millet kendi necatı namına silinmez ve yitirilmez bir sened ittihaz ediyordu... siyaset-i hariciyenizin adaletten başka bir yol takip edemeyeceğini bütün maziniz ispat ediyordu. Onun için 'bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk aksamına en emin hukuk-ı hakimiyetin bahşi lazım gelir' dememek sizin için kabil değildi."* diye yazıyordu. Ayrıca İzmir'in işgaliyle Türk'ün hayat hakkı özgürlüğünün gasp edildiğinin vurgulandığı yazıda İsmail Hami "*İzmir'in bütün bir vatan ve bütün bir memleketin hinterlandı olduğunu* vurgulanarak Amerikan Başkanı'na, *verdiği sözü bugünkü hakikatle açıklamaya cesaret edebilecek mi*" diye soru yöneltiyordu[78].

"İzmir'de Neler Oluyor" başlığıyla *Zaman*, İzmir Vilayeti ve çevre kasabalardaki halkın çoğunluğunun Türk olduğunu, milletin yapılan haksızlığı protesto ettiğini ve gazeteye çeşitli

[76] "İzmir'in İşgali", *İleri* 18 Mayıs 1335/1919, no: 108-495, s. 1.
[77] "Hükümetimizin Cevabı", *Zaman* 18 Mayıs 1335 no:370, s. 1.
[78] İsmail Hami, "Amerika Reis-i Cumhuru Mr. Wilson Cenablarına", *Memleket*18 Mayıs 1335/1919 no: 329, s. 1.

yerlerden gelen telgrafları aktarıyordu[79]. Gazete bir gün sonraki nüshasında gerek İstanbul-Darülfünun'da gerekse taşrada yapılan toplantılarından bahsediyordu[80].

Gazetelerin genelinde Darülfünun'da yapılan toplantıya yer verilmiştir. *İstiklal*, "Darülfünun'un İctimaı"[81], Vakit, "Darülfünun'da Heyecanlı Bir İctima- İzmir Beşiğimiz, Yatağımız ve Mezarımızdır." başlığı altında konuyu aktarırken[82] *İleri*, "Türkler İzmir'i Unutamaz, Gençlik Vazifesini Hissediyor "şeklinde başlıklar kullanıyordu.

İleri, Türklerin matem günü sebebiyle dükkanların, tiyatroların kapandığını ve yüksek mekteplerin tatil edildiğini aktarıyordu. Gazete, Darülfünun toplantısını ayrıntısı ile açıkladıktan sonra Rıza Tevfik Bey'in kürsüdeki "Memleketimizde mevcud diğer anasırın Avrupa'da aleyhimizde yaptıkları propagandaları, Avrupa'nın bizi yanlış tanımaması için fırsat vermememizi ve er geç hakikatin ortaya çıkacağı" şeklindeki konuşmasının üzerinde duruyordu. Ayrıca Rıza Tevfik "İstanbul'u bizim vücuda getirdiğimizi söyleyerek yapacağımız taşkınlıklarla bu hakkımızı tehlikeye düşürmeyelim" diye vurguluyordu. Rıza Tevfik'ten sonra söz alan Yusuf Razi ise "… bu felaket karşısında çok söz söylemektense iş görmeyi daha gerekli gördüğünü" dile getiriyordu[83].

20 Mayıs tarihli *Türkçe İstanbul* gazetesi "İzmir'in İşgali- Hadisat ve Teessürat" başlığı altında *" Anavatanın öz evladı, Anadolu'nun göz bebeği olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine memlekette oluşan heyecan ve teessüratın günden güne arttığını"* dile getiriyordu[84]. 20 Mayıslı gazetelere ve sonraki günlerde yayınlanan nüshalarına bakıldığında ortak konu bir gün önce İstanbul'da meydana gelen Fatih mitingi idi. *Hadisat* konuyu "İstanbul Dün İzmir İçin Çırpındı"[85] başlığıyla ele alırken, *Sabah* "Dünkü Muazzam Miting"[86] başlığını atıyordu. *İleri* "Payitahttaki Tezahürat-ı Milliye"[87] başlığı altında "Otuz bin kadın, kırk beş bin erkek hal-i ictimada- Türklerin yaşamak ve haklarını müdafaa etmek azmi- Halide Edip Hanımın, Selahaddin ve Doktor Sabit Beylerin Nutukları- İtilaf Mümessillerine ve Ahaliye Tebligat" altı başlıkları kullanarak mitingle alakalı detaylı bilgileri aktarıyordu.

24 Mayıslı *Memleket* Gazetesi "*dün İstanbul, tarih-i beşeriyeti sinesinde saklayan asırların görmediği ulvi bir sahne oldu"* yazarak 23 Mayıs'ta İstanbul Sultan Ahmet Meydanı'nda yapılan büyük mitingi haber veriyordu[88]. Sait Molla "*dün İstanbul'da yüz binlerce Türk ve Müslüman ahalinin İzmir'in haksız ve mantıksız işgalinden dolayı asabiyet, teessür ve heyecan ile Sultan Ahmet Meydanı'nda toplandığını*" yazıyordu[89]. *Akşam*'da ise Nigehban

[79] "İzmir'de Neler Oluyor?", *Zaman* 18 Mayıs 1335 no: 370, s. 2.
[80] "İzmir'in İşgali ve Milletin Teessüratı", *Zaman* 19 Mayıs 1335/1919 no:371, s. 1.
[81] İzmir'in İşgali Etrafında- Darülfünun İctimaı, *İstiklal* 19 Mayıs 1335 no : 146 s. 1.
[82] "Darülfünun'da Heyecanlı Bir İctima- İzmir beşiğimiz, yatağımız ve mezarımızdır.", *Vakit* 19 Mayıs1335/1919 no: 560, s. 1.
[83] "Türkler İzmir'i Unutamaz", *İleri* 19 Mayıs 1335/1919 no: 109-491, s. 1.
[84] "İzmir'in İşgali- Hadisat ve Teessürat", *Türkçe İstanbul* 20 Mayıs 1335/1919 no: 171, s. 1.
[85] "İstanbul Dün İzmir İçin Çırpındı", *Hadisat* 20 Mayıs 1335/1919 no: 140, s. 1.
[86] "Dünkü Muazzam Miting", *Sabah* 20 Mayıs 1335/1919 no:10601, s. 1.
[87] "Payitahttaki Tezahürat-ı Milliye", *İleri* 20 Mayıs 1335 no: 110-497, s. 1-2
[88] "Yüz binlerce Türk Hakkının Müdafaası İçin Allahıyla Ahd Etti", *Memleket* 24 Mayıs 1335 no: 104, s. 1.
[89] Sait Molla, "Dünkü Miting", *Türkçe İstanbul* 24 Mayıs 1335 no: 175, s. 1.

rumuzuyla kaleme alınan yazıda, daha önce Osmanlı ülkesinde yapılan mitinglerden farklı olarak dünkü mitinge değiniyordu. *"... İstanbul'un eski meydanını bir uçtan öbür uca kadar dolduran ahali, ruhtan ruha geçen mukaddes bir rabıta ile birbirine bağlı idi"* diye yazılan yazıda Sultan Ahmet Meydanı'nda Türklerin istediği şeyin 'Yaşamak' ve yahut 'Ölmek' olduğunu belirtiyordu[90].

İkdam Sultan Ahmet Mitingi'ni "Yüz bin Müslüman Sultan Ahmed Meydanı'nda Muazzam Bir Miting Akd Eyledi" başlığı altında yayınlıyordu. Meydan'daki kürsünün siyah bir çerçeve içine alındığının, üzerinde Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesinin yazılı olduğunun, siyah sancakların üzerinde "Müslümanlar ölmez, öldürülemez", "İki milyon Türk iki yüz bin Rum'a feda edilemez", "Hak isteriz", "Türk hürdür, esir olamaz", "Türk esir olmamıştır, olamaz" gibi Türklerin ruhunu en iyi ifade eden cümlelerin kullanıldığının belirtildiği gazete yazısında Şair Mehmet Emin Bey'in, Selim Sırrı Bey'in, Doktor Sabit Bey'i, Halide Edip Hanım'ın nutuklarına yer veriliyordu[91]. Görüldüğü üzere Osmanlı Basını yapılan işgali Türklerin egemenlik haklarına bir saldırı olarak nitelendiriyordu. Gazetelerin bu yöndeki yazıları halkın milli bir şuura sahip olmasını sağlamıştır.

SONUÇ

I.Dünya Savaşı'nın sonunda Yunanistan toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletlerini İzmir'in işgali konusunda ikna etmiştir. Böylece 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal Milli Mücadele tarihinin önemli bir dönüm noktası olmuştur. İzmir'in işgali aynı zamanda Türklerin birlik içerisinde hareket ettiği bir direniş gücünü de doğurmuştur. İzmir'in işgali ile Basın harekete geçerek halkı bilinçlendirmişlerdir.

Gazeteler, yayınladıkları haberlerde İzmir'in bir Türk ve Müslüman şehri olduğunu sürekli vurgulayarak halkı işgale karşı tepkili olmaya davet etmişlerdir. *Alemdar*'da Refi Cevat, *Türkçe İstanbul*'da Sait Molla yazdıkları haberlerde işgale ve İtilaf Devletleri'ne daha ılımlı yaklaşırken *Hadisat*'ta Süleyman Nazif, *Memleket*'te İsmail Hami bunlarla birlikte *Zaman, İstiklal, Sabah, İleri* gibi gazetelerde de işgale karşı tepkili yazılar yayınlanmıştır. İzmir'in işgali karşısında, Osmanlı ülkesinin her yerinde küçük-büyük toplantılar yapılarak mitingler düzenlenmiştir. Örneğin 23 Mayıs'ta İstanbul Sultan Ahmet Meydanı'nda toplanan yüz binlerce kişi tepkisini açığa vurmuştur. Yine çeşitli yerlerden protesto telgrafları gazetelere gönderilmiştir. Türk halkının bu direnişi milli bilincin uyanması İtilaf Kuvvetleri'nin etkisiz kalması konusunda önemli bir gelişme olmuştur.Aynı zamanda Basın, uygulanan sansür karşısında önemli bir imtihan vermiştir. Uygulanan sansüre rağmen, gazeteler İzmir'deki olayları takip etmekten geri kalmamış, işgali gün gün aktarmış, Türk halkının işgal karşısında sessiz kalmaması için çabalamıştır.

[90]Nigehban, "Ulvi Galebelik", *Akşam* 24 Mayıs 1335/1919 no: 246, s. 3.
[91]"Yüz bin Müslüman Sultan Ahmed Meydanı'nda Muazzam Bir Miting Akd Eyledi", *İkdam* 24 Mayıs 1335 no: 8006, s. 1.

Sonuç olarak, İzmir'in işgali Türk basın tarihi için önemli bir nokta olmuştur. Milli Mücadele Oluşumu, İzmir'in işgali ile halk tarafından benimsenmiştir. İzmir'in işgali "halkın sesi" hedefinin oluşmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur.

KAYNAKLAR

Gazeteler

Akşam
Alemdar
Hadisat
İkdam
İleri
İstiklal
Memleket
Sabah
Tasvir-i Efkar
Türkçe İstanbul
Vakit
Zaman

ARAŞTIRMA ESERLERİ

AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

APAK,Rahmi, *İstiklalSavaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

ARIKAN, Zeki, "İşgal Dönemi İzmir Basını" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V., S.13, 1998, 145-165.

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1995*,Alkım Yayınevi, İstanbul, 2000.

BİLGİ, Nejdet, "Mütareke Döneminde İsmail Hami(Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, VIII(1993 S.1), 127-155.

ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922),* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

DİLEK, Mehmet Sait, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kış 2013 Sayı 36, 31-42.

GÜÇLÜ, Muhammet, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden:"İzmir'de Neler Oldu?1336/1920"Kitapçığı Üzerine", *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C10, S.22, 2011, 65-75.

GÜNEŞ, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9 Yıl 5,Şubat 2007, 22-55.

KÖYLÜ, Murat, "Batı Anadolu'nun İşgali'nin Türk, Yunan ve İngiliz Siyasi Tarihine Etkisi", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl:3 Sayı:6, Aralık 2016, 147-169.

MUTLU, Mustafa, *İzmir Basınında İzmir'in İşgal ve Kurtuluşu Üzerine Bir İnceleme(1919-1922),* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2013.

ORHONLU, Cengiz "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, C. 37, S. 148. (Ekim, 1973), 485-496.

ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, C.1,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

ÖZKAYA Yücel, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

SELVİ, Haluk, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

SELVİ, Haluk, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Temmuz 1919-30 Temmuz 1919),* Değişim Yayınları, İstanbul, 2007.

SOFUOĞLU, Adnan, "Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuvay-ı Milliye(1918-1921)", *Türkler*, c.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006.

SONYEL, Salahi R.,*Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.I*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

TUNÇ, Salih, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları(15-26 Mayıs 1919)", *Türkler*, c.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir,Aydın,Manisa,Denizli-1919-1923),* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

TURAN, Mustafa,"İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali(15 Mayıs 1919)", *Türkler*, C.15. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006.

UÇAROL, Rifat ,*Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995.

UMAR, Bilge, *Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974.

UMAR, Bilge, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2002.

YALAZAN, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi(15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922),* Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

ÇOKLU EKRAN İLE SİNEMA: DİNAMİK VE AKTİF YENİ NESİL İZLEYİCİ DENEYİMİ

Arş. Gör. Semra AY
Başkent Üniversitesi

ÖZET

Zaman ve mekan çerçevesinde filmler izleyici ile buluştuğunda yeni anlamlar kazanır. 19. yüzyılın sonları ile tek ekranın belirlediği sınırlar içinde yer bulan izleyici, yeni bin yıl ile izleme deneyimini çoklu ekrana taşıyarak, daha aktif ve dinamik bir formatın içinde yer edinmiştir. Siyah küp olarak da ifade edilen sinema salonlarının ötesine geçen eserler, zaman ve mekan kavramlarına farklı yorumlar kazandırmış olsa de izleyiciyi ile kurduğu ilişki tek yönlü olmuştur. Günümüzde yaşanan teknoljik gelişimler ile izleyici tek erkran karşısında statik formatta kurduğu ilişkiyi çoklu ekran ile etkilişim kurduğu başka bir boyuta taşımıştır. Bu bağlamda izleyici çoklu ekranın yer aldığı geniş alanda tercih ettiği patikalarda yürüyerek filme temasda bulunup, farklı izleme yöntemleri geliştirir. Aynı anda görmesi gereken her sekmeyi görebilen izleyici yönetmenin yansıttığı kompozisyon akışını çoklu ekranın yer aldığı mekanda yeniden yorumlar. Mekan içerisinde kendi belirlediği alanı inşa eden seyirci, filme yeni boyut kazandırmakta ve sinematik bir alanda gezinerek şiirsel bir anlatının inşasına görsel olarak erişmektedir. Filmin yaratıcısının yarattığı standartın dışında, enstalasyon şeklinde sunulan çoklu ekranlarla, izleyiciye doğrusal bir yapı değil, kişinin görüntü sesler arasında ayrı bir dialog oluşturmasına da imkan sağlamaktadır. Bu çerçevede sergi alanları, müzeler ve galeriler gibi mekanlarda kendine yer bulan yeni nesil filmler ayrıca sergilendikleri yerin semiyolojisi, beklentisi, büyüklüğü ve alandaki ekran sayısıyla ilişki kurarak kendi kültürünü oluşturur. Bu çalışma, çoklu ekran kavramının ışığında Julian Rosefeldt tarafından yönetilen uzun metraj *"Manifesto"* filminin, 13 farklı karakteri, 13 farklı ekranda izleme deneyimiyle yeniden üretilen ve izlediği patika boyunca farklı anlam kazanan yapısını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Film, Enstalasyon, Sergi, Kültür, Sanat

ABSTRACT

When films meet with the audience in time and space, they gain new meanings. With the end of the nineteenth century, the audience was within the limits determined by a single screen, the experience of watching a movie is changed to a multi-screen with the new millennium and turn into a more active and dynamic format. Although the works that went beyond the cinema halls, also referred to as black cubes, provided different interpretations of the concepts of time and space, the relationship established between place and audience was one-sided. Today, the technological developments and the relationship between the audience and a single screen in a static format has moved to another dimension where it interacts with multiple displays. In this

context, the viewer develops different viewing methods by making contact with the film on foot in the paths the audience prefers in a wide area with multiple screens.

The viewer, who can see each part that he needs to see at the same time, reinterprets the composition flow projected by the director through the multi-screen space. The audience, who builds his own experience within the space, creates a new dimension to the film and navigates through a cinematic space by achieving the visual construction of a poetic narrative. In addition to the linear structure of the creators, the multiple screens presented in the form of installations allow the viewer to have a separate dialogue between the sounds and images. Within this framework, new generation films connect to spaces such as exhibition halls, museums, and galleries to get a new form. This enables to build their own culture by establishing a relationship with the semiology, expectation, size, and number of screens in the area. This paper examines the structure of the feature film "*Manifesto*", directed by Julian Rosefeldt in the light of the multi-screen concept, reproduced with 13 different characters and 13 different screen viewing experiences and gaining meaning during the path it follows.
Keywords: Film, Installation, Exhibition, Culture, Art

Sinema ve Mekan

Sinema perspektifinden bakıldığında , tarihsel bağlamda net bir başlangıç olarak kesin bir tarih verilemese de Lumière kardeşler ile sinemanın öyküsünün başladığı kabul görmüştür. Hem Avrupa'da hem de Amerika'da yaşanan bu alandaki gelişmlerle birlikte, bir bütün olarak hareketli görüntünün projektör ekrana yansımasıyla izleme pratiğinin oluşması ise 19. yüzyılın sonlarına dayanıyor. Önemli bir adım olarak ise, Fransa'daki Louis ve Auguste Lumière kardeşlerin 28 Aralık 1895'te Paris'teki Grand Café'de ödeme yapan bir kamuoyuna gösterimi oldu (Nowell-Smith, 2017). Lumières'in halka açık olarak yaptıkları bu gösterim çok yönlü kamera ve projeksiyon yansımasıyla bir mekanda bir araya gelerek insanların izleme eyleminde bulunması, sinema alanında atılmış önemli adımlardan biridir. Küçük bir alanda başlayan bu ekran, mekan ve izleyici pratiği yıllar içerisinde form değiştirmiş ve izleyicilere farklı deneyimler sunmuştur. 19. yüzyılın sonunda başlayan bu anlatı formu ise zaman içerisinde değişimler göstermiş ve sinema - sanat ilişkisi açısından yorumlanmıştır.
20. yüzyılda sinema ve izleme pratikleri farklı zaman ve mekanlara Sinema filmleri dünyanın dört bir yanındaki insanları farklı zaman ve yerlere taşıdı. Kısa gösterim ve tek bir perdede başlayan sinema serüveni, teknolojik gelişmeler ve bu alandaki aktif adımlarla daha da uzayan yayınlara, renk ve ses ile birleşimiyle de devam etmekte olan modern sinema salonlarının kurulmasını sağlamıştır. Mekan ve seyirci ilişkisinde 1950 sonrasında çok ekranlı projeksiyondaki radikal yenilikler oluşurken, temelde seyirci-ekran ilişkisi yapılandırılmıştır.. (Uroskie, 2014) (Şekil 1). Siyah küp ve karanlık oda olarak adlandırılan sinema salonlarında, izleyiciyi birey olarak projektör ve ekran arasında karanlık bir alanda konumlandırılmasının yanında, izleyici filmin süresi boyunca bireysel olarak tecrübe yaşamaktadır (Nelmes, 2011). Tek ekran kullanımı ise yıllar içerisinde formlara bürünmüş, ilk örnekleri 1900 yıllarında

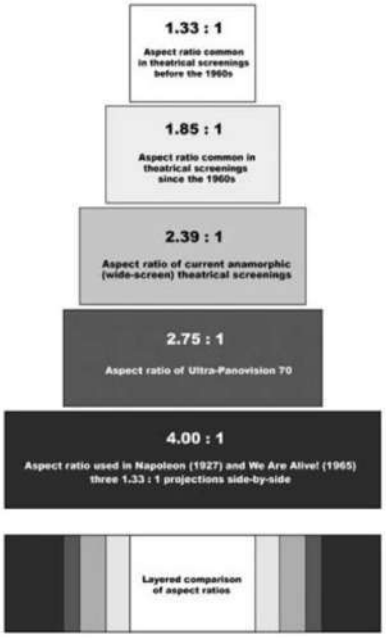

Figure 1.5. Comparison of widescreen processes.

Şekil 1 Ekran Gelişimi, Uroskie, 2014

başında Amerikan İtfaiyeci'nin Hayatı filminin açılış sahnesinde görülürken, asıl popülerliğini 1950 sonrasında kazanmıştır. Kurulan fiziksel ortam ve ekran formları, kişilerde izleme deneyimini yaratılması hedef alınarak oluşturulmuştur. Küp olarak adlandırılan mekanda kişi görüntü, ses ve atmosfer ile bütünleşerek filmi anlamlandırmıştır. Bu sinema - ekran ilişkisi yıllar içerisinde kendi içinde farklı yapılarda işlenmiş ve kullanılmıştır. Tek ekran içinde yeni form arayışları ve tekniklerle 1900 yılların başında ilk örnekleri görünen bölünmüş ekran yapımcılığının kullanımı, Edwin S. Porter'ın 1903'teki "*Amerikan İtfaiyeci'nin Hayatı*" filminin açılış sahnesinde görüluenmiştir (Musser, 1979). Ardından asıl popülerliğini 1950 sonrasında kazanmıştır. Alışılmışın dışında görsel bir dil oluşturan Francis Thompson, geleneksel kadraj dil formuna boyut kazandırmıştır (Cocking, 1969). Kısa filmi *"N.Y., N.Y."yi* oluşturmak için özel lenslerle bölünmüş teknikler kullanarak ödüller almasının ardından, filmlerde kullanılacak bir teknik olarak daha sık görülmeye başlanmıştır. Ekran içindeki teknik anlamda denemelerini ise bölünmüş ekranın kullanılmasıyla anlatı oluşturulmuştur. The Thomas Crown filmindeki polo maçındaki çoklu ekran kullanımı ile süreyi kısaltmak amacıyla motaj yapması bu kullan örneklerinden biridir. Film çekimi ve montaj sürecindeki ekran kullanımı dönemsel olarak gelişip değişirken, sinema ekranı formu da farklılaşmıştır. Teknik denemelerle başlayan bölünmüş ekran ve anlatı dili montaj sistemini ve filmin sunuş biçimlerini de etkilemiştir. Parça bütün ilişkisi mekan kullanımı ve teknolojik gelişmelerle yeniliklere yönelmiştir. Ekranların değişimi ve yeni form arayışları da sinema estetiğini ve izleyici pratiklerini büyük oranda etkilemiştir.

Montaj ve Sinema Estetiği

"Şimdiye kadar formüle edildiği gibi, montaj teorisi temel bir estetiktir. Birkaç temel film yapım prensibi sistemidir." (Harrah, 1954, s. 164)

Yirminci yüzyılda, birçok sanat dalında temel ilkeler yeniden incelenmiş ve her bir sanatta yer alan "estetiği" yeniden tanımlama üzerine hareketler olmuştur. Kritikler ve yorumların ardından yeniden tanımlamak için adımlar atılmış ve sinema da bu noktada estetik özelliklere yönelik gelişmeler yaşanmıştır. İlk zamanlarda sinemaya yönelik estetik kaygı neyin kadraja alınması gerektiğiyken, teknolojinin getirilerinden biri olan ekipmanın gelişmesi ve bu bağlamda yöntemlerin de kendini yenilemesi ile sinematik kaygılar da farklılaşmıştır ve sinematik araçlarla sanat fikri ortaya çıkmıştır. Kurgu ise bu gelişim ve değişimde önemli rol üstlenen parçadır olarak görülmüştür çünkü montaj filmin anlatı dilini oluşturan önemli bir basamaktır. Senaryodan yönetmenin gözüyle kadraja aktarılan fikir, montaj ile görüntü ve ses son formuna kavuşur. Böylece izleyiciye iletilecek mesaj görsel dil bütünlüğüyle tamamlanmış olur. Sinemada mesajın izleyiciye ulaşma konusunda montaj farklı eksenlerde gündeme getirilmiştir. Bu konuda bir film yapımcısı olan Vsevolod Pudovkin, 20. yüzyılın başında, klasik Hollywood tarzının temelini oluşturan Eisenstein'dan biraz farklı olan kendi montaj teorisini sunmuştur ve Rus filminin 20. yüzyılın başında sinemaya ne kadar bütünleyici olduğunu kanıtlamıştır. Ortaya çıktığı dönemde siyasi ve tarihi dokuda Sovyet Rusya'sının sinemaya tavrı da deneysel ve kuramsallaştırmaya elverişli bir ortam hazırlamıştır. Pudovkin tarafından sunulan 5 kurgu tekniği zıtlık, paralellik, sembolizm, birlikte oluş (eş zamanlılık, parçalı kurgu) ve kılavuz kavram (leithmotif, ana temanın tekrarı) şeklinde sıralamıştır. Her bir teknik günümüz modern sinemasında da kullanılmaktadır. Aslında modern sinemanın da estetik yargılarını etkileyen montaj tekniği sistemli bir şekilde geliştirilmiştir (Harrah, 1954). Bu teroiyi geliştirirken, öğretmeni olan Kuleshov'dan montajın önemi konusunda beslenirken, Vertov, "kino-eye" teorisiyle kameraya sunulan özgürlüğü benimsemiştir. En önemlisi ise D. W. Griffith tarafından geliştirilen ritmi ve montajı “acil olanları” üretmek için kurgulamanın gücünü öğrenmiştir. Ekonomi de vurgulanan bir diğer özelliktir, Chaplin filmlerinde bu teknik açıkca görülmektedir (Harrah, 1954). Böylece Pudovkin temel estetiği, sinematik malzemeden birliğin yaratılmasını kendine özgü bir ideal olarak verir. Estetiğin kendisi "montaj ile birlik" olarak özetlenebilir.yaratma olasılıklarına dayanan bir metot mantığı, bir praksis sistemi oluşturma çabası oldu. Montajın öncüsü olan Eisenstein montaj teorisini yeniden değerlendirmesinin ardındanmontajın babası olarak görülerek, sistemini sinema için geçerli sanatın temel mantığın olarak ilan etti. Montaj, film tekniğinin temel prensibi olarak görülür çünkü en büyük uyarıcı gücü en yüksek tutarlılıkla birleştirmenin bir aracı olarak değerlendirmiştir (Eisenstein, 2010). Eisenstein'a göre kurguda en temel kurgu yöntemleri şunlardır: Ölçümlü (metrik) Kurgu, Dizemsel (ritmik) Kurgu, Titremsel (tonal) Kurgu, Üsttitremsel (overtonal) Kurgu ve Entelektüel Kurgu. Kurgu sürecinde ise izleyici unsurunu her daim göz önünde bulundurmuş ve izleyicinin zihninin etkinliğini hesaba katarak hareket etmiştir. Bu bağlamda üretilenin yanında karşıdaki kişlerin görüşleri de planda yer almıştır.

> *"Eisenstein ilk dönemki görüşlerinin taşıdığı determinizmi (belirlenimcilik) ve yönelmenin hesaplı attractionlar yoluyla filmi biçimlendirerek izleyicinin zihnindeki anlamı yönlendirebileceği umudunu asla tam olarak bırakmamıştır. "* (Andrew, 1976, s. 107)

Kurgunun izleyici zihninde nasıl oluştuğu sorusunun altını çizen Eisenstein sonrasında, Alman psikolog ve sinema kuramcısı Rudolf Arnheim ise sinema perspetifine farklı bir bakış açısı getirmiş, sanat olarak sinema (film als kunst) isimli kitabında sinemanın kendi içinde bir sanat yapıtı olduğunu, sinemanın röprodüksiyonu olmaktan uzaklaştıça sanat olduğunu savunmuştur. Arnheim, gestalt kuramının öncülerinin yaptıkları çalışmalarda görme sürecinin dış dünyanın kaydını yapmadığını, basitlik denge ve düzen ilkeleri kapsamında kendi içinde bir bütün olduğunu savunur (Arnheim, 1957). Bu bağlamda bakıldığında ise sanatın gerçekliğin seçici ya da kopyalayıcı bir yeniden üretimden çok gerçekliğin gözlemlenen özelliklerinin mediumda biçime dönüştürülmesi kanıtıdır. Teknikler göz önüne alındığında ise "Montaj, izleyiciyi, filmin izleyici üzerindeki etkisinin bir öngörüsü olduğu anlamında, senaryoyu kendi zihninde yeniden yaratmaya zorlar." (Harrah, 1954, s. 167). Bu da filmi izleyen kişinin içinde bulunduğu ortam, kültürel geçmiş, ve bağlamlar kapsamında yeniden anlam kazanır. Bu noktada izleyicinin rolü ve alımlaması 1980'ler sonrası kültürel çalışmalar geleneği tarafından ele alınmıştır. İzleyici odaklı çalışmaların önem kazanmasıyla pasif bir izleyici profili olarak görülen süreç, mesajı farklı şekillerde yorumlayabilecekleri düşüncesinden hareketle aktif izleyici konumunda yorumlanmıştır.

Sinema salonlarının yanında televizyonun da önemli bir parçası olmuş, izleyici ve izleme pratikleri bu doğrultuda değişmiştir. 20. Yüzyılın sonralarından itibaren ise teknolojik gelişmelerle boyutlar değişmiş, televizyon büyürken, artık filmler bilgisayar ve telefon gibi küçük ekranlarda yerini almıştır. Bu dönemde ekran kullanımları çeşitlilik artmış ve 2012 yılında Google tarafından yapılan, *Yeni Çok Ekranlı Dünya: Platformlar Arası Tüketici Davranışını Anlamak*, çalışmayla, tüketicilerin medya alanında zamanlarının çoğunu bir ekranın önünde geçirdikleri bulunmuştur. Bir bilgisayar, akıllı telefon, tablet veya TV olabilir, eğer medya kullanılıyorsa bunu bir ekranın karşısında yapıyor demektir. Ancak, bu ekran karşısında olma durumu sadece film ve TV izlemek değil; aynı ekranlar ile Louvre'da sanal bir müze turuna çıkmak, kitaplara, sanata ve tamamen yeni ortamlara erişim sağlanacak alanlar olarak kullanılmaktadır[1]. Bu da hem video hem de filmler bu açıdan yapılan kurgunun ötesinde izleyici ilişkisi kapsamında yeniden anlam bulmaktadır. İzleme pratiğinde kişinin rolü aktif olmasıyla paralel olarak mekanlar açısından da gelişmeler yaşanmasında önemli etken olmuştur. Tek düzende iletilen mesajı alan bir kitleden değil, bu noktada kişlerin zihninde nasıl canlandığı fikri üzerine durulmaya başlanmıştır. Yaşanan teknolojik gelişmelerle artan ekran sayısı izleme pratiklerini ve filmlerin izleyiciyle buluşma ritüellerini değiştirmiştir. Sinema salonlarının dışında izleyiciyle buluşan filmler mekanlarla farklı bağlamlar oluşturmuş ve

[1] Google Mobil, Tüketici Görüşleri: https://www.thinkwithgoogle.com/advertising-channels/mobile-marketing/the-new-multi-screen-world-study/

yönetmen tarafından oluşturulan film başka bir boyut kazanmaya başlamıştır.Yıllar içerisindeki sinemada ve sinema teknolojisindeki gelişimler sinemanın dilinin de değiştirmesine yol açmıştır.

Önemli bir etki olarak sinema, sergi alanları, galeri ve müzelerde çok ekranlı formlar bir rol eşlik etmektedir. Sinema solanlarının ve tasarlanan film izleme etkinliğinin ötesinde, artık mekan, izleyici ve film arasında zaman ve mekanın yeniden düzenlenmeye başlanmış ve bu farklılıklar değişen dinamiklerde dengelenmesini sağlamıştır. Kişilerin mekan içerisindeki aktif rolü ile deneyimi yaratılan atmosferde ışık, ses ve konum gibi fiziksel koşulların sağladığı olanakla alımlamasını etkilemiştir. Mekan içerisindeki tecrübe ile bireysel olarak oluşturulan ritim, süreklilik ve birlik algısı yeniden boyut kazanarak değişim ve dönüşüm içinde kendine yer bulmuştur.

Sergilenen Video ve *Manifesto*

Video enstelasyonlarının kendine geniş yer bulması, filmlerin form olarak mekanlara girmesinde etkin olmuştur. Enstelasyon alanınca çoklu ekran kullanımı olarak örnek oluşturacak son dönem eserlerden biri olan "*Ten Thousand Waves*" Isaac Julien tarafından yaratılmıştır. Kuzey İngiltere'de, sahilde çalışırken hayatını kaybetmiş göçmenler üzerine hazırladığı eser, Çin'de tasarlanmıştır. Mimari bir kurulumla, çalışma, insanların ülkeler ve kıtalar arasındaki hareketliliğin altını çizilmiştir. Dinamik bir yapıda düzenlenmiş dokuz adet çift taraflı ekrana yansıtılan videolar arasında, izleyicinin hareketli bir yapıda videonun akışını tecrübe etmesi beklenmiştir. Gerçek bir hikayeden yola çıkılarak hazırlanan eser, büyük ve çoklu ekranların mekan içerisinde hem kendi izleyicinin oluşturduğu patikada ritimle ilerlemesini sağlarken, ekranlar arasındaki sürdürülebilirlik ve ulaştırılmak istenen dalganın vurgusunu yapmıştır. Fikrin fiziksel bir yapı ile ekranlar aracığıyla yaratılan dünyada, izleme deneyimi boyut kazandırmıştır. İnsanların günlük pratiklerine giren ekran kullanımı, farklı boyutlarda ve yapılarda enstelasyon formunda müze ve galerilerde kendine yer bulmuştur ve bu noktada filmler açısından da bu izleyiciyle buluşma noktasında yeni alanların kapısını açmıştır.

Günümüze kadar değişimler yaşan sinema alanında, filmlerin sergilenme pratikleri de yönetmen tarafından planlanan kurgudan öte bir boyut kazanmıştır. Yönetmenin kişilere aktarmak istediklerini karşıya iletmek için kullandıkları araçlar ise anlamı ve filmin bütünlüğünü etkilemektedir. Bu söylem mekan içinde çoklu ekranlarla kurgulanan videolar ve filmler açısından etkin bir söylem olarak ele alınabilir. Sinema perdesinin gelişmesinin ve izleyicinin siyah kutu olarak adlandırılan alanda, belirlenen zaman, konum ve izleme

etkinliğinden öte, çoklu ekran kullanımı ile izleyiciye daha geniş alan sağlanırken, kurgu ve anlam bütünlüğü açısından açıklık bırakılmıştır. Takip edilen ekran, mekan içerisinde sağlanan hareket alanı, izleyici tercihleri ve kullanılan teknolojik yelpaze algıyı, dolayısıyla anlamı da bütünüyle etkilemektedir. Ten Thousand Waves mekan içerisinde izleyicinin hareket noktasına

göre yeniden kurguya örnek oluşturmaktadır. Buna örnek oluştırabilecek film olarak, Kanye West kısa filmi *Cruel Summer* (2012) ve *Manifesto* (2015) sıralanabilir.

Alman sanatçı Julian Rosefeldt, 2015 yılında Manifesto'yu yaratmıştır. Film olarak On üç kanallı sürükleyici video yerleştirme, sanatçı manifestoların geleneğine ve edebi güzelliğine bir övgü olarak sergilemiştir. Film, performans ve enstalasyon arasındaki kavşakta yer alan sanat eserini kişisel olarak deneyimleme fırsatı sunmuştur. Manifesto'daki on ekranın her biri, farklı roller üstlenen aynı oyuncuyu (Cate Blanchett) sunuyor: farklı rollerde, öğretmen, evsiz adam, fabrika işçisi, kuklacı, bilim adamı. Kelimeler, sinema, sanat ve performans çemberinde form bulan eserde konuşulan tüm son 150 yıl boyunca yer almış çeşitli sanatçıların manifestolarından oluşuyor. Rosefeldt bu çalışmada Claes Oldenburg, Yvonne Rainer, Kazimir Malevitch, André Breton gibi sanatçılar, mimarlar, dansçılar ve film yapımcılarının eserleri üzerine çizim yaparak on üç kolaj sunuyor (Fehily, 2015). Bu adımla birlikte mekan içerisinde film farklı bir boyut kazanmıştır. Düz bir çizgide statik izleme eyleminden farklı olarak, parça bütün ilişkisi içinde yeni bir anlatı formuna bürünen filmde, ziyaretçi oluşturulan mekan içerisinde kendi çizdiği patikada ilerleyerek kendi montajını oluşturma imkanı sağlamaktadır.

Şekil 2 Manifesto: Art x Agency, Hirshhorn, Washington D.C., June 2019–January 2020 Installation view
https://www.julianrosefeldt.com/film-and-video-works/manifesto-_2014-2015/manifesto-prologue-nr.-1-/installation_views/

Bu şekilde klasik montajın dışında izleyiciye deneyim sunmuş ve her bir ekran ile farklı bir iletişim bağı kurmasına imkan sağlayarak kurgu ve anlam bütünlüğünün formunu etkilemiştir. Mekanda izleyiciler için aynı anda birden farklı ekranı izleyebilecek açıyı yakalabilicek şekilde konumlandırılmış. Böyle bir çerçeve ile bakıldığında ayakta ya da oturarak tekli ya da çoklu ekranla izleme imkanı oluşturulmuştur.

Farklı açılardan ve mesafelerden izleme deneyimini izleyicinin tercihlerine bırakan mekan tasarımda, bulunulan noktaya göre görselin ve sesin etkisi de belirleyici bir detay olarak izleme deneyiminde perspektifi etkilemiştir. Ayrıca, ekranların dizilimi ve ziyaretçinin tercih ettiği patika, iletilen manifestoların izleyicideki parçaların birleşmesiyle oluşan imgesini doğrudan etkiler bir pozisyon oluşmasını sağlamıştır.

Şekil 3 Julian Rosefeldt. Manifesto, Park Avenue Armory, New York, December 2016–January 2017 © James Ewing Photography, Park Avenue Armory
https://www.julianrosefeldt.com/film-and-video-works/manifesto-_2014-2015/manifesto-prologue-nr.-1-/installation_views/

Film içinde yakalanan senaryo ve kurgunun ekrana yansımasının ötesinde ile izleyicinin algısı ve anlamlandırması başkalaşmıştır. Sinematik değerlerin ve anlamların oluşmasını sağlayan kurgu bu noktada ritminin akışının izleyicinin deneyimiyle birleştirerek yeni bir forma bürünmüştür. Rudolf Arnhiem'a göre genel olarak görmek, "Daha genel olarak görmek, ilişki içinde görmek anlamına gelir ve aslında algılananlarda raslanan ilişkiler basit değildir." (Arnheim, Görsel Düşünme, 2008, s. 71) Bu noktada izleyici, ziyaretçiler bu filmi parçalar halinde bir bütüne dönüştürürken kendi yapılarındaki birikimler anlamlarını farklılaştırırlar.

Sonuç

Tek ekranlı modlarda izleyici belirlenen sınırlar içerisinde kendini yer bulurken, çoklu ekranda, izleyicinin deneyim yaşaması için mekan içerisinde aktif olması gerekmektedir. Siyah küp olarak da tabir edilen sinema salonlarından çıkan eserler, zaman ve mekan ilişkisi içinde

izleyiciyle yeniden buluşma olanağı yakalamıştır. Mekan içerisinde yerleşim tasarlanırken zaman ve mekan içindeki izleyici deneyim olarak kendine bir yol çizmektedir. Alan içinde bir döngü olan ekranlar, bilginin kendisi gibi, çoklu ekranlarda da asla "tamamlanamaz" (Bruno, 2007). Tekrarla birlikte izleyici için deneyim yeniden tanımlanır ve başka anlamlar kazanır. İzleyicinin mekanla kurduğu bağın yanı sıra, kişinin geçmişi eseri anlamlandırmada etkin bir konumda yer alır. Örnek olarka verilen hem sanat eserlerinde hem de sergilenen film örneklerinde izleyici deneyimlemek istediği görüntü, alan ve mekan içerisinde kendine aktif bir rol bulmuştur. Mekan içerisinde bu deneyim ise, filmi yapan kişinin sınırlarından ötededir. Kişilerin eserin yaratıcının belirlediği kronolojik bir sıranın dışınd bir montaj olanağı oluşmaktadır. Lev Manovich tanımladığı geçici montaj, bugüne kadar tek ekranlı sinemada en yaygın olan ve "ayrı bir görüntünün koşullu bölümlerini oluşturan" mekansal montaj "dediği şeyin gerçekleştiğini belirtmiştir (Manovich, 2001). Manifesto ile ekranlarda yansıyan karekterleri izleme deneyimi için ziyaretçiye özgür bir alan tanımlanmıştır. Mekan içerisinde konumlandırmada ise kullanılan düzen ve materyaller kişinin video ile bağlarını güçlendiren ve aynı zamanda hareket alanı içinde de sınırlar çizilerek bir atmosfer oluşturmasını sağlamıştır. Klasik sinema ve ekran yapısının ayrıca filmin yaratıcısının da sınırlarını belirlemektedir. Boyut, ses ve mekan kullanımında izleyiciye belirli bir sırayla montajladığı eseri yansıtırken, çoklu ekranlarda filmin yaratıcısı izleyiciye doğrusal bir yapı değil, kişinin görüntü sesler arasında ayrı bir dialog oluşturmasına imkan sağlımaktadır. Filmler ayrıca sergilendikleri yerin semiyolojisi, beklentisi, büyüklüğü ve ekran sayısı ile ilişki kurmanın yanında, tekli ekran alanında daha geniş perspektifte sunum sağlayarak, interaktif izleyici deneyimi ile yenide üretilen bir yapıya dönüşmektedir.

Bibliography

Andrew, J. D. (1976). *Büyük Sinema Kuramları.* London: Oxford University Press.

Arnheim, R. (1957). *Film as Art* . London: University of California Press.

Arnheim, R. (2008). *Görsel Düşünme.* İstanbul: Metis Yayınları.

Bruno, G. (2007). *Public Intimacy : Architecture and the Visual Arts, Writing Architecture.* Cambridge: MIT Press.

Cocking, L. (1969). Francis Thompson's Optic Nerve. *Journal of the University Film Association, 21*(1), 25-30.

Eisenstein, S. (2010). *Towards a Theory of Montage.* London: LB Tauris.

Fehily, T. (2015, December 8). *Julian Rosefeldt's Manifesto review – 13 Cate Blanchetts in search of a meaning*. The Guardian: https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/dec/09/julian-rosefeldts-manifesto-review-13-cate-blanchetts-in-search-of-a-meaning adresinden alındı

Harrah, D. (1954, December). Aesthetics of the Film: The Pudovkin-Arnheim-Eisenstein Theory. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 13*(2), 163-174.

James, W. (1890). *The Principles of Psychology.* New York: Dover Publications.

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media.* The MIT Press.

Musser, C. (1979). The Early Cinema of Edwin Porter. *Cinema Journal, 19*(1), 1-38.

Nelmes, J. (2011). *Introduction to Film Studies.* Routledge.

Nowell-Smith, G. (2017). *The History of Cinema: A Very Short Introduction. Cinema.* Oxford University Pres.

OMA. (2011-2012). 7 Screen Pavilion: https://oma.eu/projects/7-screen-pavilion adresinden alındı

The M HKA. (tarih yok). http://ensembles.mhka.be/: http://ensembles.mhka.be/items/d-est-au-bord-de-la-fiction-from-the-east-bordering-on-fiction?locale=en adresinden alındı

Uroskie, a. V. (2014). *Between the Black Box and the White Cube.* Chicago: The University of Chicago Press.

GİG EKONOMİSİNİN DEĞİŞEN İŞGÜCÜ NİTELİKLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Serpil ÇİĞDEM

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; kavramsal açıdan gig ekonomisini açıklayıp gig ekonomisinde değişen işgücü niteliklerini incelemektir. İş dünyası çarpıcı biçimde değişmektedir. Kuruluşlar, dijital teknolojilerdeki son gelişmelere adapte olurken, hızla değişen tüketici tercihlerine göre şekillenen talebe bağlı üretim süreçlerine öncelik vermektedir. Yeni iş modelleri ve yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak işgücünün şekli ve sahip oldukları nitelikler de değişmektedir.

Gig ekonomisi son yıllarda giderek genişlemektedir. Gig ekonomisinde özellikle dijital emek platformları önemli bir yer tutmaktadır. Talep ve arzın çevrimiçi veya mobil uygulamalar aracılığıyla eşleştiği dijital emek platformlarında "gig" işler, işçiler arasında yeni çalışma davranışları ve tutumları yaratmaktadır. Gig ekonomisinde müşteriler, mal ve hizmetlerin her zamankinden daha hızlı ve esnek bir şekilde ulaşmasını beklemektedir. Bu talepleri karşılamak için işletmeler ve hükümetlerin, inovasyonu ve hızlı değişimleri teşvik etmek için kısa vadeli projeler için yüksek vasıflı profesyonellere gereksinimi artmaktadır. Aslında Gig ekonomisi, Uber sürücüleri gibi vasıfsız işgücü piyasalarını ve Upwork gibi dijital emek platformlarında hizmet veren kodlayıcılar gibi yetenekli profesyonelleri kapsamaktadır. Bu çalışmada, özellikle, Upwork gibi dijital emek platformlarında çalışanların değişen işgücü nitelikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gig Ekonomisi, Dijital Emek Platformları, Freelancers, Gig Çalışanlar, İşgücü Nitelikleri

ABSTRACT

The aim of this study; To explain the gig economy from a conceptual point of view and to examine the changing labor qualifications in the gig economy. The business world is changing dramatically. Organizations adapt to the latest developments in digital technologies and prioritize demand-driven production processes that are shaped by rapidly changing consumer preferences. Depending on the emergence of new business models and new forms of employment, the shape of the labor force and their qualifications also change.

Gig economy has been expanding in recent years. Digital labor platforms play an important role in the gig economy. In digital labor platforms where demand and supply are matched through online or mobile applications, gig "jobs" create new working behaviors and attitudes among workers. In the Gig Economy, customers expect goods and services to arrive faster and more flexibly than ever before. To meet these demands, businesses and governments are increasing the need for highly skilled professionals for short-term projects to encourage innovation and rapid change. In fact, the Gig Economy includes unskilled labor markets such as Uber drives and skilled professionals such as encoders serving on digital labor platforms such as Upwork. In this study, especially the changing labor qualifications of employees working on digital labor platforms such as Upwork are examined.

Keywords: Gig Economy, Digital Labor Platforms, Freelancers, Gig Employees, Labor Characteristics

GİRİŞ

Gig ekonomisi, son yıllarda çok tartışılan bir konudur. Uber, Airbnb, Helpling, Upwork, Freelancer.com, Amazon ve diğer pek çok platform tabanlı işletme modeli, endüstrileri dönüşüme uğratmaktadır. Literatürde yazarlar, konuyu farklı yaklaşımlarla ele almaktadır. Bazı yazarlar gig ekonomisinin daha esnek ve düşük maliyetli yeni hizmetler yarattığını iddia etmektedir. Nitekim arz ve talep arasında bir aracı olarak hizmet veren yeni platformların işverenlere sundukları birçok avantaj bulunmaktadır. Dünyadaki mal ve hizmetlere saniyeler içinde erişim sağlamaktadır. Kaynakların tahsisi için yapılan harcamaların yanı sıra işlem maliyetleri de düşmektedir. Gig ekonomisinde dijital emek platformları kendi hesabına çalışanlar için de yeni fırsatlar sunmaktadır. Zamandan ve mekândan bağımsız olarak, kendi çalışma programlarını oluşturabilmektedirler. Fakat bir yandan da gig çalışanlar, ücret veya çalışma koşulları seviyelerini yükseltmek amacıyla sosyal risklere karşı korumasız (veya çok zayıf) kalmaktadırlar. Gig ekonomisi yeni iş modelleri ve yeni çalışma biçimleri yaratırken işgücünün nitelikleri de değişmektedir. Dijital emek platformları üzerinden iş buldukları ve iş yaptıkları için web teknolojileri başta olmak üzere inovatif ve analitik düşünme becerilerine da sahip olmaları gerekmektedir.

Bu çalışmada literatür taraması yapılarak önce gig ekonomisi hakkında bilgi verilmektedir. Ardından gig ekonomisinde ortaya çıkan yeni emek türleri açıklanarak gig ekonomisinde değişen işgücü nitelikleri incelenmektedir.

GİG EKONOMİSİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

"Gig ekonomisi" , Uber veya Lyft gibi internet platformuna dayalı çalışmaların yanı sıra bebek bakıcılığı gibi çevrimdışı çalışma türlerini kapsamaktadır (Bracha ve Burke, 2018:1). Gig ekonomisinin tanımı konusunda genel bir fikir birliği yoktur (CIPD, 2017). Bir dijital emek platformu üzerinden kendi hesabına çalışan bireylere ve müşterilere bağlanarak işlerin yapılması olarak tanımlanmıştır (Brinkley, 2016). Teknolojik gelişmeler, işçilerin ve firmaların, bağımsız işgücünün büyüklüğünün artmasına neden olan kısa süreli işler için birbirlerini bulmasını kolaylaştırmıştır.

İşletme, Enerji ve Endüstriyel Strateji Departmanı (BEIS) ile İstihdam Araştırmaları Enstitüsü'nün istişare ederek oluşturdukları gig ekonomisi tanımı şöyledir (Lepanjuuri, Wishart ve Cornick, 2018:4):

> "Gig ekonomisi, kendi hesabına çalışanlar ve müşteriler arasında kısa vadede ve görev bazında ödeme yapmayı aktif bir şekilde sağlayan dijital platformlar aracılığıyla bireyler veya şirketler arasında emek alışverişi yapılmasına dayanmaktadır."

Gig ekonomisi şu özellikleri kapsamaktadır: Çalışanlar, hizmet talebine göre esnek çalışma modellerine tabidir. Kendi çalışma yerlerini sağlayan işçiler; çevrimiçi bir platform üzerinden ve tipik olarak çalışan, müşteri ve dijital bir aracı arasında var olan üçgen benzeri bir ilişki üzerinden görevlerini gerçekleştirmektedir (Stewart ve Standford, 2017). Üç taraflılık önemlidir, çünkü platform sağlayıcılarının girişimci risklerini, yasal yükümlülükleri, işçilik maliyetini ve üretim araçlarını diğer iki tarafa kaydırmasını sağlamaktadır. Platformun kendisi önemsiz bir yazılımdır ve bu nedenle, tedarikçilere personel veya diğer üretim maliyetlerine oranla daha fazla harcama yapmak zorunda kalmadan büyüyebilmektedir(Schmidt, 2017:10).

Son yıllarda, dijital teknolojilerin gelişmesiyle görev odaklı işlerde ihtiyaç duyulan işgücüne talep anında ulaşmayı imkân sağlayan gig ekonomi platformlarının hızlı yükselişi, emek dünyasında başta olmak üzere ekonomide ve kamu politikalarında yoğun bir tartışma

başlatmıştır. Literatürdeki bir yaklaşım, dijital teknolojileri kullanan işçilerle, talep anında personel ihtiyacını karşılayan müşterileri görev/proje odaklı işler için eşleşmelerini sağlayan gig ekonomi platformlarının bir nimet olduğu ileri sürmektedir. Bu tür dijital emek platformlarının işçilere ve kuruluşlara ihtiyaç duyulan esnekliği sağladığına inanılmaktadır. Diğer yandan konuyu rekabetçi bir yaklaşımla ele alan görüşler ise, gig ekonomisi platformlarının hızlı yükselişinin, düzenleyici ve yasal boşlukların sömürüldüğü ve işçilere üst düzey iş modelleri yerine tek taraflı esnekliğin dayatıldığı noktasında birleşmektedir (Schwellnus, Geva, Pak ve Veiel, 2019:5). Gig ekonomisi, giderek büyümekte ve özellikle işgücü hakları konusunda duyulan endişelerde bir artışa yol açmaktadır (De Stefano, 2015). Gig ekonomisinin büyümesinde itici güç ise şüphesiz teknolojik gelişmelerdir. Teknoloji, şirketlerin çalışma şeklini değiştirmekte (Todolí-Signes, 2017) ve yeni alternatif iş modelleri ve çalışma biçimleri ortaya çıkarmaktadır (Bracha ve Burke, 2018). Bu durum, bazı şirketlerin, kendi hesabına çalışanları veya freelance çalışanları kullanarak tüm temel işlerini yürütme kabiliyetine sahip olmalarına neden olmaktadır (Todolı ´-Signes, 2017:201).

Gig ekonomisinde işler iki kategoride ele alınmaktadır. Bunlar, "kalabalık çalışma" ve "aplikasyonlar üzerinden talep üzerine çalışma"dır (Kessler, 2015; Said 2015). Kalabalık çalışma, genellikle çevrimiçi platformlar aracılığıyla bir dizi görevi tamamlamayı gerektiren çalışma faaliyetlerine denilmektedir (Bergvall-Kåreborn ve Howcroft, 2014). Kalabalık çalışma, modern BT döneminin yanı sıra dijital bir ekonomi olgusudur. İşletmelerin değer yaratma şeklini değiştirmek için büyük bir potansiyel sağlamaktadır. Kalabalık işçiler, yalnızca kendi başlarına tekil bireyler değil, aynı zamanda ortak görevler üzerinde ortaklaşa çalışacakları resmi veya gayri resmi gruplar halinde de iş yapmaktadır (Durward, Blohm ve Leimeister, 2016:282). "Talep üzerine aplikasyonlar üzerinden çalışma, temizlik ve ulaşım gibi konum tabanlı işlerde, geleneksel çalışma faaliyetlerinin yerine getirilmesini kapsamaktadır (Aloisi, 2015). Tipik olarak dijital emek platformlar, potansiyel olarak müşterileri ve çalışanları global olarak birbirine bağlamaya izin veren internet üzerinden belirsiz sayıda kuruluş ve kişiyle iletişim kurmaktadır (Schmidt, 2017). Gig ekonomisindeki çalışmalar çok yönlü etkileşimler etrafında yapılandırılmıştır. Platform şirketleri, kullanıcıların indirip kullanmaları için tescilli uygulamalar geliştirmektedir. Bu şirketler, uygulamalarının yarattığı pazarlara karşı sorumluluklarını hem koruma hem de bunlardan uzak tutmaya çalışmaktadır. Bir yandan iş tahsisi, çalışma koşulları ve bazı fiyatlar üzerindeki kontrolü ellerinde tutmaktadırlar (Scheiber 2017).

Gig ekonomisi kapsamındaki işler genellikle belirsizdir; ancak büyük ölçüde dijital bir emek platformu üzerinden çalışma, gig ekonomisinin temel karakteristiğini yansıtmaktadır (Smith ve Leberstein, 2015 ve De Stefano, 2015). Bu dijital unsurun varlığı, gig ekonomisi ve geleneksel çalışma düzenlemeleri arasındaki temel ayrım olduğu iddia edilmektedir (Burtch ve diğerleri, 2016). Literatürde şu anda tanımlanmış dört geniş platform türü bulunmaktadır: daha yüksek vasıflı işgücü tarafından her yerden gerçekleştirilebilecek yaratıcı ve BT temelli görevler; her yerden gerçekleştirilebilen düşük seviyeli tekrarlayan işler; müşterinin tesislerinde manuel yapılan servis işleri ve son olarak da sürüş veya teslimat gerektiren işlerdir (Huws, Spencer ve Joyce, 2016).

Eurofound, Avrupa'da platform ve bağlı çalışan sayısı bakımından kritik bir kitleye ulaşan 10 tür platform çalışması belirlemiştir. Bu türler arasındaki temel farklar, görevler ölçeğinde, hizmet sunumunun biçiminde (görevlerin yerel olarak mı yoksa çevrimiçi olarak mı verilip verilmediği), gereken becerilerin seviyesi, müşterinin işçiyle eşleştirilme işlemi (iş teklifine karşı rekabet durumu) şeklindedir. Belirlenen 10 tür platform çalışması şöyledir (EurWork, 2018):

-Konum tabanlı, müşteri tarafından belirlenen rutin işler (örneğin, bir müşteri Shiply üzerinden gönderi hizmetleri sipariş ettiğinde),

-Konum tabanlı, dijital platformda belirlenen rutin çalışma (örneğin, Foodora gibi bir platform hangi bisiklet kuryesinin yemek vereceğini belirlediğinde),

-Konum tabanlı, müşteri tarafından belirlenen orta vasıflı çalışmalar (örneğin, bir müşteri mobilyalarını monte etmek için bir işçi Stootie aracılığıyla bir işçiyle temasa geçtiğinde),

-Konum tabanlı, işçi tarafından başlatılan, orta derecede yetenekli çalışma (örneğin, bir işçi çimini kesmek için Listminut aracılığıyla potansiyel bir müşteriyle temas ettiğinde)

-Konum tabanlı, müşteri tarafından belirlenen yüksek vasıflı işler (örneğin, bir müşteri yerel bir mağazada bir ürünün fotoğrafını çekmek için Appjobber aracılığıyla bir işçi seçtiğinde)

-Konum tabanlı, dijital platform tarafından belirlenen yüksek vasıflı çalışmalar (örneğin, BeMyEyes platformu, görme engelli bir kişiye (uzaktan) yardım etmek için bir çalışanı seçtiğinde)

-Çevrimiçi, orta düzeyde beceri gerektiren tıklama çalışmaları (örneğin, bir işçi Figure Eight'deki resimleri etiketlediğinde)

-Çevrimiçi platformda belirlenen yüksek vasıflı işler (örneğin, TestBirds gibi bir platform, belirli bir işçi grubuna yazılım test etme görevleri sağladığında)

-Çevrimiçi, müşteri tarafından belirlenen uzman çalışması (örneğin, müşteriler Freelancer ya da Upwork'da ticari yardım için bir çalışanı tanıyıp seçtiklerinde)

-Çevrimiçi, yarışmacı odaklı uzman çalışması (örneğin, büyük bir marka 99Design'da Tasarım Yarışması'nda bir veya birkaç kazanan seçtiğinde) yapılan işlerdir.

GİG EKONOMİSİNDE YENİ EMEK BİÇİMLERİ

Dijitalleşmenin yükselişi, ekonomiyi toplumumuzun diğer tüm alanlarıyla farklı seviyelerde birleştirerek yeni emek biçimlerine neden olmuştur (Brynjolfsson ve McAfee 2014). Bugün gittikçe artan sayıda insan geleneksel, tam zamanlı ve kalıcı roller yerine alternatif çalışma modelleri tercih etmektedir. Yarı zamanlı, şarta bağlı, sözleşmeli, geçici, freelance çalışan, bağımsız yüklenici, online ve platform çalışma biçimlerinde artış görülmektedir. Uber, Lyft, Deliveroo ve UpWork gibi dijital emek platformları gig ekonomisinin enerji kaynağıdır (Manpower Group, 2017:4). Bu dijital çalışma biçimleri ve dijital kazançlı istihdam türleri, dijital ürün ve hizmetlerin üretimindeki tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Çalışma süreçlerinin sürekli olarak dijitalleştirilmesine ek olarak, şirketler giderek daha yeni teknolojik olanaklardan yararlanmaktadır. Örneğin, internet kullanıcılarının sağladığı büyük esnek çalışma havuzundan ihtiyaç halinde aradıkları işgücüne anında ulaşabilmektedirler (Leimeister 2012).

Profesör Oyer, gig ekonomisi'ni kısa vadeli iş ilişkileri için kullanılan modern bir terim olarak tanımlamaktadır. Tek bir işverenle (genellikle sağlık sigortası, emeklilik tasarruflarına katkılar vb. işveren destekli faydaları içeren) geleneksel bir iş düzenlemesine sahip olmanın aksine, "gig" çalışanları freelance çalışanlardan oluşmaktadır. Freelace çalışanlar, hızlı bir Uber yolculuğu veya bir DoorDash teslimatından tek bir şirketin sözleşmeli çalışanı olmaya kadar farklı sürelerde görevler üstlenmektedir. Gig işçileri kendi hesabına çalışanlar olup, kendileri ve hizmetlerini talep eden insanlar ve firmalar için karşılıklı olarak uygun olan her hangi bir çalışma programını tercih etmektedir. Gig ekonomisinin kullanımı oldukça yenidir. Çünkü Uber, DoorDash veya Upwork gibi akıllı telefon ve bilgisayar destekli çalışma düzenlemeleriyle ilişkilidir. Ancak, gig çalışması, Amerikalıların on yıllardır sahip oldukları

geleneksel olmayan işlerin doğal bir uzantısıdır. Bağımsız müteahhitler ve geçici işçiler gibi geleneksel işveren-işçi ilişkileri dışındaki işçilerden oluşan bağımsız işgücü, uzun süredir Amerikan işgücünün önemli bir parçası olmuştur (Analysis Group, 2017). Mevcut yasal bağlamda, bir kişi bir ücretli çalışan veya bağımsız bir yüklenici olarak sınıflandırılmaktadır. Bir kişinin ücretli işçi olarak kategorize edilmesi, yasaların işverenlere çalışanlarına ilişkin bir takım yükümlülükler getirmesi nedeniyle önemlidir. Asgari ücret ve fazla mesai hakları, örgütlenme hakkı gibi haklar bağımsız müteahhitleri kapsamamaktadır. Sonuç olarak, ücretli çalışanlar ve bağımsız müteahhitler arasındaki gri alanda yer alan durumlar işverenlerin yararına olması açısından avantajlı olabilir. Ek maliyetlere maruz kalmamak için, çalışanları ücretli çalışandan ziyade bağımsız müteahhit olarak sınıflandırmayı tercih etmektedirler.

Dijital emek platformlarının yaygınlaşmasıyla beraber yeni kendi hesabına çalışma biçimlerinde bir artış görülmektedir. MBO Ortakları Bağımsızlık Eyaleti anketi, 41.8 milyon yetişkin Amerikalı'nın 2018'de bağımsız olarak çalıştığını ortaya koymuştur. PYMNTS'in son Gig Ekonomi Endeksi'nden elde edilen veriler ABD çalışanlarının% 40'ının bağımsız çalışarak gelirlerinin% 40'ını oluşturduğunu göstermektedir. Statista, 2018'de, gig işçilerin % 14'ünün devlet veya kamu sektörü tarafından istihdam edildiğini bildirmektedir. MBO Bağımsızlık Devleti araştırmasına göre ABD'deki tam zamanlı bağımsız çalışanlar geçen yıl ekonomiye 1,28 trilyon ABD doları katkı sağlamıştır (Dizon, 2019). Şirketlerin yaklaşık% 50'si, otomasyonun, günümüzde çalışan tabanlarının iş profillerine dayanarak, 2022 yılına kadar tam zamanlı işgücünde bir miktar azalmaya yol açmasını bekliyor. Bununla birlikte, ankete katılan işletmelerin% 38'i işgücünü yeni verimlilik artırıcı rollere yaymayı ve çeyrekten daha fazla bir zamanın otomasyona geçmesini bekliyor (Dünya Ekonomik Forumu, 2018). ABD'de gig ekonomisine yaslanan insanların yüzdesi yüksektir, ancak durum gelişmekte olan ekonomilerde de benzerdir. Hindistan ve Meksika'da, insanların% 97'si freelance, sözleşmeli, geçici veya bağımsız yüklenici işlerine açıktır. Genel olarak, daha genç çalışanların yüzdesi daha yüksek olan ülkelerde alternatif çalışma modellerine yönelmektedir (Manpower Group, 2017:5).

GİG EKONOMİSİNDE YENİ İŞGÜCÜ NİTELİKLERİ

Dijitalleşme ile birlikte endüstri temel bir değişim geçirmektedir. Mekanizasyon, sanayileşme ve otomasyondan sonra dördüncü devrimin eşiğine ulaşmıştır. Endüstri 4.0 ile birlikte bugün fabrikalarda kullanılan üretim süreçleri daha üretken, daha akıllı, daha kontrol edilebilir ve daha şeffaf hale gelecektir. Endüstriyel süreçler her biri ile ağa bağlanarak bireysel müşteri gereksinimlerine daha kolay cevap verebilecek ve küresel pazarlardaki rekabet güçlerini arttıracaklar. Üretim senaryolarındaki ve otomasyon teknolojisindeki değişiklikler, işgücü nitelikleri üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir (Heinrich, 2019).

Dünya Ekonomik Forumu'nun İşin Geleceği Raporu (2018), yerli üreticilerin eşit derecede hızlı değişen bir pazarda rekabet edebilmeleri için gereken beceri türlerinde hızlı bir kayma olduğunu göstermektedir. Rapora göre 2022 yılına kadar işücünün %50'den fazlasının yeni beceriler geliştirmeleri gerekmektedir. Öne çıkmaya devam eden beceriler, aktif öğrenme ve öğrenme stratejilerinin yanı sıra analitik düşünme ve inovasyonu kapsamaktadır. Teknoloji tasarımı ve programlaması gibi becerilerin keskin bir şekilde öneminin artması, bu rapor için ankete katılan işverenler tarafından belirlenen çeşitli teknoloji yeterliliklerine olan talebin artmakta olduğunu göstermektedir. Yeni teknolojilerdeki yeterlilik, 2022 beceri denkleminin sadece bir kısmıdır; ancak, yaratıcılık, özgünlük ve inisiyatif, eleştirel düşünme, ikna ve müzakere gibi 'insan' becerileri, ayrıntılara, esnekliğe dikkat ederek değerlerini artırmaktadır. Duygusal zeka, liderlik ve sosyal etki ile hizmet yönelimi de mevcut öncelikleriyle karşılaştırıldığında talepte büyük bir artış görmektedir. Analitik düşünme, yaratıcılık, karmaşık problem çözme ve duygusal zeka alanlarında ortaya çıkan beceriler günümüz

ekonomisi için artan bir öneme sahiptir. DEF araştırmasına (2018) göre, kuruluşların yüzde seksen dördü, büyüyen teknoloji açığına yanıt olarak işi otomatik hale getirme eğiliminde olup, eşit oranda yeni teknoloji ile çalışacak nitelikli personel edinmeyi istemektedir. Ayrıca, yeni iş rolleri ortaya çıkmaktadır. Üretimdeki veri analistleri, operasyon yöneticileri, denetçiler ve ağ profesyonelleri için büyüme beklenmektedir (World Economic Forum, 2018). Ancak, işgücündeki beceri kıtlığı, nitelikli adaylar için işgücü piyasası giderek daha rekabetçi hale geldiğinden, yeni yeteneklerin çekilmesini zorlaştırmaktadır; bu, kuruluşların kurum içinde becerilerini geliştirmek ve eğitime yatırım yapmak zorunda kalmaları anlamına gelmektedir.

Bu alandaki en büyük platform sağlayıcılarından biri olan Upwork, dünyayı gezen, kumsalda para kazanabilen, yaratıcı, iyi eğitimli bir çevrimiçi çalışan "dijital göçebe" olmaya yönelik yaşam tarzını seçen kişilere hizmet vermektedir. Tek gereken bir dizüstü bilgisayar ve hızlı bir internet bağlantısıdır. Bu dijital çalışma platformu türü, bulut işi kategorisine girmektedir. Ancak genellikle kalabalık bir iş değildir. Bağımsız yüklenicilerin becerilerine göre; ödeme bireysel olarak müzakere edilmektedir ve sonunda işi sadece bir kişi yapmaktadır (Schmidt, 2017:14). Upwork platformu, orta-yüksek beceriler gerektiren görevlerin sağlanmasında neyin önem taşıdığı konusunda paradigmatiktir (Bogliacino ve diğ., 2019:12). Upwork gibi bir platform aracılığıyla hem şirketler hem de bireysel müşteriler, çok iyi tanımlanmış görevleri satın alabilmektedirler. Yine Upwork aracılığıyla akademik bir yayın için yardımcı bulunabilir. Ya da 99Design aracılığıyla grafik tasarımcılar için bir yarışma başlatabilir. Dolayısıyla bu platformlarda hizmetler hem yüksek hem de düşük vasıflı olabilir. Bunlar vasıflı hizmetlerdir. Ancak, Amazon Mechanical Turk aracılığıyla restoran incelemelerini kontrol etmek gibi düşük vasıflı mikro görevlerin dış kaynak olarak kullanılması da mümkündür. Mobilyaları taşımak, teslim almak veya teslim etmek için ya da evcil hayvan bakıcıları ve bebek bakıcıları bulmak için en ünlü platform Amerikan TaskRabbit'tir (De Groen ve Maselli, 2016:2).

Kalabalık çalışmada durum biraz farklıdır. İşler mikro görevlere bölünmüştür ve görevleri yerine getirmek için yüksek nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyulmamaktadır. 2017 ILO anketi, kalabalık çalışanlar tarafından gerçekleştirilen en yaygın görevlerin anketlere ve deneyleri (yüzde 65), içerik erişimini (yüzde 46), veri toplamayı (yüzde 35) ve transkripsiyonu (yüzde 32) içerdiğini gösterdi. Buna karşılık, içerik oluşturma ve düzenleme veya yapay zeka görevlerini üstlenen işçilerin oranı nispeten küçüktür (Berg ve diğ.,2018:84). 2017 yılında Lepanjuuri ve ark. (2018), kalabalık çalışanlar üzerinde (Amazon Mechanical Turk, CrowdFlower, Clickworker, Microworkers ve Prolific dahil) bir anket gerçekleştirmiştir. Ankete katılan nüfusun %4,4'ünün önceki 12 ay boyunca platformlar üzerinden çalıştığı bulunmuştur. Dikkat çekici bir şekilde, ankete katılanların% 45'i dijital platform üzerinden kazanılan gelirin kişisel gelirlerinin oldukça (%28) veya çok (%17) önemli bir bölümünü temsil ettiğini açıklamıştır. Demografik özelliklere gelince, İngiltere'deki platform çalışanlarının genel nüfusa benzer bir toplumsal cinsiyet profili olduğu ortaya çıkmıştır. Bunların arasında platformlarda çalıştığını bildiren% 54'ü erkek,% 46'sı kadındır. Katılımcıların % 37'si, genel örneklemin (% 34) aksine bir derece düzeyinde eğitime veya daha yüksek niteliklere sahiptir. 34 yaş ve altındakilere doğru eğilim görülmektedir. % 50'si 18-34 yaş arasındayken, genel popülasyonda bu grup% 27'yi temsil etmektedir Yaş açısından, genç işçiler hakim görünmektedir. (Lepanjuuri, Wishart, Cornick,2 018) . Gig ekonomisi özellikle yeni nesil jenerasyonun tercih ettiği çalışma koşulları yaratmıştır. Akademik literatürde vurgulanan bir konu, milenyum kuşağının esnekliğe verdiği değerdir (George ve Jones, 1999). Esneklik onlar için giderek daha önemli olarak görülmektedir. Esnek çalışma programları, yaşamak istedikleri hayatı onlara sunmaktadır (McKinsey, 2016). Gig ekonomisine girmek için daha fazla girişimci odaklı olmaları, girişimcilik eğitimi almaları ve

çeşitli işlerde çalışabilecek çok yönlü niteliklere sahip olmak gerekmektedir (Kauffman, 20150). Diğer yandan gençlerin yaşam tarzı tercihi olarak satılmasının yanı sıra gig ekonomisi; artan geçicileşme ve prekerleşme sürecinin bir parçası olarak işçi haklarında yoksun yeni nesil bir işgücü ortaya çıkarmıştır. Özgürlük ve girişimcilik gibi süslü kavramlarla özündeki güvencesizlik maskelenmektedir. Bağımsız yüklenici / kendi hesabına çalışan / freelance çalışan için, işveren işçinin sorumluluğunu üstlenmemektedir. Gig ekonomisinde işçinin hakları işçinin sorumluluğundadır (Rogan,2018).

SONUÇ

Gig ekonomisi, özellikle yeni nesil jenerasyon için cazip hale gelen, işverenler için ihtiyaç halinde işgücüne erişimi olanaklı kılan, dijital emek platformları üzerinden kısa süreli, geçici işleri kapsayan bir olgudur. Dijitalleşmenin işgücü piyasasında yarattığı dönüşüm gig ekonomisinin büyümesi temelinde gerçekleşmektedir. İşlerin, çalışanların ve müşterileri küresel bir internet ağı üzerinden eşleştirildiği yeni nesil bir işgücü piyasası ortamı oluşmuştur. Gig ekonomisi, yeni iş modelleri ve dolayısıyla yeni çalışma biçimleri yaratarak işgücünün sahip olması gereken nitelikleri de etkilemektedir. Gig ekonomisinin itici gücü olan dijitalleşme, bu sistem içerisinde yer alacak işgücünün de dijital teknolojilerle donanımlı hale gelmesini gerekli kılmaktadır. Gig ekonomisinde işler çeşitlidir. Yüksek nitelik gerektiren profesyonel işlerin yapıldığı platformlar olduğu gibi temizlik, dağıtım gibi nitelik gerektirmeyen işlerin yer aldığı platformlar da bulunmaktadır. Kalabalık çalışmada olduğu gibi işler mikro görevlere bölünmekte ve her görev bir kişiye verilmektedir. Dolayısıyla yüksek nitelikli olma zorunluluğu yoktur. Fakat Upwork, Freelancer gibi emek platformlarında yer alan işgücünün analitik düşünme, yaratıcılık, karmaşık problem çözme ve duygusal zeka alanlarında becerilere sahip olması önemlidir.

KAYNAKÇA

Aloisi, A. 2015. "The Rising of On-Demand Work, a Case Study Research on a Set of Online Platforms and Apps", IV Regulating for Decent Work Conference, ILO,Geneva, https://www.uu.nl/sites/default/files/iwse_2015.39_the_rising_of_on-demand_work.pdf

Analysis Group, Labor and Employment Issues in the Gig Economy: Q&A with Professor Paul Oyer , https://www.analysisgroup.com/labor-and-employment-issues-in-the-gig-economy/

Berg, J., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U., & Silberman, M. S. (2018). Digital Labour Platforms and The Future of Work: Towards Decent Work in the Online World. Geneva: International Labour Organization.

Bergvall-Kåreborn, B., & Howcroft, D. (2014). Amazon Mechanical Turk and the commodification of labour. New Technology, Work and Employment, 29(3), 213–223. http://doi.org/10.1111/ntwe.12038

Bogliacino, F., Codagnone, C., Cirillo, V., & Guarascio, D. (2019). Quantity and Quality Of Work in The Platform Economy (No. 420). GLO Discussion Paper.

Bracha, A., & Burke, M. A. (2018). The Ups and Downs of the Gig Economy, 2015–2017.

Brinkley, I. 2016. In Search of the Gig Economy. The Work Foundation. [Online]. www.workfoundation.com

Brynjolfsson E, McAfee A (2014) The Second Machine Age: Work, Progress, And Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. WW Norton & Company, New York

Burtch, G., Carnahan, S., and Greenwood, B.N. 2016. Can You Gig it? An Empirical Examination of the Gig-Economy and Entrepreneurial Activity. Ross School of Business. [Online]. http://gkmc.utah.edu

CIPD. To Gig or Not To Gig? Stories From the Modern Economy. Survey Report. [Online]. https://www.cipd.co.uk/Images/to-gig-or-not-to-gig_2017-stories-from-the-modern-economy_tcm18-18955.pdf

De Groen, W. P., Maselli, I. (2016). The Impact of the Collaborative Economy on the Labour Market, CEPS Special Report, N. 138

De Stefano, V. (2015). Crowdsourcing, the Gig-Economy, and the Law. Comparative Labor Law & Policy Journal, 37. https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cllpj37&id=497&div=&collection=

Dizon, A. (2019) 27 Gig Economy Statistics You Need to Know, FitSmallBusiness. https://fitsmallbusiness.com/gig-economy-statistics/

Durward, D., Blohm, I., & Leimeister, J. M. (2016). Crowd Work. Business and Information Systems Engineering, 58(4), 281–286. http://doi.org/10.1007/s12599-016-0438-0

EurWork, (2018). Platform Work, Eurofound. https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/platform-work

George, J.M. and Jones, G.R. (1999). Understanding and Managing Organizational Behavior (3rd edn). Addison-Wesley: New York.

https://www.homeworkmarket.com/sites/default/files/q5/13/09/understanding_and_managing_organizational_behavior_6th_edit....pdf

Heinrich, M. (2019). INDUSTRY 4 . 0 : How İt Will Affect Employment and What Skills Will Be Required to Match the Requirements of the Market.

Huws, U., Spencer, N.H., and Joyce, S. 2016. The Size and Characteristics of The On Demand Economy in the UK and Europe. [Online]. http://researchprofiles.herts.ac.uk

Kauffman, 2015. The Future of Entrepreneurship: Millennials and Boomers Chart the Course for 2020. The Foundation of Entrepreneurship.

Kessler, S. 2015. "The Gig-Economy Won't Last Because İt's Being Sued to Death", Fast Company http://www.fastcompany.com/3042248/the-gig-economy- wont-last-because-its-being-sued-to-death (accessed

Leimeister JM (2012) Crowdsourcing. Control Manag 56(6):388–392

Lepanjuuri, K., Wishart, R., & Cornick, P. (2018). The Characteristics of Those in the Gig Economy. UK Department for Business, Energy and Industrial Strategy https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/687553/The_characteristics_of_those_in_the_gig_economy.pdf

McKinsey. 2016. Independent work: Choice, Necessity, and the Gig Economy. Executive Summary.

Rogan, F. (2018). Gig Economy is the Mass Exploitation of Millennials, The Irısch Times. https://www.irishtimes.com/opinion/gig-economy-is-the-mass-exploitation-of-millennials-1.3379569

Said, C. 2015. "Growing Voices Say Gig Workers Need Protections, Benefits", SFGate http://www.sfgate.com/business/article/Growing-voices-say-gig- workers-need-protections-6079992.php (accessed

Scheiber, N. 2017. "How Uber Uses Psychological Tricks to Push Its Drivers' Buttons." New York Times. https://nyti.ms/2nMmDtc

Schmidt, F. A. (2017). Digital Labour Markets in the Platform Economy. Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work. Freidrich Ebert Stiftung.

Schwellnus, C., Geva, A., Pak, M., & Veiel, R. (2019). Gig economy platforms: Boon or Bane? OECD Economic Department Working Papers, (1550), 0_1–33. http://doi.org/10.1787/fdb0570b-en

Smith, R.; Leberstein, S. 2015. Rights on Demand: Ensuring Workplace Standards and Worker Security In the On-Demand Economy.

Stewart, A. and Stanford, J. 2017. Regulating work in the gig economy: What are the options?. The Economic and Labour Relations Review. 28(3), pp.420-437

Todolı ´-Signes, A. (2017). The " Gig Economy ": Employee , Self-Employed Or The Need For A Special Employment Regulation ? Sage Publications, 23(2), 193–205. http://doi.org/10.1177/1024258917701381

World Economic Forum. (2018). The Future of Jobs Report 2018. World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

TÜRKİYE'DE TR DİZİNLİ DERGİLERDE YAYINLANAN COĞRAFYA EĞİTİMİ ALANINDAKİ NİTEL MAKALELERİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ (2000-2019)

Dr. Öğrt. Üyesi Sibel Işık MERCAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ÖZET

Nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimlerde son yıllarda gittikçe tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. İnsan ve toplumun dinamik bir yapıda olması sebebiyle bu alanla ilgili olgu ve olayları değerlendirirken genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha fazla önem arz ettiği görülmüştür. Başta fen bilimlerinde yaşanan paradigma değişimi sosyal bilimleri de etkilemiş ve gerçekliğin tek bir bakış açısıyla bütünüyle kavranamayacağı anlaşılmıştır. Özellikle sosyal olguların kendine özgü boyutlarıyla bütüncül bir şekilde ele alınarak araştırılması gerektiği vurgusu, nitel yöntemin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Karataş, 2015).

Bu çalışmadaki temel amaç; 2000 yılından günümüze kadar (2019) geçen süreçte Türkiye'de coğrafya eğitimi alanında yapılan nitel yöntemin kullanıldığı tr dizinli makaleleri tespit edip; bu makalelerin dergilere göre dağılımı, üniversitelere göre dağılımı, kullanılan nitel yöntem desenleri, veri toplama araçları, örneklem, verilerin analiz yöntemi açısından ana hatlarıyla tasnif edilip çalışmaların öncelikli eğilimlerini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Veriler "coğrafya eğitimi yayın sınıflama formu" kullanılarak ele alınmış içerik analizinden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Çalışma, nitel araştırma alanında Türkiye'deki coğrafya eğitimi üzerine son yıllarda yapılan makalelerin değerlendirilmesini ele aldığından bu alanda literatürdeki eğilimleri ortaya koyması açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma, coğrafya eğitimi, yayın sınıflama

ABSTRACT

Qualitative research method has become an increasingly preferred method in social sciences in recent years. Because of the dynamic nature of human and society, it is seen that it is more important to try to understand than generalize when evaluating the facts and events related to this field. The paradigm shift experienced in the sciences at the beginning also affected the social sciences and it was understood that reality cannot be fully comprehended from a single point of view. Especially; The emphasis on the need to investigate social phenomena in a holistic way with its unique dimensions has led to the qualitative method to come to the fore (Karataş, 2015).

The main purpose of this study; Between the years 2000-2019 in the field of geography education in the last process in Turkey carried out a qualitative method is used "tr" is to determine the indexed articles and to classify the articles according to their types, subject areas, qualitative research patterns, data collection methods, sampling and data analysis methods and to determine the priority trends of the studies. In the research, document analysis which is one of the qualitative research designs was used.

The data were analyzed using the "Geography Education Publication Classification Form ve and evaluated using content analysis.

This study; qualitative research in the area "Geography Education in Turkey" tendency in the literature in this area on the handle for the evaluation of the articles written in recent years are seen as important to reveal.

Keywords: Qualitative research, geography education, publication classification.

GİRİŞ

Nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimlerde son yıllarda gittikçe tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. İnsan ve toplumun dinamik bir yapıda olması sebebiyle bu alanla ilgili olgu ve olayları incelerken genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu görülmüştür. Özellikle sosyal olguların kendine özgü boyutlarıyla bütüncül bir şekilde ele alınarak araştırılması gerektiği vurgusu, nitel yöntemin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017).

Coğrafya, içeriği, konusu ve inceleme alanları açısından doğa bilimleri, sosyal ve beşeri bilimlerle yakından ilişkili olan multidisipliner bir bilim olarak tanımlanır. Temel amaçları bakımından da bireylere coğrafi bilinç, günlük yaşam becerileri ve küresel bir bakış açısı kazandırmada etkili olan coğrafya bilimi önemini her zaman korumuştur (Değirmenci, 2019).

Günümüzde hızlanan toplumsal gelişmeler ve değişmeler coğrafi verileri oldukça etkilemektedir. Ülkemizde coğrafyanın ve coğrafya eğitiminin daha iyi gelişim kazanabilmesi için bu bilimin etkilediği ve etkilendiği toplumsal sürecin iyi anlaşılması gerekmektedir (Akınoğlu, 2005). Niçin coğrafya araştırmaları-eğitim ve öğretimi yapılır? sorusunun yanıtının, Doğanay ve Doğanay (2000)'göre yeterince açıklık kazandığı düşünülmemektedir. Burada esas sorunun; coğrafya ilminin, dış siyaset, millî birlik, fizikî planlama, iktisadî planlama ve tanıtım gibi alanlardaki büyük rolünün, henüz yeterince anlaşılmamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yeryüzünün bir bölümü veya bütünü üzerinde insan yaşayışıyla ilgili her türlü özellik ve olayların karşılıklı etkileşimler içinde oluşturduğu bütünlüğü, işleyiş sistemini inceleyen coğrafya (Kayan, 2000) bütün bilgileri bünyesinde toplayan niteliğinden dolayı günümüzde gelişen bilim alanlarının yeni uzmanlaşma disiplinlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte diğer bilim alanları arasında kilit noktası görevi görmektedir.

Böylesine özel avantajlara sahip bir dalınının eğitimi alanında yapılan nitel çalışmaların içeriklerinin belirlenmesi önemlidir. Bu amaçla yapılan çalışma ile Türkiye'de tr dizinli dergilerde 2010-2019 yılları arasında yayınlanan coğrafya eğitimi alanındaki nitel makalelerin araştırma eğilimleri çeşitli değişkenlerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştır desenlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu desen, araştırılması planlanan konular hakkında bilgi içeren yazılı ve sözlü materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma kapsamında 2000 yılından günümüze kadar (2019 Aralık) geçen süreçte Türkiye'de coğrafya eğitimi alanında yapılan tr dizinli dergilerde yayınlanan makalelerden nitel yöntemin kullanıldığı tespit edilenlere ulaşılmış ve bu kapsamda veri tabanından elde edilen 61 makale incelenmiştir.

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği,

biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992; akt: Özdemir, 2010). Bu çalışmada incelemeye alınan makalelerin analizinde coğrafya eğitimi yayın sınıflama formu kullanılmıştır. Bu formda incelenen makalelerle ilgili olarak belli başlı kategoriler; dergilere göre dağılım, üniversitelere göre dağılım, kullanılan nitel yöntem desenleri, veri toplama araçları, örneklem, verilerin analiz yöntemi şeklinde düzenlenmiştir. Yayınlar birbirinden bağımsız olarak incelenmiş ve formda yer alan kategorilere yerleştirilmiştir. Araştırma bulguları, frekans ve yüzdelik sonuçları şeklinde tablolaştırılmış ve tablo yorumları yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerin farklı değişkenler açısından yapılan analizleri ve elde edilen bulgular bulunmaktadır. Bu anlamda sırasıyla; dergilere göre dağılım, üniversitelere göre dağılım, kullanılan nitel yöntem desenleri, veri toplama araçları, örneklem, verilerin analiz yöntemi açısından araştırma bulgularına bu bölümde verilmiştir.

Tablo 1. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	**Sayı**	**%**
2010	2	3,27
2011	3	4,91
2012	5	8,19
2013	9	14,75
2014	7	11,47
2015	5	8,19
2016	12	19,67
2017	3	4,91
2018	9	14,75
2019	6	9,83
Toplam	61	100,00

Tablo 1’ de TR dizinli dergilerde yayınlanan coğrafya eğitimi ile ilgili nitel yöntemi kullanan makalelerin en çok %19,67 ile 2016 yılında en az ise 4, 91 ile 2017 yılında yayınlandığı görülmektedir.

Tablo 2. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerin dergilere göre dağılımı

Dergiler	**Sayı**	**%**
Marmara Coğrafya Dergisi	21	34,43
Doğu Coğrafya Dergisi	5	8,19
Electronic Turkish Studies	4	6,56
Kastamonu Eğitim Dergisi	3	4,91
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	3	4,91
Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi	2	3,27
lnternational Journal of Geography and Geography Education	2	3,27
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi	2	3,27
Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi	2	3,27
Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	2	3,27

MANAS Journal of Social Studies	2	3,27
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	1,64
Education Sciences	1	1,64
Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi	1	1,64
Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	1,64
Electronic Journal of Social Sciences	1	1,64
Milli Eğitim Dergisi	1	1,64
Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi	1	1,64
Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi	1	1,64
Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	1,64
Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1	1,64
Educational Sciences: Theory & Practice	1	1,64
Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi	1	1,64
Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	1,64
Toplam	61	100,00

Tablo 2'de TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerin dergilere göre dağılımı incelendiğinde Marmara Coğrafya Dergisi'nin (f=21) ile %34,43'lük bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerinin yazarlarının üniversitelere göre dağılımı

Üniversiteler	**Sayı**	**%**
Marmara Üniversitesi	8	13,56
Karabük Üniversitesi	5	8,47
Akdeniz Üniversitesi	4	6,78
Erciyes Üniversitesi	3	5,08
Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	5,08
Fırat Üniversitesi	3	5,08
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2	3,39
Atatürk Üniversitesi	2	3,39
Millî Eğitim Bakanlığı	2	3,39
Namık Kemal Üniversitesi	2	3,39
Siirt Üniversitesi	2	3,39
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	1	1,69
Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	1,69
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	1,69
Bayburt Üniversitesi	1	1,69
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	1,69
Adnan Menderes Üniversitesi	1	1,69
Sinop Üniversitesi	1	1,69
Dicle Üniversitesi	1	1,69
Atatürk Üniversitesi	1	1,69
Giresun Üniversitesi	1	1,69
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	1,69
Ahi Evran Üniversitesi	1	1,69
Cumhuriyet Üniversitesi	1	1,69
Gazi Üniversitesi	1	1,69
Mersin Üniversitesi	1	1,69

Bayburt Üniversitesi	1	1,69
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	1,69
Ahi Evran Üniversitesi	1	1,69
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	1,69
Cumhuriyet Üniversitesi	1	1,69
Bayburt Üniversitesi	1	1,69
Gazi Üniversitesi	1	1,69
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1	1,69
Toplam	59	100,00

**Bazı yazarların iki ve daha fazla yayını vardır.*

Tablo 3'te TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerinin yazarlarının üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde Marmara Üniversitesi (f=8)ile yaklaşık %14'lük bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan nitel yöntem desenleri

Yöntemler	**Sayı**	**%**
Fenomenoloji	19	31,14
Temel nitel araştırma yöntemi	16	26,22
Durum çalışması	10	16,39
Doküman incelemesi	7	11,47
Betimsel tarama modeli	3	4,91
Karma yöntem	3	4,91
Eylem araştırması	2	3,27
Meta analiz	1	1,64
Toplam	61	100,00

Tablo 4'te TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan nitel yöntem desenlerinden fenomenoloji en fazla (f=19) ile % 31,14'lük bir orana sahipken en az %1, 64 'lük oranla meta analiz gelmektedir.

Tablo 5. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde örneklem seçimleri

Örneklem seçimleri*	**Sayı**	**%**
Coğrafya öğretmen adayları	21	33,3
Coğrafya öğretmenleri	12	19,04
Dokümanlar	6	9,52
Lise öğrencileri	5	7,93
Sosyal Bilgiler öğretmen adayları	4	6,34
Sosyal bilgiler öğretmenleri	3	4,76
Karma	3	4,76
Akademisyenler	2	3,17
İlkokul öğrencileri	1	1,59
Ortaokul öğrencileri	1	1,59
Coğrafya Bölümü öğrencileri	1	1,59
Coğrafya öğretmenliği yüksek lisans öğrencileri	1	1,59
Sınıf öğretmenleri	1	1,59
1982-2012 yılları arası eğitim veren coğrafya bölümleri	1	1,59
10 farklı ilçe belediyesi	1	1,59
Toplam	63	100,00

**Bazı çalışmalarda iki örneklem grubu birden kullanılmıştır.*

Tablo 5'te TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde örneklem seçiminde coğrafya öğretmen adaylarının önemli oranda (f=21, % 33,3) tercih edildiği görülmektedir. Bu durumun örneklem seçiminde ulaşılabilirliğin kolay olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan veri toplama araçları

Veri toplama araçları*	**Sayı**	**%**
Yarı yapılandırılmış görüşme formu	32	48,48
Açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu	14	21,21
Metafor formu	8	12,12
Doküman incelemesi	6	9,09
Bağımsız kelime ilişkilendirme testi (KİT)	3	4,54
Gözlem notları	3	4,54
Toplam	66	100,00

**Bazı yayınlarda iki ve daha fazla araç kullanılmıştır.*

Tablo 6'da TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan veri toplama araçları içinde yarı yapılandırılmış görüşme formunun % 48,48 'lik bir orana sahip olduğu görülmekte iken açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formunun %21 oranı ile 2. sırada geldiği görülmektedir.

Tablo 7. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan verilerin analiz yöntemleri

Analiz yöntemleri*	**Sayı**	**%**
İçerik analizi	31	50,82
Betimsel analiz	30	49,18
Toplam	61	100,00

Tablo 7'de TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerde kullanılan verilerin analiz yöntemleri incelendiğinde içerik analizi ve betimsel analiz yöntemlerinin yakın oranlarda tercih edildiği görülmektedir.

Tablo 8. TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerdeki konu alanlarının dağılımı

Konuların dağılımı	**Sayı**	**%**
Coğrafya öğretimi	17	27,87
Coğrafya algısı	14	22,95
Coğrafya konularının algılanışı	13	21,31
Coğrafya Öğretmen Yeterlikleri	7	11,47
Coğrafya dersinde kullanılan yöntem ve materyal	4	6,56
Öğretmen yetiştirme ve destekleme	2	3,27
Coğrafya eğitiminde yapılan çalışmaların yönelimleri	2	3,27
Coğrafya ders kitapları	1	1,64
Coğrafyada değerler eğitimi	1	1,64
Toplam	61	100,00

Tablo 8'de TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerdeki konu alanlarının dağılımı incelendiğinde coğrafya öğretimi ve coğrafya algısı konularında çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

TR dizinli dergilerde yayınlanan makalelerdeki konuların dağılımının coğrafya öğretimi alanında yoğunlaştığı, analiz yöntemleri olarak içerik analizi ve betimsel analiz yöntemlerinin yakın oranlarda tercih edildiği, veri toplama araçları olarak yarı yapılandırılmış görüşme formunun daha çok tercih edildiği görülmüştür.

Nitel araştırma yöntemlerinin uygulanması konusunda çeşitliliğe gidilmesi, veri toplama araçlarının daha zengin içerikler dahil edilerek kullanılması ve nitel araştırma paradigmasının daha iyi anlaşılması için akademisyenlere yönelik eğitimlerin artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akınoğlu, O. (2005). Coğrafya eğitiminin etkililiği ve sorunları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (12), 77-96.

Bogdan, R. C., Biklen, S. K. (1992). Qualitative Research for Education: Introduction and Methods. Boston: Allyn and Bacon

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-360.

Değirmenci, Y . (2019). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya konularının Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi , 8 (4) , 3286-3305 . DOI: 10.33206/mjss.537718

Doğanay, H., & Doğanay, S. (2000). *Coğrafya'ya giriş*. Çizgi Kitabevi Yayınları.

Kayan, İ. (2000). Türkiye üniversitelerinde coğrafya eğitimi. *Ege Coğrafya Dergisi*, *11*(1), 7-22.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(1), 323-343.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.

BİR TARİHSEL DEĞERLENDİRME: NAZİ ALMANYA'SINDA LGBT+ BİREYLER ÜZERİNDEKİ ÖTEKİLEŞTİRME ve DAMGALAMA ÖRNEKLERİ

Tolga ÖZEN
Başkent Üniversitesi

ÖZET

Cinsel yönelim ve cinsel kimliklerin konumu tarih boyunca hem akademik hem de toplumsal alanda kör noktada kalmıştır. Heteroseksüelizmin başat olduğu toplumlarda, karşı cinsler arasındaki ilişki ve pratiklerin meşru kılındığı, tarihsel süreç içinde gözlemlenebilen bir olgudur. Nitekim toplumdaki heteroseksüel bireylerin ürettiği önyargı, korku ve nefrete dayalı tutumların ideolojik bir tarafı olduğu ve bu ideolojik yapının politik bir eylemi şekillendirdiği de söylenebilir. LGBT+ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, Interseks, Queer) bireylerin var olma çabaları ise; bireylere yapılan ayrımcılık ve dışlama, tarihsel süreç içinde farklı kültür ve medeniyetlerde kendini göstermiş olup LGBT+ bireyler her zaman ötekileştirilmiştir. Bu nedenle, başat kültürün ideolojisini kabul etmeyen bireyler dışlanmış, ötekileştirilmiş ve yalnızlaştırılmıştır. Toplumu şekillendiren ve oluşturan din sistematiğinin toplumu oluşturan bireylere verdiği ideolojik bilgiyle, LGBT+ bireylerin ötekileştirilerek etiketlenmesi ve toplumdan dışlanan bireyler olarak tanımlaması, LGBT+ bireylerin başlarına gelecek her durumun bir ceza niteliğinde olduğu "günah" kavramı ile bağdaştırılmıştır. Erwin Goffman, eşcinselliğin bir damga türü olduğunu ifade ederken Theodor Adorno ise, bu durumu otoriteryen kişilik kuramı ile açıklamaya çalışır. Bu noktada her iki kuramcının kavramları çerçevesinde Nazi Almanya'sındaki LGBT+ bireyler üzerindeki ötekileştirme ve linç girişimleri tarihin acı bir gerçeğidir. Nazi Almanya'sı kendi ideolojisine karşıt olan her bir bireyi kendi sistematiği içinde cezalandırmakla beraber damgalayarak ötekileştirmiştir. Bu çalışma ile "ideoloji", "damga" ve "otoriteryen kişilik" kavramları üzerinden 1935-1945 yılları arasındaki Nazi Almanya'sındaki ötekileştirmenin imgesel sürecin nasıl işlediği; bireylerin kamusal alanlarda nasıl damgalandığı ve toplama kamplarında tutulan "mahkumların" neye göre kategorize edilerek etiketlendikleri çekilen fotoğraflar üzerinden göstergebilimsel analiz yöntemiyle örnekler verilerek tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Otoriteryen Kişilik, İdeoloji, Damga, Naziler, LGBT+

A HISTORICAL EVALUATION: MARGINALIZATION AND STIGMATIZATION EXAMPLES ON LGBT INDIVIDUALS IN NAZI GERMANY

ABSTRACT

The subject of sexual orientation and sexual identities have remained in a blind spot throughout history, both academically and societally. In societies where heterosexsuelizm is dominant the relationship and practices between the sexes and have been made legal/legitimate is a phenomenon that can be observed in the historical process. In fact, it can be said that prejudice, fear and hate based attitudes produced by heterosexual individuals in society have an ideological side and this ideological structure shapes a political action. LGBT+ (Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Intersex, Queer) individuals' efforts to exist; discrimination and exclusion of individuals has been manifested in different cultures and civilizations in the historical process and LGBT+

individuals have always been marginalized. Therefore, individuals who did not accept the ideology of the dominant culture were excluded, marginalized and isolated. With the ideological knowledge given to the individuals that make up the society by the religious systematization that shapes and constitutes the society, the labeling of LGBT + individuals by marginalizing them and defining them as excluded individuals from society is associated with the concept of "sin", which means that every situation that happens to LGBT + individuals is a punishment. While Erwin Goffman states that homosexuality is a kind of stigma, Theodor Adorno tries to explain this with authoritarian personality theory. At this point, within the framework of the concepts of both theoreticians, the attempts of marginalizing and lynching on LGBT + individuals in Nazi Germany are a bitter truth of history. Nazi Germany punishes every individual who opposes its ideology within his systematic system and brands and marginalizes them. In this study, the concept of ideology "," stigma" and "authoritarian personality" is discussed based on how the imaginative process of the marginalization in Nazi Germany between 1935-1945 worked and how individuals were branded in public spaces and categorized and labeled according to what the prisoners held in concentration camps will be discussed by giving examples through semiotic analysis.

Keywords: Authoritarian personality, ideology, stigma, Nazis, LGBT+.

GİRİŞ

Tarih boyunca kitle iletişim araçları hayatımızda bir şekilde etkili olmuş ve olmaya da devam edecektir. Tarihsel bağlamda iletişim çalışmalarının kökeni II. Dünya Savaşı ve son zamanlarına denk gelmektedir. Hitler'in sağ kolu olan Gobells 1933-1945 yılları arasında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı olarak görev almış ve propaganda çalışmalarıyla dünya tarihine damgasını vurmuştur.

Gobbels'in hatıralarında propagandaya dair önemli notlar ve açıklamalar yer almaktadır. II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Paul Lazarsfeld ve Harold Lasswell pozitivist yaklaşımdan etkilenerek bir takım modeller öne sürerek ana akım paradigmayı oluşturmuşlardır. Ana akım paradigmanın amacı "etki" iken onu eleştiren eleştirel paradigma toplumsal değerleri sorgulayarak işe başlar ve doğrusal mesaj aktarımına karşı çıkmaktadır. Eleştirel teorileriyle, toplumsal eşitsizlikler incelenir. Arsan ve Çoban (2014: 42), toplumsal ilişkilerin ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde iletişimin yerini sorgulayarak bu konudaki yaklaşımlar arasında ilişki kurmakta olduğunu söylemektedir.

Eleştirel çalışmalar Marksizm'den etkilenmiş ancak Ortodoks Marksistlerden ayrılmaktadır. Başat ideoloji kendi ideolojisini yeniden üretmek ve hegemonyasını sağlamak için kitle iletişim araçlarını yoğun olarak kullanmaktadır. Lull (2001: 19), bu durumu şu sözleriyle açıklamaya çalışır:

> "Hegemonya, egemen ideoloji aktarımı, bilinç biçimlendirmesi ve sosyal iktidar deneyimi aracılığı ile işleyen bir süreçtir. Eleştirel yaklaşım, gücü ve egemenliği kötüye kullanmanın bütün biçimlerine karşı yöneltilmekte ve egemenliğin ideolojik temeline odaklanmaktadır. İdeoloji, iletişim içinde ifade edilen fikirler sistemi; bilinç grupları ya da bireyler tarafından taşman duygular, kanılar, tutumlar toplamının temelini oluşturmaktadır!"

Bu çalışmada 1935-1945 yılları arasındaki Nazi Almanya'sının uyguladığı propaganda çalışmalarında Alman ırkından olmayan bireylerin, Hitler ideolojisine uygun olmayan grupları nasıl ve ne şekilde "ötekileştirildiği", "damgaladığı" ve "etiketlendiği araştırılmıştır. Çalışma dahilinde Goffman'ın "damga" kavramı ve türleri ele alınacak olup bu kavram Adorno' nun "Otoriteryen Kişilik" kuramı ile ilişkilendirilecektir. "Otoriteryen kişilik" kuramı üzerinden bireylerin otoriteye nasıl boyun eğdikleri ve buna bağlı olarak iktidarın bireyler üzerindeki itaat kurma çabası Althusser' in "ideoloji" kavramı ile ele alınacaktır. Bu bağlamda ideolojinin ne olduğu, nasıl şekillendiği ve Hitler'in bu uygulamayı nasıl yaptığı tartışılacaktır.

Çalışma seçilen örneklem ile Türkiye literatürde ilk olması adına önem teşkil etmekte ve sonrasında yapılacak çalışmalara önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çalışmanın sınırlıkları: tarihsel bağlam itibariyle 1935-1945 yılları arasındaki 10 senelik zaman dilimi araştırmanın örneklemini oluşturmakta olup II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası çalışılmamıştır. Araştırma sadece İngilizce kaynaklar üzerinden yapılmıştır.

Erving Goffman ve Damga

Goffman, çalışmasında ele alman üç temel damga tipi mevcut olduğunu söyler ve bunların açıklamalarını birincil olarak bedensel engeller veya fiziki şekil bozukluklar, ikincil olarak kişilik özellikler ve son olarak etnik/etnolojik veya sınıfsal damgalar olarak yapar ve LGBT+ bireylerle ilgili "damgalamanın" ikinci tipte olduğunu söyler ve LGBT+ bireylerin günlük hayatta benliklerin sunumu "damgalanarak" sözsüz iletişimle de sağlanabildiği ifade eder. Eğer bir "gay" barını çok dikkatli bir şekilde gözlemlersek ve ne gözlemleyeceğimizi bilirsek bazı kişilerin, kelimelerle anlaşmak zorunda kalmadan sadece basitçe bakışarak birbirleriyle iletişim kurduklarını gözlemleyebiliriz (Goffman, 2014a: 143).

Bireyin gündelik hayatta eşcinsel yönelim pratiklerin heteroseksüel bir toplumda tepki çektiği ve nefrete maruz kaldığını görülmektedir. Eşcinsel yönelimi olan birey kendini damgalatmamak ve ötekileştirilmemek adına kendini gizler. Bu Erik Erikson' un "Yalancı Türleşme" adını verdiği süreçle ilgilidir. Reiss, eşcinseller ve gençlerin oluşturduğu gruplar üzerine yazdığı makalesinde, yaptığı bir görüşmeden alıntıladığı:

> Benim hatunla sokakta yürürken daha önce sadece bir kez seviştiğim ibne arabayla yanımızdan geçti ve ıslık çalarak bana "Selam tatlım!" dedi. Bayağı sinirlendim. Hemen bizimkilerin yanına gittim ve toplanıp herifin üstüne çullandık; bir daha oralara gelmeye götü yemeyecek kadar bir güzel dövdük onu. O ibnenin bana karşı böyle davranmasını yanma bırakacak değildim herhâlde (Reiss 1961: 118 akt. Goffman 2014b: 143-144).

II. Dünya Savaşı zamanlarında Nazi Almanya'sında çalışma kamplarındaki kamp muhafızlarının ve subaylarının herkesin kökenini kolayca anlayabilmesi ve farklı grupları birbirine düşürebilmesi için mahkûmlar ceketlerine renk kodu içeren üçgen işaretler takmak zorundaydı. Komünistler, Sosyalistler ve sendikacılar gibi siyasi mahkûmlar kırmızı, adi suçlular yeşil üçgen Romanlar (Çingeneler) ve Almanların "asosyal" ya da "sünepe" olarak nitelendirdiği diğer insanlar siyah, Yehova Şahitleri mor, eşcinseller de pembe üçgen takıyordu. Üçgenlerin içinde yazan harfler uyrukları belirtiyordu. Örneğin, Polonyalı için P, Sovyetler Birliği için SU, Fransız için F harfi gibi[1].

"Sapkınlık" olarak adlandırılabilecek bir çalışma alanı mevcutsa, fahişelerin, uyuşturucu bağımlıların, suçluların, romanların, ayyaşların, profesyonel suçluların, evsizlerin, eşcinsellerin bu tanıma dâhil olduğunu ve bu kişilerin damgalandığını söyler (Goffman, 2014b: 201).Siyasi mahkûmlar, Yehova Şahitleri ve eşcinseller devletin baskı aygıtlarınca tutuklanarak ceza olarak toplama kamplarına gönderildi. Bu üç grubun mensuplarının katledilmesi hedeflenmemiştir. Ancak yine de çoğu kamplarda açlıktan, hastalıktan, bitkinlikten ve acımasızca uygulanan muameleden dolayı öldü[2].

[1-2] (https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/enemies-of-the-state?series=21822 18.12.2019 tarihinde erişildi).

Damgalanan bu bireylerin ötekileştirilmiş bir Alman ırkından olması da Hitler'in tasavvurundaki ideolojisinin gerçekleşmesi adına; "güçlü" ve "safkan" Alman ırkı yaratma isteğidir. Bu bağlamda, Hitlerin yapmış olduğu soykırım sadece "Yahudilere" yapılan belli bir dini hedef olarak göstermekten çıkmış ve devletin ideolojik aygıtlarında sisteme angaje olamayan bireyler tarafından devletin baskı aygıtları tarafından "baskı" kullanılarak yapılmıştır.

Eşcinseller ise davranış biçimlerinden dolayı Nazilerden zulüm gördüler. Naziler, çoğalmayı önleyen eşcinsel ilişkileri "anormal" ve "gayri insanî" davranışlar olarak görüyor ve siyasetlerine bir tehdit olarak algılıyorlardı. Hitler iktidara geldikten hemen sonra, Fırtına Birlikleri(SA) eşcinsellerin kulüplerine baskınlar düzenlemeye başladı. Pek çok eşcinsel tutuklandı ve toplama kamplarında hapsedildi[3]. Bu örnekler ile devletin baskı aygıtlarının iktidarın gücü için nasıl bir baskı uyguladıklarını görülmektedir.

28 Haziran 1935 tarihinde Naziler eşcinsellik karşıtı yasaları sertleştirdi. Naziler, Alman ulusunun korunmasını engellediğine inanılan cinsel eğilimlere sahip Alman eşcinsel erkeklere zulüm ediyordu. Nazi devleti, bu tarihte Alman ceza kanununun 175. paragrafını sertleştirerek, erkek eşcinseller arasındaki arkadaşlığın bile suç teşkil etmesine hükmetti. "Kronik" eşcinseller hapse atıldı, bazıları daha sonra kamplara gönderildi. Çoğu Alman veya Avusturyalı olan 5.000 ile 15.000 arasında eşcinsel toplama kamplarında hapsedildi. Burada eşcinsel olduklarını gösteren pembe üçgen bir işaret takmak zorunda bırakıldılar[4]. II. Dünya Savaşından sonra bile "damgalama" ve "ötekileştirme" örneklerini Almanya'da görülmektedir. Romanlara karşı ayrımcılık yapan yasalar ülkenin bazı bölgelerinde 1970'e kadar yürürlükte kaldı. Nazi Alman Yasında eşcinselleri hapse atan yasalar, 1969 yılına kadar geçerliliğini korudu[5].

Frankfurt Okulu ve Otoriteryen Kişilik Kuramı

"Frankfurt Okulu" terimi, 1923'de Frankfurt Üniversitesi'nde Marksist kuram çalışmaları için kurulan Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü ile bir grup entelektüel ve özgün bir toplum kuramını belirtmek için kullanılmıştır. Tarihsel olarak 1923 yılında kurulan okul, 1930'larda Horkheimer'ın enstitü yöneticiliğine gelmesiyle ve onun ilk yazılarıyla temellenen kuram 1970'lerde Habermas'ın çalışmalarına kadar devam etmiştir. Toplum ve kültür kuramlarına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan okulun temel kuramı toplumsal düşünce üslubu ''eleştirel kuram'' olarak tanımlanabilir (Küçükcan, 2002: 257).

[3] (https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/enemies-of-the-state?series=21822 18.12.2019 tarihinde erişildi.)
[4] (https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/prisoners-of-the-camps?series=21822 18.12.2019 tarihinde erişildi.)
[5] (https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/the-survivors?series=21822 18.12.2019 tarihinde erişildi.)

Frankfurt Okulunun ilk akla gelen düşünürü olan Adorno, II.Dünya Savaşı'nın çıkacağını anlayarak 1938'de Amerika Birleşik Devletlerine göç eder ve çalışmalarına buradan devam edecektir. Adorno, çağdaş toplumlarda bireylerin antidemokratik, faşist propagandaya yatkın olmalarının sosyo-psikolojik nedenlerini araştırmış ve "otoriter kişilik" olarak tanımladığı, faşizan eğilimleri potansiyel olarak içinde barındıran insan karakterini çözümlemeye çalışmıştır. Adorno, örnekleminin büyük bir kısmını orta sınıftan oluşan bireyler üzerinde yapmış ve faşizan eğilimleri ölçmek için bir anket uygulamış ve buna da F-ölçeği adını vermiştir.

Adorno'ya göre, otoriter karakter çocuklukta duyulan Oedipus kompleksinin bir devamı olarak ortaya çıkmaktadır. Adorno (2011: 292), otoriteryen sendromu araştırmanın bütününde ortaya çıktığı şekliyle yüksek puanının genel görüntüsüne en yakın düşen sendrom olarak tanımlar ve Oedipus kompleksinin sadomazoşistik bir çözülüşünü içeren 'klasik' psikanalitik modeli izleyen bu sendroma, Erich Fromm tarafından 'sadomazoşistik' karakter adı altında işaret edildiğini söylemiştir. Çocukluk döneminde, bir yandan anneye yönelik cinsel sevginin bilinçaltına itilmesi öte yandan anne-babaya duyulan öfkenin bastırılması sonucu aile otoritesine boyun eğme eğilimi belirmektedir. İleri ki yaşlarda ise, ailesinde artık gerçek bir otorite bulamayan birey, kişiliğini bütünleştirebileceği dışsal bir güce yöneldiği düşünülmektedir.

Otoriter kişilik egonun zayıflığı temeli üzerinde yükselir. Saldırganlık içgüdüsüyle birleşen bir katılık ve otorite karşısında itaat eğilimi, güvenlik arayan ve sorumluluktan kaçan bu tipin belirgin özellikleridir. Bu tip birey, boyun eğme yoluyla ve kendisinde tahammül edemediği nitelikleri temsil ettiğine inandığı güçsüz kişileri yok etmeye çalışarak, doyum sağlar ve rahatlar[6].

Adorno (2011: 287), otoriter kişiliğin Avrupa'daki alt-orta sınıfların belirgin özelliklerinden olduğunu ileri sürer ve bu olgunun aile yapısının hızla değiştirdiğini küçük burjuva mülkiyet ilişkilerinin parçalandığını ve arzulanan sosyal statüye ulaşılamaması gibi koşullardan kaynaklandığını ifade eder.

Althusser ve İdeoloji

Althusser, ideolojinin bireylerin düşüncelerinde değil, vicdanlarında gerçekleştiğini savun-muş ve ideolojinin pratik anlamda gerçekleşmesini de Devletin İdeolojik Aygıtları aracıyla olduğunu savunmuştur. Devletin İdeolojik Aygıtları: dinsel, aile, siyasal, haberleşme, öğrenimsel olarak sınıflandırmıştır.

> Dinsel ideolojik aygıtlar olarak kilise gibi yapıları gösterir. Aile ise; doğduğumuz, büyüdüğümüz ve ilkokula kadar kültürel sermayemizi edindiğimiz toplumun en küçük kurumdur. Siyasal İdeolojik Aygıtlar, desteklediğimiz ya da sempatizanı olduğumuz siyasi partiler olarak örneklenebilir. Öğrenimsel İdeolojik Aygıtlarına okullar, üniversiteler örnek gösterilebilir. Öğrenimsel ideolojik aygıtlar ilkokuldan itibaren bizi, kültürel sermayemizi ve ideolojimizi belirlemektedir (Althusser, 2010: 93).

[6] (http://www.filozof.net/Turkce/psikoloji/20013-adornoya-gore-otoriter-kisilik.html 10.12.2019 tarihinde erişildi.)

Althusser devletin baskı aygıtlarını hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler olarak tanımlamaktadır. Devletin ideolojik aygıtları devletin varlığına tehdit oluşturabildiği gibi devletin meşru kılmadığı herhangi bir duruma sebep verecek olursa devletin baskı aygıtları devreye girecektir. Devletin baskı aygıtı zor kullanarak işler ancak devletin ideoloji aygıtları ideoloji kullanarak işlerler.

Althusser (2010: 99): "her pratik ancak bir ideoloji yoluyla ve bir ideoloji çevresinde var olabilir" olduğunu söyler. Hitler kendi ideolojisini bir propaganda aracı olarak kullanmış ve kendi ideolojisine karşı olan her bir bireyi devletin baskı aygıtları aracılığı ile tutuklatarak toplama kamplarına yollatmıştır. Her bir ideoloji kendi varlığını korumak için bir "ötekine" ihtiyaç duyar. Çünkü gücü, ötekinin varlığından alır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Almanya'nın yakın tarihi incelendiği zaman; cinsellikle içerikli olguların Prusya Anayasasından(Madde 143) etkilendiği görülmektedir. Alman Anayasasına 175. Maddesi ile 1871 yılında Almanya'nın birleşmesinden sonra girmiş olduğunu tarih kaynaklarında yer almaktadır. Ancak Alman Parlamentosu olan Reichstag'e 1898 yılında, 175. Maddenin kaldırılması için bir dilekçe verildiği dönemsel kaynaklarla kanıtlanmıştır. Bu durum, I. Dünya Savaşı öncesi 1907'de Reichstag Komitesinin aldığı karar ile eşcinsel yönelimleri cezalandırılabilir kılmak için maddeyi genişletilmiş lakin eşcinselliğini nasıl tanımlayacağına dair tartışmalarla teklifin feshedilmesine neden olmuştur.

1929 yılında, başka bir Reichstag Komitesi, 175. maddeyi Sosyal Demokratlar, Komünist Parti ve Alman Demokrat Parti oylarıyla yürürlükten kaldırmaya karar verilmiş ancak Nazi Partisi'nin yükselişi maddenin yürürlükten kaldırılmasına engel olmuştur. Maddenin çeşitli zamanlarda değiştirilmesine rağmen, madde 1994 yılına kadar Alman hukukunun bir parçası olarak kalmıştır.

Resim 1. Hirschfeld karikatürü

Cinsiyet araştırmacısı Magnus Hirschfeld'i, 'Günün Kahramanı' olarak nitelendiren 1907 tarihli bir siyasi karikatür, eşcinsellikle suçlama da bulunan Alman ceza kanununun 175. maddesinin kaldırılmasını destekliyor. Afişte , "175. Madde defol" ifadesi yer almaktadır. 175. Maddeye göre iki erkek arasında doğal olmayan "ahlaksızlık" suç sayılmakta olup kişilere 6 ay ile 4 yıl arasında kolay işler yapması için hapis cezası verilebilir, vatandaşlıklarına son verilebilirdi.

Resim 2. Anna P. (Herbert)

Resim 3. Hedwig W.

Resim 4. Der Eigene (The Own)

Resim 5. Klüp El Dorado

1900'lerin başlarında eşcinseller, transseksüeller ve lezbiyenler Almanya'da oldukça rahat bir hayat sürmekte ve sosyalleşmekteydi. Eşcinsellerin kendileri için özel bir gazetesi vardı. Dünyadaki ilk eşcinsel dergisi olan "Der Eigene" 'nin kurulması gibi gelişmeler de eşcinseller arasındaki canlı bir sosyal ağın olduğun göstergesidir[7].

El Dorado gibi bazı gece kulüpleri oldukça popüler olduğu için, eşcinsel turistler tarafından sıkça ziyaret edildiği bir nokta olmuştur (Whisnant, 2016: 5). 1919'da Magnus Hirschfeld tarafından kurulmuş olan Cinsel Bilimler Enstitüsü cinsellik ve cinsel yönelimin tanımlanmasına dair birçok çalışma yapmış ve bu çalışmalar Enstitü kütüphanesinde Hitler'in iktidara geldiğinde uyguladığı politikalara muhafaza etmiştir.

Resim 6. Hitler öncesi ve Hitler sonrası Kulüp El Dorado

Resim 7. Naziler Döneminde Yakılan Kitaplar

[7] (http://www.out.com "The Man Who Made Magazines Gay" 10.12.2019 tarihinde erişildi.)

Hitler iktidara geldikten sonra kendi politikasına uygun olmayan her işletmeyi kapatmış ve kendi propagandalarını gösterttiği bir mekana dönüştürtmüştür. Magnus Hirschfeld 1933 yılında toplama kampına gönderilmiştir. Nazi Gençleri Cinsiyet Araştırmaları Enstitüsünü basmış enstitünün kütüphanesi ve arşivlerini sokaklarda yakmıştır. Yaklaşık 20.000 kitap ve dergi ve 5.000 resim imha edildi. Ayrıca, Kurumun arşivindeki eşcinsellerin geniş isim ve adres listeleri de ele geçirildi (Rector, 1981: 70).

Resim 8'de NSDAP'ın ulusal topluluğu güvence altına aldığını, ihtiyaç olması halinde; insanlara yardım ve tavsiye vermek için yerel grupla iletişim kurulabileceğin söylemektedir. Naziler arı bir ırkın olması ve sağlıklı bir aile yapısının olabilmesi için birçok propaganda üretmiştir.

Resim 8.

Nazi Almanya'sında Hitler ve kabinesi, kendi ideolojisine uygun olmayan, profesyonel suçlu, göçmen, "sapkın" din öğretisi yapan, cinsel içerikli suç işleyen, ırksal farklılığı olan, topluma yararı olmayan bireyleri tutuklayıp yargılar ve sonrasında da bireyleri suçlarına göre toplama kamplarına gönderirdi. Farklı toplama kamplarına gönderilen bireyler farklı işkence ya da zor çalışma koşullarında çalışmaları sağlanarak cezalandırılırdı. Her toplama kampının girişinde "Arbeit macht frei" yazı görülmektedir. Bu Hitler' in propagandasının sloganı olarak kabul edilebilir. Eşcinseller ya da eşcinsel eğilimi olan tüm bireyler Nazi askerleri tarafından tutuklanmış ardından da sorgulanmıştır. Sorgulama sonucu tüm eşcinsel ve eşcinsel eğilimi olan bireyler ya da eşcinsel olabileceği düşünülen herkes toplama kamplarına gönderilerek zor koşullarda yaşam mücadelesi vermiştir.

Resim 9. "Çalışmak özgür kılar."

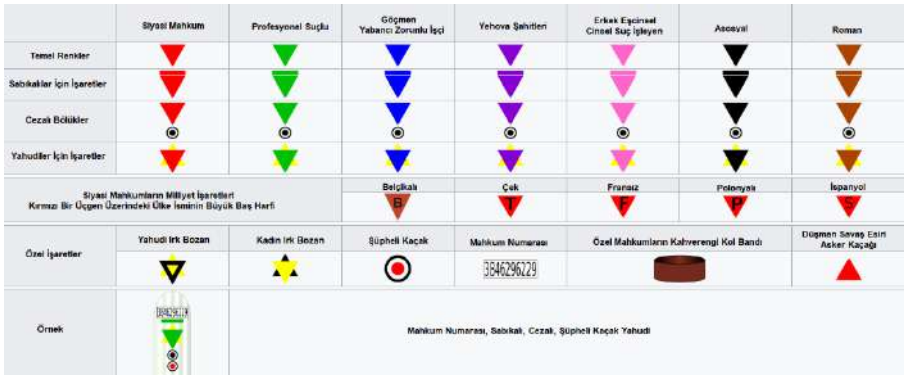

Resim 10. Nazi toplama kamplarında kullanılan işaretler.

Toplama kamplarında her bir bireyin kendi suçunu tanımlayan bir işaret ve bu işaretlerin renkleri vardır. Eşcinseller tutuklananların en alt tabakasını oluşturmaktadır. Bu kanıya işaretlenen bireyler içindeki gruptan pembe üçgeni taşıyan eşcinsellerin en büyük işareti taşımaları sebebiyle varılmıştır. Resim 10'da tutukluların kullandığı işaretler kategorize edilerek açıklanmıştır.

Resim 11. Toplama kaplarındaki eşcinsel bireyler.

Resim 11'de Nazi askerlerinin gözetiminde olan içtimadaki eşcinsel erkekler görülmektedir. Diğer resimde ise gözlüklü olan birey iki kez damgalanmıştır. Alttaki açık renkli üçgen Yahudi olduğunu temsil ederken üstteki koyu renkli(pembe) üçgen bireyin aynı zamanda eşcinsel olduğunu göstermektedir.

Nazi Almanya'sı, nefret söyleminin en ağır olarak kullanıldığı dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemdeki iktidar sahibi Hitler ve kabinesindeki Goebells, Himmler gibi komutanların halkın üzerinde algı yönetimi büyük bir tartışma konusudur. Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Gobells'in Hatıralarında propagandanın nasıl uygulanması gerektiğini tartışmıştır. Naziler yapılan propagandanın meşrulaşması için nefret söylemini Yahudiler, engelliler, eşcinseller üzerinden belirgin bir şekilde yapmıştır.

Resim 12. Yahudiler için nefret söylemleri

Hitler, arı ve kusursuz bir Alman halkı yaratmayı hedeflemiş ve bununun için yapılan tüm cezalandırmaların Alman ırkını bozan bireyleri damgalayarak ve onları ötekileştirerek yapmıştır. Resim 12'de "Yahudiler burada hoş karşılanmaz" ve "Alman! Yahudilerden alışveriş yapma" ifadeleri ile Yahudiler ötekileştirmiş ve kullanılan ifadelerle nefret içerikli söylemler üretilmiştir.

Resim 13. Evli Yahudi çiftler için nefret söylemleri

Resim 13'deki ilk resimde kadının boynundaki posterde "Buradaki en büyük domuz benim ve Yahudilerle olurum" ifadesi ile kadın aşağılanmakta ve halkın içinde ifşa edilmektedir. Kadının yanındaki adamın boynundaki posterde "Yahudi olarak sadece Alman kızlarla yatarım" ifadesi ile kamusal alanda adam ırksal farklılığı sebebiyle ötekileştirilmiştir. İkinci resimdeki adamın boynunda asılı posterde "Ben bir ırkçıyım" yazmakta ve yanında bir kadın bulunmaktadır.

Nazi Almanya'sında arı ırkın meşruiyeti için Almanların en iyi ırk olması ve Alman olmayıp ötekileştirilen insanların Nefret söylemi ile üretilen propaganda çalışmalarında ağırlıklı olarak bunların kimler olduğu propaganda posterlerinde yerini almıştır. Resim 14'de arı ırkın öteki olan Yahudilerin, gazetecilerin, anayasa maddelerini çiğneyen insanların ve politik suçluların yok edilmelerini seçtikleri söylenmiş ve bunu sarışın, sağlıklı ve çalışan bir Alman imgesi üzerinden yapılmıştır.

Resim 14. "Kabul edilmeyen insanları yok etmeyi seçtik."

Dönem içinde üretilen metinlerde karikatüristik özellikler de görülmektedir. Bu karikatürlerde Nazi Almanya'sınıın eşcinseller üzerindeki politikada damgalamanın ve ötekileştirmenin nasıl ilerlediği eleştirel bir bakış açısıyla anlatılmak istenmektedir. Resim 15'de şarkıcı, Yahudi, orta yaşlı, feminen bir erkeğin queerleştirilerek ölüme gittiğini anlatmıştır. Naziler eşcinsel, eşcinsel eğilimi olan erkekleri, transseksüelleri tutuklayarak toplama kamplarına göndermiş ve bu kamplarda onlara birçok işkence uygulayarak ölüme terk ettiği tarihsel bir gerçektir. Az sayıda eşcinsel erkeğin hayatta kaldığı savaş sonrası kurtarılan tutukluların günlüklerinden ya da anılarından anlattıkları birçok kaynaktan bilinmektedir[8].

[8] (https://www.youtube.com/watch?v=I-8w8-wxYyI 15.12.2019 tarihinde erişildi.)

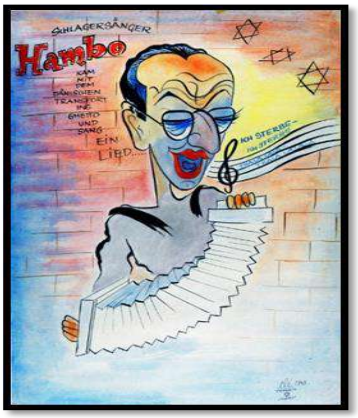

Birçok eşcinsel kadın ve erkek yönelimleri sebebiyle Nazi Almanya'sında birçok kadın ve erkek eşcinsel Magnus Hirschfeld'in kurmuş olduğu Cinsiyet Araştırmaları Enstitüsünü basmış enstitünün kütüphanesi ve arşivlerini sokaklarda yakmıştır. Kurumun arşivindeki ele geçirdikleri eşcinsellerin isim ve adres listelerindeki tüm eşcinseller tutuklanıp sorgulanmıştır. Bireylerin eşcinsel olup olmaması önemsiz olmaksızın eşcinsel eğilimleri olan erkek ve kadınlar tutuklanmıştır. Tutuklanan birçok kadın ve erkek eşcinselden, eşcinsel olabileceği düşünülen ya da eşcinsel olarak bilinen bireyin detaylı bilgisi zorla alınmıştır.

Resim 15. Şarkıcı Hambo Danimarka'dan nakille azınlık mahallesinden geldi ve bir şarkı söyledi. "Ölüyorum, ölüyorum…

Bunun ardından Naziler LGBT+ bireylerin resimlerini çekerek deşifre etmiş ve toplama kamplarındaki en alt tabaka olarak eşcinsellikleri nitelendirmiş erkek eşcinselleri pembe üçgen ile kodlarken, kadın eşcinselleri(lezbiyenleri) asosyal sınıflandırmasına almış ve siyah renkli üçgenle kodlamıştır.

Resim 16. Toplama kamplarına gönderilen eşcinseller.

Kamplardaki eşcinsellerin hava saldırısından sonra patlamamış bombaları toplamaları istenmiş, taş kırma cezaları verilmiş, kamçılanmış, ağaçlara asılmış, açlığa bırakılmış, sıcak su ile haşlanmış, hadım edilmiş, eşcinsellik "tedavisi" amacıyla kasıklarından erkeklik hormonu verilerek deneyler maruz kalmış, bazılarına damardan hidrojen verilmiş, birçoğu yakılmıştır (Heinz, 1994: 25-35). Naziler detaylı bir bilgi saklamamış olup birçok belgeyi yok etmiştir. Tarihçiler, yaklaşık 90,000 kişinin eşcinsel olarak suçlanarak gözaltında tutulduğunu ve 50,000 kişinin 175. Madde ile cezalandırdığını tahmin etmektedir[9].

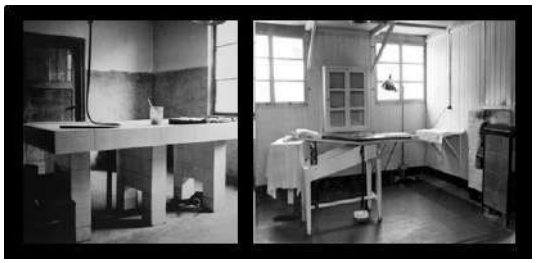

Resim 17. Deney odaları

[9] (https://www.youtube.com/watch?v=3_ccauXODDc&t=4051s 15.12.2019 tarihinde erişildi.)

SONUÇ

20. yüzyılın en önemli düşün ve çalışma gruplarından olan "Frankfurt Okulu" eleştirel paradigma ile ana damar akıma karşı çıkarak toplumsal ilişkilerin ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde iletişimin ne gibi bir rolü ve işlevi olduğunu sorgulayarak bu konudaki yaklaşımlar arasında ilişkiyi kurmaktadır.

Ana akım ideolojinin egemen olduğu toplumlarda ''erkeğin'' iktidar sahibi olması gerekli olma düşüncesi "erkekliği" bir "güç" simgesi olarak temsil etmiştir. Ataerkil toplumlarda "normal" olan davranışlarda bulunmayan ''farklı'', "anormal" ya da "kadın gibi" olan erkekler, tarih boyunca damgalanmıştır.

Bireylerin kendini gündelik hayatta "erkek" ya da "kadın" olarak keskin çizgilerle tanımlama çabası heteroseksüelliğin meşru kılındığı toplumlarda "farklı" olanı ötekileştirmektedir. Bireylerin eşcinsel yönelimleri olması durumunda, bireyler bu yönelimi kabul etmeyerek "normal" bir birey olarak kendini tanımlamakta ve gündelik hayatta kendini ataerkil yapıya teslim ederek mimetik davranışlarda bulundukları bazı kuramcıların çalışmalarında sahte türleşme örneği olarak görülmektedir.

Damga, gündelik hayatta benlik sunumlarında her bireyin yaşadığı bir kavramdır. Kavram diğerini ötekileştirmek ve etiketlemek için kullanılmakta olup bireyin kendi benliğini meşru kılmak için gereklidir. Goffman, damgalama türleri üçe ayırarak bunların bedensel engeller veya fiziki şekil bozukluklar, kişilik özellikler ve etnik/etnolojik veya sınıfsal damgalar olduğunu belirtmiştir. Her LGBT+ birey, Nazi Almanya'sında Hitler ve kabinesi tarafınca iktidara geldiklerinde eşcinsellere olan bakış açıları daha da sertleştirmiş ve "kadın gibi", "hastalıklı", "iğrenç", "anormal" vb. gibi ifadelerle damgalanmıştır.

Çalışmada, damgalanan bireylerin "otoriteye" olan bağlılıklarının nedeni Adorno tarafında "Otoriteryen kişilik" kuramı ile açıklanmaya çalışmıştır. Adorno, faşizan eğilimleri ölçmek için bir anket uygulamış ve buna da F-ölçeği adını vermiştir. Otoriter karakter çocuklukta duyulan Oedipus kompleksinin bir devamı olarak ortaya çıktığı düşünülmekle birlikte bireyin ileri yaşlarında, ailesinde gerçek bir otorite bulamayan birey, kişiliğini bütünleştirebileceği dışsal bir güce yöneldiği düşünülmektedir. Bu da otoriteryen kişiliği neden ve nasıl oluşturduğunu açıklamaktadır.

İdeoloji, farklı insan topluluklarının kendi yaşam pratiklerini deneyimledikleri, bu deneyimleri belli bir türde anlamlandırdıkları, bu anlamlara açıklamalar getirdikleri ve belli bir imgesel tutunum kazandırmak için düşünceleri kullandıkları, gerçeği şifreleyen düşünce yapılarını ifade etmektedir(Hall, 2005:200). Althusser'e göre; devletin ideolojik aygıtları doğru bir şekilde ilerlemezse, bu durumda devletin baskı aygıtları devletin ideolojik aygıtlarını meşru kılmak için harekete geçer. Hitler mevcut ideolojiyi kaldırarak kendi ideolojisini baskı aygıtlarıyla meşru kılmaya çalışmıştır. II. Dünya savaşında kendini üstün gören ve faşizmin altında ezilen bir millet olarak Almanlar, Nazi Almanya'sında kendilerine dayatılan enformasyon bombasında bir şekilde manipüle edilip ırk ayrımı yapmaksızın kendilerinden olmayan, sahte türleşmeye sebebiyet veren, herkesi çalışma kamplarına yollamış ve kendi milletinden yani Alman vatandaşı olan "ötekilere" de zulüm etmiştir.

KAYNAKÇA

Adorno T W (2011) Otoriteryen kişilik üzerine niteliksel ideoloji incelemeleri. İstanbul: Say
Althusser L (2010) İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. İstanbul: İletişim.
***Arsan E, Çoban*, S** (2014) Medya ve iktidar, İstanbul: Evrensel Yayınevi.
Goffman E (2014a) Günlük yaşamda benliğin sunumu. İstanbul: Metis
Goffman E (2014b) Damga. İstanbul: Heratik.
Hall S (2005) Kültür, medya ve ideolojik etki, medya, iktidar, ideoloji. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
Heger H (1994) The men with the pink triangle: The true, life and death story of homsexuals in the nazi death camps. Boston: Alyson Publications.
***Küçükcan* U** (*2002*) Frankfurt okulu ve kitle kültürü çalışmaları, *Kurgu Dergisi*, Sayı 19, *257*-269.
Lull J (2001) Medya iletişim kültür. İstanbul: Vadi Yayınları.
Rector F (1981) The Nazi extermination of homosexuals. New York: Stein and Day.
Whisnant C (2016) Why Study Queer German History?, Queer Identities and Politics in Germany, New York: Harrington Park Press.
https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/enemies-of-the-state?series=21822
(18.12.2018 tarihinde erişildi.)
https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/prisoners-of-the-camps?series=21822
(18.12.2018 tarihinde erişildi.)
https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/the-survivors?series=21822
(18.12.2018 tarihinde erişildi.)
http://www.filozof.net/Turkce/psikoloji/20013-adornoya-gore-otoriter-kisilik.html
(10.12.2018 tarihinde erişilmiştir.)
https://www.out.com. "The Man Who Made Magazines Gay"
(10.12.2019 tarihinde erişilmiştir.)
https://www.youtube.com/watch?v=I-8w8-wxYyI
(15.12.2019 tarihinde erişilmiştir.)
www.youtube.com/watch?v=3_ccauXODDc&t=4051s
(15.12.2019 tarihinde erişilmiştir.)

ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ İLE YEREL KAMUSAL KANAATİN OLUŞUMUNDA YEREL HABER SİTELERİNDE OKUR ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AKDAL

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ÖZET

Ekonomik ve politik uygulamalarda ve sosyal yaşama ilişkin kalkınma önlemlerinde özellikle yerel alanlardan başlamak suretiyle bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası açılımların gerçekleştirilmesi, demokratik bağlamda herkesin ihtiyaç ve beklentilerinin tatmin edilebilecek olması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan yönetimsel planlama ve uygulamalarda özellikle yerel alan ve taşralardaki uygulamaların ve buralarda yaşayan birey beklentilerinin aktif olarak sürece dahil edilip edilmemesi konusu tartışmaya açılması gereken konulardan biridir. Bu hususta kamusal takibin en kolay ve hızlı yapılabileceği mecra ve uygulama ise internet ve bu mecra üzerinden yayımlanan haberlere gönderilen okur yorumları ve okuma oranlarının tespitidir. Bu çalışmanın temelini de yereldeki bireylerin yerel kamuoyu yaratmadaki ilgisi ve etkinliğinin tespit edilebilmesi amacından hareketle yerel haber siteleri, bu sitelerde yayımlanan haberlerin türlerine göre okunma oranlarının tespit edilmesi ve okur yorumları oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu yerel basının bir parçasını oluşturan yerel haber sitelerindeki paylaşımlara okur ilgisinin ne boyutta olduğudur. Okurun yerel haberlere gösterdiği ilgi, yerel gündem ve gelişmelere olan ilgi düzeyini de yansıtmakta, yerel halkta ilgi, takip ve bilinç seviyesi yükseldikçe yerel hedeflerin belirlenmesi ve uygulamaların gerçekleştirilmesinde halkın sürece aktif olarak dahil edilmesini adeta bir zorunluluğa dönüştürecektir.

İçerik analizi yönteminin uygulandığı çalışmada Zonguldak İli örneği ile yerel haber siteleri gündem kategorisi altındaki haberler bağlamında ele alınmış, bu haberlerin okunma sıklığı, en çok ve en az okunan haber türlerinin neler olduğu, habere bırakılan yorum sayıları ve bu yorumların yerel kamuoyu kanaati oluşturmadaki etkinliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç ile incelenen Zonguldak haber siteleri Pusula, İmza, Ereğli Bülten, Kanal67 Sanal Basın, ZonguldakSonHaber.Net, Yerli Gazete.Net ve Yeniadım olmuş, Kanal67 Sanal Basın ile ZonguldakSonHaber.Net siteleri güncellik içermediği ve okuma oranı ile yorum sayısı hakkında bilgi vermediği için inceleme dışına alınmıştır. Söz konusu diğer 5 internet sitesi 28 Kasım 2019 ve 2 Aralık 2019 tarihleri arasında 5 gün boyunca takip edilmiş ve toplamda 167 haber okuma oranları, okur yorumları ve bunların haber türlerine göre ayrıştırılması bağlamında incelenmiştir. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre; okunma sıklığının en yüksek olduğu haberler gündelik yaşam pratikleriyle iş hayatını etkileyebilecek gelişmeler ve ‘flaş, şok, son dakika’ gibi ifadelerin bulunduğu sansasyonel içerikler olmuştur. Bunun

yanında eğitim ve siyaset haberleri okunma sıklığı bağlamında en düşük haber türlerini oluştururken, siyaset ve ekonomiye dair haberlerin en fazla yorumun yapıldığı içerikler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: * Yerel Basın, * Yerel Kamuoyu, * Okur Etkileşimi, * Haber Sitesi.

INVESTIGATION OF READER INTERACTION ON LOCAL NEWS SITES IN THE FORMATION OF LOCAL PUBLIC OPINION IN ZONGULDAK PROVINCE

ABSTRACT

Realization of regional, national and even international expansions starting from local areas in economic and political practices and development measures related to social life is of importance in terms of satisfying the needs and expectations of everyone in a democratic context. In this respect, it is one of the issues that need to be discussed in administrative planning and implementations, especially whether the applications in local areas and provinces and the expectations of individuals living in these areas are actively involved. From this contex, the medium and application in which the public monitoring can be made easily and quickly is the determination of the reader comments and reading rates sent to the news published on the internet and through this medium.

Based on the aim of determining the interest and effectiveness of local individuals in creating local public opinion, the local news sites are based on the types of news published on these sites and the readers' comments. In this context, the main question of the study is the extent to which readers' interest in the posts on the local news sites, which form part of the local press. The reader's interest in local news also reflects the level of interest in local agendas and developments

In the study where content analysis method was applied, the Zonguldak Province and local news sites were discussed in the context of news under the agenda category, the frequency of reading these news, what types of news were read the most and least, the number of comments left to the news and the effectiveness of these comments in forming the local public opinion It was studied. For this purpose, Zonguldak news sites examined Compass, Signature, Eregli Bulletin, Kanal67 Virtual Press, ZonguldakSonHaber. Net, Domestic Newspaper and Yeniadım has been, Kanal67 Virtual Press and ZonguldakSonHaber.Net sites do not contain information about the current rate and reading rate for the number of comments was taken out of review. The other five websites were followed for 5 days between November 28, 2019 and December 2, 2019, and a total of 167 news reading rates were analyzed in the context of readers' comments and their separation by news types.

According to the findings; The news with the highest frequency of reading has been the developments that may affect business life through daily life practices and sensational contents with expressions such as ‘flash, shock, last minute.. In addition, while education and political news constitute the lowest types of news in the context of the frequency of reading, it has been determined that the news about politics and economy are the most interpreted content.

Keywords: * Local Press, * Local Public Opinion, * Reader Interaction, * News Site.

GİRİŞ

Toplumlarda demokratik kalkınma hareketlerinin gerçekleşmesi ve katılımcı bir demokrasinin işlerlik kazanabilmesinin yolu yönetilen bireylerin karar alma ve uygulama süreçlerine ne ölçüde katılabildiğinden geçmektedir. Sıradan bireylerin yönetimin her sürecine aktif olarak katılabilmesi ise bu bireylerin istek, talep, beklenti ve memnuniyetsizliklerini dile getirebilmesine, yani seslerini duyurabilmesine bağlıdır. Bu bağlamda medya organları kamusal alanda halkın sesini duyuracak ve yöneten ile yönetilen arasındaki köprüyü kuracak neredeyse en etkili kanal olarak belirmektedir. Bunun sonucunda denilebilir ki, medya kamunun temsilciliğini üstlenmek, her statüden bireyin sesini duyurmak ve en neticede katılımcı bir demokrasinin işlerlik kazanmasını sağlamak gibi sorumluluklarıyla oldukça stratejik bir konumda bulunmaktadır. Dahası "medya, işe giderken mırıldandığımız reklam müziklerinden hükümetin en son toplumsal politikaları hakkındaki fikirlerimize kadar ortak anlayış, bilgi ve dil dizilerimizi şekillendirmektedir" (Stevenson; çev. Orhon ve Aksoy; 2015: 311). Ancak 1970'li yıllardan itibaren etkilerini belirgin şekilde hissettirmeye başlayan liberal politikalar medya uygulamalarında da varlığını göstermiş, medya özellikle ekonomik etken ve kaygıların tesirine girerek sahip olduğu gücü kamusal temsil işlevinden uzaklaşarak kullanmayı tercih etmiştir. Fakat yine de gündeme ilişkin gelişmelerin takibinde medyadaki habercilik uygulamaları en güvenilir içerikler olarak kabul görmeye devam etmektedir. Ulusal basında medya organları hızla büyümeye devam ederken, yayıncılık politikalarında ve medya içeriklerinde meydana gelen değişimler yöneten ve yönetilen arasında köprü olarak görülen medyayı bu kez yönetilenden uzaklaştırmış ve bunun sonucunda medya politik elitler kademesindeki konumunu sağlamlaştırırken, halkı yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır. Ancak dijitalleşme, süreci neredeyse tam tersine döndürmüş, habercilik faaliyetlerine ve diğer medya uygulamalarına ilişkin halkın herhangi bir statü farkı bulunmaksızın internet üzerinden düşüncelerini açıklayabilmesi, bir birlik oluşturabilmesi, talep, beklenti ve şikayetlerini ifade edebilmesi, katılımcı bir sistem ve demokratik kalkınma hareketleri için bir ışık olarak belirmeye başlamıştır. Haberciliğin dijital devrimi sayesindeki yeni imkanlar ve gelişmeler, adeta John Keane'nin sivil toplumların yaratılabilmesi için önerdiği güçlü atakların neredeyse en etkili örneğini oluşturmuştur. Bu konuda Keane, Medya ve Demokrasi adlı çalışmasında uluslararası sivil bir toplumun yaratılabilmesi için iletişen yurttaşlar arasında enformasyon akışını aşağıdan zenginleştiren çok atak çabalara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir (Keane; çev. Şahin; 1999: 133). Bir atak olarak nitelendirilebilen dijital iletişimin sağladığı olanaklar yalnızca ulusal ve uluslararası değil, yerel demokrasiler ve yerel katılımın etkinliği için de bir umut olmaktadır. Daha önceleri bir gazetenin yerel olarak adlandırılmasının temel ölçütü olarak görülen 'yerelde satılan ve okunan' olma özelliğinin teknolojik gelişmeler sayesinde ortadan kalkması ve artık yerel gazetelerin online platform sayesinde büyük sınırlara ulaşabilmesi, yerele ait ama yerelde bulunmayanların da yerel siyasal sürece etkin katılımını mümkün kılmış ve bu bağlamda yerel

basının katılımcı bir demokrasi adına etkinliği ve sorumluluğu artmıştır. Ancak uzun yıllar liberal ekonomi politikaları yerel basın faaliyetlerini etkilemiş, maddi sorunlarla boğuşan çoğu yerel gazete ve televizyonlar kapanmak zorunda kalmıştır. Ayakta kalmayı sürdürenlerin ise halkın sesini duyurabilecek ve yerel politikalarda halkın sürece etkin katılımına katkı sağlayacak kapsam ve derinlikten uzaklaştığı ifade edilebilmektedir. Yerel basının boğuştuğu sorunlar ve nitelik olarak halkın sesini duyurabilmekten uzaklaşması, halkın da gitgide yerel ve ulusal gelişmelere kayıtsız kalmasına yol açmıştır. Bu durum hem yerel yönetimlerde halkın nabzının tutulmasının önüne geçmiş hem de yerel halkın süreç ve gelişmelere kayıt kalması gibi bir netice yaratmıştır. Ancak teknolojik gelişmeler sayesinde hayatımıza giren online habercilik platformları, yerel bağlamda da kamusal kanaatlerin oluşumuna, aktif katılıma, yerel süreçlerin her an takip edilebilmesine ve aşağıdan yukarı anında geri bildirimin sağlanmasına katkı sağlamıştır. Fakat gerçekte durum böyle midir, hem yerel haber siteleri hem de halk dijitalleşmenin nimetlerinden katılımcılık ve yerel yönetimlere yön verme bağlamında yeterince yararlanabilmekte midir? Çalışmanın hareket noktasını bu soru oluşturmaktadır. Bu bağlamda Zonguldak ilinde yerel haber sitelerinde yayınlanan haberlere özellikle okurların göstermiş olduğu ilgi düzeyi, ilginin daha çok hangi haberlere yönelik olduğu, yerel yönetimin aldığı kararlara ya da eğitim ve ekonomi gibi konulara yönelik geri dönüşün nasıl ve ne düzeyde olduğu incelenmeye çalışılmış, yerel halkın ayrıca kendi yaşam alanlarındaki gelişmelere karşı farkındalık seviyeleri ve etkinlikleri ortaya konmak istenmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve

Televizyon ve gazete gibi kitle iletişim araçlarının en önemli görevlerinden birisi kamusal kanaatlerin oluşumuna katkı sağlamaktır ve halkın sesi denilebilecek bu iletişim araçları teknoloji sayesinde çok daha güçlü ve etkin bir konuma kavuşmuştur. Her zaman teknolojik gelişmelerin tek başına toplumsal ve ekonomik yapıları etkileyip şekillendirdiği düşünüldüğünde, medyanın da teknolojiyle donanmaya başlaması bu alanın toplumsal yapı ve değişim üzerinde gitgide artan etkinliğine işaret etmektedir. Ancak hala medyanın yerel olanın gündemine ne ölçüde yer verdiği, yerel halkın sesini ne kadar duyurduğu, yerel olanın ulusal medyada kendini ne kadar bulduğu gibi sorular sorulmaya devam edilmektedir. İşte bu noktada yerel basın ve gazetelerin önemi ortaya çıkmaktadır, çünkü her ne kadar teknolojik gelişmelerin olanaklarından yararlanılsa da ulusal basının tek tek tüm yerellere ulaşabilmesi olanaksız görülmektedir. Bununla beraber "yerel basının bölgesel ve yerel meseleleri ulusal medyadan daha iyi ele alması çok daha muhtemeldir. Aynı konular ulusal basınla birlikte ele alınırken bile, yerel basın genellikle bu konuları yerel okurlarla alakalı kılmak için yerel bir bakış açısıyla sunar. Ayrıca yerel gazeteler yerel halk için önemli siyasi bilgi kaynaklarıdır" (Tan, Weaver; 2009: 4). Bu bağlamda yerel basın halkın sesi olmak, yerel kamuoylarının oluşumuna katkı sağlamak ve bu sayede halkın yönetim süreçlerine etkin katılımının yolunu açmaktan çok daha öte sorumluluklar üstlenmektedir. Yerel basın ve gazeteler bir yandan bulundukları bölgelerde alınan siyasal kararlar, ekonomik ve toplumsal gelişmeler hakkında o bölge halkının tam ve tarafsız haberdar edilmesi rolünü, diğer yandan ise yerel halkın sesini yönetim kademesine duyurmak ve bu sayede etkin katılımı sağlamak işlevini karşılamaktadır. Yerel basın üzerine düşen bu toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken, uzun

yıllar ekonomik sorunlarla boğuşmak zorunda kalmış ve çoğu kez toplumsal işlevler ekonomik temelli sıkıntılara yenik düşmüştür. Fakat iletişim teknolojilerindeki gelişmeler her alanda olduğu gibi yerel basın için de durumu tersine çevirmiştir. Artık özellikle ekonomik kaygılarla boğuşmak zorunda kalmayan yerel gazeteler hızla internet platformuna geçiş yaparken, uzun yıllar boyu asıl yapmak istediklerini şimdi yapabilme imkanı içinde bu olanakları yeterince değerlendirebilmekte midir sorusu bu kez akılları kurcalamaktadır. Hemen ardından akla gelen bir diğer soru ise yereldeki okura yöneliktir. İnternet teknolojisi okura düşünce ve eleştirilerini hızlı ve kolay bir biçimde ilgililere iletebilme olanağı tanırken internetin demokratikleştirici potansiyeli, medya şirketlerinin tek-ten-çoka totalitarizmini tam tersine çevirmiştir (Yolcu; 2007: 453). Peki internet kullanıcısı okur kendisine sunulan bu olanağı ne kadar değerlendirmektedir? Kabul etmek gerekir ki basın yalnızca halkın etkin kamuoyları oluşturmasını sağlayacak gerekli bilgileri vermek suretiyle ve teknolojinin olanakları sayesinde halkın fikirlerini duyurabilmesiyle etkin katılıma katkı sağlayabilir. Bu sorumluluğun önemli bir diğer tamamlayıcısı ise birer internet kullanıcısına dönüşen okurdur. Okur, habere yeterli ilgiyi göstermediği ve fikrini açıklamadığı sürece etkin kamusal kanaatin oluşması yine söz konusu görünmemektedir.

2. Metodoloji

İnternet haber sitelerinin yerel ve ulusal kamuoylarının oluşumunda, geleneksel basının içinde bulunduğu engelleri geride bırakarak bu konuda daha etkin rol oynamasının temel nedenlerinden biri, yapısı gereği okur etkileşimine olanak tanımasıdır. Ancak gerçek bir kamuoyu oluşumu için okurun yayınlanan haberlere ne ölçüde ilgi gösterdiği ve katılım sağladığı da bir gazetenin ya da internet haber sitesinin tarafsız bir yaklaşımı savunması kadar önemlidir. İnternet kullanıcısı okurun gündeme ilişkin ilgisinin ve etkinliğinin ölçülmesi yolu ise etkileşim sayıları ve yorumların incelenmesinden geçmektedir. İnternet medyasındaki platformlarda etkileşim; beğeni sayıları, yorum sayıları, takipçi sayıları, duvar yazısı uzunluğundan oluşan metriklerin ölçülmesi ile gerçekleştirilir (Rapp vd. 2013, akt. Perrealut ve Mosconi, 2018: 3573). Bu araştırmada ise etkileşim seviyesi haberlerin okunma oranı, okurun gündem haberlerine ilişkin yorum sayıları ve yorumların niteliklerine bakarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber okurun en çok ve en az ilgi gösterdiği haber türlerinin ayrıştırılması yapılmış, yerel alanlardaki ekonomik, sosyal ve politik karar ve uygulamalar üzerinde yerel halkın ne denli ilgili, etkin ve bilinçli olduğu tespit edilmek istenmiştir.

2.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; yerel alanlardaki karar ve uygulamalarda yerel basının halk ve yerel yönetimler arasında bir köprü görevi görmesi ve yerel kalkınmaya katkısı bağlamında üstlendiği sorumluluklara internet medyasının yeterli katkıyı sağlayıp sağlamadığını tespit etmek ve ayrıca yerel okurun kamuoyu oluşumunda etkin ve bilinçli bir katılım sergileyip sergilemediğini belirlemektir.

2.2 Araştırma Soruları

S1: Yerel haber siteleri okurun fikrini açıklayabileceği ve bu bağlamda etkin bir kamuoyunun oluşabileceği bir yapı içermekte midir?

S2: Yerel basının internet ortamına geçiş yapması yeni yerel hedeflerin belirlenmesinde teşvik yaratabilecek etkin bir kamuoyu oluşumuna katkı sağlamakta mıdır?

S3: Yerel okur yerel gündeme ilişkin haberlere etkin bir katılım ve kamuoyu oluşumunda isteklilik göstermekte midir?

- En çok okunan haberlerin anahtar kelimelerindeki ortak özellikler nelerdir?
- En çok okunan ve en fazla yorum yapılan haber türleri hangileridir?
- Yorumların içerikleri çeşitlilik ve etkileşim içermekte midir?

2.3 Araştırma Yöntemi

İçerik analizi yönteminin uygulandığı bu araştırmada söz konusu yerel haber sitelerinde gündeme ilişkin haberler hem en çok ve en az okunan hem de en fazla yorum yapılan haber türleri bağlamında kategorize edilmiş, haberlerin okunma oranları ve yorum içeriklerinin incelenmesi bağlamında da yerel halkın yerel gündeme ilişkin kamuoyu oluşumunda etkin katılım sergileyip sergilemediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.4 Evren ve Sınırlılıklar

Araştırmanın evrenini Zonguldak yerel haber sitelerinden olan Pusula Gazetesi, İmza Gazetesi, Ereğli Bülten, YerliGazete.Net ve Yeniadım Gazetesi oluşturmaktadır. Başlangıçta çalışma evrenine dahil edilen Kanal 67 Sanal Basın ile ZonguldakSonhaber.Net haber siteleri, okunma sayıları ve yorum yapma olanağının tanınmaması ve sayfaların yenilenmemesinden dolayı söz konusu haber sitelerinde bayat haberlerin bulunması sebebiyle çalışmadan çıkarılmıştır. İnceleme kapsamındaki 5 haber sitesi ise gündem kategorisi ile sınırlandırılmış, bu kategori içinde yer alan haber türleri arasında herhangi bir ayrım yapılmamıştır. Söz konusu haber siteleri 28 Kasım 2019 ve 2 Aralık 2019 tarihleri arasında 5 gün boyunca takip edilmiş ve gündeme ilişkin toplamda 167 haber okuma oranları, okur yorumları ve bunların haber türlerine göre ayrıştırılması bağlamında incelenmiştir.

2.5 Bulgular

2.5.1 Pusula Haber Sitesi

Pusula haber sitesinde gündem kategorisi altında 5 günde 51 haber incelenmiş, bu inceleme sonucunda okurların en çok sansasyon içeren haberlere yönelik okuma eğilimi gösterdiği, yerel siyasete ilişkin haberlerin okunma sıklığı ile yereldeki eğitim ve spor haberlerine yönelik ilginin ise sansasyonel nitelikteki haberler kadar dikkatleri çekmediği tespit edilmiştir. Siyaset haberleri içinde en çok okunan haberlerin ise ‘skandal ve istifa’ gibi anahtar kelimeleri içerdiği ve bu yüzden dikkat çekicilik özelliği kazanması itibariyle okunduğu tahmin edilmektedir. Buna karşın, yerel halkın Zonguldak ilinde gündelik yaşam pratiklerini etkileyecek hava durumu, alt yapı çalışmaları ve ekonomik yapıya dair haberlere gösterdiği ilginin yüksek olduğu görülmektedir. En az okunma yorum sayısına sahip haberler

ise eğitim ve spora dairdir. Okunma sıklığı yanında okurdan gelen yorum sayıları incelendiğinde, en çok okunan sansasyonel haberler ile neredeyse en az okunan yerel siyasete ilişkin haberler arasında yorum sayısı bakımından bir fark bulunmadığı dikkat çekmektedir. Geleneksel basında 3. Sayfa haberleri olarak nitelendirilen sansasyonel haberlerdeki yorum sayısı 40 iken, yerel siyasal gündeme ve alınan kararlara ilişkin yorum sayısı 38 'dir. Yorumlar genel olarak eleştiri, tepki ve desteklemeye yönelik fikir bildirimi içermekte, okur yorumları arasında da beğeni ve yoruma cevap verme şeklinde yapılan etkileşimlerin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Pusula 'da Haberlere Göre Okur Katılım Sayıları

Haber Türü	Okunma Sayısı	Yorum Sayısı
Sansasyonel Haberler	68 bin 226	40
Siyaset Haberleri	25 bin 511	38
Diğer Haberler	12 bin 407	2

Okunma oranı en yüksek olan haberlerdeki anahtar kelimeler; ölüm, şehit, tehlike, yanmak, taciz, istifa, saldırı, skandal, kaza ve faciadır.

2.5.2 İmza Haber Sitesi

İmza haber sitesinde gündem kategorisi altında 5 günde 46 haber incelenmiş, bu haberlere toplamda 3 yorum yapıldığı görülmüştür. Yapılan yorumların siyaset haberlerine ilişkin olduğu, yorum içeriklerinin ise haber sitesinin takındığı tutumu destekleyecek bir nitelik taşıdığı belirlenmiştir. Yorumların yapıldığı söz konusu haberler; "Soyguna Devam" ve "Rantlarınız Sizin Olsun" başlıklarıyla verilen ve yerel kamuoyunu koşullandırmaya yönelik, taraflılık izlenimleri yansıtan haberlerdir. Haberlerin okunma sıklıkları incelendiğinde; yaşama dair ölüm, kaza gibi haberler içeren sansasyonel nitelikteki içeriklerin okunma sıklığı 2 bin 582'dir ve bu sayı ile olaya dair sansasyonel haberler diğer haberler içinde en yüksek sıraya yerleşmiştir. Bu haberlerin anahtar kelimeleri; "şehit, kaza, macera, ölüm, yaralanma, patlama ve çarpışma" dır. Okunma sıklığı ile ikinci sıraya yerleşen haberlerin ise Zonguldak ilindeki altyapı çalışmalarına yönelik içerikler ile gündelik yaşam pratiklerini etkileyeceği düşünülen hava durumu gibi haberler olduğu görülmektedir. Ancak altyapıya ilişkin haberlerde haber sitesinin taraflı bir tutum sergilediği ve bu haberlere yoğun bir dikkat çekicilik ve sansasyonellik kazandırdığı ifade edilebilmektedir. Toplam 1118 okunma sayısına sahip bu haberlerde dikkat çeken anahtar kelimeler; "şok, flaş, uyuma, sahip çık, tehlike, çökmek" gibi kelimelerdir. İmza gazetesinde okunma sıklığı açısından üçüncü sırada yer alan haberler ise doğrudan siyaset ile ilgili haberler olmuştur. Toplamda 635 okunma sayısına sahip olan siyaset haberleri içinde en çok okunanların ise "flaş, son dakika" gibi ifadelerle verilen haberler olduğu tespit edilmiştir. Eğitim, kültür ve spora dair haberlerin ise en az okunma sayısına sahip haberler olduğu görülmüştür.

Tablo 2: İmza Gazetesinde Haberlere Göre Okur Katılım Sayıları

Haber Türü	Okunma Sayısı	Yorum Sayısı
Sansasyonel Haberler	2 bin 582	0

Gündelik Yaşam ve Altyapı Haberleri	1118	0
Siyaset Haberleri	615	2

2.5.3 Ereğli Bülten Haber Sitesi

Ereğli Bülten haber sitesinde 5 gün boyunca toplam 12 haber incelenmiş, haberlerin okunma sıklığı belli bir sayısının üzerinde olsa da hiçbir habere yorum yapılmadığı görülmüştür. Haber sitesi, güncellik ve kapsamlılık konularında sığ bir niteliğe sahiptir ve 5 gün boyunca tüm haber kategorilerinde yalnızca 12 haberin yayınlanmış olması, sitenin okur yorumlarıyla da yeterince ilgilenmediği ve bu yüzden de hiçbir haberde yorum görülmediği olasılığını meydana getirmektedir. Söz konusu haber sitesinin aktif bir yapıya sahip olmamasından ötürü, okurda da bu nedenle yorumda bulunma isteksizliği yaratmış olabileceği tahmini, haberlerde hiçbir yoruma rastlanılmamasının nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Haber sitesi 12 haberden 7 tanesi sansasyonel içerikli olaya sahip yaşam haberlerinden oluşmaktadır ve toplam okunma sayısı 1073'tür. Bu haberler içinde ise en yüksek okunma oranına sahip haberlerin başlıkta "acı, intihar ve son" kelimelerini barındırdığı görülmekte ve bu sözcüklerin dikkat çekiciliği ve çarpıcılığı arttırdığı için okunma sayısını da yükselttiği tahmin edilmektedir. Sitedeki diğer 4 haber siyaset haberidir ve toplam okunma sayısı 443'tür. Son haber ise sanat içeriklidir ve 23 kez okunduğu görülmektedir.

2.5.4 YerliGazete.Net Haber Sitesi

YerliGazete.Net haber sitesinin de Ereğli Bülten haber sitesindeki gibi güncellik ve kapsamlılıktan uzak olduğu, Zonguldak iline dair taze gelişmelerden okuru haberdar etmediği söylenebilmektedir. 5 günlük süreçte söz konusu haber sitesinde 8 güncel haber yayınlanmış ve okurlardan haberlere yönelik hiçbir yorum gelmemiştir. 8 haber içinde en çok okunma sayısına sahip haberlerin yerel halkın gündelik yaşamına ve ekonomik durum değişkenlerine yönelik haberler olduğu görülmüştür. Bu haberlerin anahtar kelimeleri "şiddet, işçi, istihdam ve son" dur. En fazla okunma sayısına sahip bu 3 haber toplamda 1440 kez okunmuştur. Buna karşın siyaset ve eğitime dair diğer 5 haberin toplam okunma sayısı ise 142'dir.Haber içerikleriyle okunma sıklıkları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, yerel halkın güncel ihtiyaçlarına ya da sıkıntılarına yönelen, yaşam kalitesi ve pratiklerini etkileyen haberlere daha çok ilgi gösterdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak haberlere yorum bildirilmemesi ve etkileşimin gerçekleşmemesi, halkın fikrini açıklamak suretiyle Zonguldak iline yönelik var olan durum ve gelişmeler hakkında aktif bir kamuoyu oluşturabilmesinin ya da sesini duyurabilmesinin önüne geçmektedir.

2.5.5 YeniAdım Haber Sitesi

YeniAdım haber sitesinde 5 günlük süreçte 50 güncel haberin yayınlandığı tespit edilmiş, ancak haberlere yönelik okunma sayısı yüksek olmasına karşın hiçbir habere yorum yapılmadığı görülmüştür. Aktif ve güncelliği takip eden bir görünüm oluşturan sitedeki haberlere gösterilen ilginin de yüksek olduğu fark edilmesine karşın hiçbir okur yorumunun tespit edilememesi, söz konusu haber sitesinin okur etkileşimine gereken önemi vermediği ve yeterli bir zaman ayırmadığı tahminlerini oluşturmaktadır. Bu tahmin çerçevesinde haber

sitesinin geleneksel basında olduğu gibi tek yönlü bir bilgi akışı eğilimini benimsediği ifade edilebilmektedir.

Haber sitesinde değerlendirmeye alınan 50 haberden 12'si ölüm, yaralanma ya da doğal afetler gibi yaşama ve insana dair sansasyonel nitelikte haberlerden oluşmaktadır. 12 haberin toplam okunma sayısı 7 bin 261'dir. Eğitim haberlerine ağırlık veren sitede Zonguldak ilindeki eğitimlere ilişkin 13 adet habere yer verilmiştir ve bu haberlerin okunma sayısı 4 bin 54'tür. Ancak diğer haber siteleriyle karşılaştırıldığında genellikle eğitime dair okur ilgisinin düşük olduğu görülürken, benzer haberlerin Yeniadım haber sitesinde yüksek orada ilgi görmesi, haber sitesinin ziyaret ve okuma sayılarıyla oynamış olabilmesi ihtimalini akla getirmektedir. Bununla birlikte haberlerin okunmasına yönelik ilginin yüksek olmasına karşın okurun yorum yapma konusundaki isteksizliği arasındaki paradoks, bu ihtimali daha da güçlendirmektedir. Söz konusu haber sitesinde siyasal gündem ve gelişmelere ilişkin haberlerin okunma oranı 2 bin 326'dır ve hava durumuna ilişkin 4 haber bulunmasına karşın 1728 okunma oranına ulaşılmış olması, okurun gündelik yaşamını etkileyebilecek hava durumu gibi içeriklere yoğun bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Ek çok okunma oranına sahip haberlerin taşıdığı anahtar kelimeler; "şehit, macera, ölüm, tabut, ağlamak, yaralamak, çarpışmak, patlamak, zehir, dikkat"tir.

Tablo 3: YeniAdım Sitesinde Haberlere Göre Okur Katılım Sayıları

Haber Türü	Okunma Sayısı	Yorum Sayısı
Sansasyonel Haberler	7 bin 261	0
Eğitim Haberleri	4 bin 54	0
Siyaset Haberleri	2 bin 326	0

SONUÇ

Yerel kamuoylarının oluşabilmesi adına halkın gelişmeler hakkında hem bilgilendirilip bilinçlendirilmesi hem de yönetim sürecine aktif katılımının sağlanmasında önemli sorumluluklar üstlenen yerel basın, özellikle uzun yıllar boyu boğuştuğu ekonomik sorunlar sebebiyle bu sorumluluğunu tam olarak yerine getirememiştir. Haber çeşitliliğinin sağlanması ve halkın yerel gelişmelerden an be an haberdar edilmesinin önüne geçen bu sorunun çözümünde ise internet teknolojisi önemli bir alternatif oluşturmuştur. İnternet platformu bunun yanında haberin tek yönlü akışını kaldırmış ve okurun geri bildirim sağlayabilmesinin önünü açması itibariyle etkileşimliliği olanaklı hale getirmiştir. Bu durum yerel okurun gündem ve gelişmelere yönelik ilgisini arttırırken, aynı zamanda yorum yapabilmeleri sayesinde de tepki, ihtiyaç ve beklentilerini doğrudan dile getirebilmesini sağlamıştır. Netice itibariyle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yerel halkın siyasal, ekonomik ve sosyal sürece aktif katılımının yolunu açmış ve yerel yönetimler ile olan mesafeyi en aza indirgemiştir. Ancak teknolojinin bu olanakları sunabiliyor olması bu sayılanların gerçekleşmesinin tek yolu olarak görülmemelidir. Bu olanaklardan hem halkın hem de yerel basının nasıl ve ne ölçüde yararlandığı çok daha önemli bir mevzudur. Zonguldak ilinde değerlendirmeye alınan haber siteleri incelediğinde; genel olarak bu haber sitelerinin etkin

yerel kamuoylarının oluşabilmesini sağlamak, halkın sesi olmak ve halkın yönetim sürecine aktif katılımına katkıda bulunmak gibi konular itibariyle teknolojinin olanaklarından yeteri kadar yararlanmadıkları fark edilmiştir. İncelenen 7 haber sitesinden 2'si neredeyse hiçbir haber yayınlanmadığı için araştırma kapsamından çıkarılmıştır, 2 haber sitesinin ise oldukça sığ bir çerçeve çizdiği, çok az habere yer verdiği ve güncelliğini neredeyse yitirme noktasına getirdiği söylenebilmektedir. Geriye kalan 3 haber sitesi ise oldukça aktiftir, ancak bu haber sitelerinin de okur etkileşimine gereken özeni göstermediği, okur yorumuna yer vermediği ve habercilikte taraflı ve kamuoyunu yönlendirici nitelikte bir tutum ortaya koyduğu gözlenmektedir. Bununla beraber haber sitelerinin, sayfaların ziyaret ve okunma sayıları üzerinde oynama yaptığından şüphe duyulmasına yol açan belirtiler bulunmaktadır. Bu durumun muhtemel sebebi, haber sitelerinin reklam gelirlerini arttırması çabasıdır. Yani geleneksel basında olduğu gibi ekonomik kaygılar, halkın temsilcisi olma ilkesinin önüne geçmektedir. Okur açısından sonuçlar değerlendirildiğinde; yerel okurun da yerel kamuoyları oluşturmaya yönelik aktif katılımından pek söz edilememektedir. Özellikle gelişmelere dair yorumda bulunmak suretiyle fikirlerini açıklama istekliliğinden uzak olan okur bu yüzden aşağıdan yukarı bir denetim ve etki de sağlayamamaktadır. Okurun ilgisi ve eğilimlerinin tek göstergesi haberlerin okunma sayısıdır. Bu gösterge doğrultusunda çalışmada elde edilen sonuçlara göre okurların ilgisi en çok sansasyonel olaylara dair haberlere yöneliktir. Bununla birlikte ekonomik konulara ve gündelik yaşam pratiklerini etkilemeye dair hava durumu ve altyapı çalışmaları gibi haberler de okunma sayısının yüksek olduğu içerikler arasında yer almaktadır. Zonguldak halkının siyasal sürece ilişkin ilgisi ise sansasyonel bir nitelik taşımadığı sürece epey düşüktür. Ancak sansasyonel haberler ile siyasal içerikli haberlerin okunma sayısı arasında yaklaşık 46 bin gibi büyük bir fark bulunmasına karşın, her ikisinde de 40'ar tane yorum yapılmış olması, yerel halkın siyasal sürece sanıldığı kadar ilgisiz olmadığı çıkarımını ortaya koymaktadır. Ancak bu yorumlardan çok azı yerel yönetim ve uygulamalara yönelik bir fikir içermektedir ve bu bağlamda yukarıya doğru bir etki yaratabilecek aktif bir potansiyelden yoksundur. Okurların eğitim, spor ve sanata dair haberleri hem daha az okuması hem de yorumda bulunmaması, yereldeki entelektüel sürece ve kalkınmaya yönelik de aktif katılımın olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak yerel kalkınmada ve halkın yerel yönetim süreçlerine aktif katılımının sağlanmasında bir ışık olarak görülebilecek olan dijital platformun olanakları, hem yerel basın hem de okur tarafından yeterince değerlendirilememektedir. Bunun muhtemel sebepleri ise internet teknolojisi kullanımının yerel halk arasında yaygın olmaması olasılığı, yeni medyanın sunduğu fırsatların bilincine varılamamış olması, haber sitelerinin yerel yönetimlerin tepkisini çekmek istememeleri ya da ekonomik kaygıların bu dijital platformda da varlığını sürdürmesi olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Keane, J. Çev. Haluk Şahin. (1999). "Medya ve Demokrasi", Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Perrealut, M.Catherine, Mosconi, Elaine. (2018). " Social Media Engagement: Content

Strategy and Metrics Research Opportunities."
https://www.researchgate.net/publication/322239820_Social_Media_Engagement_Content_Strategy_and_Metrics_Research_Opportunities /18.06.2019.

Stevenson, N. Çev. Göze Orhon, B. Engin Aksoy. (2015). "Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi", Ütopya Yayınevi, Ankara.

Tan, Y. Weaver, D. (2009). "Local Media, Public Opinion, and State Legislative Policies: Agenda Setting at the State Level", The Internatıonal Journal of Press/Politics, https://doi.org/10.1177%2F1940161209336225.

Yolcu, Özgü I. (2007). Yerel Gazetelerin İnternet Ortamındaki Görünümü, "Türkiye'de Yerel Basın", Edit: Suat GEZGİN, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 435-474.

PARETO'NUN YÖNETİCİ OLMAYAN ELİTLER TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KANAAT ÖNDERLERİ

Doç. Dr. Feyzullah ÜNAL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Veysel EROL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ÖZET

Klasik ve modern elit teorileri elit kavramını farklı şekilde yorumlamaktadırlar. Klasik elit teorileri, tarihin her döneminde azınlığın çoğunluğu yönettiğini ifade etmekle birlikte, çoğunluğun azınlığı kontrol etme şansının neredeyse hiç olmadığını, azınlık olan elitlerin ise kolayca kontrol edilebileceğini belirterek demokrasiye yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Buna karşılık modern elit teorileri ise çoğunluğu yöneten bir azınlığın varlığının olduğunu ancak bunların halkın iradesiyle, serbest, eşit bir şekilde seçilmelerinin yanında halka karşı sorumlu olmalarını ve gerekli görüldüğünde hesap verebilmelerini savunmuşlardır.

Klasik elit teorileri arasında yer alan Vilfredo Pareto, elitleri "üstün nitelikli kişiler" olarak görmekte ve onları yönetici olan elit ve yönetici olmayan elit olarak ikiye ayırmaktadır. Pareto yönetici elitleri, bir toplumun yönetiminde doğrudan veya dolaylı şekilde rol oynayan ve siyasal iktidar üzerinde söz sahip olan kişiler olarak görmekte, yönetici olmayan elitleri ise siyasal kararların alınmasında etkili olmayan önderler olarak ifade etmektedir. Bu çalışmada, Pareto'nun elit sınıflandırması bağlamında Türkiye'de kamuoyunun oluşmasında ve siyasal tercihlerin yönlendirilmesinde rol oynayan kanaat önderlerinin analizi yapılmaktadır. Türkiye'de sevilen, sayılan ve farklı sosyo-ekonomik statülere sahip kişiler olarak görülen kanat önderlerinin, Pareto'nun yönetici olmayan elitleri ile karşılaştırılmakta ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elit, Yönetici Elit, Yönetici Olmayan Elit, Kanaat Önderleri.

PARETO MANAGER'S NON-ELITE THEORY WITH RESPECT TO TURKEY OPİNİON LEADERS

ABSTRACT

Classical and modern elite theories interpret the elite concept in different forms. Classical elite theories have criticized about democracy, although expressing that the minority in most of the history manages the majority, the majority can hardly control the minority and the minorities can be easily controlled. On the other hand, modern elite theories have advocated the existence of a minority governing the majority, but provided that they should be accountable to the people as well as to be free, evenly elected and accountable to the public when it is deemed necessary.

Vilfredo Pareto, one of the classical elite theories, sees the elites as "highly qualified people" and classifies them elite as an administrator and non-ruling elites. Pareto consider that the ruling elites as director in directly involve in the management of a society and having a say on the political power, and the non-ruling elites as leaders who are not influential in taking

political decisions. In this study, carried out that the formation of public opinion in Turkey and the opinion leaders who plays a role in directing political preferens in the context of elite classification of Pareto. Also, solutions to problems is being in traduced that the opinion leaders who are considered popular, respected and different socio-economic status in Turkey in compared with the non-administrative elites of Pareto is being in traduced.

Keywords: Elite, Manager Elite, Non-Manager Elite,Opinionleaders.

GİRİŞ

Antik Yunandan günümüze kadar siyaset biliminin temel sorunlarında birisi, yönetenler ve yönetilenler arası ilişkiler olmuştur. En ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda karar alan, emir veren, kısacası yönlendirme yetkinliğine sahip küçük azınlığa yönetenler, bu azınlık dışında kalan kısma da yönetilenler denilmiştir. Toplum içerisinde belli sosyoekonomik ayrıcalığa sahip olan yönetenler ise elit olarak ifade edilmiştir.

Fransızcadan Türkçeye geçen elit kavramı, sosyolojik olarak üstün düzeydeki kesimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Elit kavramının muhatabı olan elitler, çoğunluğun karar almasında sürekli etkin olmuşlardır. Toplumların seçkin(elit) bir azınlık tarafından yönetilmesi düşüncesi, Antik Yunan düşünürlerinden Platon tarafından ortaya atılmış olsa da 20.Yüzyılda bilimsel bir çerçeveye oturan klasik elit teorisyenleri adı altında ilk düşünürler; Gaetano Mosca, Wilfredo Pareto ve Robert Michels olmuştur. Daha sonra modern elit teorisyenleri adı altında elitleri ele alan düşünürler ise; Wright Mills, Robert Dahl, Joseph Schumpeter, Giovanni Sartori, Harold D. Lasswell, Raymond Aron olmuştur.

Klasik elit teorisyenleri, elitleri genel olarak, bilgili, akıllı, yetenekli, servet sahibi yani kısacası çoğunluk kesime göre ayrıcalıklı kişiler olarak ifade etmekte ve bu kişilerin çoğunluğu yönettiklerini ve kontrol edebildiklerini belirtmektedirler. Bunun yanında yöneten azınlığın demokrasi ile değil kendi yetenekleri ile başa geçtiklerini savunmuşladır. Modern elit teorisyenleri ise yönetici azınlığın varlığını kabul etmekte, ancak bu azınlığın çoğunluğun rızası ile başa geçmelerini ve gerektiğinde çoğunluğa karşı hesap verebilmeleri gerektiğini belirterek demokrasiyi savunmuşlardır.

Klasik elit teorisyenleri arasında gösterilen Pareto'nun elit teorisi güncelliğini korumaktadır. Pareto, insanları elit ve elit olmayan olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre elitler, bir toplumda kendi faaliyet alanında, profesyonel hiyerarşide daha yüksek yerde bulunan ve sayısı az olan bireylerdir.Bunlar kendi arasında yönetici elit ve yönetici olmayan elit olarak ta ikiye ayrılmaktadır. Bir toplumun siyasal karar alma noktasında doğrudan etkin olan yönetici elitler ile siyasal karar almada etkisi bulunmayan yönetici olmayan elitler, genel olarak toplumun yönlendirilmesinde etkin olarak yer almaktadırlar.

Pareto'ya göre yönetici olmayan elitler, başarılı işadamları, sanatçılar veya başarılı yazarlar olabilir ve bu kategoriye giren kişiler artırılabilir. Bunlar genel olarak başkalarına üstünlük sağlama kapasitesine sahip, örnek alınan ve bireylerin karar almasında etkili olan kişilerdir. Türkiye'de genel olarak toplumsal sorunların çözülmesinde insiyatif alan kanaat önderlerini de yönetici olmayan elitlere dâhil etmek mümkündür. Kanaat önderleri gerek seçmenlerin oy vermesinde gerekse toplumun yönlendirilmesinde oldukça önemli role sahiptirler. Türkiye'de kamuoyunun oluşmasında ve yönlendirilmesinde önemli bir görev üstlenen kanaat önderlerinin üstlendikleri rolü ve fonksiyonları doğru anlamak ve kanaat önderlerini Pareto'nun elit sınıflandırması bağlamında değerlendirmek, ortaya çıkan sorunlar ve çözüm önerileri açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle elit kavramı üzerinde durulacak ve tarihsel süreç içerisinde elitleri ele alan klasik ve modern elit teorisyenlerini karşılaştırarak elit teorileri üzerinde değerlendirme

yapılacaktır. Daha sonra Pareto'nun yönetici olmayan elit teoremi ile Türkiye'deki kanaat önderleri karşılaştırılarak ortaya çıkan sorunlar tespit edilmeye çalışılacak ve bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

1. ELİT KAVRAMI

Elit kavramı, pek çok düşünür tarafından farklı şekilde yorumlandığı için herkesin ortak kabul ettiği bir elit tanımdan söz etmek mümkün değildir. Türkçe karşılığı "seçkin" olan elit, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre, bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun siyaset, ekonomi, eğitim, askeriye, sanat ve din gibi vb. alanları ile ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan kişi veya gruba verilen isimdir (Türk Dil Kurumu, 2019).

Elit kavramı, 17. Yüzyılda, seçkin ve pahalı mallar için ve 18. Yüzyılda da askeri birimleri ve aristokrat grupların sosyal üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmıştır(Higley ve Pakulski, 2012: 2), Latince "Eligere" (seçmek-elemek) kökünden gelmekle birlikte, Fransızcadan alınmıştır. Bu görüşe göre, en gelişmişinden en ilkeline kadar bütün toplumlarda mutlaka bir yöneten azınlık ve birde yönetilen çoğunluk vardır. Yönetilen büyük çoğunluk, yöneten küçük azınlığın kararlarına ve emirlerine uymak durumundadır. Aslında toplumların küçük ve seçkin bir azınlık tarafından yönetilmesi gerektiği düşüncesi Antik Yunan düşünürlerden Platon tarafından ortaya atılmış ve neredeyse iki bin yıldan daha uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Platon, toplumları en iyi yönetecek kişilerin bilgili, eğitim almış filozoflar olduğunu, bu kişilerin kendi yararından çok toplumun yararını ve iyiliğini düşündüğünü ifade etmiş ve bu konuda teoriler üretmiştir (Öztekin, 2003: 18).

Sosyal ve kültürel anlayışların temelinde yer alan elitler, geçmişte ve günümüzde farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla elit teorisini, klasik ve modern elit teorisi adı altında 2 başlıkta ele almak gerekmektedir.

2. KLASİK ELİT TEORİSYENLERİ

20. Yüzyılda bilimsel bir çerçeveye oturtan ve klasik elit teorisyenleri adıyla siyasal bilimin içine dâhil edilmesini sağlayan ilk düşünürler Gaetano Mosca, Wilfredo Pareto ve Robert Michels olmuştur. Bu düşünürlerden Mosca " Yönetici Sınıf" veya diğer adıyla "Politik Sınıf" yapıtıyla, Pareto " Elit Yasası" ve Michels "Oligarşinin Tunç Kanunu" çalışmasıyla (Lopez, 2013: 1) klasik elit teorisinin temelini meydana getirmişlerdir.

Klasik elit teorisyenlerin ilk temsilcisi olarak gösterilen Mosca, elit kavramını doğrudan kullanmamasına rağmen, elit ve kitle farkını ilk defa sistemleştiren siyaset bilimci sayılır (Turhan, 2000: 32). "Yönetici Sınıf" kavramıyla elitler teorisine katkıda bulunan Mosca, eski çağlardan günümüze, bütün toplumlarda bir yöneten birde yönetilen sınıf olduğunu ifade etmektedir. Yönetici sınıf, bilgi, akıl, silah ve servet gibi imkânları kullanarak kendi üstünlüklerini çoğunluğa kabul ettirir. Sadece örgütlü ve üstün nitelikli bir azınlık çoğunluk üzerinde otorite kurabilir. Mosca'ya göre, yönetici sınıf sadece siyasal iktidardakileri değil, bunun yanında siyasal iktidarı güçlü bir şekilde etkileyebilecek durumda olanları da kapsar. Mosca, yönetici azınlığın yönettikleri çoğunluğun isteklerini göz önüne almanın zorunda olduğunu ve ortaya çıkan yeni toplumsal güçlerin de yükselmesine engel olması halinde bunun bir devrime neden olacağını düşünmektedir (Kışlalı, 2005: 331).

Mosca, yöneten ve yönetilen sınıf ayrımı üzerinde önemle durmuş ve bu ayrımı şu ifadeler ile dile getirmiştir (Turhan, 2000: 32); Ona göre an az gelişmiş ülkeden en çok gelişmiş ülkeye kadar bütün toplumlarda iki sınıf ortaya çıkmakta ve bu sınıf yöneten ve yönetilen sınıf olarak ifade edilmektedir. Yöneten sınıfın üyesi az ancak, tüm siyasal işlevleri yerine getirmekle birlikte hem iktidarı tekeline alır hem de iktidarın getirdiği ayrıcalıklardan yararlanır. Yönetilen sınıf ise oldukça kalabalık olmasına rağmen yönetici sınıf tarafından yönetilmekte

ve denetilmektedir. Bu yönetim ve denetim şekli bazen keyfi bazen de sert bir şekilde olabilmektedir.

Mosca, azınlığın çoğunluk üzerindeki yönetimini, azınlığın örgütlenmesiyle açıklar. Örgütsüz çoğunluğun üzerinde örgütlü bir azınlığın egemenliği kaçınılmazdır. Örgütsüz çoğunluğun örgütlenmesi oldukça zor iken örgütlü azınlık genel olarak üstün kişilerden meydana geldiği için örgütlenmeleri kolaydır. Yönetici azınlıkta bulunan üyeler ister görünürde olsun ister gerçek olsun yaşadıkları toplumda oldukça saygı duyulan ve etkileyici özelliklere sahip oldukları kabul edilmektedir (Bottomore, 1990: 10).

Klasik elit teorisyenlerin ikinci temsilcisi Pareto'dur. Pareto elit kavramını, siyaset bilim literatürünün gündemine getiren ilk kişi olarak kabul edilmektedir (Sereno, 1938: 512). Pareto'nun büyük ölçüde Mosca'dan etkilendiği söylenebilir. Çünkü bu iki düşünürün elit ile ilgili görüşlerinin pek çok noktada kesiştiği görülmektedir.

Pareto tarihin, " aristokratlar mezarlığı" ndan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, mevcut elitlerin çöküp yerlerini yeni elitlere bırakması, toplum için çok faydalıdır. Dolaşımla, toplum içerisinde bireylerin dikey hareketliliğini ve toplumsal dengenin devamlılığını sağlamaktadır. Bu dolaşım bir taraftan dengeyi sağlarken, diğer taraftan da toplumsal değişikliğe neden olmaktadır. Pareto'ya göre, elitlerin dolaşımı toplum içerisinde düşüncelerin de dolaşımına olanak sağlamaktadır (Vergin, 2003: 114).

Pareto, elitleri, "üstün nitelikli kişiler" olarak görmektedir. Ancak, onların çocukları aynı derecede üstün özellikte olmayabilirler. Aile ve soyunun yanı sıra, yetenekli, akıllı, varlıklı ve sağlam ahlaklı olmakta elit özellikleri arasında yer almaktadır (Kışlalı, 2003: 330). Pareto ayrıca, üstün güç ve yeteneğe sahip kişilerin bulundukları toplumda kendilerini kabul ettirme gayesi içinde olduklarını iddia etmektedir. Ona göre, toplumsal sınıfların meydana gelmesi bu gaye içinde olmalarının neticesidir. Toplumsal evrimin bazı aşamalarından sonra, alt tabakadaki bireylerin, üst sınıftaki elitler gibi olmaya çalıştıkları ve onları örnek aldıklarını dile getirmektedir. Bu özenti olma durumu bazı yetenekli ve hırslı alt sınıf bireylerinin üst sınıf üyeleriyle neticelenmektedir (Kurtbaş, 2017:395).

Pareto " üstün nitelikli kişiler" olarak gördüğü elitleri ikiye ayırmaktadır. Bunlar, yönetici elit ve yönetici olmayan elittir. Yönetici elit, siyasi karar almada doğrudan etkisi bulunan elitlerdir. Yönetici olmayan elit ise siyasi karar almada etkisi olmayan önderler olarak görmektedir (Zuckerman, 1977: 334). Çalışmanın devamında bu iki elit konusu ayrıntılı olarak tekrar ele alınacaktır.

Klasik elit teorisyenlerin temsilcisi olarak gösterebileceğimiz üçüncü isimde Michels'dir. Michels' e göre, ister parti olsun isterse profesyonel sendika olsun bunları yöneten bir azınlık bulunmaktadır (Shafer, 1991: 89). Michels'in önermelerine teşkil eden gözlem şudur: Kitlelerin kendi başına topluma hükmetme ve yönetme olanağı bulunmamaktadır. Kitlelerin yönetimi bizzat kendilerinin dolaysız olarak ele geçirmelerine bir dizi teknik ve mekanik engeller vardır. Ona göre, demokrasinin ideali olan kitlelerin kendini yönetmesi ile ilkesi, fiili olarak gerçeklik arasında uyumsuzluk vardır. Çünkü pratikte gözlemlenen olgu, bütün demokrasilerde oligarşik bir kurmay grubun oluşmasıdır. Kitle, mecburi olarak, bir azınlığın altındadır ve durum öylesine evrensel bir olgudur ki, demokratik olduklarını iddia eden siyasi parti ve sendikalarda bile durum böyledir (Vergin, 2003: 115).

Michels, "Oligarşinin Tunç Kanunu" görüşünü dile getirmiştir. Ona göre, elit üyeliği, örgütlerin kontrol edebilmesine dayalıdır. Elit-yığın farkı hem toplumu hem de toplumu düzenlemeye çalışan örgütleri kapsamaktadır. Söz konusu örgütler, siyasi partiler, sendikalar, şirketler vb. iç uyum sorunları çözmek ve amaçlarını yerine getirmek için teknik açıdan zorlukları bulunmaktadır. Bu tür şeyleri yönetmekte uzmanlık gerektirmekte ve uzmanlıkta

doğrudan önderlik tecrübesiyle kazanılmaktadır. Genel olarak önderlik tecrübesi de birkaç kişiye açık olmakta ve oligarşi diye isimlendirilen örgütler içinde gelişmektedir. Bürokrasi kontrolü az sayıda kişiye verilmekte ve az sayıdaki kişiler de örgüt içindeki uzmanlığı tekelleştirerek, kendi konumlarını korumak ve sağlamlaştırmak istemektedirler(Waters, 2008: 341). Michels kısaca, toplumu yönetecek azınlığın, kendi yerini sağlamlaştırdıktan sonra toplum yararı yerine kendi yararına öncelik vereceğini ifade etmektedir.

Klasik elit teorisyenlerin ortaya koydukları tezleri değerlendirmek gerekirse, tarihin her döneminde azınlığın çoğunluğu yönettiğini ifade etmekle birlikte, çoğunluğun azınlığı kontrol etme şansının hemen hemen hiç olmadığını, azınlık olan elitlerin ise kolayca kontrol edilebileceğini belirterek demokrasiye karşı çıkmışlardır. Söz konusu teorisyenler, sadece demokrasiye değil, sosyalizmin, özellikle Marxist sosyalizmin de karşısına çıkmışlardır. İleri sürdükleri ana tezlerin başlıca iki önemli noktada Marxistmin önerilerini karşılamak amacında olduğu söylenebilir. Birincisi, "elit dolaşımı", teorisiyle çağdaş toplumlarda Marxist anlamda kapalı ile istikrarlı bir hâkim sınıfın oluşamayacağı gösterilmeye çalışmıştır. İkincisi de, her toplumda kesinlikle bir yönetici azınlık sınıfının bulunacağı teziyle, sınıfsız toplumun gerçekleşmesinin imkânsızlığı ifade edilmeye çalışılmıştır (Kapani, 1995: 117-118). Ayrıca klasik elit teorisyenlerinin düşüncelerinden çıkarılacağı üzere, elit teoremi tek bir döneme ait değildir ve toplumlar oldukça yöneten azınlık ile yönetilen çoğunluğun hep olacağı söylenebilir.

3.MODERN ELİT TEORİSYENLERİ

Klasik elit teorisyenlerinin, yöneten azınlığın insan toplumunun doğasından gelen bir özellik olduğu ve bu azınlığın biçimleri değişmekle birlikte ve hatta bazı biçimlerin diğerlerine göre "daha iyi" olsa bile şu veya bu biçim altında yöneten azınlığın kaçınılmazlığını savunmalarından (Dahl, 1993: 344) dolayı pek çok eleştiriye maruz kalmışlardır. Bu eleştirilerin başında da klasik elit teorisyenlerin, hiçbirinde eşit seçme hakkından söz edilmemesi gelmektedir (Schmidt, 2001: 113). Bu teorisyenlerin eşit seçme hakkına karşı çıktıkları için demokrasiye karşı oldukları söylenebilir.

Modern elit teorisyenleri ise, yönetici azınlığın varlığının bir gerçek olduğu, ancak onları yönetilenlere karşı sorumlu olmaları ve gerektiğinde de görevlerinden uzaklaştırabilmeleri gerektiklerini ifade ederek demokrasiyi savunmuşlardır. Demokratik bir toplumda, elitler arasına girebilmenin toplumun her bireyine açık olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Kışlalı, 2005: 333). Klasik elit teorisyenlerine göre, sayıları daha fazla olan modern elit teorisyenleri olarak, Wright Mills, Robert Dahl, Joseph Schumpeter, Giovanni Sartori, Harold D. Lasswell, Raymond Aron gösterilmektedir.

Modern elit teorisyenlerin en önemlileri arasında gösterilen Mills'in elit yaklaşımı hem dağınık hem de karışıktır. Mills'in elit kavramının iki değişkene bağlı olduğunu söylenebilir. Bunlar, toplumun üst katmanlarından birine üye olmak ve toplumda egemen kurumları elde bulundurmak olarak ifade edilmektedir. Endüstrileşmiş her toplumda üç egemen kurum vardır. Bunlar siyasi, askeri ve ticari... Bu kurumlardaki hiyerarşinin en üst tabakasında bulunan gruplara Mills, "İktidar Eliti" adını vermiştir. Bu iktidar eliti egemen sınıf oluşturmamakla birlikte, çıkarları, toplumsal kökenleri ve dünya görüşleri bakımından aralarında sağlam bir dayanışma ve sıkı bir bağ vardır. Toplumda tüm iktidarın gittikçe bu üçlü azınlığın elinde toplandığını ifade etmektedir (Turhan, 2000: 35).

Mills, Power Elit (İktidar Seçkinleri) adını verdiği ve yayınlandığında büyük yankı uyandıran kitabında, sıradan insanların, yaşadıkları gündelik hayatın dünyasını aşacak güçte olmadıklarını ifade etmektedir. Kaldı ki, iş, aile ve komşuluk ilişkilerinden doğan bu yaşamı sıradan insanların ne yönetebileceklerini ne de kavrayabilecekleri nitelikteki güçleri olduğunu belirtmektedir. Sıradan ve olağan insanların aksine, iktidardaki seçkinler topluluğun

ellerindeki olanaklar ve yaşam bilgileri sayesinde pek çok zorluğun üstesinden gelebileceğini söylemekle birlikte bu kişilerin büyük ve önemli sonuçlara yol açan kararlar alabileceğini de öne sürmektedir (Mills, 1974: 7-8). Mills'in düşüncelerine bakıldığında modern elit teorisyenlerin aksine klasik elit teorisyenlerine daha yakın olduğu söylenebilir.

Modern elit teorisyenlerin arasında gösterilen Robert Dahl ise tek bir elit grubunun bütün topluma yön veremeyeceğine inanmaktadır. Toplumda yer alan elit grupları arasında ayrımlar ve çelişkiler olabilmektedir. Bu çelişkiler ve onlar arasındaki rekabetin oluşturduğu dengedir ki demokrasinin olmasını sağlar. Hiçbir elit grubunun tek başına egemen olmayacağı için, bunların etkili olabilmesi için aralarında geçici koalisyonların olması gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle vatandaşların siyasal hayata katılma düzeyleri arttıkça elitlerin etkinliği de dengelenmiş olacaktır (Kışlalı, 2005: 334).

Mosca, Pareto ve Michels kurnazlığın, açıkgözlülüğün, ihtirasın, gayretliliğin, zekânın, açık kafalılığın ve gereğinde acımazsız olmanın önderlerin için yararlar sağladığını ifade etmişlerdir. Dahl'da bu kişisel niteliklere değinmiş ve bu niteliklerin elbette ki bir insanın yapılarını belirlediği sınırlar içinde egemen bir konumu ele geçirmesine ve elinde tutmasına olanak sağlayacağını belirtmiştir. Ancak birkaç kişiye yönetici sınıfa girme imkânı veren, zekâ gibi bazı kişisel avantajlar kısmen doğuştan gelebilir ama bu avantajlar aynı zamanda toplumsal olarak belirlenmiş donanım ve kaynaklara da bağlı olduğunu söylemiştir. Bunun yanında, bu kişisel nitelikler, donanımlar ve kaynaklar tarafından sağlanan avantajlar, bunlara sahip olacak kadar şanslı olanların imkânlarını genişletmesinin ölçüsü, bazı kurumların ve yapıların belirlediği sınırlar içinde kalması gerekmektedir (Dahl, 1993: 340-341).

Modern elit teorisyenlerin bir diğeri olan Schumpeter, "bütün halkın kabul edeceği veya akılcı bir görüş kuvvetiyle kabul etmeye zorlanacağı belirli bir müşterek iyilik diye bir şey yoktur" diyerek (1971: 170), demokrasinin halkın yönetimi anlamına gelmediğini, demokrasinin sadece halkın yönetenleri kabul etmek veya reddetmek fırsatına sahip olduğunu ifade etmiştir. Demokrasi de adalet, eşitlik, insan hakları ve özgürlük gibi bir dizi ideale ve amaca hizmet edebilir ama bu amaçları demokrasiyle karşılaştırılmaması gerektiği üzerinde durmuştur (Vergin, 2003: 121). Schumpeter demokrasiyi bir amaç olmaktan çok bir yöntem olarak görmektedir. Özgürlük ve eşitlik gibi ideal değerler dışında demokrasiyi yalnızca siyasal bir yöntem olarak gören bu dar ve sınırlı tanımlanması, bazı siyasal bilimcileri de görüş olarak oldukça etkilemiştir (Kapani, 1995: 120).

Schumpeter'in düşünceleri elit teorisinin ötesinde olan düşüncelerdir. Onun elitizmi demokrasiyi yadsıyıcı bir tutumda gelişmemiş aksine, demokrasinin şartı olan özgür rekabet ortamına dikkat çeken, çoğulcu bir siyasal ve toplumsal düzenin savunucusu rekabetçi elitizmin alanına girmektedir (Vergin, 2003: 122).

Modern elit teorisyenlerin arasında gösterilen bir diğeri de Sartori'dir. Demokratik sistemin yapısı ve işleyişi ile ilgili "liderler" ve "siyasal elitler" gibi kavramlar, Sartori'nin düşüncesinde önemli yer tutmaktadır. Sartori'ye göre, demokratik rejimlerde liderlerin ve yönetici grupların önemini görmezden gelmek veya onların oynadıkları rolü şüpheyle karşılamak demokrasiyle bağdaşmadığını saymak gerçekçi bir davranış değildir. Aksine, demokratik ilke ve değerlere bağlı başarılı liderlerin olması, sistemlerin temel güvencelerinden biri sayılmaktadır. Zira bu yetenekteki bir yönetici elit kadronun olmaması durumunda kitleler antidemokratik karşı elitlerin buyruğu altına girme tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Halkın siyasal önemi yalnızca seçim dönemlerinde önem kazanır. Seçimlerin asıl amacı ise halkın yönetime katılmasını sağlamak değil, yönetici liderler grubunun belirlenmesine olanak sağlamaktır (Kapani, 1995: 120-121).

Sartori, yetenekli liderlerin olmasını ülkelerin güvencesi olarak görmekle birlikte bunun tersi olması durumunda sistemlerin bozulacağını ve yozlaşacağını ifade etmektedir. Pek çok

demokrasinin elit azınlıkların çabasıyla kurulduğunu ve halk ayaklanmasıyla yıkıldığı, çağdaş diktatörlüklerin halk oylamasıyla kendilerini meşrulaştırıldıklarını unutmamak gerekir. Demokratik olmayan yöneticiler kendilerini atar ve halk tarafından onaylanmak isterler. Demokratik elitler ise kendilerini halka önerirler ve halkın yönetilmekten kaçınması söz konusu olamaz. Önemli olan hangi türden elitlerin benimseneceğinin ve nasıl yönetileceğinin belirlenmesidir (Kışlalı, 2005: 334). Dolayısıyla halkın rolü ve alacağı tavır bu süreçte son derece önemlidir.

Modern elit teorisyenlerin en çok tanınmış temsilcilerinden biri Lasswell'dir. Laswell insancıl ve demokrasi değerlerine olan bağlılığı ile tanınmaktadır (Rustow, 1966: 693). Demokrasi çoğunluğun yönetecek azınlığı seçtiği ve desteklediği yönetim şeklidir. Demokrasi liderler ile elitlerin seçimi ve sorumluluğu esasına dayanmaktadır (Daver, 1993: 134).

Laswell'e göre, bir toplum küçük veya elit bir azınlık tarafından yönetilmesine rağmen, yine de demokratik olabilir. Yeter ki, elit de olsa, azınlık da olsa siyasi iktidarı elinde bulunduranlar, toplumun özgür iradesiyle, gizli, eşit ve serbest yapılan seçimlerle iş başına gelsinler ve yönetilen çoğunluk tarafından denetlenebilsinler. Yani kısaca, klasik elit teorisyenlerin görüşlerinin aksine yönetilen çoğunluk yöneten azınlığı denetleyebilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Laswelle göre, azınlığın çoğunluğu denetlenmesinin yanında, çoğunluk da yönetici azınlığı referandum, seçim, halk oylaması, örgütlenme çıkar ve baskı grupları yoluyla sürekli denetleyip kontrol edebildiği sürece yönetimler demokratik sayılır (Öztekin, 2003: 22). Zaten bir toplumun demokratik olup olmadığı uygulanan sistemin yöneten ve yönetilen tarafından karşılıklı memnuniyetleri ile ölçülebilir.

Modern elit teorisyenler arasında gösterebileceğimiz son teorisyen de Aron'dur. Aron'a göre, geçmişten günümüze kadar hiçbir dönemde, hiçbir toplumda ve hiçbir devlette çoğunluğun azınlığı yönettiği görülmemiştir. İster Komünist sistemlerde olsun isterse Batı tip "Liberal Demokrasiler" de olsun her ikisinde de elit ve sınırlı bir azınlık, büyük çoğunluğu yönetmiştir. Sosyalist sistemlerde ve özellikle de Çin Halk Cumhuriyetinde belki halk için yönetim olabilir, ama halk tarafından yönetim olmaz. Çünkü ülkede yüksek kamu görevlileri, politikacılar, generaller, kooperatif liderleri ve işletme yöneticileri, genellikle komünist partilerinin üyeleri olup, yönetimde doğrudan veya sürekli söz sahibidirler (Öztekin, 2003: 23).

Aron, her toplumda kararların az sayıda kişiler tarafından verildiğini ve zenginler ile sermayedarlar gibi üretim araçlarını ellerinde tutanlar, dolaylı veya dolaysız kamu işlerini yürütenler üzerinde baskı yaptığını ifade etmektedir. Aron, politikanın ruhu kararların topluluk tarafından değil ama topluluk için alınması gerektiğini ve kararların herkes tarafından alınamayacağını belirtmektedir (Aron, 1976: 121).

Modern elit teorisyenlerin ortak noktalarını özetlemek gerekirse (Kapani, 1995: 123); Siyasal elit gruplar arasında bir yarışma söz konusudur. Bu gruplardan biri vatandaş tarafından seçilmek koşuluyla iş başına gelmektedir. Yönetici elit kendisini seçen vatandaşa karşı sorumludur, ona hesap vermek zorundadır. Yönetici azınlık açık bir nitelik taşımakta ve toplumda iktidar mevkileri ilke olarak herkese açıktır.

4. PARETO'NUN ELİT TEOREMİ

Pareto'nun elit teoremi sıkılıkla anlatılır ve genellikle sosyolojisinin en ilginç parçası olarak kabul edilir. Pareto, bireylerin oldukça farklı yeteneklere sahip olduklarını düşünmektedir. Ona göre, her toplumda sınıflar vardır, bu nedenle her toplum heterojendir. Böyle bir heterojenlik, zihinsel, ahlaki, fiziksel ve kültürel nedenlerle gerçekleşir ve sosyal dengenin ve organizasyonun korunmasında yardımcı olur. Pareto'ya göre, bazı insanlar fiziksel olarak,

entelektüel ve ahlaki açıdan eşitsiz olmakla birlikte diğerlerinden daha yeteneklidir (Priya, 2018).

Elit kavramını siyaset biliminin gündemine getiren ilk düşünürün Pareto olduğu kabul edilmektedir. Pareto, elit kelimesini, en güçlü, en enerjik, en iyi ve en kötü anlamında, etimolojik bağlam içinde kullanmaktadır (Pareto, 2010:35). Pareto, elit tanımını yaparken herhangi bir sınıfta en yetenekli kişileri elit olarak görmüş ve 0-10 arasında bir puanlama yöntemine başvurmuştur. Örneğin; tepeden tırnağa salak olan birine 0 puan vermekte, müşteri bulamayan bir hukukçuya 1 puan vermekte, en üstün olan hukukçuya 10 puan vermekte, yine milyonlar kazanmış biri de ister dürüst olsun ister dürüst olmasın 10 puan vermektedir. Benzer şekilde yoksulluğa düşene 0 puan vermekte, binlerce lira kazanana da 6 puan vermeyi uygun görmektedir. Bütün insani faaliyetlerde aynı şekilde değerlendirme yapılabilmektedir. Böylece kendi faaliyet alanında en yüksek puana sahip insanlardan bir sınıf oluşturmakta ve bu sınıfa elit adını vermektedir. Ancak, Pareto bu elit tanımının fazla kullanmaz, bu tanım yalnızca toplumsal hayatın her alanında kişisel yeteneklerin eşitsizliğini vurgulama ve Pareto'nun yönetici elit tanımı için başlangıç noktasını sağlama görevini görür (Bottomore, 1990: 8).

Pareto, en iyi memurları, en iyi avukatları, en iyi politikacıları, en iyi polisleri, en çok kazananları yani kısacası herhangi bir kesimde akılları, varsıllıkları ve var oluş koşulları sayesinde diğer insanlara göre üstün bir çizgide yer alanları,toplumun elitleri olarak görmüş ve siyasi karar almada dolaylı veya dolaysız belirli bir pay sahibi olan bireylerden oluşan kesime yönetici elit (governing elite), geri kalan kısmına da yönetici olmayan elit (non-governing elite) adını vermiştir. Dolayısıyla Pareto'ya göre toplumda elit olan ve elit olmayanlar olarak iki grup bulunmakta ve elit olanlar da kendi içinde yönetici elit ve yönetici olmayan elit olarak ikiye ayırmıştır (Arslan: 2015: 80). Böylece toplumu yönetilen çoğunluk ve yöneten azınlık olarak iki sınıfa bölmüştür.

Pareto'nun üzerinde durduğu, elit ve elit olmayanların özellikleri de şöyle sıralanabilir (Priya, 2018):

- Yönetici elit veya yönetici olmayan elitlerden birine mensup olmayan bireylere elit olmayanlar denir.
- Elit sınıfı evrensel ve sürekli bir süreçtir.
- Elit, politik iktidarı açıkça veya gizlice manipüle eder.
- Elit, başkalarına üstünlük sağlama kapasitesine sahiptir.
- Elit sınıfın üyeleri her zaman elit olmayanların sosyal, ekonomik ve politik süreçleri hiçbir şekilde etkilememesi gerektiğini bilenlerdir.
- Elit olmayanlar, yalnızca görünüşte ve yaklaşımda liberal olan elitlere saygı duyarlar, çünkü yalnız olmaları, birbirlerine yaklaşmalarına yardımcı olabilir.
- Elit ve elit olmayanların üyeleri arasında dolaşım yukarı ve aşağı doğru dolaşımdır.

Türkiye'deki kanaat önderleri, Pareto'nun "üstün nitelikli kişiler" olarak gördüğü yönetici olmayan elit kesimine büyük bir benzerlik taşıdığından bu kategoride değerlendirilebilir. Bilindiği üzere kanaat önderleri, sevilen, sayılan ve farklı sosyoekonomik ayrıcalıklara sahip olan kişiler olarak ifade edilmekle birlikte yönetilen çoğunluk üzerinde etkisi olan kişilerdir. Dolayısıyla Pareto'nun yönetici olmayan elit kesimi için ifade ettiği düşünce ve ifadelerin, Türkiye'deki kanaat önderlerini de kapsadığını söylemek mümkündür.

5. TÜRKİYE'DE KANAAT ÖNDERLERİ

Bir toplumda etkin ve saygın konumlarda yer alan ve toplumun, siyaset, siyaset, askeri, eğitim, sanat, din vb. alanlarıyla ilgili denetim ve etkinliklerinde söz sahibi olan elitler, kanaat

önderleri olarak kavramlaştırılmaktadır (Çebi, 2012: 12). Bu tür insanlar toplumda "Etkileyici Kişiler" olarak görülmektedirler.

Kanaat önderleri kavramı, ilk defa 1940'ta Berelson, Lazarsfeld ve Gaudet'in Amerika'da semenlerin oy verme tercihlerinin neye göre oluştuğu ile ilgili bir araştırmada "İletişimin iki aşamalı/ basamaklı akışı" hipotezini inşa ve test etmeleriyle ortaya çıkmıştır (Sabuncuoğlu ve Gülay, 2014: 4). Berelson, Lazarsfeld ve Gaudet, kitle iletişimin etkili olduğu çağa rağmen kişisel etkilerin seçmen davranışlarında önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuşlardır. Seçmenlerin 1940 yılında ABD'de başkanlık seçimlerinde oy verme tercihlerini neye göre verdiklerini ortaya çıkarmaya çalıştıkları araştırmada ankete katılan bireylerin radyo ve gazetelerden çok arkadaş ve aile gibi yakın çevreden etkilendiklerini ortaya çıkarmışlardır. Araştırmayı yapanlar, medya mesajlarının bireylere iki aşamalı süreçten aktarıldığını keşfetmişlerdir. Kanaat önderleri olarak gösterilen kişilerin, iletişimim akışının ilk aşamasında medya yoluyla iletilen siyasi mesajları hedef kitle ile birlikte algıladıklarını tespit etmişlerdir. Kanaat önderlerinin, aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik ve maddi olarak ayrıcalıkları olmaları medyayı daha çok kullanmaları nedeni ile kamusal sorun ve mesele hakkında daha çok bilgi edindiklerini ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar, kanaat önderlerinin iletişim akışının ikinci aşamasında medyadan elde ettikleri bilgileri topluma aktardıklarını, böylece kültürel, sosyal, ekonomik ve maddi olarak daha kısıtlı olduğu için medyayı daha az kullanan ve aldıkları mesajları anlamakta güçlük çeken seçmenlerin oy verme ile ilgili davranış ve tutumlarını etkilediklerini göstermişlerdir. Lazarsfeld, bu süreci, "iki aşamalı iletişim akışı" olarak ifade etmiştir (Çebi, 2012: 13). Bu iki aşamalı iletişim akışına göre, bilgiler hem kitle iletişim araçlarıyla hem de kanaat önderleri olarak görülen "Etkileyici Kişiler" yoluyla alıcıya gitmektedir.

Türkiye'de kanaat önderlerinin kimler olduğu sorusuna net bir cevap vermek oldukça zordur. Çünkü Türkiye'de kanaat önderleri, bir köyün aşiret önderi, mollası, imamı, öğretmeni olabilmekle birlikte, sevilen bir politikacı, bir futbolcu, bir sanatçı veya başarılı zengin bir iş adamı da olabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de kanaat önderleri kimlerdir? Sorusuna herkesin ortak cevap verebileceği bir profili çizmek güçtür.

Kanaat önderleri genel olarak, eğitimli, sağduyulu, örnek alınan, ara bulmada orta yolu bulmak için barış elçiliği görevini yapan, takipçileri olan, maddi veya manevi yaptırım gücü olan, hitabeti ile insanları etkileyen, sözü geçen, halk arasında sevilen, sayılan değer görülen, güvenilen karizmatik kişilerdir (Ulutaş, 2015: 141-199). Bu kişiler, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde pek çok uzlaşmazlığın ve çekişmenin adli, idari ve hukuki makamlara intikal etmeden çözülmesinde gayri resmi uzlaştırıcı ve arabulucu olarak büyük rol oynamaktadırlar.

Türkiye'de kanaat önderlerinin konumu da oldukça önemlidir. Nitekim kanaat önderlerinin önemi özellikle çözüm sürecinde ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere çözüm sürecinde "Akil İnsanlar" adı altında bazı yazarlar, sanatçılar, oyuncular, akademisyenler vs. bir araya gelip bu süreçte olumlu katkıda bulunmaya çalışsalar da yeterince etkin olamadıkları bilinen bir gerçektir. Bu akil insanlar yerine herkes tarafından sevilen, sözü dinlenilen ve güvenilen kanaat önderlerinin yer alması çok daha olumlu bir etki bırakabilecekti. Çünkü akil insanlar ile kanaat önderleri aynı şeyi ifade etmemekte, akil insanlar olarak adlandırılan kesimin bazı üyeleri kanaat önderi özelliklerini taşımamaktadır. Akil insanlar, Osmanlı döneminde kurulan "Heyet-i Nasiha" yani "Nasihat Heyeti" ne benzetilebilir. Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra Osmanlı devleti tarafından kurulan bu heyetin görevi, Rum ve Ermeni gibi azınlıkların isyan çıkartmamaları için gerekli tavsiyelerde bulunmaktı. Ancak, bu heyet te çözüm sürecindeki "Akil İnsanlar" gibi yeterince etkili olamamış ve Anadolu'da girişilen isyanları önleyememiştir.

Türkiye'de kanaat önderlerinin etkisinin eskiye göre oldukça düştüğü de bilinen bir gerçektir. Bunun başlıca nedenleri olarak, eğitim seviyesinin yükselmesi ile okur-yazarlığın artması, şehirleşme ile artan nüfusun etkisi, ekonomik düzeyinin artmasıyla gelir düzeyinin yükselmesi ve en önemlisi de kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle çoğu kişinin bilgiye kolay ve ucuz yollardan erişmesiyle birlikte bu önderlerin öneminin gittikçe azaldığını söylemekte mümkündür.

Değişen ve gelişen Dünya'da kanat önderlerinin profili de değişmektedir. Türkiye'de eski kanaat önderlerinin yanı sıra yeni kanaat önderleri ortaya çıkmaktadır. Bu yeni kanaat önderleri olarak Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve sosyal medya fenomenleri gösterilebilir. Çünkü STK'lar toplumun örgütlenmesinde ve yönlendirilmesinde oldukça önemli bir aktör durumundadır. Aynı şekilde günümüzde özellikle gençlerin olumlu veya olumsuz yönde etkilenmesine ve davranışlarının değişmesine neden olan sosyal medya fenomenleri de bulunmaktadır. İnsanlık devam ettikçe de kanaat önderleri eski veya yeni biçiminde devam edecektir. Çünkü insanlar kendilerine yol gösterecek bir rehbere hep ihtiyaç duymuş ve duyacaktır. Rehberlik profiline en uygun kişilerin başında da kanaat önderleri gelmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçmişten günümüze bakıldığında genel olarak bütün toplumlarda özellikle de siyasi kararların alınmasında ve uygulanmasında söz sahibi olan bir azınlık grup hep olmuş ve olacaktır. Çoğu düşünüre göre belli üstün ayrıcalıklara sahip olan bu azınlık grup, elit olarak ifade edilmektedir. Elit kavramı, klasik ve modern elit teorisyenleri tarafından farklı şekilde yorumlanarak günümüze kadar gelmiştir. Özellikle klasik elit teorisyenleri arasında gösterilen Pareto'nun elit ile ilgili değerlendirmeleri oldukça ilgi çekici olmuş ve kabul görmüştür.

Pareto insanları belli bir sınıflandırmaya tabi tutarak 0-10 arasında puan vermektedir. Puanlama sistemiyle kendi alanında en yüksek puanlara sahip insanlardan sınıf oluşturarak bu sınıfa elit adını vermiştir. Ona göre elitler grubu, başkalarına göre üstün yetenekli özelliklere sahip ve çoğunluğu yönlendirmede rol oynayan kişilerdir. Bu elitler grubunu da yönetici elit ve yönetici olmayan elit olarak ikiye ayırmıştır. Yönetici elitler toplum ile ilgili siyasi kararların alınmasında doğrudan önemli paya sahip iken, yönetici olmayan elitler ise siyasi karar alınmasında doğrudan etkisi olmayan ancak toplum üzerinde önemli etkisi olan elitlerdir. Türkiye'deki kanaat önderleri de Pareto'nun üzerinde durduğu yönetici olmayan elit sınıfına girebilmektedir.

Kanaat önderleri, toplumda "Etkileyici Kişiler" olarak görülmekte ve bu önderler genellikle çevresine hâkim, saygı gören, toplumu iyiye yönlendirebilen güvenilir kişilerdir. Kanaat önderleri belli sosyal mesajları veya olayları kişilere anlayabilecekleri şekilde anlatır ve yol gösterir. Kanaat önderi olabilmek için sadece insanları etkileme yeteneğine sahip olması yetmez, bunun yanında toplumun seviyesine inebilmesi ve insanlara gereken önemi de vermesi gerekmektedir.

Türkiye'de eğitim seviyesin yükselmesi, kentleşmenin artması, gelir düzeyinin eskiye göre artması ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla kanaat önderlerinin, toplum üzerindeki etkisini azaltmış olsa da bu önderlerinin önemi hala devam etmektedir. Geçmişten bu yana insanların doğru yönde ilerlemelerini sağlayan, kanaat önderleri gibi rehberler hep olmuş ve olacaktır. Dolayısıyla rehberlik görevini gören kanaat önderlerini doğru bir şekilde anlamak da son derecede önemlidir.

Türkiye'de bilindiği üzere geçmiş dönemde çözüm süreci adı altında "Akil İnsanlar" olarak, yazar, sanatçı, oyuncu, akademisyenler ve diğer çeşitli mesleklerden oluşan bir heyet çözüm sürecine olumlu yönde katkı yapmaya çalışsalar da yeterince etkin olamadıkları bilinen bir gerçektir. Çünkü kanaat önderleri olarak gösterilen "Akil İnsanlar" ile gerçek kanaat

önderlerinin özellikleri birebir uyuşmamaktadır. Kanaat önderi olabilmek için sadece medyatik yönünün bulunması yeterli olmamakta, bunun yanında fikirlerinin de herkes tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Çözüm sürecinde gerekli etkiyi yapabilecek kişilerin, sadece medyatik yönü gelişmiş olanlar değil, toplumun her seviyesine inebilen, toplum tarafından sevilen sayılan, güvenilen ve toplumu iyiye yönlendirebilen kanaat önderleri olması gerekmektedir. Doğu ve Güneydoğuda bazı aşiret önderleri veya toplumun ileri gelenleri medyatik olmadıkları halde kanaat önderleridir ve kendi gruplarını etkili bir şekilde yönlendirebilme gücüne sahip bulunmaktadırlar. Bunların fikirleri mensup oldukları toplumsal grup tarafından birebir benimsenmektedir. Dolayısıyla, akil insanlar belirlenirken devletin veya karar mekanizmalarının bu tür kanaat önderlerini tespit edip, bunların yönetişimini aktif olarak gerçekleştirmesi, daha doğru tespitlerin yapılmasına ve etkili çözüm önerileri getirilmesine zemin oluşturabilecektir.

Kamu yönetiminde yöneticilerin, ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel ve benzeri sorunların çözümünde karar mekanizmalarına kanaat önderlerinin katılımını sağlaması, sorunların ve toplumsal duyarlılıkların doğru tespitinde ve etkin çözümünde büyük katkılar sağlayacaktır. Ancak, kanaat önderleri kadar ve hatta ondan daha önemlisi kanaat önderlerinin doğru tespit edilmesi ve fikirlerine itimat edilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla, kamu yönetiminde yönetişim kanallarının sürekli açık tutulması ve kanaat önderlerinden etkili şekilde yararlanılabilmesi için gerekli yasal ve kurumsal değişikliklerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aron, R. (1976), *Demokrasi ve Totalitarizm,* (Çev: Vahdi Hatay), Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

Arslan, M. (2015), *"Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu", Eğitim Bilim Toplum Dergisi,* 13(50), Bahar, s.76-95.

Bottomore, T.B. (1990), *Seçkinler ve Toplum,* (Çev: Erol Mutlu), Ankara: Gündoğan Yayınları.

Çebi, M.S. (2012), "Yeniliklerin Yayılmasında Sosyal Taklidin ve Kanaat Önderlerinin İşlevsel Önemi: GabrielTarde'ın Sosyal Taklit Teorisi Açısından Bir İnceleme", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* Bahar, Sayı:34, s.1-18.

Dahl, R.A. (1993), *Demokrasi ve Eleştirileri,* (Çev: Levent Köker), Ankara: Yetki Basımevi.

Higley, J. and P. Jan (2012), " "Elites, elitismand elite theory: unendingconfusion?". Artigoapresentado em ResearchCommittee on PoliticalElites (RC02), nopainel "Elite DilemmasandDemocracy'sFuture", *World Congress of the International PoliticalScienceAssociation.* Madrid: School of Journalism,

Kapani, M. (1995), *Politika Bilimine Giriş,* Yedinci Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kışlalı, A.T. (2003), *Siyaset Bilimi,* Onbirinci Baskı, Ankara: İmge Dağıtım.

Kurtbaş, İ. (2017), "Bir Klasik Elitizm Eleştirisi ve Yeni Bir Elitizm Modeli Önerisi: "Güçlü Demokratik Elitizm Modeli", *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 12/3, p. 385-412.

Lopez, M. (2013), "Elite theory", *Sociopedia.isa,* DOI: 10.1177/2056846013112.

Mills, W. (1974), *İktidar Seçkinleri,* (Çev: Ünsal Oskay), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Öztekin, A. (2003), Siyaset Bilimine Giriş, 4.Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Pareto, V. (2010), *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması,* (Çev: Merve Zeynep Doğan), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Priya, R. "Pareto'nun Elitlerin Dolaşımı: Özellikleri ve Eleştirileri", http://www.yourarticlelibrary.com/sociology/paretos-circulation-of-elites-characteristics-and-criticisms/43779, (Erişim: 10.10.2018).

Rustow, D.A. " TheStudy of Elites: Who's, Who, When, And How", *World Politics,* Vol: 18, No: 4, pp. 690-717.

Sabuncuoğlu, A. ve G. Gülay, (2014), "Sosyal Medyadaki Yeni Kanaat Önderlerinin Birer Reklam Aracı Olarak Kullanımı: Twitter Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* Bahar, Sayı: 38, s. 1-24.

Schmidt, M.G. (2001), *Demokrasi Kuramlarına Giriş,* (Çev: M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.

Schumpeter, J., (1971), *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi,* (Çev: Rasin Tınaz), İstanbul:Varlık Yayınları.

Sereno, R.,(1938), The Anti-Aristotelianism of GaetanoMoscaandItsFate, Ethics, Volume: 48, No: 4, p. 509-518.

Shafer, B.E. (1991). RobertoMichels, VilfredoPareto, and Henry Jones Ford: ClassicalInsightsandtheStructure of ContemporaryAmericanPolitics, *International PoliticalScienceReview,* Volume: 12, No: 3, p.185-218.

Turhan, M. (2000), Siyasal Elitler, İkinci Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Türk Dil Kurumu, (2019), http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_karsilik&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5da706d1d67f85.01870235 (Erişim: 15.10.2019).

Ulutaş, E. (2015), "Toplumsal Bir Tip: Kanaat Önderi", Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.*

Vergin, N. (2003), *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar ve Yaklaşımlar,* İkinci Baskı, Ankara: Bağlam Yayınları.

Waters, M. (2008), *Modern Sosyoloji Kuramları,* (Çev: Ercan Şahbudak), İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Zuckerman, A. (1977), TheConcept "Political Elite": LessonsfromMoscaandPareto. *The Journal of Politics,* Volume: 39, No: 2, p.324-344.

ÇATIŞMADAN İŞ BİRLİĞİNE EL AHLİ VE ZAMALEK REKABETİ: ARAP BAHARI'NIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA FUTBOL STADYUMLARI

Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

ÖZET

2010 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak isimlendirilen süreç yakın siyasi tarihte Ortadoğu ülkelerindeki askeri diktatörlüklere karşı gerçekleşen en önemli toplumsal hareketi ifade etmektedir. Bahse konu olan bu süreç her ne kadar tek bir isim altında homojen bir süreç olarak tahayyül edilse de bu süreci tecrübe eden ülkeler, Arap Baharını farklı bir şekilde algılamış ve sürecin doğurduğu sonuçlar da ülkeden ülkeye farklılık arz etmiştir. Arap Baharının nedenleri ve sonuçları konuya ilişkin yapılan akademik çalışmaların ekseriyetini teşkil etse de bu denli çeşitli (f)aktörü içerisinde barındıran bir süreç çok farklı disiplinlerin farklı perspektiflerden ele aldığı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin önemli sac ayaklarından birisini teşkil eden futbol özelinde spor, hitap etmiş olduğu muazzam büyük kitleleri mobilize etme gücüne sahip son derece etkili bir platform olarak öne çıkmaktadır. Şüphesiz ki yeni toplumsal hareketlerin bu denli farklı platformlar üzerinden patlak vermesinin temel sebebi küreselleşme sürecinin modern dünyadaki çok çeşitli alanı etkileyebilme kapasitesidir.

Arap Baharının yaşandığı en önemli Ortadoğu ülkelerinden birisi olan Mısır da süreçten en çok etkilenen ülkeler arasında başı çekmektedir. Bilhassa, Mısır örneğinde Arap Baharının gerçekleşmesi sürecinde sosyal medya ve futbol stadyumları örgütlenme ve kitleleri mobilize etme potansiyelleri açısından çok büyük bir rol oynamıştır. Bu çalışma Mısır özelinde, ülkenin en önemli ve son derece yüksek bir rekabet yaşayan iki futbol takımı El Ahli ve Zamalek'in Arap Baharı öncesinde, esnasında ve sonrasında oynamış olduğu rolü yeni toplumsal hareketler bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Futbol, Arap Baharı, Mısır, Yeni Toplumsal Hareketler*

GİRİŞ

Dokuzuncu yılını yaşamış olduğumuz Arap Baharı, halen devam etmekte olan ve bu nedenden ötürü sonuçları kestirilemeyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda farklı disiplinlerden birçok çalışmaya konu olan Arap Baharı, akademi açısından da halen popülaritesini muhafaza etmektedir. Sürecin olası sonuçlarına ilişkin birçok senaryo öngörülse de bu çalışma Arap Baharını şu ana kadar gözlemlenen mevcut dinamikleri çerçevesinde tartışmaktadır.

Arap Baharı, 2010'da Tunuslu bir seyyar satıcının güvenlik güçlerinden görmüş olduğu kötü muameleyi protesto etmek maksadıyla kendini ateşe vermesiyle başlayan; ancak kısa süre içerisinde Ortadoğu toplumlarında askeri diktatörlükleri yıkan devrimsel bir olay olarak nitelendirilmektedir (Oğuzlu, 2011:9). Öte yandan, Arap Baharını sadece Tunuslu bir seyyar satıcının yaşamış olduğu kişisel bunalımın dışa vurumu olarak değerlendirmek ve buna bağlı olarak süreci salt ekonomik sorunlar bazlı okumak şüphesiz ki eksik bir analiz olacaktır. Bu bağlamda aslında Arap Baharı, Ortadoğu ülkelerindeki miadı dolmuş askeri diktatörlüklerin mutlak gücünün, demokratik hak ve talepler çerçevesinde halk tarafından ele geçirilmesi çabasıdır. Bu çalışmanın esas üzerinde duracağı konu ise Arap Baharının nedenleri ve sonuçlarından ziyade süreç içerisinde kullanılan araçlardır. Bir diğer ifadeyle, toplumsal bir hareket olarak değerlendirilen Arap Baharının işleyişi ve bu işleyiş esnasında kitleler tarafından kullanılan enstrümanlar küreselleşmenin de etkisiyle daha önceki toplumsal hareketlerden büyük bir farklılık arz etmektedir. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde toplumsal hareketlerin karakteristik unsurları tartışılmıştır. İkinci bölümde ise futbol, sürecin işleyişine katkıda bulunan bir araç olarak analiz edilmiş olup, Mısır'ın en önemli iki futbol takımı olan *El Ahli* ve *Zamalek* taraftarlarının/tribünlerinin bu süreç içerisinde nasıl bir rol oynadığı tartışılmıştır.

TOPLUMSAL HAREKETLER VE KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Genel anlamıyla toplumsal hareketler siyasal elitlere, otoriteye, baskın kültürel kodlara karşı ortak hedeflere sahip ve dayanışma içerisinde olan bireyler/gruplar tarafından geliştirilen kolektif hareketler olarak tanımlanmaktadır (Tarrow'dan aktaran Demiroğlu,2014:134). Bu bağlamda toplumsal hareketler salt bir protesto hareketi olmayıp sistemde köklü değişiklikler yapmayı hedefleyen bir yapıya sahiplerdir. Buna bağlı olarak toplumsal hareketler de esas gözlemlenen dinamik ise kitlelerin yaşamış olduğu duygusal dönüşümdür. Daha açık bir ifadeyle, çoğunlukla korku ve öfke duygularıyla başlayan toplumsal hareketler süreç içerisinde motivasyon, birlik ve değerler üzerinden şekillenen duygulara dönüşmektedir (Goodwin, Jasper ve Polletta, 2001:29). Öte yandan, şüphesiz ki toplumsal hareketler hususunda en kayda değer hususlardan birisi de süreç öncesi ve içerisinde kitlelerin örgütlenme biçimleri ve hedeflerine ulaşmada kullandıkları enstrümanlardır.

Özen'e göre, toplumsal hareketler spontane ve örgütsüz olarak gerçekleşen eylemler olarak düşünülmemelidirler. Tam aksine toplumsal hareketler, çeşitli örgütler, sendikalar ve daha önce toplumsal hareket deneyimi olmuş bireylerin öncülüğünde gerçekleşen hareketlerdir (Özen, 2015:20). Öte yandan, Arap Baharını tecrübe eden toplumların ortak özelliklerinden birisi de bu ülkelerin askeri diktatörlükler tarafından idare edilmeleri hasebiyle iktidar sahiplerinin örgütlenme hakkını vatandaşlarına çok sınırlı bir biçimde tanımalarıdır. Bir başka ifadeyle, rejim açısından tehdit olabilecek kurum ve kuruluşlar bu tür rejimlere sahip ülkelerde varlık gösterememektedirler. Bu nedenden ötürü, otoriter rejimler tarafından yönetilen toplumlarda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı alternatif araçların kullanılması neticesinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Arap Baharını tecrübe eden toplumlarda bir örgütlenme aracı olarak sosyal medya ve dijital platformlar büyük bir rol oynamıştır. Yaygın bir internet kullanımının neticesinde ortaya çıkan sosyal medya platformları zaman ve mekan kavramlarını etkisizleştirerek hem bireyler açısından enformasyon akışını sağlamış (Babacan, Haşlak ve Hira,2011:66), hem de sosyal ve siyasal platformlardan yoksun olan bireyler açısından bir örgütlenme mekanı haline gelmiştir. Öte yandan, bu çalışmaya konu olan futbol ve stadyum hareketleri ise sosyal medya üzerindeki pasif örgütlenmenin aksiyona dönüştüğü platformlardan biri olarak tahayyül edilmektedir.

19.yüzyıldan beri kitleleri peşinden sürükleyen futbol, salt bir eğlence aracı olmanın ötesindedir. Fiziksel veya sanal platformlar aracılığıyla milyonlarca insana hitap eden futbol, doğası gereği son derece farklı etnik, dini/mezhepsel veya ideolojik kimlikleri de içerisinde barındıran bir mecradır. Bir başka ifadeyle futbol, Talimciler'e göre bir "iş" olarak nitelendirilmektedir (Talimciler, 2008:89). Öte yandan, bu "iş" tanımlaması her ne kadar futbolun ekonomik anlamda endüstriyel dönüşümünü ifade etmek için kullanılsa da aslında futbol farklı "işlerin" hayata geçirilebilmesi için gerek politik elitler gerekse kitleler tarafından kullanılan bir araçtır. Bu bakımdan, futbol ve tribünler bazen politik elitlerin kitleleri kontrol etmek amacıyla kullandıkları bir araçken bazen de kitleler, futbolu politik elitlere karşı bir araç olarak kullanmaktadırlar. Çalışmanın sıradaki bölümü Mısır'ın en önemli iki futbol takımı olan *El Ahli* ve *Zamalek* futbol kulüplerinin Arap Baharında oynadıkları rolü analiz etmektedir.

ARAP BAHARI VE UNUTULAN REKABET: EL AHLİ VE ZAMALEK

İngilizlerin dünyaya "hediye ettikleri" futbol, aslına bakılacak olursa İngiliz emperyalizminin tarihsel süreçte kullandığı araçlardan birisidir. Bu nedenle, post-kolonyal dönemde bile futbol ve diğer İngiltere orijinli spor branşları eski koloniler üzerindeki etkisini ve popülaritesini devam ettirmektedir. Birçok eski İngiliz sömürgesinde olduğu gibi Mısır'ın da futbolla tanışması İngilizler sayesinde olmuştur. 20.yüzyılın hemen başlarında kurulan iki kulüp, zaman içerisinde aralarındaki rekabeti arttırarak "Nil Derbisi"nin tarafları haline gelmişlerdir. Taraflar arasında yaşanan futbol rekabeti dünyanın birçok derbisinde olduğu gibi şiddet olaylarına neden olmakta olup *The Guardian* iki takım arasındaki rekabeti "dünyanın en şiddetli" derbisi olarak

nitelendirmiştir (The World's Most Violent Derby: Al Ahly v Zamalek, https://www.theguardian.com/football/2008/jul/18/alahly.zamalek, erişim tarihi 17.12.2019). Siyaset ve ideolojiden de beslenen "Nil Derbisi"nde *El Ahli*, milliyetçi çizgide olup *Zamalek*'i "yabancı unsurlar" tarafından kurulan "sözde" Mısır kulübü olarak görmektedir (Age.). Öte yandan, Arap Baharının başlamasıyla beraber taraflar arasındaki ezeli rekabet rejim güçleriyle iki takım arasındaki rekabete dönüşmüştür.

Özçetin ve Turan'a göre 2009 senesi iki takım ve rejim arasının açılmasındaki kilometre taşıdır. 2009'da iki takım arasında yapılan müsabakada her iki takımın da taraftar grubunun Filistin yanlısı tezahüratları bu konuda son derece kati olan Mübarek rejimiyle iki takım arasında çatışmanın başlamasına sebebiyet vermiştir ve çıkan olaylar neticesinde çok sayıda taraftar göz altında alınmıştır (Özçetin ve Turan,2015:126). Hoy, konuya ilişkin yazmış olduğu yazıda, bu süreç içerisinde camileri köktenci hareketlerin yükseldiği yerler; futbol stadyumlarını da Arap Baharının talepleriyle paralel olarak sosyal haklar, kadın hakları, etnik haklar ve dini özgürlük taleplerinin yükseldiği alanlar olarak tanımlamıştır (Hoy,2011). Buna bağlı olarak, her iki takımın da yaptığı maçlar esnasında "korku duvarlarının" yıkıldığı ve *ultras* olarak adlandırılan büyük taraftar gruplarının Mübarek ve dönemin bakanlarına küfürlü tezahüratlar yaptıkları gözlemlenmiştir (Montague, 2011). Sonraki süreç içerisinde, her iki takımın taraftar grupları da sokak hareketlerinde özellikle güvenlik güçlerine karşı beraber hareket etmişlerdir.

SONUÇ

Her toplumsal harekette olduğu gibi Arap Baharında da genç ve eğitimli nüfusun hareketlerin tetikleyicisi olduğu görülmektedir. Örgütlenme haklarından yoksun olan bu gruplar önce sosyal medya üzerinden örgütlenerek hareketin fikri ve örgütsel altyapısını hazırlamışlardır. Şüphesiz, aksiyon sürecinde de sosyal medya enformasyon akışının sağlanmasındaki kilit araçlardan birisi olmuştur. Öte yandan, futbol stadyumları da Arap Baharı sürecinde kitle psikolojisinin gözlemlendiği en önemli alanlardan birisi haline gelmiştir. Konsolide olmuş on binlerce taraftar hem sokak hareketlerine öncülük edip kitlelerin büyümesini sağlamış; hem de rejim güçleriyle yaşanan çatışmalardaki temel aktörlerden birisi olmuştur. Son tahlilde, toplumsal taleplerin bastırıldığı otoriter rejimlerde hareket sahası oldukça sınırlı olan bireyler futbol stadyumlarını toplumsal hareketlerin en önemli noktalarından birisi olarak kullanmaktadırlar. Bu durum ise futbolun hem politik elitler hem de kitleler açısından hem bir tehdit hem de bir fırsat olduğunu kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Babacan, M., Haşlak, İ. ve Hira, İ. (2011) "Sosyal Medya ve Arap Baharı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 63-92.

Collins, R. (2001). Social Movements and the Focus of Emotional Attention. Jeff Goodwin, James M. Jasper ve Francesca Polletta (Ed.), *Passionate Politics: Emotions and Social Movements* içinde (s.27-44). London: University of Chicago Press.

Demiroğlu, E.T. (2014) "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-144.

Oğuzlu, T. (2011) "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, 3(36), 8-16.

Özçetin B. ve Turan, Ö. (2015) "Kahire'den İstanbul'a: Futbol, Siyaset ve Toplumsal Hareketler", *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 115-146.

Özen, H. (2015) "Meydan Hareketleri ve Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler", *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 11-40.

Talimciler, A. (2008) "Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol", *İletişim ve Kuram Araştırmaları Dergisi*, 26, 89-114.

İnternet Kaynakları

Hoy, M. (2011) "How Football Fulled the Arab Spring?", https://www.playthegame.org/news/news-articles/2011/how-football-fuelled-the-arab-spring/, erişim tarihi 18.12.2019

Montague, J. (2011) "Egypt's Revolutionary Soccer Ultras: How Football Fans Toppled Mubarak?", http://edition.cnn.com/2011/SPORT/football/06/29/football.ultras.zamalek.ahly/index.html, erişim tarihi 17.12.2019

The World's Most Violent Derby: Al Ahly v Zamalek, https://www.theguardian.com/football/2008/jul/18/alahly.zamalek, erişim tarihi 17.12.2019

SOSYAL YAŞAMIN DÜZENLEYİCİ UNSURU: DAĞITICI ADALET

Esra TÜRKSEVER
Bursa Uludağ Üniversitesi

ÖZET

En genel anlamda adalet, uygulanabilir ve uygulatılabilir bir erdem, bireyi diğer bireylerin özgürlük, mülkiyet ve can açısından her türlü şiddetinden ve bunları feda ettirme taleplerinden koruyan bir nitelik olarak düşünülebilir. Bu tanımı kapsayan her türden adalete uygun olmayan davranış dini ve kültürel bir öğretiden bağımsız her insanın evrensel düzeyde yanlış olarak kabul ettiği davranışlardır. Bu türden adalete uymayan davranışların çözümü de hükümetler/yöneticiler/erkler aracılığıyla siyasetten beklenmektedir. Dağıtıcı adalet, birbirleriyle çatışan ihtiyaç ve isteklere sahip bireyler arasında bölüşmenin (özellikle mülkiyetin) nasıl gerçekleşeceğine ilişkin bir düşünme sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Bilindiği gibi dağıtıcı adalet kavramı Antik Yunan'dan (Platon, özellikle Aristoteles'ten) bu yana kullanılan bir kavramdır. Aristotelesçi anlamda dağıtıcı adalet, insanların meziyetlerini, siyasi mevkilerini göz önünde bulundurarak oransal olarak dağıtımdır. Farklı pozisyonda olan iki kişi, farklı paylar almaktadır ancak bu paylar, hak ettiklerinden ne az ne de çok olmak kaydıyla ortada eşit veya hakkaniyetli bir bölüşmeyle dağıtılacaktır. Samuel Fleischacker'ın *"Dağıtıcı Adaletin Kısa Tarihi"* metnindeki temel argümanından hareketle "dağıtıcı adalet" kavramının antik dönemdeki anlamının modern dönemde değişmiş olduğu görülmektedir. Bu değişimin nasıl olduğunu ve değişen şeyin ne olduğunu görebilmek bugün dağıtıcı adaletin ne anlama geldiğini kavramak, insan zihninde ne gibi değişimleri de beraberinde getirdiğini açıklamak mümkün olacaktır. Dağıtıcı adalete ilişkin tartışmalar, sağlanması beklenen olanakların miktarı ve bu olanakların dağıtımında devlet rolünün hangi noktaya kadar gerekli olduğu üzerindedir. Herkese hakkının verilmesi olarak tanımlanan dağıtıcı adalet Aristotelesçi bir adalet anlayışına (hakkın hangi meziyete göre verileceği tartışması paranteze alınırsa) uygunken; modern dönem dağıtıcı adalet anlayışının içeriğini kavrayabilmek için bazı öncüllere sahip olmamız gerekmektedir. Bu çalışma antik dönem dağıtıcı adalet anlayışının, modern dönem dağıtıcı adalet anlayışında geldiği konumu göstermeyi, adalet kavramının siyasi ve sosyal açıdan önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dağıtıcı Adalet, Siyaset, Antik Yunan, Modern Dönem, Eşitlik

ABSTRASCT

In the most general sense, justice can be considered as a viable and enforceable virtue that protects the individual from all kinds of violence, freedom and property and the demands of others to sacrifice them. Any non-justice behavior encompassing this definition is the behavior that any person independent of a religious and cultural doctrine considers to be universally wrong. Resolution of such non-justice behaviors is also expected from politics through governments / administrators / powers. Distributive justice is a concept that emerges

as a result of thinking about how the division (especially property) between individuals with conflicting needs and aspirations will take place. As is known, the concept of distributive justice has been used since Ancient Greece (Plato, especially Aristotle). In the Aristotelian sense, distributive justice is the proportional distribution of people by considering their merits and political positions. Two persons in different positions receive different shares, but these shares will be distributed with equal or equitable distribution in the middle, provided that they are neither more nor less than they deserve. Based on Samuel Fleischacker's main argument in the text "A Brief History of Distributive Justice" the meaning of the concept of" distributive justice in ancient times has changed in the modern period. It is possible to see what this change is and what is changing today, to understand what distributive justice means and to explain what changes bring about in the human mind. The debate on distributive justice is based on the amount of facilities that are expected to be provided and the extent to which the role of the state is necessary in the distribution of these facilities. Distributive justice, defined as the granting of the right to all, is appropriate to an Aristotelian understanding of justice (if the debate on the merit of the right is given in parenthesis); In order to comprehend the content of the modern era of distributive justice, we need to have some precursors. This study aims to show the position that the antiquity distributive justice concept came to in the modern era distributive justice understanding and to emphasize the political and social importance of the concept of justice.

Keywords: Distributive Justice, Policy, Ancient Greek, Modern Period, Equality

GİRİŞ

Antik Yunan'dan günümüze kadar uzanan süreçte, adalet kavramı üzerine çokça tanım yapılmıştır. Yüzyıllardır tartışılan bu kavramın mahiyeti sıkça değişiklik göstermiş ve üzerine bir görüş birliği bulunamayan göreceli bir içeriği olmuştur. Adalet sadece ahlaki, normatif bir kavram olarak sınırlı kalmamaktadır. Adil olan *iyi*, adaletsiz diye nitelenen şeyler ise ahlaken *kötü*dür. Ancak bu anlamının dışında da adalet sadece 'ahlak' anlamına gelmeyip özellikle ödüllendirme ve cezanın dağıtımı ile ilgili belli bir çeşit ahlaki kararı da ifade etmektedir. En genel tanımda adalet herkese 'hak ettiğini' vermektir. Adalet kavramı temelde dağıtımı ifade eder, fakat onun neyi dağıttığı o kadar açık değildir. Burada dikkate alınması gereken bir çıkmaz söz konusudur: *hak etmenin* ne anlama geldiğini belirlemek zordur.[1]

İnsan, yaşamın amacını belirlemek için birtakım sorularla, ilgilerle kendisine ve çevresine yönelen, bu sorularla ve aldığı cevaplarla eylemlerini şekillendiren bir canlıdır. Yaşam en başta insan için belirsizken daha sonrasında bu doğrultuda kendi belirlenimlerini oluşturmaktadır. Çünkü insan için doğada belirlenmiş bir amaç yoktur, bunu yapacak olan

[1] Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, çev. Hızır Murat Köse, İstanbul: Küre Yayınları, 2017, s.210

insanın kendisidir. Kendi dünyasını oluşturan insan, aklını, duygularını ve eylemlerini kendi özgün doğasına uygun olarak ortaya koymaktadır. Yaşamının amacını belirleyen insan açısından "adalete" ilişkin bir sorgulama, insan yaşamının önemli temel sorunsallarından biridir. Adaletin neliği, mahiyeti kamusal ya da özel olarak hangi alanlarda ve nasıl temellenmesi gerektiği üzerine bu türden düşünme edimleri insani olarak toplu yaşayabilmenin bir gereğidir.

Birçok disiplin için önemli olan bu kavramın içeriğinin ilk nüveleri filozoflar tarafından oluşturulmuştur. Antik Yunan'da felsefi görüş oluşmaya başlamadan önce insanların evreni ve kendisini anlamlandırma çabası dönemin mitos olarak adlandırılan anlatılarıyla yapılmaktaydı. Özellikle Antik Ege uygarlıkları bu yapıları kişileştirerek yorumlama ve henüz sırrını çözemedikleri yaşamla ilgili her türlü oluşumu anlamlı bir biçimde açıklama gereksiniminden doğmuş öyküler olan mitoslarla yaşamaktaydı. Mitolojiler birer düşüncedir. Mitoslar insanlar tarafından yaratılan ve sistem olarak ortaya konularak yaşamın bütününü temsil niteliğindedirler. Mitoloji yazarları için önemli olan, var olan evreni anlamlandırabilmektir. Homeros ve Hesiodos gibi önemli mitos yazarlarının metinlerinin önemli temalarından biri de adalet olmuştur. Tanrılar arasında sağlanan adalet, kaosun kozmosla olan ilişkisi bağlamında adalet ve insan ilişkileri bağlamında adalet her daim bu yazarların eserlerinin satır aralarında görülmektedir.

Antik Yunan düşüncesi mitosun içinde sıkışıp kalmayarak, aklın ışığında yeni bir düşünce dünyası yaratma konusunda cesur davranmıştır. Yunan toplumu bilindiği üzere sorunların derinlemesine incelenmesi bağlamında, merak kavramının izlerini ilk gösteren ve bu noktada da felsefi düşüncenin oluşumunu sergileyen bir kültür olmuştur. Buna paralel olarak da felsefeye doğru bir gidiş gösteren ve felsefenin ilk izlerini ortaya koyan Antikçağ içerisinde ortaya çıkan Yunan felsefesi organik bir bütünlüğe sahip olacaktır. Bu felsefi ışığın yanması sürecine kadar da siyasi ve toplumsal anlamda da birçok gelişme kat etmeye başlamışlardı. Bu dönemde yer alan doğa filozofları olarak da bilinen düşünürlerin, esas ilgi alanlarının doğa ve evren olmasının yanı sıra, zaman zaman da olsa, etik, politika ve din alanında birtakım düşünceler ortaya koyan düşünürler ve felsefecilerdir. Fakat bu durum, İ.Ö 5. yüzyıla gelindiği zaman Yunan dünyasında bir değişim göstermektedir. Sofistlerin ortaya çıkışı ile birlikte doğa veya evren odaklı bir felsefi anlayış, yüzünü neredeyse tamamen insana, insanla ilişkili olan ahlâka, politika ve kültüre çevirmiştir. Nitekim felsefi düşünceler, odak noktası konusunda bir değişiklik içine girmiştir. Nesnel olana karşı gösterilen bu ilgi yerini artık öznel olana bırakmıştır. İnsana ait olan ahlak ve siyaset alanının ortak paydasıdır adalet ve daima erdem fikri çerçevesinde şekillenmiştir. Sofistler açısından da bu durum Protagoras'ta görülmektedir. Ona göre, toplum içinde sağlanacak olan adaletin gerçek anlamda bir adil olan olmasının temel sebeplerinden biri, kişilerin sahip oldukları ve eğitim alarak yetkinleşeceği, politik erdemlerdir. Öte yandan sadece adalet fikrine sahip olmakla, yurttaşların ne ölçüde adil yargılar verebilecekleri başka bir tartışma konusudur. Protagoras, belki de bu konuda radikal sayılabilecek bir görüşe sahiptir; zira kendisinden sonra Platon da bu düşünceyi

benimseyecektir. Protagoras, politik erdeme sahip olmayan insanların, site içinde barınmaması gerektiğini düşünmektedir.[2]

Evrende var olan değişimin, göreceliliğin ardında olan bir gerçeklik/hakikat olduğu fikrinden hareketle felsefesini inşa eden Platon, evrensel ve değişmez bir adalet tanımı olduğu fikrini savunmaktadır. Adaleti erdemin bir parçası olarak gören Platon, bilgelik, yiğitlik, ölçülülük gibi diğer üç erdemle birlikte bunların bir erdem ideasının parçaları olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle, bu dört erdem duyusal dünyada sahip olunabilecek niteliklerdir; tek bir erdem ideasına bağlıdırlar ve ondan pay almaktadırlar.[3] *Devlet* adlı diyalogunun alt başlığı, *Adalet Üzerine veya Adil Adam Üzerine* olarak adlandırılmaktadır. Politik meseleler çerçevesinde etik, eğitim, psikoloji, bilgi vb. konuları da ele almış olduğu bu metninin alt başlığı 'birleştirici' erdemi olan adalet erdemini içermektedir. Erdemli bir insan olmak için gerekli olan bu parçalar arasında adalet, ona göre daha kapsayıcı ve temel olandır. Zira ona göre, adaletten yoksun yiğitlik, bilgelik ve ölçülülük erdemleri bir anlam ifade etmeyecektir. Dolayısıyla bilgece, ölçülü ya da yiğitçe olarak nitelendirilen her davranış son kertede doğru/adil olanın altına yerleştirilebilir. Platon (Sokrates), herkese verilen ödevin yerine getirilmesi durumunda doğruluğun/adaletin sağlanacağını ifade eder. Devlet içindeki sınıflar kendilerine ait işler dışında, diğer sınıfın işlerini yapmaya kalkışmayacaktır. Yapacak olduğu takdirde, devlet içindeki düzen bozulur. Düzenin bozuk olduğu yerde eğrilik vardır. Eğer düzen bozulmazsa, eğrilik olmayacak; böylece diğer üç erdemin bütünleştiricisi olan adalet kaçınılmaz olarak devlet düzenini sağlayacaktır.[4]

Antik Yunan'da Platon'a kadar gelen bu süreçte adalet anlayışının farklı temellerde şekillenmesi Aristoteles'in felsefesinde de farklı kollara ayrılarak devam etmektedir. Aristoteles'in felsefesinde ahlaki ve politik alanın düzenleyici unsuru olan adalet, toplum, devlet ve yasa bağlamında ele alınışlarının biraz daha ötesinde daha hukuki ve daha nüfuz edici anlamına doğru evrilmiştir. Adalet toplumu düzenleyen hukukun temel ilkesidir. Toplumun mihenk taşı olan adalet toplumsal huzuru sağla. Adalet kavramının bir alt başlığı, sosyal yaşama uzanan kolu olarak dağıtıcı adalet fikrinin çıkış, kaynak noktası ve modern dönemde ki bağlamının anlaşılması açısından metnin ilk bölümünde Antik Yunan dağıtıcı adalet fikrini temsilen Aristoteles'in düşüncelerine, modern dönem için ise J. Rawls'ın fikirlerine yer vermek uygun olacaktır. Rawls kavramlar ve kavrayışların birbirlerinden farklı şeyler olduğu görüşü kapsamında adalet kavramının farklı kavrayışları olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin adaletin bir sosyo-ekonomik eşitlik olduğunu söylemek kavram olarak evrensel, kavrayış olarak farklıdır. Burada eşitlik *fırsat eşitliği* yahut *koşul eşitliği* olarak farklı türden kavranabilir. Buradan hareketle dağıtıcı adalet kavram olarak evrensel antik dönem ve modern dönem kavrayışları olarak farklıdır. İleride bahsedileceği üzere modern

[2]Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 – Sofistlerden Platon'a*, 1.b, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.39
[3] Arslan, *A.g.e.*, s.98
[4] Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 22.b, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s.131

dönemde *ekonomiye/ihtiyaca dayalı bir dağıtıcı adalet* anlayışı oluşmaktadır. Ancak böyle bir ifade *meziyetlere bağlı bir dağıtıcı adalet* anlayışına sahip Aristoteles için sadece bir saçmalıktan ibaret olacaktır. [5]

1- Aristoteles Felsefesinde Dağıtıcı Adaletin Önemi

Aristoteles adalet konusunu ele alırken biçimsel olarak onayladığı, şu tanımları verir: Adalet, insanların adil olanı yapmalarını ve haklı şeyler istemelerini sağlayan huydur. Adaletsizlik ise insanları haksızlık yapmaya ve haksız şeyler istemeye götüren huydur. Adaleti dağıtıcı ve düzeltici olarak ele alan Aristoteles'e göre dağıtıcı adalet, insanların meziyetlerini, siyasi mevkilerini göz önünde bulundurarak oransal olarak dağıtımdır. Farklı pozisyonda olan iki kişi, farklı paylar almaktadır ancak bu paylar, hak ettiklerinden ne az ne de çok olmak kaydıyla ortada eşit veya hakkaniyetli bir bölüşme söz konusu olacaktır. Düzeltici adalette ise önemli olan orantı değil, mutlak eşitliktir. Adaleti sağlayacak olan eşitlik, adaletsizliği getirecek olan ise eşitsizliktir. Burada tarafları eşit olarak kabul eden yasa karşısında yapılan eylemin değerlendirilmesi söz konusudur. Örneğin, iyi bir kişinin ya da kötü bir kişinin cinayet işlemesi değil, sadece cinayet işlenme durumunun kendisinin adil olmadığı düşüncesinden hareketle değerlendirme yapılmalıdır.[6]

Adalet iki faktörü içerir: "şeyler ve şeylerin verildiği kişiler" Genellikle eşit olan kişilere şeylerin eşit dağıtılması gerektiği ifade edilir. Bu durumda zor bir soruyla karşı karşıya kalınmaktadır: "İnsanlar hangi anlamda eşit?". Bu soru Aristoteles açısından insanların ne dağıttığıyla ve buna bağlı değerlerle ilgilidir. Örneğin, "bir flüt dağıtıldığında en iyileri kim almalıdır?" sorusuna Aristoteles'in cevabı: en iyi flüt çalanlardır olacaktır. Onun bu görüşlerinden hareketle, adalet, erdemle ilgili yeteneğin üstünlüğüne göre ayrım yapar. Yani vurgulanan husus, en zengin, en iyi görünen ya da toplumda en iyi kişiyi aramamamız gerektiğidir. En iyi flüt çalanı aramalıyız. Aristoteles bir şeyin amacından bir şeyin uygun dağıtımına uzanan muhakemesi teleolojik aklın bir örneğidir. Bir şeyin adil dağıtımına karar vermek için dağıtılacak şeyin telosunu, amacını ya da hedefini araştırmamız gerekir.[7]

Dağıtıcı adalet, birbirleriyle çatışan ihtiyaç ve isteklere sahip bireyler arasında bölüşmenin (özellikle mülkiyetin) nasıl gerçekleşeceğine ilişkin bir düşünme sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Mülk edinme Aristoteles'in yurttaş tanımı içerisinde önemli bir yere sahiptir ancak burada bu ekonomik bir anlam taşımaz. Mülk edinme Aristoteles açısından tamamen siyasal alanda aktif olan bireyin yurttaş sayılabilmesinin bir gereği olarak düşünülmektedir. Bir diğer önemi ise aidiyet ile ilişkilidir. Kişinin bu benim diyebilme duygusu, ona bağlılığı aynı zamanda da kendine ait olanı paylaşması ve korumacı tavrıdır. Bilindiği gibi dağıtıcı adalet kavramı Antik Yunan'dan (Platon, özellikle Aristoteles'ten) bu yana kullanılan bir kavramdır.

---

[5] Samuel Fleischacker, *Dağıtıcı Adaletin Kısa Tarihi*, çev. Gökhan Murteza, Eylem Yolsal Murteza, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013, s.30

[6] Esra TÜRKSEVER, *Platon ve Aristoteles'te Erdem Kavramının Politik Açıdan Önemi*, Bursa Uludağ Üniversitesi, (Yayınlanmış) Yüksek Lisans Tezi, 2019.

[7] Michael J. Sandel, *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, Ankara: Felix Kitap, 2017, s.247

Modern dönemde bu kavramın içeriğinin değişiminin nasıl olduğunu ve değişen şeyin ne olduğu görülebilirse bugün dağıtıcı adaletin ne anlama geldiğini kavramak, insan zihninde ne gibi değişimleri de beraberinde getirdiğini açıklamayı mümkün kılacaktır.[8]

Antik dönemdeki dağıtıcı adalet anlayışının bir *meziyet* kavramı etrafında şekillenmesi aslında her insanın *iyi bir yaşamı hak ettiği* fikriyle çelişir durumdadır. Aristotelesçi anlamda düşünürsek burada meziyet tamamen aristoktarik bir içeriğe sahiptir. Aristokrat meziyet siyasal yetenekler (phronesis/basiret/aklı selimlik) yoluyla siyasi bir konum elde etmektir. Nitekim her insan eşit olarak -o dönemde adaletten anlaşılan şey eşitliktir- aynı dağıtıma tabi olmalıdır. Antik Yunan Platon ve Aristoteles'in siyasi düşünceleri bağlamında iyi bir yaşam sürmenin koşulu olarak yurttaş olmak, kişilerin soyluluk durumu, özgürlük ve mülkiyet kriterlerine sahip olmalarına bağlıydı. Bu anlamda düşünüldüğü zaman dağıtıcı adaletin meziyetlere bağlı olarak düşünülmesi de bir bakıma anlamlı hale gelmektedir. Bu anlamda adalet günümüze kadar siyasal ve hukuki bir kavram olarak ele alınmıştır. Burada dağıtıcılığın içeriği maddi bir nitelik taşımamaktadır. Tamamen oy kullanımı ve mevkilerin nasıl dağılımı olacağına ilişkin bir adalet algısıdır.[9] Peki Aristoteles niçin siyasete katılımı iyi bir hayat yaşamanın bir şekilde temeli olarak düşünür? Ayrıca neden siyaset olmadan mükemmel olarak iyi, erdemli hayatlar süremeyiz? Onun buna cevabı bizim *doğa*mızdadır. Sadece bir şehir devletinde yaşayarak ve siyasete katılarak insan olarak doğamızı gerçekleştiririz. Doğa hiçbir şeyi boş yere var etmez ve insanlar diğer hayvanların aksine dil ile donatılmışlardır. Hayvanlar ses çıkarabilir ve bu sesler hazzı ve acıyı ifade edebilir. Ancak dil, belirleyici olarak bir insan yeteneğidir. Dil neyin adil ve adaletsiz olduğunu ifade etmek ve doğruyu yanlıştan ayırt etmek içindir. Yani dil, iyi hakkında ayrım yaptığımız ve muhakeme ettiğimiz bir araçtır. Biz bu yeteneğimizi siyasal bir birlikte kullanırız ve diğerleri ile adalet ve iyi gibi kavramlarla şekillenen konularda tartışabiliriz. Böylece Aristoteles'in bu fikrinden hareketle şehir devletinin doğal olduğunu ve devleti bireye önceliğini de anlamaktayız.[10]

Rawls'a göre iş, emeğin özgür değişimi adil arka plan koşullarında gerçekleşiyorsa ancak adil olabilir. Aristoteles için adil arka plan koşullarında gerçekleşiyorsa bile yeterli değildir; işin adil olabilmesi için o işi yapan işçilerin doğasıyla uyumlu olması gerekir. Bazı işler tehlikeli, tekrara dayalı ve sıkıcı olduklarından insanoğluna uygun değillerdir. Bu durumda adalet, işin doğamıza göre yeniden organize edilmesini gerektirir. Aksi takdirde iş köleliğe benzer şekilde adaletsiz olacaktır. Adalet ve haklar üzerine tartışma sıklıkla kaçınılmaz olarak sosyal kurumların amacı, dağıttığı mallar, onurlandırdığı ve ödüllendirdiği erdemler hakkındadır. Bu tür soruların cevabı olarak nötr hukuk yapma teşebbüslerimize rağmen iyi yaşamın doğası hakkında tartışmaksızın neyin adil olduğunu söylemek mümkün olmayabilir.[11]

[8] Samuel Fleischacker, *Dağıtıcı Adaletin Kısa Tarihi*, çev. Gökhan Murteza, Eylem Yolsal Murteza, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013, s.11-13
[9] Fleischacker, *A.g.e.*, s.28
[10] Sandel, *A.g.e.*, s.259-260
[11] Sandel, *A.g.e.*, s.273-274

Aristoteles, adalet ilkelerinin iyi yaşam ile ilgili tarafsız olabileceği ya da olması gerektiğine inanmaz. Adalet *tam* olduğu için, kendi amacını kendinde en çok taşıyan erdemdir. Bu nedenle Aristoteles, adaletin, sık sık en önemli erdem olarak düşünüldüğünü söyler. Adalet, yöneticilerin başkalarıyla ilişkili olması bakımından ve bu ilişki içinde yararlı olanı, mutluluğu amaçlamaları bakımından politikayla ilişkilidir.[12] Ona göre adil bir yapının amaçlarından biri, iyi vatandaşlar ve iyi karakter yetiştirmektir. Aristoteles, toplumun dağıttığı değerlerin –görevler, onur, haklar, fırsatlar- anlamı üzerine muhakeme yapmaksızın adalet hakkında muhakeme yapmanın mümkün olmadığını düşünür. Rawls'ın, Aristoteles'in adalet yaklaşımını reddetmelerinin nedenlerinden biri bu adalet anlayışının özgürlüğe yer bırakmadığını düşünmesidir. İyi karakter yetiştirmeyi ya da iyi yaşamın belli bir biçimini onaylamaya çalışan bir yapı, bazı değerleri diğerlerine empoze etme riski taşır. Bu anlayış bireylere özgür ve bağımsız, kendi başlarına amaçlarını seçme yeteneğine sahip benlikler olarak saygı göstermez.[13]

2- Modern Siyaset: John Rawls Açısından Dağıtıcı Adalet

Fransız devriminden sonraki süreçte yoksullara verilen yardımların ahlaki değil de siyasi bir hak olması hızla yayılan bir ideoloji haline gelmiştir. Her ne kadar 20.yy'a kadar dağıtıcı adalet yaygın hale gelmese de içerik olarak onu şekillendiren tanımlamalar/belirlemeler artmaktaydı. Dönemin şairleri ve yazarları da bu düşüncelere ortak olarak, yoksulların kendi haklarının onlardan alındığını, topraktan kendi yaşamlarını sürdürecek kadarını almalarının onlara da hak olduğunu yazmakta ve söylemekte çekinmediler. Özellikle *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* ile birlikte dağıtıcı adaletin ya da toplumsal adaletin 20.yy ortalarında iyice yerleşmiş olduğu görülmüştür. Bunu elde edemeyenlerin dava açması mümkün olmamıştır ancak en azından kamusal ahlaki bilince iyice yerleşmiştir.[14]

Modern dönemde en genel anlamında dağıtıcı adalet: "Mülkiyetin herkesin belirli bir düzeyde maddi olanaklara sahip olabileceği şeklinde (erdemlerinden bağımsız olarak) dağıtılmasını talep etmek" anlamına gelmektedir.[15] Dağıtıcı adalete ilişkin tartışmalar, sağlanması beklenen olanakların miktarı ve bu olanakların dağıtımında devlet rolünün hangi noktaya kadar gerekli olduğu üzerindedir. Burada miktarın önemi devletin yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim sahip olunması gereken şeylerin miktar olarak düzeylerinin düşük, yüksek ve eşit olması (bu durumda özel mülkiyetin ortadan kalkması, devletin malları dağıtmasına dayalı bir siyasal yapı gereklidir) durumlarına bağlı olarak devlet içi izlenecek ekonomik politikalar değişiklik gösterecektir.[16]

John Rawls 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış en önemli liberal filozoflardan biridir. Genel olarak siyaset felsefesinde büyük bir etki yapan Rawls'ın *eşitlikçi liberalizmi* hem modern

[12] Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik,* çev. Saffet Babür, 6.b, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015, s.92-
[13] Sandel, *A.g.e.*, s.316
[14] Fleischacker, *A.g.e.*, s.157-164
[15] Fleischacker, *A.g.e.*, s.15
[16] Fleischacker, *A.g.e.*, s.14-16

liberal hem de sosyal demokratik siyasi geleneğe önemli katkılarda bulunmuştur. Rawls temelde tam ve tutarlı bir adalet anlayışı arama içerisindedir. Sistemli ve tutarlı olmak adına matematiksel kesinlikler ve kavramlar (zincir bağıntılılık, ikili karşılaştırmalar gibi) ayrıca mantıksal kavramlar kullanır. Rawls'ın adalet anlayışı en dezavantajlı grupların durumlarının belirlenmesiyle ilişkilidir. Adaletin iki ilkesini formül eder: 1. Her kişinin, herkes için özgürlük sistemiyle uyumlu en geniş temel eşit özgürlükler sistemine yönelik eşit bir hakka sahip olması gerekir. 2. Toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin her ikisi de a: en az avantajlı olanın en yüksek faydası söz konusu ve adil kazanım ilkesi ile tutarlı olacak şekilde, b: görev ve mevkilerin hakkaniyetli fırsat eşitliği koşulları altında herkese açık olacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Ona göre tüm eşitsizlikleri ortadan kaldırmak değil, kişiyi dezavantajlı duruma düşüren eşitsizliği kaldırmanın eşit davranmaktır. Bunu da *fark ilkesi* olarak adlandırır. Rawls'ın ifadesiyle, eğer birine benim sahip olduğumdan daha fazla para vermek, benim çıkarımaysa toplumsal açıdan da yararlı olanın ortaya çıkmasını sağlıyorsa bu türden eşitsizlikler kabul edilebilir. Rawls aynı zamanda sonrasında sosyal adalet anlayışını savunanlar tarafından eleştiri alacağı belli şartlar altında temel özgürlüklerden taviz verilebileceği fikrini de kabul etmektedir. Eğer toplum olumsuz koşullar içindeyse, o zaman bireylerden temel özgürlüklerinden fedakârlık etmelerini istemek makul karşılanabilir. Fakat bu yalnızca söz konusu olumsuz koşullar devam ettiği sürece kabul edilebilir. Toplumun ekonomik refahındaki bir iyileşmeyle daha uygun koşullar elde edilir edilmez, temel özgürlükler herkese eşit olarak garanti edilmelidir. Sandel *Adalet* eserinde Rawls'ın bu fikrini bir örnekle açıklar: Doktorların otobüs şoförlerinden daha fazla maaş alması gibi belli eşitsizliklere izin verdiğimizi varsayarak en dezavantajlı kesimde bulunanların durumunu geliştirebiliriz. Böylece fakirler için sağlık hizmetlerinden yararlanmayı kolaylaştırabiliriz.[17]

Rawls, *Bir Adalet Teorisi* adlı eserinin girişinde "Her kişinin bir bütün olarak toplumun refahının bile çiğneyemeyeceği adalet üzerine kurulu bir dokunulmazlığı vardır" ifadesiyle başlar. Siyasi liberal adalet teorisinin en temel amacı, bir adalet anlayışını herhangi bir kapsamlı metafiziksel, ahlaki, dini ya da felsefi doktrine başvurmaksızın ya da bağlı kalmaksızın gerekçelendirmektir. Bunun en temel nedeni, insanların evrensel olarak kabul görecek bir iyi anlayışını ortaya atmaktan yoksun olmasıdır. Rawls'a göre ayrı ayrı insanların ve amaçların çoğulluğu toplumun esas özelliğidir. Bu anlamda faydacı ekolün amaçları tek bir tipe indirme eğilimine karşı durmaktadır. Toplum, üyelerinin kontrol edebildiği kuralların olduğu ortak bir projedir. Toplum karşılıklı çıkarlar için müşterek bir girişimdir. Ona göre kişisel karakteristiklerimiz dağıtıcı adalet söz konusu olduğunda bir kenara bırakılmalıdır. Böylece Aristoteles'in hak etme kavramı tamamen dışarıda bırakılmıştır. [18]

Rawls, belli bir iyiyi maksimize etmek amacıyla bir doğruyu tanımlayan etik teorilerin ahlaki olarak geçersiz olduğunu savunmaktadır. Çünkü insanların iyileri farklıdır ve çeşitlidir. Ona göre ahlaki olarak geçerli bir etik teorisi geliştirebilmek için yapılması gereken ilk şey

[17] Fleischacker, *A.g.e.*, s.215
[18] Fleischacker, *A.g.e.*, s.208-218

doğruya yönelik ilkeleri belirlemektir. Rawls, teorisini, doğrunun iyi karşısında önceliği varsayımı üzerine oturturken iki temel amaca sahiptir. Bunlardan birincisi, teorisinin farklı hayat planları karşısında tarafsızlığını garanti eden bir zemini yaratmaktır. İkincisi ise tüm rasyonel bireylerin kabul edeceği her zaman ve her yerde geçerli evrensel adalet ilkeleri oluşturmaktır.[19]

Rawls insanların, farklı ve birbirleriyle karşılaştırılamaz olan çeşitli kapsamlı doktrinleri benimsemelerine rağmen, ortak bir rasyonel avantaj fikrinde buluşabileceklerine inanır. Çünkü bu türde çoğulcu bir toplumda yaşayan insanlar, her bir bireyin değerli bulduğu hayatı tanımlayan iyi kavramının gelişimi için ortak birincil değerlere sahip olmaları gerektiği noktasında hemfikir olacaktır. Rawls'a göre, dağıtıcı adaleti herkesin kabiliyetine göre, herkesin ihtiyacı kadar şeklinde formüle etmek rasyonel olarak düşünüp tartamayacağımız sezgiler olmaktan başka bir şey olamaz. O adalet teorisi ortaya koyarak daha entelektüel bir zemin yaratmak istemektedir. Rawls hangi malların hangi ihtiyaca göre dağıtılması gerektiğini, neden ihtiyaca ayrıcalık tanındığını ve dağıtımın özgürlüğe karşı nasıl dengeleneceğini kapsayıcı bir şekilde ortaya koymak istemektedir.[20]

Rawls'un sözleşme düzeneği, "doğal adalet görevimize" bağlıdır. Başkalarına adil davranmak gibi doğal bir görevimiz vardır, insanlar kendi içlerinde amaçlar oldukları için önemlidir. Bu doğal bir görevdir yani rızaya ya da karşılıklı yarara dayanmaz. Sözleşme düzeneği bu doğal görevin içeriğini belirlememizi sağlar. Çünkü herkes özgür ve eşit varlıklar olarak başkalarının ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Sözleşme düzeneği, fiziksel bir eşitsizlik için ahlaki bir eşitlik sağlar. Bu durum, ahlaki eşitliğimizi en uygun biçimde temsil eder. Rawls'a göre adalet üzerine düşünme, eşit bir başlangıç durumunda hemfikir olabileceğimiz ilkelerin neler olduğunu sormaktır. Farklı etnik yapılar, ekonomik gelirler, kültürel değerler, dini değerler taşıyan insanların bir araya gelerek toplumsal yaşamı düzenleyecek ilkeleri belirlemesi zordur. Rawls'a göre bu farklılıklara rağmen sonuçta elbette bir uzlaşma sağlayabiliriz. Fakat sağlanacak bu uzlaşmada kuvvetle ihtimal güçlü olan kesimin diğerleri üzerinde pazarlık gücünü yansıtacaktır. Bu şekilde ulaşılan bir toplum sözleşmesinin**,** *adil bir düzenleme* olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Bu konuda düşünsel bir deney yapan Rawls, kimsenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunun bilinmediği bir toplulukta yapılacak eşit bir seçim mümkün olacaktır nitekim hiç kimse üstün pazarlık gücüne sahip olmadığı için seçilen ilkeler de adil olabilecektir.[21]

Meritokrasi yaklaşımına göre herkes kendi yeteneklerini geliştirmede aynı fırsatlara sahipse serbest piyasanın gelir ve refah dağılımı adil olabilir. Diğer bir deyişle, herkes aynı başlangıç çizgisinden yarışa başlarsa kazananın yarışın ödülünü hak ettiği söylenebilir. Ancak meritokrasi Rawls'a göre yetersizdir. Herkesi aynı başlama noktasına getirseniz bile yarışı

[19] John Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, çev. Vedat Ahsen Coşar, Ankara: Phoenix Yayınları, 2017, s. 476-478
[20] Sandel, *A.g.e.*, s. 193
[21] Will Kymlicka, Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.83-85

kimin kazanacağı az çok bellidir. En hızlı koşucu yarışı kazanır. Fakat hızlı bir koşucu olmak tamamıyla kişinin yaptığım bir şey değildir. Hızlı koşucu olma varlıklı bir aileden gelme olasılığına benzer şekilde ahlakî olarak bir olasılıktır.[22] "Doğal yeteneklerin dağıtımındaki pozisyonumuzu, toplumdaki başlangıç pozisyonumuz gibi hak etmeyiz. Kendi yeteneklerimizi geliştirecek çabaları denememize imkân verecek üstün karakteri hak ettiğimiz düşüncesi de sorunludur; böyle bir karakter, iyi bir aile ve hayatın erken dönemlerindeki hak iddia edemeyeceğimiz sosyal koşullara bağlıdır. Hak ediş düşüncesi burada uygulanmaz."[23] Rawls'ın bu ifadesi, kurallara uygun şekilde çok çalışan ve bu kurallara uyan insanların kendi çabalarının karşılığı olan ödülleri almaya hakları olmadığı mıdır? sorusunu doğurmaktadır. Rawls bu farazi soruya cevaben metnin de buna da yer vermektedir, "ahlakî hak ediş" ile "meşru beklentilere hak kazanma" dediği şey arasında önemli ve ince bir ayırım yapar. Sandel bunu bir örnekle çok güzel özetlemektedir. Bir şans oyunu ve bir yetenek oyunu arasındaki farkı düşünün. Bir loto oynadığımı varsayın. Benim oynadığım sayılar çıkarsa ödülümü almaya hak kazanırım. Fakat kazanmayı hak ettiğimi söyleyemem. Çünkü loto bir şans oyunudur. Kaybetmem ya da kazanmamın benim değerlerimle ya da oyun oynama yeteneğimle bir ilgisi yoktur. Yetenek oyununda ise ödülü almaya kimin hak kazandığı ve kimin kazanmayı hak ettiği arasında fark olabilir. Bu fark, yetenek oyunu belli değerleri kullanmayı ve sergilemeyi ödüllendirdiği için ortaya çıkar. İşte adalet, oyunun kuralları belirlendiği zaman ortaya çıkan meşru beklentileri karşılamaktır.[24]

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Siyaset/Politika felsefesi başlığı altında birçok farklı felsefi gelenek oluşturan filozoflar, geçmişten günümüze adaletin doğası üzerine, siyasi yükümlülüğün temelleri, özgürlük ve adalet, eşitlik ve adalet gibi kavramların içerik olarak farklılaşmaları ve ortak paydada buluşmaları gibi sorunsalları inceleme konusu yapmaktadır. Bu bağlamda siyaset/politika felsefesi ağırlıklı olarak sistemleşmiş filozofların analizlerini içeren bir süreç olarak düşünülebilir. Bu durum modern döneme kadar görülmektedir. Modern siyaset teorilerinin ortaya çıkışı aynı zamanda siyaset düşüncesinin gelişim çizgisine kültür ve tarihin rolünü de eklemiştir.

Gerektiği zaman gerektiği şekilde davranmak Aristoteles'in etik anlayışının vazgeçilmez ilkesidir. Bu anlayış, onun adalete bakışını da anlamamızı sağlamaktadır. Yasaya uyan, eşitliği gözeten kişilerin adil olduğunu ve buna uygun yasaların da adil yasalar olduğunu ifade eden Aristoteles, eşitliğin niteliksel yanı kadar niceliksel yanlarını da inceler. Adaleti dağıtıcı adalet ve düzeltici adalet, bir de değiş tokuş adaleti olarak ele alır. Ona göre hak ederek bölüşülen paylar, herkese aynı payın verilmesinden daha adildir. Politika, Aristoteles'e göre insanın insanca yaşaması, mutlu ve erdemli bir hayat sürebilmesi, daha da önemlisi, insanın insan olabilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Aristoteles'e göre 'adalet teleolojiktir' yani

[22] Sandel, *A.g.e.*, s.208
[23] Rawls, *A.g.e.*, s.340
[24] Sandel, *A.g.e.*, s.216

amaç barındırır. Hakları tanımlama, sorgulanan sosyal pratiğin telosunu çözümlemeyi gerektirir. Bir eylemin telosu hakkında akıl yürütmek ya da hakkında tartışmak için en azından kısmen hangi değerlerin onurlandırılması ve ödüllendirilmesi gerektiği hakkında akıl yürütmek ve tartışmaktır. Aristoteles bir şeyin amacından bir şeyin uygun dağıtımına uzanan muhakemesi teleolojik aklın bir örneğidir. Bir şeyin adil dağıtımına karar vermek için dağıtılacak şeyin telosunu, amacını ya da hedefini araştırmamız gerekir.

Aristoteles ve Rawls arasında görülebilecek en temel fark *hak ediş* üzerinedir. Nitekim komünüteryenler (Maclntyre, Sandel vb.) Aristotelesçi çizgide yer alsa da bu kavramdan hareketle Antik dönemle Modern dönemin de farklılaştığı noktayı tespit etmek mümkündür. Kant ve Rawls gibi filozofların temsilcileri oldukları modern liberal adalet teorilerinde, teleolojik yaklaşımdan kaynaklı bir özgürlük kaygısı vardır. Adalet söz konusu olduğunda, asıl önemli olan, bir amaca göre şekillenen uyum değil, seçimdir. Dolayısıyla onlara göre "hakları dağıtma insanları doğalarına uygun rollere uydurmak değildir; insanların rollerini kendi kendilerine seçmelerine izin vermektir."[25] Nitekim Rawls gibi düşünürler Aristotelesçi adalet anlayışının kısıtlayıcı, baskıcı ve denetleyici bir yapı oluşmasına olanak sağlaması açısından eleştirmektedir. Müdahaleci bir devlet rolünü benimsemeyen bu düşünce geleneği teorisyenleri, modern dönemin de yarattığı kaygılar bağlamında eşitlikçi, müdahalesiz seçime bırakılan bir yapının uygun olduğunu düşünmektedir.

Meziyetlere dayalı bir hakkediş adaleti benimseyen Aristoteles'in karşısında duran Rawls hak etme ölçütü yerine en kötü durumda olanların avantajına olacak şekilde zenginlik ve kaynakların eşit bölüşümünü savunmaktadır. Kendi ekolü (liberteryenler) arasında da ayrı yerde duran Rawls, özgürlükçü liberteryen olan Nozick aksine durumu oluşturan koşulları da hesaba katan bir dağıtım adaleti benimser. Bir toplum ortak çıkarlar etrafında iş birliği yapan insanlardan oluşmuş bir yapıya sahip olsa da çıkar çelişkilerinin kaçınılmaz olduğunu belirten Rawls, sosyal adalet ilkelerinin ortak olarak üretilenin ve bunun yarattığı çıkar çelişkilerinin nasıl çözüleceğini belirlediğini ifade etmektedir. O toplumsal iş birliğinin doğurduğu yük ve faydaların nasıl bölüştürüleceğini belirleyen sosyal adalet ilkeleri önerisini Locke, Rousseau ve Kant tarafından geliştirilen geleneksel toplumsal sözleşme kuramına dayandırır. Buna göre, sosyal adalet ilkeleri özgür ve rasyonel bireylerin eşit bir konumda bir araya gelerek üzerinde anlaşacakları ilkelerdir. Bir sözleşmeye taraf olanların eşitliğini varsayan ilk durum geleneksel toplumsal sözleşme kuramlarında doğa durumu olarak tanıtılırken, Rawls bu ilk durumu *orijinal pozisyon* olarak adlandırır. O orijinal durumu, geleneksel sözleşme kuramlarında olduğu gibi, gerçek tarihsel koşullar olarak veya ilkel kültür koşullarını anlatmak bağlamında kullanmaz. Belli adalet ilkelerinin seçildiği hayali orijinal durumda Rawls, kimsenin sosyal statüsünü, sahip olduğu zenginliği, yeteneklerini, zekâ seviyesini, vb. bilmediği varsayımında bulunur. Orijinal durumda bireylerin rasyonel olması, belli amaçlar

[25] Sandel, *A.g.e.*, s. s.266

için etkin araçlar seçebilmeleri, tarafsız olması ise birbirlerinin çıkarlarında gözü olmamaları ve belli bir çerçeve içinde kendi çıkarlarını savunmaları anlamına gelmektedir.[26]

Kendi çıkarlarına endeksli olan bireylerin başkasının haklarını gözetme ve temel ihtiyaçları kapsamında bir kaynak transferi düşüncesini benimseyen Barry'nin *yaşamsal çıkarlar* listesi kaynak transferi için göz önünde bulundurulması gereken eşiği güzel bir şekilde ortaya koymaktadır: "Yaşamsal çıkarlar fiziksel zarardan korunmak için güvenlik, sağlığın korunması için yeterli besin, temiz içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri, iklime uygun giysi ve barınak, tıbbi bakım ve toplumda etkin bir biçimde rol oynayabilmek için yeterli eğitimi içermektedir."[27] Bu liste çoğaltılabileceği gibi asla daha fazla daraltılamaz. Ancak ülkelere, toplumlara ve kişilere göre bu listenin değişmesi durumundan hareketle bu listenin/gereksinimlerin eşit dağıtılması yerine kaynakların temel ihtiyaçları gidermesi temelinde dağıtımı daha adil olacaktır.

Günümüzde de siyasal anlaşmazlıklarımızın çoğu ekonomik çıkarların çatışması, insanların haklarına saygı göstermek, refah ve özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramlardan doğan sorunlar üzerinden şekillenmektedir. Aristotelesçi anlamda bir ortak iyinin belirlenmesi ve buna bağlı olarak doğru olanın gerçekleşmesi mi yoksa Rawls'ın bakışıyla önce doğru olanın belirlenmesi ve bu doğrunun da iyiyi doğurması sorununun alt başlıkları gibi düşünülebilir. Aristoteles'in de ifade ettiği gibi insanlar birbirleriyle yaşamak, ilişki kurmak zorundadır. Nitekim bu ilişki çeşitli alanlarda gerçekleşse bile ahlâki ve politik bir düzlemde inşa edilmektedir. Her toplum yapısı için farklı kültürel öğeler vardır. Bir toplumu değerli kılan bu farklı kültürlerin bir arada var olabilmesidir. Bu anlamda evrensel bir etik çerçevesinde şekillenen hukuk ve politik anlayışlar, ırksal, kültürel, dini her ne olursa olsun birbirlerinden farklı olan yurttaşların/insanların mutluluğunu sağlamayı amaçlamalıdır. Bu bağlamda da yapılacak her türlü dağıtımın adil olabilmesi bakımından bu her türden farklı olma durumlarını paranteze almadan düşünmek ve bu çerçevede bir dünya görüşü oluşturmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik,* Çev. Saffet Babür, 6.B, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2015.

[26] Sandel, *A.g.e.*, s.193
[27] Aysel Doğan, *Küresel Açlık Sorunu ve Sosyal Adalet*, İstanbul: Dergah Yayıncılık, 2011, s.139-140

Arslan Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 – Sofistlerden Platon'a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Doğan Aysel, *Küresel Açlık Sorunu Ve Sosyal Adalet*, İstanbul: Dergah Yayıncılık, 2011.

Fleischacker Samuel, *Dağıtıcı Adaletin Kısa Tarihi*, Çev. Gökhan Murteza, Eylem Yolsal Murteza, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013.

Heywood Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.

Kymlicka Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Rawls John, *Bir Adalet Teorisi*, Çev. Vedat Ahsen Coşar, Ankara: Phoenix Yayınları, 2017.

Sandel Michael J. *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?*, Felix Kitap Ankara. 2017.

Türksever Esra, *Platon Ve Aristoteles'te Erdem Kavramının Politik Açıdan Önemi*, Bursa Uludağ Üniversitesi, (Yayınlanmış) Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ ЖАСТАР САЯСАТЫНЫҢ ТАРИХЫ

Аружан ӘЖІБАЕВА БЕКБАУЛЫҚЫЗЫ
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Әрбір мемлекетте, тұтас алғанда бүкіл әлемдік қауымдастықта келешек жарқын болашақты тікелей жастармен байланыстырады. Оның көптеген себептері бар. Жастар әлемнің барлық дерлік елдерінде мемлекеттің даму мақсаттары үшін негізгі адами ресурс болып табылады. Сонымен қатар техникалық прогрес пен экономикалық даму, әлеуметтік өзгерістерді негізгі жүргізушілер міндетін атқарады. Бүкіл әлем елдері секілді біздің Қазақстанда да жастар және жастар саясаты жөнінде бірқатар заңнамалар қабылданып, жоспарлар мен мемлекеттік бағдарламалар жасалынуда. Бірақ олар қаншалықты жүзеге асып жатыр? Бұл сұраққа жауап беру қиын. Себебі көптеген жастар өздеріне арналған мемлекеттік бағдарламалардан хабарсыз. Хабардар болса да оларға қатысуға құлықсыз. Оның себебі осы саладағы мемлекеттік органдар қызметінің әлсіздігінен деп ойлаймын. Ал қазіргі кезде журнал беттерінде, интернет сайттарында не көп? Жастар жөнінде жазылған мақалалар көп. «Құрғақ қасық ауыз жыртар» мәтелі осыған сыйатын секілді. Дегенмен әрекет етпей нәтижеге қол жетпейтіні мәлім. Сондықтан қолымыздан келер істің барлығын, біз жастар орындаймыз. Түрлі конференциялар мен жиналыстарда талқыланған мәселелер өз кезегінде орындалатынына сенімім мол. Сол себептен осы ақпараттық түрде жазылған мақалам өз пайдасын береді деп ойлаймын.

«Жастар мен қоғам үнемі өзгеріп отыратын өзара байланыста. Бүгінгі жастар өмірлік тәжірибе жинақтай отырып ертеңгі күні белсенді жасампаз күшке айналады, сөйтіп өзінің өмірлік даналығын жаңа ұрпақтарға береді. Сондықтан да болашақтағы ересектер – бүгінгі жастар әрбір қоғамның ең бағалы құндылығы болып табылады. Әрбір өміршең дамушы қоғам үшін барлық ұрпақтардың үзілмейтін байланысы, өзара түсіністігі мен өзара әрекеттестігі ерекше маңызды. Қоғамның тұрақтылығы мен қазіргі ұрпақтардың болашақ алдындағы жауапкершілігінің кепілі де осында»,[1]деген әлеуметтанушы ғалым И.М.Ильинскийдің сөзі жас буынның қоғам мен мемлекет алдындағы маңызы жоғары екендігін тағы мәрте айқындай түседі.

Адам өмірінің жарқын да жалындаған кезеңі – жастық шағы екені бағзы заманнан белгілі нәрсе. Жастар шағын бірлестіктер мен қоғамда басқа әлеуметтік топтардан өзінің өмірге деген биік құлшынысы мен қайрат жігері, алға қойған арман-мақсаттары арқылы ерекшеленіп тұрған. «Жастық шақ ерлік жасар кезең»,- деп Мари-Анри Бейль Стендаль айтпақшы тарихта өшпес із қалдырған түрлі ерлік істер мен жарқын шешімдердің иесі жастар болған. Өз заманында жауға шабар батыр боп, ел билейтін тақсыр боп, халқының сөзін сөйлер шешен де бола алған. Мінекей қайта оралмас жарқын шақтың, қайталанбас мүмкіндіктерін қазіргі біздің заманымызға дейін қолданып келеді. Әр жаңа буын дүниеге келген сайын олардың өмірге деген көзқарасы, таным-жүйесі өзгеріп, жаңарып отырады. Оны біз қарапайым өмірден де көре аламыз. Мысалы аралары жиырма, отыз жас болатын буындардың көзқарасы сәйкес келмейді. Соның бірі Кеңес Одағында дүниеге келген аға буын мен тәуелсіз елдің жас ұрпағының ойлары бір жүйеге тоғыспайды. Бұл өз кезегінде мемлекеттің бір орында тоқтап қалмай дамып отыруына үлкен мүмкіндік береді. Ғаламдық проблемаларды шешуде де жастардың рөлі зор. Байқап қарасақ көптеген өзекті

мәселелердің басы-қасында жүретін жастар болып отыр. Бізге жүктелген міндеттерді нақтылай айтқан Жастар институтының ректоры философия ғылымдарының докторы, профессор И.М.Ильинский. «Адамзаттың жаһандық проблемалары мен жаһандану процесінің өлшемі де, әлпеті де жастарға қатысты. Экономикалық және әлеуметтік дағдарыстардан зардап шегетіндер жастар, тұрақты даму идеясын бәрінен көп ұғынуға және жүзеге асыра бастауға тиіс болатын да жастар, соғыс жанжалдарының отында өліп жатқандар нақ осы жастар, бейбітшілік пен демократия мәдениеті идеясын ұғынуға тиіс және оны жүзеге асыра бастауға тиіс болатындар жастар. Нақ сол жастар жаңа этиканы құндылықтардың жаңа жүйесін игеріп солардың негізінде өмір сүруді үйренуге тиіс». Сондықтан да мемлекет өзінің жарқын болашағының көрінісі ретінде жастарға көп жағдайлар жасайды. Қоғамдағы түрлі әлеуметтік саясаттармен қатар жастардың әл-ауқаты, білімі, денсаулығы жөнінде айналысатын жастар саясатының орны ерекше. Ол мемлекеттің жас ұрпаққа арналған іс-шаралар жүйесі ретінде де анықталады. Негізгі бөлігі ретінде мемлекеттің жастар саясатының құқықтық негіздерін құруды айтуға болады. Оны құрайтын заңдар ең алдымен мемлекеттік жастар саясатының негіздеріне, жастар ісі жөніндегі мемлекеттік органдардың қызметін анықтауға, жастар ұйымдарын қаржыландыру тәртібіне және т.б. арналған. Жастар саясатының мәнін неғұрлым жақсы ұғыну үшін оның тарихына назар аударған жөн. XX ғасырдың 20-шы жылдарына дейін мемлекеттік саясаттың жастарға арналған бағыты болған жоқ. Жасөспірімдер мен кәмелетке толмаған балаларды қорғау шаралары ұйымдастырылмаған еді. Бертін келе жас ұрпақ туралы қамқорлық қоғамдағы алауыздықты туғызбас үшін ұсынылатын болды. Сондай-ақ осы кезеңнен бастап жастарды қадағалау жүйесі де қалыптасты. Кейінірек жастарға қамқорлық негізінде заң жүзінде құқықтық реттеу жүзеге асты. 20-жылдардан бастап мемлекеттік жастар саясатының тұжырымдамасы мен тетіктері жөнінен едәуір айырмашылық бар екі жүйе қалыптаса бастады. Оның бірі Веймар республикасы кезеңінде Германияда қалыптасты. Оның негізі әлеуметтік педагогиканың идеялары және құқықтық мемлекет идеялары болды. Осыған байланысты Веймар республикасында Жастардың игілігі туралы заң қабылданып, онда жас адамдардың еңбек құқығын және басқа да кейбір әлеуметтік құқықтарын қамтамасыз ету жөніндеде мемлекеттік міндеттемелер нормативтік тұрғыдан бекітілді. Бірқатар елдерде жастар саясатына байланысты арнайы заңнамалар жасалынды. Жастар заңнамасы әсіресе Германияда және басқа мемлекеттерде жақсы дамытылған.

Германияда жастар заңнамасын дамыту тарихының терең тамырлары бар. Сонау 1839 жылы Пруссияда Жастардың фабрикадағы еңбегіне қатысты регулятив пайда болды. 1922 жылы жастардың игілігі туралы заң қабылданып, ол бұдан кейінгі жылдардағы заң шығару үдерісін дамытуда үлкен рөл атқарды.

Соғыстан кейінгі ГДР-да жастар заңнамасын қалыптастыру іс жүзінде жаңадан басталды. 1950, 1964 және 1974 жылдары үш заң қабылданды. 1950 жылғы заң 1922 жылғы құжаттан өзгеше Ерікті неміс жастар одағының (ЕНЖО) бірінші съезінде 1946 жылы белгіленген жастар құқықтарын баянды етуге негізделді. Соңғы заң 1990 жылы қыркүйекте ГДР-дың өмір сүруі тоқтағанға дейін күшінде болды. Ол жас адам үшін және ЕНЖО үшін кең құқықтар мен мүмкіндіктер беретін, ірі әлеуметтік жеңілдіктер беруді көздейтін, онда мемлекеттік органдардың жастар саясатын жүзеге асыру жөніндегі жауапкершілігіне қатысты арнайы нормалар болды.

ГФР-де жастар саясатының негізіне 1922 жылғы заң алынды. Нақ осы заң жастар туралы одан кейінгі 1953, 1957, 1986 жылғы заңдардың бәріне негіз болды. 1990 жылы маусымда балалар мен жастарға көмек туралы заң қабылданды. Ол кең көлемді және балаларға, жастарға, жас отбасыларға, тәрбиешілерге, жастар мен балалар ұйымдарына және т.б. арналған. Заң ең алдымен жастарды дамытуға, тәрбиелеуге және 18 жастан 27 жасқа дейінгі аралықта барынша көмек беруге қатысты жастар құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған және білім алудың аяқталып өз алдына еңбек қарекеті басталғанға дейін қолданылады. Көмектің көлемді формаларының бірі бастау кезіндегі көмек болып табылады, оған қажетті қаржыны жастар қызметі негізінен бюджеттік қаржыдан бөліп отырады.[2.61б] Жастармен жүргізілетін жұмыстың заңнамалық негізі туралы айтқанда Германиядағы қазіргі Әлеуметтік заңдар кодексін атап айтпауға болмайды, оның сегізінші томы балалар мен жастарға көмек мәселелеріне арналған.

Жастар саясатын басқаратын жоғары мемлекеттік органдар ведомствоаралық құрылымдар құрумен де жүзеге асуда. Мәселен, Испанияда 1986 жылы жастар істері жөніндегі министрлікаралық комиссия, 90-шы жылдары Арменияда Ведомствоаралық кеңес, Болгарияда Ұлттық жастар саясатын үйлестіру жөніндегі ведомствоаралық комитет құрылды. Үйлестіруші органдардың құрамына үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері қосылуда. 90-шы жылдары Албанияда жастармен жүргізілетін жұмысты үйлестіру жөніндегі Мәдениет, жастар және спорт министрлігі мен үкіметтік емес ұйымдар өкілдері қатысатын бірлескен консультациялық комитет, Литвада үкіметтік органдар мен үкіметтік емес ұйымдардың өкілі болып табылатын жастар істері жөніндегі мемлекеттік кеңес, Словенияда үкімет пен үкіметтік емес ұйымдар өкілдері кірген Жастар істері жөніндегі біріккен комитет құрылған.[2.62 б] Статистика мәліметтері көрсеткендей жастар саны дамушы елдерде анағұрлым жоғары. Ал дамыған мемлекеттерде жастардың санынан гөрі егде адамдар көп болып табылады. Сондай жастары ел халқының үштен бірін құрайтын дамушы Индия елінде Жастар істері мен спорт жөніндегі министрлік бар. Елде көптеген әртүрлі жастар бірлестіктері, студент жастар және аймақтық жастар орталықтары, бойскауттық топтар және басқалар жұмыс істейді. Жастар ортасын дамыту мақсатында 1988 жылы мұнда Ұлттық жастар саясаты қабылданып, оның принциптерінің қатарында білім алу құқықтарын қамтамасыз ету және өзін-өзі жетілдіру үшін жағдай жасау, жауапкершілік сезімін дамыту, елдің тарихи мұрасының маңыздылығын түсіну принциптері бар. Индия тарихында үлкен орын алатын тұлға Джавахарлар Неру атындағы жастар ұйымдары алғаш жұмыс жасай бастады.

Жастар туралы арнайы заңның жоқтығына қарамастан Англияда жастар саясаты белсенді түрде жүргізеледі. Онда, бір жағынан, жас адамның жеке тұлғасы қалыптасуы үшін қажетті жағдай жасауға, ал, екінші жағынан, қоғам қазіргі даму кезеңінде қажет етіп отырған азаматты тәрбиелеуге бағытталған іс-шаралар көзделген. Бұл мемлекетте Жастар қызметі жұмыс істейді. Ол XIX ғасырдың аяғында құрыла бастаған болатын. Сол кезде жеке адамдар мен шіркеулердің күш салуы арқасында әр алуан клубтар желісі дамып, оларда жеткіншектер мен жастар демалып қана қоймай, материалдық көмек, жұмысқа орналасу жөніндегі көмек секілді әр алуан көмек алып отыратын.

Алайда мұндай қаракет жеткіліксіз болғандықтан жастардың бос уақытын ұйымдастыруға жергілікті білім органдарын жұмылдыра бастады. 1918 жылғы заң

бойынша бұл органдарға жас адам мектепте оқитын-оқымайтынына қарамастан жасы 18-ге дейінгі жастарды, сондай-ақ кешкі оқу орындарында оқитын неғұрлым ересек адамдарды «әлеуметтік және физикалық даярлау» міндеті жүктелді. Дене тәрбиесі мен демалыс туралы 1937 жылғы заң арқылы мемлекет халықтың бос уақытын ұйымдастыруға басқа да жергілікті билік органдарын тартуға әрекеттенді, алайда екі жылдан кейін жасы 20-ға дейінгі «жастардың талап-тілектерін қанағаттандыру әдістерін іздестіруді» ағарту органдарына түпкілікті жүктеді. Осылайша іс жүзінде ешқандай жаңа қосымша мемлекеттік құрылым жасамай-ақ Ұлыбританияда 1939 жылғы қарашада Жастар қызметін (ЮС) құра бастады. Ондағы мақсат «бос уақыт кезінде отбасы, формальді білім беру және жұмыс жасайтын жағдайларға қосымша жастардың дене, ақыл ой және рух-күшін ашып, дамытуға көмектесетін, сөйтіп оларды азаматтық міндеттерін орындауға даярлануға септесетін жағдайлар жасау» болды. Осы қызмет шеңберінде Білім министрлігі мен жергілікті ағарту органдары ерікті жастар ұйымдарына арнап қаржы бөліп, меншікті (мемлекеттік) жастар клубтары мен орталықтарын құра бастады.

Тұтас алғанда жастар саясатының ұлттық органдарын құру үдерісі 1985 жылы Халықаралық жастар жылын өткізумен байланысты едәуір жеделдеді. Бұл саладағы ізденістердің негізгі бағыттарының бірі ұлттық жастар саясатын қалыптастыру кезінде жастардың және олардың мүдделерінің теңбе-тең өкілдігі болу проблемасы болып табылады.

Мемлекеттік жастар саясатының тағы бір басымдылығы бар: бұл интеграциялық саясат. Интеграция – бұл ең бастысы мемлекеттік жастар саясатындағы айырмашылықтар.[3]

Жастар саясатында қысқа мерзім ішінде көп ілгерілеген Испания мен Португалияның тәжірибесі тартымды. Жастар саясатын белгілеп, жүзеге асыру тетігінің негізгі буындары Португалияда муниципалдық округтер, ал Испанияда автономиялы облыстар болып отыр. Ал аумақтық-базалық деңгейде оны тікелей жүргізушілер тиісті округтер мен облыстардың басшылығы қалыптастыратын комиссиялар мен жастар істері жөніндегі басқармалар. Бұл елдердің Жастар істері жөніндегі мемлекеттік комиссия (Португалия) және Жастар институты (Испания) болып табылатын орталық органдары жалпы ұлттық зерттеулер мен әртүрлі шараларды үйлестірумен, өткізумен, жастардың құқықтарын заңнамалық қамтамасыз етумен шұғылданады.[2. 65 б] Байқап отырғанымыздай кез келген елде жастар үшін арнайы жобалар мен комиссия құрылған. Мемлекеттер бір-бірімен байланыста болып, тәжірибелерімен бөлісу үшін арнайы конференциялар мен жиындар өткізіліп жатыр. Соның бірі ретінде Рио-де-Жанейродағы конференцияда қабылданған Қоршаған орта мен даму жөнінідегі мағлұмдамада «тұрақты дамуға жетіп, баршаның жақсы болашағын қамтамасыз ету үшін ғаламдық серіктестікті қалыптастыру мақсатында дүниежүзі жастарының шығармашылық күштерін, мұраттары мен ерік күшін жұмылдыру қажет» деп атап көрсетілген.

Әр елдің өз дамуында ерекше тарих беттері орын алған. Ұстанған саясаты мен дара жолы әрқалай болса да, болашаққа деген мақсаттары бір арнада түйіседі. Кемедегінің жаны бір демекші, бәріміз бір Жер планетасында тіршілік кешкендіктен атқарылатын жұмысымыз ортақ. Келешектің кемелді болуының кепілі болған жастарға да арналған жастар саясаты дәл сондай. Өздеріне ыңғайлы болған мемлекеттік саясат әрқалай болса

да, мақсаттары - жастарды барлық жағынан қолдау, оларға жаңа мүмкіндіктерге жол ашып, жеңістің биік шыңдарын бағындыруға жағдай жасау деп ойлаймын. Жастар саясатының даму тарихы қай елде терең, қай елде таяз деген салыстыру қате пікір деп ойлаймын. Бастысы атқарылып жатқан іс-шаралар мен еңбектің нәтижесі ерен болғаны деп білемін.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Молодежь и общество на рубеже веков. И.М.Ильинского. М: Голос,1999, с.17

2. Л.Ю.Зайниева. Мемлекеттік жастар саясаты: Қазақстан әлемдік тәжірибе тұрғысынан. Алматы, 2009

3. Боэнко Н.М., Гилинский Я.И., Голод С.И. Социология молодежи, с.414.

THE USE OF LEXICAL UNITS WITH OBSOLETE CASE ENDINGS IN LANGUAGE IN THE LITERARY WORK

ТІЛДЕГІ КӨНЕЛЕНГЕН СЕПТІК ЖАЛҒАУЛЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІҢ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДА ҚОЛДАНЫЛУЫ

А.Ө. БАЙДАУЛЕТОВА
Филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Болашақ университеті

Түйін. Мақалада туынды үстеулердің жасалуындағы септік жалғауларының ықпалы сөз болады. Тіл-тілде белгілі болғандай, септік формалары сөз тудырушы қасиетке ие емес. Олардың қызметі тек сөз түрлендіру, грамматикалық мағына үстеу, сөздердің байланысу, берілу қызметін ұлғайту болып саналады. Қазақ тіліндегі мекендік, мезгілдік зат есімдер септік жалғауларымен лексикаланып, мағыналық жақтан өзгеріске ұшырап, көнеленуі, кірігуі синтаксистік қызметі жағынан сөйлем ішінде үнемі пысықтауыш болуы нәтижесінде үстеулер қатарына өтіп отырған.
Кілт сөздер. Үстеу, үстеу сөзжасамы, түбір, қосымша, синтетикалық тәсіл, аналитикалық тәсіл, туынды сөз, туынды көнерген түбір, мағына, лексикалық мағына, грамматикалық мағына, синтаксистік қызмет, көнелену процесі, кірігу процесі, септік жалғауы, барыс септігі, жатыс септігі, шығыс септігі, көмектес септігі.
Abstract. The article deals with the influence of case compounds in the creation of derivative adverbs. Language - as is known in the language, case forms do not have word-forming properties. Their activity is only to transform the word, add grammatical meaning, link words, increase the transmission functions. Due to the fact that in the Kazakh language nouns of place and time are lexified with case compounds, changing from the semantic side, becoming obsolete, integrating, being constantly a circumstance in the sentence by syntactic function, they passed into the number of adverbs.
Keywords. Adverb, adverb word formation, root, complement, synthetic approach, analytical approach, derived word, derived obsolete root, meaning, lexical meaning, grammatical meaning, syntactic activity, obsolescence process, integration process, case ending, dative case, ablative case, instrumental case.

Қазіргі қазақ тілі сөзжасамында көнеленген барыс, жатыс, шығыс, көмектес септік жалғаулары арқылы үстеулер қалыптасатыны жөнінде пікірлерді жиі кездестіреміз. Септік сөйлем ішіндегі сөздердің бір-бірімен қарым-қатынасын, байланысын қамтамасыз ететін категория болып табылады. Септік жалғаулары фонетикалық ерекшеліктеріне қарай, біртектес грамматикалық мағынаны білдіреді. Сонымен қатар септік есім сөздердің сөйлемдегі сөз бен сөздің арасындағы әр түрлі қарым-қатынасын көрсетеді. Септіктердің сөйлемде екі қызметі бар екендігін білеміз. Оның бірі – синтаксистік қызмет, екіншісі – семантикалық қызмет. Бұл қызметтердің септіктер жүйесінде алатын орны, яғни көріну деңгейі әр қалай. Осы қызметтерінің қайсысының басым болып келуіне қарай грамматикалық немесе көлемдік болып бөлінеді. Мұндай жіктеу жалпы түркологияға тән құбылыс. Грамматикалық септіктерде семантикаға қарағанда грамматикалық жағы, яғни синтаксистік қызметі басым түссе, көлемдік септіктерде семантикалық мәні басым түседі. Грамматикалық септіктер адвербиалдық мәнге ие болмайды, ал көлемдік септіктер адвербиалдық мәнге ие болады. Көлемдік етістіктерде басты рөлді семантика атқарады да, кейде бұл септіктегі сөздерді сөйлемде түсіріп айтудан сөйлем мазмұнына айтарлықтай нұқсан келмейді, ал грамматикалық септіктерді түсіріп айтудан сөйлем мазмұнына нұқсан келеді. «Үстеудің сөзжасамдық

жүйесінің басқа сөз таптарынан ерекшелігі – олардың жалғаулардың түбірге кірігіп, көнеруі арқылы туынды үстеудің жасалуы... бұл тілдік құбылыс басқа ірі сөз таптарында жоқтың қасы. Тек сын есімде *өзге, басқа* сияқты жекелеген сөздер ғана осы жолмен қалыптасқан. Үстеудің сөзжасам жүйесінде бұл тәсіл арқылы аумақты бір топ туынды үстеулер жасалған. Сондықтан оны үстеу сөзжасамының өзіндік ерекшелігі деп тану керек. Үстеулер құрамын басқа сөз таптары арқылы толықтырған сөз табы. «Анық айтқанда, үстеудің жасалуында басқа сөз таптарының лексикалық бірліктері негіз сөз қызметін атқарады, өөі де ол қызметке қатысады. Олардан үстеудің өзінен басқа мына сөз таптарын атауға болады: зат есім, сын есім, сан есім мен есімдіктер. *Мысалы, **әдейілеп** келдім, **қыстай** ауырды, **бүтіндей** жұтады, **екіншілей** айтпа, назарын **бүкілдей** аударды...*» [1].

Үстеулердің септік жалғауларын қабылдауын зат есімнің септелу парадигмасымен салыстыруға болмайды. Зерттеуші Е. Саурықов үстеу сөз табының тарихи дамуы мен қалыптасуын қарастыра келе, үстеулер әр алуан сөз таптарынан құралып, өз алдына жеке сөз табы болып қалыптасқанда, ең алдымен оларға қатысты сөздердің жалпы категориялық мағынасы негізінде, яғни ол сөздердің барлығы қимыл мен сынның әр түрлі белгілерін білдіруіне байланысты топтасқандығын айтып өтеді [2]. Сөйлемде сөз бен сөзді байланысқа түсіру және сөз тіркестеріне тән жалпылық мағынаны нақтылау қажеттігі септік жалғауларын туғызды да, сол септік жалғаулары арқылы байланысқан тіркестер меңгеру категориясын қалыптастырды. Бірақ мұнда бір ескеретін жайт, септік жалғауларының алғашқы қалыптасу дәуіріндегі қалпы мен қазіргі кездегі қалпын бір деңгейде қарауға болмайды.

Қазіргі түркі тілдеріндегі септік жүйесінің белгілі бір уақытта қалыптаспағандығын, өзінің басынан ұзақ тарихи дамуды кешіргендігін зерттеушілердің пікірінен байқауға болады. Десек те, қазіргі таңда септіктің 7 түрі тілімізде орныққан деуге болады. Жалпы септіктің сонау Орхон - Енисей ескерткіштерінде 7 түрі кездесетіндігін алғаш айтқан қазақ ғалымы Ғ. Айдаров екендігі баршамызға белгілі [3]. Сол пікір қазіргі кезде өзінің жалғасын тауып келеді. Орныққан мәселе десек те болғандай. Сөйте тұра осы септік жалғаулардың ішінде кейбір түрлері (барыс, жатыс, шығыс, көмектес) үстеу сөзжасамында кездесіп отырады. Яғни синтетикалық тәсіл арқылы үстеу сөз табы жасалуының бір жолы ретінде көрінеді. Өзге сөз таптарының үстеулер қатарына өтуі, яғни адвербиалдану басқа тілдік құбылыстар сияқты белгілі бір заңдылықтар мен тілдік нормаларға сүйенеді. Әрбір сөз табының үстеулер қатарына өтуі үшін мағыналық байланыс пен бейімі болу қажет. Сол тілдік единицалардың үстеулерге айналуына белгілі мөлшерде грамматикалық формалар ықпал етеді.

Аталмыш септік жалғаулы туынды көнерген түбірлердің, яғни үстеулердің ауысып келген сөз таптарына нақты мысалдар арқылы тоқталу үшін белгілі жазушы, журналист Дәурен Қуаттың «Күнікей-кірекей» әңгімесін алып отырмыз. Тақырып аясы кең, айтар ойы астарлы, бабалардан қалған байырғы аңыз-әпсаналардан тамыр алған, қазіргі күннің өзекті де өткір мәселелерін қозғай білген жазушының аталмыш әңгімесінде көнеленген септік жалғаулы сөздер біршама кездеседі. Жазушы әңгімесінде кездескен көнеленген септік жалғаулы туынды үстеулер мынадай сөз таптарынан жасалғандығын байқаймыз:

а) үстеулердің зат есімнен жасалуы: *Ол **шамада** мен бала-қонжықпын, қолымнан келер қайран болмай, әкемнің қара ала болып үйітілген сорлы халіне шыңғыра жылап, қарадым да тұрдым*. [4, 27]. ***Күнде** қызылдатты*. [4, 28]. *Әлгі соққы содан **күнде** қайталанып, сорымды сорпадай қайнатты*. [4, 28]. *Сол бір қарғыс атқыр ымырт **кеште** бастауға қауға салғанын, сонда ту сыртынан әлдебір суық көздің сұқтана қадалғанын, соны сезіп тұла бойының мұздап қоя бергенін, қалтырай қорқып, қашпаққа әрекет қылғанда қақпан құшаққа құлап, өкпесінің өшкенін – түгел жадында*

жаңғыртты. [4, 34]. *«Міне, мен шірідім, - деді әйел бейсаналы түйсігінде күбірлеп, - тобырақтан жаралған едік,* ***түбінде*** *топыраққа айналады екенбіз ғой...»* [4, 35]. *Осы* ***кезде*** *түн қойнауынан іркесе-тіркесе екі сұлба шықты*. [4, 23].

ә) Үстеулердің сан есімнен жасалуы: *Бостандықты мен сорлы сиырлармен* ***бірге*** *өріп,* ***бірге*** *күйіс қайыру деп ұққан шамаға жеткенімде, Адам күлді...* [4, 29]. ***Бірде*** *Аңшының: «Атасы азған бадырақ көз, сасық сараңдар сияқты – жемтігін көміп, ішістендіріп жейді...»* [4, 34].

б) Үстеулердің есімдіктен жасалуы: ***Кейде*** *олар салқы төс аюлардың салмағын көтере алмайтын зәулім шынарлардың жас бұтақтарына өрмелеп, зәре-құтымызды қашырып ойнайды*. [4, 27]. ***Кейде*** *қыттықтасаң оянбай, өтірік өлген болып жатып алады*. [4, 27].

в) Үстеулердің үстеуден жасалуы: *Аңшы бек біледі: бұл мекенде* ***бұрыннан*** *жын-пері көшіп жүретін.* [4, 22]. *Жеңіл жүрісі қойының құмалағы санаулы біздің ауылда тез білініп,* ***ақырында*** *қарасын батырып тынған*. [4, 19]. *Бірақ ол Тойшанының бұ дүние жалғанды* ***баяғыда*** *тастап кеткеніне сенген жоқ.* [4, 20]. ***Ертеңінде*** *Күн шығып, ұясынан арқан бойы көтерілгенде Бапы: – Сенің бабаң Ғайса пайғамбарды қорқытпақ болып, қой терісін жамылып жолын тосты*. [4, 33]. ***Әуелде*** *ол апанның ішінде ақ сөңке болып шашылған сүйек-саяқты кеміріп, шайнап, түгел жұтып алды*. [4, 35].

Берілген мысалдардағы көнеленген септік жалғаулы туынды үстеулер пысықтауыштық қызмет атқарып, қимылдың мезгілдік, мекендік, сындық сияқты түрлі сипатын белсенді түрде анықтап тұр. Тіл-тілде белгілі болғандай, септік формалары сөз тудырушы қасиетке ие емес. Олардың қызметі тек сөз түрлендіру, грамматикалық мағына үстеу, сөздердің байланысу, берілу қызметін ұлғайту болып саналады. Қазақ тіліндегі мекендік, мезгілдік зат есімдер септік жалғауларымен лексикаланып, мағыналық жақтан көнеленуі, синтаксистік қызметі жағынан сөйлем ішінде үнемі пысықтауыш болуы нәтижесінде үстеулер қатарына өтіп отырған.

Синтетикалық тәсіл арқылы септік жалғауларының түбірге кірігіп, көнеруі арқылы жасалған туынды үстеулер туралы Ж.Т. Сарбалаев, Е.Б. Саурықов, Ә.О. Ыбырайым, А.А.Раманова, Г.Тулековалардың диссертациялық еңбектерінде сөз болады. Аталған ғалымдар қосымшалардың түбірге кірігу әрекеті арқылы туынды үстеулер тобы толығып отыратындығын нақты дәлелдермен беруге тырысқан. Сөз таптары тілдер жүйесінде өз заңдылықтарымен, қасиеттерімен, ерекшеліктерімен түрліше сипатта көрініс табады. Әрбір сөз табы тек өзіне ғана тән лексика-семантикалық, морфологиялық және синтаксистік белгілері арқылы ерекшеленеді. Сонымен бірге, әрбір сөз табының қалыптасу, даму жолдары бар. Тілдің дамуы сөз таптарының түрлі грамматикалық тұлғалармен толыға түсуімен, соның нәтижесінде лексика-грамматикалық ерекшеліктерінің артуымен байланысты. Тілдегі сөз таптары мағыналарының жаңаруы, қалыптасуы, көнеленуіне сол сөз табының ішкі жүйесімен қатар сыртқы факторлар яғни, өзге сөз таптарының ықпалы да болады. Тілдік жүйеде жаңа сөз табының пайда болуына бұрын пайда болған өзге сөз таптарының ықпалы зор. Осы әрбір сөз табының жаңа сөз таптарын қалыптастыруда алатын орны ерекше. Үстеулердің пайда болу, қалыптасуына өзге сөз таптары түрлі жағдайда, түрлі қасиеттерімен әсер еткен. Мәселен, мұндай үстеулерге сөздердің септелуі, пысықтауыштық қатынаста үнемі жұмсалуы арқылы ауысуы түрткі болған. Әрбір сөз табының үстеу жасау қабілеті алуан түрлі болады. Өйткені сөз таптарының бір-біріне ұқсамайтын белгілері, өзгешеліктері бар. Десек те, оларды бірімен-бірін байланыстырып тұратын ортақтықтар да мол. Олардың дамуы мен қалыптасуында да үзілмес байланыс бар. Тілде бір сөз табы ерте пайда болса, бірі кеде пайда болған. Бірақ олардың арасында бәрібір қатынас сақталады. Сондықтан сөз таптарының осындай айырым-белгілері мен ортақ қасиеттерін сараптай отырып, барлық сөз таптарының

бірін-бірі толықтыруда, қалыптастыруда алатын орындары бар және септік жалғаулары да тілдің дамуы барысында көнеленіп, сөз тудырушылық қасиетке ие бола алады деген тұжырым жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Оралбаева Н.Қазақ тілінің сөзжасамы. Алматы, 2002ж. – 192 б.
2 Саурықов Е.Б. Адвербиалдану процесінің құрылымдық-семантикалық сипаты (көне түркі және қазіргі қазақ, өзбек, түрік тілдері деректері негізінде): филол. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 1999. – 139 б.
3 Айдаров Ғ. Орхон ескерткіштерінің тексті. – Алматы: Ғылым, 1990. – 220 б.
4 Д.Қуат. Бөрісоқпақ. – Алматы: Атамұра, 2018. – 266 б.

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮЗЕТУ

PEDAGOGICAL CORRECTION OF AGGRESSIVE BEHAVIOR OF CHILDREN INTELLECTUAL INFRINGEMENT

п.ғ.к.,профессор ***Б.С. СЕЙДАХМЕТОВ***
п.ғ.м., аға оқытушысы ***К.Б. МАЛДЫБАЕВ***
Абай атындағы Қаз ҰПУ

Аңдатпа: Мақалада зияты зақымдалған балаларда болатын агрессияның себептері мен алдын алу жолдары қарастырылған. Зияты зақымдалған балалардың агрессивтілігін зерттеуде теориялық негізде психологиялық-педагогикалық еңбектер сүйене отырып, сарапталған. Сонымен бірге бұл категориядағы балалардың бойындағы агрессивтіліктің себебіне анықтама берілді. Мақалада зияты зақымдалған балалардың әртүрлі бұзылыстарындағы психопатологиялық синдромдары, олардың агрессвитілік көрініс жағдайының себептері сипатталады.

Кілт сөздер: зияты зақымдалған балалар, агрессия, зияты зақымдалған балалар агрессивтілігінің себептері, әлеуметтену қиындықтары, отбасылық жағдай, кешенді зерттеу.

Abstract: This article deals with the problem of aggressiveness, its causes for children with intellectual disability. The theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on this issue is given in detail. At the same time, the authors of this article analyzed the reasons for the manifestation of aggressiveness in children with adolescents with an intellectual intellect. The article also discusses psychopathological syndromes in various forms of behavioral disorders in this category of children and their influence on the manifestation of aggressiveness in children with intellectual disabilities.

Keywords: children with intellectual disability, aggression, causes of children's aggressiveness with intellectual disabilities, socialization problems, family environment, comprehensive research.

«Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдары білім беру жүйесін дамыту бағдарламасында» көрсетілгендей ҚР білім беру саясатының құзырлы міндеті – білім беру сапасын көтеру болып табылады. Басты міндеттердің бірі халықтың барлық сатыдағылары үшін сапалы білім алудың қолжетімдігін қамтамасыз етуді қарастырады. Осы тұжырымдардың барлығы мүмкіндігі шектеулі балаларға да қатысты және 2002 жылы жарық көрген «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы» заңында бекітілген. Осы заңды жүзеге асыру бағытында республикада ана тілінде оқытудың психологиялық және педагогикалық теориясы мен практикасын дамытудың жағымды нышандары жасалуда [1].

Психологиялық және педагогикалық зерттеу мен тәжірибеден алынған мәліметтердің негізінде балалардың агрессивті мінез-құлқы тек мазасыздықпен шектелетін жәй құбылыс емес, мектепке дейінгі және мектеп жасындағы кезеңде өзіндік маңызы бар күрделі әлеуметтік, педагогикалық және психологиялық мәселе екендігін

сенімді дәлелдей алады. Агрессивті балалар ашушаң, төбелескіш, ренжігіш, күйгелек, бір сөзге келмейтін, өзінің айтқанынан қайтпайтын, қырсық, айналасындағыларға өшпенді келеді. Олардың құрдастарымен, жақындарымен және педагогтармен қатынастары үнемі әлдебір қысымға толып, екі ұшты сипатта болады. Балалардың агрессивтілігі олардың денсаулығына нұқсан келтіріп, олардың түзетілуі қиын мінез-құлық күйіне түсіреді. Сонымен бірге агрессивтілік, тұлғаның тұрақты күйіне айналып, оның тұлғалық дамуына, балалар арасында әлеуметтенуіне және кейінгі жас ерекшелік кезеңдердегі дамуына жағымсыз ықпал етеді.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында қоғамдағы қиындықтары бар адамдардың яғни, арнайы қажеттіліктері мен қызығушылықтары ба қоғамның ерекше әлеуметтік-демографиялық тобы ретіндегі мүгедек балалардың жағдайын қарастыратын жаңа құжаттар қабылданды. Бұл ҚР-ның және басқару органдарының осындай топтағы адамдар қалпына деген жаңа көзқарастарының қалыптаса бастағандығын көрсетеді. Г.В.Цикотоның өзі өз зерттеулері арқылы ақыл-ой кемістігі күрделі деңгейдегі балалар «оқуға қабілетсіз» және оларға тек жаттығу жұмыстарын, яғни өздері үйреніп қалған тапсырмаларды орындау ғана тән деген түсініктерді жоққа шығарған еді. Оның Даун ауруымен ауыратын балаларды тәжірибелік зерттеу жұмыстары – бұл балаларды оқыту дамытушы сипатқа ие екендігін, алған білімдерін жаңа тапсырмаларды шешуде қолдана алатындығын көрсетті. Балаларды оқыту үдерісі оң нәтижелерді көрсетті: орындаған әрекеттерін саналы түрде түсінулерінің тууы, іс-әрекеттерінде тапсырманы нәтижелі шешуге бағытталған әдістер мен тәсілдердің пайда болуы. Балалардың зейініл мақсатқа бағытталып, берілген тапсырмаларды тезірек түсініп, әрекеттерін нақты және саналы орындай бастады. Оларға тән дидактикалық ойындар мен тапсырмалардың шеңберінде өз іс-әрекеттерін жақсырақ ұйымдастырып, әрекеттерінде берілген үлгіні дұрыс қолданып, алған түсініктерін сақтап, келесіде қолдана бастады. ҚР Білім туралы заңының 2-тарау 8-бабының 6-тармақшасында «Мемлекет даму мүмкіндігі шектеулі азаматтардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік жағдай жасауды қамтамасыз етеді» делінген. Яғни, қоғамда мүмкіндігі шектеулі балаларға зейін қойылып отыр.

Ал тұлғасының әлеуметтенуі онсыз да кемістігінің ерекшелігімен бірақатар қиындықтарға тап болатын зияты зақымдалған балалардың дамуы туралы сөз еткенде агрессивті мінез-құлықты түзету мәселелесі одан да маңызды сипатқа ие болады.

Ғылыми әдебиеттерді талдай келе онтогенездің ерте даму кезеңдерінде балалардың мінез-құлқындағы агрессия ортаның жағымсыз ықпалдарына реакция ретінде түсіндіріліп, олардың эмоциялы ерікті аумағының қалыптасуындағы ауытқулармен (Е.Ф.Баенская, Г.М.Бреслав, Е.Ю.Борисова, В.Г.Василевский, Г.В.Бурменская, Л.Н.Винокуров, Н.В.Вострокнутов, А.И.Захаров, В.И.Гарбузов, О.А.Карабанова, В.В.Лебединский, В.В.Ковалев, О.С.Никольская, М.М.Либлингжәне т.б.), «бала - ата-ана», «бала - педагог», «бала-құрдасы» сынды қатынастар жүйесінде интеракционистік сипаттағы бұзылыстармен (В.А.Аверин, А.Бандура, Г.М.Бреслав, А.А. Бодалев, А.И.Захаров, Р.Бэроп, Е.Г.Гуцу, А.В.Запорожец, З.А.Зимелева, Р.Г.Илешева, С.В.Клементьева, М.Кравцова, В.К.Котырло, С.Л.Колосова, Г.М.Комисаренко, М.И.Лисина, Н.Н. Куриленко, В.Т.Маралов, А.А.Рояк, Т.С.Пантолик, В.А.Ситаров, И.А.Фурманов, Н.Ф.Талызина, К.Хоментаускас және т.б.) қосарлана көрініс береді [2].

Зияты зақымдалған балалардың ересектермен әрі құрдастарының ұжымымен де қарым-қатынастарында қиыншылықтар кездеседі. Сөздік және сөздік емес қарым-қатынас құралдарының болмауы, ойын барысында жағдаятты түсіне алмау аталмыш категориядағы балалардың көп жағдайда құрдастарымен шеттетіліп қалуы әкеледі. Баланың өзін-өзі дәлелдеу тілектері ондай жағдаятта патологиялық сипатқа ұласады – балалар агрессивті болып кетеді. Сондай-ақ олардың өзге адамдардың эмоциялы күйлерін түсіну қабілеттері де төмен болады. Олар өзінікінен гөрі өзгелердің қылықтарына сын

көзбен қарайды, алайда өздерінің мазасыздықтарын, қорқыныштарын, реніштерін дөрекі, агрессивті сипатта түрде көрсетеді.

Л.В. Токарская [3] зияты зақымдалған балалардың агрессиясының туындау себептері мен деңгейі әртүрлі факторлардың және әлеуметтік даму шарттарының кешенімен анықталады деп көрсетеді: гормоналды өзгерістер; дәрігерлік препараттарды қабылдау; ауытқудың салдарынан туындаған астеникалық құбылыстар; психопатологиялық синдромдардың кездесуі; педагогтардың эмоциялы жай-күйі мен хал-ахуалы; баланың отбасынан ажырауы, бір мекемеден екіншісіне ауыстырылуы; қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндіктерінің болмауы; ортаның жайсыз жағдайлары, соның ішінде отбасылық жағдайының нашар болуы; балалардың ересектердің тарпынан қабылдаған дүниелерді тікелей қайталауы; еліктеу мен иланғыштық; жазғыру мен сынау және т.с.с.

В.В. Лебединский зияты зақымдалған балалардың кейбіреулерінде агрессияның бақытсыз жағдайлардың куәсі болғанда, әлдекімді қырсық шалғанда, агрессияның белсенді түрлері жетіспеген жағдайда өзге бала ауырсынғанда оны табалау түрінде агрессияның жасырын (алмастырылған) көріністері байқалуы мүмкін деп айтады.

Зияты зақымдалған балалардың оқу іс-әрекетін меңгеруі физиологиялық және психологиялық жетілмеуінің факторларымен күрделенеді. Н.Л.Белопольская, Т.А.Власова, З.И.Калмыкова, К.С.Лебединская, В.И.Лубовскийо, Н.А.Менчинская, И.Ф.Маркова, М.С.Певзнер, У.В.Ульенкова және басқа да ғалымдардың пайымдауынша зияты зақымдалған балалардың кемістіктерінің клиникалық-психологиялық құрылымы олардың оөу іс-әрекетін меңгерудегі күрделі қиындықтарға әкелуі мүмкін. Н.Л.Белопольская, Л.Пожар, О.В. Кербиков, И.Кулка, И.А.Шаповал көрсеткендей аталмыш категориядағы балалардың дамуындағы кемістігі «тұлға – әлеуметтік орта» динамикалық жүйесіндегі тепе-теңдіктің бұзылуына әкеліп, ондай балалардың әлеуметтенуіне кедергі келтіреді. Оларда жолы болмағыш бала сынды тұрақты синдромның пайда болуы нәтижесінде агрессия сынды реактивті күйдің қалыптасуына әкеледі [4].

Зияты зақымдалған балаларды зерттеуде отандық ғалымдар да атсалысуда. Бұл саланы қазіргі заманғы талаптармен зерттеу барысы жаңа қалыптасып келе жатқанына қарамастан, Е.М.Мустафина, Т.М.Шалгинбаев, А.У.Ескендирова, А.Т.Акажанова сияқты психологтар зерттеу жұмыстарымен өз үлестерін қосты.

Л.М.Шипицина [5] бойынша, зияты зақымдалған балалардың агрессивтілігі олардың оқыту мен тәрбие процессін күрделендіріп, әлеуметтенуіне зор кедергі келтіреді. Осы категориядағы балалардың аталмыш феноменін зерттеу қиындығы зияты зақымдалған балалардың агрессивтілігінің себептерін, этиологиясын және механизмдерін зерттеу тұрғыларының бір мазмұнға үйлеспеуінде болуы мүмкін. Негізгі себептерінің ішінен тек клиникалық (органикалық зақымның ауырлығымен, гормоналды өзгерістермен шартталған) себептерді ғана емес, сонымен бірге психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік себептердің (айналасындағы адамдардың мінез-ұүлқын қайталау, қорқыныш, жақын адамдарынан ажырап қалу және т.б.) мәнін де ашып алған жөн болар.

Г.Е. Сухарева, А.Р. Маллер, Л.М. Шипицына көрсеткендей зияты зақымдалған балалардың психикалық ауытқуларының симптоматикасының ажырамас бөлігі ретінде олардың танымдық аумақтағы аутықулардың дәрежесіне әрдайым сәйкес келе бермейтінэмоциялы аумақтағы әртекті бұзылыстары айшықталады. Зерттеушліер зияты зақымдалған балалардың эмоциялық бұзылыстарын тұлғалық деформацияларының аясында қарастырып, олардың бірқатар көріністерін атап өтеді: бастамашылдықтың, тәуелсіздіктің болмауы, психика құрылымының сәйкессіздігі; еліктеуге бейімдік; иланғыштық пен негативизмнің үйлесімдігі; агрессивтілік (М.И. Кузьмицкая және А.А.

Ватажина, И.М. Бгажнокова және Ф.В. Мусукаева, Л.М. Шипицына, Г.Е. Сухарева, А.Р. Маллер С.С. Ляпидевский және Б.И. Шостак).

Осылайша, зияты зақымдалған балалардың агрессивті мінез-құлықтық ауытқу әрі тұлғалық девиация ретінде қарастырылып, мінез-құлықтағы ауытқулардың, соның ішінде агрессивтіліктің негізін құрауы мүмкін.

Л. В. Токарская зияты зақымдалған балалардың агрессивті реакцияларын зерттей келе олардың бірнеше түрлерін атап көрсетеді: экстрапунитивті, өзін-өзі қорғау; экстрапунитивті, қарсыласа отырып, шешу; интропунитивті, қарсыласа отырып, шешу; интропунитивті, өзін-өзі қорғау; импунитивті кедергі келтіруші – доминантты; экстрапунитивті, кедергі келтіруші – доминантты; импунитивті, өзін-өзі қорғау; субъектілі емес (импунитивті). Осындай типтегі реакциялардың ішінен экстрапунитивті түрлері жиі кездесетін болған.

Зияты зақымдалған балалардың агрессивтілігінің себептері мен механизмдерінің екі тобы анықталады. Біріншісі, клиникалық себептері: ақыл-ой кемістігінің дәрежесі, ауа-райының өзгерістеріне деген реакциялары, дер кезінде емдемеу, ортаның өзгеруі және жаңа тұлғалардың пайда болуы (әдетте шизофренияға шалдыққан, аутистік спектрдегі балаларда жиі кездеседі), ұйқыдан ояну (гидроцефалия, балалардың церебралды сал ауруы), шаршаудың салдарынан, тері жанасуларына реакция.

Зияты зақымдалған балалардың агрессивтілігінің әлеуметтік-психологиялық себептері мен механизмдері: жасөспірімдік кезең, жынысы, әлеуметтік ортасы, тәрбие жағдайларының тұрақсыздығы, сөйлей алмаудың салдарынан өз ойын жеткізе алмаудың негізінде туындаған фрустрациялық күй, эмоциялы жанашырлыққа бейімділік (айналасындағы адамдардың жағымсыз үлгісі), жаңа жағдай, жаңа адамдар. Зерттеу нәтижелері педагогтардың көңіл-күйі, жағдайлары, сондай-ақ олардың бойындағы агрессивтлікті деңгейі де балалардың агрессивтілігіне өзіндік ықпал етеді. Педагог мінез-құлқының жағымсыз жақтары, педагогикалық мәдениеттің, әдептің, білімнің жетіспеушілгі; бала ерекшеліктерінің есепке алынбауы да балалардың агрессивтілігінң себебіне айналуы мүмкін. А. Ассингер тестінің нәтижелері бойынша педагогтардың ешқайсысы агрессивтіліктің жоғары дәрежесін көрсетпеді, алайда оның орташа көрсеткішінде педагогтардың балаларға қатысты деструктивті, жойқын қатынаста болғаны, ойланбай істген қылықтарға, дау-дамайларға, өзгелерді сыйламау және үнемі даулы жағдайларға бопсалау сияқты әрекеттері байқалған. Педагогтардың көпшілігінің қиратуға бейімділігі конструктивтіден гөрі, деструктивті сипатта болған. Осылайша, педагогтардың бойындағы агрессивтіліктің зияты бұзылған балалардың агрессивтілігіне ықпалын екі түрлі аспектіде талдауға болады, олар:

1) педагогтық әдептің жетіспеушілігінен балаларды фрустирациялаушы жағдаятқа түсіру;

2) балалардың еліктеудің әлеуметтік қолайлы үлгісі ретінде мінез-құлықтың агрессивті модельдерін көрсетуі.

Л. В. Токарскаяның [3] зерттеулерінде зияты зақымдалған балалардың агрессивтіліктің қалыптасуына отбасылық жағдайдың да маңызы зор деп көрсеткен. Мысалы, жақын адамдарынан сепарация және арнайы мекемелерде тәрбиелену жағдайы. Л. В. Токарская бойынша зияты зақымдалған балаларға үйдегі эмоциялы және педагогикалық жылулықтың жетіспеушілігі, шеттету, қабылдамау сезімі, отбасы мүшелірінің бір-бірінен алшақтығы, отбасындағы дау-дамайлар байқалады. Міне осы аталған факторлардың барлығы зияты зақымдалған балалардың бойында агрессивтіліктің көрініс беруіне ықпал етеді.

Зерттеуші ғалымдардың пікірінше зияты зақымдалған балалардың мінез-құлықтарында түрлі бұзылыстардың пайда болуының жоғары дәрежесі жасөспірімдік кезеңде байқалатындығы анықталған. Н. М. Платонова [6] зияты зақымдалған

жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлықтарын зерттеудің нәтижесінде келесі қорытынды жасады:

- зияты зақымдалған агрессивті жасөспірімдердің көпшілігінде физикалық агрессия басым екендігі анықталған (ұру, шымшу, заттарды бүлдіру және т.б.);
- вербалды агрессия, аутоагрессия (өз-өзін жарақаттау);
- әрекеттер ету барысындағы ашушаңдық, қызбалық (күтпеген жерден заттарды лақтырып, сыныптан жүгіріп шығып кету және т.б.);
- сөйлеу барысындағы қызбалық (байқаусызда дөрекі сөйлеу);
- физикалық әрекеттерді орындау барысындағы негативизм (барлығын қырсығып керісінше жасау, жұмыс жасауға кедергі келтіру және т.б.);
- сабақ оқудан бас тарту, үйренуге зауқы жоқтық.
- даукестік.

Л.М. Шипицына [5] бойынша агрессивтілік зияты зақымдалған балалардың оқуы мен тәрбиесін, соның салдарынан әлеуметтік бейімделуін қиындататын күрделі мәселелердің бірінен саналады. Аталмыш категориядағы балалардағы осындай феноменнің зерттелуі агрессивтіліктің себебін зерттеудің әртектілігімен күрделенуде.

Л.М. Шипицына зияты зақымдалған балалардың мінез-құлықтарындағы әртекті формадағы бұзылыстарды зерттеудің психопатологиялық синдромдарын анықтайды. Оның пікірінше көп жағдайда мінез-құлықтың бұзылыстары, демек агрессивті мінез-құлық жетекші психопатологиялық синдромға байланысты болады. Мысалы, К.С.Лебединская серіктестерімен, олигофренияға шалдыққан балалардың мінез-құлықтарындағы бұзылыстардың үш типін көрсетеді: психикалық тұрақсыздықтың басымдығы; аффективті тұрақсыздықтың басымдығы; әуестіктер еркіндігінің басымдығы.

Зияты зақымдалған балаларды зерттеудің нәтижесінде, оларды айыру белгілері бойынша төмендегідей психопатологиялық синдромдары болуы мүмкін:

- астеникалық синдром;
- неврозтектес синдром;
- психикалық тұрақсыздық синдромы;
- аффективті қозғыштық;
- дисфориялық синдром;
- әуестіктердің бұзылуы;
- аутистік синдром;
- гиперкинетикалық синдром.

Осы синдромдардың әрқайсысына егжей-тегжейлі тоқталып өтсек.

Астеникалық синдром. Бұндай синдромға шалдыққан балаларға интеллектуалды жұмыс түрін атқарғанда психикалық процестердің қажуы, оқға қабілетінің төмендігі, есептеу, жазу жағдайындағы қиыншылықтар орын алып, олар шаршағанда бойынан ашушаңдық, аффективті тұрақсыздық байқалады.

Неврозтектес синдром. Бұл синдром резидуалды-органикалық күйдегі сырқаттарда, көп жағдайда мектепке дейінгі жас шамасындағы балаларда және бастуыш сыныптағы балаларда кездеседі. Ондай балалар ерке, ашушаң, оқу тапсырмаларын орындағанда тез шаршайды, зияты қалыпты жағдайдан төмендеу болады, олар өздеріне ерекше назардың бөлінуін талап етіп, даулы жағдайларға жиі ұшырайды.

Психикалық тұрақсыздық синдромы. Бұл синдром психикалық инфантилизмнің түрлі көріністерінде байқалады. Бұндай синдромға шалдыққан балалар эмоционалды-ерікті аумағында дамуы тежеліп, психомоторикасы жетілмейді, мінез-құлықтарында қатігездік байқалады.

Аффективті қозғыштық. Бұндай синдромның өзегі баланың ашушаңдығы, агрессивтілгі, аффекті жағдайында ештеңеге көнбеуі тән.

Дисфориялық синдром. Бұл синдром олигофренияның дисфориялық түрінде жиі кездеседі. Ондай балалардың мінез-құлқы жиі құбылып, соның салдарынан агрессияға ұласатын аффективті көріністері орын алады.

Әуестіктердің бұзылуы. Бұл синдром инстинктивті іс-әрекеттің еркіндігімен анықталады. Ондай синдромға шалдыққан балалар қаңғып кетуге, қашуғабейім келеді, оларға жоғары сексулдылық, аффективті қозғыштық тән болады.

Аутистік синдром. Бұл синдром олигофренияның атоникалық түрінде кезедеседі. Ондай балалардың зейін қасиеттерінің күрделі бұзылыстарымен қатар қарым-қатынасқа қажеттіліктері болмайды, мінез-құлықтары мақсатсыз, түзетуге жарамайды.

Гиперкинетикалық синдром. Бұл синдром артық қозғалыстар жасау, зейін процесінің бұзылуы, мінез-құлықтарының бұзылыстарының салдарынан олар үнемі психологиялық даулы жағдайларға тап болып отырады.

Аталған синдромдар тек олигофрения жағдайында ғана кездеспей, олардың жасырын түрлері дамуы қалыпты оқушыларда да кездесуі мүмкін.

Агрессивтіліктің себептері мен механизмдерін түсіндірудің психологиялық тұрғылары әртекті теориялармен анықталады. Фрустрациялық теорияның тұрғысында (Дж. Доллард, Л. Берковиц, С. Розенцвейг және т.б.) зияты зақымдалған балалардың бойындағы агрессивтіліктің бірнеше себебі болуы мүмкін: қажеттіліктерін қанағаттаныдару алмау, соның ішінде жыныстық қажеттіліктерін қанағаттандыра алмау; ашушаңдықтың не екендігін жете түсіне алмау және өзін-өзі қадағалау дағдыларының болмауы; балалардың отбасынан алшақтауы, арнайы мекеменің бірінен екіншісіне, топтан топқа жиі ауыстырылуы, демек ортасының күрт өзгеруіне байланысты бейімделе алмау; өзінің эмоциялы күйі және педагогтардың жағдайы; дифференциалданған реабилитациялық режимдердің, әлеуметтік-тұрмыстық және еңбекке бейімделудің жеке-дара бағдарламаларының болмауы; ортаның жайсыз жағдайлары; сөйлеу алмау.

Ғылыми әдебиеттерді зерттей келе дамуы қалыпты балалардың бойындағы агрессивтілікті зерттеген Л. Джой, Н. Забрак, Е.В. Змановская, И.С. Кон, Д. Уильямс, Э. Эриксон және т.б. ғалымдардың көрсетуінше балалардың жас ерекшелік, жеке-дара ерекшеліктеріне қатысты (қоғам тарапынан мақұлданбау қорқынышы, ашушаңдық, күдікшілдік, жалған долбарлар және күнә сезімінің орнына ұят сезімін кешіруге бейімділік), гендерлік факторлардың бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы сынды факторлар зияты зақымдалған балалар мен жасөспірімдердің агрессивтілігін шарттандыратын себептердің ішінен нұсқаулар кездестірілмеді.

Қорыта келе, зияты әртүрлі дәрежеде зақымдалған балалар мен жасөспірімдердің агрессивтілігін кешенді зерттеу, агрессивтіліктің деңгейін төмендетуге бағытталған түзету және алдын алу шараларының негізгі міндеттерін мамандардың жан-жақты зерттеуін қажет ететінін байқадық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Қазақстан республикасының 2011-2020 жылдары білім беру жүйесін дамыту бағдарламасы».-Астана, 2011

2. В.В.Лебединский, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг.Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция.- М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. - 197 с. – Рез.: англ. - Библиогр.: С. 191-194.

3. И.К.Йокубаускайте. Психологические особенности агрессивного поведения детей 7-9 лет с задержкой психического развития/диссертация на соискание кандидата психологических наук, Нижний Новгород.- 2006

4. Л. В. Токарская. Проявления агрессивности у детей и подростков с умеренной и тяжелой умственной отсталостью// Вестник Челябинского государственного педагогического университета. - 2008. - № 11.-0,75 п.л.

5. Белопольская., Н.Л. Личностные особенности детей с задержкой психического развития в системе дифференциально-психологической диагностики / Н.Л. Белопольская— (Ст. душ. возраст) : Автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.10. — М: Промедиа, 1996 .— 48 с.

6. Л.М.Шипицына, Е.С.Иванов нарушения поведения учеников вспомогательной школы. М.-2004

7. Агрессия у детей и подростков. Под редакцией Н. М. Платоновой. – Санкт-Петербург.-2006

ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ACTUAL PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS IN SOCIAL PEDAGOGY

п.ғ.к., профессор **Ұ.Қ. ҚЫЯҚБАЕВА**
п.ғ.м., аға оқытушысы **Д.Қ. АЗИМБАЕВА**
Абай атындағы Қаз ҰПУ

Аңдатпа: Мақалада әлеуметтік педагогикалық ғылыми зерттеулердің мектептегі жұмыс нәтижесіне тигізетін септігі қатысты бірқатар мәселелер қарастырылады.

Тірек сөздер: Әлеуметтік педагогика, ғылыми зерттеу, әлеуметтік педагогикалық ауытқу, алдын алу, жою, бірлестік, әріптестік;

Summary: The article deals with a number of problems related to the influence of socio-pedagogical research on the results of school work

Keyword: Social pedagogy, research, social and pedagogical deviations, prevention, liquidation, Association, partnership

Әлеуметтік педагогика кешеуілдеп болса да дамып келе жатқан ғылым саласы. Оның маңыздылығы әлі де болса толық ашылып болған жоқ, мүмкіндіктерін де толық пайдалана алмай келеміз. Дегенмен күнделікті тұрмыс көріністері, мектеп орта және жоғары оқу орындарындағы оқып жатқан балалар мен жастар арасындағы әлеуметтік – педагогикалық мәселелердің күн сайын арта түспесе азаймай отырғаны осы ғылым саласының қажеттілігін көрсетіп отыр. Әсіресе бұл мектеп пен ондағы оқушылардың ата-аналарының арасында осы мәндегі жұмыстарды жандандыру және бұрынғыдан басқа арнада жүргізу қажет екендігі белгілі болып отырған жағдайда тағы да айқындала түсті.
Әлеуметтік педагог мамандардың жұмыс ауқымын нақтылап алу аса маңызды. өйткені бұл мамандықты алған тұлғаның атқаратын қызмет ауқымын нақтылап алмайынша жұмыс барысында өз міндетін атқаруға кедергі болатын ахуалдар туындап қалуы мүмкін. Себебі оқу орындарының басшылары әлеуметтік педагог маманға барлық тәрбие жұмысын жүктеп қоюы, сол себепті өз қызметін атқаруына толық мүмкіндік болмай қалуы, соның салдарынан оқушылармен жұмысы дұрыс ұйымдастырылмауы қауіпі бар.

Сонымен әлеуметтік педагог мамадардың мектеп ішілік атқаратын қызмет ауқымына келетін болсақ, олар мыналарды қамтуы тиіс:
1.Оқушылар арасында әлеуметтік– педагогикалық диагностикалау жұмыстарын ұйымдастыру. Бұндағы мақсат, бойында қандай да бір ауытқулары бар балаларды анықтау. Олар әр түрлі болуы мүмкін, мысалы, созылмалы ауруларға душар болғандар, тұқым қуалайтын аурулары бар, не болмаса, денесінде кемістігі бар баралар. Бұлармен бірге әсіресе мінез-құлқы мен жүріс-тұрысында ауытқулары бар не болмаса күмәнді балаларды айқындап алып солармен жұмыс ұйымдастыру.
Диагностикалау жұмысына мектеп психологі, психиатр, дефектолог, дәрігерлер, ата-аналар т.б. қатыстыру оқушылар туралы толық мәлімет жинауға жол ашады. Айта кететін жайт, диагностикалау нәтижелерін құпия ұстау аса маңызды, және ол әлеуметтік педагогтың этикасына жатады.

2. Мектеп оқушыларының атааналарымен әлеуметтік-педагогикалық жұмыс. Мұнда әлеуметтік педагог барлық баланың ата-анасымен емес әлгі бойында ауытқулары бар балалардың ата-аналарымен әлеуметтік педагогикалық сауатын ашу, ақыл-кеңес беру, ақылдасып мәселені бірлесе отырып шешу секілді шараларды жүргізеді. Алай да

әлеуметтік педагог жалпы мектептегі оқушылардың ата-аналарына арнап дәрістер, семинарлар, кеңестер өткізуі қажет.

3. Мемлекет тарапынан кейбір балаларға берілетін әлеуметтік көмектің оларға жеткізілуі. Жалпы бұл мәселені әлеуметтік қызметкер атқарады, десек те оның жеткізілуі мен не нәрсеге жұмсалғандығын қадағалау мектептегі әлеуметтік педагог маманға жүктеледі.

4. Мектептегі оқытушылар арасындағы әлеуметтік-педагогикалық жұмыс. Бір нәрсені анық айтуымыз керек, университет қабырғасында жүргенде педагогика пәндерін, тәрбиелеу әдістемесін студенттер толық меңгермейтіні, сол себепеті практикада олар өз өмір тәжіриберлері мен алдыңғы буын педагогтардың тәжірибесіне сүйенеді. Оның тағы бір себебі университет қабырғасында студенттердің білімін тексерудің тест түрінде ғана болуы. Көпшілігі тест бойынша «бестік» баға алғанымен шындап сұрақ қойып тексеріп көрсеңіз өзі бес алған сұрақтың байыбына бара алмайды. Оған өзіміз талай рет көз жеткіздік.

5. Сынып жетекшілерімен жұмыс. Әлеуметтік педагог диагностикалау және одан кейінгі анықталған бойында қандай да бір ауытқулары бар балалармен жұмысты жалғыз өзі істегенімен оның нәтижесі болмай қалуы мүмкін. Бұнда ол сынып жетекші, ата-аналардың көмегі және кейде тіпті пән мұғалімдерінің көмегіне мұқтаж. Сол себепті әлеуметтік педагог олармен тығыз байланыс орнатуы маңызды.

6.Әлеуметтік педагог маманның аса маңызды қызметі оқушылардың құжаттарын рәсімдеу. Мұнда ол мектептегі барлық оқушылар туралы мәліметті сынып жтекшілерінен жинап алуына да болады. Ал өзіне тиесілі, мысалы, бір сыныптан шыққан мінез-құлқында не жүріс-тұрысында ауытқуы бар оқушы туралы толық мәлімет оның қолында болуы міндетті. Бұны ол мектеп психологімен бірлесе отырып жинақтайды және рәсімдейді. Бұл құжатта оқушымен жүргізілген диагностикалау картасы, оның ата-анасы, араласқан ортасы, құрбылары, тұрған жері т.б.мәліметтер жинақталады .

Қоғамдық өзгерістер мен оның даму бағдарының алмасуы экономикалық, әлеуметтік т.б. мәселелер туындатты. Мұндай жағдайда алдымен зиян шегетіндер кәмелетке толмаған балалар мен қарттар. Оларды дереу байқап көру қиын, десек те уақыт өте келе бұл мәселелеркелтіріп, қоршаған ортаға әлеумттік өмірге кедергілер келтіріп зиянын тигізеді. Соның бірі әрі ең ұрымталы балаларға немесе бүгінгі мектеп оқушыларына байланысты болып отыр.

Ғалымдар зерттеп, бұл мәселеге психологиялық, педагогикалық, әлеуметтану тұрғысынан талдау беріп келеді. Әсіресе балалар арасындағы ауытқуларды ресейлік ғалымдар әлеуметтік педагогиканың нысаны ретінде жіті зерттеп келеді. Ал біз болсақ солардың зерттеулерін негізге алып отырмыз өйткені Қазақстанда әлеуметтік педагогиканы ғылым ретінде зерттеу, оның нысаны мен пәнін, мәселелерін Отандық ерекшеліктер тұрғысынан зерттеу қолға алынбай келеді. Осыған орай Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында жекелеген жобалар болғанымен «Әлеуметтік педагогиканы» ғылыми зерттеу бөлімшесі де жоқ. Еліміздегі жастар мен балалар арасындағы мінез құлық ауытқулары, басқыншылық, қылмыс, әсіресе олардың барған сайын жасаруы б.а кіші, кәмелетке толмаған балалар арасында қылмыстың пайда болуы, бұл мәселеге жіті әрі шұғыл назар аудару қажеттігін көрсетуде.

Мектептегі әлеуметтік- педагогикалық жұмыстың әр түрлі мәселелеріне байланысты еңбектер баршылық. Солардың ішінде О.А.Петрикова, О.В.Баркунова[6], бастауыш мектеп мұғалімі Е.А.Николаева[1], Батыс Қазақстан облысы Тасқала ауылы ЖОББ Қ.Сәтбаев атындағы мектебінің әлеуметтік педагогі Д. У. Ахмедалиева[4], А.И.Теселенко М.С.Керимбаева[3], И.Р.Халитова[2] Ресейлік ғалымдар М.А. Галагузова Х.В.Мардахаев[5] т.б. өз еңбектерінде бірқатар мәселелерді көтеруге ұмтылған.

Әлеуметтік педагогиканы зерттеуші ғалымдардың еңбектерінде мектептегі әлеуметтік педагогикалық мәселелерді шешу жолдары ретінде мектеп, ата аналар және қоғамдық бірлестіктер туралы айта келіп осы жұмысқа аудандық, қалалық әкімшілік құрылымдарды, заң қызметіне қатысты мекемелерді, медициналық мекемелерді тарту қажеттігін атап көрсетеді. Осы жерде бірлестік туралы айта кетсек, зерттеуші ғалымдар, бұны мектеп ішілік шағын қоғамдық ұйым ретінде қарастыра келіп олардың жұмыс жүйесі мен жоспарына тоқталады.

Мектепішілік бірлестіктердің жұмысы қажетті деңгейде жүргізілсе нәтижелі болатыны анықү Оның нәтижекөрсеткіші мектеп оқушылары арасындағы әр түрлі мінез құлық ауытқуларының көрініс беруінің төмендігі, не болмаса мүлдем жоқтығы болып саналады.

Мектептегі әлеуметтік- педагогикалық жұмыстың бір саласы ата- аналармен әріптестік қызметінің нәтижелілігі болып саналады. Оқушылар арасындағы мінез- құлық ауытқулары мен басқыншылық/агрессия/ әрекеттерді болдырмау не болмаса алдын алудың тиімділігі ата- аналар мен жұмысты жоспарлы және жүйелі жүргізуге байланысты екені белгілі. Әлеуметтік педагогтың ата- аналармен әріптестігі олардың арасын жақындата түседі де, екуінің іс- қимылын жеке оқушыға/балаға/ бағыттауға шарт түзеді. Сөз қозғап отырған осы әріптестік ғылыми мәселе ретінде, практикадағы тиімділігі тұрғысынан зерттелмей келеді.

Әлеуметтік- педагогикалық әріптестікті /партнер/- мектепішілік бірлестік құрамындағы жекелеген ата- ана не болмаса жекелеген оқытушымен әлеуметтік педагогтың, жеке бір оқушы бойындағы ауытқуды, басқыншылық қимыл- қарекетін жою не болдырмауға бағытталған арнайы жоспралы әрі жүйелі жұмысы.

Әлеуметтік педагогтың мектеп психологі мен, ата- аналармен, жеке сынып жетекшісі, пән мұғалімі т.б.мен әріптестігі де жете зерттелмей келеді. Нақтылап айтсақ әлеуметтік- педагогикалық ғылыми зерттеулер көбінесе жалпылама сипатқа ие болса тағы бір жақтан қазақтың ұлттық педагогикасына /С.А.Ұзақбаева/ қатісті халық педагогикасының туындыларын әлеуметтік- педагогикалық жмыс практикасында пайдалану мәселесін қарастыратын ғылымыи зерттелерде жоқтың қасы. Этнопедагогикаға байланысты зерттеулер баршылық, ал мектеп оқушылары, балаларменмен әлеуметтік-педагогикалық жұмыста пайдалануға арналған әдістемелік тұрғыдағы зерттеулер жоқ деп сенімді түрде айта аламын.

Әлеуметтік педагогиканың бүгінгі мәселелеріне арналған бұл мақалада сөзімізді жинақтап айтатын болсақ әлеуметтік педагогиканың замануи мәселелерін төмендегіше түйіндеуге болады:

Әлеуметтік педагогиканы ғылым ретінде зерттеу бағыттары нақтыланбаған, іс жүзінде нәтиже беретін зерттеулер жоқтың қасы.

Тәрбие өзі әуел бастан- ақ әлеуметтік- педагогикалық мәнде болатын, қазір ол өткір қойылуда. Демек мектепте әлеуметтік педагогикалық жұмыстар мен тәрбие жұмысын ұштастыру да заман талабы.

Ата- аналардың өзін тәрбиелеу әеуметтік- педагогикалық мәселе болса екінші жақтан олардың әлеуметтік- педагогикалық сауатын ашатын кез келді;

Әлеуметтік педагог кадрлар жеткіліксіз әрі олардың еңбекақысы аз, мектепте оларға тиесілі «Өзін- өзі тану» пәнін басқа, сағаты жетпей қалған мұғалімдерге берілетін жағдайларды жойып сол арқылы әлеуметтік педагогтың қызметін ынталандыру қажет;

Балалар мен жастар арасындағы әлеуметтік- педагогикалық ауытқулардың барған сайын өсуі, барлық оқу орындарында әлеуметтік педагогиканы пән ретінде оқыту қажеттігін көрсетеді;

Кейінгі кезде кейбір оқу орындарында «тәрбие теориясы» пәні қысқартылуы, қазіргідей балалар арасындағы ауытқулардың ұшынып тұрған кезінде, тәрбие ісіне кері

әсер етуі мүмкін. Бұл пәннің практикалық жағын күшейтіп «Тәрбие теориясы мен практикасы» деген секілді атаумен оқытып, педагогикадағы тәрбие теориясына қатсыты бөлімді қысқартып «Дидактиканы» қалдырып оны «Заманауй дидактика» деп мазмұнын жаңғыртып оқытқан дұрыс болар еді.

Педагогикалық оқу орындарында болашақ педагог мамандар «Әлеуметтік педагогика» оқиды. Бұл пән «Педагогиканың» құрамды бөлігі саналады, және соның жалпы негіздеріне табан тірейді. Сондықтан «Әлеуметтік педагогика» пәнін ұғыну үшін алдымен педагогиканың жалпы негіздерін меңгеру қажет. Ол үшін «Педагогиканың жалпы негіздерін» әлеуметтік педагогикаға кіріспе ретінде оқыту қажет.

Педагогикалық емес оқу орындарының кейбірлерінде «Педагогика» пәні оқытылады. Қазіргі кезде қоғам мүшелерінің барлығы дерліктей «Әлеуметтік педагогикадан» хабары болуы керек. Себебі қоғамдық ортада жастар мен балалар арасында әлеуметтік педагогикалық ауытқулар сыр беріп отыр. Тағы бір жақтан қазіргі отбасындағы бала тәрбиесі де күрделі болып отыр. Себебі кәмелетке толмаған балаларды, жастарды да еліктетіп әкететін әр түрлі зиянды нәрселер баршылық. Оның үстіне қай мекеме болмасын халық қажетін өтеу үшін қызмет етеді. Мысалы, зңгерлер, не болмаса құрылысшылар, жеңіл өнеркәсіп өнімдері т.с.с. барлығы халықтың әлуметтік, тәлімдік, мәдени т.б. ерекшеліктерін ескеруіне тура келеді. Түптеп келгенде «Әлеуметтік педагогиканы» әрбір Қазақстан азаматы білсе, өзіне пайдалы болары анық.

Әлеуметтік педагогика жабық мекемелер, балалар үйлері, арнайы оқу тәрбие мекемелеріне байланысты мәселелерді практикалық және теориялық тұрғыда қамтиды. Олардағы әлеуметтік- педагогикалық жұмыс ғылыми негзде ұйымдастырылуы тиіс. Ол үшін бұл мекемелерде әлеуметтік- педагогикалық бағыттағы ғылыми зерттеулер болуы тиіс.

Әзірше Ресей ғалымдарының зерттеулерін негізге алып отырмыз. Осы орайда кейбір PHD докторлық, магистрлік диссертациялар болмаса іргелі ғылыми зерттеулер жоқтың қасы. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы 2015-2017 жылдарға арналған ғылыми зерттеулерді гранттық қаржыландыру аясындағы конкурста еліміздің зияткерлік әлеуеті басымдықпен 2 жобаны ұтып алды: «Инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтік-педагогикалық қызметтегі болашақ мұғалімдерді дайындаудың ғылыми-әдіснамалық негіздері» деп белгіленген.

Әрине бұл қажет- ақ. Десек те заманымыздың аса өткір мәселелерінің бірі, балалар арасындағы әлеуметтік- педагогикалық ауытқуларды реттеу, онда балаларды қатарға қосу мәселелері зерттелмей келеді. Бұл мәселенің күрделілігі сонда, оны бір ғана психологиялық жолмен шешу мүмкін еместігінде. Олардың әлеуметтік педагогикалық әдіс, тәсіл, амалдарын, формалары мен ұстанымдарын қазіргі күн тұрғысынан қайта қарастыру қажеттігі бар екені сезілуде. Бұған мысал, мектептердегі жеткіншек/подросток/ және жасөспірімдер/юноша/ арасындағы басқыншылық/агрессия/, қатыгездік, рақымсыздық, қанышезерлік т.б. келеңсіздіктер. Бұл келеңсіздіктер, олар әскерге барғанда жалғасады, жатақханадағы студенттер арасында, жабық мекемелердің қызметкерлері арасында көрініс беріп отырғанына да мысалдар жеткілікті.

Әлеуметтік педагогикадан магистратураға түсушілерге қойылатын талаптардың бірі олардың сөзсіз волантерлік қызметіне қатысты материалдардың болуы мен қоса шағын ғылыми зерттеу жұмысын ұсынуы маңызды. Ол талапкердің диплом жұмысының нәтижесі болуы да мүмкін. Мұндай талап жалпы педагогика және психология бойынша магистратураға түсушілерге қойылса, бұл кадрлар сапасына ұтымды ықпал етер еді.

Болашақ әлеуметтік педагог маман бүгінгі студенттердің оқу ындыны/мотивациясы/ төмен болуының басты себебі мектептегі әлеуметтік педагогтың еңбек ақысының төмендігі, жұмыс ауқымының кеңдігі мен күрделілігі. Кейбір мектепте олардың жеткіліксіздігі.

Әлеуметтік- педагогикалық мәселелердің туындауының басты себептерінің бірі қоғамда өмір сүріп күн кешіп жатқан азаматтардың бір бөлігінің әлеуметтік педагогикалық, психологиялық, педагогикалық, этномәдениеттік сауатының төмендігі болса екінші бір себебі білімнің тәрбиелік мүмкіндігінің ғылыми әдістемелік қамтамасыз етілмеуі және ашылмауы, осы мүмкіндіктің іс жүзінде қолданылмауы.

Кейінгі кездері білім сапасына назар аудару басым болып мектеп бітірушілер, жоғары оқу орындарын тәмамдаған мамандардың тәрбиелік деңгейлері мен әдет дағдыларының педагогикалық талаптарға сәйкестігіне немқұрайдылық пайда болып отыр. Осыны жолға қою, реттеу, тексеру жолдарын қарастыруға арналған практикалық, әдістемелік зерттеулер де жеткіліксіз. Бар зерттеулердың практикалық пайдасы жеткіліксіз, тиімділігі төмен. Олар көбінесе әдіснамалық, теориялық бағыттарда екені байқалады.

Нақты жағдайларға әлеуметтік- педагогикалық жуықтау және сол жағдайлардың ерекшеліктерін ескеру жолдарын қарастыру

Қоршаған әлеуметтік ортамен адамгершілік дәстүрлерге негізделген үйлесімді мәміле орнату бағытында тәрбиелеу арқылы балалар бойындағы кертартпа мінездерді жою жолдарын табу мәселесін шешу керек. Балалар арасындағы басқыншылық, қатыгездік пен рақымсыздықты жоюдың ең тиімді жолы оларды ұжымшылдыққа тәрбиелеу.

Ұжымда және ұжым арқылы тәрбиелеу ұстанымы педагогикада айтылғанымен іс жүзіндегі оқу- тәрбие үрдісінде ол жоқ екенін сенімді түрде айтуға болады.

Балаларды ұжымшылдық пен достық, жолдастыққа тәрбиелейтін, қарым-қатынастың жетіспеуі, олардың араларын алыстатып адам ретіндегі жақындық сезімдерін жоюда.

Олардың арасында достық жолдастық қарым- қатынастың жеткіліксіздігі, өзара көмектесу, бірге ойнау, мектепке бірге барып бірге қайту, бір істі бірлесіп орындау жоқтың қасы.

Әлеуметтік- педагогикалық қызметте халық педагогикасының материалдарын пайдалану мүлдем көзден таса қалуда. Қазақ халқының бала тәрбиелеу дәстүрінде қолданған мақал- мәтелдер, тыйым-ырымдар, сенімдер, аңыз- ертегілер, өтірік өлең, жыр- дастандардың әлуеті әлеуметтік- педагогикалық тұрғыда зерттелмеуде, олардың мүмкіндігі балалар бойындағы ауытқуларды жою үшін қолданылмауда.

Бұлардан басқа ақын- жыраулар, ғалымдар мен жазушылар мұраларындағы бойында ауытқулары бар балаларға тиімді әсер ететін материалдар да іске қосылмауда.

Балалар арасындағы ауытқулардың алдын алу және болдырмау үшін әлеуметтік педагог қарауындағы мектеп мұғалімдері — ата- аналар- мектеп психологі —заң қызметкерлері арасындағы әріптестікті жоспралы, жүйелі ұйымдастыру мәселесін ғылыми педагогикалық тұрғыда шешуді шұғыл қолға алу, қазіргі күн талабы.

Осындай бірлестік немесе әріптестік жайлы Отандық және ресейлік әлеуметтік педагогтар тарапынан бірқатар әдістемелік ұсыныстар айтылып келеді. Десекте бүгінгі мектеп оқушылары арасындағы ахуал бұл мәселенің әлі де болсе толық зерттелмей келе жатқанын және бар зерттеулердің нәтижеге ықпалының төмен екенін көрсетеді.

Осыған орай балалар арасындағы теріс әрекеттер отбасы тәрбиесіне қатысты әлеуметтік педагогикалық жұмысты нығайту үшін ғылыми зерттеу жұмысын практикалық бағытта дамыту, мектептегі әлеуметтік педагогикалық жұмыстың нәтиже көрсеткіштерін көтеру бағытндағы зерттеулерді жіті қолға алу керек екенін алға тартуда.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Николаева Е.А. Роль социального педагога в начальной школе. http://xn—i1abbnckbmcl9fb.xn-p1aiB8/579187/

2. Халитова И.Р. Әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелері. Алматы.- 2002.
3. Теселенко А.И., Керимбаева М.С. Профилактика подросковой девиации: Теория и практика. - Алматы.- 2005
4. Ахмедалиева Д.У. Әлеуметтік педагогтың педагогикалық ұжыммен жүргізетін жұмысының тиімділігін арттыру. https://www.uniface.kz/index.php?post=article&section=4&id=81
5. Галагузова М.А., Мардахаев Х.В. «Методика и технологии работы социального педагога».- М.: Академия, 2004
6. Петрикова О.А., Баркунова О.В. Актуальные направления работы социального педагога в школе // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – № 11-1. – С. 149-150; URL: http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=8364